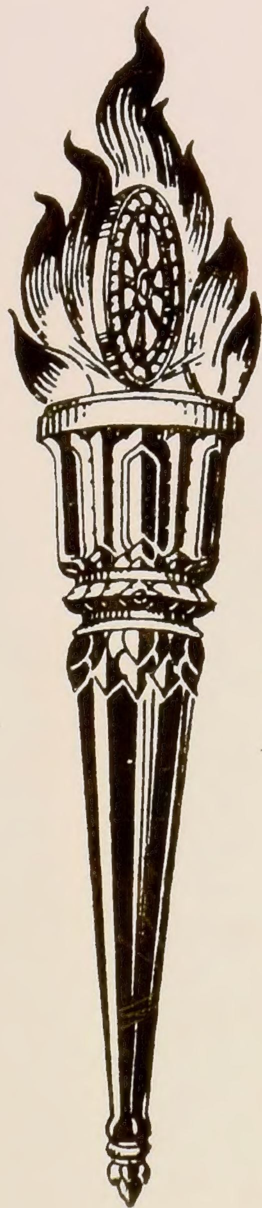
ธรรโมวาท

เล่มที่ ๒

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล

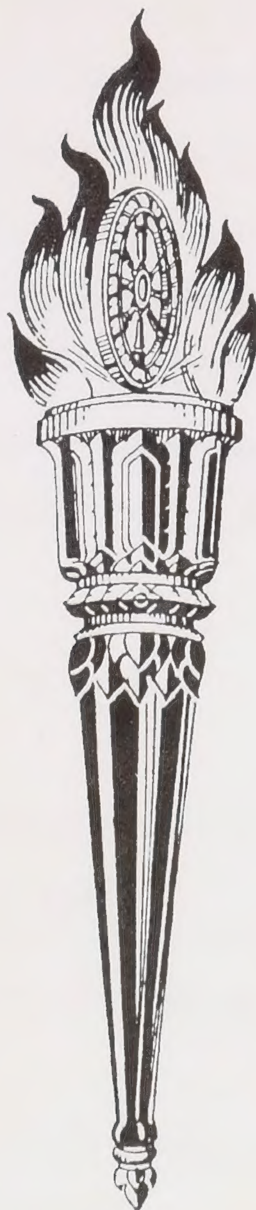
ในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙)

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ธรรโมวาท

เล่มที่ ๒

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล

ในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙)

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ๓๗๖๑

สำนักพระราชวัง

18 กุมภาพันธ์ 2539

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) อายุ 91 พรรษา 70 เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ถึงมรณภาพด้วยโรคหัวใจล้มเหลว ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร เมื่อวันศุกร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ 2539 เวลา 19.19 น.

วันอาทิตย์ที่ 18 กุมภาพันธ์ 2539 เวลา 17.00 น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่องสูงทองแผ่ลวดตั้งประดับเกียรติยศ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ และรับศพอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด 7 คืน.

ประณมรัตน์/พิมพ์/[signature]/ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งดยหน้าที่ราชการ

[signature]

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๗๙๐๗

สำนักพระราชวัง

19 กุมภาพันธ์ 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พลอากาศตรี กำชน สินธวานนท์ องคมนตรี เชิญพวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี และของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปวางที่หน้าโกศศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

<u>วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ 2539</u> เวลา 19.30 น.

ประณมรัตน์/พิมพ์/.../ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๓๗๖๗

สำนักพระราชวัง

18 กุมภาพันธ์ 2539

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พันเอก อารักษ์ โรจนุตมะ เชิญพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

<u>วันอาทิตย์ที่ 18 กุมภาพันธ์ 2539</u> เวลา 18.00 น.

ประถมรัตน์/พิมพ์/... /ทาน.

วัน	**หน้าที่** พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๓๕๗๐

สำนักพระราชวัง

20 กุมภาพันธ์ 2539

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ โปรดให้ นายบำรุง ลิมภเวช เชิญพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันอังคารที่ 20 กุมภาพันธ์ 2539 เวลา 19.00 น.

ประณมรัตน์/พิมพ์/.../ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๙๑๐๗ สำนักพระราชวัง

22 กุมภาพันธ์ 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล 7 วันพระราชทานศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2539 เวลา 10.00 น. พระสงฆ์ 10 รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ 1 แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน และบังสุกุล

เวลา 19.30 น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม.

ประณบรัตน์/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๕๓๓๔

สำนักพระราชวัง

30 มีนาคม 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล 50 วันพระราชทานศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันศุกร์ที่ 5 เมษายน 2539 เวลา 10.00 น. พระสงฆ์ 10 รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ 1 แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน และบังสุกุล

เวลา 19.30 น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม.

ประณมรัตน์/พิมพ์/.../ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๑๑๙๕๘

สำนักพระราชวัง

23 เมษายน 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ 25 พฤษภาคม 2539 เวลา 17.30 น. เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พลับพลาอิศริยาภรณ์ ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ 10 รูปบังสุกุล เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง สมควรแก่เวลา เสด็จพระราชดำเนินกลับ

แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์.

ประถมรัตน์/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๑๑๙๕๙ **สำนักพระราชวัง**

๑๓ เมษายน 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ในการพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

รายละเอียดมีแจ้งในต้นหมายรับสั่งที่แนบมาพร้อมนี้.

ประถมรัตน์/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	**หน้าที่** พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่...........   สำนักพระราชวัง

23 เมษายน 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ในการพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันศุกร์ที่ 24 พฤษภาคม 2539 เวลา 16.30 น. บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในการออกเมรุ ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา พระสงฆ์ 10 รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ 1 พระ 4 รูป สวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

วันเสาร์ที่ 25 พฤษภาคม 2539 เวลา 10.45 น. พระสงฆ์ 10 รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

เช้านี้ แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

เวลา 15.00 น. พระสงฆ์ 10 รูปบังสุกุล เชิญโกศศพขึ้นรถวอประเทียบจากศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา ไปยังเมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส หยุดรถเชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา 17.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาอิศริยาภรณ์ ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ 10 รูปบังสุกุล เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง สมควรแก่เวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ

แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์

วันอาทิตย์ที่ 26 พฤษภาคม 2539 เวลา 07.00 น. พระราชทานผ้าไตร และภัตตาหารสามหาบ ในการเก็บอัฐิ

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์.

พระมหากรุณาธิคุณ

นับแต่ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดสามพระยา เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และกรรมการมหาเถรสมาคมได้ถึงมรณภาพ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙ เป็นต้นมา

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานน้ำหลวงสรงศพพร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโกศไม้สิบสองประกอบศพ ฉัตรเครื่องสูงทองแผ่ลวดตั้งประดับ แตรงอน แตรฝรั่ง กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำสรงศพ และรับศพอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ มีพระพิธีธรรม สวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด ๗ วัน

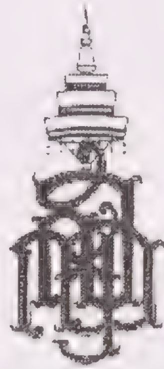
ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทานศพ

พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ และทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

นับว่า เป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙) คณะสงฆ์วัดสามพระยาและศิษยานุศิษย์ หาที่สุดมิได้

คณะสงฆ์วัดสามพระยาและศิษยานุศิษย์ รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ยิ่งนี้ตลอดไป

ขอถวายพระพร

วรคุณานุสรณ์

เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร) ท่านเป็นผู้เกื้อกูลแก่คนทั้งปวง ผู้มีบุญมีโอกาสได้รู้จักท่านย่อมรับรองได้ ย่อมมีความเคารพศรัทธาท่านสนิทใจด้วยรู้ชัดในพระคุณ แม้เมื่อชนมายุของท่านเข้าถึง ๘๐ พรรษาแล้ว ท่านจะหยุดรับกิจนิมนต์ทั้งหมด เพื่อความเหมาะความควรแก่การเอื้ออำนวยของร่างกาย แต่ท่านย่อมเกื้อกูลคนทั้ปวงได้โดยมิหยุดยั้ง ด้วยอำนาจใจที่ทรงไว้ซึ่งธรรมมั่นคง เป็นไปดังพระพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า

สพฺเพสํ สหิโต โหติ สทฺธมฺเม สุปติฏฺฐิโต
ผู้ตั้งมั่นในสัทธรรม เป็นผู้เกื้อกูลแก่คนทั้งปวง

อันความเกื้อกูลที่เกิดได้แต่ใจที่มีธรรมมั่นคงจริงนั้น ย่อมให้ความเกื้อกูล ยังความสงบสุขแก่จิตใจของผู้มีธรรม ก่อนให้ความเกื้อกูลแก่ผู้คนทั้งปวง

ไม่ว่าบัดนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ท่านจะสถิตอยู่ที่ใดก็ตาม ท่านย่อมได้รับความเกื้อกูลอย่างดียิ่งจากจิตของท่านที่ตั้งมั่นในสัทธรรม ไม่หวั่นไหวมัวหมอง

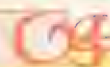
ส.๑. ญาณสังวร

(สมเด็จพระญาณสังวร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เสด็จสถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๙

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙)

เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์กำลังกราบเรียนถวายรายงานแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ รุ่นที่ ๓๑ วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๓๙ ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา

คำปรารภ

ในการพระราชทานเพลิงศพ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถระ) อดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และกรรมการมหาเถรสมาคม ได้มีความเห็นร่วมกันว่า "**ควรจัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์**" เพื่อเป็นอนุสรณ์ เพราะเจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นนักปกครอง นักวิชาการ และนักเผยแผ่ ได้ปฏิบัติและถ่ายทอดระเบียบ แบบแผน ด้านต่าง ๆ ไว้มากเหลือประมาณ ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน ทั้งในทางการปกครอง การศึกษา และการเผยแผ่ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สถาบันชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นเวลาระยะยาวนาน ทั้งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลไปอีกยาวนาน หาประมาณมิได้ จึงได้จัดพิมพ์ **สัมโมทนียกถา โอวาท** ของแม่กองบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๓๑ **บทความ** และ**คำบรรยายพิเศษ** ของเจ้าประคุณสมเด็จฯ โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ รับพิมพ์ถวาย จำนวนอย่างละ ๑๐,๐๐๐ เล่ม รวมเป็น ๒๐,๐๐๐ เล่ม เพื่อบูชาพระคุณ และอุทิศถวายส่วนกุศลนี้

ในการศพของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถระ) ได้มีพระเถรานุเถระ พระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณร ท่านสาธุชนผู้มีความเคารพ นับถือ และศิษยานุศิษย์ แสดงน้ำใจ ช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยมี เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ และเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ คอยดูแลอำนวยการอย่างใกล้ชิด ทำให้เกิดความอบอุ่นใจแก่พระเถรานุเถระ พระภิกษุ สามเณร วัดสามพระยา มีท่านเจ้าคุณพระราชปริยัติบดี รักษาการเจ้าอาวาส เป็นต้น

ขออำนาจพระราชกุศล ที่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอุทิศ และกุศลที่ทุกฝ่าย ทุกท่าน ได้บำเพ็ญอุทิศโดยเสด็จพระราชกุศล จงอำนวยอิฐวิบูลมนุญผล เพิ่มบารมีธรรม แก่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถระ) ในสัมปรายภพ ทุกประการ.

สมเด็จพระพุฒาจารย์

อนุสรณกถา

เมื่อหลวงพ่อยังมีชีวิตอยู่ หลวงพ่อให้ความเมตตาลูกมาโดยตลอด ทั้งในส่วนการทำและความคิด ลูกจึงได้ทำงานทุกอย่างด้วยความมั่นใจ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น จะขอคำปรึกษากับหลวงพ่อเสมอ หลวงพ่อจะเป็นผู้ชี้แนะ แนะนำ และช่วยสอนแนวทางวิธีแก้ปัญหาให้ เมื่อเข้าใกล้หลวงพ่อลูกจึงมีแต่ความเบาใจ กลับออกมาอย่างโล่งใจ สุขใจทุกครั้ง ลูกยังจำได้เสมอถึงคำสอนของหลวงพ่อที่สอนลูกว่า “**การทำงานขอให้ยึดความถูกต้อง และการทำดีไว้เป็นหลักปฏิบัติงาน เมื่อมีอุปสรรคอย่าท้อแท้ จงคิดแก้ไขด้วยปัญญา**” คำสอนของหลวงพ่อนั้น ลูกยังจำได้ดี และได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติมาโดยตลอด บัดนี้ลูกไม่มีหลวงพ่อเหมือนก่อนแล้ว การทำงานทุกอย่างต้องมีความระมัดระวังยิ่งขึ้น ลูกจะทำทุกอย่างเพื่อศักดิ์ศรีของวัดสามพระยา เพื่อรักษาเกียรติ เทิดทูนบูชาคุณงามความดีของหลวงพ่อ สิ่งใด ๆ ที่เป็นของรักเป็นของหวงแหน ที่หลวงพ่อได้สร้างมาจนตลอดชีวิต ลูกจะดูแลและรักษาสิ่งนั้นไว้ให้คงที่ตลอดไป

ด้วยอำนาจบารมีธรรมที่หลวงพ่อได้บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงสุดท้ายของชีวิต ลูกคงมิอาจอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของหลวงพ่อไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เพราะนั่นจะเป็นการอธิษฐานที่ต่ำเกินไป เพราะลูกมั่นใจว่า หลวงพ่อได้นำดวงวิญญาณสู่ภูมิที่หลวงพ่อปรารถนา สมความตั้งใจของหลวงพ่อแล้ว

ด้วยความเคารพและอาลัย

(พระราชปริยัติบดี)

รก.เจ้าอาวาสวัดสามพระยา

สังเขปประวัติ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙)
กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
เจ้าอาวาสวัดสามพระยา

๑. ชาติภูมิ

นามเดิม ฟื้น นามสกุล พรายภู่ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย
นามบิดา นายฟุ้ง นามสกุล พรายภู่ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย
นามมารดา นางกัง นามสกุล พรายภู่ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย
สถานที่เกิด หมู่ที่ ๑ บ้านคลองสะแก ตำบลคลองสะแก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ชาตะ วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ เวลา ๐๗.๓๐ น.
ตรงกับจันทรคติ วัน ๓ ฯ ๔ ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง

๒. บรรพชา

บรรพชาอายุ ๑๗ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ปีจอ ณ พัทธสีมาวัดสามพระยา ตำบลวัดสามพระยา อำเภอพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยมี **พระสุธรรมธีรคุณ** เป็นพระอุปัชฌาย์ (ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ ที่ **พระธรรมดิลก**)

๓. อุปสมบท

อุปสมบท เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีขาล เวลา ๑๙.๒๕ น. ณ พัทธสีมาวัดสามพระยา ตำบลวัดสามพระยา อำเภอพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร

นามพระอุปัชฌาย์	**พระธรรมดิลก**	วัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
นามพระกรรมวาจาจารย์	**พระครูปลัดผาด**	วัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
นามพระอนุสาวนาจารย์	**พระมหาสละ**	วัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร

ได้รับฉายาว่า "**ชุตินฺธโร**"

๔. วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๖๕	สอบได้นักธรรมตรี	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๖๖	สอบได้นักธรรมโท	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๖๗	สอบได้นักธรรมเอก	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๖๙	สอบได้ประโยค ป.ธ.๓	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๐	สอบได้ประโยค ป.ธ.๔	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๑	สอบได้ประโยค ป.ธ.๕	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๒	สอบได้ประโยค ป.ธ.๖	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๓	สอบได้ประโยค ป.ธ.๗	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๙	สอบได้ประโยค ป.ธ.๘	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๘๐	สอบได้ประโยค ป.ธ.๙	สำนักเรียนวัดสามพระยา	กรุงเทพมหานคร

วุฒิพิเศษ เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นผู้ใคร่ในการศึกษา มีวิริยะอุตสาหะขวนขวายในการศึกษาด้านกฎหมาย และด้านภาษาอังกฤษ เป็นนักวิชาการ ได้แต่งหนังสือเพื่อเป็นอุปกรณ์การศึกษาวินัย นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก เป็นองค์อุปถัมภ์และที่ปรึกษาในการชำระตรวจสอบ สอบทานพระภิกขุปาฏิโมกข์ โรงพิมพ์ ส.ธรรมภักดี

๕. หน้าที่การงาน

๕.๑ ด้านการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๘๑
- เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสามพระยา
- เป็นเจ้าอาวาสวัดสามพระยา
- เป็นพระอุปัชฌาย์
- เป็นเจ้าคณะหมวดบางขุนพรหม แขวงกลาง จังหวัดพระนคร
- เป็นรองเจ้าคณะมณฑลพิษณุโลก
- เป็นผู้ทำการแทนเจ้าคณะมณฑลพิษณุโลก

พ.ศ. ๒๔๘๒
- เป็นเจ้าคณะมณฑลเหนือ
- เป็นเจ้าคณะอำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี

พ.ศ. ๒๔๘๔
- เป็นสมาชิกสังฆสภา
- เป็นหัวหน้าพระธรรมธร

พ.ศ. ๒๕๐๑	เป็นคณะกรรมการพิจารณาข้อบกพร่องของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔
พ.ศ. ๒๕๐๒	เป็นคณะกรรมการพิจารณาแก้ไข เพิ่มเติม ตัดทอนข้อบกพร่องของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔
พ.ศ. ๒๕๐๓	เป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษา
	เป็นคณะกรรมการสังฆาณัติระเบียบพระคณาธิการ (ก.ส.พ.)
	เป็นคณะกรรมการดำเนินการสร้างธรรมสภา
พ.ศ. ๒๕๐๔	เป็นคณะกรรมการอำนวยการตั้งโรงเรียนพระคณาธิการ
	เป็นคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุง แก้ไข สังฆาณัติระเบียบพระคณาธิการ พุทธศักราช ๒๔๘๖
	เป็นคณะกรรมการยกร่างหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๕๑๖	เป็นเจ้าคณะจังหวัดพระนคร
พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๓	เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม
พ.ศ. ๒๕๐๖	เป็นคณะอนุกรรมการร่างกฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม
	เป็นคณะอนุกรรมการร่างกฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการกำหนดหน้าที่ตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๖
	เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาร่างกฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยเขตและอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
พ.ศ. ๒๕๐๗	เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาร่างระเบียบการเดินทางไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร (ศ.ต.ภ.)
	เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาศาสนสมบัติกลางประจำ (พ.ส.ป.)
พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๘	เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาค ๑ - ๑๘

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นประธานยกร่างระเบียบเรื่องให้ใช้ใบย้ายทะเบียนนักธรรมและเปรียญ และเรื่องการจำหน่ายนักธรรม

พ.ศ.๒๕๐๙ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณางบประมาณของโรงพิมพ์การศาสนา

เป็นประธานที่ปรึกษาของคณะกรรมการร่างระเบียบพระภิกษุช่วยสอนโรงเรียนเทศบาลกรุงเทพ-ธนบุรีของกระทรวงมหาดไทย

เป็นคณะอนุกรรมการเรื่องการช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรประสบอุทกภัย

พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาขอพระราชทานสมณศักดิ์ฝ่ายมหานิกาย

เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาร่างระเบียบมหาเถร-สมาคม ว่าด้วยวิธีปฏิบัติในการปลูกสร้างอาคารในที่ดินของวัด ซึ่งมีผู้เช่าอยู่ พ.ศ. ๒๕๑๐

เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การยกเว้นค่าโดยสารรถไฟให้แก่พระภิกษุสามเณร

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาโครงการรับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ เป็นการศึกษาของคณะ-สงฆ์

พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นคณะอนุกรรมการร่างกฎมหาเถรสมาคม

เป็นประธานคณะอนุกรรมการพิจารณาศาสนสมบัติกลางประจำ (พ.ส.ป.)

เป็นประธานคณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร (ศ.ต.ภ.)

เป็นประธานคณะอนุกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสง-เคราะห์และทุนศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

เป็นประธานคณะอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขข้อขัด-แย้งระหว่างวัดกับผู้เช่า (พ.ว.ช.)

เป็นคณะอนุกรรมการควบคุมการเรี่ยไรของคณะสงฆ์

เป็นคณะอนุกรรมการศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการหา

	รายได้ที่ไม่สมควรของวัดต่าง ๆ
	เป็นคณะอนุกรรมการส่งเสริมการจัดให้มีวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์หนใต้
	เป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง
พ.ศ. ๒๕๑๔	เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาข้อพิพาทระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกับวัดเสาธงทอง จังหวัดลพบุรีในเรื่องการขยายถนน
	เป็นคณะอนุกรรมการพิจารณาร่างกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุ
พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๓๙	เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม
พ.ศ. ๒๕๑๕	เป็นรองเจ้าคณะนครหลวงกรุงเทพธนบุรี รูปที่ ๒
พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๓๙	เป็นเจ้าคณะใหญ่หนกลาง
พ.ศ. ๒๕๒๐	เป็นเจ้าคณะใหญ่หนใต้
พ.ศ. ๒๕๒๕	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช
พ.ศ. ๒๕๒๖	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
พ.ศ. ๒๕๒๗	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช
พ.ศ. ๒๕๒๘	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช
พ.ศ. ๒๕๓๑	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช
พ.ศ. ๒๕๓๘	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

๕.๒ ด้านการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๗๐	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำนักเรียนวัดสามพระยา
พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๕๒๒	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดสามพระยา
พ.ศ. ๒๔๗๓	เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๓๘	เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง
พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๐๑	เป็นผู้อำนวยการสำนักอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา (ส.อ.ส)
พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๐๓	เป็นผู้อำนวยการสภาการศึกษาแห่ง ส.อ.ส.

พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๓๑	เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๗	เป็นผู้อำนวยการประโยคประกาศนียบัตรครูสอนพระปริยัติธรรม (ป.พ.ป.)
พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๓๙	เปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นสูง ประโยค ป.ธ.๗, ป.ธ.๘ และ ประโยค ป.ธ.๙
พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๗	เป็นผู้อำนวยการประโยคประกาศนียบัตรครูสอนพระปริยัติธรรมชั้นสูง (ป.พ.ป.ชั้นสูง)
พ.ศ. ๒๕๑๐	ปรับปรุงหลักสูตรภาษาบาลี โดยตั้งประโยค ๑-๒ ขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับนักศึกษาภาษาบาลี
พ.ศ. ๒๕๑๓	เป็นผู้ปรับปรุงหลักสูตรภาษาบาลีแผนใหม่ โดยเพิ่มวิชาทางโลก เช่น ภาษาอังกฤษ และคำนวณ เป็นต้น โดยยังคงไว้ซึ่งหลักสูตรภาษาบาลีแผนเก่า
พ.ศ. ๒๕๒๘	จัดตั้งมูลนิธิสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) วัดสามพระยา เพื่อนำดอกผลมอบเป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนทุกปีเสมอมา
พ.ศ. ๒๕๒๘	จัดตั้งทุนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ตามนโยบายศึกษาสงเคราะห์ทางคณะสงฆ์

๕.๓ ด้านการเผยแผ่

พ.ศ. ๒๔๙๘	ได้ส่งพระภิกษุไปประกาศพระศาสนา ณ ประเทศมาเลเซีย
พ.ศ. ๒๔๙๙	ได้เดินทางไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ประเทศมาเลเซีย
พ.ศ. ๒๕๐๐	ได้ส่งพระภิกษุไปประกาศพระศาสนา ณ ประเทศสิงคโปร์
พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๓๙	อบรมบรรยายถวายความรู้พระสังฆาธิการที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์
พ.ศ. ๒๕๑๒	เป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง และอบรมบรรยายถวายความรู้ เพื่อให้พระสังฆาธิการได้มีความรู้ทั้งด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ เป็นต้น
พ.ศ. ๒๕๑๘	เป็นผู้ก่อตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และได้อบรมบรรยายถวายความรู้ เพื่อให้พระสังฆาธิการและ

ประชาชนได้มีความรู้ในด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน การปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา เศรษฐกิจ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นประธานเปิดอบรมหน่วย อ.ป.ต. ณ วัดกิ่งแก้ว จ.สมุทรปราการ ในหัวข้อเรื่อง "ความเอื้อเฟื้อ เป็นเนื้อนาบุญ"

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นประธานเปิดอบรมหน่วย อ.ป.ต. ณ วัดไทรใหญ่ จ.นนทบุรี ในหัวข้อเรื่อง "ช่วยกัน ๓ ประการ"

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นประธานเปิดอบรมหน่วย อ.ป.ต. ณ วัดอ่างทอง จ.อ่างทอง ในหัวข้อเรื่อง "สามัคคีเกิดได้เพราะสังคหวัตถุ ๔"

ฯลฯ

๕.๔ ด้านสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๔๙๒ สร้างตึกรัฐธัมมูปถัมภ์ ๓ ชั้น วัดสามพระยา กว้าง ๗ เมตร ยาว ๒๕ เมตร

พ.ศ. ๒๔๙๕ สร้างศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา กว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๔๐.๘๐ เมตร

พ.ศ. ๒๔๙๖ สร้างศาลาบำเพ็ญกุศลวัดสามพระยา ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนทำด้วยไม้ฝาเฟี้ยม มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์

พ.ศ. ๒๔๙๗ สร้างตึกพักสงฆ์วัดสามพระยา กว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๗๐ เมตร

พ.ศ. ๒๕๑๓ สร้างกุฏิวัดสามพระยา ลักษณะทรงไทย ฝา พื้น ไม้สัก ยกพื้นสูงชั้นเดียว เสา คาน คอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ หลัง กำแพงรั้วรอบคณะ (คณะ ๑) และหอฉัน

พ.ศ. ๒๕๑๖ - สร้างกุฏิวัดสามพระยา ลักษณะทรงไทย ฝา พื้น ไม้สัก ยกพื้นสูงชั้นเดียว เสา คาน คอนกรีตเสริมเหล็ก ๗ หลัง กำแพงรั้วรอบคณะ (คณะ ๓)

- สร้างพระอุโบสถวัดทองทรงธรรม อำเภอนครหลวง
- จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑ หลัง กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๕ เมตร

พ.ศ. ๒๕๓๒	สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสามพระยา (ตึกสุหัทรังสรรค์) ๑ หลัง กว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๙๐ เมตร
พ.ศ. ๒๕๓๔	สร้างศาลาการเปรียญวัดทองทรงธรรม อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๐ เมตร
พ.ศ. ๒๕๓๗	สร้างกุฏิวัดสามพระยา ลักษณะทรงไทย ฝา พื้น ไม้สัก ยกพื้นสูง ชั้นเดียว เสา คาน คอนกรีตเสริมเหล็ก ๖ หลัง (คณะ ๒)
พ.ศ. ๒๕๑๕	บูรณปฏิสังขรณ์ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา เปลี่ยนจากโครงไม้ เป็นโครงเหล็ก กระเบื้องลอนคู่ ฝ้าเพดานเป็นไม้อัดไทย
พ.ศ. ๒๕๑๗	บูรณปฏิสังขรณ์กุฏีหลังใหญ่ คณะ ๑ วัดสามพระยา ลักษณะทรงไทย เปลี่ยนกระเบื้องหลังคา มีช่อฟ้าใบระกา เสา คาน คอนกรีตเสริมเหล็ก
พ.ศ. ๒๕๒๑	บูรณปฏิสังขรณ์กุฏีสองสาโตวัดสามพระยา (คณะ ๕) ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาลอนคู่ชั้นบนฝาไม้อย่างเดิม
พ.ศ. ๒๕๒๓	บูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ฉาบปูนใหม่ภายนอกทั้งหมด เปลี่ยนกระเบื้องหลังคา ลวดลายหน้าบันใหม่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนภายในเขียนภาพจีนใหม่ช่องล่างและช่องบน
พ.ศ. ๒๕๒๗	บูรณปฏิสังขรณ์วิหารพระนั่งพระนอนวัดสามพระยา ล้อมรั้วกำแพงสามด้าน สองประตู
พ.ศ. ๒๕๓๑	บูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดสามพระยา ฉาบปูนใหม่หมดทั้งหลัง เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาปูหินอ่อน รอบทั้งข้างนอกและข้างใน
พ.ศ. ๒๕๓๓	บูรณปฏิสังขรณ์กุฏีศรีหงส์ วัดสามพระยา ทั้งชั้นล่างและชั้นบน
พ.ศ. ๒๕๓๖	บูรณปฏิสังขรณ์กุฏีศรีดาวเรือง คณะ ๕ วัดสามพระยา เปลี่ยนประตูเป็นไม้ เปลี่ยนกระเบื้องหลังคา กำแพง

ล้อมรอบกุฏี ๔ ด้าน

พ.ศ. ๒๕๓๗ บูรณปฏิสังขรณ์ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาลอนคู่ ฝ้า เพดาน เป็นกระเบื้องแผ่นเรียบ ขัดพื้นทาสีใหม่

๕.๕ ด้านสาธารณสงเคราะห์

พ.ศ. ๒๕๒๓ สมทบทุนมูลนิธิสายใจไทย

พ.ศ. ๒๕๒๘ สมทบทุนร่วมพิมพ์หนังสือสวดมนต์แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระราชพิธี ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

พ.ศ. ๒๕๓๒ สมทบทุนสร้างตึกอนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ศิริราช

พ.ศ. ๒๕๓๓ สมทบทุนสร้างตึก ภปร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

สมทบทุนสร้างโรงพยาบาลกาญจนบุรี จ.กาญจนบุรี

พ.ศ. ๒๕๓๕ สมทบทุนสร้างตึกสยามินทร์ ฉลอง ๑๐๐ ปี ศิริราช

สมทบทุนสมเด็จพระบรมราชชนก (ศิริราช)

สมทบทุนค่ารักษาพยาบาลผู้ป่วยอนาถา พระภิกษุสามเณรอาพาธ (ศิริราช)

สมทบทุนกองทุนพัฒนาเด็ก และเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร (ก.พ.ด.)

สมทบทุนสร้างตึกและเครื่องมือแพทย์ ตึก สก. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

สมทบทุนสร้างอาคารเรียนสถาบันบาลีพุทธโฆส จ.นครปฐม

สมทบทุนมีไว้เพื่อซื้อที่ดินเพิ่ม วัดพุทธไชโย อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์

สมทบทุนแพทย์ ประมงน้อมเกล้า ฯ ร่วมทอดกฐิน วัดทรงธรรม จ.พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๓๖ สมทบทุนสร้างศาลาที่วัดธัมมาราม นครชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา

สมทบทุนสร้างโรงพยาบาล ณ อำเภอพานทอง จ.ชลบุรี

สมทบทุนมูลนิธิสายใจไทย
สมทบทุนสร้างพระอุโบสถ วัดพุทธไชโย อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์
สมทบกองทุนส่งเสริมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัยก่อนเรียน วัดหนองหว้า จ.เพชรบุรี
ร่วมทอดผ้าป่าสามัคคี วัดไชยสถาน อ.สารภี จ.เชียงใหม่
สมทบทุนบำรุงปฏิสังขรณ์ วัดพุทธภาวนาราม อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

พ.ศ. ๒๕๓๗ สมทบทุนสร้างตึกสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ณ โรงพยาบาลสงฆ์
สมทบทุนเป็นส่วนบำรุงวัดธัมมาราม นครชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา

พ.ศ. ๒๕๓๘ มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนราชวินิตมัธยม จำนวน ๙ ทุน
สมทบทุนสร้างตึกสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ณ โรงพยาบาลสงฆ์
สงเคราะห์ค่าผ่าตัดและค่าเลนส์แก้วตาเทียม ๒ เลนส์ แก่นายสังเวียน ปั้นขำ โดยผ่านตึกศัลยกรรมจักษุ วชิรพยาบาล กรุงเทพมหานคร

พ.ศ.๒๕๓๗-๒๕๓๙ มอบเครื่องอุปโภคบริโภค เพื่อสงเคราะห์นักเรียนศึกษาบาลีในสำนักเรียนตามจังหวัดต่าง ๆ ๒,๕๓๕ ถัง

๕.๖ ด้านงานพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๕๐๖ เป็นกรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระไตรปิฎก
เป็นหัวหน้ากรรมการแปลพระไตรปิฎก แผนกพระสูตร
เป็นกรรมาธิการฝ่ายพระสูตร
เป็นหัวหน้ากรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระสุตตันตปิฎก
เป็นพระคณาจารย์ตรีในทางรจนา การบริหาร
เป็นหัวหน้าพระธรรมธร

เป็นกรรมการและเลขาธิการคณะกรรมการสังฆาณัติระเบียบพระคณาธิการ

เป็นผู้แต่งหนังสือคู่มือวินัยนักธรรมชั้นโท ในสภามหามกุฏราชวิทยาลัย

เป็นผู้แต่งหนังสือคู่มือวินัยนักธรรมเอก ในสภามหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๐๑	เป็นกรรมการที่ปรึกษาตรวจและสอบทานพระภิกขุปาฏิโมกข์ ของ ส.ธรรมภักดี
พ.ศ. ๒๕๒๘	เป็นประธานที่ปรึกษาตรวจชำระพระไตรปิฎก แผนกพระสูตร

๖. สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๘๑	ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนาม ที่ "**พระปริยัติโศภน**"
พ.ศ. ๒๔๙๑	ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนาม ที่ "**พระเทพเวที**"
พ.ศ. ๒๕๐๐	ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนาม ที่ "**พระธรรมคุณาภรณ์**"
พ.ศ. ๒๕๐๖	ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะชั้น หิรัณยบัฏ ที่ "**พระธรรมปัญญาบดี**"
พ.ศ. ๒๕๑๘	ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ มีราชทินนามตามสุพรรณบัฏว่า "**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณอดุลสุนทรนายก ตรีปิฎกปฏิภาณพิเศษ สุตตันตประเภทโกศล วิมลมหันตคณาทร มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี อรัญยวาสี สมเด็จพระราชาคณะ สถิต ณ วัดสามพระยา พระอารามหลวงจงเจริญทีฆายุจิรัฏฐิติกาล ในพระพุทธศาสนาเทอญ**"

๗. มรณภาพ

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นพระมหาเถระผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นผู้รักสันโดษ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ยึดพรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุธรรม เป็นหลัก

ปฏิบัติได้บำเพ็ญศาสนกิจอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ เพื่อความเจริญรุ่งเรือง เพื่อความมั่นคง เพื่อความวัฒนาสถาพร แก่สังฆมณฑลและประเทศชาติบ้านเมือง ด้วยการยกประโยชน์อันสูงสุดเป็นหลักปฏิบัติ เจ้าประคุณสมเด็จฯ จะพูดอยู่เสมอว่า *"ถึงเหนื่อยยากก็เหนื่อยหาย แต่เครื่องหมายความดียังมีอยู่"* ดังนั้น แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ ก็มิได้ย่อท้อ ทำงานด้วยความวิริยอุตสาหะ มิได้เคยห่วงใยในสุขภาพร่างกาย ได้ทุ่มเททั้งแรงกายและแรงใจ ทำงานทุกอย่าง เพื่อให้งานนั้นสำเร็จมาโดยตลอด เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เจ้าประคุณสมเด็จฯ อาพาธด้วยโรคทางเดินของปัสสาวะ ได้เข้าพักรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อเป็นปกติแล้ว ได้ออกจากโรงพยาบาลได้งดรับกิจนิมนต์ทุกอย่าง แต่ได้ปฏิบัติศาสนกิจในหน้าที่มิได้ขาด

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้อาพาธด้วยโรคหลอดลมและโรคปอด ได้เข้าพักรักษาที่โรงพยาบาลกล้วยน้ำไท หลังจากที่ได้ออกจากโรงพยาบาลแล้ว ได้กลับมาปฏิบัติหน้าที่เป็นปกติ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๓๙ ได้มีการอบรมพระอุปัชฌาย์ทั่วประเทศฝ่ายมหานิกายที่วัดสามพระยา เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้รับอาราธนาเป็นประธานให้โอวาทเปิดประชุมพระอุปัชฌาย์ที่ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา ในขณะนั้นเจ้าประคุณสมเด็จสุขภาพไม่ค่อยดีนัก และหมอก็ห้ามไม่ให้ใช้เสียง แต่ด้วยความรักงาน และตระหนักถึงความรับผิดชอบในหน้าที่จะต้องปฏิบัติ เจ้าประคุณสมเด็จจึงรับอาราธนา กล่าวเปิดประชุมให้โอวาทพระอุปัชฌาย์ เมื่อเวลา ๐๙.๐๐ น. หลังจากนั้น วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๓๙ อาการของโรคก็ได้กำเริบขึ้น และมีอาการท้องเสียเข้าแทรกซ้อน ทำให้เกิดอาการอ่อนเพลีย จึงได้นำเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลบางโพ เป็นเวลา ๑๐ วัน และได้ย้ายจากโรงพยาบาลบางโพ มาพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช เป็นเวลา ๕ วัน เจ้าประคุณสมเด็จฯ ก็ถึงมรณภาพด้วยอาการอันสงบ เมื่อเวลา ๑๙.๑๙ น. แพทย์ได้ลงความเห็นว่ามรณภาพด้วยโรคภาวะออกซิเจนในเส้นเลือดต่ำผิดปกติ

สิริรวมอายุได้ ๙๐ ปี ๑๐ เดือน ๒๖ วัน

ธรรโมวาท

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

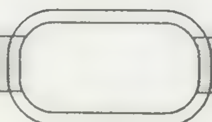
(ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๘)

แม่กองบาลีสนามหลวง

สารบัญ

ธรรโมวาท

ความเอื้อเฟื้อ

คือ

เนื้อนาบุญ

***

บทที่ ๑

มาติกา คือ แม่บท หรือหัวข้อเรื่องของหนังสือเล่มนี้ดังกล่าวข้างต้น มิใช่เป็นแม่บทที่ข้าพเจ้าคิดหรือผูกขึ้นเอง ข้าพเจ้าเป็นเพียงแต่ได้ยินได้ฟังมาแล้วกำหนดจดจำไว้ จะเป็นของผู้ใดและตั้งไว้เมื่อใด ต้องยอมรับว่า จนด้วยเกล้า ลองถามเพื่อนฝูงก็ไม่มีใครทราบรวมถึงท่านผู้ตั้งถ้อยคำนี้ไว้ ยังแถมได้รับคำตอบว่า ไม่เคยได้ยินเสียด้วยซ้ำ ซึ่งจึงเป็นอันหมดหนทางที่จะทราบได้ เมื่อหาผู้ตั้งถ้อยคำนี้ในปัจจุบันไม่ได้ จึงจำเป็นต้องโยนเรื่องไปหาอดีต ต้องยอมรับไว้ก่อนว่า ถ้อยคำเช่นนี้ท่านแต่ปางก่อนได้ตั้งไว้ให้เป็นหลักจำ และเป็นหลักใจของประชาชน ข้าพเจ้าเคยได้ยินได้ฟังถ้อยคำของเก่า ซึ่งคนชั้น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เคยพูดอยู่เสมอ อันเกี่ยวด้วยความเอื้อเฟื้อ ถ้อยคำนี้มีอยู่ว่า ***"ถึงมิใช่ญาติใช่เชื้อ ถ้ามีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้ออาตมา"*** และมีอีกตอนหนึ่งซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามว่า ***"ถึงเป็นญาติเป็นเชื้อ ถ้าไม่มีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้อในป่า"*** เพราะมีถ้อยคำของเก่าซึ่งอยู่ในลักษณะเดียวกัน โดยยกเอาความเอื้อเฟื้อเป็นสำคัญดังกล่าวเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึงโยนเอาแม่บทของเขาเรื่องนี้ว่า เป็นของเก่าแก่ เป็นคติประจำประชาชนมามากนักหนาแล้ว

"ถึงมิใช่ญาติใช่เชื้อ ถ้ามีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้ออาตมา" ถ้อยคำอันเป็นคตินี้แสดงถึงความเอื้อเฟื้อว่าเป็นสิ่งยอดเยี่ยมของสังคม หรือจะเรียกว่าเป็นเพชรน้ำหนึ่งของสังคมก็ว่าได้ หัวใจของสังคมสงเคราะห์นั้นมิใช่อื่นไกลที่ไหน คือ ความเอื้อเฟื้อนั่นเอง ท่านเปรียบความเอื้อเฟื้อว่าเหมือนเนื้ออาตมานั้น เป็นคำเปรียบเทียบที่หลักแหลมและเด็ดขาดยิ่งนัก บุคคลที่ท่านบัญญัติไว้ว่า**เป็นญาติ** ตามความหมาย มุ่งเอาบุคคลที่เป็นสายโลหิตเดียวกัน ที่ยังถือกันแข็งแรงอยู่ในปัจจุบันกำหนดเอา ๗ ชั่วโคตร แต่ความจริง สายโลหิตมิใช่จะหมดสิ้นเพียง ๗ ชั่วโคตรเท่านั้น ยังสืบต่อออกไปอีก สายโลหิตยังไม่สิ้นสุดเพียงใด ความเป็นญาติยังมีอยู่เพียงนั้น แต่จะนับกันว่าเป็นญาติหรือไม่ อยู่ที่การนับถือหรือไม่นับ มิใช่อยู่ที่สายโลหิต และคำว่า**ญาติ**ยังมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง คือ จะต้องรับรู้ในระหว่างกันของผู้ร่วมสายโลหิต รับรู้อะไร รับรู้ในความเสื่อมความเจริญในความสุขความทุกข์ เมื่อรับรู้แล้ว จักได้ช่วยกันรักษาส่งเสริมความเจริญความสุขหรือจักได้ช่วยกันขจัดปัดเป่าความเสื่อมความทุกข์ หลักมีอยู่เช่นกล่าวนี้ ดังนั้น หลักที่นับว่าเป็นชีวิตของความเป็นญาติจึงตกอยู่ที่ความเอื้อเฟื้อในทางพระศาสนา ส่วนพระธรรมแสดงภาวะแห่งความเป็น

ญาติ จึงตกอยู่ที่ความเอื้อเฟื้อในทางพระศาสนา ส่วนพระธรรม แสดงภาวะแห่งความเป็นญาติไว้อีกหลักหนึ่ง ซึ่งไม่เกี่ยวด้วยสายโลหิต แต่ยกเอาความคุ้นเคยเป็นหลัก ดังพระพุทธภาษิตว่า **วิสฺสาสา ปรมา ญาตี** ความคุ้นเคยชื่อว่าเป็นญาติอย่างสนิท **ความคุ้นเคย** ในที่นี้ มุ่งถือเอาความเอื้อเฟื้อเป็นหลักสำคัญเป็นหัวใจของความคุ้นเคยทีเดียว เพราะความคุ้นเคยเป็นแรงบันดาลให้เกิดการช่วยเหลือหลายหลากมากชนิด เมื่อหัวใจแห่งความเป็นญาติอยู่ที่ความเอื้อเฟื้อ บุคคลผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อแม้มิได้ร่วมสายโลหิต ก็จัดเข้าในกลุ่มญาติที่พูดกันว่า **แม้มิใช่ญาติก็เหมือนญาติหรือยิ่งกว่าญาติ** เสียด้วยซ้ำ ดังนี้ มิได้หมายเอาอื่นใดเลย หมายเอาความเอื้อเฟื้อนั่นเอง โดยนัยตรงกันข้าม ถึงจะได้ร่วมสายโลหิตกัน ซึ่งถือว่าเป็นญาติโดยเลือดเนื้อ ถ้าหัวใจแห่งความเป็นญาติไม่มี ความเป็นญาติก็เรียกกันว่า สักแต่ว่าเป็นญาติ เพราะความร่วมสายโลหิตกันนั้นจะซื้อกันก็มิได้ จะขายกันก็มิขาด เหมือนดินที่สิ้นโอชะของดินแล้ว ถึงจะหมดความหมายของดิน แต่ก็จะเรียกอย่างอื่นมิได้ ต้องเรียกดินอยู่วันยังค่ำฉันใดก็ฉันนั้นท่านเปรียบของท่านไว้ว่า "**เหมือนเนื้อในป่า**" เป็นคำเปรียบที่คมคายยิ่งนัก เนื้อเหมือนกันแต่มิใช่เนื้ออาตมา แต่กลายเป็นเนื้อในป่าไปเสียได้

บทที่ ๒

"**ความเอื้อเฟื้อคือเนื้อนาบุญ**" เป็นถ้อยคำที่แสดงทั้งเหตุทั้งผล ความเอื้อเฟื้อเป็นตัวเหตุ เนื้อนาบุญเป็นตัวผลหรือพูดตามสำนวนนักเทศน์ก็ว่า**ความเอื้อเฟื้อเป็นการบุญ เนื้อนาบุญเป็นตัวอานิสงส์** ความเป็นอันเดียวกัน เมื่อพูดกันเรื่อย ๆ ไป ในเรื่องของคำว่า "**ความเอื้อเฟื้อ**" เข้าใจกันดีทั้งชาววัดชาวบ้าน ซึมซาบกันตลอดเรื่อง ไม่มีการต้องสะดุดหยุดคิดแต่อย่างใด หากจะลองตั้งเป็นคำถามเล่น ๆ หรือจะเป็นคำถามจริงก็ว่าได้ ความเอื้อเฟื้อคืออะไรต่อคำถามนี้ แม้จะตอบได้ก็ต้องหยุดคิดเหมือนกัน ปุบปับตอบเห็นจะถูกต้องได้ยาก ความเอื้อเฟื้อถูกใช้มานาน ความหมายย่อมขยายตัวออกไปตามกาลเวลาหรือตามความต้องการของคน พอจะรวมนำมาพูดไว้ในที่นี้ทั้งความเก่าความใหม่ ตามที่ใช้กันอยู่ คือกิริยาที่ช่วยเหลือ กิริยาที่อุดหนุนหรือค้ำจุน กิริยาที่เจือจานหรือเผื่อแผ่ อนึ่ง ขอชี้แจงไว้ด้วยว่า กิริยาทั้งสามอย่างนั้นหมายเอาเฉพาะการกระทำในสิ่งที่เป็นคุณมิใช่สิ่งที่เป็นโทษ และในกิริยาทั้ง ๓ อย่าง เห็นควรมีคำขยายความไว้เล็กน้อย เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา

การช่วยกัน เป็นคุณธรรมเพื่อโลกหรือเพื่อชุมชน ถ้าโลกหรือชุมชนปราศจากคุณธรรมข้อนี้ ความขาดแคลนในสิ่งที่มนุษย์ต้องการต่าง ๆ จะบังเกิดขึ้นมิใช่น้อย เพราะมนุษย์แต่ละคนไม่อาจจะบันดาลให้สิ่งที่ต้องการบังเกิดขึ้นได้โดยพร้อมมูล เพียงแต่ปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นของจำเป็นแก่ชีวิต คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาสำหรับรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มนุษย์แต่ละคนก็หมดปัญญาหมดสามารถที่จะบันดาลให้เกิดแก่ตนได้โดยสมบูรณ์ ต้องอาศัยผู้อื่นช่วยเหลือทั้งนั้น รู้กันอยู่เห็นกันอยู่ทั้งโลก มนุษย์เราปราศจากความทุกข์ความยากลำบาก หรือมีความ

ทุกข์ความยากลำบากพอยังทนได้ ก็เพราะได้อาศัยความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยกันนั้นแบ่งแยกเป็นลักษณะหรือประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประการ คือ :-

- **การช่วยกันสร้างเสริม**
- **การช่วยกันบำรุงรักษา**
- **การช่วยกันกำจัดปัดเป่า**

การสร้างเสริมซึ่งสิ่งอันใด การบำรุงรักษาซึ่งสิ่งอันใด การกำจัดปัดเป่าซึ่งสิ่งอันใด ในเรื่องดังกล่าวนั้น เป็นปัญหาที่จะพูดกันสืบต่อไป

สิ่งที่มนุษย์ต้องการในโลกนี้ หากจะให้กล่าวรายละเอียดแต่ละอย่างต้องยอมรับว่า หมดปัญญาที่จะกล่าวได้ทั่วถึง ขาดสิ่งนี้ ได้สิ่งโน้น ขาดสิ่งโน้น ได้สิ่งนี้ จะให้สมบูรณ์จริง ๆ เป็นสิ่งเหลือวิสัย เมื่อเป็นดังนี้ จึงต้องหันเข้าหาหลักในทางพระพุทธศาสนา หลักในทางพระศาสนาท่านกำหนดไว้ว่า สิ่งที่มนุษย์ทั่วโลกต้องการมีอยู่ ๓ ประการ คือ **อัตถะ ๑ หิตะ ๑ สุขะ ๑**

อัตถะ คือ ตัวประโยชน์ **หิตะ** คือสิ่งที่เกื้อกูล **สุขะ** คือ ความสะดวกสบาย สะดวกแต่ไม่สบาย หรือสบายแต่ไม่สะดวก อย่างนี้ไม่เป็นสุขะเต็มตัว เป็นเพียงครึ่งตัวเท่านั้น แต่ก็ต้องยอมรับว่าอยู่ในสังเวียนของสุขะ ครั้นเมื่อได้หลักดังนี้แล้ว ปัญหาที่ว่าสร้างเสริมซึ่งสิ่งอันใดเป็นต้น ก็ตอบได้ง่าย คือ ตอบว่าสร้างเสริมซึ่ง **อัตถะ หิตะ สุขะ** บำรุงรักษาซึ่ง **อัตถะ หิตะ สุขะ** กำจัดปัดเป่าซึ่งสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ **อัตถะ หิตะ สุขะ** ความเอื้อเฟื้อในแขนงการช่วยเหลือในลักษณะหรือประเภทใหญ่ ๓ ประการดังกล่าวแล้ว มีคำขยายความดังกล่าวมาโดยย่อด้วยประการฉะนี้

ในส่วนการค้ำจุนหรืออุดหนุนก็ดี ในส่วนการเผื่อแผ่หรือเจือจานก็ดี ตามหลักรวบยอดก็มุ่งหมายไปในทาง**อัตถะ หิตะ สุขะ** ทั้งในส่วนค้ำจุนอุดหนุน ทั้งในส่วนเผื่อแผ่เจือจาน ในเรื่องนี้แม้จะมีข้อที่ควรจะอธิบายขยายความอยู่บ้าง แต่ก็เห็นว่าพอจะมองรู้ดูออกกันได้บ้างพอสมควรแล้ว ไม่จำต้องอธิบายขยายความแต่ประการใด ข้อความตามที่พูดมาโดยสังเขป วิญญูชนจะพึงเห็นได้เองว่าความเอื้อเฟื้อ เป็นหลักจำเป็นของสังคมเพียงใด เป็นการแสดงออกซึ่งคุณธรรมอันล้ำเลิศ คือ เมตตา กรุณา อย่างน่าชื่นใจสักเพียงใด **เมื่อยึดหลักว่าเมตตาค้ำจุนโลกไว้ฉันใด ความเอื้อเฟื้อก็ย่อมค้ำจุนโลกไว้ฉันนั้น** เมื่อจะยุติเอาโลกไม่เซ ไม่ทรุด ไม่พังทลาย ดำรงอยู่ได้เป็นปกติเพราะเมตตาค้ำจุนไว้ ก็ต้องยุติได้เหมือนกันว่าโลกไม่เซ ไม่ทรุด ไม่พังทลาย ดำรงอยู่ได้เป็นปรกติ ก็เพราะความเอื้อเฟื้อได้ค้ำจุนไว้ ความเมตตามีอานุภาพมหาศาลเพียงใด ความเอื้อเฟื้อก็มีอานุภาพมหาศาลเพียงนั้น

บทที่ ๓

อันรากแก้วของความเอื้อเฟื้อนั้น อยู่ที่การกระทำหรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีชื่อเรียกว่า "**มูล**" คือ รากเหง้า หรือ "**วัตถุ**" คือ ที่ตั้ง เพราะความเอื้อเฟื้อเป็นชื่อที่เรียกตามผล

ของการกระทำหรือปฏิบัติการ หลักที่ใช้ในการกระทำหรือใช้ในการปฏิบัตินั้น มีอยู่มากชนิดแต่ข้าพเจ้าจะขอนำมาพูดในที่นี้เพียงบางหลัก เรียกชื่อตามหลักธรรมว่า สังคหวัตถุ หรือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงเคราะห์ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๔ ประการ คือ :-

- **ทาน ๑**
- **ปิยวาจา ๑**
- **อัตถจริยา ๑**
- **สมานัตตตา ๑**

มีอธิบายโดยย่อดังต่อไปนี้ .-

ทาน แปลตามตัวว่า การให้ ให้ซึ่งอะไร คนทั่วไปย่อมเข้าใจว่า เมื่อเอ่ยถึงทาน มิใช่อื่นไกลที่ไหน หมายถึงการให้วัตถุสิ่งของภายนอก เช่น ข้าวน้ำ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้สอย ทรัพย์สินอย่างอื่น ๆ ฯลฯ ส่วนท่านผู้รู้ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมา รู้กว้างออกไปได้อีกว่า ทาน การให้มิได้หมายเฉพาะการให้วัตถุ สิ่งของภายนอกต่าง ๆ เท่านั้น หมายถึงการให้วิชาความรู้อันหาโทษมิได้ทั้งในทางธรรม ทั้งในทางโลก ตลอดลงมาถึงการให้คำชี้แจงแนะนำพร่ำสอนตักเตือนว่ากล่าวในสิ่งที่ดีงามทุกประการ นอกจากนี้ ยังมีอีกประการหนึ่งซึ่งแอบตัวอยู่ ไม่ค่อยมีใครพบเห็น นั่นคือที่เรียกเป็นคำบาลีว่า **อภัยทาน** ซึ่งแปลว่า **การให้อภัย** การให้แต่ละชนิด เรียกได้ว่าเป็นความเอื้อเฟื้อทั้งสิ้น

ปิยวาจา ได้แก่ การเจรจาที่อ่อนหวาน หรือการพูดที่นิ่มนวลดื่มไว้ในใจ ฟังระรื่นหูไม่ขรุขระเข้าไปครูดสีหู ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความระคายเคือง ก่อให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ **"แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย"** เป็นของท่านสุนทรภู่ คำดังกล่าวนี้ ช่างตรงกับปิยวาจาแท้

อัตถจริยา ได้แก่ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เนื้อแท้ของอัตถจริยาอยู่ตรงที่ช่วยทำประโยชน์เพื่อให้ มิใช่ทำประโยชน์เพื่อรับ ความตั้งใจอันบริสุทธิ์เพื่อให้อย่างเดียว ผลตอบแทนใด ๆ มิได้มุ่งหวัง หากจะเกิดการตอบแทนใด ๆ อันนั้นเป็นเรื่องของผู้ได้รับโดยเฉพาะที่เกิดสำนึกในบุญคุณ และเป็นสิ่งที่ห้ามกันมิได้

สมานัตตตา ได้แก่ ความเป็นคนมีตนเสมอ ไม่ถือตัว คุณธรรมข้อนี้ มีปัญหาอยู่ว่าความหมายเพียงไหน หรืออย่างไร แต่ผู้เขียนจะไม่ชี้แจงรายละเอียดในที่นี้ เพราะโอกาสไม่ให้แต่จะขอให้หลักไว้ว่า สมานัตตตา มิใช่เรื่องของการไว้ตัว ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า การถือตัว แต่หมายถึงการวางตัวเหมาะสม เหมาะสมอย่างไร คือ เหมาะสมแก่ฐานะ เหมาะสมแก่บุคคลเหมาะสมแก่เหตุการณ์ เหมาะสมแก่เวลา คนที่วางตัวให้เหมาะสมนั้น เป็นผู้ประกอบด้วยสมานัตตตาอย่างแท้ ไม่ขาดและไม่เกิน ในระหว่างตนกับผู้อื่น

ทาน กับ **อัตถจริยา** เป็นตัวการแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อ ไม่มีปัญหา ที่จะต้องสงสัย

อย่างไร เพราะเห็นได้ชัดแจ้ง แต่ที่ว่า **ปิยวาจา** กับ **สมานัตตตา** เป็นตัวการแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อด้วยนั้นชักชวนให้สงสัยอยู่ว่า **จะเป็นได้อย่างไร** ขอชี้แจงเพื่อแก้ความสงสัยในเรื่องนี้ว่า ความเอื้อเฟื้อที่จะมีรูปร่างครบบริบูรณ์ จะต้องมี**ปิยวาจา** กับ **สมานัตตตา**ร่วมด้วย ถ้าหาไม่แล้ว ความเอื้อเฟื้อด้วยการให้ หรือด้วยการทำสิ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น จะบกพร่องทันที ตัวอย่างเช่น จะให้ข้าว ให้น้ำแก่ใคร ๆ ก็ตาม ด้วยใช้ถ้อยคำที่หยาบคายว่า **"เอา แดกเสียซิ"** ดังนี้ ผู้ที่รับจะรู้สึกอย่างไร ก็คงจะรู้กันได้โดยไม่ต้องอธิบาย ผู้รับคงจะไม่รับหรือกลืนไม่ลงเป็นแน่ เพราะเหตุที่ได้ยินได้ฟังเช่นนั้นหรือ การไว้ตัวจนน่าหมั่นไส้ ก็เช่นเดียวกัน มิใช่แสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อที่ผู้อื่นจะรับไว้ด้วยความเคารพรักหรือด้วยน้ำใจที่แช่มชื่นเบิกบาน ดังนั้น คุณธรรม ๒ ประการ คือ ทั้งปิยวาจา ทั้งสมานัตตตา จึงต้องมีอยู่ด้วย ความเอื้อเฟื้อจึงจะสมบูรณ์แบบ

บทที่ ๔

ความเอื้อเฟื้อคืออะไร มีคำขยายความออกไปอย่างไร ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว และกล่าวตามความคิดเห็นของข้าพเจ้าเป็นการกล่าวถึงตัวเหตุ ผลที่ตามตัวเหตุนี้มา ก็คือ เนื้อนาบุญ

คำว่า **เนื้อนาบุญ** ท่านผู้ผูกคำนี้ไว้ เดิมคงจะจับความตามแนวบาลี แสดงบทสังฆคุณ **"อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส"** พระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า แต่ตัดคำว่า **"อนุตฺตรํ"** ออกเสีย เหลือไว้แต่ **"ปุญฺญกฺเขตฺตํ"** บุคคลผู้มีความเอื้อเฟื้อไม่ว่าจะโดยประการหนึ่งประการใดย่อมเป็นผู้มีน้ำใจงาม มุ่งสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์เป็นความผาสุกแก่ผู้อื่นเป็นสำคัญ เป็นผู้ที่ไม่กลัว คือ ไม่กลัวแต่ความลำบาก ไม่กลัวแต่ความสิ้นเปลืองของตน มุ่งความสำเร็จผลของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง บุคคลประเภทนี้ควรแก่การเคารพรักใคร่ ควรแก่การยกย่องนับถือบูชา ควรแก่การปฏิการะและสักการะโดยแท้จริง เพราะร่างกายและชีวิตเลือดเนื้อของท่านไม่เป็นหมัน ผลิตดอกออกผลให้เป็นที่ชื่นชมนิยมยินดีแก่ผู้อื่นและด้วยอานุภาพแห่งความเอื้อเฟื้อนั้นเป็นแรงจูงใจบุคคลปรารถนาที่จะปฏิการะและสักการะบูชาด้วยความเต็มใจ และการกระทำเช่นนั้น ในท่านที่สมบูรณ์ไปด้วยความเอื้อเฟื้อ ย่อมมีอานิสงส์อย่างน่าชื่นชม คล้ายกับนาที่เป็นนาดีและบุคคลได้ไถแล้ว พืชที่หว่านที่ปลูกลงไปย่อมมีผลไพบูลย์ ดังนั้น **ความเอื้อเฟื้อจึงเป็นเนื้อนาบุญได้เป็นอย่างพิเศษ**ข้าพเจ้าขออ้างท่านเจ้าคุณ**พระเทพคุณาธาร** เป็นสักขีพยานในข้อนี้ และเชื่อว่าไม่มีท่านผู้ใดโต้แย้งได้ เพราะมีความจริงเป็นที่ประจักษ์รู้กันอยู่เห็นกันอยู่โดยทั่วไป

✻✻✻✻

ยาแก้จน (ขนานเล็ก)

โดย

พระธรรมปัญญาบดี*

วัดสามพระยา พระนคร

***

บทที่ ๑

มี กับ จน เป็นของคู่กันมาตั้งแต่สร้างโลก เหมือนมืดกับสว่าง หรือร้อนกับหนาว ทั้งสองอย่างมีลักษณะตรงกันข้ามทีเดียว เรื่องความมีหรือความมั่งมี ข้าพเจ้าไม่พูดถึงจะขอพูดแต่เฉพาะเรื่องจนหรือความยากจน พร้อมทั้งวิธีแก้จน วิธีแก้จนนั้น ข้าพเจ้าใช้คำว่า "**ยาแก้จน**" ก็เพราะว่าความจนเป็นโรคชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจจะเกิดได้แก่คนทุกคนเหมือนโรคภัยไข้เจ็บตามที่รู้กันอยู่นั่นเอง

หากจะลองตั้งคำถามว่า **ความจนคืออะไร** ทุกคนคงตอบได้ เพราะเคยได้พบกับความจนมาด้วยกันทั้งนั้น จะต่างกันก็เพียงมากบ้าง น้อยบ้าง จนตลอดกาลก็มี จนชั่วระยะเวลาหนึ่งก็มี จนชั่วครู่ชั่วยามก็มี ดังที่พูดกันว่า **เศรษฐียังรู้จักขาดไฟ** ซึ่งหมายความว่า เป็นเศรษฐีแท้ ๆ แต่บางคราวก็จนได้เหมือนกัน คือ ไม่มีไม้ขีดจุดไฟ ถึงแม้ทุกคนจะตอบได้ว่า จนหรือความจน คืออะไรก็จริง ก็ยังเป็นการสมควรที่จะพูดถึงว่า **ความจนคืออะไร** เพื่อให้ครบตำรา

ความจน หมายถึง ความขัดสน ความไม่มีทรัพย์ ความแพ้ (เล่นหมากรุกจน ได้แก่เล่นหมากรุกแพ้เขา) การหมดทางไปหรือไม่มีทางไป ตัวอย่างเช่น จนใจไม่มีทางคิด จนตรอกไม่มีทางไป จนแต้มไม่มีทางเดิน จนมุมไม่มีทางหนี เมื่อได้รู้ความหมายของคำว่า จน หรือ ความจนพอสมควร ดังกล่าวแล้ว จะพึงเห็นได้ว่า อันเรื่องจนเป็นสิ่งไม่ดีแน่ ๆ พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้เลยว่า **ทาลิทฺทิยํ ทุกฺขํ โลเก** ความจนเป็นทุกข์ในโลก เพราะให้เกิดความยากความขัดข้อง ความลำบากนานาประการ

คราวนี้ มาถึงปัญหาสำคัญของเรื่อง คือความจนนั้นเป็นสิ่งที่แก้ได้หรือแก้ไม่ได้ ขอตอบลัดตัดความไปเลยทีเดียวว่า **ความจนเป็นสิ่งที่แก้ไขได้ ไม่ใช่สิ่งพ้นวิสัยซึ่งจะแก้ไขไม่ได้** ถ้าเปรียบด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ก็เป็นโรคภัยไข้เจ็บชนิดที่รักษาให้หายได้ จริงอยู่ อันโรคภัยไข้เจ็บนั้นมีอยู่

---

* ได้รับสถาปนาเป็น **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พ.ศ. ๒๕๑๘**

หลายชนิด บางชนิดก็รักษาหาย ไม่รักษาก็หาย บางชนิดรักษาจึงหาย ไม่รักษาตาย บางชนิดถึงรักษาก็ไม่หาย ไม่ต้องพูดถึงว่าไม่รักษา คงต้องตายวันยังค่ำ เพราะเป็นโรคที่ยังไม่มีตัวยาที่จะรักษาให้หายได้ ความจนเปรียบได้กับโรคภัยไข้เจ็บประเภทที่สอง รักษาให้หายได้ ถ้าไม่รักษาจึงจะตาย คือ ตายจากความมั่งมีนั่นเอง เมื่อเป็นโรคที่จะรักษาให้หายได้แล้ว ปัญหาจึงมีต่อไปว่า **จะรักษาด้วยวิธีไหน จะกินยาอะไร โรคจนจึงจะหาย ตัวยาที่จะกินพอหาได้อยู่หรือ และหายากหรือหาง่ายอย่างไร** ?

บทที่ ๒

การรักษาโรคในสมัยปัจจุบันนี้ มีวิธีเป็นหลักใหญ่ ๆ อยู่ ๒ ประการ คือ รักษาด้วยทางยาประการ ๑ รักษาด้วยการผ่าตัดประการ ๑ รักษาโรคคือความจนขอกำหนดเอาว่ารักษาด้วยทางยา และตัวยาที่จะนำมารักษานั้น ขอให้เป็นตัวยาสำเร็จไว้ก่อน สิทธิการิยะ ท่านว่าตัวยาสำเร็จ แก้ความจนอย่างชะงัดและแก้ไขได้ทุกกาลสมัย คือ "**มีเกินใช้ ได้เกินเสีย**" ประสิทธิแล

ตัวยาสำเร็จแก้ความจนดังกล่าวตามตำรับข้างต้น ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า ไม่มีผู้ใดแย้งว่าไม่เป็นความจริง หรือไม่ชะงัดจริง ต่างก็จะเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นจริงแท้แน่นอน เป็นความจริงอย่างไร ต้องอธิบายกันยืดยาวสักหน่อย ดังต่อไปนี้

มี กับ **ใช้** เป็นหลักในตัวยา ต้องนำมาพูดก่อน กล่าวคือ ในการดำรงชีวิตอยู่ได้ของทุกคนนั้น ผูกพันอยู่กับเรื่องมี เรื่องใช้ เกิดปัญหาขึ้นว่าเพราะมีจึงต้องใช้ หรือว่าเพราะใช้จึงต้องมี ในปัญหาข้อนี้ชอบกลอยู่ มีต้องมาก่อนใช้ หากมีไม่มาก่อนใช้ ก็มิรู้ว่าจะใช้อะไร เพราะไม่มีอะไรจะใช้ การไม่มีอะไรจะใช้นั่นเอง คือ ตัวความจน สิ่งใดหรืออะไรมาบังคับให้ทุกคนต้องมี สิ่งที่บังคับให้ทุกคนต้องมีนั้น มิใช่อื่นไกลที่ไหน คือ การที่ต้องใช้นั่นเองเป็นตัวการบังคับให้ทุกคนต้องขวนขวายเพื่อความมี ดูเหมือนธรรมชาติมักจะรู้ก่อนพวกเรารู้ การใช้นั่นแหล่ะจะบังคับให้คนที่เกิดมาทุกคน ต้องมีในตำราว่าด้วยเริ่มต้นการเกิดของมนุษย์ จึงบอกไว้ว่า แรกที่เกิดเป็น **กลละ** คือ เหลว ๆ ก่อน ต่อมาเป็น **ฆนะ** แค่นแข็งเข้า ต่อมาอีกเป็น **มํสเปสิ** คือ ก้อนเนื้อ ต่อมาอีกแตกออกเป็น **ปัญจสาขา** แปลว่า ห้ากิ่ง คือ มือ ๒ เท้า ๒ ศีรษะ ๑ ธรรมชาติมันบอกใบ้มาแต่ครั้งอยู่ในท้องแม่ว่า เอ็งคลอดเป็นมนุษย์แล้ว เอ็งจะต้องถูกบังคับให้ทำงาน จะมัวลอยนวลนั่งเล่นนอนเล่นอยู่ไม่ได้ ดังนั้น เอ็งจะต้องเอาปัญจสาขาที่ข้าสร้างไว้ให้ไว้นี้ นำไปทำงานให้เต็มที่ทุก ๆ ส่วน ต้องใช้มือใช้เท้าและใช้สมอง คือ สติปัญญา หรือความคิดอ่านในการทำงานให้สมกับที่ข้าสร้างไปให้ ดังนั้น การที่ท่านผู้ใหญ่สั่งสอนให้ลูกหลานในการทำงานว่า ต้องทำแบบ **ตีนถีบ ปากกัด มือคว้า สติปัญญาเข้าประกอบ** จึงเป็นการตรงกับที่ธรรมชาติสร้างและสั่งมาทุกประการ หมายความว่า ต้องพากเพียรพยายามบากบั่นขันแข็ง ไม่ย่นย่อท้อถอยหรือเกียจคร้านเสีย และต้องใช้สติปัญญาเข้าประกอบในการทำงานทุกชนิดไป

เมื่อได้พูดถึงการใช้ อาจมีผู้เข้าใจไม่ถนัดว่า **มุ่งหมายอะไร** ข้าพเจ้าขอให้จำกัดความมุ่งหมายไว้เสียเลย การใช้ในที่นี้ ข้าพเจ้าหมายถึงการกินอาหารประเภทหนึ่ง กับการที่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต เช่น เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคภัยไข้เจ็บอีกประการหนึ่ง พูดให้สั้นที่สุด หมายถึงการกินการใช้ เมื่อพูดถึงการใช้ ว่าหมายเอาการกินการใช้แล้ว เรื่องมีอะไร เป็นปัญหาที่ตอบได้ง่าย คือ มีของกินและของใช้นั่นเอง ในโลกมนุษย์ถ้ามีของกินและของใช้สมบูรณ์แล้ว มนุษย์ก็พ้นจากความยากจนขัดสน ไม่ต้องอดอยาก ถึงจะยังไม่เป็นเศรษฐี ก็เรียกได้ว่า ไม่จน ความทุกข์ที่เกิดเพราะความจนก็หมดไป

เมื่อมีการกินการใช้ ของกินของใช้ก็ต้องมี เพราะหากของกินของใช้ไม่มี ก็ไม่รู้ว่าจะกินอะไร จะใช้อะไร อันของกินของใช้นั้นเล่า จะให้มันลอยมาถึงปากถึงท้องเอง หรือจะให้มันเลื่อนลอยมาสวมใส่ในร่างกาย หรือจะให้มันยกเคลื่อนมาตั้งเป็นบ้านเรือนให้คนอยู่เอง โดยไม่ต้องสร้างเป็นเรื่องที่พ้นวิสัยทั้งนั้น **มนุษย์จะต้องสร้างสรรค์ปั้นแต่ง หรือปลูกสร้าง ให้มันเกิดขึ้นทั้งสิ้น** จริงอยู่ สิ่งต่าง ๆ ทั้งของกินของใช้ บางอย่างธรรมชาติสร้างไว้ มนุษย์ไม่ต้องลงทุนไปสร้างเอง เช่น ต้นไม้ หรือผลไม้ในป่า ผักปลาในน้ำ ฯลฯ แต่สิ่งเหล่านี้ หากมนุษย์ไม่รู้จักกินรู้จักใช้ ในไม่ช้าก็จะหมดสิ้นไป ปรากฏให้เป็นพยานอยู่แล้ว ถึงมนุษย์รู้จักกิน รู้จักใช้ แต่เมื่อมนุษย์มากขึ้น ของกินของใช้ที่ธรรมชาติสร้างไว้ ไม่เพิ่มตามจำนวนของมนุษย์ ก็ต้องร่อยหรอและหมดสิ้นไป ผลที่สุดมนุษย์จะต้องสร้างเอาเอง จึงจะมีกินมีใช้ ตกลงเป็นอันว่าธรรมชาติสู้มนุษย์ไม่ไหวเสียแล้ว

ความไม่มี หมายถึง **ความจน** จะแก้ความจนก็ต้องแก้ความไม่มีให้กลับกลายเป็นมี รู้ละว่าจะต้องให้มีจึงจะพ้นความจน ข้อนี้ไม่เป็นปัญหา **ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะมี** ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้พร้อมมูล ซึ่งข้าพเจ้าจะนำมาพูดในภายหลัง ในขณะนี้จะขอนำคำสอนในทางโลกที่ท่านสอนกันมา เพื่อให้ผู้ฟังได้คติแล้วนำไปคิด ในหนังสือประถม ก.กา แบบเรียนอ่านภาษาไทยของเก่า มีกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "**ทรัพย์นี้มีไกล ใครปัญญาไว หาได้บ่นาน แว่นแคว้นแดนดิน มีสิ้นทุกสถาน ผู้ใดใจคร้าน บ่พานพบนา**" ข้อความตอนนี้ เป็นคำกลอนที่ดีนัก ในการที่นำมาแก้ความไม่มี ให้กลับกลายเป็นมี

ทรัพย์นี้มีไกล คำว่า**ทรัพย์** ตามความหมายเดิมมุ่งเอาโภคทรัพย์ เพราะเป็นสิ่งที่ต้องกินต้องใช้ ครั้นกาลเวลาล่วงมา จึงได้แบ่งแยกทรัพย์ออกเป็นหลายประเภท จึงจะไม่นำมากล่าวในที่นี้นอกจากธนทรัพย์ คือ เงิน ทอง เราต้องยอมรับความจริงว่า ที่ผืนแผ่นดินมีสิ่งที่เรียกว่า ทรัพย์หรือสิ่งที่เป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์อยู่ทั่วไป แต่ทรัพย์ดังกล่าวจะตกมาเป็นของคน ก็ต้องอาศัยสติปัญญาของคนนั่นเอง ในการที่จะมองหาทรัพย์ให้พบ แล้วเร่งรีบกระทำให้เกิดผล แผ่นดินที่เราเหยียบย่ำน้ำที่เรากินเราใช้ ล้วนเป็นทรัพย์และเป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์ ถ้าเรารู้จักแสวงหาและใช้สติปัญญาสอดส่องพิจารณา พินิจ พิจารณา ขอแต่เพียงอย่างเดียว คือ อย่าเกียจคร้านเสียเท่านั้น เป็นเห็นทรัพย์

และจะได้ทำให้เกิดทรัพย์ แล้วนำทรัพย์มาเป็นสมบัติของตนต่อไป ดังนั้น ท่านจึงบอกไว้ว่า "**ผู้ใดใจคร้าน บ่พานพบนา**" ช่างถูกต้องจริง ๆ

นอกจากถ้อยคำที่ท่านกล่าวไว้ในหนังสือประถม ก.กา แล้ว ยังมีเรื่องที่ท่านกล่าวไว้ในที่อื่นอีก เป็นเรื่องที่ท่านเล่าไว้ในคัมภีร์ว่า มีเศรษฐีใหญ่ผู้หนึ่ง มีเงินและทรัพย์สินอย่างอื่น เช่น ที่ดิน และโค เป็นต้น ประมาณ ๘๐ โกฏิ หรือ ๘๐๐ ล้านบาท ท่านเศรษฐีสอนลูกชายคนหนึ่งถึงวิธีก่อร่างสร้างตัวให้เป็นคนมั่งมี และวิธีการรักษาทรัพย์สมบัติที่มีอยู่แล้วมิให้หมดสิ้นไป คำสอนของท่านเศรษฐีเป็นหลักความมีอยู่ ๓ ประการ คือ

- **สอนให้ดูความสิ้นของยาหยอดตา ๑**
- **สอนให้ดูความพอกพูนของตัวปลวก ๑**
- **สอนให้ดูการนำเอาเกสรดอกไม้มาทำรังของแมลงผึ้ง ๑**

ประการต้น ยาสำหรับหยอดตา เขาใช้หยอดกันเพียงหยดสองหยดหรืออย่างมากก็สามหยด ดูไม่หมดเปลืองไปเท่าใด นิดหน่อยเท่านั้น แต่เมื่อต้องหยอดทุก ๆ วัน จำนวนหยดก็เพิ่มมากขึ้นทุกที น้ำยาในขวดก็เหลือน้อยเข้าทุกวัน ในที่สุดยาหมดขวดจนได้ เขาสอนเพื่อให้นำมาเปรียบเทียบกับความหมดสิ้นไปของทรัพย์ที่หมดไปทุกวัน เพราะต้องกินต้องใช้ และสอนไม่ให้ประมาทว่าจะไม่หมด โดยถือว่าเงินทองเราถมเถไป จะใช้เท่าใดก็ไม่มีวันหมด ถ้าปล่อยให้หมดสิ้นไปแต่ฝ่ายเดียว โดยไม่หามาคอยเพิ่มเติมแล้วเป็นหมดแน่ จะช้าหรือเร็วเท่านั้น เพราะเข้าในหลักที่ทำคนให้เป็นทุคตะข้อที่ว่า "**ใช้เกินมี**" คนเราเดินตามหลักทุคตะแล้ว ต่อให้เป็นมหาเศรษฐีก็ต้องกลับกลายมาเป็นทุคตะแน่นอน เพราะการใช้เกินมี เป็นเรื่องผลาญทรัพย์ ทรัพย์เมื่อถูกผลาญทุกวัน ๆ จะทนทานอยู่ได้ตลอดกาลที่ไหน ต่อให้มีเป็นร้อย ๆ ล้าน ก็ทนผลาญไม่ไหว ดังนั้น เขาจึงสอนให้ระมัดระวังในเรื่องการหมดเปลืองของทรัพย์ที่มีอยู่จะประมาทมิได้

ประการที่ ๒-๓ ท่านเศรษฐีสอนให้พอกพูนทรัพย์โดยยึดหลักว่า **เมื่อยังไม่มีทรัพย์ ต้องแสวงหาทรัพย์ให้ได้ เมื่อมีทรัพย์อยู่แล้วก็ต้องทำทรัพย์นั้นให้พอกพูนขึ้น จะแสวงหาได้ทีละเล็กทีละน้อย หรือจะพอกพูนขึ้นทีละเล็กทีละน้อยก็ไม่เป็นไร** เขาสอนให้ดูตัวอย่างปลวกและจอมปลวกกับทั้งตัวผึ้ง และรวงผึ้ง จอมปลวกที่ใหญ่โต ซึ่งเราท่านได้พบเห็นอยู่เสมอนั้น มิใช่ว่าตัวปลวกมันเอาบุ้งกี๋ใส่ดินแบกมาทำก็หาไม่ มันใช้ปากคาบดินมาทีละนิด ๆ แล้วมาทำเป็นรังขึ้นได้จนใหญ่โต ถึงรวงผึ้งก็เหมือนกัน ที่เห็นกันว่ารวงผึ้งนี้ใหญ่โต มิใช่ว่าแมลงผึ้งมันเอาตะกร้าไปใส่เกสรดอกไม้นำมาทำรัง ที่แท้มันก็ไปกลิ้งเกลือกเกสร ดูดเอาน้ำหวานด้วยตัวของมันเอง แล้วนำมาทำรังและทำน้ำหวาน สิ่งที่ได้มาทีละนิด ๆ นั่นเอง รวมกันเข้าทีละน้อย ๆ ในที่สุดก็จะกลายเป็นใหญ่โต การแสวงหาทรัพย์ก็ดี การพอกพูนทรัพย์ก็ดี จะต้องดูตัวปลวกและแมลงผึ้งเป็นแบบอย่าง ไม่ควรประมาทหมิ่นว่า หาได้ทีละน้อย อีกสักเมื่อไรจะมั่งมีหรือเป็นเศรษฐีมหาเศรษฐีต้องนึกเสมอว่า มากมาจากน้อย

เศรษฐีสอนลูก เป็นเรื่องที่เป็นคติดีนักของการสร้างความมีเพื่อแก้ "ความไม่มี" จึงควรดูเป็นตัวอย่างไว้

ส่วนคำสอนในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้โดยตรงในเรื่องการแสวงหาทรัพย์และการรักษาทรัพย์ มีปรากฏในหลายพระสูตร เช่น ทรงสอนไว้ว่า **อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ** คนหมั่นย่อมหาทรัพย์ได้ เป็นตัวอย่าง ตามพระพุทธวจนะนั้น ทรงยกเอาความหมั่น ความขยัน เป็นต้นเหตุให้เกิดทรัพย์ นอกจากทรงสอนให้รู้จักแสวงหา ยังทรงสอนให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ โดยการเก็บรักษาไว้ให้มั่นคง หรือให้ปลอดภัยจากโจรภัยเป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงสอนให้รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์

จริงอยู่ โภคทรัพย์เป็นสิ่งที่ต้องใช้จ่ายเพื่อกินเพื่อใช้ แต่ก็ต้องระมัดระวังอย่าใช้จ่ายให้เข้าแบบ "**ใช้เกินมี**" ต้องใช้จ่ายแบบให้เข้าแบบ "**มีเกินใช้**" เป็นกิจประจำตัว มาลองกระทำตามที่ท่านสอนกันมา และที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดูสักที จะแก้ความไม่มีให้เป็นความมีได้จริงหรือไม่ ตำรายาว่าอย่างนี้ แต่อย่าเพิ่งเชื่อ ต้องเอาไปต้มกิน ตำเป็นผงกิน จึงจะรู้แน่ว่าแก้จนได้จริงหรือไม่ ต้องทดลองจึงจะรู้แน่นอน ข้าพเจ้าผู้เขียนเกรงอยู่ว่า เมื่อได้ลองเอาไปต้มกินตำกินแล้วความจนจะหายกลายเป็นความมีขึ้นมาทั่วกัน จะไม่มีความจน หรือคนจนให้เราดูเราเห็นเหมือนอย่างทุกวันนี้เท่านั้น ข้าพเจ้ายังเชื่อมั่นอยู่ว่า **ความจนเป็นสิ่งที่แก้ได้ และแก้ได้ไม่ยากนัก ถ้าทุกคนต่างตั้งใจที่จะแก้ คนที่ไม่ยากจน ก็เพราะเหตุที่เขาพากเพียรแก้จน ส่วนคนที่จน ก็เพราะไม่พากเพียรแก้จน มีแต่ซ้ำเติมให้ความจนทับถมเป็นทวีคูณอยู่เรื่อย ๆ จะพ้นความจนได้อย่างไร จึงต้องตกเป็นขี้ข้าของความจนอยู่ตลอดทั้งชาติ** เมื่อชาตินี้แก้จนไม่ตก ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าชาติหน้าจะแก้จนให้ตกได้หรือไม่ สงสัยจริง ๆ

ก่อนจบเรื่องยาแก้จน ข้าพเจ้าถือโอกาสกล่าวความอีกเล็กน้อย ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังอยู่เนือง ๆ ในเรื่อง**ไม่มีทุนทำการ** เพราะเรื่องการทำงานต้องลงทุนทำการทั้งนั้น เช่น การทำนา ทำไร่ ก็ต้องมีทุนทำการ คือ ค่ากิน ค่าจ้างแรงงาน ค่าอุปกรณ์ทำงาน เช่น จอบเสียม เป็นต้น ค่าพืชพันธุ์ที่ต้องนำมาปลูก ฯลฯ เมื่อทุนไม่มีก็ต้องกู้ยืมเขามาลงทุน ต้องเสียดอกเบี้ยชนิดที่เรียกว่า**แพงหูฉี่ทีเดียว** ครั้นทำได้ เจ้าหนี้เอาคืนเกือบหมดแต่ต้นมือ เมื่อถึงกลางมือและปลายมือ ก็ต้องกู้ยืมใหม่ เพราะไม่มีทุนทำการของตัวเอง จึงต้องกู้ยืมเขามา แล้วจะแก้จนได้อย่างไร ข้าพเจ้าเห็นด้วยในเรื่องต้องมีทุนทำการ หากไม่มีทุนก็ทำการงานไม่ได้ แต่ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ทุนทำการต่าง ๆ ตามที่พูดอ้างนั้น เป็นทุนทำการภายนอก เมื่ออ้างถึงทุนทำการมักจะอ้างถึงทุนภายนอก แต่ทุนประจำตัวทุกคนที่มีอยู่ เหตุใดจึงไม่อ้างถึง และยังมองข้ามทุนประจำตัว ซึ่งข้าพเจ้าขอเรียกว่า **ทุนภายในหรือทุนใน** กันหมด

ข้าพเจ้ามีความเห็นเป็นส่วนตัวอยู่ว่า **ทุนภายนอกหรือทุนนอก** ไม่สำคัญยิ่งกว่าทุนภายในหรือทุนใน **ทุนในคืออะไร** ทุนในนั้น ข้าพเจ้าพูดออกชื่อมาแล้วข้างต้น คือ **ปัญจสาขา**

นั่นเอง อันได้แก่ มือ ๒ เท้า ๒ ศีรษะ ๑ ซึ่งหมายถึงสมองหรือสติปัญญา ทุน ๕ ประการนี้ เป็นทุนสำคัญ เรามีทุนนี้ด้วยกันทุกคน ต้องพากเพียรพยายามใช้ทุนนี้ให้มาก ทุนนอกจะเกิดมีมาเอง ไม่ต้องร่ำร้องคร่ำครวญว่า ทุนไม่มี ๆ ที่แท้ทุนของใช้มีอยู่ครบ แต่ไม่ยอมใช้ทุนนั้นต่างหาก ไปแสวงหาแต่ทุนภานอกฝ่ายเดียว ต้องนับว่า**เป็นความหลงผิดอย่างฉกรรจ์** ลงมาพร้อมใจกันทำงานแลกเงิน ดูสักทีจะเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า **เมื่อตั้งใจทำงานแลกเงินแล้ว** เงินทองก็จะไหลมาเทมา **ไม่ต้องร้องหาทุนนอกอย่างที่เคยเรียกหา ขอให้พวกเราพากันใช้ทุนในให้มากเป็นพอ กับทั้งต้องยึดมั่นในหลักที่ว่า** "*เอางานแลกเงิน ๆ*" สูตรเอางานแลกเงินนี้ เป็นสูตรวิเศษนัก **ใช้ได้**ทั้งวัดทั้งบ้าน

บทที่ ๓

เนื้อถ้อยกระทงความตามที่ข้าพเจ้าพูดมาข้างต้นนั้น สรุปรวมได้ว่า เป็นยาแก้จนตามหัวเรื่องของหนังสือเล่มนี้ ความจนเป็นสิ่งที่แก้ไขได้ หากเปรียบความจนเหมือนโรคชนิดหนึ่ง ก็เป็นโรคชนิดหนึ่งที่มีตัวยาสำหรับรักษาให้หายได้แน่นอน ตัวยามีทั้งตัวยาสำเร็จรูป มีทั้งตัวยาที่ต้องเก็บนำมาประกอบเข้าเป็นขนาน ตัวยาสำเร็จรูปได้ให้ไว้ว่า **"มีเกินใช้ ได้เกินเสีย"** ส่วนตัวยาที่ต้องเก็บนำมาประกอบเป็นขนานนั้น มีหลายสิ่งหลายอย่าง คือนำเอามาจากหนังสือประถม ก.กา ของเก่า นำเอามาจากหลักความที่เศรษฐีสอนลูก นำเอามาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่พูดมาแล้วข้างต้นมารวมกันเข้าเป็นยาขนานเล็ก ต้มกินได้ ตำกินได้ จะใช้อาบ ให้ทา เห็นท่าไม่สำเร็จ จะแก้จนให้ชะงัด เห็นจะไม่ได้ อนึ่ง การทำกิจต่าง ๆ ต้องลงทุนในการทำ ดังนั้น จึงต้องมีทุนสำหรับประกอบการงาน อันเรื่องทุนนั้น มีทั้งทุนนอกทุนใน เมื่อพูดกันเรื่องทุน มักพูดมุ่งเอาทุนนอกกันเสียหมด ลืมนึกถึงทุนใน หรือนึกไม่ถึงในเรื่องทุนในความจริง ทุนในสำคัญไม่น้อยกว่าทุนนอก หากจะพูดกันอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่ต้องเกรงใจ ต้องพูดว่า **ทุนในสำคัญกว่าทุนนอก เพราะทุนในเป็นทุนที่เอางานแลกเงิน เมื่อลงทุนแล้วมักได้ผลแน่นอนกว่า**

ข้อความตามที่ข้าพเจ้าพูดมาทั้งหมดนี้ อาจเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตาม จะมากน้อยเพียงใด สุดแต่การปฏิบัติตามจะมั่นคงแข็งแรงหรือง่อนแง่นคลอนแคลน ที่จะไม่เกิดคุณประโยชน์เลยนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ ความจนไม่ใช่พ่อแม่ของเรา ไม่ใช่ญาติวงศ์พงษ์พันธุ์ของเรา ไม่ใช่มิตรสหายของเรา ดูไม่เป็นที่เราจะคอยเหนี่ยวรั้ง หรือประคับประคองไว้ มันเกาะกินและทำลายเราเหมือนดังโรคภัยไข้เจ็บ จึงเป็นการสมควรที่ทุกคนจะกำจัดทำลายขับไล่ไสส่งให้พ้นไปจากตัวเรา มันจะไปอยู่ที่ไหนก็ช่างหัวมันเถิด ไม่จำต้องไปอาลัยตายอยากกับมัน พวกเราจะได้พอลืมตาอ้าปากได้บ้าง มั่งมีกับเขาบ้าง ถึงจะยังไม่ถึงขั้นเศรษฐีก็ไม่เป็นไร มีพอกินพอใช้อย่างต่ำก็ดีแล้ว ขอทุกคนอย่าได้สมัครใจทับถมตัวเองให้จมอยู่ในปลัก คือความจน ต้องเพียรพยายามยกตนขึ้นจากปลักคือความจนให้จงได้ ความจนเป็นสิ่งที่แก้ได้ ทั้งมียาแก้จนไว้ให้ด้วย ข้าพเจ้าขอ

จบเรื่องยาแก้จนด้วยคำปิดท้ายว่า :-

"จนทั้งนอก จนทั้งใน ไม่ได้การ
เร่งคิดอ่าน แก้จน ให้พ้นตัว"

****

เรื่อง ต่างหู-ต่างตา

โดย

พระเทพเวที* วัดสามพระยา

เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๙๙

***

ท่านคณะข้าราชการทั้งหลาย

วันนี้ อาตมาได้รับอาราธนามาเพื่อบรรยายในที่ชุมนุมของท่านคณะข้าราชการชั้นปลัดจังหวัดและนายอำเภอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมที่ทางการจัดให้มีขึ้น ความมุ่งหมายของทางราชการ ก็เห็นจะให้บรรยายไปในทางเกี่ยวกับศีลธรรมทางพระศาสนา อาตมาเองก็พอใจที่จะบรรยายในทางนั้น เพราะเป็นทางของตัวเองและมีความรู้ความชำนาญพอสมควรในทางนั้นด้วย

การศึกษาอบรมนั้น ในทางโลกจะมีวิธีการอย่างไรและเห็นเป็นความสำคัญเพียงใด ย่อมเป็นเรื่องของทางโลก แต่ในทางพระศาสนาถือว่าเป็นหลักสำคัญยิ่ง พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนพระธรรมแก่พุทธบริษัททั่วไปนั้น เมื่อลองพิจารณาจับหลักดูแล้ว จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงสั่งสอนเพื่อให้พุทธบริษัทได้มีการศึกษาอบรมในตนเอง การศึกษาอบรม โดยตนเองเพื่อตนเองก่อนเป็นความมุ่งหมายชั้นยอดในทางพระพุทธศาสนา แต่ปัญหามีอยู่ว่าทำอย่างไรหรือทำโดยวิธีใดเล่าเราจึงจะศึกษาอบรมตนเอง เพื่อตนเองได้ ในข้อนี้ พระพุทธองค์ทรงชี้ทางไว้ต่าง ๆ มีมากมายปรากฏอยู่ทั้งในส่วนพระวินัยทั้งในส่วนพระธรรม เช่นดังทรงสอนไว้ว่า **"จงเตือนตนด้วยตนเอง จงพิจารณาตนด้วยตนเอง"** เป็นต้นเป็นตัวอย่าง

อาตมามีความแปลกใจอยู่ประการหนึ่งว่า การศึกษาอบรมในทางโลกนั้น มีวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่ง ก็คือเพื่อให้บุคคลมีสมองและใช้สมองได้ถูกต้อง เพื่อให้มีจิตใจสูงและใช้จิตใจที่สูงในทางที่ดีงาม และเพื่อให้เกิดความสามารถในการที่จะกระทำกิจการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ถ้าอาตมาจำไม่ผิด ก็ดูเหมือนเขาจะตั้งหลักกันไว้ว่า การศึกษาอบรมนั้นต้องให้เป็นไปในทาง Head สมอง ในทาง Heart จิตใจ ในทาง Hand มือ ส่วนหลักทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนเพื่อทางนี้มา ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว เพื่อให้พุทธบริษัทเจริญด้วยความรู้ เพื่อให้พุทธบริษัทมีจิตใจสูง เพื่อให้พุทธบริษัทสามารถที่จะทำอะไรด้วยตนเอง

---

*ได้รับสถาปนาเป็น **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** พ.ศ. ๒๕๑๘

เพื่อประโยชน์ของตัวเองและเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ถ้าเราพิจารณากันแต่เพียงในด้านพระวินัย ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะหมู่คณะ ท่านทั้งหลายที่เคยบวชเรียนแล้ว จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนภิกษุบริษัทให้พึ่งตัวเองให้มากที่สุด เว้นแต่เรื่องอาหารการกินเท่านั้น ที่ทำกินเองไม่ได้ ให้พึ่งผู้อื่น แม้อย่างนั้นยังต้องให้เที่ยวแสวงหาด้วยการบิณฑบาต นอกนั้นให้พึ่งตัวเองทั้งสิ้น และได้ทรงวางวิธีเพื่อให้ภิกษุบริษัทได้หัดทำอะไร เป็นเกือบทุกอย่างที่เกี่ยวกับตัวเอง เช่นทำที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้ ตัดเย็บเครื่องนุ่งห่ม (ไตรจีวร) ของตนเองได้ ตลอดถึงการเย็บ การปะ การชุน พระภิกษุเพิ่งจะสบายในยุคหลังมีคนเขาสร้างเขาทำให้ทุกอย่าง เมื่อก่อนต้องทำเองทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าหลักการอันจะเป็นประโยชน์ ถาวรยั่งยืนนั้น ไม่ว่าในยุคไหน ไม่ว่าใครจะเป็นผู้กล่าว จะเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นก็ตาม ถ้ามีความคิดเห็นตรงตามความเป็นจริงแล้ว มักจะวางหลักไว้ตรงกันเสมอ ดังที่อาตมาได้กล่าวมาแล้วว่า ในการศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดปัญญาความรู้ เพื่อให้มีจิตใจสูง เพื่อให้บุคคลสามารถทำอะไรด้วยตนเองเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่นนั้น นับเป็นหลักการเก่าแก่ที่สุด หลักการอันนี้แม้ในบัดนี้ ซึ่งเรียกว่าสมัยใหม่ ก็ยังใช้ได้อยู่และไม่ใช่แต่เพียงใช้ได้อยู่เท่านั้น ยังใช้ได้ดีเสียอีกด้วย อาตมาเชื่อว่ายังจะใช้ได้ตลอดไปในอนาคตภายหน้า

อนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่ง ทั้งในอดีต ทั้งในปัจจุบัน คือ เราจะเห็นได้ว่าการสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาแบบเทศนา หรือที่เรียกว่าการเทศน์นั้น จะได้พบถ้อยคำอยู่คำหนึ่ง ซึ่งบรรดาพระธรรมกถึกคือท่านผู้แสดงธรรม จะไม่ทิ้งเลย ถ้อยคำดังกล่าวนั้น จะปรากฏอยู่ในคำเริ่มต้นแห่งเทศนาว่า "บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนาในเรื่อง...เพื่อเป็นเครื่องประดับ **สติปัญญา** ของสาธุชนพุทธบริษัท..." คำว่า **ประดับสติปัญญา** นำมาใช้เสียจนชิน และเพราะเป็นความชินนั่นเอง จึงเกิดความรู้สึกไปในทาง **ชาเย็น** เห็นเป็นคำไม่สำคัญ เป็นคำตามธรรมเนียมไป ความรู้สึกในทางชาเย็นเช่นนี้ ไม่เป็นทางให้สำเร็จประโยชน์ตามที่มุ่งหมาย คล้ายกับคำปรัมปราซึ่งไม่รู้ว่าใครกล่าว ซึ่งมีอยู่ว่า "สัปเหร่อใกล้ผี ชีใกล้พระ ยากที่จะสำเร็จได้" คำกล่าวนี้แฝงความจริงไว้ชอบกล ๆ อยู่

คำว่า เพื่อประดับสติปัญญา ไม่ใช่เป็นคำตามธรรมเนียม อาตมาใคร่จะกล่าวยืนยันว่าคำนี้แหละเป็นหลักใหญ่และเป็นหลักสำคัญที่สุด เพราะแสดงถึงวัตถุประสงค์อันแท้จริงของการศึกษาทางพระพุทธศาสนา บุคคลเรานั้นไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ที่จะรอดตัวหรือที่จะเอาตัวรอดไปนั้น ถ้าขาดหรือไม่มีคุณธรรม ๒ ประการ คือสติกับปัญญานี้แล้ว เอาเป็น **รอด** ไปไม่ได้ด้วยดี หากจะรอดไปได้บ้าง ก็เพียงกึ่งเดียว อีกกึ่งหนึ่งต้องเสียไปอย่างโบราณว่า "ขายผ้า เอาหน้ารอด" หน้ารอดไปได้ แต่ผ้ารอดไปไม่ได้เพราะผ้าต้องถูกขายหรือจะว่า "ขายหน้า เอาผ้ารอด" ผ้ารอดไปได้ แต่หน้ารอดไปไม่ได้เพราะต้องถูกขาย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ารอดกึ่งเดียว อีกกึ่งหนึ่งไม่รอด ซึ่งไม่ใช่เป็นทางที่ถูกต้องโดยครบถ้วน ทางที่ถูกนั้นต้องให้รอดด้วยกัน ทั้งสองอย่าง คือ ผ้าก็รอด หน้าก็รอด ปลอดภัยด้วยกันทุกฝ่าย ดังคำโบราณว่า "งานหลวงไม่ให้ขาด งานราษฎร์ไม่ให้เสีย" หรือว่า "บัวไม่ช้ำ

น้ำไม่ขุ่น" ซึ่งหมายถึงว่า ไม่มีใครเสีย ได้ด้วยกันทุกฝ่าย

ก็ทำอย่างไรเล่า จึงจะให้รอดไปได้ทั้งสองอย่าง ปัญหาข้อนี้แก้ให้ตกได้ไม่ยากนัก กล่าวคือ ต้องอาศัยสติกับปัญญาเป็นเครื่องแก้ ซึ่งท่านทั้งหลาย อาจเห็นได้ในคำบรรยายต่อ ๆ ไป เรื่องสติกับปัญญานี้ มีข้อประหลาดอยู่ประการหนึ่ง อาตมาขอเสนอไว้ในที่นี้ คือว่า ในทางพระศาสนานั้น ท่านบอกว่า "ปัญญามากกว่าสติให้โทษ สติมากกว่าปัญญาไม่ให้โทษ สติกับปัญญาเท่ากันดีนักแล" หลักนี้อาตมาไม่ต้องอธิบาย เพราะการอธิบายธรรมะล้วน ๆ นั้น ดีไม่ดีเป็นยาแก้นอนไม่หลับไปเลย จึงขอเว้นเสีย แต่จะขอตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เพราะเหตุใดท่านจึงบอกว่าปัญญามากกว่าสติให้โทษ ควรพิเคราะห์อยู่มิใช่น้อย เพราะเรื่องของปัญญาที่ไม่มีสติคุมนั้น จะกลายเป็นเรื่องฟุ้งซ่านเกินขอบเขต เสมอต้องขออภัยโทษที่ต้องพูดเรื่องเกี่ยวกับตัวสักเล็กน้อย อาตมาเคยปล่อยความรู้ความคิดตามฤทธิ์ตามเดชของมัน มันจะไปถึงไหนก็ปล่อยให้ไปถึงนั้น เช่นอยากจะอยู่ที่ตรงนี้ อยู่ไปอยากจะก้าวเดียวให้ถึงภูเขาทอง คิดไปให้ถึง คิดเอาข้าวเปลือกหว่านบนยอดภูเขา ให้ข้าวขึ้นเขียวเต็มภูเขาไปหมด คิดไปเถิด ฯลฯ ลองปล่อยเล่นตามทำนองนี้ ซึ่งไม่มีเหตุผล และควรไม่ควรสถานใดเลยแล้ว ผลที่สุดก็จะเข้าหลักของท่านว่าเป็นภาคีแห่งความบ้า เป็นภาคีแห่งความเสียหาย ลางทีไม่เฉพาะตนเท่านั้น ลามไปถึงผู้อื่นด้วย จึงเป็นเรื่องต้องคอยระวัง

ถ้อยคำดังที่อาตมาพูดมานี้ กินเวลาไปมากแล้ว แต่ยังหาเข้าเรื่องดังที่ตั้งหัวข้อไว้ไม่ ถ้าจะพูดตามสำนวนเทศนาของพระนักเทศก์ ก็ยังอยู่ในเรื่องอานิสงส์หน้าธรรมาสน์ และพูดเพื่อยืนยันว่า การศึกษาอบรมในทางทั่ว ๆ ไปนั้น เพื่ออะไร หรือมุ่งอะไรเป็นสำคัญ ส่วนหัวข้อที่จะนำมาพูดในที่นี้ ณ เวลานี้ ที่เป็นความมุ่งหมายของอาตมา มิใช่เชื่อตามหลักธรรมตรง ๆ แต่ว่าการพูดตามหัวข้อนั้น จะต้องอาศัยธรรมเป็นหลักในการบรรยาย ท่านทั้งหลายคงจะแปลกใจ ที่อาตมานำเรื่องง่าย ๆ คือเรื่องต่างหูต่างตามาเล่าสู่กันฟัง ความจริงเรื่องทำนองนี้เป็นเรื่องพื้น ๆ ง่าย ๆ แต่มีความสำคัญเนื่องในการปกครองไม่น้อยเลย เรื่องต่างหูต่างตาเป็นเรื่องที่ท่านใช้กันมาเก่าแก่ ใช้กันมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยในยุคที่ประเทศไทยมีการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช คำนี้ใช้ว่าต่างพระเนตรพระกรรณ อาตมาใช้คำว่าต่างหูต่างตา ก็เพื่อให้เป็นคำไทยและเหมาะแก่สมัยนี้เป็นสมัยประชาธิปไตย

อันผู้ที่จะเป็นต่างหูต่างตานั้น นับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก หูตาต้องดี ถ้าหูไม่ดีก็ไม่ได้รู้เรื่องอะไร ถ้าตาไม่ดีก็ไม่ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้เด่นชัด ดังนั้น หูจึงต้องมีลักษณะฟังไกลและหนักแน่น ตาต้องมีลักษณะเห็นยาวและชัดแจ้ง การมีหูไกลและตายาวนี้ เป็นคุณสมบัติของผู้มีหน้าที่การปกครอง ไม่ว่าจะเป็นตัวหูตาเอง หรือว่าเป็นต่างหูต่างตาก็เหมือนกัน ในภาษาบาลีมีคำอยู่คำหนึ่งว่า **"เสฏฐสมมติ"** คำนี้ไม่ค่อยมีใช้ในภาษาไทยในที่ทั่ว ๆ ไป แปลว่า "ผู้ที่ได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ในการปกครอง" บุคคลประเภทนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นประธาน หรือเป็นประมุขทางปกครองอย่างในประเทศไทยของเรานี้ ผู้ที่อยู่ในฐานเสฏฐสมมติ พอจะแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) พระมหากษัตริย์ และ (๒) คณะรัฐบาล เพราะได้รับสมมติให้เป็นใหญ่กว่าคนทั้งหลาย แต่ครั้งก่อนโน้น คนที่จะเป็นใหญ่กว่าคนทั้งหลายได้ เช่นเป็นพระราชามหากษัตริย์เกิดจากประชาชนสมมติให้ แม้ในพระไตรปิฎกก็กล่าวไว้อย่างนี้ อาตมาประหลาดใจว่า ท่านผู้เขียนเรื่องเกี่ยวกับการดำรงราชย์ของพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย มีคำปรากฏอยู่ตอนหนึ่งว่า "**อเนกนิกรสโมสรสมมติ**" นั้น เขียนถูกต้องตามหลักเดิมเหลือเกิน หลักนี้มีมากว่า ๒๕๐๐ ปีแล้ว ตามหลักนี้ จะเป็นพระมหากษัตริย์หรือคณะรัฐบาลได้ ก็โดยเขา คือ ประชาชนยอมให้เป็น และดำรงอยู่ได้ ก็ด้วยประชาชนยังยินยอมอยู่ ซึ่งท่านทั้งหลายย่อมทราบดีอยู่แล้ว อาตมาไม่จำต้องอธิบาย จะเข้า ทำนองสอนหนังสือสังฆราชไป

ท่านคณะข้าราชการทั้งหลาย คณะท่านเล่าเป็นเสฏฐสมมติหรือเปล่า มิได้เป็นเสฏฐสมมติโดยตรงก็จริง แต่ว่าอยู่ในขอบเขตหรือเป็นเชื้อสายของเสฏฐสมมติ เพราะต้องอยู่ในฐานะต่างหูต่างตาของรัฐบาล อันบุคคลผู้อยู่ในฐานะเช่นนี้ จะต้องเป็น **ทีฆทัสสี** คือเห็นไกลเห็นยาวตลอดถึงฟังไกลด้วย เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงของสิ่งทั้งหลายรายงานหรือชี้แจงให้ถูกต้องเสมอ และเนื่องจากความต้องการที่จะรู้จะเห็นตลอดถึงได้ฟังตามที่เห็นจริงเช่นนี้ ท่านผู้เป็นประมุขแห่งชาติแต่ปางก่อน จึงต้องกระทำตามลัทธิอันหนึ่ง มีชื่อเรียกว่า "**อัญญาตกเพศ**" ซึ่งรัชกาลที่ ๕ เคยทรงนำมาใช้ ลัทธิอันนี้ ได้แก่การปลอมตัว ไม่ให้ใครรู้จัก ไปเที่ยวแอบฟังข่าวสารทุกข์สุกดิบของประชาชน ตามที่อาตมาพบเรื่องราวมานั้น มักเข้าไปแอบฟังใกล้บ้านหรือแม้ใต้ถุนในเวลาชาวบ้านกินข้าวกันในเวลาค่ำ นั่นแสดงว่าเวลาอื่น คนในครั้งนั้นต่างไปทำมาหากินกัน ไม่มีเวลาที่จะพร้อมกันได้ นอกจากเวลากินข้าว การที่เข้าไปแอบฟังเช่นนั้น บางคราวก็ได้รับสรรเสริญเจริญพร เช่นว่า "**ทีฆายุโก โหตุ มหาราชา**" ขอให้มหาราชจงทรงมีพระชนมายุยืนนาน แต่บางคราวก็ถูกด่าจมไปเหมือนกัน บางครั้งมหาดเล็กที่ตามเสด็จไปด้วยทนไม่ไหว จวนจะเกิดเรื่องใหญ่ก็มีแต่พระราชาตรัสบอกให้ทนฟังเขาพูด เป็นการได้ยินได้ฟังเรื่องจริง ๆ เขาไม่ได้แต่งพูด เขามิได้รู้ว่าจะมีใครไปคอยแอบฟังเขาพูดมีอะไรเป็นความรู้สึกนึกคิดในใจก็พูดออกมาตรง ๆ การกระทำตามลัทธิอัญญาตกเพศเช่นนี้เพื่ออะไร อยู่ในวังสบายกว่ามิใช่หรือ ที่ต้องทำ ก็เพื่อทำตามหน้าที่ คือทำตาให้ยาวทำหูให้ไกลนั่นเอง มิฉะนั้นแล้ว ผู้ที่เป็นเสฏฐสมมติ ตาอาจบอด หูอาจหนวก จบกันเลย จึงต้องล้างตาล้างหูไว้ ความจริงไม่ต้องถึงกับหูหนวกเพียงปล่อยให้มูลหูเกรอะกรัง ในช่องหูหรือปล่อยให้หูอื้อ สิ่งที่ได้ฟัง หรือเสียงที่ได้ยินก็มัวมลเต็มที่แล้ว ดังนั้นจึงต้องทำให้แจ่มใจ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญสำหรับท่านที่อยู่ในฐานะเสฏฐสมมติ ฉันใด บุคคลที่มีอยู่ในขอบเขตหรือสืบสายไปจากเสฏฐสมมติ ก็ต้องมีคติอย่างเดียวกัน บุคคลประเภทนี้ ในครั้งก่อนเรียกว่าต่างพระเนตรพระกรรณ แต่ในปัจจุบันนี้เรียกว่าต่างหูต่างตา พูดกันตรง ๆ อาตมาหมายเอาคณะข้าราชการทั่วไปนั่นเอง เพราะอยู่ในฐานต่างหูต่างตาของรัฐบาล ถ้าจะพูดตามที่กล่าวกันว่ารัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะกล่าวเลยไปถึงว่าอยู่ในฐานะต่างพระเนตร

พระกรรณ ก็ยังได้อยู่

คนที่อยู่ในฐานะต่างหูต่างตาเช่นนี้ ในครั้งเก่าก่อนเขามีหลักสูตรการฝึกหัดอบรมและเลือกสรรกันอีกโสดหนึ่ง หลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในครั้งก่อนโดยทำนองนี้ เราจะบอกว่าเป็นหลักสูตรเหมาะตามยุคตามคราวเท่านั้น ก็อาจว่าเอาได้แต่พร้อมกับที่ยอมให้อาจว่าเอาได้นั้นก็อยากที่จะกล่าวว่ามีอาจไม่ถูกรวมอยู่ด้วยก็ได้ เพราะตามที่เคยรู้มานั้น การที่จะให้ใครคนใดคนหนึ่งออกไปเป็นต่างหูต่างตานั้น ผู้นั้นจะต้องเป็นที่ไว้วางใจ เคยได้อยู่ใกล้ชิด เคยแสดงคุณลักษณะของผู้ที่จะอยู่ในฐานะต่างหูต่างตาให้เป็นที่ประจักษ์ อาตมาเคยลองรวม ๆ เรื่องแล้วนำมาพิเคราะห์ดูถ้าคนนั้นไม่ได้อยู่ในฐานะใกล้ชิดท่านผู้เป็นใหญ่ หรือเป็นประมุขในยุคคนั้น ๆ ก็มักจะพิจารณากันเป็นรายตัวไป ซึ่งถ้ามีโอกาสจะได้พูดในภายหลังในที่นี้ ใคร่จะขอกล่าวเฉพาะที่ เป็นหลักใหญ่ ๆ สู่กันฟังตามสมควร

แต่ปางก่อน ท่านที่จะได้รับเกียรติให้ไปทำหน้าที่ต่างหูต่างตาของท่านผู้เป็นประมุขหรือรัฐบาลนั้น มักจะได้ผ่านหลักสูตรการศึกษาทั้ง ๓ ขั้น ที่พูดว่าทั้ง ๓ ขั้นนี้ เป็นการพูดรวมไว้ทีตามที่เคยสังเกตมานั้น สำหรับในขั้นที่ ๓ สำเร็จกันไม่ค่อยบริบูรณ์ มีที่สำเร็จบริบูรณ์น้อย จะว่าเป็นเพราะมีรายการวิชามาก ทั้งมีความยากเข้าบวกด้วยก็ได้ หลักสูตรทั้ง ๓ ขั้นนั้น ถ้าจะแบ่งแยกตามแบบอย่างการศึกษาในปัจจุบันนี้ ในชั้นประถมมีหลักสูตร อยู่ ๒ ข้อ หรือจะเรียก เล่น ๆ เลียนตามแบบเก่าว่า ๒ เล่มสมุดไทยก็ได้ ชั้นมัธยมมีหลักสูตรอยู่ ๔ ข้อ ชั้นอุดมมีหลักสูตรมากหน่อย คือ มีถึง ๑๐ ข้อ

ท่านผู้ที่จะได้รับเสฎฐสมมติก็ดี ท่านที่จะได้รับเกียรติให้เป็นต่างหูต่างตาก็ดี จะต้องเรียนหลักสูตรเหล่านี้ให้จบก่อน คำว่าเรียนจบหลักสูตรนั้น คือจบจริง ๆ ไม่ใช่แต่เพียงพอดีพอร้ายเพราะการเรียนจบหลักสูตรในครั้งก่อนนั้น เขาเรียนจบทั้ง ๒ ด้าน ดังที่เราเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า **ทั้งภาคทฤษฎี ทั้งภาคปฏิบัติ** จึงจะถือว่าเรียน จบ จริง มีเรื่องปรากฏเป็นตัวอย่างให้เห็นในคัมภีร์ทางพระศาสนามากมาย พระราชา พวกข้าราชการ พวกเศรษฐีคฤหบดีจัดส่งราชโอรสหรือลูกหลานไปศึกษาวิชาต่าง ๆ ในเมืองตักกสิลา เมื่อสำเร็จวิชานั้น ๆ แล้ว จะถือว่าเรียนจบหรือยังไม่จบต้องมารู้กันแน่นอนเมื่อกลับมายังชาติภูมิ คือจะต้องมาแสดงวิชานั้นให้ปรากฏและเป็นที่ประจักษ์จนเป็นที่ยอมรับนับถือเสียก่อน จึงจะชื่อว่าเรียนจบแล้ว ไม่ใช่ไปคว้าเอาดีกรีมาแล้ว ทางนี้ก็ฮือไปตามกัน หามิได้ แม้พระพุทธเจ้าของเราเอง เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ ได้ศึกษาวิชาสำหรับกษัตริย์ในสำนักของพระอาจารย์ ครั้นได้รับบอกว่าทรงศึกษาจบแล้วสมเด็จพระราชบิดา ตลอดถึงพระประยูรญาติ ยังไม่เชื่อสนิทว่าจบแท้ ดังนั้น จึงได้ประกอบพิธีประลองธนูศิลป์ขึ้น นั่นคือ แสดงวิชาให้สมเด็จพระราชบิดาและประยูรญาติทรงเห็นว่าทรงศึกษามาจบจริง ๆ ไม่ใช่สักแต่ว่า จบมาแล้ว

หลักสูตรชั้นประถมซึ่งมีอยู่ ๒ ข้อนั้น ช่างน้อยเสียจริง ๆ เมื่อมองดูตามแง่ทฤษฎีช่างง่ายเสียนี่กระไร ง่ายเสียจนอาจหัวเราะเยาะเอาได้ทีเดียว อาตมาเองเมื่อพบ ก็เคยหัวเราะเยาะ

ว่าง่ายเหลือเกินมาแล้วเหมือนกัน หลักสูตร ๒ ข้อนั้น ต้องขออ้างเป็นภาษาบาลีตามหลักของท่าน เพื่อให้มีภาคภูมิและขลังขึ้นสักหน่อย คือ (๑) **ปุพพภาสี** และ (๒) **อุตฺตานมุขี** ซึ่งจะได้มีคำแปลและคำบรรยายสืบต่อไป

ปุพฺพ - ก่อน **ภาสี** - มีปกติพูด **ปุพฺพภาสี** - มีปรกติพูดก่อน **อุตฺตาน** - หงาย **มุขี** - หน้า **อุตฺตานมุขี** - มีหน้าหงาย ข้อที่ ๒ นี้ ลางทีท่านทั้งหลายจะยังคลางแคลง หรืออาจ ยังไม่เข้าใจชัดแจ้ง หากเป็นเช่นนี้ ขอให้ปล่อยไว้ก่อน เดี๋ยวหายคลางแคลง เดี๋ยวเข้าใจชัดแจ้งได้เอง ต้องขอประทานโทษท่านทั้งหลาย ท่านที่เป็นนายอำเภอ เมื่อกลับไปถึงที่ว่าการอำเภอของตนแล้ว เงียบ ๆ ไว้ก่อน แล้วลองสังเกตดูข้าราชการที่อยู่ในบังคับบัญชาของท่านนายอำเภอว่า มีข้าราชการในที่ว่าการอำเภอนั้นจบหลักสูตรชั้นประถมจริง ๆ ดังกล่าวแล้วสักกี่คน สมมติว่าในที่ว่าการอำเภอนั้น มีข้าราชการอยู่ประมาณ ๒๐ คน เรียนจบหลักสูตรชั้นประถมทั้งภาคทฤษฎีทั้งภาคปฏิบัติสัก ๑๐ คนได้ไหม ถ้าในอำเภอใด มีผู้สำเร็จหลักสูตรชั้นนี้ ๑๐ คน หรือ ๕๐ เปอร์เซนต์ เป็นอันหวังเสียเถิด ท่านนายอำเภอจะได้เป็นชั้นเอกแน่ ๆ ส่วนที่ท่านเป็นปลัดจังหวัด เมื่อกลับไปศาลากลาง จังหวัดแล้วลองสังเกตดูเงียบ ๆ ว่า ในวันทำงานวันหนึ่ง ๆ มีข้าราชการที่แสดงให้เห็นว่า ได้เรียนจบหลักสูตรนี้จริง ๆ กี่คน ลางทีท่านปลัดจังหวัดอาจจะตกใจ ที่ว่าอาจตกใจนั้น เป็นได้ใน ๒ ทาง ลางทีอาจตกใจว่า เอ๊ะ ! จังหวัดของเรานี้ มีผู้สำเร็จวิชาชั้นประถมหมดทุกคนแล้วหนอ ลางทีอาจตกใจว่า เอ๊ะ ! จังหวัดของเรานี้หาผู้ที่สำเร็จวิชาชั้นประถมจริง ๆ ไม่ได้เลยหนอ อาตมาไม่แน่ใจว่าหลักสูตรชั้นประถมที่ง่ายที่สุดนี้จะมีผู้ผ่านการศึกษาจบแล้วด้วยดีโดยทั่วกัน

ปุพฺพภาสี แปลว่ามีปรกติพูดก่อน หมายถึงการโอภาปราศรัย ไต่ถาม เชื้อเชิญด้วยถ้อยคำอ่อนหวานนิ่มนวลควรดื่มไว้ในใจ ตัวอย่างเช่น เมื่อเห็นประชาชนพลเมืองมาติดต่อยังสถานที่ราชการ จะเป็นผู้ที่รู้จักกันหรือหาไม่ จะเป็นคนมีคนจนอย่างไรฯลฯ เอื้อนโอษฐ์ออกอรรถให้สุภาพสม่ำเสมอกัน จะเป็นพี่ ป้า น้า ลุง หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว ก็สุดแต่จะควรสถานใด มายังไงไปยังไง มีกิจธุระอะไร ต้องการอะไร จะให้ช่วยอะไรบ้าง จะให้ทำอะไร มีทุกข์ร้อนอะไร ทำมาหากินเป็นอย่างไรฯลฯ นี่หลักของท่าน แต่มีลักษณะบางอย่างคล้ายกับพูดก่อนเหมือนกัน คือ พอเข้าใกล้หรือพบหน้า เอ่ยทันทีเหมือนกัน แต่ไม่ใช่หวานมัน เป็นเรื่องเผ็ดร้อน เช่นพูดด้วยความกระด้างแถมดุหรือตะคอกขู่แบบมะขาวไม่มีน้ำ “ธุระอะไร มาทำไม” ห้วน ๆ สั้น ๆ “ซุ่มซ่าม เซอะซะ” ฯลฯ ดุแบบแป๊ะเจี๊ยะก็ยังมี นี่ไม่ใช่หลัก ปุพฺพภาสี ถึงจะบอกว่าพูดก่อนก็ใช้ไม่ได้ หลักปุพฺพภาสีนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นนิจ เป็นพระคุณ สมบัติของพระองค์ประการหนึ่ง ปรากฏในพระคัมภีร์ทางพระศาสนาว่า เมื่อมีพุทธสาวกมาเฝ้าถวายบังคม นั่งเรียบร้อยแล้ว พุทธสาวกไม่ทันกราบทูลก่อน พระพุทธองค์ตรัสก่อน เช่นตรัสถามว่า เธอมาจากที่ไหน การอยู่กินเป็นอย่างไร ลำบากเดือดร้อนหรือมีความผาสุกอย่างไร การเดินทางเป็นอย่างไรบ้าง สุขสบายหรือทุกข์ยากอย่างไร ดังนี้เป็นต้น

จากพระคุณสมบัติข้อปุพฺพภาสีนี้ ทำให้ทรงทราบถึงความเหมาะสม หรือไม่เพียงใดในเรื่องพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว บางคราวทรงทราบว่าตึงไป ก็ทรงผ่อนคลายลง บางคราวทรงทราบว่าหย่อนไปก็ทรงรัดให้ตึงขึ้น เพื่อให้ เป็นทางสายกลางให้พอเหมาะสมกับท้องถิ่นหรือเหตุการณ์ตลอดถึงกาลเทศะ ท่านกล่าวยืนยันไว้ในพระคัมภีร์ว่า ใครมาเฝ้าพระพุทธองค์แล้ว เป็นได้รับความชื่นใจไปทุกครั้ง อันนี้ไม่ใช่ข้อที่ลี้ลับอันใด อยู่ที่ ปุพฺพภาสี และอุตฺตานมุขี นี่เอง เป็นส่วนประกอบอันสำคัญมิใช่น้อย

อุตฺตานมุขี แปลว่าหน้าหงาย ฟังคำแปลข้อนี้แล้วไม่ค่อยจะได้ความ ทั้งไม่ค่อยจะเข้าใจด้วย แต่ถ้าไปนึกถึงคำหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่าหงาย คำนั้นคือคำว่าคว่ำ คำว่าคว่ำเข้าใจกันได้ดีเพราะมักจะมีอยู่ด้วยกันทุกคน และลางทีมีเอามากเสียด้วยซ้ำไป หน้าหงายมีลักษณะตรงกันข้ามกับหน้าคว่ำ หน้าคว่ำนี้ลำบาก ลูกน้องจะเข้าไปหา หากเห็นหน้าคว่ำมักจะถอยหน้าถอยหลังไม่ไว้ใจราษฎรจะเข้ามาหา ก็ต้องถอยจะไว้ก่อน ดีไม่ดีอาจถูกดุ หรือถูกตวาดแก้กลุ้มกินเปล่าเสียก่อนก็ได้ ควักขี้ผึ้งของท่านอาจารย์เอามาสีปากทำใจให้กล้า เข้ามาใหม่ ไม่ไว้ใจเสียอีกแล้ว ถอยไปอีก นะเมตตาโมกรุณา ก็ไม่แน่ อิทธิฤทธิ์ของหน้าคว่ำเห็นปานฉะนี้ อาตมามีเรื่องจริงที่จะขอเล่าสู่กันฟังแต่เพียงโดยย่อ ท่านผู้หนึ่งได้ไต่ถามชายผู้หนึ่งว่า "เจ้าฑิต ทำไมไม่พักบ้านพี่ชายเล่า" ได้รับตอบว่า "พักอะไรเล่า เมียพี่ฑิต หน้ายังกระจ่า พักบ้านน้านี่แหละดีกว่า" น้องผัวเห็นหน้าพี่สะใภ้เหมือนของใช้ในครัว ต้องผละหนี อิทธิฤทธิ์หน้าคว่ำหน้างอถึงเพียงนี้

อุตฺตานมุขี ตามความหมาย ไม่ใช่คำแปล ท่านหมายถึงมีหน้าชื่นบาน หรือมีหน้าแช่มชื่น หมายตลอดไปถึงยิ้มแย้มแจ่มใส ปราศจากความเคร่งเครียดหรือเคร่งขรึม จริงอยู่สามัญชนเรานั้น ไม่ว่าทั้งชาววัดชาวบ้าน ย่อมจะต้องมีอยู่บ้างซึ่งอารมณ์ดีอารมณ์ร้าย เป็นธรรมดา แต่ว่าต้องอาศัยการฝึก การฝนทำให้คืนดีได้โดยฉับไว ถ้าเราอยู่คนเดียวหรือไม่มีกิจการที่จะต้องติดต่อกันและกัน จะทำอย่างไรจะเป็นอย่างไรก็ได้ จะทำให้มันคว่ำยิ่งกว่าที่มีอยู่ในครัวหรือให้ยิ่งกว่าหอยโข่งดูก็จะได้ทั้งนั้น แต่เมื่อจะต้องเผชิญต่อหน้าธารกำนัลหรือผู้อื่นแล้ว จำเป็นต้องฝึก อาตมาเคยเห็นพระองค์หนึ่งอย่าให้บอกชื่อเลย เดี๋ยวจะไปถูกครูบาอาจารย์ใครเข้า เป็นพระผู้ใหญ่ กำลังดุเด็กของท่านเอ็ดอยู่ทีเดียว บังเอิญมีเจ้านายผู้หนึ่งมาเยี่ยม มาเมื่อไรหารู้ไม่ พอท่านเห็นเท่านั้น โทโสระงับฉับพลันถวายพรเชิญเสด็จยิ้มแป้นไปทีเดียว นี่ยังไงกัน เมื่อกี้นี้ออกงิ้วหน้าแดง เดี๋ยวนี้หายไปหมด เรียกเด็กให้นำพรมมาปู ดูอย่างกะไม่มีอะไรเกิดขึ้น นี่เก่งมากระงับใจเปลี่ยน อารมณ์ในใจได้ดีมาก

การโอภาปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน พร้อมทั้งมีดวงหน้าชื่นบานยิ้มแย้มแจ่มใสจัดว่าเป็นการให้ปฏิสันถารด้วยกาย เรื่องนี้สำคัญมาก และควรจะพูดได้ว่าสำคัญยิ่งกว่าปฏิสันถารด้วยสิ่งของเสียอีก เพราะว่าบุคคลมิใช่น้อย เมื่อได้รับปฏิสันถารเพียงในทางกายเท่านั้น บางทีเรื่องร้ายกลายเป็นดี เรื่องหนักกลายเป็นเบา เรื่องยากกลายเป็นง่าย เรื่องใหญ่กลายเป็นเล็ก เรื่องที่เข้าใจกันได้ยากกลายเป็นเข้าใจกันได้ง่าย นับว่าเป็นคุณทุกอย่าง และแก่ทุกฝ่ายทีเดียว มีตัวอย่างที่จะหา

ได้มาก เช่น บางเรื่องและบางคนไม่เคยเข้าใจกันได้เลย ครั้นทดลองโดยวิธีพูดกัน ดี ๆ หรือเอาดีเข้าพูดกัน แล้วเข้าใจกันได้ ตกลงกันได้ บางคนเคยถึงกับออกปากพูดว่า พูดกันดี ๆ อย่างนี้เข้าใจกันเสียนานแล้ว เรื่องก็จะไม่ใหญ่โตอะไร ที่แล้ว ๆ มาไม่เป็นอย่างนี้ อีกอัก ก็ใช้พระเดชเสียเรื่อยพระคุณหาไม่พบเลย เมื่อเอาพระเดชมา ก็ต้องเอาพระเดชไป ในเมื่อมีช่องทางที่จะสำแดงพระเดชได้ เรื่องก็ไปกันใหญ่ เพราะฉะนั้น หลักสูตรชั้นประถม จึงเป็นหลักสูตรสำคัญเป็นประการต้นทีเดียว เพราะต้องเลือกเอาอันนี้ไว้ก่อน

ในครั้งก่อน ๆ ใครจะเป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง ต้องตรวจดูหลักสูตรนี้ก่อนว่ามีหรือไม่ การโอภาปราศรัยเป็นอย่างไร การต้อนรับแขกหรือประชาชนพลเมืองที่จะมาติดต่ออยู่ในลักษณะผลักออก หรืออยู่ในลักษณะดูดเข้า เป็นประการใด เมื่อเห็นว่ามีคุณลักษณะครบตามหลักสูตรชั้นประถมแล้ว นับว่าใช้ได้ หรือจะเรียกว่ามีดีชั้นต้นก็ได้ แต่มิได้หมายความว่าดีพอแล้ว จะต้องเลื่อนชั้นแสวงหาความดีให้สูงขึ้นไปอีก ในสมัยที่คนไม่รู้หนังสืออย่างครั้งก่อน คนที่มีความรู้ขนาดประถม ๔ นับว่าเขื่องโขอยู่ทีเดียว แต่ครั้นมาถึงปัจจุบันนี้ ไม่ไหวแล้ว ประถม ๔ ทำอะไรไม่ได้ ต้องสูงขึ้นไปกว่านั้น แม้กระนั้นก็ตาม จะเหมาเอาว่าความรู้ประถม ๔ ไม่ดีเลย พูดไม่ได้ ทั้งไม่เป็นการถูกต้องด้วย ข้อนี้มีอุปมาฉันใด หลักสูตรชั้นประถมสองข้อดังกล่าว ก็มีอุปไมยฉันนั้น อาตมาใคร่จะเสนอท่านข้าราชการทั้งหลายว่าหลักสูตรเก่าดังกล่าว ซึ่งมีอายุมาหลายพันปีแล้วนี้เป็นความเก่าแบบกะลา หรือว่าเป็นความเก่าแบบลายคราม เมื่อคำนึงถึงคุณประโยชน์กันแล้ว หลักอันนี้เป็นความเก่าแบบลายครามยังใช้ได้อยู่เสมอ และอาจใช้ได้ถึง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ แต่เราจะใช้กันหรือไม่ใช้กันเท่านั้น หรือว่าอยากจะใช้เหมือนกัน แต่ใช้ไม่ได้ ปัญหามีต่อไปว่า เหตุใดจึงใช้ไม่ได้ เป็นของยากนักเทียวหรือ ของง่ายในยุคก่อนจะมากลาย เป็นของยากในยุคนี้เสียแล้วหรือ อาตมามีความเห็นว่า ถ้าเรามีความตั้งใจดีและตั้งใจจริงแล้ว สิ่งทั้งหลายที่อยู่ในวิสัย จะไม่เป็นของยากเกินไปเหมือนกัน อาตมาใคร่จะรู้ยิ่งนักว่า ในอดีตกาลเก่าก่อนโน้น นับถอยหลังขึ้นไปสักสามพันปี เขามีวัตถุประสงค์ในการปกครองอันเป็นหลักใหญ่ ที่สุดนั้นคืออะไรบ้าง ลองตรวจดูตามคัมภีร์ต่าง ๆ ในทางพระศาสนาจับหลักใหญ่ได้ว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่ง ๓ ประการ คือ อัตถะ ๑ หิตะ ๑ สุขะ ๑ โดยชอบธรรม เพื่อประชาชนนั่นเอง วัตถุประสงค์อันเป็นหลักใหญ่ทั้ง ๓ ประการนี้ แม้ทุกวันนี้อาตมาก็ยังเชื่อว่า เป็นหลักที่ยังใช้ได้ดีที่สุด ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลไทยได้เพียรยายามอย่างเข้มงวดกวดขัน เพื่อสร้างความวัฒนาสถาพรให้แก่ประเทศชาติในขณะนี้ ลองไล่เข้าไปให้ดีเถิด จะพบได้เองว่า ไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่นใดเลย นอกจากเพื่ออัตถะ เพื่อหิตะ เพื่อสุขะ แก่ประชาชน แก่ชาติไทยนั่นเอง ไม่พ้นไปได้ ดังนั้น การปกครองผู้อื่น ก็เพื่อนำสิ่ง ๓ ประการนั้นมาให้แก่ประชาชนนั้นเอง

คำว่า **อัตถะ** อย่างหนึ่งแปลว่า ประโยชน์ อีกอย่างหนึ่ง แปลว่า ความต้องการ ที่ว่าเพื่อประโยชน์หรือเพื่อความต้องการนั้น มีปัญหาต่อไปอีกว่าประโยชน์ของใคร ความต้องการ ของใคร

การงานในโลกอันอยู่ในระหว่างผู้ปกครอง และผู้อยู่ภายใต้การปกครองนั้น มีอยู่ ๒ ประการ การงานประเภทหนึ่งเรียกว่า **งานลง** การงานอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า **งานขึ้น** แต่หลักการงานในปัจจุบันนี้ จะขัดแข้งกับหลักดังกล่าวบ้างหรือไม่ อาตมาไม่ทราบ แต่หลักเก่ามีอยู่ ๒ ประการดังกล่าวแล้ว

ความจริงในเรื่องนี้ หากเราจะพิเคราะห์ดูการงานปัจจุบันนี้แล้ว ดูก็ไม่วิเศษแปลกไปจากหลักของท่าน ดูก็วน ๆ เวียน ๆ กันอยู่ในหลัก ๒ ประการนั้นเอง งานอย่างไรเรียกว่า งานลง งานอย่างไรเรียกว่างานขึ้น งานลงได้แก่งานที่ออกมาจากเบื้องบนคือผู้มีหน้าที่ปกครอง เพื่อให้ดำเนินไปในทางที่จะได้มาซึ่งอัตถะ หิตะ สุขะ โดยชอบ เพื่อประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เพราะว่าประชาชนยังไม่ค่อยมีปัญญา และมัวแต่คิดและมัวแต่ยุ่งในการทำมหากินแต่อย่างเดียว วิถีทางที่จะทำให้เกิด อัตถะ หิตะ สุขะ มีแยบยลอย่างไร หรือควรจะเป็นอย่างไรไม่ค่อยมีเวลามัวนั่งคิด ดังนั้น จึงต้องมีคนอีกประเภทหนึ่งคอยช่วยบอกเขา พร้อมทั้งให้ความ คุ้มครองป้องกันแก้ไข หรือทำนุบำรุงส่งเสริมในทางนั้น อย่างนี้เรียกว่างานลง งานประเภทนี้ เหมาะสำหรับในเมื่อประชาชนยังไม่อิ่มตัวในทางศึกษา ในสมัยที่ประชาชนอิ่มตัวในการศึกษาแล้ว การงานมักจะเป็นไปในทางขึ้น คือขึ้นมาจากประชาชน แม้งานประเภทนี้ก็เพื่อ อัตถะ หิตะ สุขะ นั่นเอง เช่นว่าฉันต้องการอย่างนี้ สิ่งนี้เป็นประโยชน์ สิ่งนี้เป็นการเกื้อกูลแก่กัน ทั้งในทางทำมหากิน ทั้งในทางอำนวยความสะดวก หรือในประการอื่นใด สิ่งนี้เป็นความผาสุกของประชาชน ขึ้นมาจากประชาชน ถึงผู้มีหน้าที่ปกครอง เพื่อให้ดำเนินการให้ ถ้าพูดกันอย่างสมัยใหม่ งานขึ้นก็คืองานประชาชนเป็นฝ่ายเสนอ ผู้ปกครองเป็นฝ่ายสนอง งานลงก็คืองานที่ผู้ปกครองเป็นฝ่ายเสนอ ประชาชนเป็นฝ่ายสนอง อาตมาได้พูดไว้แล้วว่า งานขึ้นนั้น จะเกิดขึ้นได้เต็มที่ก็ต่อเมื่อประชาชนอิ่มตัวในการศึกษาแล้ว หมายความว่ามีการศึกษาเต็มรูปเป็นส่วนมาก ถ้าการศึกษายังไม่เต็มรูป ย่อมจะมีแต่งานลง แต่จะเป็นงานลงหรืองานขึ้นก็ตาม เมื่อพูดกันตามหลัก ย่อมไม่พ้นไปจากเรื่อง อัตถะ หิตะ สุขะ เว้นแต่จะไม่เอาหลักกันหรือแหกคอกออกไปนอกหลัก นั่นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อาตมาขอฝากท่านทั้งหลายไว้ด้วย อาตมารู้แต่หลักที่ท่านกล่าวกันไว้ ทั้งเป็นหลักในทางธรรม ลางทีจะเก่ามากไปก็ได้ หรือจะเก่าจนใช้ไม่ได้ก็ได้ หรือไม่ถ้ามีอีกก็เป็นส่วนของท่านทั้งหลายไป สำหรับในทางธรรมคงมีวางไว้ ๓ ประการดังกล่าวแล้ว พูดกันตามกระแสธรรมผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับ การปกครองแต่ละบุคคล ควรจะต้องคอยสำรวจตรวจตราตัวเอง และการงานอยู่เสมอ เพื่อบันดาลวัตถุประสงค์ของการปกครองทั้ง ๓ ประการ ให้สำเร็จไปด้วยดี คือ บันดาลสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือเป็นความต้องการของประชาชนให้เกิดขึ้นหรือลุล่วงไป บันดาลสิ่งจะเกื้อกูลแก่ประชาชน ให้ความสะดวกแก่เขาอย่างเต็มที่และด้วยความเต็มใจในทางต่าง ๆ ที่จะเกื้อกูลแก่เขา บันดาลความร่มเย็นเป็นสุขหรือความอยู่เย็นเป็นสุขนั้น เป็นหลักใหญ่และสำคัญยิ่งนัก ภาษาเก่าของท่านใช้ว่า "นำออกซึ่งทุกข์นำเข้าซึ่งสุข" คำในทำนองเดียวกันนี้ ในปัจจุบันเราใช้กันว่า บำบัดทุกข์ บำรุงสุข อันนี้เป็นหลักใหญ่

อันที่จริง หลักสูตรชั้นประถม ๒ ข้อดังกล่าวทำให้คนทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ใต้การปกครองเข้าใจกันดี เป็นกันเอง มิใช่ว่า **ฉันนาย แกบ่าว** ประชาชนย่อมจะเกิดความรู้สึกว่า ข้าราชการในสถานที่นี้ดีทุกคน แม้แต่หนุ่ม ๆ เด็ก ๆ ก็ดีมาก เป็นกันเอง ไม่อวดโตโอหัง พอพบพวกเราในสถานที่ราชการ ย่อมเจรจาปราศรัยไต่ถาม มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ลุง ป้า น้า อา มาจากที่ไหนครับ มาทำธุระอะไร ขอดูทีซิมีเรื่องอะไร เอ้าไม่ใช่หน้าที่ของผม ต้องไปหาคนโน้น ไม่รู้จัก ผมพาไป จัดทำธุระให้เป็นที่เรียบร้อยไปโดยไม่ชักช้า ไม่ต้องเสียเวลา ทำมาหากิน เดี๋ยวเขาก็กลับบ้านโดยไม่ต้องเสียเวลา ข้ออ้างที่ว่างานไม่ว่าง งานเต็มมือ ไม่มีเวลา เขียนให้พิมพ์ให้ ทำนองนี้ ของเจ้าหน้าที่นั้น ถ้าพูดกันอย่างตรง ๆ โดยไม่ต้องเกรงใจมักจะอ้างเกินความจริงเสียเป็นส่วนมาก จะว่าเป็นเพราะอะไร ไม่ประสงค์จะพูดในที่นี้ อย่างนี้ไม่ไหว ไปสถานที่ราชการเหมือนกับศาลพระกาฬ อย่างนี้แย่เลย เข้าใจกันไม่ได้ ความเป็นกันเองหามีไม่ จะเกิดความรักความชอบ หรือไมตรีจิตกันได้อย่างไร คนเรานั้นลงรักกันชอบกันแล้ว จะเอาอะไร ก็ได้ จะพูดอะไรก็พอเชื่อฟังกัน เสมียนหนุ่ม ๆ ที่ดี ๆ ลางทีชาวบ้านอยากได้เป็นลูกเขยเสียด้วยซ้ำไป บางท่านเข้าใจว่า ถ้าเป็นกันเองกับประชาชน ประชาชนอาจดูถูก ประชาชนเขาไม่เคยดูถูกคนที่ดี จะมีบ้างก็พวกเกเร ไม่ควรถือเป็นหลัก ขอได้เชื่อเถิด อาตมารับรองได้ และต้องขออภัยโทษที่จะพูดปรารภถึงตัวเองว่า อาตมาก็เคยเป็นและกำลังเป็นในตำแหน่งราชการฝ่ายพระ หรือคณะสงฆ์มาเหมือนกัน เจ้าอาวาสกำลังเป็นอยู่ เจ้าคณะตำบลพอจะเทียบได้กับกำนันเคยเป็น เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดกำลังเป็นอยู่ เมื่อครั้งยังมีมณฑล เคยทำงานในตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล สังฆมนตรีเคยเป็น ยังไม่เคยเป็นหรือเป็นอยู่ก็ตำแหน่งสังฆราชเท่านั้น นี่เล่าสู่กันฟัง ดังนั้น จึงพอจะรู้ อะไร ๆ ในวิถีของการงานหรือกลไกของกิจการอยู่บ้างตามสมควร แต่จะไม่นำมากล่าว เพราะจะนำมากล่าวอาจเต็มไปด้วยข้อราชการฝ่ายคณะสงฆ์ อาจไม่เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ฟังตามสมควร อาตมาเคยอ่านบันทึกหรือเรื่องต่าง ๆ แล้ว เคยเกิดความรู้สึกขึ้นว่า ทำอย่างไรจึงจะเสกสถานที่ราชการหรือตัวข้าราชการเอง ที่ประชาชนต้องมาติดต่ออยู่เสมอนั้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า สถานที่ราชการเหมือนกับบ้านญาติที่ดี ข้าราชการเหมือนกับคนในครอบครัวเดียวกัน เสกได้อย่างนี้ จะทำอะไรที่ไม่เหลือวิสัยก็สำเร็จ ความอยู่เย็นเป็นสุขก็จะเกิดมี ความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันหวังได้ ใครจะเป็นผู้เสกเล่า พระพุทธเสกก็ไม่สำเร็จ พระสงฆ์เสกก็ไม่สำเร็จ พระเจ้าอะไร ๆ อีกร้อยแปดก็ไม่สำเร็จ เว้นแต่พระเจ้าองค์เดียวที่จะเสกได้สำเร็จ พระเจ้าดังกล่าวนี้ก็คือ **ตัวข้าราชการนั่นเอง**

เมื่อจะคิดกันให้ดีแล้ว จะเห็นความจริงได้ว่า ผลที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องบำรุงเลี้ยงรักษาประเทศชาตินั้น ส่วนใหญ่ที่สุดอยู่ที่ประชาชน ข้าราชการหรือผู้ที่ในฐานะต่างหูต่างตาอยู่ที่รัฐบาล รัฐบาลมาจากไหนในระบอบประชาธิปไตยรัฐบาลมาจากประชาชน รัฐบาลเลี้ยงตัวและเลี้ยงข้าราชการตลอดถึงสร้างบ้านเมืองให้วัฒนาสถาพรได้ด้วยอะไร ด้วยภาษีอากร ภาษีอากรได้มาจากไหนหรือ

เกิดจากใคร จะจากไหนและใครเสียอีกเล่า ก็จากประชาชนนั่นเอง ประชาชนผู้ผลิตได้แล้ว เฉลี่ยส่วนผลิตผลนั้นเป็นภาษีอากรให้แก่รัฐบาล เพราะฉะนั้นหลักใหญ่และสำคัญจึงมาอยู่ที่ประชาชน เนื่องจากเหตุนี้ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับประชาชนนั้นจึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จะข้ามสิ่งนี้ไปง่าย ๆ มิได้เลย ความเสื่อมหรือความเจริญในส่วนรวมนั้นขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นส่วนใหญ่ หากประชาชนไม่สามารถในการผลิต หรือการผลิตเสียหายหมด จะพากันเดือดร้อนไปทั้งประเทศ เพียงแต่จะอยู่เฉย ๆ ให้เป็นสุขก็ไม่ได้แล้ว เรื่องการก้าวหน้าไม่จำต้องพูดถึง เป็นอันไปไม่ได้อยู่เองลองสมมติกันเล่นก็ได้ เช่นการทำมาหากินของประชาชนเสียหายทั้งหมด ผู้ที่จะไปก่อนผู้อื่น เห็นจะเป็นพวกพระอย่างอาตมานี้ก็อาจต้องไปขุดดินกินหญ้ากับเขาบ้าง รองลงมา ก็เห็นจะไม่พ้นไปจากข้าราชการ ต้องดุนกันป่นไปทีเดียวขืนคงอยู่เอาที่ไหนเลี้ยงกันเล่า เสียหายหมดแล้ว ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเรื่องประชาชนนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก และควรเห็นเป็นเรื่องสำคัญ ด้วยน้ำใสใจจริง กินไข่โดยไม่ต้องเลี้ยงตัว ท่านว่ากันมาว่าผิดแบบ **เลี้ยงตัวเพื่อกินไข่** นี่ท่านว่าถูกแบบ และพอ เป็นแบบแผนได้

อาตมาใคร่ขอกล่าวความแทรกลงสักเล็กน้อย การปกครองในยุคหนึ่ง ๆ ของโลกนั้น ถ้าท่านทั้งหลายลองศึกษาค้นคว้าดูให้ดีแล้ว จะเห็นตรงกันว่าอันผู้มีหน้าที่ปกครองนั้น ย่อมมีเครื่องมือสำหรับตัวเพื่อการปกครอง ใช้อะไรหรือมีอะไรเป็นเครื่องมือ อาตมาเคยลองค้นเล่นสนุก ๆ เอาทางโลกมาสอบกับทางธรรมบ้าง เอาทางธรรมไปสอบกับทางโลกบ้าง ได้พบรากเหง้า หรือแม่บทว่าเครื่องมือสำหรับตัวเพื่อการปกครองนั้นมีไม่เหมือนกัน ในยุคเก่า คือในยุคที่ การปกครองยังตกอยู่ในมือของเอกชนหรือคณะชน ซึ่งเรียกกันว่าเอกาธิปไตย ราชาธิปไตยหรือคณาธิปไตยนั้น **ใช้ศักดิ์และอำนาจ** เป็นเครื่องมือเพื่อการปกครอง รากเหง้าหรือแม่บทอันนี้ ลางทีท่านทั้งหลายจะยังไม่พบ ถ้ายังไม่พบ อาตมาขอฝากไว้ด้วย เพราะต่อ ๆ ไปอาจพบก็ได้ จะเล่าประวัติสู่กันฟังก็มากเกินไป จึงไม่ขอเล่า ขอแนะแต่เพียงว่า วิธีการต่าง ๆ ในยุคนั้นตามที่ผ่านพ้นมาแล้ว ถ้าเรากำหนดให้ดีจะเห็นได้ว่า การผดุงศักดิ์และอำนาจถือเป็นนโยบายอันสำคัญยิ่ง ในยุคนั้น ไม่ใช่เฉพาะในประเทศเขตแคว้นแดนไทยเท่านั้น ถึงในต่างประเทศก็เป็นเช่นเดียวกัน ครั้นเมื่อศักดิ์และอำนาจรั้งเอาไว้ไม่อยู่ จึงได้เกิดระบอบการปกครองแบบเก่าที่สุด แต่หมกอยู่เสียจนลืม นั่นคือ ระบอบที่เรียกกันว่าประชาธิปไตย อันคำว่าประชาธิปไตยนั้น นักปราชญ์ทางปกครองท่านหมายถึงว่า ประชาชนเป็นใหญ่ แต่คำว่า ประชาธิปไตย เป็นคำบาลี แปลว่ามีประชาชนเป็นใหญ่ ถูกต้องแล้วและถูกต้องตามความหมายเดิม ครั้นต่อมาผันแปรกันอย่างไรไม่ทราบ ลัทธิการปกครองที่ไม่ถือประชาชนเป็นใหญ่ เช่นลัทธิคอมมิวนิสต์ ก็เรียกลัทธิการปกครองแบบลัทธิคอมมิวนิสต์ว่า ประชาธิปไตยเหมือนกัน แต่ตามความหมายหาเหมือนกันไม่ เพราะประชาธิปไตยของลัทธิคอมมิวนิสต์ จะหมายความมีประชาชนเป็นใหญ่หาไม่ได้ต้องหมายความว่า **เป็นใหญ่เหนือประชาชน** คราวนี้ยุ่งกันใหญ่ อ้างถึงคำว่าประชาธิปไตยคราวใดให้คลางแคลงไปว่า อันไหนแท้ อันไหนปลอม คือว่า มีประชาชนเป็นใหญ่หรือว่า

เป็นใหญ่เหนือประชาชนกันแน่ พวกประเทศที่ถือลัทธิประชาธิปไตยแท้จึงต้องหาเครื่องหมายต่าง ๆ เพื่อเป็นกรุยทาง บอกของแท้ให้ปรากฏกำเนิดของคำว่าเสรีประชาธิปไตยเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้กระมัง

อันที่จริง ย่อมเป็นความจำเป็นเหมือนกัน ในการที่จะต้องใช้ศักดิ์และอำนาจเป็นเครื่องมือในการปกครองในสมัยที่ตกอยู่ในมือของเอกชนหรือคณะชนดังกล่าวแล้ว มิฉะนั้น ก็รักษาไว้ไม่ได้ ในประเทศไทยของเรานี้ ผู้มีหน้าที่ปกครองชินและติดในเรื่องศักดิ์และอำนาจมานาน เมื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยแล้วก็ตาม แต่เพราะอายุประชาธิปไตยยังน้อย ศักดิ์และอำนาจจึงยังตามมา เพราะเคยชินกับมาและเคยติดกันมาจึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นว่า **"รูปมาตัวติด"** ติดอะไร ติดศักดิ์และอำนาจนั่นแล ใครติด ผู้ที่เคยติดนั่นเอง หาใช่ใครอื่นไม่ ถ้าจะพูดกันตรง ๆ ลดความเกรงใจลงเสียชั่วขณะหนึ่ง อาตมาก็ใคร่จะพูดว่า ข้าราชการนั่นแหละติด แต่มิได้หมายความว่าติดกันทั้งหมด มีติดพอให้เห็นเป็นพยานอยู่บ้าง จะมีสักกี่บ้าง นี่เป็นปัญหาอีกแล้ว จะหนึ่งบ้าง สองบ้าง สามบ้าน สี่บ้างก็ตามใจ เมื่อมีติดได้ ก็มีหลุดได้ ไม่เป็นไรและไม่ต้องตกใจ ขอให้พยายามช่วยกันลอกเพื่อให้หลุดก็แล้วกัน หลุดดีกว่าติด ไม่ว่าจะพิจารณา กันในแง่โลก หรือในแง่ธรรม ก็เป็นเช่นเดียวกัน

เป็นความจริงเหลือเกินในข้อที่ว่า เรื่องของการปกครองนั้น ต้องมีเครื่องมือที่เป็นหัวใจสำหรับใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อความเรียบร้อยดีงาม หรือเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของหมู่หรือประชาชนส่วนรวม แม้ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงปกครองสังฆมณฑล ก็ต้องมีหัวใจในการปกครอง มิฉะนั้น การปกครองทรงตัวอยู่ไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงใช้อะไรเป็นหัวใจในการปกครองที่ทรงใช้อยู่นั้นมี ๒ ประการ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ คือ นิคคหะ-การปราบปรามหรือการข่ม ๑ ปัคคหะ-การยกย่องเชิดชู หรือส่งเสริม ๑ นี่เป็นหัวใจสำคัญนัก หัวใจดังกล่าวนี้ หากทางโลกจะนำมาใช้บ้าง อาตมาเห็นว่ายังใช้ได้ แต่ต้องรู้ไว้ด้วยว่า ที่ท่านใช้ของท่านมานั้น ท่านใช้โดยมีเครื่องกำกับ คือว่า มีความเป็นธรรมและยุติธรรมกำกับอยู่ การที่จะนำนิคคหะ และปัคคหะมาใช้โดยไม่มีเครื่องกำกับนั้น เป็นอันตรายแก่การปกครองยิ่งนัก อาตมาขอแนะว่า ควรระวังเรื่องนี้ให้จงหนัก ความไม่ราบรื่นเรียบร้อยหากจะมีขึ้นในวงการลองค้นสมุฏฐานดูเถิด จะพบความจริงซึ่งเนื่องมาจากไม่รู้จักใช้นิคคหะหรือปัคคหะ กล่าวคือไม่ใช้ในคราวที่ควรใช้ ใช้หย่อนไป ใช้เกินไป ใช้ผิดไป อะไรทำนองนี้แหละ

ตามที่อาตมาพูดมานี้ พอจะรู้ได้ว่า เครื่องมืออันเป็นหลักสำหรับใช้ในการปกครองต้องมีอยู่เสมอ ไม่ว่าในยุคใด ระบอบใด ก็ในสมัยที่เป็นยุคประชาธิปไตยแท้ หรือที่ใช้กันอยู่ในขณะนี้ว่าเสรีประชาธิปไตยนั้น จะใช้อะไรกัน จะใช้อย่างเก่าคือศักดิ์และอำนาจ ก็ใช้ด้วยกันไม่ได้ เพราะมันเข้าแบบว่า รูปมาตัวติดจะเกิดยุ่งกันใหญ่ แต่งตัวสากล แต่สวมชฎา ดูผิดรูปพิลึก และทั้งไม่เข้าท่าเสียอีกด้วย ดังนั้น เครื่องมืออันเป็นหลักในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงต้องเปลี่ยนรูป

ไปตามเรื่อง กล่าวคือ **ใช้ความรู้และความสามารถ** เป็นหลัก เมื่อใช้หลักอันนี้แล้ว ความขัดกัน ความไม่เข้าใจกัน ในระหว่างข้าราชการกับประชนก็จะไม่มี หรือหากจะมีบ้างก็เป็นส่วนน้อย การเห็นสถานที่ข้าราชการเป็นศาลพระภาฬก็จะหมดไป

ในครั้งก่อน คือในสมัยที่ประชาชนจำต้องยกย่องผู้ใดผู้หนึ่งให้เป็นใหญ่เหนือเขาทั้งหลาย และพร้อมที่จะคอยเชื่อฟังคำบัญชาเป็นแบบอเนกนิกรสโมสรสมมติ ดังกล่าวแล้ว เขาเกรงกันอยู่ในเรื่องศักดิ์และอำนาจของผู้ที่เขาสมมติให้เหมือนกัน แปลว่าจะวางใจนักไม่ได้ ประเดี๋ยวจะตัดหัวคนแก้กลุ้มเล่นเสียอย่างนั้นแหละ เนื่องจากเหตุนี้ จึงได้วางหลักทศพิธราชธรรมกำกับไว้ หากจะไม่มีทศพิธราชธรรมกำกับ จะเกิดทำอะไรตามใจชอบขึ้นมาจะเข้าไปว่าก็ยาก จะเข้าไปห้ามก็ลำบาก จะถอดเสียหรือก็ไม่แน่ใจว่าใครจะถอดใคร ล้วนแต่เรื่องยุ่งยาก ทั้ง ๆ ที่มีทศพิธราชธรรมเป็นทำนบเครื่องกั้น บางครั้งบางสมัยก็มีการปีนทำนบอยู่เหมือนกัน ประวัติ-ศาสตร์บอกให้เรารู้ ดังนั้นเขาจึงไม่ปล่อยเลย ปล่อยไม่ได้ เพราะปล่อยแล้วเป็นอันตราย ในสมัยก่อน คนที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินแบบธรรมิกราชนั้น ต้องฝึกหัดตนให้เข้าอยู่ในทศพิธ-ราชธรรม อาตมาขอยกตัวอย่างง่าย ๆ และใกล้ ๆ เช่นรัชกาลที่ ๕ ปรากฏตามพระราชหัตถ์เลขา ที่ทรงมีถึงพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้าวชิรุณหิศ ซึ่งมีหวังว่าจะได้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินแทนพระองค์ ทรงสั่งสอนและทรงฝึกพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นเพื่อให้เข้าทศพิธราชธรรมมาแต่ต้นทีเดียว ท่านทั้งหลายคงจะได้อ่านพระราชหัตถ์เลขาในเรื่องนี้กันบ้างแล้วก็ได้ การได้เป็นใหญ่เหนือ คนทั้งหลายนั้น น่าจะวิเศษจริง อาจเป็นคุณจริง แต่ก็อาจเป็นโทษได้จริงพร้อมกันด้วย

เพราะฉะนั้น อาตมาจึงใคร่จะขอกล่าวว่า ถ้าเรารู้ความจริงอย่างนี้แล้ว จะเอาอย่างไรให้มันถูกกับเรื่อง อย่าให้ไขว้กัน ขณะนี้เราใช้ระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักการปกครอง ก็ต้องใช้ความรู้ความสามารถเป็นเครื่องมือ ถ้ายังขืนใช้ศักดิ์และอำนาจก็ขัดกัน สิ่งที่ขัดกันเป็นเหตุทำให้ไม่สะดวก ไม่คล่อง เพียงแต่จมูกคัดไม่ถึงขัด หายใจไม่สะดวกเสียแล้ว ไม่ต้องนึกถึงอะไรอื่น เรื่องความรู้ความสามารถนั้น จักต้องให้เป็นไปโดยความบริสุทธิ์ยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายผู้เสนอความรู้ความสามารถ ทั้งฝ่ายผู้สนองความรู้ความสามารถ คติของการปกครองบ้านเมืองในอินเดียสมัยโบราณตามที่ได้ทราบมานั้น ผู้ที่ได้ศึกษาวิชาเกี่ยวกับการปกครองจบแล้ว ต้องแสดงความรู้ความสามารถให้ปรากฏจนเป็นที่รับรองของทางการ เขายังไม่ปลงใจเชื่อในการบอกเล่าหรือในใบแสดงคุณวุฒิทีเดียว ศึกษาสำเร็จวิชาใดมา ต้องแสดงวิชานั้นให้ปรากฏ มีตัวอย่างที่จะแลเห็นได้ง่าย ๆ ในเรื่องการศึกษาวิชาสำหรับกษัตริย์ของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งต่อมา ได้เสด็จออกทรงผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะศึกษาวิชาสำเร็จยังต้องแสดงวิชาธนูศิลป์ให้ปรากฏในท่ามกลางพระประยูรญาติ จนเป็นที่รับรองของพระราชบิดา และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นตัวอย่าง คติอันนี้นับว่าเข้าทีอยู่ เมื่อผู้เสนอแสดงความรู้ ความสามารถให้ปรากฏด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมแล้ว

ฝ่ายผู้สนองก็ต้องให้เป็นไปในหลักอันเดียว มิใช่ถือหลักว่า ถ้าจะให้ แม้ไม่มีความรู้ความสามารถก็บอกว่ามีความรู้ความสามารถ ถ้าจะไม่ให้แม้มีความรู้ ความสามารถก็บอกว่าไม่มีความรู้ความสามารถ ท่านไม่ถือกันอย่างนี้ เมื่อถือความบริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นหลักดำเนินกันแล้ว เป็นที่น่าประหลาดว่าสิ่งที่จะดำเนินมานั้น มักจะเป็นเรื่องของความบริสุทธิ์ยุติธรรม อาตมาขอฝากข้อสังเกตอันนี้ไว้ด้วย หากจะถามว่าเพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนี้ ตอบได้ว่า เพราะ **เชื่อมันดีน่ะซี** อาตมาพูดมานี้ชั่วโมงกว่าแล้ว แม้จะยังไม่สิ้นกระแสความก็จะขอยุติไว้ก่อน ขอพูดถึงเรื่องหลักสูตรชั้นมัธยมสู่กันฟังบ้างตามสมควร และคงจะพูดได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนหลักสูตรชั้นอุดมต้องขอตัดออกเลย หมดเวลาที่จะพูด

ดังได้พูดมาแล้วว่า หลักสูตรชั้นต้นคือชั้นประถมนั้นเป็นของสำคัญไม่ใช่น้อย ไม่ว่าการปกครองจะอยู่ในระบอบใด ยิ่งระบอบประชาธิปไตยที่ถือว่าประชาชนเป็นใหญ่ อำนาจเป็นของปวงชนด้วยแล้ว ยิ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุว่าทั้งฝ่ายผู้ปกครองทั้งฝ่ายผู้อยู่ใต้ปกครองจักต้องมีความเข้าใจในกันและกัน หรือมีความเข้าใจในหน้าที่ของตน ๆ เป็นอย่างดี เมื่อท่านเสนอมาฉันสนองไป ฉันเสนอไป ท่านสนองมา โดยฉับพลันทันด่วนไม่โอ้เอ้วิหารราย อย่างนี้ก็ไปกันได้ถึงไหนเป็นถึงกัน ราษฎร์รักษาประโยชน์รัฐ รัฐรักษาประโยชน์ราษฎร์ ทีใครทีมัน ต้องช่วยกันแบก ช่วยกันหาม ช่วยกันลาก ช่วยกันจูงประโยชน์ทั้งของรัฐ ทั้งของราษฎร์ ช่วยกันจริงจังดังที่เรียกว่าตัวเป็นเกลียว เมื่อได้มาช่วยกันอย่างนี้แล้ว มันจะไม่เจริญรุ่งเรืองมั่งคั่ง ผาสุกสมบูรณ์ ก็ให้มันรู้กันไปขออย่างเดียวอย่าให้ขัดกัน อย่าให้บั่นทอนกัน อย่าให้ทำลายกันเป็นพอ เมื่อมีความเข้าใจกันแล้ว เหตุร้าย ๆ ทั้งหลายก็จะมลายสูญ หลักสูตรชั้นประถม แม้จะดูไม่สำคัญในทางอักษร แต่ในทางความหมายสำคัญยิ่ง เพราะช่วยให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมเข้าใจดีในกันและกัน ไม่เห็นเป็นชั้นเชิง แล้วตั้งแง่แผ่งอนเข้าหากัน จนเข้ากันไม่ได้ในที่สุด สมมติว่าผู้ที่จบหลักสูตรชั้นประถมแล้ว ส่งไปหรือให้เป็นต่างหูต่างตาได้หรือยัง ยังปล่อยไปไม่ได้หรอกเพราะเรื่องของต่างหูต่างตานั้น ไม่ใช่แต่เพียงมีหน้าที่ดังที่เรียกว่าประชาสัมพันธ์เท่านั้น ต้องเรื่อง **การงาน** อีกด้วย ดังนั้น ต้องเลื่อนชั้นขึ้นไปเรียนต่อตามหลักสูตรชั้นมัธยมอีกก่อน หลักสูตรชั้นมัธยมมีอยู่ ๔ ข้อ และต้องขออนุญาตอ้างสูตรเสียก่อน เดี๋ยวท่านทั้งหลายจะหาว่า พระพูดเอาเอง ไม่มีที่มาที่ไปสูตรของท่านเป็นภาษาบาลี ว่าดังนี้

อุฏฺฐาตา กมฺมเธยฺเยสุ　　　อปฺปมตฺโต วิจกฺขโณ
สุสํวิหิตกมฺมนฺโต　　　ส ราชวสตึ วเส

ขอแปลโดยถือเอาตามความหมายในภาษาไทยว่า คนที่ควรจะอยู่ในวงราชการจะต้องมีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. ขยันหมั่นเพียรในสิ่งที่เรียกว่า การงาน
๒. ไม่ประมาท
๓. มีปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์

๔. จัดการงานดี

หลักสูตรทั้ง ๔ ข้อนี้ ต้องเรียนให้จบ และฝึกให้ได้ เขาเรียนเขาฝึกกันอย่างไร อาตมาจะขอเล่าประกอบเรื่องอีกสักเล็กน้อย เพื่อให้เห็นว่าท่านเคยทำกันมาอย่างไร

สมมติว่าพระมหากษัตริย์หรือท่านผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการของบ้านเมือง มีความจำเป็นจะต้องใช้คน ให้ไปเป็นต่างหูต่างตา ในขอบขัณฑสีมาอาณาจักร ท่านฝึกคนให้เข้าหลักสูตรข้อที่ ๑ ก่อน คนผู้เข้าเรียนและรับฝึกตามหลักสูตรข้อที่ ๑ ต้องบริกรรม มนต์สำหรับตัวไว้ว่า ตื่นก่อนนอนทีหลัง คือต้องฝึกการตื่นให้ตื่นก่อนผู้ใหญ่ เรียกคำเป็นภาษบาลีว่า "**ปุพฺพุฏฺฐายี**" และต้องฝึกการนอนให้นอนทีหลังผู้ใหญ่ มีคำเรียกเป็นภาษาบาลีว่า "**ปจฺฉานิปาตี**" นอกจากนี้ยังต้องคอยเอาตาดูหูใส่ว่าท่านจะพูดจะสั่งให้ทำอะไรและอย่างไร ตามหลักคำบาลีว่า **กึการปฏิสาวินี** เรื่องนี้ *สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้นำมาทรงนิพนธ์เป็นร้อยกรองมีอยู่ในเรื่องกฤษณาสอนน้องหรือเรื่องอื่น* อาตมาจำไม่ได้ถนัด มีอยู่ว่า ตื่นก่อนและนอนทีหลัง คอยเฝ้าฟังโวหารแสดง ตรัสใช้ระไวระแวงระวังศัพท์รับสั่งสารดังนี้ หลักดังกล่าวนี้ เป็นหลักฝึกเรื่องให้ขยันในกิจการอันเป็นหน้าที่ ผู้ใหญ่นอน ๖ ทุ่ม ผู้รับฝึกนอน ๕ ทุ่ม ผู้ใหญ่ตื่นตี ๕ ผู้รับฝึกตื่นย่ำรุ่ง ถ้าเป็นอย่างนี้ต้องเก็บไว้ในโรงก่อน ยังออกโรงไม่ได้ ต่อเมื่อใดนอนสัก ๖ ทุ่ม ตื่นก่อนตี ๕ อย่างนี้ เข้าหลักข้อต้นแล้ว อีกประการหนึ่ง การดูความขยันนั้น ต้องดูว่าขยันในสิ่งที่เรียกว่าการงานหรือไม่ คือการงานอันเป็นหน้าที่ของตนตามที่มีอยู่เป็นประจำ หรือตามที่ได้รับมอบหมายเป็นครั้งคราว อาตมาขอให้ตัวอย่างในทางสมมติ เช่นเสมียนพนักงานผู้หนึ่ง นำหนังสือวิชากฎหมายมาดูในที่ทำงาน เราต้องชมว่าคนผู้นี้มีความขยันหมั่นเพียรในการเล่าเรียนวิชากฎหมาย แม้แต่ในเวลาราชการยังเอาหนังสือมาดูด้วย แต่ความขยันของผู้นั้นจะจัดเข้าในหลักที่ว่า "**อุฏฺฐาตา กมฺมเธยฺเยสุ**" ขยันหมั่นเพียรในสิ่งที่เรียกว่าการงาน คือการงานในหน้าที่ของตนได้หรือไม่ ต้องตอบว่า ไม่ได้ เพราะอะไร? เพราะรัฐบาลไม่ได้จ้างให้มาเรียนกฎหมาย แต่จ้างมาให้ทำราชการตามหน้าที่ของตนที่จะพึงได้รับมอบหมาย ขยันในลักษณะเช่นนี้ จะเลื่อนชั้นเลื่อนเงินเดือนก็ลำบาก จะว่าเป็นคนเกียจคร้านก็ว่าไม่ได้ เพราะเป็นคนขยันแลเห็นอยู่ เมื่อเห็นเป็นคนยัน เหตุใดจะต้อลำบากในการเลื่อนชั้นเลื่อนเงินเดือนเล่า เหตุที่ลำบากนั้นก็เพราะเขามิได้ขยันในกิจการอันเป็นหน้าที่ของตน เป็นความขยัน **นอกเรื่อง** ถ้าขยันนอกเวลาราชการหรือขยันอยู่ที่บ้าน จึงจะเป็นความขยัน**ในเรื่อง**

นอกจากข้อสมมติดังกล่าวแล้ว อาตมาจะขอสมมติต่อไปอีกลักข้อหนึ่งเพื่อเป็นตัวอย่างจะว่าเป็นการขยันตรงตามหลักของท่านหรือไม่ เพียงใด คือว่า ในเวลาราชการนั่นเอง ขยันไปบ้านโน้นบ้านนี้ หาโอกาสเสนอตัวรับใช้บ้านโน้นบ้านนี้บ้าง คนโน้นคนนี้บ้าง เป็นการส่วนตัว หาใช่ในข้อราชการงานเมืองหรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนไม่ อย่างนี้จะเข้าหลักหรือไม่ อาตมาขอตอบว่าไม่เข้าในหลักของท่านอีก เพราะไม่ใช่ขยันในกิจการอันเป็นหน้าที่ แต่ขยันในกิจการส่วนตัว

และเพื่อตัวโดยเฉพาะ แต่เป็นข้อประหลาดของโลกอยู่อย่างหนึ่ง กล่าวคือ คนขยันตามบทสมมตินั้น หากจะมีตัวจริงขึ้นมาแล้ว มักจะได้อะไรก่อนกว่าหรือดีกว่า หรือง่ายกว่าผู้ขยันประจำออฟฟิซ ขยันแบบนี้วิญญูชนตำหนิว่า **ไม่ได้ความ** เพราะเป็นเหตุให้เสียประโยชน์ทั้งของรัฐบาลทั้งของราษฎร์ แต่ผู้ขยันแบบนี้จะโต้ว่า **ได้ความทุกที** เพราะหากผู้อื่นได้อะไร เราต้องได้ด้วย ลางทีเราได้ ผู้อื่นหาได้ด้วยไม่ แพ้กันอยู่ ในกรณีเช่นนี้โลกจะต้องช่วยกันระวังให้จงหนักทีเดียว ด้วยวิธีการอันบริสุทธิ์ยุติธรรมหรือตามระเบียบแบบแผน หากขืนปล่อยให้เอาเวลาราชการไปเป็นเวลาของตนเสียแล้ว อาตมาว่าจะไปไม่รอด หรือจะให้รอดไปให้ได้ ก็เป็นดังอาตมาพูดมาแล้วว่า มันเป็นแบบได้ทางหนึ่งเสียทางหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องควรจะดีใจไม่ได้เสีย

คำว่าขยันหรือหมั่นเพียร ตามหลักของท่านมีคำไขไว้มาก ตามพระบาลีล้วนแต่แสดงภาวะของน้ำใจที่ตื่นอยู่เสมอพร้อมจะลุกขึ้นทำงานทุกขณะ คิดไปในทางที่จะก้าวหน้าอยู่เรื่อย กล้าที่จะผจญต่อความยากลำบากในการทำงาน ไม่ว่าสูงว่าต่ำ ฯลฯ เรื่องของความขยันหมั่นเพียร แม้จะไม่ต้องอธิบายถึงเรา ท่านทั่วไปย่อมรู้ความหมายได้ดีกันอยู่เกือบทุกคน แต่มีข้อที่ควรสังเกต อยู่ว่า ความขยันนั้น ลางทีเกิดเป็นนิสัยมาเอง ลางทีต้องอาศัยการฝึกหัดกันเรื่อย ๆ ไป เพื่อให้เกิดเป็นนิสัยขยันหรือเกิดความขยันเป็นนิสัย ไม่ยอมให้โอกาสความเกียจคร้านเข้ามาแทรกซึมได้ วิธีฝึกให้เกิดความขยันนั้น ในสมัยโบราณมีอยู่หลายวิธี แต่มีอยู่วิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์เคยทรงใช้มาคือ การแบ่งเวลาออกเป็นส่วน ๆ ว่าเวลาไหน ต้องทำอะไร และฝึกตนตามนั้น ทำกันเรื่อยไป ไม่ใช่ทำกันชั่วครู่ชั่วยามแล้วก็เงียบหายไป อย่างนี้ไม่ใช่ลักษณะขยัน ลักษณะขยันต้องเดินเรื่อยไปไม่หยุด เหมือนกระแสน้ำไหลในฤดูน้ำ มิใช่ดังลักษณะพลุที่สว่างวาบเดียวแล้วก็หมดกัน

ส่วนหลักสูตรข้อที่ ๒ คือ **อปฺปมตฺโต ไม่ประมาท** ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องไม่ประมาท อาตมาขอพูดเรื่องประมาทสักเล็กน้อยก่อนในทางธรรมนั้น อาตมาเคยสอนนักเรียนว่าความประมาทนี้ร้ายนัก เอาไปจับข้อธรรมอะไรเข้ากลายเป็เสียไปทั้งนั้น คราวนี้ลองเอามาจับในทางโลกดูบ้างว่าจะเป็นอย่างไร เอาความประมาทไปจับที่ทรัพย์ ทรัพย์เสีย เสียอย่างไร ? จนเร็ว จนเร็วอย่างไร ? ยังไม่พ้นครึ่งเดือนเลย แววจนปรากฏแล้ว จนเร็วอย่างนี้ เอาความประมาทไปจับที่ร่างกาย เป็นอย่างไร ? แก่เร็ว พวกผู้หญิงเขาฉลาดมักจะไม่ประมาทในร่างกาย จึงไม่ค่อยจะแก่หรือแก่ช้า พวกผู้ชายมักจะแก่เร็วกว่า เอาความประมาทไปจับที่ชีวิต เป็นอย่างไร ? ตายเร็ว เอาไปจับที่วิชาเล่า ? ลืมหมดหรือเกือบหมดชั้นที่สุด เอาไปจับที่ผิวพรรณ เกิดมลทิน จึงเป็นอันว่าเอาความประมาทไปจับเข้าที่ใดที่นั่นเป็นเสียหมด ขึ้นชื่อว่าความประมาท เป็นเสียทั้งสิ้น ดีของความประมาทไม่มีเลย ถ้าท่านทั้งหลายจะยังไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร ตั้งข้อสังเกตไว้เถิดแล้วจะพบความจริง หรือจะเอาไปลองดูก็ได้ จะพบความจริงเร็วขึ้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนไม่ให้ประมาท

ความไม่ประมาทที่จัดเข้าไว้ในหลักสูตรชั้นมัธยมนี้ที่ผู้จะเป็นต่างหูต่างตา ต้องอบรมนั้น

มีมากอย่าง เพราะความไม่ประมาท เป็นสิ่งที่จำปรารถนาในสิ่งทั้งปวง อาตมาจะไม่นำรายละเอียดมาพูด จะขอพูดแต่เพียงบางประการ ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของผู้จะเป็นต่างหูต่างตา หรือของผู้ที่จะเป็นตัวหูตัวตาเองนั่นคือ อย่าประมาทในเรื่องเล็กน้อยหมายความว่า **อย่าเห็นว่าเล็กน้อย** และ **อย่าเห็นแก่เล็กน้อย** ขอให้ไว้เท่านี้ ศึกษาให้สำเร็จถึงจิตใจ อบรมฝึกฝนให้ได้ที่เป็นใช้ได้ดีทีเดียว

ความจริงไม่ว่าในทางดีหรือทางชั่ว ไม่ว่าในทางได้หรือทางเสีย ไม่บังควรเลยที่จะเห็นว่าเล็กน้อย ท่านให้ศึกษาอบรมกันหนักหนาในเรื่องนี้ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทนักในเรื่องเช่นนี้ มีปรากฏทั้งในทางพระวินัยทั้งในพระสูตร เพราะเหตุไรท่านจึงสอนไม่ให้เห็นว่าเล็กน้อย เพราะว่าใหญ่โตมันมาจากเล็กน้อยทั้งนั้น คิดดูก็นะเห็นได้เอง คนกินเหล้าตั้งขวด ถ้าไม่หัดกินทีละน้อยมาก่อน จะกินได้ที่ไหน เพียงจิบครั้งแรก ก็หน้าเหยเสียแล้วแต่ต่อ ๆ ไปหาเหยไม่ คนที่สูบบุหรี่วันละตั้ง ๓๐-๔๐ มวน ครั้งแรกมีมนุษย์ที่ไหนสูบได้บ้าง ลองสูบดูครั้งสองครั้งก็วางทั้งไม่อร่อย แต่ต่อ ๆ ไปสูบได้มาก ๆ ทั้งมีรสมีชาติดีเสียด้วย เรื่องมันเป็นเช่นนี้ ไม่ว่าชาวบ้าน ชาววัด ดังนั้น ท่านจึงสอนกันมาว่าอย่าเห็นว่าเล็กน้อย ท่านสอนอย่างนี้เพื่อจะให้เราสกัดทางชั่วหรือทางเสียไว้แต่แรก และเพื่อจะให้เราท่านเพิ่มพูนทางดีหรือทางได้ไว้แต่ต้น ของท่านดีนัก

นอกจากท่านสอนไม่ให้เห็นว่าเล็กน้อยแล้ว ท่านยังสอนสืบต่อไป มิให้เห็นแก่เล็กน้อย ข้อนี้สำคัญนัก อาตมารู้สึกว่าหลักสอนของท่านละเอียดลออนัก ป้องกันไว้ทุกสิ่งทุกอย่าง ในเรื่องการเห็นแก่เล็กแก่น้อยนี้ ถ้าเราเอาตัวรอดได้แล้ว ต้องนับว่าวิเศษไปเลย ขอพูดตรง ๆ ว่าแม้อาตมาเองก็ต้องปกครองตัวแย่เหมือนกัน ที่จะไม่เห็นแก่เล็กน้อย เคยมีนายทุนมาขอให้เซ็นชื่ออนุญาตเพื่อสร้างตึกแถว แล้วเขาจะขอถวายแสนหนึ่ง ตั้งแต่บวชมาจนแก่ปูนนี้แล้ว อย่าว่าเงินแสนจะมีเป็นสมบัติของตัวเลย แม้แต่เงินหมื่นก็ยังไม่เคยมี นี่เขาจะถวายตั้งแสน นับว่าเอาเรื่องอยู่ เรื่องเงินนี่แปลกมันช่วยให้เกิดความอยากได้ อาตมาเลยบอกกะเขาว่ายังไม่อยากได้ ความจริงอาตมาก็ยังมีกิเลสอยู่ เขาสู้อุตส่าห์ลงทุนให้ตั้งแสนเช่นนั้น เพราะเรื่องมันติดอยู่ที่คนคนเดียว ต้องยอมเสียให้หนักจึงจะสำเร็จได้ เขาคงนึกว่าพระเห็นเงินแสนคงเอา เพียงชาห่อก็ยังมีเคยเอา แสนหนึ่งทำไมจะไม่เอาเล่า แต่ค่อนข้างเคราะห์ร้าย มาเจอไก่ไม่กินข้าวเข้าเลยต้องเดือดร้อนกันไป นี่เป็นเรื่องสัตย์จริง นำมาเล่าสู่กันฟังตามที่ท่านสอนไว้ว่าอย่าเห็นแก่เล็กแก่น้อยนั้น ฟังแล้วอ่อนใจ เรื่องเล็กน้อยท่านสอนไม่ให้ประมาท พอขยายความออกไปว่า อย่าเห็นว่าเล็กน้อยและอย่าเห็นแก่เล็กแก่น้อยกลายเป็นเรื่องใหญ่เรื่องโตขึ้นมาทีเดียว แต่ปางก่อน พ่อเมืองใดตั้งอยู่ในคุณสมบัติข้อนี้ พ่อเมืองนั้นก็จะเป็นพ่อเมืองได้จริง ๆ เรื่องไม่ประมาท พูดมาเพียงเท่านี้ เห็นจะพอสมควร ไม่ต้องเอาไปมาก จะหนักเกินไป

วิจกฺขโณ มีปัญหารู้เท่าทันเหตุการณ์ เป็นหลักสูตร ข้อที่ ๓ วิจกฺขโณ ข้อนี้ เป็นคุณกว้างขวาง อันเหตุการณ์ทั้งหลายในอดีตมีมาแล้วมิใช่น้อย ในปัจจุบันเล่า ก็มีอยู่มาก เพราะเกิดอยู่มีอยู่เรื่อย ๆ ตามความหมุนของโลก แม้ในอนาคตก็จักเป็นเช่นเดียวกัน เหตุการณ์ส่วนอดีต

แม้จะล่วงเลยมาแล้ว แต่เป็นบทเรียนอันสำคัญ ทั้งในส่วนที่จะปรับปรุงแก้ไขทั้งในส่วนที่จะต้องรักษาไว้ ทั้งในส่วนที่จะยุบเลิกทำลาย การที่เราเรียนประวัติศาสตร์เพื่ออะไร ก็เพื่อรู้อดีต รู้ไปทำไม ? รู้เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว อดีตมีส่วนช่วยปัจจุบันอยู่มิใช่น้อย ทำให้เห็นความคลี่คลายขยายตัวมาตามลำดับ ปัจจุบันมีส่วนช่วยส่องให้เห็นอนาคตว่าจะมีแววเป็นอย่างไร การรู้เท่าทันเหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน ตลอดถึงอนาคต มีทางได้กำไรโดยส่วนเดียว ไม่มีทางขาดทุนเลย ความรู้เท่าทันเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งของผู้อยู่ในฐานต่างหูต่างตา รู้เท่าทันนั้น คือรู้อย่างไร เพื่อประโยชน์ในการตอบปัญหาข้อนี้ ขอนำเรื่องในชาดกมาเล่าสู่กันฟังเพื่อเป็นตัวอย่าง และอาตมาต้องขออภัยล่วงหน้าไว้ด้วยหากเรื่องที่จะนำมาเล่านี้ ท่านทั้งหลายได้ทราบอยู่ก่อนแล้ว จะขอเล่าโดยย่อ ตามนัยแห่งเรื่องนั้นดังนี้

พญาลิงผู้ตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง เคยโดดข้ามไปหาผลไม้กินที่เกาะกลางน้ำ ในขณะที่กำลังกระโดดไปนั้น ต้องพักที่ก้อนหินซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างฝั่งกับเกาะ แล้วจึงกระโดดต่อไปยังเกาะอีกทีหนึ่ง ทั้งไปและกลับต้องทำเช่นนี้เป็นกิจ นางจระเข้ตัวหนึ่งเห็นลิงตัวใหญ่ตัวนั้นแล้วอยากกินหัวใจ จึงอ้อนวอนพญาจระเข้ให้ไปจับพญาลิงมาให้กิน เจ้าพญาจระเข้เคยสังเกตเห็นพญาลิงเมื่อโดดข้ามไปยังเกาะ ต้องโดดมาพักที่หินก่อนแล้วจึงโดดต่อไปยังฝั่งเกาะ จึงวางแผนเพื่อจะเอามาให้นางจระเข้กิน โดยไปนอนทับอยู่บนหิน เมื่อพญาลิงโดดลงมาที่หิน จะได้ฟัดฟาดคาบเอาตัวไป นับว่าฉลาดพอใช้เหมือนกัน ครั้นได้เวลากลับ พญาลิงมาถึงฝั่งเกาะ มองดูไปที่หินเห็นหินโผล่น้ำผิดตา นึกในใจว่าตามปรกติหินไม่เคยโผล่พ้นน้ำถึงเพียงนี้ วันนี้ทำไมถึงโผล่สูงนักน่าจะมีภัยเสียแล้ว จึงเรียกกระทุ้งหลอกดูก่อนว่า หิน-หิน-หินโว้ยเงียบ ไม่มีเสียงตอบ พญาลิงจึงเดินแต้มสูงขึ้นไปอีก ร้องตัดพ้อขึ้นว่า วันนี้เป็นอย่างไร ทุก ๆ วันเคยทักทายกันก่อน ก็พูดกัน ทุกทีวันนี้มาโกรธเคืองด้วยเรื่องในใจว่าอะไรเล่า เราอุตส่าห์ร้องเรียกจึงนิ่งเฉยเสีย พญาจระเข้ได้ยินเช่นนั้นจึงนึกในใจว่า แผนการของเราจะพลาด ถ้าเราจะนิ่งเสีย เขาคงจะเคยพูดกันมาแต่ก่อน วันนี้เรามานอนทับเสีย หินจึงพูดไม่ได้ หากสิ่งที่เคยเป็นมาแปรผัน เจ้าลิงจะสงสัย เราต้องขานรับแทนหินจึงขานรับว่าโว้ย พญาลิง เราขานรับท่านแล้ว พอพญาจระเข้าขานรับเข้าหลัก **กลไม่เป็นการ** และ **การไม่เป็นกล** พิธีแตกตรงนี้เอง พญาลิงได้ฟังก็รู้ทันทีว่า นั่นจระเข้ มันคอยจะจับเรา จึงเดินแต้มสูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง ร้องถามว่านั่นใคร พญาจระเข้ตอบว่า ก็หินอย่างไรเล่า พญาลิงจึงบอกว่า พ่อเอ๊ยหินพูดได้ มีที่ไหนบ้าง แกมันจระเข้ แล้วจึงเย้ยต่อไปว่า แกมาทำไมนะ พญาจระเข้เสียท่าแล้วจึงบอกตรง ๆ ว่าจะมาจับเจ้ากินนะซิ พญาลิงบอก เท่านั้นเองดอกหรือ บอกกันเสียตรง ๆ อย่างนี้ก็สิ้นเรื่อง แกอ้าปากคอยไว้ได้ ข้าจะกระโดดไปให้ตรงปากแกทีเดียว ไม่ต้องลำบาก พญาจระเข้ทำตามอ้าปากคอย พญาลิงจึงกระโดดไปเหยียบหัวพอดี และกระโดดอีกครั้งอย่างว่องไว ขึ้นฝั่งไปได้

จากเรื่องตัวอย่างนี้ เราจะเห็นความรู้เท่าและรู้ทันของพญาลิง คือว่า ตอนแรกที่เห็นความผิดปรกติของหิน ก็รู้ได้อย่างถี่ถ้วนว่าต้องมีอะไรปรากฏตรงนั้น ความสังเกตรู้อันนี้ป้องกัน

มิให้โดดผลีผลามลงไป นี่คือความรู้เท่าทันป้องกันเอาไว้ ครั้นรู้ว่าภัยปรากฏเฉพาะหน้าแล้ว จึงคิดแก้ไขเพื่อเอาตัวให้รอดปลอดภัยให้ได้ จึงบอกจระเข้ให้อ้าปากคอยรับ เพราะรู้ทันในกำพืดของมันว่า "เมื่อปากมันอ้าแล้ว นัยน์ตามันจะหลับ" นี่ความรู้ทันช่วยแก้ให้ปลอดภัยไปได้

อีกประการหนึ่ง การรู้เท่าทันในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นส่วนอดีต ที่เป็นส่วนปัจจุบัน ที่เป็นส่วนอนาคต เป็นสิ่งจำปรารถนาเหลือเกิน ถ้าอาจหรือสามารถที่จะรู้เท่าทันได้ อดีตกับอนาคต จะงดไว้ ไม่พูดถึง จะพูดเฉพาะเรื่องปัจจุบันที่เป็นหลักทีเดียว จะรู้เท่าทันในอะไร ? คือ รู้เท่าทันในทางเจริญ ๑ รู้เท่าทันในทางเสื่อม ๑ รู้เท่าทันทั้งในทางเจริญทั้งในทางเสื่อม ๑ เอาสามทางเท่านี้พอกินไปตลอดชีวิตทีเดียว

รู้เท่าทันในทางเจริญนั้น เป็นอย่างไร ? ความรู้ประเภทนี้แยกออกได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ **รู้ก้าว ๑ รู้เกาะ ๑ รู้เก็บ ๑** ความรู้เหล่านี้เป็นทางเจริญทั้งนั้น ไม่ต้องพูดกันกว้างขวางก็พอเข้าใจได้ ความก้าวหน้าเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญ การก้าวนั้น ถ้าจะไม่ให้พลาด ต้องมีอะไรเกาะ ถ้าไม่ถือเอาเหตุภายนอก ก็ต้องเอาเหตุภายใน เช่นความรู้ ความฉลาด ความสามารถ ความปฏิบัติชอบ เป็นที่เกาะ เพื่อเป็นเครื่องประกันความผิดพลาดหรือลื่นล้ม ส่วนรู้จักเก็บก็สำคัญไม่น้อย รู้ทิ้งเราถือกันว่าใช้ไม่ได้ เพราะเป็นความเสียหาย ในทางตรงข้าม รู้เก็บจึงเป็นคุณตรงกันข้ามกับความรู้ทิ้ง

เหตุใดจึงต้องรู้เท่าทันในทางเสื่อม ? เพราะทางเสื่อมไม่มีใครชอบเลย ตลอดถึงตัวเราเองด้วย เมื่อไม่ชอบก็ต้องรู้จักหน้าตาของมันว่าเป็นอย่างไร เมื่อรู้จักหน้าตาแล้ว จะได้หาทางป้องกันแก้ไข ดังนั้น ความรู้เท่าทันในทางเสื่อมจึงแยกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ความรู้ในทางป้องกัน ๑ ความรู้ในทางแก้ไข ๑ หรือจะเรียกสั้น ๆ ว่า **รู้กัน ๑ รู้แก้ ๑** ก็ได้ รู้กันประการที่ต้น ต้องสั่งสอนอบรมให้มาก เพราะต้องใช้อยู่เป็นนิตย์ ทั้งที่รู้กันอยู่อย่างนั้นแหละ ลางทีก็กันไม่ไหวหรือกันไม่ได้เหมือนกัน จึงต้องมีรู้แก้ไว้ช่วยเพื่อให้คงสภาพเดิม รู้กันรู้แก้คู่นี้ จึงต้องมี มีอยู่ด้วยกัน และต้องมีก่อนด้วย ขอพูดย่อ ๆ เพียงเท่านี้ จวนหมดเวลาแล้ว

รู้เท่าทันทั้งในทางเจริญทั้งในทางเสื่อม เป็นไฉน ? ความรู้ในหลักนี้ หมายถึงรู้เท่าทันในทางได้ทางเสีย เรื่องได้เรื่องเสียนี้สำคัญเหลือเกิน ผู้อยู่ในฐานะต่างพระเนตรพระกรรณ จะต้องพิจารณากันให้ดีทีเดียว อาตมาเห็นว่ารู้ได้รู้เสีย เป็นเรื่องสำคัญกว่า ๒ ข้อก่อน อันสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ลองพิจารณากันให้ดี ๆ แล้วจะเห็นว่ามันมีได้มีเสียอยู่ด้วยกันเสมอ ลางคราว เราเห็นว่าเป็นเรื่องได้ละ แต่ไฉนจึงมีเรื่องเสียรวมอยู่ด้วย ลางคราวเราเห็นว่าเป็นเรื่องเสียละ แต่ไฉนจึงมีเรื่องได้ร่วมอยู่ด้วย ท่านทั้งหลาย ลองช่วยกันนึกดูทีหรือว่า ได้ไม่มีเสีย หรือ เสีย ไม่มีได้ ยังจะมีบ้างไหม แต่ใครจะได้จะเสีย หรือสิ่งไหนได้มาสิ่งไหนเสียไปนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพียงชะแผลยังเจ็บปวด ถอนต้นไม้ดินยังติด นี่เป็นพยานอย่างต่ำให้เห็นเรื่องได้เรื่องเสีย

หลักของท่านสอนไว้ว่า ให้เทียบได้เทียบเสีย ตามหน้าที่ของตน ๆ การที่จะกระทำอะไรลงไปนั้น หากจะเห็นเฉพาะหน้าว่าเป็นการเสีย แต่การเสียนั้นเป็นการเสียเพื่อได้ ควรทำ ลงทุนเอาข้าวไปหว่านในนา เป็นการเสียพันธุ์ข้าวในเบื้องต้น แต่การเสียพันธุ์ข้าวในลักษณะเช่นนี้ เป็นการเสียเพื่อได้ข้าวในภายหน้า รัฐบาลลงทุนหรืออุดหนุนในการทำอะไรต่าง ๆ เป็นการยอมเสียในเบื้องต้นแต่เป็นการเสียเพื่อให้ได้ผลมาในเบื้องปลาย การเสียเพื่อให้ได้อย่างนี้ไม่เป็นไร เอาทีเดียว ลางคราวลงทุนเสียไปแล้ว ตัวเองไม่ได้ แต่ไปได้แก่ผู้อื่น หรือแก่ส่วนรวม อย่างนี้ก็ควรเสีย เพราะไม่เข้า ข้อห้ามที่ท่านห้ามกันหนักหนานั้น ไม่ใช่เรื่องเสียเพื่อได้ แต่เป็น **เรื่องได้เพื่อเสีย** เรื่องทำนองนี้ ถ้าพบเข้าแล้วหลีกให้ห่างไกลทีเดียว จะหลีกไหวหรือไม่ไหว ขอให้ลองพยายามช่วยกันหลีกดู อยากขอบิณฑบาตอย่างเดียวว่า อย่าพยายามไม่หลีกก็แล้วกัน เคยมีคนพูดว่า เราได้ คนอื่นเสีย เขาเสียก็ช่างเขาปะไรจะเที่ยวไปเดือดร้อนแทนคนอื่น นั่นมันเรื่องอะไร ธุระไม่ใช่ ว่ากันอย่างนี้ก็มี อาตมาหนักใจอยู่เหมือนกันแต่ความจริงเรื่องการรับผิดชอบในหน้าที่นั้น ไม่ใช่เรื่องของการเล่นพนันขันต่อ ซึ่งผู้เล่นมุ่งแต่จะแข่งได้กันฝ่ายเดียว การได้การเสียย่อมเป็นไปตามลักษณะของการพนัน ดังนั้น จะเอาแต่ได้โดยไม่คำนึงถึงเสีย อาตมาจึงเห็นว่าไม่ถูกต้อง อาตมาเคยได้ฟังท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังนานปีมาแล้วแต่เพราะเป็นเรื่องจับใจหรือใจจับเอาไว้ จึงยังจำได้

ท่านเล่าให้ฟังว่า มีผู้มาขอร้องอย่าให้เข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการบางอย่าง เขาจะสมนาคุณเป็นจำนวนสองล้าน เวลาจนเงินสองล้านไม่น้อยเลย ลูกกระเดือกเต้นเหมือนกัน แต่เอาไม่ได้เพราะถ้าเอาเงินสองล้าน **ประชาชนจะต้องเสียผลที่จะพึงได้เป็นจำนวนร้อย ๆ ล้าน** ตามเรื่องนี้สมมติว่าท่านผู้นั้นได้เงินสองล้าน โดยถือว่าเป็นอดิเรกลาภ แต่ประชาชนต้องเสียผลที่จะพึงได้เป็นเรือนร้อยล้านอย่างนี้ การได้นั้นเรียกว่าเป็นการได้เพื่อเสียละ เรื่องได้เสียเป็นเรื่องสำคัญท่านแต่ปางก่อนจึงสั่งสอนและอบรมกันมาว่า ผู้ที่อยู่ในฐานะเสฏฐสมมติหรือในฐานะต่างพระเนตรพระกรรณ หรือว่าต่างหูต่างตารัฐบาลจะต้องรำลึกนึกอยู่เสมอว่า ตนมีหน้าที่ซื้อความทุกข์ของประชาราษฎร์มาสู่ตน แม้จะลำบากยากแค้นเพียงไรก็ต้องมีน้ำอดน้ำทน ฝ่าความยากความลำบากอันนั้น และก่อนที่จะเข้ามารับหน้าที่ซื้อความทุกข์ดังกล่าวนั้น ควรที่จะปลงใจเสียก่อน คือปลงใจว่า **เราจะซื้อความทุกข์ของประชาราษฎร์มาสู่ตน และขายความสุขของตนให้แก่ประชาราษฎร์** ถ้ายังปลงใจไม่ได้หรือว่าใจยังไม่ยอมปลงใจกลับไปคิดเห็นเสียว่า **เราจะซื้อความสุขของประชา-ราษฎร์มาสู่ตน และขายความทุกข์ของตนให้แก่ประชาราษฎร์** อย่างนี้แล้ว โอละพ่อกันอย่างดีกว่า ใจมันสมัครจะซื้อสุขขายทุกข์เสียแล้ว หาใช่ซื้อทุกข์ขายสุขไม่ หากปล่อยตาใจไม่ขืนใจหน้าที่อันแท้จริงก็ย่อมจะมลายสูญ ท่านคงจะกลัวเรื่องซื้อสุขขายทุกข์ จึงได้กำชับไว้เป็นหนักหนาเรื่องในการปกครอง โดยกำชับไว้ว่า อันผู้มีหน้าที่ปกครองรับผิดชอบในทุกข์สุขของประชาชนนั้นจะต้องมีกรุณามหากรุณา กรุณาธิคุณ ให้ยึดหลักนี้ให้มั่น ลืมไม่ได้ อันว่ากรุณานั้น อย่างหนึ่ง

ท่านแปลงไว้ว่า ซื้อความทุกข์ของผู้อื่นมีความหมายดังกล่าวแล้ว เราลำบากเราทุกข์ยากคนเดียวไม่เป็นไร คนอื่นร้อยคนพันคนเขาผาสุกสบายก็แล้วกันแลกกันได้ นี่หลักของท่าน ร้อยคนพันคนทุกข์ช่างมัน เราคนเดียวสุขก็แล้วกัน อันนี้ไม่ใช่หลักของท่าน อาตมาขอฝาก เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาในโอกาสนี้ด้วย จะนำไปคิดนึกตรึกตรองกันเล่น ๆ ก็ยังได้ เป็นการฝึกสมองดีเหมือนกัน

สุสํวิหิตกมฺมนฺโต จัดการงานดี ข้อนี้เป็นข้อที่ ๔ ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย ทั้งใกล้เวลาเพลเต็มทีแล้ว อาตมาขอพูดรวบรัดตัดความว่า จัดการงานดีนั้น คือ ทำงานรวดเร็ว เรียบร้อย ได้ผลงาน เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยองค์คุณ ๒ ประการ คือ สามารถในการทำ ๑ สามารถ ในการจัด ๑ การงานจึงไม่อากูลเสียหาย ไม่เสียเวลาแห่งการงาน กระทำได้เหมาะสม ปราศจาก ความเกียจคร้าน ไม่กระทำสักแต่ว่ากระทำไป ๆ ให้พอวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ความสามารถในการทำ และความสามารถในการจัดเป็นหลักของท่าน อาตมาเห็นว่าเป็นหลักการอันสำคัญยิ่งในกิจการ หลักทั้งสองนี้ หากขาดแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ยังไม่จัดเป็นสุสังวิหิตกัมมันโต เพราะต้องทำได้ด้วย ต้องจัดได้ด้วย ถึงคราวทำก็ทำได้ ถึงคราวจัดก็จัดได้ บุคคลลางคนให้ทำอะไร ทำได้ตามสั่ง จะให้ดีอย่างไรก็ทำได้ แต่ถ้าให้จัดจัดไม่ได้ จัดไม่ถูก ลางคนจัดได้ ต้องเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นอย่างนี้ วางโครงการแจ๋วไปเลย ให้ลองทำดูบ้าง ทำไม่ได้ เพราะไม่มีความสามารถในการทำ โบราณว่า ดีแต่พูดเอาเข้าจริงจังทำไม่ได้ การจัดงานดีตามหลักของท่าน ต้องสามารถทั้งในการทำทั้งในการจัด เรียกตามภาษาตลาดว่า ปากก็เก่ง มือก็เก่ง ปากสั่งได้ มือก็ทำได้ ถ้าจะพูดอย่างภาษาทหารก็พูดได้ว่า เป็นแม่ทัพดำเนินการรบตามแผนการของเสนาธิการก็ได้ เป็นเสนาธิการวางแผนเพื่อให้ผู้อื่นดำเนินการรบก็ได้ การจัดการงานดีนั้น นอกจากจะมีนิสัยเป็นทุนแล้ว จะต้องอาศัยการฝึกฝนขยันทำการงาน หาความรู้ความชำนาญจากการกระทำการงานอันนั้น เป็นคนสู้งานไม่ใช่หนีงาน การทำอะไรทุก ๆ อย่าง เป็นทางให้เกิดความรู้ความชำนาญได้เป็นอย่างวิเศษ คนที่คอยหลบงานหนีงาน โดยมากมักเป็นผู้น้อย อาตมาเห็นว่าโง่ เพราะหนีความรู้ความชำนาญที่ตนควรจะมีควรจะได้ แม้แต่เพียงกวาดบ้านเรือนจะให้หมดให้ดี ยังต้องมีหลักวิชา กวาดสุ่มสี่สุ่มห้าไปได้เมื่อไร ไม่ต้องกล่าวถึงเรื่องอื่น ผู้น้อยในวันนี้ จะต้องเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ต้องหาความรู้ความชำนาญไว้ทำไว้ให้เป็นทุกอย่าง เกียจคร้านไม่ได้ ลางคนคิดว่า เขามิได้ใช้ไปทำเข้าจะถูกหาว่าเสือก เลยดีด ๆ ไปเสียก็มี ลางคนผู้ใหญ่เกรงใจไม่กล้าใช้ เลยถือเอาเป็นเหตุเฉยเมยก็มี การถูกผู้อื่นใช้ให้ทำอะไร นั่นแหละเท่ากับเอาความรู้ความชำนาญ มาเพิ่มให้เรารู้ดีขึ้นชำนาญดีขึ้น เท่ากับเราเรียนวิชาโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน บางคราวกับได้เงินเสียอีกด้วย ถ้าท่านผู้หลักผู้ใหญ่ใจกว้างสักหน่อย ดีอย่างนี้ เวลาเข้าทำดูดูไม่รู้ ถามหรือคิดเอา คนที่ทำอะไร ๆ ได้มาก ก็เพราะเขาได้ฝึกฝนอบรมหรือเคยดูเคยเห็นแบบอย่างมา มิใช่ว่าเกิดมาแล้ว ก็ทำได้ทุกอย่าง จัดได้ทุกอย่าง หามิได้ หรือจัดการงานดีนี้ มีเรื่องที่จะพูดกันได้มากกว่านี้ แต่เพียงเท่าที่พูดมานี้

อาตมาเห็นว่าพอเป็นเครื่องประดับสติปัญญาได้ตามสมควรแล้ว จึงขอยุติไว้

หลักสูตรชั้นมัธยมทั้ง ๔ ข้อ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จัดเป็นหลักสูตรของท่านผู้อยู่ในฐานะต่างหูต่างตารัฐบาล เมื่อได้ศึกษาให้จบทั้งภาคทฤษฎีทั้งภาคปฏิบัติ หรือพูดอย่างฝรั่งว่า Theory and Practice ทำอะไรทำนองนี้ แม้จะยังไม่ถึงขั้นอุดมศึกษา อาตมาเชื่อเหลือเกินว่า การบริหารราชการของแผ่นดินที่ดีอยู่แล้ว จะดียิ่งขึ้นอีกมาก เป็นคุณประโยชน์ทั้งแก่รัฐทั้งแก่ราษฎร์ ซึ่งอาตมาเชื่อว่าเป็นที่ประสงค์ของท่านข้าราชการทั้งหลายทั่วกัน อาตมาเสียดายที่ไม่มีโอกาสได้พูดถึงหลักสูตรชั้นอุดมศึกษา ซึ่งมีอยู่ถึง ๑๐ ข้อด้วยกัน เพราะเกิน ๑๑.๐๐ น. แล้ว ครั้นจะพูดนิดหน่อยก็พูดไม่ได้ ต้องขออภัยไว้ที่นี้ด้วย

ข้อความที่อาตมานำมาพูดในวันนี้ ขอได้กรุณาถือว่าเป็นการมาเล่าเรื่องโน้นบ้างนี้บ้างสู่กันฟัง มิใช่เป็นการตั้งหน้าตั้งตามาอบรมท่านทั้งหลาย แต่หากว่าเมื่อท่านทั้งหลายได้นำไปคิดนึกตรึกตรองแล้ว อันใดจะเป็นประโยชน์แก่ราชการแล้ว อาตมาขอมอบอันนั้นให้แก่กระทรวงมหาดไทยในฐานะเป็นเจ้าการในการอบรมและที่ได้อาราธนาอาตมามาพูดสู่กันฟัง ณ ที่นี้ หากอันใดไม่ดีไม่ได้ประโยชน์ อาตมาขอรับกลับคืนไปวัดสามพระยา และหากจะมีข้อใดคำใดหนักเบาผิดพลาดหรือบกพร่องโดยประการใด ๆ ก็ดี อาตมาหวังว่าคงจะได้รับอภัยจากท่านทั้งหลาย

ขอความงามความดี จงมีแก่ท่านคณะข้าราชการทั้งหลายโดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ ฯ

หลักสูตรชั้นอุดมศึกษา

***

เมื่อได้ผ่านการศึกษาจบหลักสูตรชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษามาโดยลำดับแล้ว นับเป็นการเพียงพอแล้วหรือยัง สำหรับท่านที่ต้องตกอยู่ในฐานะต่างหูต่างตา หรือต้องตกอยู่ในฐานะเป็นหูเป็นตาเอง ข้าพเจ้าเห็นว่า ยังไม่เป็นการเพียงพอตามรูปทรงของท่านที่ได้กำหนดกันไว้ เพราะเหตุใดเล่า ? เพราะว่าหลักสูตรชั้นประถม มีผลานิสงส์ดึงดูดประชาชนให้เข้ามาติด หลักสูตรชั้นมัธยม มีผลานิสงส์ผลิตงานให้รวดเร็ว เรียบร้อย ดีงาม และได้ผลมาก ทั้งฝ่ายรัฐทั้งฝ่ายราษฎร์ แต่ในหลักสูตรทั้ง ๒ ชั้นนั้น ถ้าเราตั้งข้อสังเกตเข้าแล้ว จะเห็นได้ว่ายังขาดอะไร ๆ นั่นคือ ขาดเครื่องมือประกันในเรื่องที่จะมิ**ให้ขายทุกข์ซื้อสุข**

อาตมาได้เคยพูดมาในตอนต้นแล้วว่า ผู้ที่จะยื่นมือเข้ามารับตำแหน่งหน้าที่ต่างหูต่างตา หรือแม้กระทั่งผู้ที่จะเป็นหูเป็นตาเอง ควรจะปลงใจเสียก่อน คือปลงใจว่า เราจะซื้อความทุกข์ของประชาราษฎร์มาสู่ตน และจะขายความสุขของตนให้แก่ประชาราษฎร์ เพราะวัตถุประสงค์ชั้นยอดของการปกครองนั้นอยู่ตรงที่ว่า**บำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาราษฎร์** คติของ ฯพณฯ จอมพลนายกรัฐมนตรี หัวหน้ารัฐบาลปัจจุบันนี้ ยึดถือเป็นนโยบายสำคัญยิ่งของรัฐบาลอยู่ขณะนี้ว่า "**ความผาสุกของประชาชนเป็นใหญ่**" อาตมาเห็นว่าถูกต้องยิ่งนัก และมิใช่จะถูกต้องเพียงแต่ในปัจจุบันนี้ แม้ในอนาคตภายภาคหน้า ก็ยังจะเป็นความถูกต้องอยู่อีก เข้าใจว่าจะเป็นการถูกต้องตลอดกาลทีเดียว

อันบุคคลที่จะซื้อทุกข์ของผู้อื่นและขายสุขของตนได้นั้น ไม่ใช่คนเพียงแต่พอดีพอร้าย หรือสักแต่ว่ามีอาการครบ ๓๒ แล้วเป็นใช้ได้ ต้องเป็นคนที่ทางพระศาสนาเรียกว่า มีอินทรีย์อุปนิสัย คือมีสันดานดีเป็นทุน และต้องศึกษาฝึกฝนอบรมในทางคุณธรรมให้พอเพียงทีเดียว แม้ในระยะต้น ๆ จะได้บ้างเสียบ้าง ก็ต้องนับว่ายังดี เพราะยัง **มีดีบ้าง** ติดอยู่เป็นเครื่องหมาย ไม่ถึงกับสูญบ้างทีเดียว ยังเป็นทางให้ฝึกฝนอบรมกันต่อไป ท่านนักปราชญ์แต่ปางก่อนได้วางคุณธรรมต่าง ๆ ไว้สำหรับท่านที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองนั้น ก็เพื่อให้ท่านผู้มีหน้าที่ปกครอง ปฏิบัติภารธุระของตนให้ถูกต้องและเต็มที่ ภารธุระหรือหน้าที่ดังกล่าวมิใช่อื่นไกลเลย คือให้ความผาสุกแก่ประชาราษฎร์นั่นเอง ท่านแต่ปางก่อนเกรงกันนัก ในกรณีที่จะขายทุกข์ของตนให้แก่ประชาราษฎร์ และซื้อความสุขของประชาราษฎร์มาสู่ตน ท่านจึงได้กำหนดคุณธรรมเพื่อให้ศึกษาฝึกฝนอบรมไว้มาก หลักสูตรชั้นอุดมศึกษาที่อาตมาจะนำมาพูดในที่นี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของคุณธรรมดังกล่าวแล้ว และถือเป็นส่วนใหญ่และสำคัญมาก เพราะว่าคุณธรรมชั้นอุดมศึกษา ๑๐ ข้อ เป็นเครื่องประกัน บุคคลผู้มีหน้าที่ทางปกครองมิให้ขายทุกข์ของตนให้แก่ประชาราษฎร์ และซื้อสุขของประชาราษฎร์มาสู่ตน ตรงกันข้าม

กลับเป็นเครื่องส่งเสริมให้เต็มใจหรือให้มีปีติโสมนัส ในการที่จะรับซื้อทุกข์ของประชาราษฎร์ และพร้อมที่จะขายความสุขของตนให้แก่ประชาราษฎร์ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมชั้นอุดมศึกษาแล้ว เมื่อได้เห็นประชาราษฎร์ได้รับทุกข์ ดวงใจมันจะวิ่งเข้าไปมีส่วนรับทุกข์กับประชาราษฎร์ด้วยหัวใจจริง น้ำใจจริง จะเป็นอย่างนี้ทีเดียว ไม่มีใครต้องบังคับ ไม่มีใครต้องเคี่ยวเข็น ไม่มีใครต้องคอยแซะ ไม่มีใครต้องคอยรุนก้น มโนธรรมของตัวคอยจูงไปเอง

อันคุณธรรม ๑๐ ข้อ ที่อาตมาเอามาตั้งเป็นหลักสูตรชั้นอุดมศึกษานั้น อาตมาจะได้พูดหรือขยายความไปในแง่ที่เกี่ยวกับการปกครอง เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายเดิมของท่าน และเพื่อที่จะให้เป็นทางพิจารณากันในปัจจุบันนี้ ในแง่ของการปกครอง แต่ก่อนที่จะได้พูดขยายความ ต้องขออภัยที่จะต้องยกบทบาลีของท่านขึ้นไหว้ครูเสียก่อนตามธรรมเนียม ดังนี้ว่า

"ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ ขนฺติ จ อวิโรธนํ"

(๑) ทานํ

คำว่า **ทาน** เป็นที่รู้กันอยู่ว่าคำเดิมไม่ใช่ภาษาไทยแท้ แต่ยืมมาใช้ในเมืองไทยนาน ๆ เข้าเลยออกจะกลายเป็นคำไทยไป แปลว่า **การให้** เมื่อได้แปลออกแล้ว ทำให้อาตมานึกถึงคำคู่กับทานอีกคำหนึ่ง ควรจะเอามาพูดสู่กันฟังสักเล็กน้อย แม้หากจะไม่ได้ประโยชน์อะไร เพราะเป็นคำนอกหลักสูตร ก็ขอให้นึกว่า อาตมานำมาพูดเพื่อกันความว้าเหว่เปล่าเปลี่ยวของคำว่า ทาน คำดังกล่าวถึงอยู่นี้ คือคำว่า **คหณะ** คำนี้เป็นคำอินเดียแท้ กลิ่นเนยยังติด ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ยังไม่ยอมแปลงชาติเป็นไทย แปลว่า **การรับ ทานะ**กับ**คหณะ** คือการให้กับการรับ ในบางแห่งเป็นคำคู่กัน ถ้าจะพูดในแง่ของการปกครองแล้ว เมื่อพูดถึง**ทานะ**โดยทิ้งคหณะเสียเรียกได้ว่า **ไม่สมบูรณ์แบบ** หรือจะเอาเป็นแบบก็คงยังต้องเรียกว่า แบบไม่สมบูรณ์ ดังนั้นจึงต้องดึงเอา **คหณะ**เข้ามาพูดไว้ด้วย

ความเกาะกุมกันอยู่ได้ของสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว หรือหมู่คณะ หรือว่าประเทศชาติก็ตาม ต้องมีเครื่องช่วยให้เกิดมีการเกาะกุม จะมากอย่างหรือน้อยอย่างก็แล้วแต่เรื่อง เครื่องช่วยอย่างอื่นจะไม่พูดถึง จะยกขึ้นพูดเฉพาะแต่การให้กับการรับอันเกี่ยวกับการปกครองเท่านั้น อันการปกครองกัน จะต้องมีการแลกเปลี่ยนกันในระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ใน**อัคคัญญสูตร ในพระไตรปิฎก ส่วนพระสูตร เล่มที่ ๑๑** ได้กล่าวถึงเรื่องกำเนิดของการปกครองไว้ว่า เกิดจากความต้องการของประชาชนที่จะให้มีผู้ทำหน้าที่ดูแลความสงบสุขตลอดถึงทุกข์สุขของเขา จึงได้พร้อมใจกันเลือกคนในหมู่ที่เห็นว่าจะทำหน้าที่ตามความประสงค์ของตน ๆ ได้ ให้เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลความสงบสุขตลอดถึงทุกข์สุขดังกล่าวแล้ว คนผู้ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่เช่นนั้นแล้วต้องเลิกการทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพเช่นที่เคยทำมา เลิกเองหรือว่าประชาชนเขาขอร้องให้เลิกในพระบาลีมิได้ปรากฏ แต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่า น่าจะเลิกเองเพราะหน้าที่บังคับ หากจะมัวไปตั้งหน้า

ทำมาหากินดังเช่นเคย การที่เขาเลือกไว้หรือยอมรับเลือกเขาไว้เพื่อทำหน้าที่ จะทำได้อย่างไร เพราะต้องมัวกังวลเช่นประชาชนเสียแล้ว ผิดวัตถุประสงค์ของผู้เลือกและผิดวัตถุของการยอมรับเลือกทั้งสองประการทีเดียว จึงเห็นได้ว่าต้องเลิกเอง เพราะไม่มีเวลาทำหน้าที่ แต่เรื่องไม่มีเวลายังไม่สำคัญเท่า เท่าอะไร? เท่าอีกข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่งคืออะไร? คือจะเป็นเหตุให้ขาดความเที่ยงธรรมที่เรียกกันในบัดนี้ว่าความบริสุทธิ์ยุติธรรม จะขาดความเที่ยงธรรมหรือความบริสุทธิ์ยุติธรรมได้อย่างไร ? มีลู่ทางที่จะขาดอยู่ คือว่า หากผู้รับหน้าที่เช่นนั้นไปทำการเช่นเดียวกับประชาชนแล้ว **ประโยชน์อาจขัดกันได้** เรื่องประโยชน์ขัดกันนี้ร้ายนัก ร้ายอย่างไร อาตมาขอเล่าเรื่องเก่าสู่กันฟังแต่เพียงย่อ ๆ กษัตริย์พวกศากยะกับกษัตริย์โกลิยะ ต่างทรงมีอาชีพทำนาด้วยกัน ในปีหนึ่งน้ำน้อยพวกบริวารของกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย ต่างจะเอาน้ำในแม่น้ำก่อน เมื่อพอแล้ว จึงจะให้อีกฝ่ายหนึ่งต่อภายหลัง ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมอยู่หลังกัน เกือบ ๆ จะต้องตัดสินกันด้วยอาวุธ จนกระทั่งพระพุทธเจ้าต้องเสด็จมาทรงชี้แจง เหตุร้ายจึงสงบลงได้ นี่เพราะประโยชน์ขัดกันหรือมิใช่ เพราะฉะนั้นเรื่องประโยชน์ขัดกันจึงเป็นเรื่องร้ายมิใช่เรื่องดีเลย ใคร ๆ ก็ต้องการประโยชน์ของตัวหรือเพื่อตัวก่อน เมื่อเป็นเช่นนี้ จะวางใจได้หรือว่า ผู้มีหน้าที่ทางปกครองจะหยิบยื่นสิ่งที่เป็นประโยชน์ของตนหรือที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ตนให้แก่ประชาชน เป็นเรื่องยากที่จะวางใจได้ เพื่อตัดปัญหาดังกล่าวทางที่ดีที่สุดก็อย่าทำมาหากินเสียเลยเป็นเหมาะกว่าทางอื่น เอาที่ไหนกินเล่า ? ในอัคคัญญสูตรนั้นเองบอกไว้ว่า ประชาชนเขาไม่ยอมให้อดตายดอก เพราะเขารู้ว่าที่ต้องเลิกการทำมาหากินก็เพราะเขาเป็นต้นเหตุ เขาจึงพร้อมใจกันแบ่งสันปันส่วนให้พอเลี้ยงชีพไปได้โดยผาสุก มีกินมีใช้ตามสมควรแก่ฐานะ

จากเรื่องราวตามที่พูดมานี้ พอจับหลักเดิมได้ว่าการที่ประชาชนแบ่งสันปันส่วนที่ตนมีหรือแสวงหามาได้ แล้วมอบให้แก่ผู้ทำหน้าที่ปกครองนั้น เป็นเรื่องมีมาเก่าแก่เต็มที แต่อย่างไรก็ดีเรื่องของการปกครองนั้น มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับตามระยะเวลาเป็นยุคเป็นสมัย จะจับตัววางตายว่าต้องเป็นอย่างนั้นต้องเป็นอย่างนี้ โดยจำเพาะย่อมไม่ได้อยู่เอง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมิใช่ขึ้นอยู่แก่ธรรมชาติอย่างเดียว ลางอย่างขึ้นอยู่แก่กาลเทศะ หรือภูมิประเทศ เหตุการณ์ ลางอย่างขึ้นอยู่แก่บุคคล แต่มีข้อสังเกตอยู่ประการหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดขึ้นอยู่แก่ธรรมชาติของมนุษย์หลักการของสิ่งนั้นไม่เปลี่ยนแปลง จะมีเปลี่ยนไปบ้างก็ในเรื่อง**วิธีการ** ในเรื่องการให้การรับนี้ ก็เหมือนกัน ขึ้นอยู่แก่ธรรมชาติของมนุษย์ แม้ระยะกาลเวลาจะล่วงเลยมา ไม่ว่ากี่พันปีแล้วก็ตาม หลักของการให้-การรับก็คงยังมีอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ทิ้งไม่ได้เลย เหตุใดจึงทิ้งไม่ได้? เพราะขืนทิ้งเป็นสลายตัว ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นหมู่คณะ หรือประเทศชาติ เหตุใดจึงต้องสลายตัว ? เพราะคนคนเดียวอยู่ไม่ได้ในโลก ต้องเกาะกุมกันอยู่ทั้งนั้น เราเพื่อเขา เขาเพื่อเรา ต้องอย่างนี้แหละจึงจะอยู่กันได้ คิดดูเองก็เห็นความ

ในทางปกครอง ถ้าจะให้เกิดสันติหรือความผาสุกแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองตามความประสงค์ดั้งเดิมของประชาชน จะต้องเดิมหลักสูตรของท่าน คือว่า **ให้เพื่อรับ** และ **รับเพื่อให้** สูตรนิดเดียวและสั้นจุ๊ดจู๋เท่านี้ หวานไปเลย ไม่ลำบากยากเข็ญแต่ประการใด สำหรับผู้ปกครอง มือชั้นนี้ อาตมาใคร่จะพูดว่า อย่าเพิ่งประมาทหรือชะล่าใจ นิดหรือจุ๊ดจู๋นี่แหละ ตัวสำคัญละ เป็นความจริงเป็นของหวานในทางทฤษฎี แต่เป็นความจริงอีกเหมือนกัน เป็นสิ่งขมในทางปฏิบัติ ลางทีนับแต่ปลงใจเข้ามารับหน้าที่ต่างหูต่างตา จนกระทั่งถึงวาระต้องออกตามระเบียบปฏิบัติให้สมบูรณ์แบบจริง ๆ ยังไม่ได้เลย เช่นนี้ มีอยู่มิใช่น้อยเหมือนกัน อาตมาจึงพูดว่าประมาทมิได้ ต้องฝึกฝนต้องอบต้องรมกันย่ำแย่ทีเดียว จึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความภูมิใจ

ให้เพื่อรับ และรับเพื่อให้ ดู ๆ ก็ไม่เห็นมีบทบาทสลับซับซ้อนหรือซ่อนเร้นอย่างไร ทำไมอาตมาจึงบอกว่าอย่าประมาท น่าเป็นปัญหาอยู่ อาตมานึกว่า ท่านผู้ฟังก็คงจะนึกในทำนองนี้อยู่บ้างเหมือนกัน ความจริงน่าเป็นปัญหาหรือจะว่าน่าจะเป็นปริศนาก็ยังได้ อาตมาขอโอกาสขยายความตามแนวหมายของสูตรนั้นสักเล็กน้อย แม้จะเป็นทำนองเอามะพร้าวมาขายสวน ก็จำต้องทนขายเผื่อจะมีท่านที่ซื้อบ้าง เพราะราคาญก็ได้

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า อันเรื่องของการปกครองนั้นต้องประกอบด้วยองคบุคคล ๒ คือ ผู้ปกครอง ๑ ผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ๑ ความสงบราบคาบก็ดี ความอยู่เย็นเป็นสุขหรือความร่มเย็นเป็นสุขก็ดี ความเจริญรุ่งเรืองก็ดี จะบังเกิดขึ้นได้เต็มที่ ต้องมีการให้การรับดำเนินไปตามสูตรของมัน ใครเป็นผู้ให้ ? ใครเป็นผู้รับ ? ตามหลักเดิม ผู้อยู่ภายใต้การปกครองเป็นผู้ให้ ผู้ปกครองเป็นผู้รับ เดี๋ยวนี้ก็ยังใช้หลักนี้อยู่ และใช้กันอยู่ทั่วโลก ผู้มีหน้าที่ทางปกครอง จะต้องระลึกหรือภาวนาให้ขึ้นปากขึ้นใจทีเดียวว่า การให้ของประชาชนนั้น **มิใช่ให้เปล่า** หรือ **มิใช่ให้ปล่อย** เขามีวัตถุประสงค์ของการที่ให้คือ **เพื่อรับ** ถ้าประชาชนไม่มีวัตถุประสงค์ข้อนี้แล้ว เขาจะไม่ยอมเสียแรงเสียเวลาและเสียของให้เลย ให้พ่อแม่ลูกเมียญาติวงศ์พงศ์พันธุ์มิตรสหาย ตลอดถึงคนรับใช้เสียมิดีกว่าหรือ ธุระอะไรจะต้องให้ผู้อื่น เขาให้เพื่อรับอะไร ? เพื่อรับผลตอบแทนในสิ่งอันเป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง ซึ่งอาตมาเคยรวมกล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า **อัตถะ หิตะ สุขะ** นั่นเอง เมื่อฝ่ายผู้ปกครองได้รับแล้ว จะทำอย่างไรต่อไป อันนี้มีสูตรอยู่แล้ว คือ **รับเพื่อให้** ดังนั้น เมื่อรับแล้วต้องกลับคืนให้ประชาชนอีก เพื่อเป็นผลตอบแทนที่เขาให้มา จะกันจะกอบจะโกยหรือจะเกไม่ได้เลย เว้นแต่ส่วนที่ตนได้โดยชอบธรรมตามระเบียบแบบแผนเท่านั้น แม้ส่วนที่ตน ควรได้โดยชอบธรรมนั้น ยังต้องคืนให้แก่ผู้ให้อีกเหมือนกัน จะต้องคืนให้ในรูปลักษณะเช่นใด เดี๋ยวอาตมาจะขอชี้แจงให้ฟัง

อันเรื่องของการรับเพื่อให้นี้ เป็นปัญหาแบบเส้นผมบังภูเขาอยู่ตรงหน้าที่การให้ หาใช่อยู่ที่การรับไม่ เพราะการให้คืนแก่ประชาชนนั้นมีชั้นมีเชิงอยู่ เพื่อให้เนื้อความกระจ่าง อาตมาขอแยกการให้ (รับเพื่อให้) ในที่นี้เสียก่อน การให้จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ การให้สิ่งของวัตถุ (วัตถุทาน)

ประการ ๑ การให้สิ่งที่ไม่เป็นวัตถุ (อวัตถุทาน) ประการ ๑ ในการให้ทั้ง ๒ ประเภทนี้ มีวัตถุประสงค์ของการให้ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ การให้ลางอย่างมุ่งไปในทางสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชน การให้ลางอย่างมุ่งไปในทางอุดหนุนกิจการให้สำเร็จลุล่วงไป ไม่ว่ากิจการนั้นจะเป็นประโยชน์เฉพาะหรือเป็นประโยชน์สาธารณะ วัตถุประสงค์ของการให้มีแตกต่างกันอยู่เช่นนี้ แต่การให้สิ่งที่เป็นวัตถุที่ฝ่ายปกครองให้ดังกล่าวนี้ มิใช่ให้เปล่าหรือมิใช่ให้ปล่อยเหมือนกัน ให้ไปเพื่อรับอีก ดังนั้นถ้าจะตั้งสูตรเรื่องการให้การรับในระหว่างประชาชนกับฝ่ายปกครอง จะเป็นดังนี้ "ประชาชนให้เพื่อรับ ฝ่ายปกครองรับเพื่อให้" แบบนี้ประชาชนเป็นฝ่ายเสนอให้ ฝ่ายปกครองเป็นผู้สนองรับ "ฝ่ายปกครองให้เพื่อรับ ฝ่ายประชาชนรับเพื่อให้" แบบนี้ฝ่ายปกครองเสนอให้ ฝ่ายประชาชนสนองรับ การให้การรับต้องเดินตามหลักวัฏฏะคือต้องหมุนเวียนกันไป ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่หมุน ทำให้ไปติดไปตันเสีย การปกครองย่อมจะขลุกขลักทันที ไม่ดำเนินไป โดยราบรื่นเรียบร้อย อาตมาขอให้ช่วยพิจารณาในทางปฏิบัติ จะจับข้อเท็จจริงได้ข้อความในตอนนี้ ชวนจะให้เกิดการปวดเศียรเวียนเกล้าอยู่บ้าง ดูเป็นข้อพิลึก ๆ อยู่ แต่อาตมาใคร่ขอให้ลองช่วยกันพิจารณา ขบสิ่งที่เป็นปัญหาให้แตก· ลางทีจะได้ประโยชน์มากก็ได้

ก็การให้สิ่งที่เป็นวัตถุนั้น คืออย่างไร ? ในกรณีนี้หมายถึงการให้สิ่งที่เห็นกันว่าให้โดยโต้ง ๆ เช่น การให้ข้าวให้น้ำ ให้เครื่องนุ่มห่มให้ที่อยู่อาศัย ให้ทุนรอนเพื่อประกอบอาชีพ ฯลฯ ส่วนการให้สิ่งที่ไม่เป็นวัตถุนั้น หมายถึงการให้ความสะดวก ความรวดเร็ว แก่ประชาชนในเรื่องกิจการ ให้ความเป็นกันเองในฉันญาติมิตร ไม่ใช่ฉันนายกับบ่าว ให้ความไม่ต้องสะดุ้งกลัว ให้ความเป็นธรรม ให้ความยุติธรรม ให้กำลังกาย ให้กำลังความคิด แก่ประชาชนทั้งผอง ฯลฯ การให้ดังกล่าวทั้ง ๒ ประเภทนี้ จะโดยวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือรำลึกถึงบุญคุณของประชาชนผู้ต้องเฉลี่ยผลประโยชน์ให้แก่ฝ่ายปกครอง หรือเพื่ออุดหนุนกิจการก็ตาม เป็นเรื่องใช้ได้ดีทั้งนั้น เพราะท่านได้ใช้กันมาและเอาดีได้เสียด้วย

คราวนี้อาตมาใคร่ขอพูดแบบบุคลาธิษฐาน คือยกบุคคลเป็นผู้ดำเนินการเป็นตัวอย่างเพื่อชี้ให้เห็น เช่น รัฐบาลปัจจุบันนี้ สิทธิการิยะ ท่านพูดกันมาว่า บ้านเมืองจะเสื่อมหรือจะเจริญนั้นจะไปดูที่อื่น ไม่แน่นอน ต้องดู**ที่งบประมาณแผ่นดิน** แน่นอนแท้แล คือว่า การทำมาหาได้ของประชาชนเป็นมูลฐานให้รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินทวีมากขึ้น การทำก็ไม่มา คอยจะไปเสียเรื่อย การหาก็ไม่ได้ คอยแต่จะสูญเสียเรื่อย เป็นมูลฐานให้รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินตกต่ำ รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินตกต่ำเป็นสัญลักษณ์แห่งความฝืดเคืองของประชาชน เมื่อความฝืดเคืองมีทุกหย่อมหญ้า ความไม่สงบราบคาบ ความไม่ผาสุก อาจเกิดได้ทุกหนแห่ง รัฐบาลปัจจุบันอันมีท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินทวีขึ้นโดยลำดับ ไม่มีใครโต้แย้งได้ และไม่ใช่ทวีขึ้นพอดีพอร้าย ทวีขึ้นเป็นเรือนพันล้านทีเดียว อาตมา

ได้ทราบว่า รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ มีจำนวนถึงห้าพันล้านกว่า จะกว่ากี่ร้อยล้าน จำตัวเลขไม่ได้ รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินในรัฐบาลปัจจุบันนี้ ทวีสูงขึ้นเป็นประวัติการณ์ทีเดียวอันยังไม่เคยมีมา เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเจริญรุ่งเรืองก็เป็นเงาตามตัว ไม่มีผันแปรไปได้

เราท่านจะต้องยอมรับกันว่า รายได้หรืองบประมาณของแผ่นดินสูงขึ้นอย่างไม่เคยมีมานั้น จะต้องเป็นความสามารถของรัฐบาลและของประชาชนร่วมกัน ทั้งในการให้เพื่อรับ ทั้งในการรับเพื่อให้ การให้เพื่อรับ การรับเพื่อให้ ย่อมดำเนินไปตามหลักวัฏฏะ ได้สัดส่วนเหมาะสม ไม่มีฝ่ายใดที่จะให้ติดให้ตัน ก็เดินสะดวก

อาตมาใคร่ขอกล่าวย้ำอีกสักเล็กน้อย ก่อนจะขอยุติพูดเรื่อง **ทานํ** คือว่ากำลังกาย กำลังความคิดและความปฏิบัติชอบในกรณีต่าง ๆ ของฝ่ายปกครองนั้น เป็นการสมควรทีเดียวที่จะต้องนำออกใช้เพื่อประชาชนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ก็เพื่อให้การให้เพื่อรับ และการรับเพื่อให้ดำเนินไปสะดวกตามวิถีทางของมัน อย่าได้ช่วยกันทำให้ติดให้ตันเสียเลย หลักสูตรชั้นอุดมศึกษา ข้อต้นนี้ต้องศึกษากันอย่างละเอียด อาตมาขอชี้แนวทางไว้พอเป็นเครื่องต่อคิดอ่านเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

(๒) สีลํ

ข้อที่ ๒ คือ **ศีล** ข้อนี้เกือบไม่ต้องพูดถึง เพราะเป็นเรื่องที่รู้กันทั่วไปอยู่แล้ว แต่ครั้นจะไม่พูดถึง ก็ดูจะบกพร่องไป จึงต้องพูดตามที่เห็นว่าควรจะนำมาพูด เบื้องต้นต้องขอแปลคำว่าศีลพอให้รู้จักหน้าตากันเสียก่อน คำว่าศีล แปลว่าปรกติก็ได้ แปลว่าเย็นก็ได้ ที่แปลว่าปรกติหมายความว่า ควบคุมกายกับวาจาให้อยู่ในภาวะปรกติ มีมรรยาททางกายทางวาจาดีงาม และไม่ประพฤติสิ่งที่เป็นความเสียหายแก่ผู้อื่นในทางกายและวาจา ในทางพระพุทธศาสนากำหนดเป็นบัญญัติไว้ ๕ ข้อ ที่เรียกกันว่า ศีล ๕ คือ ห้ามไม่ให้ล้างผลาญชีวิต ๑ ห้ามไม่ให้ลักขโมย ๑ ห้ามไม่ให้ประพฤติผิดในลูกเมียผู้อื่น ๑ ห้ามไม่ให้พูดปด ๑ ห้ามไม่ให้ดื่มสุราและเมรัย ๑ ทั้ง ๕ ข้อนี้ ดูเป็นเรื่องขัดคอขัดใจมนุษย์อยู่มิใช่น้อยเลย แต่ทั้ง ๆ ที่มีเครื่องขัดอยู่อย่างนี้แหละลางทีก็ขัดไม่ไหวเหมือนกัน คอมนุษย์ ใจมนุษย์นี้ มิใช่ย่อยทีเดียว ส่วนที่แปลว่าเย็น หมายความว่าทำให้เกิดความเยือกเย็นทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น เพราะปราศจากความเดือนร้อน หรือความเร่าร้อนในใจกลายเป็นความร่มเย็นหรืออยู่เย็นเป็นสุข มิใช่อยู่ร้อนนอนทุกข์

ถ้าจะถามขึ้นว่า ทำไมท่านจึงวางศีลเข้าไว้ในหลักสูตรชั้นอุดมศึกษา ? มีคำแก้ว่า อันผู้มีหน้าที่ในทางปกครองนั้น ผู้อยู่ภายใต้ปกครองมักจะยอมให้ในเรื่องความรู้ ความฉลาด ความสามารถ และความประพฤติอันดีงาม ว่าเหนือเขาพอที่จะพูดเป็นแบบฉบับได้ ดังนั้น ท่านแต่ปางก่อนจึงต้องฝึกฝนอบรมตนให้เป็นหลักไว้พอที่จะให้ผู้อยู่ภายใต้การปกครองยึดเป็นแบบฉบับได้ พอที่จะให้เขายึดถือเป็นหลักได้ เมื่อมีแบบฉบับที่ดี เมื่อมีแบบที่ดี มิใช่แบบฉบับที่ขาดทะลุ

มิใช่หลักที่ผุแล้ว การปกครองก็ขลังก็ศักดิ์สิทธิ์ หรือพูดกันสมัยนี้ก็ว่ามีประสิทธิภาพ ผู้อยู่ภายใต้ปกครองต้องเกรงต้องเชื่อฟัง และเห็นเป็นความสำคัญที่จะต้องยำเกรงและเชื่อฟัง ไม่สามารถที่จะโต้แย้งได้ แม้ด้วยนึกในใจทั้งต่อหน้าและลับหลังว่า "อ้ายตัวเล่า" เรื่องทำนองนี้ ท่านระวังกันมาก ในสมัยที่ยังมีลัทธิ จริงหรือขู่ก็ไม่ทราบได้ว่า อย่าได้ตำหนิติเตียนผู้ใหญ่ ระวังจะถูกมะพร้าวห้าวยัดปาก แม้จะมีกำแพงกั้นผู้รับผิดชอบในการปกครองเช่นนี้ ท่านก็ระมัดระวังตัวกันนัก

ส่วนสมัยปัจจุบันนี้เป็นสมัยประชาธิปไตย อธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศเต็มภาคภูมิขึ้นมาแล้ว เสรีภาพของประชาชนย่อมเป็นเงาตามตัว การวิพากษ์วิจารณ์ห้ามกันยาก แบบฉบับไม่ได้ หลักไม่ดีเป็นถูกทอยป่นปี้เลยทีเดียว แม้แบบฉบับจะดี หลักจะดีอยู่ ยังอดที่จะถูกเล่นงานไม่ได้ รู้กันอยู่เห็นกันอยู่ในขณะนี้ ดู ๆ แล้วก็น่ากลุ้มใจแทนท่านผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในทางปกครองแต่ก็กลุ้มใจไม่ได้ เพราะธรรมดามันเป็นเช่นนั้น เมื่อสมัครใจเข้ามาเป็นคอกล้อมวัวด้วยมุ่งจะให้ความคุ้มครองและความผาสุก วัวก็รู้ว่าคอกให้คุณแก่ตน แต่ทั้ง ๆ ที่รู้ก็อดจะขวิดไม่ได้เล่นบ้าง จริงบ้าง หนักบ้าง เบาบ้าง คอกจะกริ้วโกรธขึ้นมาแล้ว **กินวัวเสียให้หมด** ก็ไม่ได้อีก เพราะผิดวิสัยของคอก เพราะมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองและความผาสุก มิใช่มีหน้าที่ก่ออันตรายหรือก่อความทุกข์ ดังนั้น จึงต้องอดทนหรืออดกลั้นจนกระทั่งเป็นธรรมเนียม เว้นแต่จะขวิดจนหนวกหูที่สุด หรือดังที่เรียกว่าก่อความไม่สงบเสียแล้ว หรือมิฉะนั้นคอกจะพังหากปล่อยไว้ ในลักษณะเช่นนี้ตามแบบฉบับของชาวบ้านเขาต้องเอาตะบองเล่นงานเสียบ้าง เพื่อรักษาความสงบหรือรักษาคอกไว้ทั้งคอกทั้งวัวจึงต่างอยู่ได้โดยความสวัสดีจนเป็นประเพณีสืบ ๆ มา วิธีแก้โดยใช้ตะบองเช่นนี้ถูกแล้วหรือ ตรงแล้วหรือ ถ้าเอาไปเทียบกับข้อธรรมแท้ ๆ จะว่าถูกนักหรือตรงนักไม่ถนัด **แต่หลักเขามีว่า คดเข้าวง ติไม่ได้แล** ต้องยอมรับนับถือและได้ยอมรับ นับถือกันมาแต่เก่าแก่เต็มที

ไหน ๆ อาตมาก็ได้พูดเรื่อยเฉื่อยแบบลมพัดชายเขามาถึงเพียงนี้แล้ว ก่อนที่จะยุติในข้อนี้ก็ใคร่จะขอเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย คือว่าท่านผู้มีหน้าที่ในทางปกครองแต่ปางก่อนนั้น ท่านคอยระมัดระวังหลบหลีกหลักตอหรือขวากหนามอยู่ข้อหนึ่ง ซึ่งมีชื่อเรียก ตามคำบาลีว่า **"อฐานนิโยชนะ"** แปลว่าการชักจูงประชาราษฎร์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมไปสู่ฐานะที่ไม่สมควร หมายความว่า เมื่อประชาราษฎร์เขาดีอยู่แล้ว เมื่อช่วยกันจูงหรือส่งเสริมให้เขาดีขึ้นไปไม่ได้ ก็อย่าไปจูงให้เขาเสียเป็นการบาปนักหนา อันนี้ต้องระวังกันให้มาก สมมติว่าตัวเราอาจดีอย่างเขาไม่ได้ มีแต่ความไม่ดีต้องจำกัดความไม่ดีอันนั้นไว้ให้อยู่เฉพาะที่ตัว อย่าให้แพร่พันธุ์ให้แพร่หลายออกไปเลย

อาตมาเมื่อระลึกถึงความหลังเมื่อยังเป็นเด็กวัดเห็นช่างสักคนหนึ่ง เป็นคนสูบฝิ่นมาพักสักอยู่ที่วัด เคยหาข้าวปลาเลี้ยงช่างสักผู้นั้น นึกอยากลองดูว่า การสูบฝิ่นจะมีรสอร่อยปานไหน เพราะกลิ่นของมันหอมหวนชวนใจนัก จึงขอช่างสักสูบดูสักที แกห้ามเป็นเด็ดขาด ไม่ให้อาตมาลองโดยบอกว่าการสูบฝิ่นไม่ดีเลย ครั้นถูกถามว่าไม่ดีลุงทำไมจึงสูบ ได้รับตอบว่ามันติดเสียแล้ว จึงต้องสูบ

แกไม่ยอมให้สูบท่าเดียว อาตมาไม่พอใจ นึกว่าต่อไปไม่หาข้าวให้กินละ แกจะนึกรู้อย่างไรไม่ทราบ จึงบอกว่า เองจะสักข้าจะสักให้เปล่า ๆ ข้าขอเสียทีเถิดในเรื่องลองสูบฝิ่น เลยออกจะดีใจที่จะได้สักฟรี เลยสักไว้หลายแห่ง ติดตัวอยู่จนกระทั่งบัดนี้ เมื่อเห็นรอยสักที่ตัวครั้งไร มักจะนึกชมในใจถึงช่างสัก คนนั้นเสมอ ถึงแม้เขาจะชั่วเพราะการสูบฝิ่น แต่เขามิได้ชั่วในการที่จะชวนให้ใครสูบฝิ่นเหมือนอย่างเขา กลับห้ามปรามเสียอีก แม้จะขอทดลองเพื่อเป็นการศึกษาก็ไม่ยอมให้ลอง **นับว่ามีดีอยู่ในชั่ว**

(๓) ปริจฺจาคํ

คำว่า **บริจาค** แปลว่าการสละ ในภาษาไทยใช้ปน ๆ กันไปกับคำว่า ทาน จนเข้าใจกัน ว่าจะเรียกว่าทาน หรือว่าบริจาคก็ได้เท่า ๆ กัน แต่ความหมายตามภาษาเดิมนั้น ทานกับบริจาค มาคู่กันหรือในที่แห่งเดียวกันแบ่งอาณาเขตกันไว้ การให้โดยหวังผลตอบแทนแก่ผู้ให้ เป็นส่วนทาน การให้โดยผู้ให้ไม่หวังผลตอบแทนแก่ผู้ให้ หวังผลเฉพาะแก่ผู้รับฝ่ายเดียว เป็นส่วนบริจาค ขอยก ตัวอย่างเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความแตกต่างของคำว่า ทาน กับ บริจาค กสิกรไม่มีพันธุ์ข้าว รัฐให้ **พันธุ์**ข้าวเพื่อประกอบกสิกรรมโดยมุ่งผลว่า เมื่อกสิกรประกอบกสิกรรมได้ผลแล้ว จะได้เสีย ภาษีอากรให้แก่รัฐ **จัดเป็นทาน** รัฐสร้างถนน สร้างสะพาน สร้างบ่อน้ำ สร้างโรงพยาบาล สร้างสถาน **ศึกษา** ฯลฯ เป็นสาธารณะประโยชน์ เป็นแบบบริการฟรี อย่างนี้จัด**เป็นการบริจาค**

ในเรื่องที่เกี่ยวกับบุคคลก็ยังอยู่ในหลักการอันนี้ กล่าวคือ ในการให้โดยหวังผลตอบแทน โดยตรง เช่นให้ทานเพื่อเอาสวรรค์วิมานเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน หรือว่าชาตินี้ ยากจนค่นแค้นนัก จึงให้ทานเพื่อเอารวยในชาติหน้า อย่างนี้เป็นทาน ส่วนการให้โดยมิหวังผลเช่นนั้น มุ่งสละโลภะ และมัจฉริยะของตนเป็นที่พึ่งเป็นส่วนภายใน มุ่งประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นด้วยน้ำใจบริสุทธิ์ เป็นส่วน ภายนอก อย่างนี้เป็นบริจาค

อันผู้มีหน้าที่ในทางปกครองนั้น นอกจากจะต้องมี ทานํ แล้ว จำต้องมี ปริจฺจาคํ อีกด้วย ถามว่าเหตุใดจึงต้องมี ? แก้ว่า เพราะในเรื่องของ ทานํ นั้น มีลักษณะโน้มเอียงไป ในทางค้ากลาย ๆ ไม่ใช่หนักไปในทางเมตตากรุณานัก ส่วนปริจฺจาคํ หนักไปในทางเมตตากรุณา เรื่องเมตตากรุณานั้นเป็นเรื่องจำปรารถนายิ่งนักในทางปกครอง เพราะถ้าผู้ปกครองปราศจากเมตตา-กรุณาเสียแล้ว รัฐกับราษฎร์จะกลายเป็นคู่วิวาทกันเรื่อยไป ไม่เชื่อก็ลองดู หรือไม่ต้องลองก็ได้ เพียงแต่ตั้งของสังเกตไว้ดี ๆ สักหน่อย จะพบความจริงข้อนี้ได้เอง อาตมาขอฝากท่านผู้มี หน้าที่ปกครองไว้ด้วย

(๔) อาชฺชวํ

อาชฺชวํ แปลว่า ความเป็นผู้ซื่อตรง กินความถึงความเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตและ ความเที่ยงธรรมปราศจากอคติด้วย ความซื่อตรงหรือความซื่อสัตย์สุจริตนี้ คืออย่างไร ดีอย่างไร อาตมาไม่ต้องอธิบาย รู้ ๆ กันอยู่ทั้งชาววัดชาวบ้านคนที่เกี่ยวข้องกันไม่ว่าในทางใด ๆ ถ้าลงเล่นไม่ซื่อ

ต่อกันแล้ว เป็นเรื่องไม่ยืดสักราย สามีภรรยา ไม่ซื่อต่อกัน ญาติกับญาติมิตรสหายกับมิตรสหาย บ้านใกล้เรือนเคียงกัน คนที่พอมีความคุ้นเคยกันอยู่บ้าง ฯลฯ หากเล่นไม้คดกันเสียเรื่อยแล้ว เป็นคบกันไม่ได้นาน เป็นเรื่องที่เห็นกันอยู่รู้กันอยู่ ในทางปกครองซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว คุณสมบัติข้อว่า อาชฺชวํ นี้ ทิ้งไม่ได้เลย เพราะอะไร เพราะความทรงตัวอยู่ได้ของผู้มีหน้าที่ ในทางปกครอง ซึ่งได้รับมอบหมายจากประชาชนนั้น ขึ้นอยู่กับความไว้วางใจเป็นส่วนสำคัญยิ่ง ถ้าหมดความไว้วางใจ เมื่อใด เมื่อนั้นภาวะอันแท้จริงแห่งการมอบหมายของประชาชนได้ถึง ความหมดสิ้นแล้ว หากการปกครองจะทรงตัวอยู่ได้ต่อไป ก็เป็นเรื่องอื่น เหตุอื่น หาใช่เรื่องภาวะ อันแท้จริงแห่งการมอบหมายของประชาชนไม่ ดังนั้น ความไว้วางใจของประชาชนนั้น จึงเป็นส่วน สำคัญยิ่ง ความซื่อตรงต่อประชาชนเป็นคุณก่อให้เกิดความไว้วางใจเท่าใด ความไม่ซื่อตรง หรือความเสียสัตย์ต่อประชาชน ก็เป็นโทษที่ทำลายความไว้วางใจเท่านั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องอันผู้ปกครอง จะมองข้ามมิได้เลย

เรื่องการรักษาความซื่อตรงนั้น ท่านผู้มีหน้าที่ทางปกครองแต่ปางก่อน ท่านถือ กันเคร่งครัดถึงกับมีคำกำกับไว้ว่า เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ คติอันนี้ ก็เพื่อรักษาความ ซื่อตรงต่อประชาชน มีเรื่องเล่าไว้ในหนังสือพุทธประวัติว่า กษัตริย์พระองค์หนึ่ง โปรดพระมเหสีใหม่ พระองค์หนึ่ง พลั้งพระราชทานพรให้พระมเหสีองค์นั้น เลือกเอาสิ่งที่ต้องประสงค์ตามปรารถนา โดยที่มิได้ทรงคาดไว้ว่า พระนางจะเลือกทูลขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระนาง ครั้นพระนาง ได้รับพระราชทานพรเช่นนั้น จึงกราบทูลขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสองค์น้อยของพระนาง เมื่อพระมหากษัตริย์ได้ทรงฟังเช่นนี้ ทรงอึ้งอึ้ง เพราะทรงนึกไม่ถึง เพราะราชสมบัติควรจะตก แก่พระราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งประสูติจากพระมเหสีองค์เก่า ครั้นจะไม่พระราชทานก็เกรงว่าจะเสีย วาจาสัตย์ ต้องจำใจพระราชทานสมบัติให้ตามที่พระมเหสีใหม่กราบทูลขอ แล้วมีพระราชดำรัส ให้พระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๙ พระองค์ ซึ่งประสูติแต่พระมเหสีองค์เก่าออกไปสร้าง พระนครใหม่ เรื่องนี้ เป็นพยานให้เห็นเรื่องการรักษาวาจาสัตย์

จริงอยู่ เคยมีผู้ให้ทัศนะว่า อันกลไกการปกครองนั้น จะเถรตรงอยู่ตลอดกาลไม่ได้ ต้องคดบ้าง งอบ้าง ตามวิสัยและตามจังหวะของมัน เป็นทัศนะชอบกลอยู่ จะว่าเป็นการชอบ หรือมิชอบ จะเป็นการควรหรือมิควรประการใด จะสนับสนุนหรือคัดค้านก็ยากอยู่มีผู้ให้ทัศนะว่า ตามวิถีทางของการปกครองนั้น การคดการงออาจมีได้ และไม่ควรถือว่าเป็นการไม่ชอบไม่ควร ในเมื่อการคดการงอนั้นดำเนินไปโดยแยบคาย มุ่งประโยชน์สุขหรือประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน ส่วนใหญ่ หรือมุ่งประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก เพราะการคดการงอเช่นนั้น ก็เพื่อประโยชน์ ของประชาชนหรือประเทศชาตินั่นเอง มิใช่เป็นการทำลายประโยชน์ อาตมาเคยจำคำกลอนสุภาษิต ไว้บทหนึ่งว่า

"คดเข้าวง ตรงได้เส้น งอเป็นฉาก
จะมีปาก ติกัน ไม้อันไหน"

ไม้สามอันนี้ เมื่อจะพูดให้ถูกต้องตามหลักที่เป็นจริงแล้ว จะติไม้อันใดอันหนึ่งได้หรือไม่ หาช่องติยากแท้ จะติว่าคด ถึงคดก็เข้าวง ถ้าให้ตรงเสียอีก กลับไม่ได้เรื่อง ตรงดีแท้ แต่ไม่แน่นัก ตรงเสียเส้นก็มี ถ้าตรงต้องได้เส้น งอไม่งามแต่ฉากไม้นั้นไม่เคยมีตรง เห็นแต่งอทั้งนั้น ตรงเสียอีก กลับใช้เป็นฉากไม่ได้เลย ลองติกันดูที ดังนั้น ทัศนะของสองข้อนั้นช่างตรงกับสุภาษิตดังกล่าวแล้วจริง ๆ

ส่วนความซื่อสัตย์ สุจริต และความเที่ยงธรรมปราศจากความลำเอียงนั้น ความกระจ่างอยู่แล้ว อาตมาจะไม่ขอบรรยาย

(๕) มทฺทวํ

"นาคีมีพิษเพี้ยง สุริโย
เลื้อยบ่ทำเดโช เชื่องช้า"

มทฺทวํ แปลว่า ความเป็นผู้อ่อนโยน ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับความอ่อนแอ ท่านหมายถึงกิริยาอาการอันสุภาพ ไม่มีความหยิ่งยโสหรืออวดอ้างวางโต และความดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น ตรงกันข้ามกลับมีกิริยาอาการอ่อนน้อม ถ่อมตนเหมือนรวงข้าวที่มีเมล็ดมากและมีข้าวเต็มทุกเมล็ด ไม่เคยมีเลยที่จะชูรวงหรา มีแต่รวงจะค้อมลงสวนเดียวฉะนั้น

อาตมาเคยตั้งข้อสังเกตในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ได้อ่านมา ที่มีแสดงถึงเรื่องความเป็นไปในระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง มักจะได้พบเป็นนิตย์ถึงเรื่องผู้อยู่ภายใต้การปกครองยอมให้ความเคารพนับถือ หรือความยกย่องเชิดชูผู้ปกครองตน และผู้ปกครองก็มักจะอยู่ในฐานะอยู่ดีกินดี บางรายยังแถมมั่งมีเสียอีกด้วย ภาวะและฐานะของผู้ปกครองมีอยู่เช่นนี้ หากผู้ปกครองเผลอนิดเดียวจะก้าวพลาด จะก้าวพลาดได้อย่างไร? คือจะเข้าใจไปว่า อโห ตัวกูนี้แลนั่งอยู่บนเศียรของประชาราษฎร์ทั่วแผ่นดิน ถ้าก้าวพลาดไปเช่นนี้แล้ว รัฐจะต้องตกที่นั่งพระราหูเข้าพระเสาร์แทรก เร่าร้อนกันทั่วไป รัฐจะเป็นผู้รับเคราะห์กรรมมากกว่าผู้อื่น

ความจริงประชาราษฎร์ยอมให้ความเคารพนับถือหรือยกย่องเชิดชูผู้ปกครองนั้น นับเป็นการชอบและการสมควร เช่นเดียวกับช่วยกันสละทองเหลืองทองขาวคนละเล็กละน้อย รวมกันหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูป แล้วตั้งไว้เป็นที่เคารพสักการบูชา ทุกคราวที่สักการบูชากราบไหว้ย่อมได้รับคุณประโยชน์ในด้านจิตใจเสมอไป สมมติว่า พระพุทธรูปเกิดเฮี้ยวขึ้นมาให้แต่โทษทุกข์แก่ผู้สักการบูชาเคารพกราบไหว้เสียเรื่อย จะเป็นอย่างไร ในกรณีเช่นนี้ จะเป็นอะไรอื่นไม่ได้นอกจากเลิกกัน หรือมิฉะนั้นก็ต้องลอยแพไปเลย นี้เป็นอย่างปราณี ไม่ถึงกับทุบต่อยทำลาย ผู้ปกครองจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า การที่ประชาราษฎร์ยอมให้ความเคารพนับถือหรือยกย่องเชิดชู **ก็เพื่อจะให้เป็นกำลังใจที่จะช่วยกันสร้างประโยชน์ให้แก่เขาอย่างเต็มที่ หาใช่เพื่อจะให้ขึ้นไป**

ยืน-เดิน-นั่ง-นอนบนเศียรเขาไม่ อาตมามีความเห็นว่า ศีรษะคนนั้นเล็กมาก จะขึ้นไป ยืน เดิน นั่ง นอนไม่สบายเลย สู้ยืนเดินนั่งนอนบนแผ่นดินไม่ได้สบายกว่าเป็นไหน ๆ ความเป็นผู้อ่อนโยนย่อมเป็นเครื่องประกันมิให้ผู้ปกครองลืมตัวและทะนงตัว แม้ว่าจะได้ความเคารพนับถือยกย่องเชิดชูสักเท่าใด ๆ ก็ตาม ก็ควรจะเป็นเช่นรวงข้าวที่เต็มไปด้วยเมล็ดข้าวดังกล่าวแล้ว มีแต่จะค้อมลงส่วนเดียว อาตมามีความเห็นเป็นส่วนตัวอยู่ว่า การปกครองระบอบที่ถือประชาชนเป็นใหญ่ ผู้ปกครองควรจะเป็นประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นได้โดยมิให้เสียการงานหรือระเบียบแบบแผน จึงจะเข้ารูปลงรอยกันได้สนิทสนม ต่างจะได้ช่วยกันพารัฐพาราษฎร์ก้าวไปสู่ความวัฒนาสถาพรและร่มเย็นเป็นสุขตามสมควรแก่อัตภาพ

(๖) ตปํ

ตปํ ก็คือ ตบะ ซึ่งเราได้เห็นตัวหนังสือกันอยู่บ่อย ๆ นั่นเองไม่มีปัญหาใด ๆ ที่น่าสงสัยในเรื่องลำเนียงและตัวหนังสือ แต่ที่เป็นปัญหาอยู่นั้นคือเรื่องคำแปลหรือความหมาย ตบะแปลตามตัวว่า ความร้อน เป็นคำที่ใช้ในลัทธิพราหมณ์มาก่อน ตามลัทธิพราหมณ์ ดูเหมือนใช้เป็นชื่อพรตอย่างหนึ่ง แปลว่าวิธีกรรมเป็นเครื่องให้ร้อนถึงพระเป็นเจ้า เมื่อพระเป็นเจ้าร้อนจนทนไม่ได้แล้วจะเล็งญาณลงมาดูเหตุการณ์ ครั้นได้เห็นผู้ประกอบพิธีกรรมด้วยความภักดี เพื่อให้ร้อนถึงพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ก็จะประสิทธิ์ประสาธน์ผลตามที่ผู้ประกอบพิธีปรารถนา ในทางพระพุทธศาสนานำคำนี้มาใช้เหมือนกัน แต่ใช้เป็นชื่อของความเพียร แปลว่า ความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส ไม่เพียงแต่ร้อน ๆ ซึ่งจะจริงหรือไม่จริงก็รู้ไม่ได้ เพราะระหว่างฟ้ากับดินมันไกลกันนัก ประกอบพิธีบนแผ่นดินร้อนขึ้นไปถึงฟ้าดูพิลึก ๆ อยู่ ความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส อันนี้จริง ทดลองดูได้ ใครบำเพ็ญเพียรเพื่อเผากิเลสแล้ว กิเลสไหม้มอดไปทีเดียว ในที่บางแห่งคำว่าตบะ ท่านหมายถึง เดช ซึ่งมีใช้ในคำว่าพระเดชพระคุณนั่นเอง ดังที่ท่านเปรียบกันไว้ว่า พระเดชเปรียบดังพระอาทิตย์ พระคุณเปรียบดังพระจันทร์ เพราะคำว่า เดช แปลว่า ร้อน ก็ได้ แปลว่า ไฟ ก็ได้

อันท่านผู้มีหน้าที่ปกครองต้องมีตบะ ทั้งที่เป็นชื่อของความเพียร ทั้งที่เป็นเดชเพราะอะไร? เพราะว่า ช่องทางที่จะให้เกิดโลภ โกรธ หลง หรืออคติ แก่ผู้ปกครองมีมากนัก ลาภเล็กลาภใหญ่มักจะเกิดโดยไม่ต้องไปเกาะไปแกะเอามา มันเกิดได้เองจริง ๆ เสียด้วย แม้ว่าผู้ปกครองจะไม่ปรารถนา มันก็เกิดได้ ทั้งนี้เพราะเห็นคุณงามความดีของผู้ปกครองด้วยบริสุทธิ์ใจบ้าง เพราะมุ่งจะฉลองพระเดชพระคุณด้วยกตัญญูกตเวทีบ้าง เพราะมุ่งแบบให้กุ้งฝอยเพื่อล่อปลากะพงบ้าง เพราะมุ่งปิดความชั่วเสียหายของตนบ้าง ฯลฯ จิปาถะ เรื่องมันมีอยู่อย่างนี้ ปิดยากจริง ๆ ดังนั้นจึงต้องระวังในเรื่องลาภ ลาภจูงโลภ นี้เป็นสูตรที่ต้องศึกษา บุคคลที่ถูกโลภอันลาภจูงมาเข้าครอบงำแล้ว มักกวาดดะหมด ควรไม่ควรสถานใด ไม่ต้องเลือกไม่ต้องละเว้นกันละ ถือมนต์แต่เพียงข้อว่า ได้เป็นเอา ถ้าอย่างนี้แล้ว ลาภที่ดีอาจกลายเป็นเสีย ลาภที่เสียอาจกลายเป็นดี

มันชักจะกลับกันเสียแล้ว "เกียรติศักดิ์รักของข้า มอบไว้แก่ตัว" ก็ต้องใส่ปีกบินหนี เนื่องจากเหตุนี้ ผู้ปกครองจึงต้องบำเพ็ญตบะพยายามเผาโลภทำนองนี้ให้ได้ คือ เอาชนะใจตัวให้ได้อย่าให้โลภมันเผาเรา เราต้องเผามันเสียก่อน ผู้ปกครองจนประชาราษฎร์มั่งมี อย่างนี้ไม่เป็นไร เรือล่มในหนองทองจะไหนเสียที่เป็นไรนั้นก็คือ ผู้ปกครองร่ำรวย ประชาราษฎร์ทั่วไปจนกรอบเป็นข้าวเกรียบปิ้ง นี่สิร้ายนักไม่ใช่เรือล่มในหนองเสียแล้ว มันกลายเป็นแบบ "**เรือล่มบนเวหา หิรัญสุวรรณา เทวดาเอาหมด**" อะไรทำนองนี้

อีกประการหนึ่ง ดังที่อาตมาได้เคยพูดมาแล้วว่า ผู้ปกครองนั้น ประชาราษฎร์มักจะยอม ๆ ให้หลาย ๆ อย่าง เมื่อลงยอมเสียแล้ว เรื่องเอาใจเรื่องตามใจก็มักจะตามมา เมื่อเคยตัวในเรื่องที่ผู้อื่นเอาใจและตามใจมาเสียจนชินแล้ว โทษที่จะเกิดเพราะเรื่องนี้มีอยู่ประการหนึ่งในหลายประการ กล่าวคือ โกรธง่าย ในเมื่อไม่ได้ดังใจหรือไม่ตามใจ เรื่องนี้ ต้องบำเพ็ญตบะเพื่อเผามันเหมือนกัน เพราะเหตุว่า การที่ประชาราษฎร์เอาใจหรือตามใจนั้น มิใช่เพื่อให้โกรธง่าย แต่เพื่อให้กำลังใจดังที่พูดมาแล้วนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีเรื่อง "**หลง**" อีก กล่าวคือ ความหลงผิด เพราะไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นเหตุการณ์หรือความเป็นไปตามที่เป็นจริง จึงเป็นเหตุให้เขลาหรืองมงายในการที่จะเข้าใจหรือวินิจฉัยเหตุการณ์นั้น ๆ สิทธิการิยะ ควรจะกล่าวว่า บุคคลที่ถูกเขาโกหกจริง ๆ มากที่สุดนั้นมีสองจำพวก คือ ศาลพวกหนึ่ง ผู้มีหน้าที่ปกครองพวกหนึ่ง ไม่ทราบว่าได้เคยไปสร้างบาปกรรมอะไรไว้ ดังนั้น ต้องใช้ตบะเป็นเครื่องเผาความหลงอีกด้วย

นอกจากโลภ โกรธ หลง นี้แล้ว ยังมีอคติ ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ ๑ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ๑ ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ๑ โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา ๑ ต้องเผาทิ้งด้วยอำนาจตบะอีกเหมือนกัน เพราะถ้าขืนทิ้งไว้ไม่เผา บ้านเมืองจะกลายเป็นไม่มีขื่อมีแป คนดี ๆ จะลำบากทุกข์ยากไปตาม ๆ กัน ความสงบราบคาบจะมีได้ยาก ประชาชนย่อมหวังความบริสุทธิ์ยุติธรรมจากผู้ปกครองอยู่เสมอ ไม่ว่ายุคใดสมัยใด

(๗) อกฺโกธํ

อกฺโกธํ แปลว่า ความไม่โกรธ หมายความตลอดถึงการรู้จักระงับความโกรธด้วย เรื่องโกรธไม่โกรธ เคยมีด้วยกันทุกคนลักษณะหน้าตาหรือพิษสงมีอย่างไร ก็พอจะรู้ ๆ กันอยู่ จึงไม่ต้องพูดต้องอธิบายกันละ ว่าความโกรธคืออะไร ไม่ดีอย่างไร ความไม่โกรธคือะไร เป็นความดีอย่างไร ขอตัดบทกันก่อนว่า คนสามัญอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ ที่จะไม่ให้โกรธบ้างเลยนั้น เป็นอันไม่ได้ แปลว่า ต้องมีด้วยกันทั้งนั้น แต่ว่าการดำเนินกิจการเกี่ยวกับการปกครองนั้น ไม่บังควรนำความโกรธมาบวกกับกิจการ เพราะจะทำให้เกินพอดี หรือเกินกว่าเหตุเสมอ ท่านถือกันเป็นหลักอย่างเคร่งครัดอยู่ว่า ความพอดีเท่านั้น จึงจะเป็นประโยชน์ทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิคคหะ ปราบหรือข่มขี่ ปัคคหะปลอบหรือยกย่อง ถ้าเกินกว่าพอดีหรือหย่อนกว่าพอดีเป็นไม่ค่อยได้ความ และแถมให้เสีย

ความอีกด้วย อีกประการหนึ่ง การไม่รู้จักระงับความโกรธโดยฉับพลันทันด่วนเป็นทางกำบังดวงปัญญา เป็นการเปิดช่องให้ฝ่ายตรงกันข้ามเห็ทางที่จะดำเนินการให้เหนือกว่าได้ นับเป็นผลเสียอยู่มิใช่น้อย กล่าวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ถ้าผู้ปกครองเอะอะโครมครามกริ้วกราดเอากับประชาชนผู้มาติดต่อแล้ว อาจเป็นเหตุให้ประชาชนเข้าใจไปว่า ตนได้มุ่งหน้าเข้ามาหาพระโพธิ์ เพื่ออาศัยร่มเงาให้เกิดความชุ่มชื่น กลายเป็นเข้ามาหาพระเพลิงไปเสียแล้ว แทนที่จะได้รับร่มเงา กลับกลายเป็นเร่าร้อนไป

(๘) อวิหึสํ

อวิหึสํ แปลว่า ความไม่เบียดเบียน หมายถึงไม่เบียดเบียน เพื่อให้เกิดความทุกข์ยากลำบากหรือความเสียหายแก่ร่างกายชีวิตของบุคคลอื่น สัตว์อื่นและทรัพย์สินของผู้อื่น อันผู้มีหน้าที่ทางปกครองนั้น หากจะไม่มีคุณธรรมข้อนี้แล้ว อาจเที่ยวกดขี่ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นตลอดถึงทรัพย์สินของเขาด้วย ด้วยความพยาบาทปองร้ายบ้าง ด้วยโลภเจตนาบ้าง ด้วยมุ่งประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว จนลืมนึกถึงความลำบากตรากตรำจนเกินพอดี เช่นใช้คนหรือสัตว์เกินกำลังเกินเวลาบ้าง เป็นต้น หรือด้วยมุ่งความสนุกสนานโดยเชิงพนันขันต่อ หรือมุ่งแต่ความสนุกส่วนเดียว เช่น กัดปลา ชนไก่ เป็นต้นบ้าง ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของการเบียดเบียนทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้ เมื่อพูดกันตามที่ชอบแล้ว อันบุคคลผู้มีหน้าที่ให้ความร่มเย็นแก่ผู้อื่นหาควรกระทำไม่ เป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังร่างกายและชีวิตของบุคคลอื่นและสัตว์อื่นเป็นเรื่องต้องระวังฉันใด แม้ในเรื่องทรัพย์สินก็ต้องระวังฉันนั้น ผลประโยชน์อันผู้ปกครองพึงได้ ก็คือ "พลี" ของประชาราษฎร์ ซึ่งรวมเรียกกันในปัจจุบันว่า "ภาษีอากร" ตามพระราชกำหนด กฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของแผ่นดิน นอกจากนี้แล้วหามีสิทธิ์อันชอบธรรมที่จะพึงเรียกร้องจากประชาชนไม่ การร่วมใจกันของฝ่ายปกครองทุกชั้นทุกพวกช่วยกันรักษาความสุจริตต่อแผ่นดินและประชาชน ปราศจากความเบียดเบียนในทรัพย์สินของแผ่นดินและประชาชน อาตมาเห็นว่าเป็นอาภรณ์อันล้ำค่ากว่าอาภรณ์ภายนอกเป็นไหน ๆ เพราะเป็นการช่วยกันสร้างราษฎร์สร้างรัฐอย่างพิเศษ

เมื่อได้พูดมาถึงเพียงนี้แล้ว อาตมาใคร่ขอพูดเพิ่มเติมเรื่องทรัพย์สินของรัฐโดยเฉพาะอีกเล็กน้อย ทรัพย์สินของรัฐนั้น อาตมาได้พิเคราะห์ดูแล้ว โดยหลักการเหมือนทรัพย์สินของสงฆ์ที่กล่าวถึงในทางพระวินัย อันทรัพย์สินของสงฆ์นั้น ในทางพระวินัยกวดขันมาก ทั้งในด้านการรักษาทั้งในด้านการใช้สอย ต้องทะนุถนอมระมัดระวังยิ่งกว่าทรัพย์สินส่วนตัว ถ้าสะเพร่ามักง่ายใช้สอยไม่ปรานี โดยเห็นว่าไม่ใช่ทรัพย์สมบัติของตน จะพินาศบรรลัยหรือเสียหายอย่างใดก็ช่าง บางอย่างท่านปรับอาบัตินับตามเส้นขน เส้นขนในกายของภิกษุผู้ละเมิดมีจำนวนเท่าใด ปรับอาบัติมีจำนวนเท่านั้น การปรับอาบัติโดยให้นับเส้นขนเช่นนี้มีปรากฏเฉพาะในเรื่องทรัพย์สมบัติของสงฆ์ อาตมาได้พิเคราะห์ดูแล้ว มีความเห็นว่าท่านกำหนดไว้มากมายเช่นนั้น เพราะทรัพย์สมบัติของสงฆ์

เป็นของกลางสำหรับพระศาสนาเป็นประโยชน์แก่พระภิกษุทุกรูป และภิกษุทุกรูปมีสิทธิ์เป็นเจ้าของร่วมกัน เพราะอย่างนี้ การทำลายของสงฆ์จึงมีโทษมาก เพราะเป็นการทำลายสมบัติของพระศาสนา เป็นการตัดทอนทำลายประโยชน์ต่อไป และเป็นการทำลายสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติของภิกษุทั้งปวง เป็นเรื่องหลายทำลายด้วยกัน ปรับโทษไว้มากก็ชอบอยู่

อันทรัพย์สินของรัฐก็ละม้ายเช่นของสงฆ์ดังกล่าวแล้ว ผู้มีหน้าที่ในฐานะต่างหูต่างตาจำต้องสำรวมระวังหรือทะนุถนอมเป็นอย่างดี ไม่ว่าทรัพย์สินอันนั้นจะเป็นอาคารสถานที่ หรือเครื่องใช้นานาประการ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องพิมพ์ เรือยนต์ รถยนต์ หรือเครื่องใช้อื่นใด ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เราเคยเรียกกันเป็นคำรวมว่า "ของหลวงหรือของแผ่นดิน" สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปกรณ์ในการที่จะดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาราษฎร์ ประชาราษฎร์ทุกคนล้วนมีส่วนเป็นเจ้าของร่วมกัน เพราะได้ซื้อจ่ายมาด้วยเงินภาษีอากร หากจะมีการเบียดเบียนทรัพย์สินเหล่านี้ด้วยความมักง่ายใจเร็วหรือปราศจากความปรานี โดยคิดเสียว่าแตกหักชำรุดเสียหายหรือบุบสลายอย่างไรก็ช่าง จะหมดเปลืองหรือหมดสิ้นไปโดยไม่จำเป็นก็ช่าง เพราะไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ของพ่อแม่เรา เช่นนี้ อาตมาเห็นว่าไม่เป็นการชอบ ไม่ใช่ลักษณะสุภาพชนหรือวัฒนธรรมของคนไทย สิทธิการิยะ การที่จะมองดูใครว่าจะเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หรือไม่เพียงใดนั้น ไม่ต้องไปดูที่อื่นใดเลย ไม่ต้องถึงข้ามน้ำข้ามทะเลมาดูกันตรงที่ว่า ใครมีความสำรวมระวังทะนุถนอมทรัพย์สินของรัฐเพียงใดหรือไม่ แล้วตัดสินตรงไปได้เลย ทั้งไม่ต้องเกรงว่าจะผิดพลาด ดังนั้น บุคคลที่อยู่ในฐานะต่างหูต่างตา จึงต้องสังวรในเรื่องเหล่านี้ด้วย

(๔) ขนฺติ

ขนฺติ แปลว่า ความอดทน นี่แปลกันตามแบบฉบับหรือตามตำรับตำรา ถ้าจะแปลกลับเสียว่า ทนอด เป็นขันติหรือไม่ อาตมาพิเคราะห์ตามกระแสความหมายของคำว่า ขันติแล้ว เห็นพอจะอนุโลมทนอดเข้าในขันติได้ ขันตินั้น **ท่านแยกกันไว้เป็น ๓ ลักษณะ คือ อดทนต่อความลำบากตรากตรำ ๑ อดทนต่อทุกขเวทนา ๑ อดทนต่อความเจ็บใจ ๑** อันบุคคลผู้มีหน้าที่ทางปกครองต้องมีขันติประจำใจ ด้วยการฝึกตนให้รู้จักอดรู้จักทนไว้เสมอ ๆ จะกลายเป็นค่อย ๆ มีขันติธรรมขึ้นโดยลำดับ ลางคราวเจ้าตัวประหลาดใจตัวเองว่า เราอดทนได้ในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งไม่น่าจะอดทนได้เลยก็มี และในการที่ต้องมีขันติธรรมนั้นเป็นของจำเป็น เพราะเหตุว่าการกระทำกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนนั้น นอกจากจะต้องทำกิจการตามปรกติตามกำหนดเวลาแล้ว ลางคราวหรือลางครั้ง กรณียกิจประเภทนี้ ไม่มีข้างขึ้นข้างแรม ทั้งไม่มีกำหนดเวลา เช้า-สาย-เที่ยง-บ่าย-เย็น เสียด้วย เกิดขึ้นเมื่อใดต้องทำให้เสร็จสิ้นไปเมื่อนั้น จะลำบากตรากตรำอย่างไรก็พูดไม่ได้พูดไม่ออก สมัครใจเข้ามารับภารกิจอันนี้แล้ว ก็ต้องแบกหามกันไปตามเรื่อง และตามกำลัง มีเรื่องเล่ากันต่อ ๆ มาอยู่เรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องคมขำอยู่ ควรจะนำมาเล่าสู่กันฟังเล่น แม้จะรู้ ๆ กันอยู่แล้วก็ไม่เป็นไรฟังซ้ำอีกไม่เสียหาย มีเรื่องว่า ชาวบ้านผู้หนึ่ง คนในครอบครัวป่วยกระทันหัน จึงไปตามหมอ

ในเวลา ๐๓.๐๐ น. ในเวลานี้เป็นเวลาที่กำลังนอนสบาย ชาวบ้านผู้นั้นจึงปลุกหมอขอเชิญไปรักษา หมอโกรธเป็นทุนเสียแล้วที่คนมารบกวนในเวลานอนหลับสบาย จึงตอบอย่างโกรธว่า ไม่ไป ชาวบ้านผู้นั้นจึงลงจากบ้านหมอแล้วพูด พูดแบบด่าหมอไปในตัว มันจะเรียนหมอไปหาหอกทำไมกัน สู้อุตส่าห์เรียนหมอก็เพื่อจะรักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วย ช่วยทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ก็โรคภัยไข้เจ็บมันบอกใครเมื่อไรเล่าว่า มันจะเกิดเวลานั้นๆ เวลานั้นๆ มันจะไม่เกิด มันเกิดได้ทุกเวลา หมอต้องยอมรับรักษาได้ทุกเวลา ไม่ทุกข์จริงใครจะเสือกหน้ามาดึกดื่นเที่ยงคืนจนป่านนี้ เลิกเป็นหมอเสียเถิดไปเป็นข้าง ๆ หมอดีกว่า หมอผู้นั้นเป็นคนเคารพในเหตุผล จึงแทนที่จะโกรธเพราะถูกด่าไม่เบากลับเห็นจริงตามที่ชาวบ้านนั้นพูด จึงร้องเรียกให้รอก่อน คว้าหีบยาไปรักษาคนไข้

ตามเรื่องที่เล่ามานี้ ชี้ให้เห็นตัวอย่างของความทนลำบากตรากตรำ จะเย็น-ร้อน-หิว-กระหาย-หรือเย็น-ร้อน-อ่อน-แข็ง อย่างไร เป็นเรื่องที่ต้องทนทั้งนั้น เพราะเป็นเรื่องในหน้าที่ ถ้าทนไม่ไหวหรือทนไม่ได้ก็ชอบที่จะต้องมอบคืนหรือบอกเลิกหน้าที่อันนี้

อีกประการหนึ่ง ความเจ็บไข้ได้ป่วยอาจเกิดขึ้นได้ไม่ว่าแก่ใครหรือเวลาใด ดังนั้น ผู้มีหน้าที่ปกครองก็เช่นเดียวกัน อาจต้องเจ็บป่วยเป็นธรรมดา แต่ในเรื่องเจ็บป่วยนั้นพอทนได้ก็ต้องทนก่อน ไม่ถือเอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยเป็นเหตุหยุดการหยุดงาน ต้องแสดงน้ำอดน้ำทนให้ปรากฏไว้บ้างตามสมควร โรคภัยไข้เจ็บบางชนิด ใช้ความอดทนต่อสู้อาจหายได้เหมือนกัน นอกจากนี้แล้ว ยังมีเรื่องที่สำคัญ คือ อดทนต่อความเจ็บใจ เรื่องนี้ได้พูดไว้บ้างแล้วในเรื่อง **อกฺโกธํ** ความไม่โกรธ แต่ในเรื่องขันติ ไม่ใช่เรื่องไม่ให้โกรธ หลักของท่านเป็นเรื่องทนโกรธอันเกิดแต่ความเจ็บใจ อันบุคคลผู้อยู่ภายใต้การปกครองคงมีอยู่ทุกเหล่าต่างเพศ ต่างวัย ต่างนิสัย ต่างใจ ฯลฯ ผู้มีนิสัยหยาบหรือกระด้าง ย่อมจะก่อให้เกิดความเจ็บใจแก่ผู้ปกครองได้เป็นธรรมดา ถ้าหากจะถือเป็นคู่วิวาทแล้วก็เข้าแบบเอาพิมเสนไปแลกเกลือ ได้ไม่เท่าเสียเพราะค่าราคามันผิดกัน ทั้งไม่ใช่วิสัยที่ควรกระทำจะต่อความยาวสาวความยืดก็เป็นเรื่องเสียเวลาเสียการงาน อดทนเสียได้เป็นความสวัสดี ความอดทนหรือขันตินี้ ขอสรุปกล่าวอานิสงส์อย่างย่อที่สุดว่า เป็นเครื่องบันดาลกิจการให้สำเร็จ เป็นเครื่องระงับเหตุร้ายทั้งหลายให้สงบระงับมิให้ลุกลามใหญ่โต เป็นคุณธรรมที่ควรปรารถนาจริง ๆ สำหรับท่านที่มีหน้าที่ทางปกครอง

(๑๐) อวิโรธนํ

อวิโรธนํ นักปราชญ์ชั้นเก่าท่านแปลว่า ความประพฤติไม่ให้ผิดขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี อาตมาขอเพิ่มท้ายอีกสักเล็กน้อยว่า "อันไม่ขัดต่อศีลธรรมหรือความสงบเรียบร้อย" เรื่องขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี ย่อมมีประจำทุกชาติทุกภาษา ใครจะว่าของใครดีกว่าใครหรือของใครถูกกว่าของใคร ลางทีตัดสินไม่ได้ อันผู้มีหน้าที่ทางปกครองต้องหยั่งทราบในเรื่องนี้ตามสมควร จะเห็นไปว่าอันนี้ไม่มีเหตุผล อันนี้ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ซึ่งความจริงก็ถูก แต่ถ้าไปทำ

ให้ผิดเข้า เลยกลายเป็นโทษไปก็มี โทษดังกล่าวหาได้ขึ้นอยู่แก่นรกไม่ หากขึ้นอยู่กับมติของมหาชนเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้น ท่านจึงสอนให้ระมัดระวัง จริงอยู่ อันขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีเป็นสิ่งที่เลิกละได้ในเมื่อถึงกาละที่ควรเลิกละ แต่เมื่อยังไม่เลิกละ ก็จำต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ความรู้สึกใจตนจะเห็นเป็นว่าไม่ได้ความอะไรเลย ก็ต้องเก็บความรู้สึกอันนั้นไว้ภายใน เพราะคนหมู่มากเขายังเห็นหรือรู้สึกว่ายังได้ความอยู่ บางคราวหรือบางครั้ง ต้องปลอบใจและยอมปลงใจตามหลักที่ว่า "เข้าเมืองตาหลิ่ว ก็ต้องหลิ่วตาตาม" เพื่อรักษาน้ำใจของคนหมู่มากไว้ ทำให้เขารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวหมู่เดียวกัน คนต่างชาติต่างภาษาที่มีขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณีอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ตรงกับเรา หากจะประพฤติตามแบบอย่างของเขา เราก็ไม่ตำหนิ แต่ถ้าเขาได้มาประพฤติตามขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีของเราเหมือนกับเรา เราก็จะรู้สึกเอ็นดู และรู้สึกเป็นกันเองยิ่งขึ้นฉันใดก็ฉันนั้น

หลักสูตรชั้นอุดมศึกษา ๑๐ ข้อ ดังที่อาตมาได้พูดมานี้ พูดตามความเห็นว่าควรจะนำมาพูด ไม่ใช่พูดกันทั้งหมด พูดแต่เพียงบางส่วนพอเป็นเครื่องประดับ สติปัญญาของท่านทั้งหลาย พอให้ไปติดต่ออ่านเพิ่มเติมเอาบ้าง และยังได้พูดเฉพาะส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองเท่านั้น อาตมาเชื่อใจ และมั่นใจอยู่เสมอว่า คุณธรรม ๑๐ ประการนี้เป็นเครื่องประกันได้แน่นอนในการที่จะไม่ให้มีการซื้อสุขจากประชาราษฎร์มาสู่ตน และขายทุกข์ของตนให้แก่ประชาราษฎร์โดยนัยตรงกันข้าม กลับจะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนหรือส่งเสริมน้ำใจให้ร่าเริงอาจหาญ ในการที่จะซื้อทุกข์ของประชาราษฎร์มาสู่ตน และขายสุขของตนให้แก่ประชาราษฎร์ ท่านแต่ปางก่อน ซึ่งอยู่ในฐานะเช่นเดียวกับเราท่านได้เคยประพฤติปฏิบัติกันได้ ไฉนพวกเราผู้อยู่ในฐานะอย่างเดียวกับท่านในปัจจุบันนี้จักประพฤติปฏิบัติไม่ได้เล่า จะยอมต่ำต้อยน้อยหน้าโดยไม่ละอายขายหน้านั้น อาตมาเชื่อว่าเป็นไปไม่ได้ และมั่นใจอยู่ว่าความเชื่อของอาตมาเช่นนี้ คงจะไม่เป็นหมันแน่นอน.

ขอความดีงามจงมีแก่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

๓ มีนาคม ๒๕๐๐

* * * *

สรุปผลการอบรม

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการอบรมวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล
ณ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
๑๗ สิงหาคม ๒๕๑๙

***

ท่านสหธรรมิกทุกรูป

ยังมีเวลาอีกเล็กน้อยสำหรับพูดในชั่วโมงตามตารางอบรม ว่าด้วยเรื่องสรุปผลการอบรม ท่านทั้งหลายที่เคยผ่านกิจการประเภทนี้มาแล้ว คงจะเห็นได้ว่า ในวันแรกหลังจากได้มีพิธีเปิดแล้ว จะมีคำหนึ่งเรียกว่า "**ปฐมนิเทศ**" แม้คณะของผมที่เคยไปเปิดหน่วยอบรมยังที่ต่าง ๆ ก็มีการปฐมนิเทศเหมือนกัน เมื่อมีปฐมนิเทศ ก็ย่อมมีกิจการที่สืบต่อกันไปในวันสุดท้าย เรียกว่า "**ปัจฉิมนิเทศ**" เป็นแบบที่บัญญัติกันขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง

แต่เฉพาะการอบรมคราวนี้ เราจะเห็นได้ในตารางว่า คำว่า "**ปฐมนิเทศ**" ไม่มี เมื่อปฐมนิเทศไม่มี จะลงท้ายว่า "**ปัจฉิมนิเทศ**" ก็ไม่ได้ เพราะเมื่อไม่มีต้นก็ไม่มีปลาย แต่เรื่องที่จะต้องพูดกันในชั่วโมงสุดท้ายจะต้องมีตามธรรมเนียม เพราะฉะนั้น เราจึงเปลี่ยนหัวข้อหรือหัวเรื่องว่า "**สรุปผลการอบรม**" คือสรุปผลแห่งกิจการที่ได้ปฏิบัติมา ซึ่งผมจะกล่าวเฉพาะในด้านวิชาการเท่านั้น

ท่านทั้งหลายคงได้ยินท่านเจ้าคณะภาค ๒ อ้างเอาคำของผมมาว่า ในแรมเดือน ๑๒ เราทั้งหลายจะมาพบกันอีกประมาณ ๓ วัน เรามามิใช่มา "**อบรม**" แต่เป็นว่ามา "**พบกัน**" เมื่อพบกันแล้ว ควรจะทำอะไรบ้าง ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพูดกันต่อไป แต่เรื่องที่แน่นอน ก็คือมาเพื่อทดสอบผลการปฏิบัติงานที่ท่านทั้งหลายได้กระทำไป นับตั้งแต่ออกจากวัดสามพระยานี้ไปแล้ว จนกระทั่งถึงวันที่จะมาพบกันอีก

ขอให้จำหรือบันทึกไว้เป็นแบบอย่างอันหนึ่งว่า การที่จะทำการงานอะไรที่จะมีผลยืดยาวต่อไปนั้น มิใช่เพียงพูดสู่กันฟังเฉย ๆ แต่จะต้องมีหลักไว้เป็นแนวปฏิบัติ เช่น การจัดการอบรมวิทยากรประจำหน่วยอบรมประจำตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ซึ่งเป็นกิจการที่ถาวร ในกิจกรรมที่ว่านี้จะต้องมีหลักดำเนินการ หลักดำเนินการที่ว่านี้มี ๔ ประการ ซึ่งจะต้องจำไว้ใช้ในกิจการอื่น ๆ ต่อไปได้

และหลักการอันนี้ ข้าหลวงบางจังหวัดยังเคยท่องไว้และนำไปใช้ในกิจกรรมของจังหวัด ซึ่งเข้าใจว่าท่านคงไม่เคยได้ยินได้ฟังที่ไหนมาก่อนอย่างของเรา ซึ่งเป็นสูตรสำเร็จ

หลักการดำเนินงาน ๔ ประการนั้น คือ

๑. **หลักการ**

๒. **วิธีการ**

๓. **ปฏิบัติการ**

๔. **สิทธิการ**

"**หลักการ**" นั้น คือ การที่เรากำหนดลงไปว่าเราจะทำอะไร หลักการที่เราตั้งไว้นั้นจะต้องยึดข้อมูลฐานไว้ มิใช่นึกจะตั้งก็ตั้ง วันนี้ตั้งแล้ว พรุ่งนี้ก็ตั้งใหม่อีกได้ ไม่ใช่อย่างนั้นจะต้องมีมูลฐาน หรืออันรากฐาน หรือพื้นฐาน รากฐานของหลักการนั้น ตามที่พระพุทธเจ้า ทรงวางไว้มี ๓ ประการ คือ

๑. **อัตถะ**

๒. **หิตะ**

๓. **สุขะ**

ทั้ง ๓ นี้ เป็นพื้นฐาน เราจะตั้งหลักการอะไรขึ้นมาที่จะให้มันเป็นคุณเป็นประโยชน์ จะต้องสอดส่องไปว่าหลักการนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานอะไร หรือมีอะไรเป็นพื้นฐาน อย่างเช่นมหาเถรสมาคมจะตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ขึ้น มิใช่นึกสนุก ๆ ขึ้นมา ก็ตั้งหน่วยอบรมฯ นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐาน คือ **อัตถะ หิตะ สุขะ** โดยที่สุดแม้การอบรมพระวิทยากรคราวนี้ ซึ่งเป็นงานย่อยจากงานใหญ่ หรือเป็น "**งานกิ่ง**" ซึ่งภาษาทั่วไปเรียกว่า "**งานสาขา**" ของหน่วยอบรมฯ ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานอันนี้

ผมขอบอกท่านทั้งหลายก็ได้ว่า อันหน่วยอบรมนี้มีหลายสาขา ท่านทั้งหลายอาจจะยังไม่รู้นัก เพราะทั้งหมดอยู่ที่ผมคนเดียวในเวลานี้ มีสาขารอบต้น มีอนุสาขาอีก งานของเรายังไม่สิ้นสุดนะ แต่มิได้หมายความว่าท่านองค์เดียวเป็นทั้งต้นด้วย เป็นสาขาด้วย เป็นอนุสาขาด้วย แต่ว่ากิจการมันเป็นเช่นนั้น มันจะค่อย ๆ แตกแขนงออกไป อย่างการเปิดอบรมคราวนี้ ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ท่านว่าท่านก็ไม่รู้มาก่อนเหมือนกัน อันนี้แหละเรียกว่างานสาขาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ดังนั้น การที่จะตั้งหลักการอันใด จึงจะต้องยึดหลักว่า อันนั้นเป็นประโยชน์หรือเป็นความต้องการ (**อัตถะ**) หรือไม่ ถ้าไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นความต้องการก็ระงับไว้ก่อน สิ่งนั้น จะเกื้อกูล (**หิตะ**) แก่ใครหรือไม่ หรือแก่สิ่งใดหรือเปล่า ไม่เป็นประโยชน์ แต่เป็นสิ่งเกื้อกูลไหม เป็นความสะดวกความสบาย (**สุขะ**) หรือไม่ จะต้องตั้งอยู่บนหลักอันนี้

ส่วน "**วิธีการ**" นั้น คือ เมื่อได้ตั้งหลักการซึ่งภาษาการเมืองเรียกว่ากำหนด "**นโยบาย**" ได้แล้วก็วางวิธีการว่า จะทำอะไรบ้าง จะให้ใครทำ จะทำอย่างไร ต้องกำหนดให้ชัดเจนและแน่นอน เป็นแผนงานลงไป ซึ่งบางทีก็เรียกว่า "**โครงการ**" ภาษาไทยเราเรียกไม่แน่นอน แต่ภาษาอังกฤษ เขาเรียกอย่างเดียวว่า "**แพลนนิ่ง**"

พอพ้นจากวิธีการก็มีมาถึง "**ปฏิบัติการ**" เมื่อหน่วยอบรมตั้งขึ้นแล้ว การอบรมก็ต้องมี เราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่หน่วยอบรมขาดแคลนคือ "**ตัวบุคคล**" ไม่ใช่วัตถุ ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร และทุกหน่วยก็ขาดแคลนบุคคลเหมือนกันหมด ปัญหามันเกิดขึ้นว่าจะหาวิทยากรที่ไหน จะพึ่งวิทยากรจากกรุงเทพฯ เห็นจะไม่ได้ วิทยากรประจำต้องอยู่ในถิ่นท้องที่ของตำบล วิทยากรจากกรุงเทพฯ จะมาช่วยเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น ผมบอกอย่างนี้ แต่ก็จบกันเลย เพราะในท้องถิ่นไม่มีวิทยากรเลย ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่าอันดับแรกที่ทางหน่วยฯ ต้องการซึ่งเป็น "**อัตถะ**" คือตัววิทยากร

อันผู้ที่จะเป็นวิทยากรนั้น มิใช่สักแต่ว่าเป็นคนก็เป็นได้ หรือมิใช่เป็นพระก็เป็นได้ ทุกองค์ เป็นกันไม่ได้ทุกคนทุกองค์ ผู้เป็น "**วิทยากร**" นั้น กล่าวโดยเฉพาะจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ในการปฏิบัติกิจภาระหน้าที่ของตน คือการให้ความรู้ แม้ในทางความประพฤติดี ผู้เป็นวิทยากร ก็จะต้องพร้อม สรุปแล้วก็ต้องมี "**ความรู้ดี สอนดี และประพฤติดี**" เป็นอย่างน้อย ไม่ต้องว่า **ให้หมดหรอก** ขอให้มี ๓ เท่านี้พอ

วิทยากรนั้น จะต้องสร้างความประพฤติให้ดี ระวังความประพฤติไว้ เพราะความว่า "**วิทยากร**" กับคำว่า "**วิทยาเก**" มันใกล้กัน จะต้องจำไว้ อย่าไปเกเสีย "**กร**" ต้องเป็นกร ตั้งแต่ วัดสามพระยาไปกระทั่งถึงวัดที่อยู่ จะไป "**เก**" เสียที่ไหนไม่เอานะ และระวังอีกพวกหนึ่ง ซึ่งมิใช่เหมือน เรา คือพวก "**วิทยาเก๊**" ไอ้พวกเก๊นี้เข้าที่ไหนก็เป็นที่รวมบาทาทุกที่แหละ การที่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตน ก็ถือว่าเป็นความปฏิบัติดีประพฤติชอบ

ปัญหาการขาดวิทยากรนี้แหละ เป็นปัญหาของหน่วยอบรมฯ ดังนั้น การเปิดอบรม วิทยากรเพื่อไปอบรมประชาชนประจำตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ก็เพื่อจะให้ในส่วนนั้น ๆ มีวิทยากรประจำ ไม่มีการฝืดเคือง และการที่รวมกันอย่างนี้จะทำให้คล่องตัวมากขึ้น

สรุปว่า ปฏิบัติการ คือการลงมือทำ ท่านทั้งหลายรับไปแล้วลงมือเลย อันนี้แหละ เป็นปฏิบัติการละ

งานจะหยุดแค่ปฏิบัติการไม่ได้ ที่ต้องเรียกมาพบกันอีกในแรมเดือน ๑๒ ก็เพื่อจะให้ ครบตามตำรา และการมาพบกันนั้นมิใช่จะลำบากทุกข์ยากหรือสิ้นเปลืองเฉพาะท่านทั้งหลาย เท่านั้น ฝ่ายเจ้าของบ้านเองก็ไม่ใช่ย่อย มิใช่เห็นแก่ความสนุก แต่เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องทำในทาง หลักวิชาจะต้องเป็นอย่างนั้น **(สิทธิการ)** ท่านทั้งหลายจะต้องนึกว่าหน่วยอบรมฯ นี่เปิดไปแล้ว ๔๙ หน่วย ใน ๔๙ หน่วยนั้น เป็นหน่วยที่จะศึกษาข้อมูลอันจะเป็นรากฐานแห่งการดำเนินการต่อไป

ทั่วประเทศ จะต้องเป็นต้นแบบต้นตำรา จึงต้องปฏิบัติการให้ครบรูป เมื่อความจริงมีผลออกมาอย่างไร เราจะถือได้ว่าเป็นมาตรการปฏิบัติการต่อไปในภายหน้า อันนี้เองจึงต้องเอาท่านทั้งหลาย มาพบกันอีก ๓ วัน

หลัก ๔ ประการนี้ ท่านทั้งหลายจะต้องจำไว้เป็นตำราในการดำเนินงาน จะทำให้เป็นคนมีแบบมีแผน ถ้าเราทำงานมีหลักการ มีวิธีการ และมีปฏิบัติการอย่างนี้แล้ว จะไม่มีใครมากล้าดูถูกเราได้ ถ้าสมมติว่าท่านที่เป็นสมภารพบปะท่านนายอำเภอหรือท่านผู้ว่าฯ ลอง ๆ คุยให้ฟังบ้างก็ได้ หรือเห็นเขาปฏิบัติไม่ชอบมาพากลนักก็บอกเขาได้ว่า ท่านนายอำเภอ อาตมาว่ามันยังไม่ครบนะ ตามธรรมดามันจะต้องทดลองผลการกระทำด้วย มิใช่สักแต่ทำทิ้ง ๆ เป็นเต่า ไข่กลบ ๆ ไม่ได้ทีเดียว จะต้องเหลียวมาดูข้างหลังบ้างว่ามันจะเป็นหรือไม่เป็นอย่างไร หลักวิชามันมีอย่างนี้นะท่านนายอำเภอนะ... สมภารอย่างนี้นายอำเภอจะดูถูกไม่ได้เลย เอ...หลวงพ่อนี่รู้ดีกว่าเราแฮะ... เขาอาจจะถามว่าหลักอะไรครับ... อาตมาไปอบรมมาจากวัดสามพระยา ท่านว่ามีหลักอันหนึ่งเรียกว่า "**สิทธิการ**" หลักการทดสอบผลว่าจะมีความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพียงไร เมื่อเรารู้อย่างนี้เป็นการเพิ่มค่าตัวไปในตัวเลย คุณค่าของตัวก็เกิดมีขึ้น หรือไม่เช่นนั้น ก็เป็นที่เคารพนับถือและยำเกรงของเขา

คราวนี้มาว่าถึงผลสรุปแห่งการอบรมครั้งนี้ ท่านทั้งหลายจะเห็นสอดคล้องต้องกันทุกรูปว่า ในการเข้ารับการอบรมครั้งนี้ **เป็นการเพิ่มพูนหรือเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่พระวิทยากรจะพึงปฏิบัติให้กว้างขวางยิ่งขึ้น** อันนี้เป็นประการแรกที่เราได้รับ ท่านทั้งหลายได้รับความรู้ในสิ่งที่ยังไม่เคยรู้มาก และเข้าใจในสิ่งที่ไม่เคยเข้าใจก็มาก ในคราวนี้ เราได้ความรู้ประกอบไปมากโดยเฉพาะความรู้ในหน้าที่ ผมฟังดูแล้วแม้จะพร่องไปบ้าง แต่ก็น่าพอใจ ความรู้ประกอบในหน้าที่จะเป็นการเกื้อกูลในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวิทยากรตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๘ ข้อ ความรู้ความสามารถท่านทั้งหลายได้ไปมากพอสมควรทีเดียว

ผลประการที่ ๒ "**เป็นการสร้างทัศนคติให้เกิดมีขึ้นตามสมควร**"

ผลข้อนี้มิใช่หมายถึงความรู้ความเข้าใจ แต่หมายถึงการสร้างแนวความคิดเห็นหรือสร้างทัศนคติให้แก่ท่านทั้งหลายจากการได้ยินได้ฟังในคราวอบรม เหมือนเอาสี ๒ สี ๒ ชนิด มาผสมกันเข้าแล้วมันจะกลายเป็นอีกสีหนึ่ง ทัศนคติอาจเป็นไปอย่างนี้ได้ อาจเป็นไปอย่างโน้นได้ สมมติว่าก่อนจะมารับการอบรมนี่ ท่านทั้งหลายอาจอยู่ในลักษณะคน "**ขี้แพ้**" พอเข้ามารับการอบรมแล้วจะกลายเป็นคน "**ขี้สู้**" ขึ้นมาทีเดียว มันเกิดสู้ขึ้นมานะบอกให้รู้ไว้ มันมีบทต่อไปอีกว่า "**นักเลงขี้แพ้ขี้ขลาด ขี้คร้าน**" พออบรมมาแล้วมันเกิดไม่ขี้แพ้ขึ้นมาเชียว อย่างนี้เรียกว่าเกิดทัศนคติ มันเปลี่ยนแนวความคิด บางทีเราไม่เคยคิด แต่พอได้ยินได้ฟังเข้า มันเกิดนึกคิดขึ้นมา เมื่อคิดแล้วมันได้อะไรขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งได้มาจากการได้ยินได้ฟังนั่นเอง คือมันเกิดแนวความคิดใหม่อีกอย่างหนึ่ง อันนี้เขาเรียกว่า "**ทัศนคติ**" การได้แนวความคิดนี้ จัดเป็นผลของการอบรมคราวนี้

ฉะนั้น จึงตั้งเป็นหัวข้อสรุปการอบรมว่า "**เป็นการเสริมสร้างทัศนคติให้แก่วิทยากรตามสมควร**" ไม่ใช่ทุกเรื่อง ทัศนคติที่เกิดนี้เหมือนกันไม่ได้ เพราะต่างคนต่างคิดและเป็นของใครของมันเก็บไว้ในใจเงียบ ๆ จึงมีด้วยกันทุกคนทุกท่าน แต่กว้างแคบแค่ไหน ให้คุณประโยชน์อย่างไรเพียงใด เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ผลประการที่ ๓ "**เป็นประโยชน์ในการสังคม**"

ผลข้อนี้กว้างขวางมาก ท่านทั้งหลายอยู่จังหวัดเดียวกัน บางทียังไม่รู้จักกันทั่ว ต่างจังหวัดก็รู้จักกันบ้าง ไม่รู้จักบ้าง ยิ่งหลายจังหวัดก็ยิ่งรู้จักกันน้อยกว่าไม่รู้จัก ท่านทั้งหลาย มารวมกันนี่การสังคมจะดีขึ้น

การสังคมนี้มีคุณอย่างไร ? การสังคมเป็นประโยชน์เงียบในการที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นการกระทำของแต่ละบุคคล เช่นเรามาสังคม ณ ที่นี้ เห็นเขาทำอย่างไร ก็มักจะทำตามเขาอย่างในการอบรมนี้ ก่อนจะเริ่มอบรม มีการยืนสวดมนต์ไหว้พระ จะเลิกก็ยืน แต่ตอนอยู่วัดเดิม เรานั่งเลยบอกว่าไม่เอาละฉันจะนั่งเพราะฉันเคยนั่ง จะไม่ยอมยืนอย่างนี้เราทำไม่ได้ เพราะเพื่อนเขายืนกันหมด จะมัวมานั่งอยู่ได้อย่างไร เข้าเมืองตาหลิ่วแล้วนี่ อันนี้แหละครับอำนาจของสังคมท่านจะเห็นว่าเปลี่ยนแปลงอะไรท่านทั้งหลายมาก ความรู้จักมักคุ้นกันก็เป็นส่วนได้ เมื่อรู้จักมักคุ้นกันแล้วก็ทำให้คิด เกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยกัน เช่นในจังหวัดของเราคนมีไม่พอ ก็พลิกดูในบัญชี อ้อ ! องค์นี้อยู่จังหวัดนี้ ถึงไม่รู้จักมักคุ้นกันดีนักก็พอจะนิมนต์ให้มาช่วยได้ ก็มีหนังสือแจ้งไป เราเป็นวิทยากรร่วมรุ่นนะ เพราะคำว่าร่วมรุ่นร่วมพวกนี่ทำให้เกิดใจสู้นะ เพราะถือพวกกันอยู่แล้ว นี่รุ่นหนึ่งด้วยกันจะต้องทำงานร่วมกัน ทำหน้าที่อันเดียวกัน บอกไปนะว่าเดี๋ยวนี้ยากจนขัดสนวิทยากร ในคราวไปอบรมที่วัดสามพระยา ท่านองค์หนึ่งที่หัวแหลมดีกว่าเพื่อน ขอให้ไปช่วยทีเถอะน่าพวกเอ๋ย แต่อย่าลืมนะค่ารถค่าเรือ อย่าให้ท่านต้องขาดทุน

ในการมาร่วมกัน ถือว่าเป็นผลในการสังคม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง ผมขอเล่าเรื่องของสมเด็จพระมหาสมณฯ ที่ทรงไว้มาถวาย ท่านทรงไว้ว่า "**พระของเราที่ว่าโง่นั้น ก็เพราะไม่มีการสังคม**" เพราะฉะนั้น เมื่อเสด็จไปตรวจการณ์คณะสงฆ์ ทรงเห็นว่าสมภารเจ้าวัด หรือเจ้าคณะรูปใดมีแวว ก็ทรงให้ติดตามเสด็จด้วย แต่มิใช่ทุกองค์ ถ้าไม่มีแววไม่ทรงให้ตามเสด็จ เพราะเหตุนั้นพระที่ตามเสด็จสมเด็จพระมหาสมณฯ ที่ผมรู้จักในมณฑลพิษณุโลกเป็นพระที่ใช้ได้ทั้งนั้นแม้จะแก่แล้วก็ตาม สมเด็จพระมหาสมณฯ ทรงแก้คนด้วยหลักอันเดียวคือ "**การสังคม**" ให้ได้พบปะพูดคุยกัน ไม่ใช่ว่าวัดใครอยู่อู่ใครนอน ไม่ใช่ว่าเป็น "**นางกินนร**" (นาง-กิน-นอน) ถ้าโดนว่าอย่างนี้ขอให้รู้ไว้นะว่าเขาประชดให้ คือ "**กิน กับ นอน**" เขาด่าเจ็บนะครับคำนี้ เราเป็นผู้ชาย แท้ ๆ มาว่าเราเป็น "**นาง**" เสียอีก มันเจ็บกว่า "**กินนอน**" อีกนะครับ ดังนั้น "**นางกินนร**" จึงเป็นคำด่าที่เจ็บทุกคำ

ผลประการที่ ๔ **"เป็นการสร้างวิสารทะ"**

คนที่ไม่เคยเข้าสมาคมนี่ลำบาก มันไม่มีวิสารทะ อย่างเช่นในเวลาทดลองเข้ารับตราตั้งพระอุปัชฌาย์ ไม่ทันได้เดินเข้ามาหาผู้สอบเลย ยืนขาสั่นพั่บ ๆ แล้ว เพียงทดลองฝึกการเข้ารับเท่านั้นนะ อย่างนี้เรียกว่าไม่มีวิสารทะ

อัน "**วิสารทะ**" คือความกล้าหาญ องอาจที่เกิดขึ้นในทางจิตใจ ไม่มีความย่อท้อ ไม่ใช่อย่างที่ยกตัวอย่างให้ฟัง ท่านทั้งหลายต้องฝึกไว้ เวลาไปหาผู้หลักผู้ใหญ่หรือเข้าสังคมใด ต้องไม่สะทกสะท้าน ผมเคยเห็นสมภารบางรูปนั่งเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช นั่งตัวลีบสั่นริก ๆ เลย ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้นั่งองค์เดียว นั่งกันอยู่ตั้งหลายองค์ อย่างนี้เขาเรียกว่าขาดวิสารทะ เพราะเหตุว่า มิได้เข้าร่วมกัน การเข้ามาอบรมนี้จึงได้ผลไปอีกอย่างหนึ่งซึ่งนอกเหนือไปจากวิชาความรู้ คือ วิสารทะ นั่นเอง

ผลประการที่ ๕ **"ฝึกความลำบากตรากตรำ"**

อันความลำบากตรากตรำนี่เราต้องฝึกมาจึงจะสู้ได้ ปกติเรามักจะไม่ค่อยสู้อะไรอยู่แล้ว แต่ถ้าเคยฝึกเคยผ่านมาแล้วมันสู้ สมมติอย่างท่านทั้งหลายนั่งติดต่อกันวันละ ๔ ชั่วโมงเป็นประจำนี่ทนได้ แต่ผู้ไม่เคย พอถูกเรียกมานั่งฟังเราพูดเพียง ๒ ชั่วโมงเท่านั้น พวกบ่นเมื่อยจะตายแล้ว เราก็บอกได้ทันทีว่าอะไรกัน แค่นี้บ่นแย่แล้ว ข้าเคยนั่งติดต่อกัน ๔ ชั่วโมง ถ้านับเป็นวันก็วันละ ๖ ชั่วโมง ไม่เห็นเป็นไร ที่เขาบ่นเพราะการนั่ง ๒ ชั่วโมงเขาไม่เคยฝึกมา ส่วนเรา ๖ ชั่วโมง เคยได้รับฝึกจึงไม่เป็นไร การทำอย่างนี้เรียกว่าฝึกความอดทน จัดเป็นผลการอบรมคราวนี้

ผลประการที่ ๖ **"เป็นการฝึกความซื่อตรงต่อเวลา"**

การฝึกความซื่อตรงต่อเวลานั้น คือ การที่เราทำอะไรเป็นระเบียบเรียบร้อย การที่เราฝึกกันไว้จะเข้า จะหยุด จะออก เรียกรวมฉันข้าว จะฉันข้าว จะลงมือฉัน เขาให้สัญญาณก่อน การมีสัญญาณก่อนเช่นนี้เป็นการฝึกความตรงต่อเวลาเป็นคนตรงต่อเวลา การตรงต่อเวลานี้เป็นเรื่องสำคัญ คนที่เจริญแล้วในประเทศที่เจริญแล้วเขาถือกันนัก สมเด็จพระสังฆราช วัดเบญจมบพิตรฯ เคยรับสั่งกับผมว่า เรื่องตรงต่อเวลาแล้วเป็นยอมกลัวในหลวงองค์ปัจจุบันเชียว ผมทูลถามว่า พระเดชพระคุณก็เป็นหนึ่งเรื่องตรงต่อเวลา ทำไมไปยอมกลัวในหลวง ท่านตรัสว่า ที่วัดคราวงานกฐินพระราชดำเนิน เขาออกหมายว่า เวลา ๑๖.๐๐ น. เสด็จเข้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร ฉันสังเกตมา ๒ ปีแล้ว พอย่างพระบาทข้ามธรณีประตูเท่านั้น นาฬิกา ตี ๑๖.๐๐ น. ตรงทีเดียว นี่ปีหนึ่งละ พอปีที่สองก็เป็นอย่างนั้นอีก เลยทรงยอมแพ้ในหลวงเลย

ผลประการที่ ๗ **"ฝึกให้รู้จักการเสียสละ"**

การเสียสละที่เราได้ฝึกกันนั้นมิใช่เฉพาะการเสียสละสิ่งของเท่านั้น แต่หมายถึงการเสียสละความสุขที่เคยได้รับหรือที่ควรจะได้รับ เช่น พอบ่ายโมง กำลังหลับสบายเชียว เสียงระฆังตีเรียกเข้าห้องประชุม แม้จะคิดว่า เอาอีกแล้ว ยังไม่ได้หลับเลยก็ต้องลุกต้องตื่นมา การที่เราตื่นมานี่แหละ

เรายอมเสียสละความสุขในการนอน แม้ผมก็เช่นเดียวกัน บางครั้งอยู่ดึกไปหน่อยก็ต้องลุกมา เราต้องสละความสุขในการนอนอย่างนี้ จะไปนอนแบบขี้เกียจไม่ได้ นอกจากนี้ ท่านทั้งหลาย ยังต้องสิ้นเปลืองเงินทองในการไปมา ในการใช้จ่ายส่วนตัวบ้างเล็กน้อย ผมก็เห็นใจ แต่ก็ให้นึกว่าเสียสละด้วยกัน ไม่มีใครไม่เสียสละหรอกครับ ไม่ว่าจะอยู่ในวงผ้ากาสาวพัสตร์อย่างผมอย่างท่าน แม้ท่านที่เป็นทายกทายิกาญาติโยมทั้งหลาย ก็ได้เสียสละเหมือนกัน

ผลประการที่ ๘ "**เป็นการช่วยทายกทายิกาได้บำเพ็ญกุศลทานบารมี**"

ผลข้อนี้เป็นผลกระจาย ทายกทายิกาทั้งหลายที่ได้มาถวายความอุปถัมภ์เรื่องภัตตาหารทั้งเช้า-เพล และถวายน้ำปานะในตอนบ่ายที่มีประจำในภาคเช้าก็มี "**บริษัทไนติงเกล-โอลิมปิค**" คือนายห้างและคณะญาติ ได้เอาใจใส่อย่างดี ญาติโยมที่อื่นก็ช่วยกัน ที่เขาช่วยนี่ ก็เพราะท่านทั้งหลายมาเพื่อปฏิบัติในสิ่งที่ดี คนดีเขาก็อุปถัมภ์ หากผมชวนท่านทั้งหลายมาเดินขบวนให้เหลืองอร่ามเต็มถนนซิครับ รับรองไม่มีข้าวฉันแน่ ที่เขายอมถวายให้นี่แหละครับเป็นการได้บำเพ็ญกุศลทานบารมีอีกประการหนึ่งของเขา

ผลที่ว่ามานี้ เป็นผลกระจายสุด แต่จะคิดได้ในขณะนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายจำไว้

ส่วนผลรวบยอดแห่งการเปิดอบรมพระภิกษุเพื่อเป็นวิทยากรนี้ก็คือ "**สร้างความเป็นภัพพบุคคล**" นี่แหละเป็นผลสรุปหรือผลรวบยอด สรุปได้ข้อเดียวเท่านี้

ปัญหามีต่อไปว่า "**ภัพพบุคคล**" นั้นคือบุคคลเช่นไร

ผมขออ้างหลักจากพระพุทธพจน์ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ เมื่อคราวส่งพระอรหันตสาวกไปประกาศพระศาสนา ซึ่งพระองค์ทรงปรารภคำอยู่คำหนึ่งว่า "**สัตว์โลกที่เป็นอภัพพบุคคลจะพ้นจากความเป็นอภัพพบุคคลได้ ก็เพราะอาศัยเหตุสำคัญประการหนึ่งคือการได้ยินได้ฟัง ที่เขาเป็นอภัพพบุคคลนั้นก็เพราะเขาไม่เคยได้ยินได้ฟัง**"

"**ภัพพบุคคล**" นั้น ขอแปลง่าย ๆ ว่า "**บุคคลที่ควรเป็น**" ส่วน "**อภัพพบุคคล**" คือ "**บุคคลที่ไม่ควรเป็น**" ผมจะไม่พูดในทางมรรคผล จะพูดในทางโลกิยะเท่านั้น บุคคลที่ควรเป็น เช่น เป็นสมภารเจ้าวัดก็เป็นบุคคลที่สมควรเป็นสมภารเจ้าวัด เป็นเจ้าคณะก็เป็นบุคคลที่สมควรเป็นเจ้าคณะ เป็นวิทยากรก็เป็นบุคคลที่สมควรเป็นวิทยากร นี่แหละเรียกว่าเป็น "**ภัพพบุคคล**" ไม่ว่าเป็นอะไรก็เป็นให้สมควรให้ดี เช่นเป็นคนกวาดถนนก็ต้องเป็นผู้สมควรเป็น คือกวาดถนนให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ เป็นคนล้างส้วมก็ต้องสร้างเขาให้เป็นภัพพบุคคลให้ได้ คือให้ล้างส้วมให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ นี่แหละครับภัพพบุคคล

ผมขอฝากท่านไว้ด้วยว่า เมื่อเราเป็นภัพพบุคคลแล้วขอให้ช่วยกันไปเสริมสร้าง หรือไปสร้างสรรค์ประชาชนในเขตตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ซึ่งอยู่ในขอบข่ายที่เราจะช่วยเหลือให้เป็นภัพพบุคคล ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในเพศไหนวัยไหน ตระกูลไหน ให้เป็นบุคคลที่สมควรเป็นให้ได้

ประการแรกที่ผมอยากจะฝากนั้นก็คือขอฝากเป็นคำรวมว่า "**ขอให้ลองช่วยกันสร้างเสริมประชาชนของประเทศชาติให้เปลี่ยนภาวะมาเป็นพลเมืองของประเทศชาติ**"

ท่านทั้งหลายอาจจะนึกว่า "**ประชาชน**" กับ "**พลเมือง**" นี่มันก็คน ๆ เดียวกันนี่ จะเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ก็ต้องบอกว่า เปลี่ยนแปลงภาวะของเขา มิใช่เปลี่ยนผู้หญิงให้เป็นผู้ชาย หรือแปลงผู้ชายให้เป็นกะเทย คือเปลี่ยนแปลงภาวะประชาชนให้เป็นพลเมือง

คำว่า "**ประชาชน**" กับคำว่า "**พลเมือง**" นี่ต่างกัน "**ประชาชน**" หมายถึงจำนวนประชากรของประเทศหนึ่งชาติหนึ่งทั้งหมด อย่างประเทศไทยมีประชาชน ๔๓ ล้านคนเศษ นี่ถือว่าเป็นประชาชน แต่ในคน ๔๓ ล้านคนนั้น จะถือว่าเป็น "**พลเมือง**" ทุกคนไม่ได้เพราะว่าคำว่า "**พลเมือง**" นั้น เขาหมายถึงประชากรที่เป็นกำลังของประเทศชาติ ถ้าบุคคลที่ยังไม่เป็นกำลังของประเทศชาติได้ เขาเรียกว่า "**ประชาชน**" เฉย ๆ ประชาชนนั่นเอง ถ้าได้เปลี่ยนแปลงภาวะมาเป็นกำลังของประเทศชาติได้แล้ว ผู้นั้นแหละจะได้นามว่า "**พลเมือง**" คือได้เลื่อนชื่อจากคำว่าประชาชนมาเป็น "**พลเมือง**"

คำว่า "**พลเมือง**" แยกเป็น ๒ คำ คือ "**พล**" กับ "**เมือง**" "**พล**" ก็คือ "**กำลัง**" พลเมืองก็คือ "**กำลังเมือง**" คนที่จะเป็นกำลังเมืองได้นั้นต้องเป็นกำลังบ้านมาก่อน แม้วัด ก็สงเคราะห์เข้าในบ้านเหมือนกัน แต่เป็นหมู่บ้าน ดังนั้น ถ้าพูดถึงบ้านก็ให้บวกวัดเข้าไปด้วย เมื่อบุคคลเป็นกำลังของบ้านมาแล้วก็รวมกันเป็นกำลังของเมืองต่อไป

ขอให้จำไว้ด้วยนะว่า ขอให้ช่วยกันสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองให้เป็นกำลังเมืองให้ได้ ขอให้จำไว้เป็นหลักอบรมของหน่วยทุกหน่วย กำลังที่เรากำหนดไว้ว่าจะต้องสร้างเสริมให้มีไว้ในระยะเริ่มต้นนี้ มี ๔ ประการ คือ

๑. **กำลังกาย**
๒. **กำลังความรู้**
๓. **กำลังใจ (หมายถึงคุณธรรม)**
๔. **กำลังทรัพย์**

กำลังทั้ง ๔ นี้ เราได้วางไว้เป็นวัตถุประสงค์แล้ว ให้ท่านทั้งหลายเลือกใช้เอา ผมไม่มีเวลาที่จะอธิบายให้กระจ่างได้ แต่บอกให้รู้ว่าที่เขาพูดบรรยายกันมานี่อยู่ในวงทั้งนั้น ให้ไปเก็บเล็กผสมน้อยเอาเอง เช่นอย่างศีลธรรมก็เป็นกำลังใจ กำลังทรัพย์ก็ได้แก่พวกสัมมาอาชีพ

หากว่าเราช่วยกันสร้างประชากรให้มีกำลังทั้ง ๔ นี้ได้ ก็จะทำให้ผู้นั้นเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ไม่บกพร่อง แต่ถ้าหากว่ายังบกพร่องอยู่บ้านก็เรียกว่าเป็นพลเมืองยังไม่สมบูรณ์แบบ ท่านทั้งหลายจะต้องนำสิ่งเหล่านี้ไปลองใช้ดูเป็นภาคปฏิบัติ ทุนรอนด้านความรู้ที่ท่านทั้งหลายได้ไปเฉพาะตัว ๆ มากมายพอควรละ นอกจากทุนรอนด้านความรู้แล้ว ยังได้ทุนรอนด้านมิตรสหาย

เพื่อสหธรรมิกที่ร่วมกันในบัดนี้ ถ้าเรายังขัดข้องขัดสนอยู่ก็อาจไหว้วานเพื่อนฝูงได้ ต่อไปอย่าไปอย่างโดดเดี่ยว ตำบลโน้นช่วยตำบลนี้ อำเภอนี้ไปช่วยจังหวัดโน้น ผลัดเปลี่ยนกันไป

ผมขอกล่าวกับท่านทั้งหลายเป็นการปิดประชุมในที่นี้ว่า ขอให้ท่านที่จะเป็นวิทยากรทั้งหลาย ณ บัดนี้ หรือภิกษุทั่ว ๆ ไปพึงระลึกว่า การทำงานครั้งนี้ของเรานั้น.......

- ประการหนึ่ง เป็นการใช้หนี้พระพุทธเจ้า พระศาสนา ให้ถือว่าการกระทำของเราครั้งนี้เป็นการใช้หนี้พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นหนี้อะไรเรา ? อย่าลืมนะ พระพุทธเจ้ามิใช่จะเป็นหนี้เท่านั้น พวกเราทั้งหลายนี่เป็นทาสพระพุทธเจ้า เป็นทาสพระธรรม ดังที่เราสวดกันทุกวันว่า "**พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโสว**..........**ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโสว**........" "**ข้าพเจ้าเป็นทาสพระพุทธเจ้า**....... **ข้าพเจ้าเป็นทาสพระธรรม**" เรายอมตัวแล้วนะ ให้นึกอย่างนี้เท่านั้น ไม่ควรนึกอย่างอื่น

- ประการที่สอง เป็นการใช้หนี้ชาติและประชาชน เป็นหนี้อะไร ? ท่วมหัวอีกเหมือนกัน

เป็นฤดูกาลที่เราทั้งหลายจะต้องบำเพ็ญตนเป็นคนมีกตัญญูกตเวทีอย่างสูง ในการที่จะชำระหนี้เปลื้องหนี้พระพุทธเจ้า เปลื้องหนี้ชาติประชาชน เปลื้องหนี้ต่อองค์พระมหากษัตริย์ เพราะพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งศาสนูปถัมภ์ เรื่องนี้เป็นเรื่องตรง เป็นหน้าที่ตรงของเรา จะไปนึกว่าทำให้เจ้าคณะจังหวัด ทำให้เจ้าคณะภาค ทำให้มหาเถรสมาคม ไม่ได้ นึกเล่น ๆ น่ะพอนึกได้ แต่ใจจริงจะต้องนึกอย่างที่กล่าวมา จะต้องไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นลาภ ยศศักดิ์อัครฐาน แต่เป็นการทำงานใช้หนี้ การทำงานใช้หนี้อันนี้เอง จะมีผลสะท้อนมาเกิดในวงพุทธจักร คือ

๑. จะเป็นการปกป้องพระศาสนา

๒. จะเป็นการรักษาสังฆมณฑล

๓. จะป้องกันความอับจนของวัดวาอาราม

เพราะฉะนั้น จะเหนื่อยยากลำบากสิ้นเปลืองเท่าใด ต้องยอมลงทุนสู้ ภายใน ๓ ปีเท่านั้น ความมั่นคง ความเจริญรุ่งเรือง จะมีขึ้นโดยลำดับ ผมขอฝากท่านทั้งหลายไว้ในการกล่าวสรุปผลการอบรมครั้งนี้ให้ทราบโดยทั่วกัน.

พระพุทธคุณ ๒ ประการ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการอบรมพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ณ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๙

***

ท่านวิทยากรทั้งหลาย

ในภาคเช้าวันนี้ ผมจะได้ถวายความรู้เรื่องพระพุทธคุณ ๒ ประการ เรื่องพระพุทธคุณทั้ง ๒ ประการนี้ ได้ถือเป็นหัวข้อสำคัญหัวข้อหนึ่ง ในบรรดาเรื่องทั้งหลายที่ถวายความรู้แก่ท่านทั้งหลายไปในรุ่นที่ ๑ บังเอิญผมไม่ได้มีโอกาสที่จะพูดในเรื่องพระพุทธคุณ ๒ ประการ ตามที่กำหนดไว้ จึงขอร้องให้เจ้าคุณราชวิสุทธิเวที (รองเจ้าคณะภาค ๖ วัดเบญจมบพิตรฯ) ซึ่งหน่วยอบรมต่าง ๆ ก็คงจะรู้จักดี และท่านได้เดินทางร่วมไปกับผมในการเปิดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลทุกตำบล เรียกได้ว่าทุกหน่วย ถวายความรู้แทนผม และท่านก็ได้บันทึกเรื่องที่พูดไว้

ในพุทธคุณ ๒ ประการนั้น ถือว่า เป็นหลักวิชาที่ดี ผมจะขอให้ท่านได้แจกเรื่องที่ท่านได้พูดไว้ ในเรื่องพุทธคุณ ๒ ประการ แก่ท่านทั้งหลายในโอกาสนี้ด้วย ส่วนเนื้อถ้อยกระทงความที่ผมจะพูดถึงในเรื่องพุทธคุณ ๒ ประการนั้น อาจจะแตกต่างไปจากเรื่องที่ท่านพูดไว้บ้าง อันนั้นก็ถือเป็นเพียงถ้อยคำสำนวน และในเนื้อเรื่องบางประการ เรื่องพระพุทธคุณ ๒ ประการนั้น เป็นเรื่องครอบโลก จะพูดในส่วนไหน ในลักษณะไหน ก็พูดได้ทั้งนั้น เพราะเหตุใดการอบรมพระภิกษุ เพื่อเป็นวิทยากรประจำตำบล อำเภอ จังหวัด ตลอดถึงภาค จึงได้นำหัวข้อเรื่องนี้มาเป็นหัวข้อที่จะถวายความรู้อันนี้เนื่องจากมีเหตุผล ที่เราจะมองข้ามไปเสียไม่ได้ แม้จะเป็นการตำหนิตัวเองบ้าง เราก็ต้องยอมรับความเป็นจริงกันเป็นส่วนมาก

จริงอยู่ พระพุทธคุณทั้ง ๒ ประการนี้ ท่านหรือเกือบทุกท่านย่อมจะรู้ เคยได้ยิน ได้ฟังมาและเคยได้ศึกษาเล่าเรียนมาที่ยังไม่รู้ก็คงจะมีพอสมควรเหมือนกัน เพราะว่าเรื่องพระพุทธคุณนั้นที่เราแม่นจำกันทั่วถึงนั้น ก็คือพระพุทธคุณ ๙ ประการ ทั้งที่เรารู้กันทั่วไปในพระพุทธคุณ ๙ ประการนั้น ถ้าท่านทั้งหลายจะนึกขลังขึ้นมา ที่เป็นเจ้าคณะหรือเจ้าอาวาส จะลองไต่ถามพระภิกษุสามเณรในวัดของตัวหรือเจ้าอาวาสบางรูปก็ได้ว่า พระพุทธคุณ ๙ ประการ ที่สวดกันทุกเช้าทุกค่ำเรียกว่า

เป็นนิตย์ หรือสวดกันเป็นประจำนั้นมีอะไรบ้าง ?

ถ้าท่านทั้งหลายยังไม่เคยตั้งปัญหาอันนี้ถามแก่ท่านผู้ใด เมื่อท่านกลับไปจากการอบรมครั้งนี้แล้ว ก็ลองตั้งปัญหาถามดู

ถ้าท่านทั้งหลายยังไม่เคยตั้งปัญหาอันนี้ถามแก่ท่านผู้ใด เมื่อท่านกลับไปจากการอบรมครั้งนี้แล้ว ก็ลองตั้งปัญหาถามดู พุทธคุณ ๙ ประการก็คือ **อิติปิ โส ภควา** นี้แหละ ลองให้นับดูซิ จะขาดบ้าง จะเกินบ้าง จะพอดิบพอดีครบถ้วนทั้ง ๙ ประการบ้าง ผลจะออกมาอย่างนี้แน่นอนนี้ภายในวงการของบรรพชิต

ถ้าท่านทั้งหลาย จะลองทดสอบกับทายกทายิกาของเราเฉพาะที่มาทำบุญทำทานที่ศาลาในวันพระ ว่าที่เราสวด อิติปิ โส คือ สรรเสริญพระพุทธคุณ ๙ ประการ โยมหญิงก็ได้ โยมชายก็ได้ ที่สามารถจะบอกพุทธคุณให้ครบทั้ง ๙ ประการได้ถูกต้อง ลองยกมือขึ้นซิ ก็อาจจะมียกมือหลายคน แต่คงไม่หมดทั้งศาลา และในการยกมือหลายคนนั้นไม่ใช่จะตอบถูกทุกคนที่ตอบถูกนั้น เป็นส่วนน้อย ถ้าไม่ขาดก็เกิน บางท่านก็บอกว่า อิติปิ โส ก็หนึ่งล่ะ ภควา สอง นับไปเลย เอ! ได้เท่าไร?

พระพุทธคุณ ๓ ประการนี้ ห่างจากหูพุทธบริษัทมากกว่าพระพุทธคุณ ๙ ประการ ยิ่งพระพุทธคุณ ๒ ประการด้วยแล้ว ยิ่งห่างหนักออกไปอีก หรือห่างไกลไปอีก ถ้าถามพระในวัดเรา อาจจะไม่มีพระรูปไหนทราบเลยว่า พระพุทธคุณ ๒ ประการนั้น คือ อะไร ? ถ้าถึงสมภารเจ้าวัดที่ไม่ได้ยินได้ฟัง ไม่ได้กำหนดจดจำไว้ ก็ไม่แน่นักที่จะตอบได้ทุกองค์ ๑๐๐ ใน ๓๐ จะได้หรือไม่ก็สงสัยอยู่ เพราะเป็นเรื่องห่างไกล

พระพุทธคุณ ๒ ประการนี้ คือ พระอัตตสมบัติ กับ พระปรหิตปฏิบัติ พระพุทธคุณ ๒ ประการนี้แหล่ะ ที่จะพูดในวันนี้

พระพุทธคุณ ๒ ประการ ที่ยกเอามาเป็นหัวข้อบรรยายถวายความรู้นั้น ก็เพราะว่า พระพุทธคุณ ๒ ประการนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เกี่ยวกับการพระศาสนา การคณะสงฆ์ การวัดวาอาราม เมื่อพูดถึงเรื่องนี้มาพอรู้จักหัวเรื่องว่า พุทธคุณ ๒ ประการ คือ อะไรแล้ว ผมก็ต้องย้อนกลับพูดถึงเรื่องเมื่อหลายพันปีมาแล้ว หรือถ้าจะกล่าวให้ตรงก็เมื่อ ๒๕๖๐ ปีเศษมาแล้ว ท่านทั้งหลายก็คงจะได้ศึกษาเล่าเรียน หรือเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วว่า พระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสรู้แล้ว เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็มาถึงทางสองแพร่ง ที่จะเป็นโชคชะตาตัดสินว่า การตรัสรู้ของพระพุทธองค์ว่าจะเป็นไปในลักษณะใด ทาง ๒ แพร่งที่กล่าวมาแล้วนี้ ท่านทั้งหลายคงจะระลึกได้ว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว พระหฤทัยน้อมไปในความขวนขวายน้อย ตำราบอกไว้ชัดว่า จะไม่ทรงสั่งสอนใคร และก็มีตัวอย่างให้พระพุทธรูปได้ทรงเห็นเป็นตัวอย่างด้วย

ตัวอย่างนั้นคือพระปัจเจกพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้านี้มีมานมนานก่อนพระพุทธเจ้าของเรา ท่านทั้งหลายก็คงจะได้ยินทั้งในทางคัมภีร์และในชาดกต่าง ๆ พระปัจเจกพุทธเจ้านั้นคือ

ท่านก็ตรัสรู้ถึงที่สุด เหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา แต่ท่านไม่สั่งสอนใคร พอตรัสรู้เสร็จแล้ว เข้าป่าเข้าเขาไปเลยนาน ๆ ท่านจะเข้ามาเยี่ยมบ้านเยี่ยมเมืองสักครั้งหนึ่ง มีผู้กล่าวว่า พระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านสอนเหมือนกัน ความจริงพระปัจเจกพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอน ท่านมีเพียงคาถาให้พรเท่านั้น

เมื่อท่านมาเที่ยวในบ้านในเมือง มีใครถวายภัตตาหารท่านแล้วก็ตั้งความปรารถนาขอไอ้นั่นขอไอ้นี่ ท่านก็เพียงว่าเป็นอย่างย่อหรืออย่างพิสดาร ถ้าหากว่ามีเวลานานสักหน่อย นิมนต์ท่านพัก หรืออะไรทำนองนี้ ท่านก็ให้พรยาว หรือถ้าท่านรีบร้อน ก็ให้พรสั้น เช่น อย่างเวลาบิณฑบาต คนใส่บาตร พอใส่บาตรเสร็จก็ตั้งความปรารถนาเอาอย่างนั้น เอาอย่างนี้ ท่านกล่าวว่า **เอวํ โหตุ** บอกเป็นภาษาบาลี เมื่อแปลเป็นภาษาไทยว่า จงสำเร็จตามที่ท่านปรารถนาเถอะ เรียกว่าพรอย่างสั้น ถ้าอย่างยาว ที่เราเอามาใช้เป็นบทอนุโมทนาว่า **อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา จนฺโท ปณฺณรโส ยถา** ว่าอย่างนี้ หรือว่าท่านไม่ว่า คาถานี้ ก็จะว่าคล้ายกัน ต่างกันแต่เบื้องปลาย เช่น **อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา** เมื่อกี้นี้ว่า **จนฺโท ปณฺณรโส ยถา** นี้อีกแบบหนึ่ง นี้ไม่เอา เอานี้ออก เอานี้แทนว่า **มณิโชติรโส ยถา** เป็นบทอนุโมทนา ที่เราเอามาใช้ในบทยถา ตั้งแต่ **อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ** ไปเป็นพระปัจเจกพุทธวจนะ หรือ เป็นพระดำรัสของพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่ให้ศีลให้พรแก่คนผู้ได้ถวายไทยธรรมแก่ท่าน ก็มีเท่านี้นอกนั้นไม่มี

เพราะฉะนั้น คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อยังมีพระชนม์อยู่ คือองค์ท่านมีอยู่ ความตรัสรู้ของพระองค์ก็มีเฉพาะในพระองค์ท่าน ไม่ก้าวออกจากพระองค์ไปยังผู้อื่น เมื่อพระองค์นิพพานแล้วก็เลิกกัน เพราะไม่มีผู้สืบต่อ ใครจะสืบต่อเล่า เพราะไม่รู้ เราจะเห็นได้ว่าตัวอย่างมีพระหฤทัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา น้อมไปเพื่อขวนขวายน้อยจะไม่สั่งสอน พูดอย่างง่าย ๆ จะเอาอย่างพระปัจเจกพุทธเจ้า ในตำนานกล่าวในเชิงบุคคลาธิษฐานว่า ท้าวสหัมบดีพรหมมาอาราธนา หรือพระองค์จะทรงดำริใหม่ การที่จะไม่สั่งสอนใครเลยนั้น การตรัสรู้เป็นหมัน สัตว์โลกที่ควรจะได้รับเมตตากรุณานั้นมีเต็มโลก ถ้ามาตัดช่องน้อยเฉพาะตัวอย่างนี้ สัตว์โลกก็คงเป็นผู้บอดตามเคยหรือตามเดิม ไม่มีใครที่จะช่วยแก้ความมืดความบอดอันนั้น สัตว์โลกเป็นผู้ที่น่าสงสารที่เป็นผู้มืดผู้บอดอยู่นั้น เพราะเขาไม่มีทุนรอนประจำตัวพอที่จะขจัดความมืดความบอดของเขาได้ นี้แหละเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ ทรงใช้พระญาณพิจารณาสัตว์โลกว่า คนที่บอดที่มืดอยู่ มันหมดหนทางแก้ไขหรือไม่มีทางแก้ไข คนที่มีทุนรอนดีก็มีมาก ผลที่สุดทรงเห็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นสัตว์โลกปรากฏในข่ายพระญาณจึงแบ่งถึง ๔ เหล่าที่ท่านทั้งหลายทราบ ในเรื่องบุคคล ๔ เหล่า บางคนก็ไม่เอาไม่รู้ไม่เข้าใจและก็ไม่อยากรู้ แปลว่าเสีย ๑ ได้ ๓ ซึ่งเปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า

เมื่อพระองค์ทรงเห็นอย่างนี้แล้ว ทรงเห็นว่า ได้มากกว่าเสียเพราะได้ถึง ๓ เหล่า ที่ไม่สามารถสอนได้มีอยู่เหล่าเดียว ที่เรียกว่า ปทปรม ก็ตัดสินพระทัยในการที่จะทรงสั่งสอน ขอให้ท่าน

ทั้งหลายสังเกตให้ดี จะไม่สอนครั้งแรก ทรงพิจารณาทบทวนแล้ว ตกลงว่าจะทรงสั่งสอนสัตว์โลก เมื่อตกลงพระหฤทัยเช่นนี้แล้วก็ตั้งพระทัยเด็ดขาด อันนี้ท่านทั้งหลายต้องพยายามนึกไว้ พระองค์ผู้เป็นพระสังฆบิดรหรือพูดเป็นภาษาไทยเรียกว่า "พ่อของเรา" ได้ทรงประพฤติพระองค์มาอย่างไร พอตกลงพระทัยแล้ว ก็ตั้งพระทัยเด็ดขาด การตั้งพระทัยเด็ดขาดนั้น เท่าที่เราดูในพุทธประวัติ มี ๒ ครั้ง

ครั้งนี้ครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งก่อนตรัสรู้ *อยากจะชี้ว่า ๒ ครั้งนี้ต้องกำหนดให้ได้ ครั้งหนึ่งวันที่จะตรัสรู้* ประทับนั่งโคนต้นโพธิ์ ในวันเพ็ญกลางเดือน ๖ พูดง่าย ๆ วันนี้ เป็นวันตรัสรู้หรือเป็นวันตาย คือว่า ถ้าไม่ได้ตรัสรู้ ก็ตายละ ตายอยู่โคนโพธิ์นั่นแหล่ะ ผมขอให้ท่านทั้งหลายไปอ่านพุทธประวัติ ฉบับเล็กของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฉบับกลางของสมเด็จพระสังฆราช (สา) ฉบับใหญ่ของสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯ นั้น พรรณนาดีนัก เมื่อตกลงพระทัยว่าจะสอนแล้วตั้งพระทัยเด็ดขาดว่า จะประกาศพระศาสนา จนกว่าจะมีพุทธบริษัทครบถ้วน พระศาสนาจะแพร่หลายมั่นคง ถ้าหากว่าพุทธบริษัทยังไม่ครบถ้วน พุทธศาสนายังไม่แพร่หลายมั่นคงแล้ว จะยังไม่นิพพาน ถ้าหากว่าโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น จะทรงขับไล่เสียด้วยกำลังอิทธิบาทสี่ นี้เรียกว่า ตั้งพระทัยเด็ดขาด พูดอย่างภาษาชาวบ้านว่า เมื่อตกลงพระทัยที่จะสั่งสอนแล้ว ตัดสินใจหรือตั้งใจสอนจริง ๆ สอนกระทั่งวาระสุดท้ายเสด็จอยู่บนพระที่ ที่เรียกว่า ปรินิพพานมัญจาอาสน์ คือ เตียงบรรทมจะปรินิพพาน ก็ยังโปรดสุภัททปริพาชก เป็นพระสาวกองค์สุดท้าย

ความจริง ครั้งแรกยังไม่เรียกว่า ประกาศพระศาสนา นิยมเรียกว่า ประกาศพรหมจรรย์ อันนี้มีความหมายต่างกัน คือ ประกาศพรหมจรรย์ ประกาศพระศาสนา ประกาศพระธรรมวินัย

เมื่อพระองค์ได้ทรงเทศนาเป็นครั้งแรก ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เรียกว่า ทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ได้ทรงปฏิบัติตามที่ตั้งพระหฤทัยไว้ครบถ้วน เมื่อพระองค์ได้ทรงแสดงธรรมครั้งแรก ดังนั้นแล้ว พระพุทธคุณของพระองค์สมบูรณ์ หรือเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งคือ "พระปรหิตปฏิบัติ" นับตั้งแต่ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์แล้ว

พระอัตตสมบัติ นั้น เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็ปรากฏว่าเต็มที่แล้ว หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว พระอัตตสมบัติ สมบูรณ์ เหมือนกับพระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ได้ตกลงพระทัยที่จะสั่งสอนสัตว์โลก และได้ทรงปฏิบัติตามที่ตั้งพระหฤทัยไว้ ได้ชื่อว่าได้ทรงเริ่มต้นบำเพ็ญ **พระปรหิตปฏิบัติ** เพราะฉะนั้น ตามหลักเราจึงกล่าวว่า **พระอัตตสมบัติ** ของพระองค์นั้นสมบูรณ์แล้ว ที่โคนต้นโพธิ์ เมื่อวันเพ็ญกลางเดือน ๖

พระปรหิตปฏิบัติ สมบูรณ์ในวันเพ็ญกลางเดือน ๘ พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระปรหิตปฏิบัติ นับตั้งแต่วันเพ็ญกลางเดือน ๘ มา จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไม่มีวันว่างเว้นเลย ที่น่าเป็นปัญหาอยู่นั้น ก็คือ พระอัตตสมบัติ นั้น มีความหมายเป็นอย่างไร ? และ

พระปรหิตปฏิบัติ นั้น มีความหมายเป็นอย่างไร

อัตตสมบัติ แปลว่า สมบัติของตัว หรือ สมบัติของตัวเรา แต่คำว่า สมบัติในที่นี้ หมายถึง คุณสมบัติ สำหรับพระพุทธองค์ หมายถึง พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าเราเอาไม่ถึง แต่แบ่งเอาได้ นี้แปลตามตัวก็ว่า สมบัติของตัว หรืออีกอย่างหนึ่ง ถ้าใช้เป็นคุณของพระพุทธเจ้า ก็ว่าสมบัติของพระพุทธองค์ นี้เป็นความหมายเดิมที่พระอัตตสมบัติที่ได้ตกมาเป็นหลักที่พุทธสาวกถือเอาเป็นแนวทางปฏิบัติ พุทธสาวกของพระองค์นั้น จะเริ่มต้นด้วยอัตตสมบัติ เพื่อเจริญรอยตามพระพุทธคุณอันนี้ จะไม่เริ่มต้นด้วยพระปรหิตปฏิบัติ

อัตตสมบัติ คือ สร้างสมบัติให้แก่ตนก่อน คำว่า "สร้างสมบัติให้แก่ตน" นี้ก็หมายถึงการที่สร้างสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์ให้แก่ตน ตามความหมายของอัตตสมบัติ คำว่า "สาระประโยชน์" นั้นหมายถึงสร้างสิ่งที่เป็นแก่นสารให้เกิดแก่ตน เป็นชิ้นเป็นอัน เป็นที่ยอมรับนับถือหรือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติมาของท่านผู้รู้ทั้งหลาย สาระประโยชน์อันนี้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก นี่คือ ตัวอัตตสมบัติ

ปรหิตปฏิบัติ นั้น แปลว่า การปฏิบัติตัวเกื้อกูลแก่ผู้อื่น หมายถึง การทำสิ่งที่จะให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น คำแปลกับความหมายคล้ายกัน แต่ ปรหิตปฏิบัติ คือ ปฏิบัติออกมาเป็นการทำของพระพุทธองค์ เราก็หันกลับไปพิจารณาอีกว่า พระองค์ทรงตั้งพระศาสนาขึ้น ทรงสร้างความมั่นคงให้แก่พระศาสนาของพระองค์เอง ทรงขยายพรหมจรรย์ให้กว้างขวางแพร่หลายยิ่งขึ้นทรงตั้งพุทธบริษัท ๔ ได้สำเร็จ พุทธศาสนาก็ตั้งมั่น ความมั่นคงมีขึ้น พระศาสนาแพร่หลายกว้างขวางมาก มีพุทธบริษัทสมบูรณ์ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทั้งนี้ เพราะอาศัยอะไร? เมื่อกล่าวโดยรวบยอด ก็เพราะอาศัยพระพุทธคุณ ๒ ประการ คือ :-

๑. พระอัตตสมบัติ และ

๒. พระปรหิตปฏิบัติ

พระอัตตสมบัติ นั้น สำหรับพระพุทธองค์ มีวันสิ้นสุด คือเต็มที่หรือเต็มเปี่ยม พอตรัสรู้วันเพ็ญเดือน ๖ แล้ว ก็สิ้นสุดทีเดียว ไม่มีการเพิ่มเติมอะไรได้อีกต่อไป

แต่พระปรหิตปฏิบัติ ไม่มีที่สิ้นสุด ทรงบำเพ็ญเป็นเวลา ๔๕ ปี ตลอดพระชนมายุของพระองค์ไม่มีการสิ้นสุด ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระพุทธเจ้านั้น จนกระทั่งถึงวันสุดท้ายแห่งพระชนมาชีพคือวันปรินิพพานนี่เราจะพบว่า พ่อของเราทำงานอย่างนี้ จากหลักอันนี้ เราจึงถือกันในขณะนี้ว่า ความมั่นคงของฝ่ายพุทธจักรนั้น ปัญหามีอยู่ว่า เราจะรักษาความมั่นคงของฝ่ายพุทธจักรไว้อย่างไร เราจะใช้อะไร

เพราะฉะนั้น เราจะต้องอาศัยเครื่องมือ หรือสิ่งที่จะป้องกัน สิ่งที่ป้องกันนั้น เราไม่ต้องไปหาอะไรอื่น เอาจากพุทธคุณที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติมานี่แหล่ะ เอาเป็นกำแพง ๓ ชั้น ๙ ชั้น ๑๖ ชั้น รักษาความมั่นคงของพุทธจักร และหลักอันนี้ เป็นหลักที่ถูกต้องที่สุด การทำนั้นไม่ต้อง

ลงทุนอะไรมากนัก จนถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัว ไม่ต้องถึงอย่างนั้น พุทธจักรนั้นผมเคยพูดไว้ว่า ประกอบด้วยองคาพยพ หรือส่วนประกอบ ๓ ประการ คือ :-

๑. **พระพุทธศาสนา**

๒. **สังฆมณฑล**

๓. **วัดวาอาราม**

ที่ว่าเราจะรักษาป้องกันส่วนทั้ง ๓ หรือองคาพยพของพุทธจักรทั้ง ๓ คือ พระศาสนา สังฆมณฑล วัดวาอารามนั้น ไม่ใช่อะไรอื่น คือ พระพุทธคุณ ๒ ประการนี้แหล่ะ เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด

ท่านทั้งหลายที่เข้ามารับการอบรมนี้ ประการแรกก็เพื่อมาเสริมสร้าง อัตตสมบัติ เจริญรอยตามพระพุทธบาทยุคล พอเสร็จท่านก็จะต้องไปบำเพ็ญ ปรหิตปฏิบัติ เจริญรอยตามพระพุทธบาทยุคลอีก ถ้าหากเราตั้งใจมั่นคงเด็ดขาดเหมือนพระพุทธองค์ ที่ทรงตั้งพระหฤทัยเด็ดขาดว่า จะประกาศพระศาสนาให้ตั้งมั่น ถ้าพระศาสนายังไม่ตั้งมั่น จะไม่นิพพาน แต่เราอธิษฐานอย่างนั้นไม่ได้ เพราะเรื่องอิทธิบาทของเราจะไม่ไหว เพียงแต่ฉันทะข้อต้น ของอิทธิบาท ๔ ของเรา บางทีก็งอแง พระพุทธคุณ ๒ ประการนี้ เราจำเป็นต้องขมีขมันมากขึ้น เพราะเราจะต้องยอมรับความจริงว่า ในอัตตสมบัติของเรานั้น เราหลวม ขอให้ท่านทั้งหลายจำไว้ว่าเราหลวม เราจะต้องขันเกลียวขึ้น ในปรหิตปฏิบัติของเรานั้น เราห่าง ขอให้ท่านทั้งหลายรู้สึกตัวใน ๒ ประการนี้ อันตรายทั้งนั้น หลวมก็เป็นอันตราย ห่างก็เป็นอันตราย มหาเถรสมาคมโปรดให้ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลขึ้น ก็เพื่อจะแก้ความหลวม เพื่อจะแก้ความห่าง ขอได้กรุณาจดจำไว้ด้วย

ท่านทั้งหลายต้องกำหนดไว้ให้มั่น โดยยึดหลัก ๒ ประการ คือ อัตตสมบัติ และปรหิตปฏิบัติ และขอบอกให้ท่านทั้งหลายทราบว่า หัวข้อที่ผมพูดนี้ยังไม่จบ ขอให้ท่านทั้งหลายจำไว้ด้วย เอาละ สมควรแก่เวลา ขอให้ท่านทั้งหลายจงประสบแต่ความสุขสวัสดีทุกท่านทั่วหน้ากัน ฯ

สรุปผลการอบรม

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการอบรมพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล
ณ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

✻✻✻

ท่านวิทยากรทั้งหลาย

การอบรมในภาคให้ความรู้ด้านวิชาการได้สิ้นสุดลงในวันนี้แล้ว แต่งานของเรายังไม่หมด เราจะต้องกลับมาพบกันอีก ในวันแรม ๒-๓-๔ ค่ำ เดือน ๑๒ เพื่อมาไต่ถามหรือทดสอบดูว่างานที่ท่านวิทยากรประจำตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ได้ทำมาแล้วนั้น จะได้ผลเป็นประการใดบ้าง หรือมีข้อติดขัดไม่สะดวกอย่างไร และจะมีข้อคิดเห็น เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงกันเช่นไรบ้าง โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ท่านทั้งหลายได้ปฏิบัติกันมาเป็นหลัก เพื่อกำหนดแนวทางต่อไปในภายภาคหน้า

หากจะถามว่า ทำไมจึงต้องสอบผลด้วย ก็ต้องตอบว่า หลักการทำงานอันเป็นแบบสากลนั้น มิใช่เพียงทำไปแล้วก็แล้วกัน หรือแบบสั่งไปแล้วก็แล้วกัน โดยมิได้ติดตามผลงานนั้นเลยอย่างนี้ เขาถือว่าเป็นความบกพร่องอย่างใหญ่หลวง เพราะการให้ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้จะวางวิธีการไว้ดีที่สุด ละเอียดลออที่สุดก็ตาม แต่บางครั้งพอถึงภาคปฏิบัติเข้าจริงกลับใช้การไม่ได้ หรือใช้ได้เพียงครึ่งเดียว หรือบางคราวก็อาจใช้ได้เต็ม ดังนั้น จึงจะต้องทดสอบเพื่อหาข้อเท็จจริง ซึ่งข้อเท็จจริงนั้นท่านทั้งหลายได้ผ่านมาแล้ว เมื่อนำมาทดสอบร่วมกันแล้ว ก็จะได้ถือเป็นแนวปฏิบัติในรุ่นต่อ ๆ ไป เพราะเรามีโครงการจะทำทุกจังหวัดอยู่แล้ว แต่ก็คงไม่ได้มาทำที่วัดสามพระยานี่หรอก คงจะต้องไปตั้งกองทำงานที่จังหวัดหรือภาคนั้น ๆ

ท่านทั้งหลายจะต้องระลึกไว้ในเบื้องต้นว่า ในยุคปัจจุบันนี้หรือหากเราจะค้นเรื่องราวต่าง ๆ ในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็ว่าในยุคเก่านั่นแหล่ะ เขาถือว่าเขาค้นพบหลักอยู่ ๒ หลัก ในปัจจุบัน เขาว่าเขาพบใหม่ แต่ความจริงมันเป็นของเก่า หลัก ๒ หลักที่ว่านี้คือ

๑. **การทำงานทุกอย่างต้องอาศัยหลักวิชา**

๒. **ขึ้นชื่อว่าวิชาย่อมเป็นอุปการะแก่กัน**

ทั้งสองนี้เขาถือว่า ผู้รู้หรือนักปราชญ์ได้ตั้งไว้สำหรับปฏิบัติ เข้าใจกันว่ามาจากตำราฝรั่ง

การกระทำที่ต้องอาศัยหลักวิชานั้น พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงสอนเรามา ดังนั้น คำสอนของพระองค์จึงมิได้อาศัยทิพย์อำนาจ หรือพูดง่าย ๆ ว่าไม่ได้อาศัยเทวดา แต่ทรงสอนอาศัยอำนาจหลักวิชาในพระองค์เอง ทรงสอนให้ตัวเองมีอำนาจเพื่อใช้อำนาจในตัว ที่จะว่าเทวดาองค์โน้นมาช่วยศรัทธาหน่อยนะ องค์นี้มาช่วยปัญญานิดนะ ไม่มีเลยอย่างนี้ เราจึงเห็นได้ว่าเมื่อหลายพันปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอย่างที่พูดกันว่า อาศัยความรู้เป็นใหญ่ ทำอะไรต้องรู้เสียก่อน ถ้าทำด้วยไม่รู้ทางพระวินัยท่านปรับเป็นผิด แม้สงสัยแล้วขืนทำลงไปก็ผิด ท่านลองคิดดูเถิด ทำด้วยไม่รู้นี่แหละผิดจริง ๆ สงสัยแล้วขืนทำก็ผิดเหมือนกัน ถามว่าถ้าหากทำถูกล่ะจะผิดไหม ก็ตอบว่าถึงสงสัยทำถูกก็จัดเป็นผิดวินัย แต่เป็นความผิดชั้นเดียว คือ สงสัยแล้วขืนทำ

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ? พระพุทธเจ้าไม่ทรงโปรดการทำอะไรโดยไม่รู้ และการทำอะไรด้วยความสงสัย จริงอยู่ การสงสัยนั้นอาจมีผิดบ้างถูกบ้าง แต่อย่างนั้นก็ไม่ทรงโปรดอยู่ดี แม้จะถูกก็ไม่ทรงโปรด เพราะมันถูกแบบบังเอิญ ซึ่งใช้เป็นหลักไม่ได้เลย

นี่แสดงว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนเราให้ทำงานด้วยความรู้ ซึ่งเรียกอย่างสมัยนี้ว่าต้องอาศัยหลักวิชา จะทำอย่างที่เคยทำมาไม่ได้ เรื่องที่ทางเจ้าหน้าที่กรมกสิกรรมได้พูดถึงเรื่องการใส่ปุ๋ย เป็นตัวอย่างได้ดีในเรื่องนี้ คือ การใส่ปุ๋ยต้นไม้ เมื่อต้นมันเล็ก ๆ เราใส่ปุ๋ยที่โคนต้นมันต้นไม้นั้นก็เจริญงอกงามเต็มที่และเร็วทันตา พอต้นมันโตขึ้นมาแล้ว เราอยากจะให้มันโตเร็ว ๆ เอาปุ๋ยไปใส่ที่โคนต้นอย่างเดิม แต่ทำไมมันไม่โตเร็วเหมือนตอนเล็ก ๆ ล่ะ ทั้งนี้เพราะต้นไม้มันโตแล้ว รากฝอยที่ใช้ดูดอาหารมาเลี้ยงลำต้นมันแตกแขนงออกไปนอกลำต้น ไม่ได้อยู่ติดกับโคนเหมือนตอนต้นเล็ก ๆ มันกระจายรอบ ๆ โคนไปหมด เราไปงมโข่งอยู่กับโคนมัน รากมันจะกินถึงอย่างไร เราใส่ปุ๋ยที่โคนมันก็อยู่ที่โคนนั่นเอง ตัวลำต้นมันดูดอาหารได้เมื่อไรเล่า ที่ดูดได้ก็เป็นรากมัน นี่แหละตัวอย่างที่ว่าจะทำอะไรต้องอาศัยหลักวิชาความรู้เข้าประกอบ

ที่ท่านมาร่วมกันอดตาหลับขับตานอน นั่งอบรมกันหลังขดหลังแข็งตั้ง ๖ วันเต็มนี้เพื่ออะไร ก็เพื่อให้ท่านทั้งหลายผู้มีหน้าที่จะต้องทำงานโดยเฉพาะหน้า ก็คือ อบรมประชาชนประจำตำบล มีความรู้กันเสียก่อน มิใช่ว่าสั่งมาก็ทำไปตามที่สั่งเท่านั้น โดยมิได้รู้เรื่องราวรายละเอียดเลยต้องอาศัยความรู้หรือหลักวิชาด้วย สมมติว่าเราจะทำตามความพอใจตามความคิดเห็นแบบเก่า ๆ ที่เคยทำมามันก็มีถูกบ้างผิดบ้างอย่างว่า และที่ถูกหรือผิดนั้นเราจะถือเอาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ก็ไม่ได้เหตุเป็นเรื่องบังเอิญทั้งนั้น ผลที่ได้รับจากการทำเช่นนั้นก็อาจได้บ้างเสียบ้าง ควรจะได้สักร้อยสักชั่งก็เหลือเพียง ๓๐-๔๐ เท่านั้น ผลได้ไม่พอ จึงต้องนิมนต์ท่านทั้งหลายมาอบรมกัน แม้จะสิ้นเปลืองลำบากตรากตรำอย่างไร ก็ต้องทนกันไป และต้องทนกันทุกฝ่าย ทั้งผู้เข้าอบรมทั้งผู้ให้การอบรมโดยเฉพาะฝ่ายที่จะตายก่อนคือกองเลขาฯ เพราะทำงานกันดึก ๆ ทุกคืน ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้รับความรู้แล้วนำไปทำงานด้วยความรู้หรือด้วยมีความรู้นั่นเอง

ความรู้หรือหลักวิชานั้นเป็นความจริงที่ปรากฏ จะมีผลออกมาดีหรือไม่ดีก็ตาม ถูกหรือผิดก็ตาม สุขหรือทุกข์ก็ตาม พอผลจริงออกมา จะเป็นรูปแบบใดก็ตาม ก็จะกลายเป็นหลักสูตรทันทีว่า ถ้าทำอย่างนี้ ๆ จะได้ผลอย่างนี้ เป็นความดีหรือความชั่ว ถูกหรือผิด สุขหรือทุกข์ ได้หรือเสีย มันจะออกมาในรูปนี้ แล้วก็จำเป็นตำราหรือที่เรียกว่าเป็น "หลักสูตร" ไว้ ท่านทั้งหลาย ได้หลักอันนี้ไปพร้อมกัน แต่คงไม่เท่ากันเพราะกำลังรับไม่เท่ากัน แต่ว่าได้ไปเหมือน ๆ กัน คือได้รับจากผู้ให้ซึ่งให้เหมือนกันหมด ไม่ได้เลือกที่รักมักที่ชัง แต่ท่านทั้งหลายมีภูมิปัญญาไม่เท่ากัน จึงรับได้ไม่เท่ากัน

งานที่เราจะร่วมกันไปทำนี้ ถือว่าเป็นกิจกรรมสำคัญจริง ๆ ที่ว่ามีความสำคัญนั้น เป็นเพราะพวกเราทั้งหลาย ทั้งท่านทั้งผมเป็น "ลูกหนี้" ข้อนี้จะปฏิเสธไม่ได้ โดยเป็นลูกหนี้ของเจ้าหนี้สองรายใหญ่ ๆ คือ

๑. เป็นลูกหนี้พระพุทธเจ้า

๒. เป็นลูกหนี้ประชาชน

สองประการนี้เราจะโต้แย้งมิได้เลยว่า ไม่เป็นความจริง นี่ว่ากันอย่างตรง ๆ เราจะปฏิเสธไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนพวกเรานักว่า "**อย่าบริโภคบิณฑะของชาวแว่นแคว้นเขาเปล่า ๆ** " คำนี้ถือว่าเป็นพุทธวจนะทีเดียว

พูดในทางพุทธจักร เราเป็นหนี้พระพุทธเจ้า และมิใช่เป็นหนี้ชนิดท่วมหู แต่เป็นหนี้ชนิดท่วมหัวทีเดียว ในทางอาณาจักรเราเป็นหนี้ประชาชน แต่ว่าการเป็นหนี้ประชาชนนั้นเป็นหนี้ชั้นรองลงมาจะว่าแค่หูแค่บ่าก็ว่าได้ ที่จะถึงท่วมหัวน่ะไม่ถึงหรอก ทำไมจึงไม่ถึง ก็เพราะประชาชนเขาเชื่อในพระพุทธเจ้า เขาจึงศรัทธาในพระพุทธองค์ และเขาจึงยอมรับเราเป็น "ลูกหนี้" ของเขาในฐานะที่เราเป็นลูกพระพุทธเจ้า พวกเรานี้โชคดีอยู่อันหนึ่งคือ หนี้ทั้งหมดที่เรามีต่อประชาชนนั้นเป็นหนี้ทางศีลธรรม ถ้าเป็นหนี้ทางกฎหมายแล้วล่ะก้อ ไม่รู้ว่ากี่ชาติเชียวนะ จึงจะใช้หนี้เขาหมด เพราะเราอยู่ทุกวันก็เป็นหนี้ทุกวัน ทับถมกันเรื่อย ๆ สมมติว่า ไปเกิดชาติหน้าในถิ่นที่เขานับถือพระพุทธศาสนาเข้าอีก และเราก็ได้บวชในพระศาสนาเหมือนชาตินี้ ก็เลยไม่ต้องหมดหนี้กันละ ข้อนี้ต้องนึกไว้ว่า เราเป็นหนี้ทางศีลธรรมไม่ใช่ทางกฎหมาย ทั้งเจ้าหนี้ก็ถือว่าเป็นเจ้าหนี้ทางศีลธรรม ทั้งลูกหนี้ก็ถือว่าเป็นลูกหนี้ทางศีลธรรมเหมือนกัน หนี้แบบนี้ก็ใช้กันบ้าง ไม่ใช้กันบ้าง ขยันมากก็ใช้หนี้ให้มาก ขยันน้อยก็ใช้ให้น้อย ไม่ขยันเลยไม่ใช้ให้เลย ไม่มีใครจะมาฟ้องร้องเอากะเรา นี่เราโชคดีรอดตัวได้ตรงนี้แหละ ถ้าเขาฟ้องร้องนะ พวกเรานี่ป่นไปตามกันทีเดียว

แต่ว่านิสัยของคนดีนั้น เมื่อเป็นหนี้ใครแล้วต้องหมั่นนึกไว้เสมอเพื่อกันมิให้ตระบัดหนี้ ไม่ให้โกงหนี้ ถ้ายังไม่มีจะใช้ก็บอกกันตรง ๆ ว่า ไม่ได้โกงนะ ด้วยใจจริงอยากจะใช้ให้เสมอ แต่ที่ยังไม่ใช้เพราะมันยังไม่มี วิสัยของคนดีเป็นอย่างนี้ บังเอิญบรรพชิตเราอยู่ในขอบเขตของสังฆมณฑลที่เป็นคนดีเช่นนั้นด้วย เมื่อมีลู่ทางก็หาวิธีชำระหนี้กัน ในฐานะที่เป็นคนดี ไม่ตระบัด ไม่บิดพริ้ว ไม่คดโกง

ดังนั้น กิจกรรมที่เราจะต้องทำอันเป็นหน้าที่โดยตรงนั้น ก็เพื่อไปชำระหนี้สิน แม้จะไม่หมดสิ้นก็พอจะหมดไปได้บ้าง เพราะหนี้แบบนี้มันหมดยากอยู่ อย่างที่ว่าไว้ว่าอยู่ทุกวันก็เพิ่มขึ้นทุกวัน ท่านทั้งหลายคงนึกถึงพระพุทธวจนะตอนหนึ่งออกว่า "**จงบริโภคเถิด แต่อย่าบริโภคให้เป็นหนี้เขา**" การบริโภคเป็นหนี้เขานี้เรียกว่า "อิณบริโภค" ที่จะไม่ให้เป็นหนี้จึงต้องทดแทนตามกำลังในเรื่องบริโภคปัจจัย ๔ นี้ ท่านสอนไว้ดีมาก แต่ว่าพระเราในสมัยนี้ดูห่างไป จะว่าไม่รู้หรือนึกเข้าข้างตัวกันก็ไม่ทราบ แต่โบราณนั้นเขาถือกันมาว่า เวลาจะนอนต้องว่าอย่างอื่นพอขาดได้ แต่ปฏิสังขา โย นี่ขาดไม่ได้เด็ดขาด เพื่อใช้หนี้เขาดังกล่าว

ความจริงบท "**ปฏิสังขา โยนิโส**.." ทั้ง ๔ บทนี้มันก็ไม่มากมายอะไรนัก บวชมา ๓ วัน ๗ วันก็ท่องได้แล้ว แต่ก็ยังมีพระบางพวกที่เรียกว่า "**แก่นแก้ว**" คิดจะเอาเปรียบเขาท่าเดียวว่าการสวดทั้ง ๔ บท เป็นการสวดทั้งเนื้อทั้งหนังหรือทั้งร่างทั้งกาย สวดเอาแต่หัวใจก็ได้ ไม่รู้ว่าใครเป็นคนตั้งตำรามา พระใหม่ก็คงจะไม่ค่อยรู้เรื่องเท่าไร พระบวชเก่าก็รู้ดี เขาเรียกว่า "หัวใจ**ปฏิสังขา โยนิโส**" พระบวชใหม่รู้เข้าร้องว่าอันนี้ดีเข้าท่า ย่อดี มี ๔ ตัว คือ "**จิ. ปิ. เส. คิ.**" ง่วงนอนก็ง่วง เลยสวดแค่ ๔ ตัวนี้เท่านั้น แล้วก็เอาจีวรคลุมหัวนอนเลย บอกว่าได้สวด **ปฏิสังขา โยนิโส** แล้ว อันนี้ไม่รู้ตำราใคร ช่างอุตริพิลึกแท้

แต่ในปัจจุบันเราจะสวดเฉพาะบท **ปฏิสังขา โยนิโส** หรือแถมบท **อัชชะ มะยา** และบท **ยถาปัจจยัง** เข้าด้วย ก็ยังไม่พอที่จะใช้หนี้ ขอให้รู้ไว้ด้วย เพราะเหตุการณ์มันเปลี่ยนไป สมัยโบราณถือกันว่า ถ้าเป็นลูกของพระพุทธเจ้าแล้ว ชาวบ้านจะไม่เข้ามารบกวนก่อกวนให้เกิดความรำคาญหรือความเดือดร้อนให้ โดยคิดเสียว่า "**ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์**" แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้แบบโบราณน่ะมันดีไปอย่างเสียอย่าง เดี๋ยวนี้ดีของสงฆ์เขาไม่ยกหรอกแต่เขาเหยียบไว้ในดินเลย ไม่เอามาพูดคุยหรือรู้เรื่องด้วย แต่ถ้าเป็นชั่วช่างสงฆ์ แล้วล่ะก้อ แม้จะมีโผล่มาเพียงเล็กน้อย เขาก็ชูทีเดียวคือเขาเอาด้ามไม้เสียบชูให้สูง โพนทนาให้ชาวบ้านรู้กันทั่ว ๆ ไป เหตุการณ์มันเปลี่ยนไปอย่างนี้ ผมจึงพูดอยู่เสมอว่า พวกเราต้องระมัดระวังตัว การใช้หนี้พระพุทธเจ้าก็ตาม การใช้หนี้ประชาชน ก็ตาม จะใช้เพียง "**ปฏิสังขา โยนิโส**" ตามแบบโบราณนั้นยังไม่พอ จะป้องกันตัวเองไม่ได้ จะป้องกันพุทธจักร หรือขอบเขตตัวเองไม่ได้ เรื่องอย่างนี้ในสมัยก่อนเห็นจะมีผู้สนใจน้อย แต่ในสมัยนี้เห็นได้ชัด

ดังนั้น การกระทำของเราที่จะปลดเปลื้องหนี้นั้นต้องอาศัยหลักวิชาด้วย ซึ่งได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า เราทำเพื่อปลดเปลื้องหนี้ใช้หนี้ที่เรามีต่อพระพุทธเจ้าผู้เป็นสังฆบิดร กับเพื่อปลดเปลื้องหนี้ประชาชนผู้รับอุปการะบำรุงด้วยปัจจัย ๔ ตามกำลังความสามารถที่จะทำได้

ส่วนหลักต่อไปที่ว่า "**ขึ้นชื่อว่าวิชาย่อมเป็นอุปการะแก่กัน**" นั้นหมายความว่า ธรรมดาสิ่งที่เรียกว่า "วิชา" นี้มันโยงถึงกัน เอามาเป็นอุปการะแก่กันได้ อย่างที่สมัยใหม่เขาว่า "มีความสัมพันธ์กัน" นั่นแหละ อย่างเช่นในเรื่องทางธรรมคนมองเห็นไม่ได้ เราก็เอาทางโลกเข้าช่วย

เพื่อให้เห็นทางธรรมได้ง่าย บางครั้งทางโลกมันหาความจริงไม่ได้ เพราะมันไม่มีแก่นมันจึงเหลวไปหมด หากสงสัยว่าถ้ามันเหลวหมด ทำไมเขาจึงอยู่กันได้ ข้อนี้เป็นได้ เหลวต่อเหลวน่ะอยู่ด้วยกันได้ ที่อยู่ด้วยกันได้ เพราะมันเหลวด้วยกันทั้งหมด เหมือนของเหลวต่อของเหลวอยู่ด้วยกันแน่นอน ไม่ต้องตกใจว่าพูดเกินเลย เมื่อทางโลกมันเหลวจนหาความจริงไม่เจอเช่นนี้เข้า ก็ต้องไปหาเอาทางธรรม ให้ทางธรรมช่วย ไม่ว่าวิชาทางโลกหรือทางธรรมต้องช่วยกัน เขาถือกันอย่างนี้ หรือในระหว่างวิชาธรรมเองก็ยังอาศัยกันและกันในระหว่างวิชาทางโลกด้วยกัน ก็ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เช่น วิชาภูมิศาสตร์ ย่อมเป็นอุปการะแก่วิชารัฐศาสตร์ คือวิชาที่ว่าด้วยการปกครองบ้านเมือง สองวิชานี้เกื้อกูลกันและกัน แม้วิชาอื่น ๆ ก็ตกอยู่ในลักษณะนี้ทั้งนั้น ดังนั้น เราจึงตั้งสูตรไว้ว่า "**ขึ้นชื่อว่าวิชาย่อมเป็นอุปการะแก่กัน**"

ผมเคยพูดไว้เสมอว่า พวก "พี่ทิด" ทั้งหลายที่สึกไปน่ะ จำแม่นนัก ไปเรียนทางโลกที่เกี่ยวกับต้องจำแล้วพี่ทิดกินดิบหมด พวกทางโลกเขางงไปเลย ไม่ยอมสู้ พวกพี่ทิดสบาย เช่น วิชากฎหมาย ต้องจำให้ได้ พวกพี่ทิดเราท่องเอาเลย ทำไมจึงท่องได้ เพราะนึกถึงตอนอยู่เป็นพระเคยท่องบ่นสวดมนต์ บางองค์ท่องปาฏิโมกข์ บางทีเป็นนักเรียนต้องท่องหลักสูตรที่จะเรียนท่องกันหมดเลย นี่ท่องวิชาธรรมมาจนชินแล้วอย่างนี้ ไปท่องวิชากฎหมายทางโลกเข้าก็ง่าย วิชาธรรมเป็นอุปการะแก่วิชาโลกอย่างนี้

ในทางพระพุทธศาสนาท่านว่า ธรรมะมากอย่างเป็น "สัมปยุตธรรม" คือธรรมที่เกี่ยวกันโยงกัน เกื้อกูลกัน อุปการะกัน เข้าพวกกัน มีมากทีเดียว ผมจึงบอกไว้แต่ต้นแล้วว่า หลักนี้มิใช่เป็นหลักใหม่ แต่เป็นหลักเก่าที่เคยมีมาแล้ว เรารู้เราเรียนกันมาแล้วในตำราพระพุทธศาสนา แต่เราจะไปทึกทักเอาว่าผู้กล่าวหลักอย่างนี้ ในสมัยนี้เขาเรียนมาจากพระพุทธศาสนา คงเห็นมามากจากพระจึงพูดได้ ไม่ควรทึกทักเขา เพราะคนเหล่านั้น อาจจะไม่เคยรู้เรื่องราวในพระพุทธศาสนาเลย แต่ความคิดเห็นมาตรงกันได้ เพราะธรรมดา สิ่งที่เป็นความจริงทั้งหลายในโลก คนที่ไม่เคยรู้จักกัน ไม่เคยพูดสนทนากันหรือรู้เรื่องราวของกันและกัน อาจรู้ตรงกันได้อย่างเช่นนักปราชญ์ในเมืองไทยที่แต่งเรื่อง "โลกนิติ" น่ะ ไปมีความคิดเหมือนกับพวกอาหรับที่แต่งเรื่อง "อาหรับราตรี" หลายอย่าง สมัยก่อนไทยเราจะไปถึงอาหรับเชียวหรือ หรือเขามาเอาของเราไปก็เป็นไปไม่ได้ แต่ทำไมพูดตรงกันได้ ก็เพราะหลักสัจธรรมนี้ต่างคนต่างเห็น เมื่อเห็นแล้ว มันก็ตรงกันอยู่ดี คือ หลักสัจธรรมนี้ใครเห็นแล้วจะตรงกันหมด ไม่ต่างกันเลย ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ภาษา หรือมีวัฒนธรรมต่างกันก็ตาม

ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อมีวิชาในหน้าที่ที่เรียกว่า วิชาหลักคือวิชา "ธรรมวินัย" เป็นเนื้อหนังหรือเป็นเลือดเนื้ออยู่แล้ว ก็ควรจะหาความรู้รอบ ๆ ตัวเอาไว้บ้างตามสมควร ไม่ใช่จะให้ตั้งหน้าตั้งตาเอาดิบเอาดีทางนั้นหรอก แต่ก็ควรจะรู้บ้าง เพื่ออะไร ก็เพื่อเป็นอุปการะแก่วิชาธรรม บางทีเราไปสอนเด็ก เด็กอาจไม่เข้าใจวิชาธรรมที่เราสอน ถ้าเราเอาทางโลกเข้าช่วย เด็กจะเข้าใจ คือ

เราว่าทางโลกมาเรื่อย ๆ แล้วสรุปหยอดทางธรรมเข้าไปอีกทีว่า อย่างนี้ทางธรรมเขาว่าอย่างนี้นะ เท่านี้ก็ได้เรื่อง ถ้าเอาธรรมะทั้งดุ้นไปให้เด็ก จะไปรู้เรื่องอะไร การใช้วิชาทั้งสองนี้มาอุปการะสัมพันธ์กันนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก วิชาประกอบที่เราจะหาเรียนรู้นั้นมีมาก ทางสื่อสารมวลชนก็มีให้เหมือนกัน แต่บางสื่อก็ต้องดูเพราะสื่อที่เป็นพิษก็มี ต้องเลือกตามสมควร

ความรู้เดิมที่เรามีถือว่าเป็นวิชาหลัก ถ้าจะเปรียบกับร่างกายก็ว่าเป็นเลือดเนื้อ คือเป็นชีวิตจิตใจ เราต้องพยายามรู้ให้กว้างขวาง การทิ้งหนังสือเสียเลยนั้นไม่ถูก ยิ่งเป็นนักเรียนด้วยแล้ว ตำรับตำราต่าง ๆ ที่เคยเรียนมา ควรหยิบจับออกมาอ่านบ้าง ไม่ใช่พอสอบเสร็จแล้วก็ทิ้งขว้างหรือเก็บใส่ตู้ลั่นกุญแจเลย เพราะความหลงลืมความไม่แม่นยำอาจจะมี ถ้าอ่านเสมอความชำนาญ ก็จะเกิดความแม่นยำก็จะมี วิชาที่เป็นเลือดเนื้อนี้สำคัญต้องตั้งไว้เป็นหลัก วิชารอบ ๆ ตัว ถือว่าเป็นวิชารอง วิชาประกอบ เมื่อเรามีหลักอยู่ พอเราไปเรียนวิชาประกอบ บางทีเราก็เข้าใจง่ายดีหรือข้อความธรรมะบางอย่างเราไม่ค่อยเข้าใจ พอไปเรียนวิชาประกอบทำให้เข้าใจได้ดังนี้ก็มี

การที่ท่านอบรมกันนี้โดยมากก็ได้วิชาหลัก และวิชานี้ดีมาก เพราะรับไปตามวัตถุประสงค์ แต่วิชาหลักโดยตรงคือวิชาศีลธรรม มิได้ยกมาอบรม เป็นแต่พูดกันโดยอ้อม เพราะถือว่าท่านทั้งหลายต้องจำได้อยู่แล้ว จะถือว่าเป็นเลือดเนื้ออยู่แล้วก็ได้ แต่วิชาหลักที่เป็นวัตถุประสงค์ที่เหลือ เช่น วัฒนธรรม สัมมาชีพ ศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น เรามีอยู่ครบ

ขอเรียนให้ท่านทั้งหลายทราบว่า ความรู้ที่ท่านได้ไปนี้เป็นความรู้เบื้องต้นที่สุด ไม่ใช่เบื้องกลาง หรือเบื้องปลาย แต่เป็นต้นที่สุด ถ้าเปรียบด้วยเรียนหนังสือก็ว่าเพียง ก.ข. เท่านั้น คือพอให้รู้ถึงความสำคัญของแต่ละวิชาในวัตถุประสงค์ ให้รู้จักหน้าตาหัวหูของแต่ละวิชาที่เราต้องใช้ไปเท่านั้น มิใช่ว่าที่ได้ไปนี้เพียงพอแล้ว มากแล้ว กว้างขวางเสียเหลือเกินแล้ว ไม่ใช่ ไม่ได้หนึ่งในร้อยเสียด้วยซ้ำนะ เพราะท่านทั้งหลายก็ทราบแล้วจากท่านผู้บรรยายว่า บางวิชาต้องเรียนกันถึงสองปีหรือกว่านั้น มาพูดชั่วโมงสองชั่วโมงจะได้อะไร แต่เราก็ไม่ต้องการให้เรียนมากอย่างนั้น เพียงต้องการให้รู้จักลักษณะรูปร่างหน้าตา และแนวทางของแต่ละวิชาว่าเป็นอย่างไร เช่นเรื่องสัมมาชีพ การทำมาหากินน่ะมีอะไรบ้าง เราว่าได้ถูก และที่เกี่ยวข้องโดยตรงกะเรามีอะไรบ้าง ว่าได้หมด นอกนั้นเป็นวิชาประกอบเข้ามา

สำหรับวิชาประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือสำหรับหน่วยอบรมฯ ทีเดียว เคยสังเกตไหมว่าในหน่วยที่ไปเปิดมาแล้วนั้น ถ้ามีการประชาสัมพันธ์ดี ๆ ผู้คนสนใจ ถ้าการประชาสัมพันธ์ไม่ดี ผู้คนก็รู้สึกไม่ค่อยสนใจนัก หลักการประชาสัมพันธ์นี้จะต้องถือหลักของพระพุทธศาสนาอันหนึ่งว่า

"ปกติของสัตว์โลกนั้น ท่านแบ่งเป็น ๒ พวก คือ

๑. พวกอสังขาริกะ พวกไม่ต้องกระตุ้น

๒. พวกสสังขาริกะ พวกที่ต้องกระตุ้น

พวกแรกนั้นไม่ต้องกระตุ้น ไม่ต้องยั่วยุอย่างใดอย่างหนึ่ง พอได้ยินเข้าเอาเอง เช่นพอบอกว่าวันนั้น วันนี้ วัดจะมีเทศน์หรือมีงานนะ เท่านี้ก็ดีใจแล้วว่าเราจะฟังเทศน์อีกแล้ว พอถึงวันก็มาทีเดียว นี่ไม่ต้องกระตุ้นมาก แต่บางคนไม่ค่อยรู้เรื่อง บอกมีเทศน์นะ ก็ไม่รู้เรื่อง มีเทศน์สองธรรมาสน์สามธรรมาสน์นะ ก็ว่ามีก็มีไปสิ จะว่าอย่างไรล่ะ ไม่เอาเรื่องเลย จึงต้องกระตุ้นเชียวพวกนี้ มีเทศน์แล้วนะ พระเทศน์นี้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ชื่อนั้นชื่อนี้ เป็นนักเทศน์ระดับโลกหรือบันลือโลกเชียวนะ เอ....ชอบกลแฮะ ต้องไปฟังสักหน่อย ดูมันชอบกลนะ นักเทศน์บันลือโลกนี่ยังไม่เคยฟัง นี่มันเป็นอย่างนี้ ต้อุงกระตุ้นเสียก่อน จึงมา และที่มาน่ะ เพราะถูกกระตุ้นหรอกนะ

เมื่อเรารู้หลักในการประชาสัมพันธ์อย่างนี้แล้ว ก็ต้องรู้หลักต่อไปว่า คนบางพวกในโลกนี้เป็น "โฆสัปปมาณิกา" คือพวกติดโฆษณา ต้องอาศัยโฆษณา ไม่โฆษณาไม่เอาด้วย เพราะถือเอาเสียงโฆษณาเป็นเกณฑ์ หรือมิฉะนั้น ก็ถือเอาถ้อยคำสำเนียงที่เปล่งออกมาหรือถือเอาเสียงเป็นประมาณ แต่มิใช่ถือเอาเรื่องราวหรือเนื้อเรื่อง เพราะเสียงที่เปล่งออกมาจับจิตจับใจผู้ฟังทำให้ผู้ฟังติด รวมความว่าคนบางพวกติดเสียงโฆษณาและติดเสียงที่เปล่งออกมาเป็นเกณฑ์

เพราะฉะนั้น ในสมัยพระพุทธเจ้าที่เราพบในอรรถกถาธรรมบท จะเล่าเรื่องไว้เลยว่าพระพุทธเจ้าจะไปที่นั่นที่นี่ จะเทศน์วันนั้นวันนี้ จะมีคนเดินบอกประชาชนเชียวว่า วันนั้นที่นั่นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมเรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องอย่างนี้มีมานานแล้ว จึงถือว่าการประชาสัมพันธ์เป็นหลักการที่สำคัญ และยังถือกันจนทุกวันนี้ว่าเป็นวิชาสำคัญระดับประเทศหรือรวมกันเข้าก็สำคัญระดับโลกนั่นเทียว การที่จะให้ประชาชนได้รู้ได้เห็นได้เข้าใจหรือเกิดความรักความชัง ก็คือการประชาสัมพันธ์นี่แหละ ดังนั้น กรมประชาสัมพันธ์ของเราเดิมจึงมีชื่อว่า "กรมโฆษณาการ" ก็เลียนมาจาก "โฆสัปปมาณิกา" เดิมนั่นเอง คือ การเดินป่าวประกาศไปตามบ้านเรือนทั่ว ๆ ไป คนไทยเราแต่โบราณก็เหมือนกัน จะประกาศหรือจะบอกอะไร ให้ประชาชนทราบก็ต้องเดินประกาศ มีฆ้องกระแตหรือฆ้องโมงใบหนึ่งถือเดินตีเรื่อย ๆ ชาวบ้านได้ยินเสียงฆ้องก็ออกมาดูคนตีก็บอกประกาศไป ถ้าจะใช้ลำพังเพียงเสียงคนไม่ได้ เพราะอะไร เพราะเสียงคนก็คือเสียงคนเหมือนเสียงคน คนไม่สนใจ ถ้ามีเสียงฆ้องช่วยค่อยอยากรู้หน่อยโผล่หน้าออกมาดู อ้อ....เรื่องนั้นเรื่องนี้เอง

ผมขอย้ำว่า การตั้งและการเปิดหน่วยอบรม ฯลฯ นั้น การประชาสัมพันธ์เป็นเรื่องสำคัญที่จะขาดไม่ได้ เพราะจะทำให้ประชาชนได้ทราบ หรือชี้แจ้งเรื่องราวต่าง ๆ ให้ปรากฏอย่างที่เราเปิดหน่วยอบรมฯ ไปแล้วนี่ถือว่ากลายเป็นสถาบันแล้วนะ จะต้องตั้งป้ายบอกสถาบันแสดงไว้ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบและเห็นความสำคัญ และการประชาสัมพันธ์นั้นต้องใช้หลักดังกล่าวแล้วในเนื้อหาที่อบรมไป ว่ามี ๓ ประการ คือ

๑. **ใช้บุคคล**

๒. **ใช้ภาพหรือวัตถุ**

๓. **ใช้ลายลักษณ์อักษร**

บางครั้งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้รวมกัน มีทั้งภาพมีทั้งอักษร ส่วนบุคคลต้องเป็นหลักไว้ หน่วยทุกหน่วยสมภารจะต้องยืนโรงเข้าไว้ วันพระทีก็บอกที ต้องปลุกกันไว้ วันนั้นวันนี้นะจะมีพูดเรื่องนั้นเรื่องนี้ เป็นเรื่องดีน่ารู้เข้าไว้ หรือที่ยังไม่ได้เปิดเป็นหน่วยฯ ก็พูดจูงใจไว้ก่อนว่า เมื่อนั่นเมื่อนี้ ที่วัดจะทำพิธีเปิดหน่วยฯ ตั้งทำไมเปิดทำไม ก็เป็นประโยชน์แก่พวกเราทั้งหลายนี่แหละเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของพวกเราทั้งนั้น ต่อไปพวกเราจะได้หายโง่หายเง่าเสียที จะได้รู้ได้ลืมตาอ้าปากกะเขาได้บ้าง มีลูกหลานก็บอกกันมานะ นี่ต้องพูดจูงใจไว้อย่างนี้แต่เนิ่น ๆ และเตือนกันเรื่อย ๆ ไป เออ....ที่บอกไว้วันนั้นน่ะอย่าลืมนะ มาให้ได้นะ บอกต่อ ๆ กันไปด้วย มันก็ใกล้เข้ามาแล้ว อะไรทำนองนี้ สมภารต้องเป็นตัวชูโรงเข้าไว้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ก็ต้องแต่งตั้งทีเดียวว่าหมู่นั้นหมู่นี้นะท่านรับไป เป็นต้น

การใช้ลายลักษณ์อักษรนั้น บางแห่งเห็นจะลำบาก เพราะที่พิมพ์ไม่สะดวก ต้องแจกเป็นใบปลิวไปให้ถึงแต่ละบ้าน บอกกำหนดวัน เวลา คล้าย ๆ ฎีกานั่นแหละ หรือจะเขียนป้ายติดไว้ที่หน้าวัด ยกป้ายขึ้นไว้ที่ข้างถนนที่คนผ่านไปมามาก ๆ เป็นต้น ก็เป็นเรื่องของลายลักษณ์ทั้งนั้น

ทั้งหมดนี้เป็นการยั่วยุเพื่อให้เกิด "ฉันทะ" ตามภาษาทางโลกเขาว่า "ยุให้เกิดความอยาก" คือให้อยากจะทำ ให้อยากจะมี อยากจะเห็น อยากจะได้ อยากจะฟัง โดยเล่าเรื่องที่เคยได้รู้ได้เห็นมาให้เขาฟังก็ได้ เช่นว่า ผู้รู้ท่านกล่าวว่าการยกฐานะของประชาชนให้อยู่ดีกินดี ให้ลืมตาอ้าปากได้ก็คือ "การสหกรณ์" เพราะเมื่อรวมกำลังกันแล้วมันมีอำนาจทั้งกำลังการผลิต การกำหนดราคาสินค้า มีกำลังซื้อในราคาถูก สหกรณ์เป็นอย่างนี้ บอกเขาไป แต่ระวังนะ จะถูกย้อนว่า "**ผมก็ไม่รู้ล่ะ เห็นมีสหกรณ์ที่ไหน "สหโกง"** มีอยู่ที่นั่นนี่ ถ้าเป็นอย่างนี้จะให้ทำอย่างไรล่ะท่าน"

ผมจะบอกวิธีแก้ไว้ให้ คือว่า ที่มันโกงได้มันขาดไปสหะหนึ่ง คือมี "สหกรณ์" แล้วก็ต้องมี "สหกัน" ไว้ด้วยจะได้ไม่โกง ที่มัน "โกง" กันได้เพราะมันไม่มี "กัน" นั่นเอง แนะบอกเขาไปลองกันกันให้ได้แล้ว มันจะโกงกันไม่ได้ ที่โกงได้ เพราะเรากันไม่ได้

การโกงกันนี่แหละ เป็นพิษเป็นภัยอย่างหนึ่งที่ทำให้คนไทยเรารวมตัวกันเป็นสหกรณ์ไม่ได้ ทำให้เป็นเหตุท้อถอย ดังนั้น การจะทำงานอย่างนี้เราต้องหาข้อเท็จจริง หาวิธี หาบุคคล บุคคลนั้น ต้องหาชนิดที่ไว้วางใจได้ ไม่ใช่เลือกเอาฐานะ ความมีหน้ามีตาอย่างที่เคยทำกันมา ให้ไปสังเกตดูเถอะ ที่เขาโกงกันน่ะ เขาไม่เอาคน เขาเอาความมั่งมี เอาหน้าเอาตากัน เขาไม่ได้เลือกคนดีเลย เพราะฉะนั้น จึงต้องหาคนที่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่รู้ไม่เป็นไร สอนกันได้ ลากเข็นไม่ไหว ไม่เป็นไร ช่วยเขาลาก ช่วยเขาเข็น แบกหามไม่ไหว ไม่เป็นไร ช่วยเขาแบกหาม ขออย่างเดียว

ให้ซื่อสัตย์ สุจริตเป็นใช้ได้ การไว้วางใจไม่ได้ นี่ทำให้มนุษย์รวมกลุ่มสามัคคีกันไม่ได้ ให้มนุษย์เกื้อกูลกันและกันไม่ได้

ความซื่อสัตย์สุจริต เราถือว่าเป็นหัวใจเป็นเรื่องสำคัญของการทำงาน คนเรานี่ลงเป็นคนซื่อสัตย์มั่นคงจริง ๆ เป็นคนที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ นี่ประการแรก เมื่อไว้ใจได้แล้วก็อยากได้ไว้ทำงานเพราะเป็นที่ไว้วางใจได้ อย่างน้อยก็ไว้วางใจในความซื่อสัตย์ ไม่มีบิดพริ้ว ไม่คดโกง เป็นคนคงเส้นคงวา ความยากจนน่ะ เป็นเรื่องผ่านมาแล้ว ไม่ต้องคำนึง

ปัญหามันอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะแก้ความยากจนนั้นได้ต่างหาก เอาละ เอาความซื่อสัตย์ก่อน ขอให้มีไว้เป็นเบื้องแรก ถ้ามีแล้วเป็นใช้ได้ อย่างอื่นเช่น ความขยันหมั่นเพียรการรู้จักประหยัด การเว้นอบายมุข เป็นต้น ถือว่าหาได้ง่ายกว่า และพอพูดกันรู้เรื่อง วิธีการแก้ความยากจนหรือป้องกันความยากจน เพื่อให้ประชาชนเป็นกำลังของบ้านเมือง คือ เป็นคนดีมีศีลธรรม ถือความสัตย์ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องชี้แจงไว้

สำหรับผลสรุปที่ท่านทั้งหลายได้ไป ในการมาอบรมครั้งนี้นั้น คือ "อัตตสมบัติ" ซึ่งก็ได้พูดกันมามากแล้ว เมื่อได้สมบัตินี้แล้วก็ได้ชื่อว่า พระพุทธคุณข้อนี้ได้เกิดมีขึ้นแล้วในตัวของท่านทุกองค์ และผมขอฝากต่อไปอีกว่า สมบัติที่ท่านได้ไปนี้อย่าให้ตายด้าน ที่งอกแล้วก็อย่าให้ "งอกงัน" ให้มัน "งอกงาม" ไปเลย ที่มีที่เกิดแล้วก็ให้เจริญเติบใหญ่เรื่อย ๆ และต่อจาก "อัตตสมบัติ" ไปก็คือ "ปรหิตปฏิบัติ" คือจะต้องดำเนินงานเพื่อให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ซึ่งก็กว้างขวางมาก แต่ขอเพียงให้อยู่ในขอบข่ายของวัตถุประสงค์ ๘ ประการเป็นใช้ได้ ทำเองก็ได้ เชื้อเชิญผู้อื่นมาช่วยก็ได้ทั้งนั้น และก็ต้องขอร้องไว้ด้วยว่าควรให้การช่วยเหลือประชาชนทั้งในการให้ความรู้ และในการช่วยเหลือเกื้อกูลในทางปฏิบัติ ถ้าเราทำได้อย่างนี้ เราก็จะรู้สึกว่า "อัตตสมบัติ" ของคณะสงฆ์ที่ยังหลวม ๆ อยู่ก็จะกระชับเกลียวแน่นขึ้น "ปรหิตปฏิบัติ" ของสังฆมณฑลที่ห่างออกไปจากประชาชน ก็จะได้ใกล้ชิดประชาชนยิ่งขึ้น

การปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธคุณ ๒ ประการนี้ จะเป็นผลมหาศาลแก่การพระศาสนาแก่สังฆมณฑล และแก่วัดวาอารามซึ่งเป็นศาสนสมบัติส่วนรวม จะกลายเป็นเครื่องปกป้องรักษาป้องกันไว้ซึ่งสิ่งทั้งสามนั้น ท่านทั้งหลายคงรู้ว่าพุทธจักรของเรานั้นถูกกระทบกระเทือนมากและไม่ใช่ในเชิงเล่น ๆ แต่เป็นแบบเอาเป็นเอาตาย เราจึงต้องระวังรั้วพุทธจักรของเราอย่าให้ทะลุได้ อย่าให้พังได้ สิ่งนี้แหละเป็นสิ่งที่เราต้องการกันนัก ที่เรายอมลำบากกันนี้ ก็เพื่อประโยชน์ คือ ความมั่นคงของสิ่งทั้งสามนี้ร่วมกันดังกล่าวมาแล้ว

และการอบรมอย่างนี้นั้นมิใช่จะให้ความรู้ทุกอย่างสิ้นเชิง แต่เป็นการสร้างแนวความคิดความเห็น ของเราขึ้นใหม่ ที่ภาษาสมัยนี้ เขาว่าทำให้เกิด "ทัศนคติ" ขึ้นใหม่ อันนี้ผมเชื่อว่าหลายรูปทีเดียวที่ละทิ้งทัศนคติเดิมหันมานิยมทัศนคติแบบใหม่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อไป

ในวันข้างหน้า

เอาละ เวลาก็จวนแล้ว เห็นจะต้องยุติการสรุปผลไว้แต่เพียงเท่านี้ ท้ายสุดขอย้ำว่า ในวันแรม ๒-๔ ค่ำ เดือน ๑๒ มาพบกันใหม่ แม้จะลำบากหน่อยก็คิดว่าคงเสียสละกันได้ เพราะมาเพื่อร่วมกันสร้างความดี และขอได้จำไว้ว่า

ถ้าเราจะสร้างความดี เราต้องลงทุนด้วยความลำบาก
ถ้าเราจะสร้างความทุกข์ยาก เราต้องลงทุนด้วยความสบายเถิด

✻✻✻✻

หน้าที่วิทยากร

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการอบรมพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ณ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร สระบุริ

๖ กรกฎาคม ๒๕๒๐

***

ท่านวิทยากรทั้งหลาย

ในชั่วโมงแรกของเช้าวันนี้ ผมในฐานะเป็นวิทยากรรูปหนึ่ง จะได้ถวายความรู้ในเรื่อง "**หน้าที่ของวิทยากร**" ความจริง คำว่า "**วิทยากร**" นี้ เป็นศัพท์บัญญัติใหม่ ครั้งแรก ๆ เราไม่เรียกอย่างนี้ แต่ในยุคต่อ ๆ มา เราเปลี่ยนหน้าที่ของผู้บรรยายมาเป็นว่า "**วิทยากร**" เพื่อให้สละสลวยขึ้น หมายถึงผู้ให้ความรู้ เราถือกันมาว่า ผู้หรือสิ่งที่จะให้เกิดความรู้นั้น มี ๓ ประการ ซึ่งเป็นหลักเก่าของพระเจ้าอโศกมหาราช คือ

๑. **บุคคล**

๒. **วัตถุ**

๓. **ลายลักษณ์อักษร หรือพูดให้สั้นก็คือหนังสือ**

ทั้ง ๓ นี้ เราถือว่าเป็นสิ่งถ่ายความรู้ไปสู่ผู้อื่น ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยของพระเจ้าอโศกนั้น ท่านใช้สิ่งทั้ง ๓ ประการนี้ครบ เช่น ส่งพระไปประกาศพระศาสนาในชมพูทวีปเองและนอกชมพูทวีป แม้ในประเทศไทยนี้ นักโบราณคดี ก็ค้นพบว่าพระเจ้าอโศกได้ส่งพระมา คือ พระโสณะกับพระอุตตระ ในส่วนที่เป็นวัตถุนั้น หากเราไปประเทศอินเดียในสมัยนี้ เราจะเห็นได้ในหลายแห่งที่พระเจ้าอโศกได้สร้างวัตถุทางศาสนาไว้มาก ในส่วนลายลักษณ์อักษร ก็จารึกตัวหนังสือไว้ในศิลา และในวัตถุนั้น ๆ ทั้งจารึกพระธรรม คำสั่งสอนส่งไปยังประเทศอื่น ๆ

จากหลักอันนี้ เราก็ถือได้ว่า สื่อที่จะให้ผู้อื่นฟังในสมัยก่อนได้วางกันไว้หรือไม่ ได้ใช้มีอยู่ ๓ ประการ สื่อ ๓ ประการนี้ก็ยังเป็นหลักที่ยังไม่มีใครในปัจจุบันนี้จะอ้างได้ว่าไม่มีความจำเป็น ก็ยังคงถือว่ามีความจำเป็นตลอดมาหลายพันปีแล้ว

แต่สื่อ ๒ ประการคือวัตถุกับลายลักษณ์อักษรนั้น ผมจะไม่พูดถึง จะพูดถึงเฉพาะสื่อ

คือบุคคล และแม้บุคคลก็จะพูดให้แคบลงมาเฉพาะวิทยากร **ซึ่งท่านทั้งหลายจะได้รับหน้าที่อันนี้** ต่อไป **และหน้าที่นี้ ท่านทั้งหลายต้องนึกไว้ว่าเป็น "หน้าที่ติดตัวจนกระทั่งตาย" หรือจนกระทั่ง** พูดไม่ได้ แต่ผมมิได้หมายความว่าเกณฑ์ให้ท่านบวชกันจนตายนะ สึกก็ไม่ว่า แต่ทำไมผมจึงบอกว่าหน้าที่วิทยากรนี้ เป็นหน้าที่ที่จะต้องติดตัวไปจนตาย ก็เพราะว่า หน้าที่ที่รับไปนั้น เป็นหน้าที่ที่จะต้องใช้ตลอดไป ไม่ว่าท่านจะเป็นพระหรือเป็นคน ก็ต้องใช้หน้าที่อันนี้ ถ้าหากว่าไม่เป็นคนในตำบลนั้น ๆ เขาก็จะต้องใช้หรือบางทีเขาไม่ใช้ท่าน แต่มโนธรรมหรือที่เรียกว่า จิตใจสามัญสำนึกที่ได้รับอบรมมา มันก็อดที่จะช่วยเหลือผู้อื่นไม่ได้

ท่านทั้งหลายที่เข้ารับการอบรมครั้งนี้ ก็จะให้สิ่งที่เป็นเครื่องหมายซึ่งเรียกว่า **"วุฒิบัตร"** แต่ว่ารับคราวนี้ไม่ทันแน่ ท่านเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี ท่านจะเป็นผู้มอบให้ในภายหลัง ความจริงในเรื่องนี้ ตอนแรกผมไม่แน่ใจว่าจะมอบให้หรือไม่ควรจะมอบให้ ควรจะมีให้หรือไม่ควรจะมีให้ ในที่สุดก็ตัดสินใจว่าควรจะมอบให้ไว้ เพื่อเป็นเกียรติคุณเฉพาะตัวก่อน ดังได้กล่าวมาแล้วว่า หน้าที่วิทยากรไม่ได้สิ้นสุดลงเพียงแต่อยู่ในเพศสมณะเท่านั้น แม้เมื่อเป็นเพศคฤหัสถ์แล้ว ท่านทั้งหลายก็อาจใช้หน้าที่นี้กระทำสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติ แก่เพื่อนร่วมศาสนา แก่เพื่อนร่วมพระมหากษัตริย์ จึงได้ตัดสินใจว่าให้มีวุฒิบัตรเป็นเครื่องหมายเกียรติคุณสำหรับทุกท่านที่ได้รับการอบรมครั้งนี้

ความจริง หน้าที่วิทยากรนั้น เกือบจะไม่ต้องพูดถึงก็ได้ เพราะว่าบรรดาเจ้าอาวาสหรือเลขานุการนั้น จะอ่านดูได้ในระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งพูดไว้บ้างแล้ว แต่การที่จะต้องเข้าหน้าที่วิทยากรให้ถูกต้องและลึกซึ้งนั้น เป็นของจำเป็นที่เราเข้าใจและปฏิบัติกันอยู่ในขณะนี้ เป็นเครื่องวัดว่ายังไม่เข้าใจในหน้าที่วิทยากรดีพอ นี่ประการหนึ่งและอีกประการหนึ่ง อยากจะพูดให้เข้าใจว่า บรรดาเจ้าอาวาสทั้งหลายในตำบลนั้น ๆ เมื่อพูดถึงตำบลก็กินความไปถึงอำเภอ จังหวัดด้วย เจ้าอาวาสทั้งหลายนั้น เป็นเจ้าหน้าที่โดยตำแหน่งทุกรูปตำแหน่งหนึ่งคือ ประธานคณะกรรมการ อ.ป.ต. อีกตำแหน่งหนึ่งก็เป็นรองประธานคณะกรรมการ อ.ป.ต. และเลขานุการก็มีหน้าที่เข้ามาเกี่ยวข้องอีกส่วนหนึ่ง และถือว่ามีบทสำคัญที่จะประสานงานนี่เป็นหน้าที่ต้นหรือหน้าที่พื้นฐาน

ทีนี้ บรรดาเจ้าหน้าที่หรือกรรมการดังกล่าวนี้ ถ้าปล่อยไว้ ประธานหรือกรรมการทุกท่านก็จะเข้าใจว่า ท่านเองนั้น เป็นเพียงเจ้าหน้าที่ ที่จะจัดการให้มีการอบรม ซึ่งมันไม่ถูกตามที่มุ่งหมายโดยตรง จุดมุ่งหมายโดยตรง เขาต้องจะให้เจ้าอาวาสในตำบลนั้น ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้อบรมด้วย แต่จะใช้คำว่า ทำหน้าที่เป็นผู้อบรมด้วยก็ดูจะปนกันไป ดังนั้น เขาจึงแยกหน้าที่ คือ แยกให้เห็นชัดลงไปว่า มีหน้าที่เป็นวิทยากรนะ ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ประจำหน่วยฯ ประธานก็ดี รองประธานก็ดี ไม่ใช่มีหน้าที่เฉพาะเพียงเป็นกรรมการ ประธานอนุกรรมการหน่วย อบรมฯ แต่มีหน้าที่เป็นวิทยากรด้วย

ทำไมเขาจึงเกณฑ์ให้เป็นวิทยากรด้วย ก็เพราะต้องการให้ประธาน หรือรองประธานนั้นได้ทำหน้าที่เป็นวิทยากร ประจำอยู่กับที่จะได้น้อยได้มากอย่างไรนั้น ผมจะพูดให้ฟังในชั่วโมงวิถีทางอบรมอีกที เพราะคนหนึ่งกลายเป็นมีหน้าที่เป็นสองคือ เป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยคือเป็นประธาน หรือกรรมการหน่วย อ.ป.ต. หรือเรียกว่าเป็นกรรมการฝ่ายบรรพชิตก็ได้ และหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง คือเป็นวิทยากร เพราะฉะนั้นจึงต้องเข้าใจกันให้ดี จะเป็นเจ้าหน้าที่คือประธาน หรือรองประธาน อะไรก็แล้วแต่ จะต้องจำไว้ว่า มีหน้าที่เพิ่มเติมอีกอย่าง ก็คือหน้าที่วิทยากร

วิทยากรนั้น ในขั้นนี้ เขาแบ่งไว้เป็นขั้นๆ คือ วิทยากรประจำตำบล วิทยากรประจำอำเภอ มีสูงขึ้นไปถึงจังหวัดและภาค ซึ่งได้เคยทดลองมาแล้ว และในครั้งนี้ได้ทราบว่า มารับการอบรมอีกครั้งหนึ่ง

ในวิทยากรตำบลกับอำเภอนี้ มีความแตกต่างกันอย่างไร อันนี้ต้องกำหนดให้ดี จะให้ใครเหมือนใครโดยตรงนั้นไม่ได้ วิทยากรประจำตำบลจะถือว่า มีหน้าที่เหมือนวิทยากรประจำอำเภอตรงกันเปี๊ยบเลยไม่ได้ วิทยากรประจำอำเภอจะถือว่ามีหน้าที่เหมือนกับวิทยากรประจำตำบลก็ไม่ได้ มีความแตกต่างกัน

ในการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนี้ ท่านทั้งหลาย ต้องย้อนไปถึงวัตถุประสงค์ว่า เป็นหน่วยช่วยเหลือประชาชน นี่เป็นความมุ่งหมายอันแท้จริง และมีความหมายกว้างขวางออกไป ท่านที่เป็นกรรมการจะต้องทราบความหมายอันนี้ ยิ่งกว่าจะรู้คำว่าอบรม เหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ คือ เรียกประชาชนมารวมกันแล้วก็อบรม แต่ที่แท้ต้องดำเนินการช่วยเหลือประชาชนด้วย ทีนี้ก็มีปัญหาต่อไปว่า การช่วยเหลือประชาชนที่กำหนดไว้ในระเบียบนั้นเป็นอย่างไร ในบัดนี้ เราก็แยกตอบได้ ๓ ลักษณะ วิทยากรหน่วย อ.ป.ต. จะต้องสังเกตให้ดีว่า เราจะต้องช่วยเหลือประชาชน ๓ อย่างคือ

๑. ช่วยเหลือในการให้ความรู้

๒. ช่วยเหลือในการให้วัตถุ

๓. ช่วยเหลือในการปฏิบัติการ หรือการกระทำ

ท่านทั้งหลายต้องจำหน้าที่ทั้ง ๓ นี้ให้ดี เพราะท่านจะต้องรับหน้าที่นี้เหมือนกันหมด เพราะเป็นหน้าที่ของวิทยากรประจำตำบล แต่หน้าที่ของวิทยากรประจำตำบลไม่เช่นนั้น วิทยากรประจำอำเภอ มีหน้าที่ให้ความรู้อย่างเดียว ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรง การช่วยเหลือสิ่งของหรือช่วยเหลือในทางการกระทำ ไม่ใช่หน้าที่ แต่หากว่า จะทำเป็นงานอดิเรกก็ทำได้ ไม่ห้ามอะไร แต่ถือว่าไม่ใช่หน้าที่โดยตรง

เพราะฉะนั้น เมื่อเทียบกันแล้วเราจะเห็นได้ว่า หน้าที่วิทยากรประจำตำบล กับหน้าที่วิทยากรประจำอำเภอนั้นแตกต่างกัน คือวิทยากรประจำตำบลต้องทำหน้าที่ ๓ อย่างครบ เพราะเป็น

หน้าที่โดยตรง ส่วนวิทยากรประจำอำเภอมีหน้าที่โดยตรง เฉพาะให้ความรู้อย่างเดียว และวิทยากรประจำอำเภอทำหน้าที่ได้ด้วยการขอร้องจากหน่วยอบรม อ.ป.ต. หรือมิฉะนั้น คณะกรรมการอบรมประชาชนประจำตำบล เรียกว่าคณะกรรมการ อ.ป.ต. วิทยากรประจำอำเภอนั้น จะสะพายย่ามห่มจีวรมาบอกท่านสมภารว่า ผมจะมาอบรม คุณละจะถือตัวว่าเป็นวิทยากรประจำอำเภอไม่ได้ ทำไม่ได้ เพราะว่าจะมาด้วย ๒ เหตุ เหตุหนึ่ง ทางหน่วยอบรมขอขึ้นไป การขอนั้นเราอนุญาตให้ขอโดยตรงได้ หรือขอไปยังเจ้าคณะอำเภอได้แต่เกี่ยวแก่ทางราชการนั้น ต้องขอไปที่เจ้าคณะอำเภอ แต่เราอาจจะผ่อนลงมาได้ บางทีก็รีบด่วนบ้าง จึงให้ขอโดยตรงไปได้ อย่างในอำเภอพระพุทธบาทนี้ ใครเป็นวิทยากรประจำอำเภอสมภารรู้ หรือประธานหน่วย อ.ป.ต. รู้กรรมการก็ต้องรู้ การขอขึ้นไปนั้น เจาะจงตัวก็ได้ไม่เจาะจงตัวก็ได้ สุดแต่ท่านจะส่งให้ใครมา เมื่อขอไปแล้วท่านอาจจะต่อรองคนนั้นไม่อยู่ ไม่สบายคนอื่นเอาไหม ? แต่ อ.ป.ต. บางหน่วยนั้นผลิตคน เราจะบังคับความรู้สึกของคนนั้นบังคับไม่ได้ จริงอยู่เป็นวิทยากรเหมือนกัน แต่ในความเหมือนกันนั้น ก็มีความไม่เหมือนกันอยู่ด้วย หรือเจ้าคณะอำเภอสั่งให้ไป โดยเห็นว่าที่นี่ จะต้องมีผู้ช่วยไป ถ้าไม่ไปช่วยไม่ได้ เพราะเจ้าอาวาสนั้นมีความปราถนาดี แต่ไม่มีกำลัง กำลังกายก็ไม่มี พูดไอไปพูดเลอไป ก็ต้องหาใครไปช่วยไว้ทีหนึ่งก่อน บางทีกำลัง ความรู้ก็เพิ่มไม่ติด ก็เพราะมันหมดยางแล้ว เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ท่านก็ต้องเตรียมตัวเป็นผู้ช่วย เป็นรองให้ปฏิบัติหน้าที่อันนี้ เพราะว่าทำงานเกี่ยวแก่การอบรมประชาชนหรือ อ.ป.ต. นั้น เป็นงาน ของคณะสงฆ์ที่มีความสำคัญยิ่ง ของทุกท่านที่อยู่ในที่นี้

เพราะฉะนั้น เราจึงถือว่า ด้วยงานอันนี้เท่านั้นจะเป็นการช่วยป้องกันพระศาสนา ปกป้องสังฆมณฑล และป้องกันความอับจนของวัดวาอาราม อันนี้เป็นผลสะท้อนกลับมา ที่พวกเราได้ร่วมกันทำงาน เพราะฉะนั้น เราจึงต้องเรียนเรื่องบุคคลไว้ สำหรับแต่ละแห่ง ๆ เจ้าคณะจะต้องคอยสอดส่องดูระหว่างวิทยากรประจำตำบลกับวิทยากรประจำอำเภอ มีหน้าที่กว้างแคบกว่ากันและที่เห็นใกล้ที่สุดก็คือ หน้าที่ให้ความรู้ก็ยังแตกต่างกับวิทยากรประจำตำบลให้ความรู้ต่างจากวิทยากรประจำอำเภอ วิทยากรประจำอำเภอนั้น เขามาเขาก็อบรมว่าด้วยเรื่องอะไร พอเสร็จท่านก็ไปหมด หน้าที่ของท่าน และที่ท่านมานั้น บางทีท่านมาให้ความรู้เท่านั้น มันไม่ถูกกับความต้องการหรือความมุ่งหมายความประสงค์ของคน เพราะท่านอยู่เสียอีกส่วนหนึ่ง ให้ความรู้ได้ในลักษณะเดียวและก็เป็นครั้งคราว ท่านทั้งหลายต้องนึกว่า คนเรานั้นมีพื้นความรู้นั้นน้อย มีความรู้ปานกลางก็น้อยมีพื้นความรู้ต่ำมาก พูดกันครั้งเดียวจะให้เข้าใจซึมซาบนั้นเวลาไม่พอ เพราะฉะนั้น วิทยากรประจำตำบลถือว่าเป็นสำคัญ คือว่า เขาสอนได้หลายวิธีกว่า อาจจะไต่ถามกันก็ได้ แต่ว่าท่านที่มานี้ อาจจะได้ลักษณะเดียว คือการบรรยายอย่างผมพูดอย่างนี้ ถึงเทศน์ก็ถือว่าเป็นการบรรยาย และยังมีลักษณะอีกอันหนึ่ง นิยมใช้กันอยู่บ้างเรียกว่า การอภิปรายมีผู้ดำเนินการอภิปรายคอยถามให้คนโน้นอธิบาย คล้ายกับเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ ธรรมาสน์ ๓ ธรรมาสน์ทำนองนั้น อันนี้ ก็อยู่ในลักษณะบรรยาย แต่ว่าการถ่ายเทความรู้นั้น

ไม่ได้มีโดยเฉพาะแก่การบรรยายหรือสั่งสอนดังที่กล่าวเท่านั้น ยังมีอีกหลายวิธี วิทยากรประจำตำบลนั้นเขาทำได้ทุกวิธีและอาจจะทำได้บ่อยครั้ง คือหน้าที่วิทยากรประจำตำบลนั้น เพราะว่าหน้าที่ของวิทยากรประจำตำบลนั้นมิใช่แต่มุ่งให้เขามา ถ้าจำเป็นต้องไป ถ้าเขาไม่มาหาเราต้องไปหา เรื่องไปหานี้ออกไปนี้มันต่างกันเหลือเกิน

มีท่านพวกตรัสรู้พวกหนึ่ง ซึ่งได้นามว่า พระปัจเจกพุทธเจ้า พวกนี้ไม่ไปหาใคร อยู่กับที่พวกไม่สอนใครเสียด้วย ถ้าใครเข้ามาหาจะขอศีลขอพร ท่านก็ให้ศีล ให้พร แต่พระพุทธเจ้าของเรานั้นเริ่มต้นด้วยการไป ไม่ใช่รอให้เขามา ครั้นตรัสรู้แล้ว ตัดสินพระทัยแล้วไปหา จะเสด็จไปสู่สำนักของดาบสทั้งสอง หรือไปหาดาบสทั้งสองที่เคยสอนวิชา ต่อมาไปหาปัญจวัคคีย์ ไปสอนปัญจวัคคีย์ พระยสกุลบุตรมาหาก็ทรงสอน อันนี้ท่านต้องรู้ **สายณฺเห ธมฺมเทสนํ** อันนี้ไม่ได้ไป คนฟังมาหายังพุทธสำนัก **อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหนํ** เที่ยงคืนแก้ปัญหาเทวดา ตรงนี้มาไม่ได้ไป

ท่านทั้งหลาย จะเห็นได้ว่า แบบของพระพุทธเจ้านั้น มีทั้งไปมีทั้งมา แบบของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นไม่มีมา ถ้ามาก็ไม่สอน เพราะฉะนั้นเราจะต้องใช้ ๒ วิธี ถ้าจำเป็นก็ต้องสอน การสอนบางอย่างต้องไป บางทีไม่ได้ไปสอน มีตัวอย่างเยอะทีเดียว แต่โอกาสนี้คงไม่พอ

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของวิทยากรประจำตำบลนั้น ก็มีหน้าที่ชี้แจงให้ความรู้แนะนำอบรมหรือสั่งสอนในทางความรู้ แต่อย่าลืมว่าไม่ใช่อย่างนี้อย่างเดียวเท่านั้น ต้องครบทั้ง ๓ อย่าง และวิธีการก็ต้องมีทั้งมาทั้งไป คือถ้าเขามาเราก็ให้ ถ้าเขาไม่มาเราก็ไป แต่เรื่องไปนี้เป็นวิธีสอนอย่างหนึ่ง ซึ่งในคัมภีร์ท่านกล่าวไว้หลายเรื่องทีเดียว เช่นพระไปบิณฑบาต ยืนรออยู่หน้าบ้าน แต่ความจริงท่านรอจะเอาอะไรสักอย่าง บางบ้านก็ได้เหมือนกัน แต่ได้คำด่ากลับมาสบายใจ อันนี้เป็นวิธีอันหนึ่ง แต่จะพูดในเรื่องวิถีทางการอบรม ในเรื่องถ่ายเทความรู้แก่ผู้อื่น จะเป็นชี้แจงแนะนำพร่ำสอนอย่างไรก็ตาม ด้วยใช้วิธีทั้งในทางไปทั้งในทางมาทั้งสองทาง ที่ทางหนึ่งเรียกว่าในทางให้ความรู้

อีกทางหนึ่ง ในทางให้วัตถุ การช่วยเหลือในทางให้วัตถุนี้ อยากจะชี้แจงไว้ว่า อย่าคิดมุ่งไปในทางการค้าอย่างพ่อค้า แต่อยากจะให้มุ่งในทางกุศลเจตนา หรือเจตนาที่บริสุทธิ์ การมุ่งในทางการค้านี้ วิทยากรจะกลายเป็นพ่อค้าไป นิสัยพ่อค้ามักแสวงหาด้วยเงิน อย่างสมมติว่า เรารู้ว่าเจ้านี่พอมีสตางค์อยู่บ้าง มาหาเรา เราก็ชงชาเหม็นสาบให้ ปฏิสันฐานนะดี แต่เจตนาไม่ใช่อย่างนั้นเป็นอย่างอื่นไป คือเขาจะถามว่า ชาที่ชงให้นี่เหม็นสาบ ตอบว่า นั่น ชาดีไม่มี ไปหาซื้ออย่างดี ๆ มาถวายบ้างสิ เห็นไหมครับ ลักษณะพ่อค้าเกิดทันที เพราะดักไว้แล้ว เจตนาพ่อค้าเป็นอย่างนี้ไม่ใช่กุศลเจตนา กุศลเจตนาก็ตามมีตามได้ มันมีอย่างนี้แหละโยม ฉันก็คิดว่าอย่างนี้แหละมันก็เหม็นสาบด้วยกันแหละ

การให้วัตถุของหน่วย อ.ป.ต. นั้น ต้องไม่มุ่งไปทางพ่อค้า ไม่มุ่งไปทางกุศลเจตนา

การให้อย่างนี้ ต้องให้เป็นการช่วยเหลือ เช่น คนหิวข้าวมา เรามีข้าวให้ซาว ผมไม่มีเงิน ผมไม่ได้กินข้าวมาเลย ตั้งแต่เช้ามา เอ้าเอาไปกินเลย คนมันจำเป็นแล้วนี่ ไม่ใช่หลอกหรอกนะ มันขาดแคลนพอควร ดูท่าทางรู้ อย่างนี้เป็นลักษณะของคนช่วยเหลือ แต่บางลักษณะไม่ใช่ เช่น การให้เพื่อบูชาคุณ ไม่ใช่แต่การให้เพื่ออุดหนุน ช่วยอุดหนุนกิจการของให้เจริญก้าวหน้าไป อย่างสมมติว่า ไถมันมีอยู่แล้ว แต่ยังไม่มีหัวหมูเลยหมดปัญญา เราก็ให้หัวหมูเขาไป อย่างนี้เรียกว่าให้ด้วยอุดหนุน เข้าลักษณะของหน่วย อ.ป.ต. ข้อสงเคราะห์ช่วยเหลือ เพื่อให้เขาสำเร็จประโยชน์ด้วยการให้ข้าวปลาอาหารหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อันนี้เราต้องเข้าใจ บางอย่างพระเราให้ไม่ได้ เอาของวัดไปให้ต้องรับผิดชอบ ผมบอกให้ทราบดังนี้ ผมจึงบอกว่า ใครจะช่วยเหลือหน่วยก็ได้ เงินนี้เป็นเงินช่วยเหลือหน่วย อ.ป.ต. เงินนี้ช่วยเหลือวัดนั้น เราเอาไปใช้ก็ชักลำบากใจแล้ว จะทำอย่างไรดี จะต้องใช้เขา จึงต้องระวัง ถ้าเขาเจตนาจะให้วัดก็เข้าวัดเลย ขอให้วัดเถอะ ถ้าให้วัดต้องระบุไว้ เรียกว่าต้องมีเงื่อนไขกันบ้าง เช่น ถวายวัดพระพุทธบาท เพื่อถ้าวัดพระพุทธบาทนำไปใช้ในหน่วยอบรมได้ เรียกว่าถวายแบบมีเงื่อนไข ถ้าถวายวัดพระพุทธบาทแล้ว วัดพระพุทธบาทนำไปใช้ไม่ได้ อย่างนี้ต้องระวัง เดี๋ยวจะเกิดการฟ้องร้อง ทำด้วยเจตนาดีเราทราบ แต่มาผิดก็ต้องผิด อย่างนี้เรียกว่าให้วัตถุหรือเราจะเรียกตามสำนวนพระว่า "ให้สมณบริขาร" แต่ท่านทั้งหลายต้องนึกไว้เสมอว่า จะพูดว่าให้สมณบริขารไม่ได้ เพราะว่าหน่วยอบรม อ.ป.ต. นั้น มีกรรมการทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

นึกถึงเรื่องนี้แล้วก็ขอแทรกเลย ผมอยากให้หน่วยอบรมทุกหน่วย ตั้งอนุกรรมการขึ้น ตั้งอนุกรรมการนี้ตั้งได้ ๒ แบบ แบบหนึ่ง เป็นคณะกรรมการช่วยเหลือร่วมกัน ๙-๑๐ คน ช่วยเหลือกรรมการตามวัตถุประสงค์ทั้งหมด หรือ ๑๕-๒๐ คนก็ได้ อีกแบบหนึ่ง ตั้งตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อเลย วัตถุประสงค์เรามี ๘ ข้อ ก็ตั้งครบทั้ง ๘ ชุด ความจริงอยากจะให้ตั้งเป็น ๙ ชุด เพราะอยากจะให้แยกวัฒนธรรมออกจากศีลธรรม เรียกว่า คณะอนุกรรมการ ประจำหน่วย อ.ป.ต. แผนกศีลธรรม คณะอนุกรรมการแผนกวัฒนธรรม คณะอนุกรรมการแผนกสุขภาพอนามัย เป็นต้น

ทีนี้การตั้งอนุกรรมการนั้น จะต้องเป็นไปในรูปแบบนี้ คือต้องตั้งไว้ในทุกหมู่บ้าน สำรวจดูว่าในตำบลนี้มีกี่หมู่บ้าน เวลาตั้งต้องตั้งไว้อย่างน้อยหมู่บ้านละ ๑ คน เช่นวัดหนึ่งมีทายกทายิกาอยู่ประมาณ ๒ หมู่บ้าน อีกวัดหนึ่งมีหมู่บ้านเดียว อันนี้ต้องแบ่งกัน หมู่บ้านนี้ขอสัก ๒ คน ก็ไม่ว่าอะไร แต่ขอให้กระจายกันไป อย่าตั้งให้อยู่รวมกันเป็นจุกในหมู่บ้านที่ตั้งหน่วย อย่างนี้ไม่กระจาย อนุกรรมการนี้ประธาน อ.ป.ต. เป็นผู้ตั้ง คณะกรรมการเป็นคนเลือก การตั้งบุคคลของเราเข้าไว้ย่อมเป็นประโยชน์มาก อย่างที่คุณหมอกิติพูดไว้ และเรื่องการจัดตั้งสถานีอนามัยนี้ รู้สึกว่าท่านสนใจมาก อาจสำเร็จ จะเรียกว่า อะไรก็แล้วแต่ เราเรียกว่า "เภสัชทานสถาน" จะเริ่มด้วย ๔ อย่าง และถ้าโตขึ้นเป็นเภสัชทานสถาน เรื่องห้องสมุดจะยังไม่เริ่ม แต่จะตั้งตู้สมุดขึ้น อันนี้เป็นแผนงาน

หน้าที่ของวิทยากรอีกอันหนึ่ง ที่ผมพูดไว้ว่า ให้เกื้อกูลด้วยการกระทำ อันนี้ไม่ใช่ให้ความรู้

และให้วัตถุ แต่ให้ช่วยการกระทำต่าง ๆ อย่างที่ผมเคยพูดไว้ว่า ด้วยวิธี "หอบหิ้ว แบกหาม ลากเข็น" เห็นใครเป็นอย่างไร คอยช่วยเหลือด้วยความมีน้ำใจ เรื่องน้ำใจคนนี่ ทำอย่างไร เราจึงจะปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ พระเท่านั้นต้องแสดงความมีน้ำใจให้ปรากฏแก่ชาวบ้านเสียก่อน ผมให้ถือว่าข้อนี้เป็นหลักสำคัญประจำตัว ความมีน้ำใจนี่ต้องมีทุกองค์ เราถือว่าความมีน้ำใจนี่เป็นช่องทางของความมีทั้งหลาย มันจะมีอะไรต่อ ๆ มา มีคนเสียสละ มีการช่วยเหลือ มันมาจากต้นทางอันหนึ่งคือความมีน้ำใจ เมื่อยังไม่มีก็ต้องปลูกขึ้น ค่อย ๆ ปลอบตัวเอง พูดถึงว่า เราเกิดมาแล้ว เรียกว่าความเกิดสุดแล้ว ยังเหลือก็เดินทางไปหาแก่และตายดับไป ในระหว่างเกิดตายนี้สำคัญ การได้การเสียอยู่ในระหว่างเกิดกับตายนี่แหละ เพราะฉะนั้น ผมจึงเคยพิมพ์หนังสือแผ่นเล็ก ๆ แจกเป็นคาถาพรรณนาเสกตนให้เป็นคนดี ต่อมามีคาถาปลุกตัวเอง มีเสกแล้วมีปลุก คาถานี้เคยได้ใช้เมื่ออบรม ส.อ.ส. คาถาปลุกตัวนี้มี ๒ แบบ คือแบบคฤหัสถ์และบรรพชิต

- **แบบคฤหัสถ์ว่า - เกิดมาเป็นคนต้องสร้างตนให้มีดี**
- **แบบบรรพชิตว่า - บวชมาทั้งทีต้องสร้างดีให้แก่ตน**

ท่านทั้งหลาย เราบวชมากันนี้ เพื่อมาหาดีกัน และดีนี้ก็มีถ้าเราหา หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่าเราบวชอยู่ในดงของความดี ความดีล้อมตัวเราหมด เพราะฉะนั้น สิ่งที่ดีนั้น มันไม่ใช่ยากแค้นแสนเข็ญ สิ่งที่ยากแค้นแสนเข็ญมีอยู่อันเดียวคือ กลัวพวกเราจะไม่เอาดีเท่านั้นเอง ขอให้พวกเราได้คิดไว้ ถ้าพวกเราไม่เอาดีละก็เสียคนกันหมดนะ ไม่ว่าท่านว่าผม

หน้าที่วิทยากรนี้ยังไม่หมด แต่เวลาหมด จึงขอยุติเท่านี้

มนุสสัญญุตา

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการอบรมพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ณ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร สระบุรี

๖ กรกฎาคม ๒๕๒๐

❋❋❋

ท่านวิทยากรทั้งหลาย

ในชั่วโมงนี้เป็นชั่วโมงที่เปลี่ยนวิชา หัวข้อเรื่องอาจจะแปลกหรืออาจไม่เคยได้ยินมาก็ได้ คือคำว่า "**มนุสสัญญุตา**" ท่านผู้ใดยังจำสัปปุริสธรรม ๗ ประการได้ ซึ่งเริ่มต้นด้วยธัมมัญญุตา เป็นลำดับไปจนกระทั่งปุคคลปโรปรัญญุตา เป็นข้อที่ ๗ คงจะนึกว่าธรรมนี้น่าจะเลียนมาจากสัปปุริสธรรมก็ได้ ก็ขอบอกตรง ๆ ว่า เลียนมาเดิมนั้นตั้งใจจะใช้หัวข้อเรื่องปุคคลัญญุตา แต่ปุคคลัญญุตานั้น เป็นพระพุทธวจนะและที่ผมจะพูดนี้ ก็ไม่พ้องกับพระพุทธวจนะที่ว่าปุคคลัญญุตาทีเดียว คือ ความเป็นผู้รู้จักบุคคลนั้น ที่กำหนดไว้ในพระสูตรนั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้โดยเฉพาะ แต่ที่ผมจะถวายความรู้นี้ เป็นการถวายในวงกว้างและก็ขอบอกเสียก่อนว่าพูดไม่จบ เพราะมนุสสัญญุตานี้เราถือว่าเป็นวิชาประการหนึ่ง ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับท่านผู้เป็นวิทยากรทั่วไป ซึ่งมีหน้าที่ที่จะถ่ายเทความรู้ให้แก่ผู้อื่น มิใช่ด้วยการให้สิ่งของ ไม่ใช่ด้วยการกระทำ

มนุสสัญญุตา ถ้าแปลตามพยัญชนะ ก็แปลว่า ความเป็นผู้รู้จักมนุษย์ หรือพูดให้สั้น การรู้จักคน การรู้จักคนนั้นเป็นความจำเป็นอย่างใหญ่ยิ่ง ถ้าผมจะถามท่านทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายไม่รู้จักคนหรือ และโดยปกติสามัญชนรู้จักคนทั้งนั้น ไม่ใช่รู้จักเฉพาะคน และรู้จักไปถึงวงศ์วานหว่านเครือ อาชีพความเป็นอยู่ การรู้จักคนเป็นวิชาสำคัญประเภทหนึ่ง ในหน้าที่ของวิทยากรที่จะถ่ายเทความรู้ให้แก่ผู้อื่น เพราะท่านทั้งหลายลองตั้งปัญหาว่า ความรู้จักมนุษย์หรือพูดให้สั้น ๆ ว่าการรู้จักคนต่อรู้จักใครประการแรก จะ ๘๐% (แปดสิบเปอร์เซนต์) หรือจะถึงเก้าสิบเปอร์เซนต์ก็ได้ คือการรู้จักผู้อื่นรู้จักทุกสิ่งไม่ใช่ผิดถูกแต่ยังไม่หมด

มนุสสัญญุตานั้น เขาหมายถึงการรู้จักตัวเอง และการรู้จักผู้อื่น นี่ท่านทั้งหลายเห็นว่าผู้ที่จะเป็นวิทยากรนั้นประการแรกต้องรู้จักตัวก่อน คือ ตัวขอ ตัวนี้ รู้จักอะไร ผมขอนำไปเทียบกับสัปปุริสธรรมซึ่งข้อหนึ่งคือ อัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์

สมบัติเพียงเท่านี้ และประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะ นี้แหละคือ อัตตัญญุตา คำว่ารู้จักตัว ในที่นี้ประการแรก คือรู้จักฐานะของตน คำว่าฐานะนี้กินความยาก ไม่ใช่ตำแหน่งยศศักดิ์อัครฐาน รู้ที่ตัวทีนั้น ประการแรกที่เราจะต้องรู้จักที่เกี่ยวกับส่วนกายภายนอก คือจะต้องรู้จักกำลังของตัวเอง กำลังในที่นี้หมายถึงกำลังกาย ทำไมเราจึงต้องรู้จักกำลังกาย กำลังกายนี้ เป็นส่วนสำคัญ ในทางโลกนี้ เขาถือว่าคนที่มีกำลังกายไม่ปกติ ที่เรียกว่า ทุพลภาพ เขาถือว่าเป็นสิ่งที่ตัดรอนกำลัง อย่างหนึ่ง ตัดรอนกำลังความรู้ ตัดรอนกำลังใจ ตัดรอนกำลังโภคทรัพย์ เพราะฉะนั้นจะต้องรู้ กำลังกาย กำลังกายนี้เป็นส่วนสำคัญเป็นประการแรก ถ้าสุขภาพอนามัยชำรุดทรุดโทรมในส่วนไหน อย่างไร ถ้าปกติดีอยู่ก็รักษาให้เป็นปกติอยู่อย่างนั้น หรือถ้ามีทางก็เพิ่มพูนขึ้น เท่าที่จะเริ่มได้ แต่การเพิ่มพูนนั้น ก็ต้องหมายถึงว่า เพิ่มพูนในทางที่ไม่ผิดกับหลักของตัวเช่นถ้าเราผอมแรงน้อย ก็กินข้าวเย็นตะพึด อย่างนี้ไม่ได้ ถ้าเป็นคนก็ไม่ผิด ถ้าเป็นพระไม่ยักคิดหรือเราอยากให้คึกคักฟู่ฟ่า อย่าให้ใครถามปัญหา เมื่อวานนี้

การเพิ่มกำลังนอกจากอาหารนั้น เขาเรียกว่ากายบริหาร อันนี้ผมจะไม่พูดล่ะ บอกแต่หัวข้อไว้ก่อนรู้กำลังกายรู้เพิ่มเติมหรือเพื่อแก้ไข เพิ่มเติมแก้ไข ทำไมเอาไว้ทำหน้าที่ของตน คนเรานั้นมีหน้าที่จะต้องทำ จะบอกว่าไม่มีหน้าที่ไม่ถูก แต่ถ้าพูดว่าไม่รู้จะทำอะไรก็พอฟังได้เหมือนกัน ไอ้ที่ว่าไม่มีหน้าที่ มันคบไม่ได้ ไอ้ที่ว่าไม่รู้จะทำอะไรพอฟังได้ สูงไปไม่รู้จะทำอย่างไร ไอ้นี้ชักเป็นพวกเดียวกันแต่เรารู้ว่าจะทำอะไร แต่ไม่มีความรู้ว่าจะทำอย่างไร ถ้ามีใครมาแนะนำพวกนี้จะทำเลย เกือบจะเป็นพวกเดียวกันตอนนี้ อันนี้เป็นเรื่องภายในกำลังกายเป็นเรื่องภายนอก กำลังความรู้ กำลังความรู้นี้ให้ดูหน้าที่ ประการหนึ่ง ความรู้ในหน้าที่โดยตรง นี้ประการหนึ่ง ประการสอง ความรู้ประกอบ ผมให้ตัวอย่าง แต่ว่าเราเป็นพระ ความรู้ในฐานะที่เป็นพระ ก็ต้องรู้พระธรรมวินัย นี้หน้าที่โดยตรง พระธรรมวินัยจะเอาอะไรเอาแบบเก่าก็มี ๒ คันถธุระ เรียนหาความรู้ในทางปริยัติ วิปัสสนาธุระ เรียนหาความรู้ทางปฏิบัติ จะเป็นสมถภาวนา จะเป็นสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐานนี้โดยตรง ประกอบทำไม เราจะต้องมีความรู้ประกอบ นอกจากมีความรู้โดยตรงแล้ว ท่านทั้งหลาย ถ้าเราเหมือนพระปัจเจกพุทธเจ้าอยู่เขาคันธมาทน์ ก็ไม่มีความจะเป็นเพราะไม่เกี่ยวข้องกับใครในทางที่จะสั่งสอน จะเป็นอะไรไม่จำเป็น แต่เดี๋ยวนี้ ส่วนใหญ่ของเรานั้นเป็นพระคามวาสี อยู่ในบ้าน เมื่อพระต้องอยู่ในแถบบ้าน ชาวบ้านเขาก็ลงทุนทำนุบำรุง ท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า อันนี้มันข้อผูกพัน การทำนุบำรุงบ้านเมืองนั่นกลายเป็นหนี้ของศีลธรรม ไม่ใช่หนี้ทางกฎหมายที่ผมกล่าวอย่างนี้ เพราะพระพุทธเจ้าสอนคู่กันว่า พวกเธออย่าบริโภคปัจจัยของทายกทายิกาหรือพวกมีศรัทธานั้น ให้เป็นหนี้ บริโภคนะหมายความว่า เป็นเรื่อย ๆ บวชใหม่ ๆ เป็นหนี้แค่ตาตุ่ม บวชนานเข้าเป็นหนี้ครึ่งแข้ง บวชนานไปเป็นหนี้เข้าไปถึงหัวเข่า บวชมาอีกเป็นหนี้ถึงสะดือ บวชเรื่อย ๆ เป็นหนี้ไปถึงหัวไหล่ บวชไปเรื่อย ๆ นาน ๆ เป็นหนี้ท่วมหัวท่วมหูถ้าเป็นหนี้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ทำไมจึงไม่รอดก็มันท่วมหมดแล้ว

ท่วมอย่างไร อันนี้แหละครับมันกลายเป็นข้อผูกพัน เพราะฉะนั้นเราจึงมีความจำเป็นอยู่บ้าง ที่จะต้องเรียนรู้ คือรู้อะไรบ้างตามสมควร ไม่ใช่รู้อยากไปเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต ไม่ต้องถึงเข้าห้องวิจัยห้องทดลองอย่างนักวิทยาศาสตร์นักค้นคว้า เอารู้พอพูดกับเขาได้พอพูดให้ผู้อื่นฟังรู้เรื่องได้พอสมควร ฟังผู้อื่นพูดเราต้องรู้ฟังออกพอสมควร ไม่ใช่ว่าฟังไม่ออกแล้ว เราก็มีความรู้เพื่ออะไร เพื่อให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่นบ้าง ที่เรียกกันในทางธรรมว่า **"ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์"**

ผมขอแทรกตรงนี้ว่า การสอนธรรมแก่คนนั้น ได้บัญญัติใช้ในปัจจุบันต้องเริ่มต้นที่ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ไม่ใช่ไปเริ่มต้นที่สัมปรายิกัตถะประโยชน์ที่ถือเป็นสำคัญ เราก็สอนตั้งต้นขึ้นไป ผมเคยพูดกับท่านทั้งหลายว่า ยุคนี้เป็นยุคปัญหาอย่าลืมนะครับ ทั้งท่านและผมอยู่ในยุคปัญหา ท่านที่อายุน้อยก็ถือว่าค่อย ๆ ตกอยู่ในยุคปัญหา ในยามที่คนอาจจะมีชีวิตยืนยาว ที่มีอายุมากก็อาจจะถือว่าตอนนี้ตกอยู่ในปัญญาที่เหลือเวลาน้อยแล้ว คนที่อยู่ในยุคปัญญานั้น ต้องเป็นคนที่มีเหตุผล ชี้แจงให้เห็นคุณประโยชน์เอากันในปัจจุบันผมได้ทราบว่าเมื่อวานนี้ เจ้าคณะภาคท่านได้พูดถึงเรื่องศีลธรรม ได้ชี้แจงให้เห็นว่าขออย่าลืมว่ายุคนี้เข้าสู่ยุคปัญญา ฉะนั้นการที่เรารู้อะไรบ้างนั้นก็เพื่อที่จะเป็นที่พึ่งและช่วยทำ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พระเรียนการนับปักษ์ เลยกลายเป็นเรื่องใหญ่ในกาลต่อมา บางท่านบอกว่าพระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พระเรียน หมอดูมากขึ้น เพราะพวกหมอดูพวกโหรนี่ เรียนพวกราศี เรียนละเอียดครับ ผมจนจริง ๆ ผมจะพูดแต่ต้นเหตุ ชาวบ้านเขาถามพระว่าวันนี้กี่ค่ำ พระก็ตอบว่าไม่รู้ อาตมาไม่รู้ แบบนี้ก็ดีเหมือนกัน พระแต่ก่อนที่แน่ แน่จริง ๆ บวชจนลืมวัน กี่ค่ำ บางท่านก็บอกว่า เอ พระนี่ไม่เห็นทำอะไร เราไม่รู้ว่าขึ้นแรมกี่ค่ำ เพราะการทำมาหากินมันยุ่ง จะพึ่งปฏิทินสักหน่อย ก็พึ่งไม่ได้คล้าย ๆ กับว่าให้ข้าวกินทุกวัน เอาเป็นที่พึ่งพาอะไรไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ทุกคนจะต้องรู้ว่าวันนี้มันกี่ค่ำกันแน่ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร ก็ว่าไปซิท่าน เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่เขาบ้าง

มีเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ พระพุทธองค์ตรัสสอน เพราะฉะนั้นความรู้เหล่านี้ เราจะต้องให้มีได้และในปัจจุบันนี้ ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าใจว่าสิ่งที่มนุษย์จะต้องรู้มันเกิดมีมาก ความรู้ตามอย่างตามธรรมเนียมที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมานั้น เวลานี้ เขาอาจจะยกเลิก เขาจะต้องหาเหตุผลให้ได้ในสิ่งที่รู้กันมานั้น ไม่ใช่ว่าเราจะสร้างศาลาเอาเสาใหญ่ ๆ มันทนได้ใหญ่แค่ไหนใหญ่ที่สุดยิ่งดี ถ้าเสาใหญ่มากศาลาก็ใหญ่มากถึงจะได้ส่วนกัน ถ้าเสาใหญ่เกินไป ศาลาเล็กสบายดีทนนานนัก เพราะเสามันใหญ่ แต่สมัยใหม่เขาบอกว่า ใช้กำลังเกิน ไปตัดทอนประโยชน์เสาอย่างนี้ มันต้องศาลายาวเส้นหนึ่ง ๒๐ วา จะต้องกว้าง ๙ วา เป็นอย่างน้อย ถึง ๑๑ วา ถึงจะได้กันเราเอาเพียงศาลากว้าง ๗ วา ยาว ๓ วา เขาถือว่า เสียเสาไปเยอะ ขาดทุนไม่ใช่ว่าได้กำไรอันนี้ผมเล่าถวายเป็นตัวอย่าง

เพราะฉะนั้น การรู้สิ่งเหล่านี้ มันจะต้องมีในส่วนที่เกี่ยวข้อง ท่านทั้งหลายที่เข้าอบรม

ครั้งนี้ จะเห็นว่า มีผู้มาถวายความรู้ดูมันไม่ได้เกี่ยวข้องกับเราโดยตรงเข้าเฉพาะตัว แต่ว่าหน้าที่ที่เราได้รับมอบหมายนั้น มันกว้างขวางมีถึง ๘ อย่าง ในฐานะที่เรามีหน้าที่เกี่ยวข้องก็จะต้องรู้เรื่องบ้าง จริงอยู่ บางอย่างเราอธิบายให้เขารู้โดยละเอียดไม่ได้ เราจะตอบคำถามที่ผู้ต้องการรู้เราตอบไม่ได้เพราะไม่ใช่ทางของเรา เช่น การอนามัย การทำมาหากิน เราก็ไม่รู้ อาจจะต้องเป็นพวกที่เขาเรียนมาโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้นความรู้เหล่านี้ เราจะเห็นได้ว่า มันมีความจำเป็นปัญหาก็คือว่า เราพอนะ พอเป็นหน้าที่ สมมติว่ารู้ว่าไม่พอ ไม่พอต้องฝึก ฉะนั้นจึงต้องเพิ่มถ้าไม่เพิ่มมันลด จะว่ามันลดทำไมไม่เห็นมาอบรมที่วัดพระพุทธบาทนี้ ปีนี้ ปีหน้าก็ยังจำได้ถ้าลืมไปอ่านที่เขาถ่ายเทปไม่มีการแต่ง พูดไปอย่างไรเขาก็ถ่ายไปอย่างนั้น มีคำด่าคำว่าอยู่ในนั้นเสร็จจะตัดคำพูดที่หยาบ ๆ ออกก็ทำไม่ได้เพราะไม่ทัน แล้วมันลดอย่างไร ทำไมจึงลดได้ ลดเพราะความรู้มันเดิน ความรู้ในโลกมันเดินกันไม่หยุดยั้ง มันไม่เหมือนความรู้ทางธรรม ความรู้ในโลกมันเดินเพราะความรู้มันเดิน เราอยู่กับที่ มันก็ไกลเกินไป ทำไมเราจึงจะไม่ไกล ผลที่สุดเมื่อความรู้มันไกลเราก็ไม่รู้แล้ว เราจะเจริญได้อย่างไร มันก็อยู่ในฝ่ายข้างเคียง พวกเราหยุดอยู่เราไม่ได้ถอยหลังจริงเราไม่ก้าวหน้า แต่ว่าเราเดินหน้าไปไกล เราเดินไปครึ่งชั่วโมง ให้เขาเดินไป ๑ ชั่วโมง มันก็ยิ่งห่างเขาห่างเรา เราก็ห่างเขา เหมือนกับวิชา ไม่ใช่วิชาห่างเรา แต่เราห่างจากวิชา เพราะวิชาเกิดขึ้นเองต้องรู้จักตัวเรา รู้จักกำลังความรู้ของเราว่าเท่าไร ก็เพื่อที่จะเพิ่มเติม เพื่อไม่ให้หายไป ภาษาพระว่าเมื่อมีภาวนาทำให้เกิดให้มี ก็ต้องมีอนุรักขนา นอกจากนั้นก็ยังมีภิญโญภาพ ทำเถอะเจริญยิ่งขึ้นไปอันนี้เป็นหลักธรรม นอกจากนี้เห็นจะไปไม่ได้ไกล

๒. รู้จักตัว ยังไม่รู้จักคนอื่น เรามีกำลังใจหมายถึงกำลังคุณธรรม เมื่อพูดโดยหลักธรรมะ กำลังใจคือกำลังคุณธรรมในใจของเรามีอะไรบ้าง ในใจเรานี้มีธรรมะ มีกิเลสอะไร มีกุศลกรรมไหม นี้ต้องรู้กำลังใจของเรา เรามีกำลังกาย มีกำลังความรู้ แต่ขาดกำลังใจ ทำไม่ไหว ลำบากเหนื่อยยาก อยู่เฉยสบายกว่า ในการทำงานที่เกี่ยวกับหน่วย อ.ป.ต. นี้ จะต้องมีคุณธรรม อย่างน้อยหลักใหญ่ ๓ ประการ

๑. เมตตา กรุณา

๒. สัจจะ

๓. จาคะ

หลักนี้ เอามาจากพระองค์ท่าน เมื่อพระองค์ท่านจะสั่งสอนเวไนยสัตว์ ต้องตรวจดูทุกเช้าค่ำอย่างเช่น บาลีว่า **กรุณามหณฺณโว** แต่ว่ากรุณานั้น ต้องมีเมตตาเป็นต้นทุนใหญ่หรือไม่พูดถึงจะต้องอ้างถึงเมตตา เพราะฉะนั้นผมจึงมาไว้รวมกัน คือ เมตตา กรุณา

สัจจะ ตกลงพระทัยแล้วทรงตั้งอธิษฐานพระชนมายุ ถ้าพระศาสนายังไม่ตั้งมั่นยังไม่แพร่หลาย จักยังไม่นิพพาน ฉะนั้น จึงทรงตั้งสัจจะที่โคนต้นโพธิ์ตอนตรัสรู้ ท่านทั้งหลาย

เคยศึกษามาแล้วขอให้จำ เราจะทำอะไรสำเร็จนั้น ต้องมีสัจจะอันหนึ่งที่จะทิ้งมิได้ จะกล่าวภาษาแบบง่าย ๆ **"วันนี้เป็นวันสุดท้าย จะตรัสรู้หรือตายก็วันนี้ มีอยู่ ๒ สถานเท่านั้น ถ้าไม่ตายก็ตรัสรู้ที่โคนโพธิ์** เรียกว่า **จาตุรงคธรรม** เอากันอย่างนี้แหละ สัจจะที่พระองค์ทำงานเพื่อโลก แต่เราเอาพระธรรมของพระองค์มาใช้ได้ เราทำงานกันเพียงตำบล อำเภอ

จาคะ คือความเสียสละประโยชน์สุขสำหรับพระองค์เอง เพื่อประโยชน์สุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่ว่าหลักใหญ่ ๓ ประการนี้จะต้องแม่น คือจำได้ขึ้นใจ รู้จักตัว ที่เกี่ยวข้องกับตัว กำลังกาย กำลังความรู้ กำลังใจ ผมขอเรียกว่ากำลังอุปกรณ์ เพราะสิ่งอุปกรณ์นั้น หมายถึงสิ่งที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลในการทำงานของเรานี้ เพราะฉะนั้น การรู้จักตัวเองนี้ เป็นประการแรก ถ้าเราไม่รู้จักเราก่อนแล้ว การรู้จักผู้อื่นไม่เป็นประโยชน์อะไร เพราะการรู้จักผู้อื่นนั้น เราทำงานเพื่อเขา ตัวเราเองเรายังเอาชนะตัวเองไม่ได้ ตัวเราเองยังไม่มีสมบัติอะไร

รู้จักคนอื่น ความจริงสัญญตานี้มันมีส่วนสำคัญกับวิชาหนึ่งที่เขาตั้งไว้ในทางโลกที่เรียกว่า **"มนุษย์สัมพันธ์"** มันเหมือนวิชาสังคมวิทยา มนุษยวิทยา แต่ว่ามันมีส่วนบางส่วนคล้ายคลึงกันเกี่ยวเนื่องกัน การรู้จักคนอื่นนั้นต้องรู้จักหลายลักษณะ

๑. เราจะต้องรู้จักบุคคลในทางภูมิปัญญา

๒. เราจะต้องรู้จักบุคคลในทางอัธยาศัย

๓. เราจะต้องรู้จักบุคคลที่ความประพฤติปฏิบัติของเขา

๔. เราจะต้องรู้จักถึงสิ่งแวดล้อม

ประการที่ ๑ การรู้จักบุคคลในทางภูมิปัญญา อันนี้สำคัญ ที่ว่าสำคัญนั้น เราจะเห็นว่าเราจะได้ตั้งหลักถูกว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประกาศพระศาสนานั้น ได้ทรงแผ่พระญาณตรวจดูสัตว์โลกในทางภูมิปัญญา ไม่ได้ตรวจดูคนหญิงชายอะไ หรือตรวจดูชั้นปัญญาของคนก็ได้ เพราะว่าภูมิ แปลว่าชั้น บุคคลในโลกนี้ โดยแบ่งภูมิปัญญาของคนเป็นเกณฑ์

ประเภทที่ ๑ มีปัญญาเฉียบแหลม เรียกว่ามีปัญญาแก่กล้า ซึ่งเปรียบด้วยดอกอุบลที่ขึ้นพ้นน้ำ หรือที่เรียกในพระสูตรว่า **อุคฺฆฏิตญฺญู** พวกนี้พอกระทบอะไรเข้าไม่ได้ รู้ทันที

ประเภทที่ ๒ มีปัญญาแต่ไม่ถึงขั้น เรียกว่า **วิปฺปจิตญฺญู** ต้องชี้แจงจึงจะเข้าใจ

ประเภทที่ ๓ พวกนี้จะต้องฝึกฝนกันมากหน่อย มีปัญญาเหมือนกัน แต่จะต้อง ฝึกฝนกัน ต้องชี้แจงแนะนำสั่งสอนกัน แบบอุบาสก อุบาสิกาของเรานั่นแหละ เทศน์เช้า เทศน์กลางวัน เทศน์บ่าย ยังแถมเทศน์กลางคืนอีก อย่างนั้นก็พอไหว แต่ก็พอยังรู้เรื่อง เรียกว่า เวเนยยะ มีความรู้พอรักษาตัวรอดได้

ประเภทที่ ๔ ที่เรียกว่า **ปทปรมะ** ผมว่าอยู่นอกชั้น คือว่ามีปัญญาพอรับฟัง ให้เกิดความรู้ ให้เกิดคุณประโยชน์แก่ตนได้ เปรียบด้วยกอบัวที่อยู่ใต้น้ำ ไม่งอกงามด้วย เป็นอาหาร

ของปลาและเต่า

เมื่อเรารู้จักคนเช่นนี้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอยู่ ๔๕ ปี ถึงกระนั้น พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ เราดูในทางประวัติศาสตร์แล้ว พระพุทธเจ้าแผ่พระศาสนาไปได้มากเหลือเกิน ในช่วง ๔๕ ปีนั้น มีพุทธบริษัทมากมาย อันนี้ในเรื่องภูมิหรือปัญญาของคน ภูมิหรือปัญญาของคนนั้นเป็นหน้าที่ของวิทยากร เพราะฉะนั้น เราจะต้องยึดมั่นหลักไว้ จะต้องเอาความเข้าใจเป็นเกณฑ์ ไม่ใช่น้อยหรือมาก อันนี้จะถือเป็นหลักสำคัญ วันนี้พูดยาก ไม่เข้าใจ พรุ่งนี้เอากันใหม่

เพราะฉะนั้น ถือเอาความเข้าใจ ถ้าท่านทั้งหลายจะลองหวนกลับไปถึงพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และตักเตือนพระยสะผู้บ่นมาว่า **ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ** ว่า **"ที่นี่ไม่วุ่นวายหนอ ที่นี่ไม่ขัดข้องหนอ"** นี่คล้าย ๆ กับเรียกพระยสะ ให้เข้าไปฟังเทศน์ เพราะอะไร เพราะยสะกุลบุตรที่ได้รับการศึกษาดี มีภูมิปัญญาหรือพวกภัทรวัคคีย์ ถามว่า **เห็นผู้หญิงที่เอาเครื่องแต่งตัวหนีไปบ้างไหม** ถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่ตอบ แต่ตรัสว่า **"จะแสวงหาตัวดี หรือ จะแสวงหาหญิงดี** พวกภัททวัคคีย์ยอม เท่านี้แหละ เพราะพุทธองค์ทรงทราบว่าพวกภัททวัคคีย์มีภูมิปัญญา เป็นพวกเจ้านาย พระองค์ก็เป็นเจ้านาย มีการศึกษาดี มีจริตอัธยาศัยดี

จริตนี้ เราเอามาจากจริต ๖ เพราะคนเรานี้มีจริต มีอัธยาศัย แตกต่างกัน เอาจริตก่อน จริตทางปัญญาของเราว่ามี ๖ คือ **ราคจริต**, **โทสจริต**, **โมหจริต**, **สัทธาจริต**, **วิตกจริต**, **พุทธิจริต**, จริตนี้สำคัญ สำคัญอย่างไร ท่านทั้งหลายที่เคยเรียนคัมภีร์พระธรรมบท จะเห็นว่าท่านผู้สอนเรานั้น ได้สอนให้ถูกกับจริต พระสารีบุตรเองก็เคยสอนศิษย์ที่ถูกกับจริต เพราะสิ่งที่มีอยู่กับสิ่งที่เข้าไปนั้นมันขัดกัน มันกลมกลืนกันไม่ได้ คือคนที่มีราคจริตนั้น เป็นพวกรักสวยรักงาม เพราะฉะนั้น พวกนี้จะต้องศึกษาให้ดี เพราะพวกราคจริตนี้ไม่ชอบอสุภกัมมัฏฐาน ถ้าเราเอาเรื่องที่ไม่สวยไม่งามไปสอน มันไปขัดกับความรู้สึกของเขา เพราะฉะนั้น จะต้องโน้มน้าวให้เขาเห็นความจริง วิธีสอนนั้นมันยาว พระพุทธเจ้าเป็นยอดปราชญ์อยู่แล้ว พระนางรูปนันทา เป็นพวกราคจริต ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กลัวพระพุทธเจ้าจะตำหนิรูป พระพุทธเจ้าจึงเนรมิตรูป เพื่อจะเปลี่ยนจริตหนึ่งไปยังอีกจริตหนึ่ง หักโหมไม่ได้ เรื่องจริตนี่ มันเป็นเรื่องยาวเหลือเกิน ถ้าจะให้มันยอมรับต้องฝึกใจ ถ้าใจมันไม่ยอมลำบากมาก ที่ผมเล่าให้ฟังนี้ เพียงแต่ย่อ ๆ

พวกโทสะเข้าไปหาพระเดี๋ยวก็ด่า เขาไม่ได้ด่าแต่เขาเอาเข้าแล้ว เพราะฉะนั้นมันจะต้องคลี่ ค่อย ๆ คลี่ออก และพวกจริตนี้ก็อีกพวกหนึ่ง บางจริตนี้เป็นพวกม้วน ม้วนเข้ามาหาเรา ให้จริตรักสวยรักงามม้วนความรักสวยรักงามไว้ โทสจริตม้วนโทสะไว้ โมหจริตม้วนโมหะไว้ สัทธาจริตม้วนศรัทธาไว้ พุทธิจริตหรือญาณจริตก็ม้วนความรู้เอาไว้ มันม้วนไว้ ถ้าเราจะแก้ ก็ต้องคลายอย่างที่ผมยกตัวอย่างพระพุทธเจ้าคลายออกเป็นชั้น ๆ ไป ให้เห็นอารมณ์เป็นฌาน เฉพาะพระองค์

คนอื่นไม่เห็น หรือรูปเนรมิตนี้แหละเป็นวิธีคลาย ค่อย ๆ คลาย หรือว่าคลี่ออก อันนี้มันเป็นเรื่องสำคัญ ค่อย ๆ ฝึก ค่อย ๆ ปลอบ มีคาถานักปลุกนักปลอบ คือว่า คอยปลุกตัวเอง คอยปลอบตัวเอง ทั้ง ๒ อย่าง คือ ปลุกให้รับความจริง ปลอบให้เข้าถึงความจริง แล้วต่อสู้กับความจริง อย่าหนี ยอมรับกับความจริง ถ้าหนีแล้ว ท่านจะไม่พบกับความจริง เพราะฉะนั้น การปลอบนี้เป็นบทหนึ่ง เป็นเครื่องมืออย่างสำคัญ

โมหจริตนี้ไม่ใช่ย่อย สำคัญเหมือนกันตลอดถึงจริตต่าง ๆ เช่น สัทธาจริต ไม่ใช่เชื่อง่าย ๆ ต้องเชื่อโดยเหตุโดยผล ไม่ใช่เชื่ออย่างคนปัญญาอ่อน พอได้ยิน ได้เห็น ได้ฟังอะไรเชื่อลงไปโดยไม่ต้องคิด ดังผมจะเล่าเรื่องให้ฟัง

ยกตัวอย่าง เช่นเวลาจันทรคราส พอเห็นเข้าต่างก็ตีฆ้องตีกลอง ตีต้นไม้ยิงปืนให้มีเสียงดัง ไม่ได้นึกเลยว่าเสียงเหล่านั้นจะได้ยินถึง มันผิดนะครับ เป็นไปได้หรือ ? ความเชื่อถือเราต้องใช้ปัญญา เช่น บางคนพูดว่า ไปอยู่กับฉันเถอะ ฉันมีให้กินให้อยู่ ทำงานฉันจะกำหนดให้อย่างสบาย ๆ เออ ? เราก็ว่าดีนี่นา เขาทั้งให้กินให้อยู่ด้วย สบายดี ถ้าคนมีปัญญาจะต้องคิดและกำหนด เช่น กำหนดว่า เขาให้ทำงานวันหนึ่งกี่ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง หรือ ๘ ชั่วโมง เราต้องคิดต้องกำหนดที่เขาให้กิน กินอย่างไร ให้กินอย่างคนกินหรือให้กินอย่างให้หมูกินให้หมากิน ที่เขาให้อยู่อยู่อย่างชาวบ้านอยู่หรือว่าให้อยู่อย่างวัวอย่างควาย คอกนี้มี ๑๐ ตัว มึงจะอยู่อย่างไรก็ไม่รู้นี่พวกสัทธาจริต ฉะนั้นต้องคุยเป็นให้เขาเกิดความรู้จริง ให้เขาเข้าใจถูก วิตกจริต พวกนี้ละวิตกวิจารณ์

พุทธิจริต ให้ระวังนะครับ คนที่เขามีความรู้ มีปัญญานะมีทางออกหลายอย่าง ที่โบราณเขาเรียกว่า อ้ายนี่ดัดจริต ท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยิน อ้ายนี่คิดวิตถาร ความจริงจะต้องคอยสอดส่องดูแล อ้ายคนเหล่านี้มันมีความคิดเหนือคนธรรมดา อ้ายวิตถาร มีความคิดกว้างกว่าเขา คนที่มีปัญญาที่ว่าเหนือ มันอาจจะผิดก็ได้ เพราะภาษาเรามีอยู่ว่า **มิจฉาญาณะ ความรู้ผิด สัมมาญาณะ ความรู้ชอบ** ปัญหาของเรานั้น จะต้องจูงคนประเภทนี้ ให้มีความรู้ผิดเป็นรู้ชอบ อย่าให้เป็นมิจฉาญาณะตลอดไป เพราะให้รู้สูงหรือให้รู้กว้าง คนธรรมดามีอยู่อย่างนี้ ผมมีตัวอย่างเยอะ อ้ายที่เรียกว่าอุตตรินั้นก็มี คือมีความคิดไปอีกอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกับเรา ในบางทีไม่ค่อยเลว แต่บางครั้งก็เลว มีดีปนเลว เลวปนดี บางครั้งก็เหมากันว่า เป็นเลวหมด ความจริงไม่ใช่ แล้วคนพวกนี้มีปัญญาไปอีกแบบหนึ่ง ดังกล่าวมา อันนี้เขาเรียกว่า ความรู้สึกอัธยาศัยของคนนั้น ขอบอกว่า หยาบ ละเอียด ต่ำทรามเหล่านี้ ถ้าจะรู้ก็ต้องแยก จึงจะรู้ว่ามีอัธยาศัยหยาบหรือละเอียด อัธยาศัยนั้นรู้ง่าย เช่น เดินไปเจอของบนพื้น เอาตีนเขี่ยเลย อ้ายนี่หยาบ ถ้าเอามือหยิบ อ้ายนี่ละเอียด นี่ก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องรู้กัน และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่วิทยากรจะต้องรู้ ต้องดูสิ่งแวดล้อม บางคนตัวเขาไม่เป็นไร มาจากลูกเมีย

บางทีลูกเมียไม่เป็นไร มาจากพ่อตา แม่ยาย ต้องรู้ถึงสิ่งแวดล้อม นอกจากตัวผู้นั้นที่ล้อมรอบตัวอยู่ มนุสสัญญุตานั้น ถือว่าเป็นวิชาและเป็นวิชาที่เกี่ยวกับคนด้วย มีกว้างขวางมาก จะรวบรวมในทางธรรม ท่านก็มีความรู้อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นขอสรุปว่า เรามีหน้าที่เป็นวิทยากร ต้องรู้จักคนด้วย ประการแรกรู้จักตัว ประการที่สองรู้จักผู้อื่น อันนี้สำคัญ รู้จักตัวก็ได้อธิบายไปแล้ว และประการที่สองก็รู้แล้ว ผมขอยุติคำบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้.

✲ ✲ ✲ ✲

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการอบรมพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ณ วัดโขด อ.เมือง จ.ระยอง

๙ กรกฎาคม ๒๕๒๐

***

ท่านพระเถรานุเถระพระสังฆาธิการทั้งหลายตลอดถึงสหธรรมิกบางรูป ในส่วนภาคมีท่านเจ้าคณะภาคเป็นประธาน ในส่วนจังหวัดมีท่านเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธาน

ในเบื้องต้น ผมขออนุโมทนาในการที่คณะสงฆ์ภาค ๑๓ โดยเฉพาะในจังหวัดระยอง ได้จัดให้มีการประชุมอบรมพระภิกษุ เพื่อเป็นวิทยากรประจำตำบลและประจำอำเภอ ตามโครงการและตามนโยบายมหาเถรสมาคม ดังที่ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้รายงานให้ทราบ ในจังหวัดระยองนี้เริ่มจะเปิดหน่วยอบรมประจำตำบลไปเพียงแห่งเดียวนั้น ก็เป็นจุดเริ่มต้น มิได้หมายความว่าการเปิดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น จะชงักอยู่เพียงเท่านี้หามิได้ แต่ว่ากิจที่พระภิกษุสงฆ์จะพึงปฏิบัติต่อประชาชนนั้น ไม่มีทางที่จะสะดุดหยุดลงไปได้ ไม่ว่าจะมีการเปิดอบรมพระภิกษุสงฆ์ให้เป็นวิทยากรหรือไม่ก็ตาม แต่เพราะเหตุว่า เราได้มีกำหนดการกันอยู่แล้วว่า ในตำบลนั้น ๆ จะตั้งหน่วยอบรมที่วัดไหนก็ถือว่า เจ้าอาวาสวัดนั้น จะต้องได้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชน หรือเรียกสั้น ๆ ว่า คณะกรรมการ อ.ป.ต. ในตำบลหนึ่งมีหลายวัด วัดนอกนั้นก็จะต้องดำรงตำแหน่งรองประธาน อ.ป.ต. นอกจากนี้ ยังมีบุคคลที่มีส่วนสำคัญ เกี่ยวกับหน่วย อ.ป.ต. อีกท่านหนึ่ง นั่นคือเลขานุการ อ.ป.ต. ซึ่งได้ทราบว่าในทางนี้ ก็ได้รับอาราธนาให้มาประชุมในคราวนี้ด้วย ซึ่งเป็นคำสั่งของท่านประธานคณะกรรมการอบรมประชาชนกลาง คือ เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส ตามหลักนี้ ท่านทั้งหลายผู้ที่เข้ามาประชุมในที่นี้ก็จะรู้สึกได้เพียงว่า ตนจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยระเบียบมหาเถรสมาคม แม้จะยังไม่เปิดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ก็เป็นที่แน่ว่า หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะต้องเปิดแน่นอน ไม่ใช่ว่าอาจจะเปิดหรือไม่เปิดก็ได้

เฉพาะฉะนั้น ทางประธานคณะกรรมการ อ.ป.ต. อำนวยการอบรมประชาชนกลาง จึงได้สั่งให้จังหวัดประชุมหรือภาคประชุม ได้พิจารณาดำเนินการ โดยไม่ต้องรอว่าต้องเปิดหน่วย

อบรมประชาชนให้ครบทั่วทุกตำบล ทั้งเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัด ก็ได้สนองนโยบายหรือได้สนองนโยบายอันนี้ จึงอาราธนาทุกท่านที่มาอยู่ที่นี้ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ผมจึงขอเรียกย่อ ๆ ต่อไปนี้ว่า อ.ป.ต.

การประชุมรับการอบรมเพื่อเป็นวิทยากรประจำตำบลนั้น และประจำอำเภอนั้น ๆ ต่อไปในภายหน้า ส่วนหน้าที่ของวิทยากรนั้น จะมีประการใดตามตารางที่ได้กำหนดไว้ จะเป็นเรื่องที่ผมจะถวายความรู้ว่า ทำไมจึงต้องมีวิทยากรประจำ

ท่านทั้งหลาย ความเป็นไปในปัจจุบันนี้ หากว่าท่านผู้มีอายุมากจะกำหนดความเป็นมาของกาลเวลาที่ล่วงมาโดยลำดับจะเห็นได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของประชาชน ซึ่งเรียกในบัดนี้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งหมายถึงทั้งทางบุคคล ทางวัตถุ ทางกิจการ และทางระเบียบแบบแผนเปลี่ยนไปเป็นอันมาก อันนี้ผมไม่ได้หมายถึงว่า เฉพาะในวงสังฆมณฑลหรือในหมู่คณะสงฆ์กล่าวทั่วไป ถ้าท่านทั้งหลายได้สังเกตความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความเปลี่ยนแปลงของวัตถุ ความเปลี่ยนแปลงของกิจการ จนกระทั่งความเปลี่ยนแปลงของระเบียบแบบแผนและขอให้เข้าใจว่า ความเปลี่ยนแปลงของระเบียบแบบแผนนี้เป็นคำกลาง อาจจะหมายถึงชาติหรือกฎหมาย หรือหมายถึงบางสิ่งซึ่งเป็นข้อบังคับ เป็นระเบียบอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ เราเรียกว่าระเบียบแบบแผน คนเราที่ยังอยู่ในโลกนี้และยังต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลในโลก จะต้องเกี่ยวกับเหตุการณ์ เราจะต้องรับรู้ความจริงอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย ไม่มีใครจะหยุดยั้งได้ แต่ถ้าความเปลี่ยนแปลงนั้นไม่เฉพาะจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ในทางที่ดี เปลี่ยนแปลงในทางที่เลวก็มาก อันนี้เป็นเรื่องของชุมชนหรือเรียกในปัจจุบันว่า สังคม

เพราะฉะนั้น มีทางเดียวเท่านั้น ที่เราจะต้องรับรู้ความจริงของสังคมที่กำลังเป็นไปอยู่ เพราะเป็นของเนื่องกับตน จะถือว่าธุระไม่ใช่ไม่ได้ หรือจะไม่ยอมรับรู้อะไรทั้งสิ้นไม่ได้ สมมติว่าเราจะปิดตาปิดใจของตัวเอง ไม่ยอมรับรู้อะไรทั้งสิ้น มุ่งเอาตัวรอดเฉพาะตัว ท่านทั้งหลายก็จะต้องนึกอีกว่า เราอยู่ในสังคม

ส่วนมากพวกเราที่นั่งอยู่ที่นี่ ก็มีหน้าที่รับผิดชอบในสังคม ไม่เฉพาะแต่สังคมของพระจะต้องรับผิดชอบในสังคมของประชาชน เราจะต้องรับรู้ในสังคมของประเทศชาติและประชาชน ท่านทั้งหลายจะเห็นว่า เรานี้จะปิดหูปิดตาและปิดใจ ถ้าหากว่าเราจะทำอย่างนั้น ก็เห็นจะต้องปฏิบัติตามหลักเก่าที่ท่านกล่าวว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ก็ไปอยู่ในภูเขาคันธมาทน์ ถ้าหากว่าเราจะไปอยู่ภูเขาใดภูเขาหนึ่ง เป็นพระองค์เดียว เอาสิงห์สาราสัตว์เป็นเพื่อน เอารุกขเทวาเป็นทายกทายิกา นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่บังเอิญส่วนใหญ่ที่สุดของเรานั้นอยู่ในบ้านเมือง และยังเกี่ยวข้องกับประชาชน ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ถ้าหากว่าเราไม่รับรู้ หรือไม่รู้ในสิ่งเหล่านี้ ไม่ใช่แต่เพียงว่า เป็นคุณอะไร กลายจะเป็นโทษที่สำคัญอีกด้วย

แต่ว่าสิ่งที่เราจะต้องรับรู้หรือจะต้องรู้นั้น ท่านทั้งหลายก็คงจะทราบแล้ว สิ่งเหล่านี้มันมาก

ส่วนเราจะรู้เอาเองหรือตรัสรู้เอาเองนั้นไม่ได้ จะต้องอาศัยความรับรู้จากผู้อื่น เพราะว่าเหตุการณ์สิ่งต่าง ๆ ตัวเองอยู่ทุกวันนี้ บางทีเราจะเห็นได้เพียงด้วยตาเท่านั้นไม่ได้ จะต้องรับรู้ถึงด้วยใจ หมายความว่า จะต้องใช้ปัญญา เพราะเหตุที่เป็นดังนี้ ทางการคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางท่านผู้มีความรับผิดชอบมาจากมหาเถรสมาคม คือคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชน เป็นลำดับลงมา ถึงเจ้าคณะภาค ในฐานะเป็นผู้อำนวยการอบรมประชาชนประจำภาค ต่ำลงมา เจ้าคณะจังหวัด ในฐานะเป็นประธานกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนประจำจังหวัด และต่ำลงไป อีกถึงอำเภอ ก็จะต้องหาลู่ทางว่าจะทำอย่างไร พระภิกษุสงฆ์ของเราหรือเจ้าอาวาสเจ้าคณะของเรา ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบเพิ่มขึ้น เกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชน จะต้องได้รับความรู้ เพิ่มขึ้น

ที่ว่า จะต้องรับความรู้เพิ่มขึ้นนั้น ก็มีความมุ่งหมายอันเดียว เพื่อจะให้การงานหรือตัวการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น ดำเนินไปด้วยดี

ท่านทั้งหลาย ไม่ว่าท่านและผมต่างเฉพาะเกี่ยวกับหน่วย อ.ป.ต. นั้น เรามีหน้าที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ผมในฐานะเป็นกรรมการกลางด้วยรูปหนึ่ง ก็ต้องช่วยกัน เพราะการช่วยกันนั้น ก็ต้องมีสิ่งที่จะช่วย ถ้าขาดสิ่งที่จะช่วยก็ไม่สำเร็จประโยชน์ ไม่รู้จะช่วยใคร ในเรื่องเป็นอยู่ ถ้าไม่มีข้าวปลาอาหาร ไม่มีวัตถุแลกเปลี่ยนให้ แม้จะบ่นสักเท่าไรก็ไม่สำเร็จประโยชน์

เพราะฉะนั้น เครื่องมือที่จะช่วยนี้ ดังที่ผมได้กล่าวแล้วว่า สิ่งเหล่านี้แหละ จะให้เกิดขึ้นเองนั้นยากเหลือเกิน หากจะมีได้ ผมไม่ได้ปฏิเสธว่า ไม่มีแต่ว่ามีน้อยมาก น้อยกระทั่งถึงว่า ไม่พอแก่ความประสงค์ ไม่พอแก่ความมุ่งหมาย ผมได้เคยพูดเสมอ และก็ขอพูดที่นี้อีกว่า คนเราบางคนนั้นก็เหมือนธรรมชาติบางอย่าง ที่เกิดขึ้นมาแล้วมีความแหลมคมติดตัวมา อยู่เหมือนกับต้นไม้ พอเกิดมาไม่มีหนาม ไม่มีใครไปต่อเติมให้มัน โดยธรรมชาติคนเราก็เหมือนกัน พอเกิดมามีความแหลมคมติดตัวมาอยู่มีแต่ร้อยละ ๕ ไม่ถึงร้อยละ ๑ ก็ไม่แน่ แต่ว่ามีนั้นมีแน่ เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ เราก็จะต้องสร้างความแหลมคมให้แก่ตน

ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบนั้น ผมขอบอกให้ทราบว่า ไม่ใช่เป็นการรับผิดชอบต่อผู้อื่นหรือสิ่งหนึ่งอย่าข้ามไป คือ รับผิดชอบต่อตัวเราด้วย เมื่อมีหน้าที่รับผิดชอบต่อตัวเราแล้ว ก็สืบไปถึงมีหน้าที่รับผิดชอบผู้อื่น มีหน้าที่รับผิดชอบสิ่งอื่น อันนี้ ไม่ได้หมายถึงตน หมายถึงจิตใจ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็เป็นความจำเป็นว่า บุคคลที่เกิดมาแล้ว ไม่มีความแหลมคมประจำตัว เราจะทำอย่างไร เราก็นึกถึงธรรมชาติ ว่าธรรมชาติบางอย่างที่เราเห็นชัด ต้นไม้ที่เกิดมาไม่มีความแหลมคมในตัว ถ้าหากว่า จะให้เกิดความแหลมคมเอามาใช้ประโยชน์ เราก็ต้องเทียบเสาหลักเรือ

ท่านทั้งหลาย ก็คงจะเสี้ยมได้ เมื่อเสี้ยมได้อย่างนี้ จะต้องเอาไปปักให้แน่น คนเราก็เช่นเดียวกัน ถ้าจะให้เกิดความแหลมคมนั้น ก็จะต้องเสี้ยมสอน เพราะเอาคำที่ทางโลกมาใช้

เราจะให้สิ่งใดแหลมเป็นวัตถุจะต้องเสี้ยม ถ้าจะพูดว่า เราจะต้องเสี้ยมคนก็อาจจะเอามีดโต้เอาขวานมาถากที่ไหนให้มันแหลมสักอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น เขาจึงเอาคำที่แสดงความมุ่งหมายเข้ามาวางไว้ด้วยว่า จะเสี้ยมคนนั้นต้องเสี้ยมด้วยการสอน ไม่ใช่เอามีดโต้เอาขวานมาถากถางให้เกิดความแหลมคม

ท่านทั้งหลาย เข้ามารับการอบรมที่นี้ ประการแรกก็เพราะมีหน้าที่ หน้าที่นั้นผมบอกเสียก่อนกว้างขวาง ไม่ใช่เพียงอย่างสองอย่าง ทุกท่านถ้าได้อ่านระเบียบมหาเถรสมาคม จะเห็นได้ว่างานของหน่วย อ.ป.ต. นับกำหนดไว้ถึง ๘ อย่าง และใน ๘ อย่างนี้ ก็มีหัวข้อ แต่ละอย่างนั้นยังแยกออกไปอีก นี่ท่านทั้งหลายจะได้ฟังวิทยากรท่านจะชี้แจงหรืออธิบาย ความในระเบียบเรื่องหน่วย อ.ป.ต. ให้ทุกท่านทราบในโอกาสต่อไป

เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็เป็นความจำเป็นอย่างที่สุด ที่เราจะให้ท่านทั้งหลาย ได้รับช่วยแบกภาระในเรื่องซึ่งจะเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายแล้ว แต่ถ้าไม่มีเครื่องมือ หรือไม่มีคำสั่งที่จะช่วยมันก็ช่วยไม่ได้ การที่จะช่วยอะไรใครนั้น ผู้ช่วยจะต้องมีกำลังแรง มีกำลังความรู้ มีกำลังใจ มีกำลังวัตถุ นี่ท่านทั้งหลายจงคิด คนที่จะช่วยจะต้องมีกำลังหลายอย่างเป็นเครื่องมือเป็นอุปกรณ์ ในการที่จะช่วยผู้อื่นสิ่งอื่นให้สำเร็จไปตามวัตถุประสงค์ของหน่วย อ.ป.ต.

เพราะฉะนั้น ผมอยากจะขอบอกกล่าวเล่าสิบให้รู้ล่วงหน้าว่า การที่ทางการคณะสงฆ์อาราธนาท่านทั้งหลายมาเข้าร่วมประชุมเพื่อเข้ารับการอบรมเป็นวิทยากรในที่นี้ มิได้คำนึงถึงความเหนื่อยยาก ถึงความลำบาก ถึงความสิ้นเปลืองของท่านทั้งหลายแต่อย่างใดอย่างหนึ่งนั้นก็หามิได้ เรารู้ดีว่า การที่จะทำอะไรมันใหญ่โต ก็จะต้องผ่านความยาก ความลำบาก ความเหน็ดเหนื่อยความสิ้นเปลือง แต่เราจะยอมรับรู้เหมือนกันว่า หน้าที่เราจะทำความดีอะไรนั้น เชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลายจะต้องเข้าใจไปว่าจะดีในทางไหน ก็จะต้องลงทุนความยาก ความลำบาก ท่านทั้งหลายลองนึกสิ่งที่เราได้ผ่านมา เราจะเรียนหนังสือก็ต้องยอมลงทุนความลำบาก เราจะสร้างวัดวาอารามหรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็จะต้องยอมลงทุนความลำบาก และต้องยอมสิ้นเปลือง ถ้าไม่ยอมแล้วก็จะไม่ได้สิ่งที่ต้องการ

เพราะฉะนั้น จึงถือว่าความลำบากยากเข็ญ ความเหนื่อยยาก ตลอดทั้งความสิ้นเปลืองเป็นลักษณะของการทำงานหรือของกิจการ ไม่มีใครสร้างให้แก่ใคร แต่ว่าเป็นลักษณะของงานสมมติว่า เราจะไม่ทำอะไรเลย อยู่เปล่า กินเปล่า อย่างนี้ ก็ขาดทุนย่อยยับ

ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นพุทธสาวกหรือเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว จะขาดทุนยิ่งกว่าคฤหัสถ์อย่างน้อยอีกเท่าตัว ถ้าคฤหัสถ์เขาขาดทุน ๑๐ พวกเราอย่างน้อย ๒๐ ไม่ใช่กิจของคฤหัสถ์ ผมมีเหตุผลที่จะพูดเรื่องนี้ได้ยาวมาก จะนึกว่าขาดเท่ากับคฤหัสถ์ ขณะนี้ขาดทุน ๒ เท่า เพิ่มขึ้นมากกว่าเพราะฉะนั้น เราก็จะต้องยอม สมมติว่า การที่เราจะร่วมความลำบากหรือจะลงทุน ความลำบาก

ทุกอย่าง หรือความสิ้นเปลือง ใจของคนเรานี้ ปกติชอบสบาย นี่เราก็ยอมรับ สิ่งที่จะก่อให้เกิดความไม่สบายมักไม่ค่อยชอบ แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนไม่ได้เป็นอย่างนั้น

เรื่องสุขกายสุขใจของเรานี่ กระทบความเย็นร้อน อ่อนแข็ง บางทีมันไม่รู้หนาวร้อน หรือกระหายมันไม่รู้ ปกติของใจมันไม่สู้กระทบเข้าหน่อยก็ซักจะเบ้ เพราะว่าใจไม่สู้ ใจไม่สู้นี้มันก็ไม่มีเครื่องปลอบ เครื่องปลุก ที่จะทำใจของตนนี้ให้เกิดวิสารทะ ที่จะทำความอาจหาญ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว มันก็ย่นย่อท้อถอยไปหมดที่เขากล่าวกันว่า คนบางคนนั้นเกียจคร้านจนกระทั่ง ไม่อยากจะกระพริบตา ถ้านัยน์ตาไม่กระพริบจะดีนักหนาหรือ

ท่านทั้งหลายลองคิดความเดียวจนถึงป่านนี้แล้ว ก็ไม่รู้จะอยู่ไปทำไมในโลกนี้ เพราะฉะนั้น ถ้าหากจิตใจของเราย่นย่อท้อถอยอย่างใดอย่างหนึ่ง ผมก็จะให้คาถาไว้สำหรับปลอบใจตัวเอง สำหรับฝึกใจตัวเอง เพราะท่านทั้งหลาย มีภาระของตัวเองมากอยู่แล้ว ก็ต้องมาแบกภาระในงานของหน่วยอบรมนี้หนักขึ้นไปอีก จึงขอให้จดจำภาวนาคาถานี้ไว้ เมื่อเกิดความเหนื่อยหน่ายว่า

"ถึงเหนื่อยยากแล้วเหนื่อยหาย
แต่เครื่องหมายความดียังมีอยู่"

นี่เป็นคาถาสำหรับปลอบใจ คนเรานี่พอเอ่ยถึงดีแล้วก็อยากได้ แต่ที่เสียของคนนั้นไปมุ่งเอาแต่ดีข้างนอก ละทิ้งดีข้างในเสียก็มาก ความจริงข้างนอกนั้นเป็นความดีหลอก เราต้องเอาดีข้างในเป็นหลัก ขึ้นชื่อว่าดีแล้วทุกคนอยากได้ ไม่จริงเสมอไป ผมยืนยันไว้ในที่นี้ ที่ว่าไม่จริงเสมอไปนั้น เพราะเขามุ่งเอาแต่ดีข้างนอกเป็นเหตุ แต่ทางธรรมของเรานั้น ต้องมุ่งเอาดีในเป็นเกณฑ์ ส่วนดีนอกนั้นเป็นเครื่องประกอบ ยกตัวอย่างง่าย ๆ ทุกท่านที่มาในที่นี้ ต้องถึงเจ้าคณะที่จะต้องรับภาระในที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านเจ้าคณะจังหวัด จะต้องรับภาระเหนื่อยยากลำบากทุกประการ ส่วนท่านทั้งหลายในที่นี้ แม้จะไม่ได้อะไร เพียงได้หนังกับเขากลับไป ก็ยังดี สบาย แต่เราต้องรู้จะกำหนดว่า จะรู้เฉพาะแต่หนุ่ม ๆ นั้นไม่แน่ กลาง ๆ ไม่แน่ แก่ไม่แน่ บางทีแก่นั่นเองรู้ดีกว่าคนหนุ่ม

ท่านทั้งหลายคอยสังเกตเรื่องใจรู้นี่จะกำหนดอะไรไม่ได้เลย ถ้าเรานึกจะปลอบใจเราแล้ว จะหายประหลาดอยู่เหมือนกัน ที่ผมพูดอย่างนี้ เพราะผมเคยใช้ประจำตัว ถ้าจะย้อนหลังไปในสมัยอบรม ส.อ.ส. หากท่านยังจำได้ บางท่านเคยมาถามผมว่า เมื่อคืนนอนหรือเปล่า เพราะจะเห็นผมอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าเวลาไหน ผมไม่ได้หมายความว่า ให้ท่านทั้งหลายเอาตามอย่างผม แต่จะชี้ให้เห็นว่า ผมมีคาถาอย่างนี้ จึงตลอดรอดฝั่งมาได้ถึง ๑๒ ปี นี่เป็นคาถาปลอบใจ

แต่จะปลอบอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องมีคาถาปลุกตัวอีกด้วย แต่คาถาปลุกนี้ไม่ได้ใช้เฉพาะพระ แต่เป็นคาถาปลุกตัวเพื่อเป็นสาธุชน หมายถึงคนดี สำหรับคฤหัสถ์ว่าดังนี้

"เกิดมาเป็นคนต้องสร้างตนให้มีดี"

ใช้ได้ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ อยากได้ลาภยศดีทั้งนั้น สำหรับบรรพชิตนั้นต้องว่าดังนี้

"บวชมาทั้งทีต้องสร้างดีให้แก่ตน"

นี่แหละเป็นคาถาปลุกตัวเพื่อให้เป็นสาธุชน คือใจของคนนี้ นอกจากปลอบ บางทีจะต้องถึงกับปลุกไว้ด้วย ถ้าหากขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง ที่ไม่ได้หมายถึงใคร เรียกว่าคาถาเสกตัวให้เป็นคนดี อันนี้ไม่ใช่ปลอบ นี้มุ่งไปทางประชาชน โดยถือว่า พระเรานี้ปกติก็เว้นชั่วอยู่แล้ว ประพฤติชอบและประกอบตนไว้ในทางที่สมควรอยู่แล้ว แต่ถ้าหากใครไม่แน่ใจตัวเองว่าอาจจะนอกลู่ นอกทางไปบ้าง เขียนไว้ก็ได้ว่า **คาถาเสกตัวให้เป็นคนดี**

๑. ข้าจะเว้นชั่ว

๒. ข้าจะประพฤติชอบ

๓. ข้าจะประกอบตนไว้ในทางที่สมควร

นี่เสกน้ำล้างหน้า พระเราถ้าจะไปเสกอย่างอื่น ดูจะไม่เข้าท่า แต่ถ้าฆราวาสเขาเสกได้ แม้บทนี้ก็เสกได้ในเวลาล้างหน้า การที่เรามารับการอบรมนี้ ก็เพื่อที่จะเพิ่มพูนความรู้ในส่วนที่เป็นตัวสั่งการกำลังใจ กำลังความรู้และกำลังวัตถุในหน้าที่ แล้วจะได้พูดในหน้าที่ต่อไป เพราะอันดับแรก เราจะได้เพิ่มกำลังความรู้กำลังใจ เพิ่มขึ้นมาทันที ท่านทั้งหลายเคยอดทน อาจจะนำความอดทนอันนั้นไปใช้ในทางอื่นได้ คนที่ไม่เคยอดทนในเรื่องอะไร ก็มักจะไม่ยอมอดทนแม้แต่ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ

ฉะนั้น จึงขอตั้งกฎไว้ว่า ถ้าเราจะทำความดี เราจะต้องลงทุนความลำบาก ผมอยากจะบอกไว้ในที่นี้ว่า คนเรานั้นมันมีที่สุดของชีวิตก็ทราบกันอยู่ และเราได้เกิดมาแล้วจะไม่ให้เกิดนั้น ไม่ได้ เราเกิดมาแล้วจะไม่ให้ตายนั้นไม่ได้ เรื่องเกิดเรื่องตาย ไม่สำคัญมันเป็นตัวต้นตัวปลาย แต่สิ่งสำคัญนั้นมันอยู่ในระหว่างเกิดกับตาย ที่เรียกว่าชีวิต ท่านทั้งหลายได้ศึกษาทางพระพุทธศาสนา แม้จะไม่ละเอียดถี่ถ้วนมากนัก ก็คงได้เคยได้ยินได้ฟังได้รับรู้ เคยอ่านว่า ชีวิตของคนเราในโลกนี้ พระพุทธเจ้าได้เคยตรัสไว้ในพระสูตรต่าง ๆ มีชีวิตอยู่ ๓ ประเภท คือ

๑. สุชีวิต

๒. ทุชีวิต

๓. โมฆชีวิต

ไม่ว่าคฤหัสถ์บรรพชิตก็มีอยู่ ๓ ผมอยากจะกล่าวไปถึงสัตว์เดรัจฉาน แม้สัตว์เดรัจฉานมันก็ตกอยู่ในหลัก ๓ ประการนี้ นี่ผมจะไม่พูดถึง เราจะพูดกันเฉพาะเหตุ ท่านทั้งหลายลองนึกชีวิตของคนในโลก เอาตัวของเราก่อนก็ได้ จากตัวเราไปสู่ผู้ที่ใกล้ตัวเรา ออกจากผู้ที่ใกล้ก็ไกลอีกนิดหน่อย ลองศึกษาดู ไม่เคยนึกไม่เคยคิดกลับไปแล้วลองนึกลองศึกษาดู แต่ต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาตัวเองว่า อาตมาตกอยู่ในชีวิตประเภทไหนแล้ว อันนี้ไม่ใช่ผมตั้ง พระพุทธเจ้าตรัสไว้แต่ไม่ได้ตรัสไว้เรียงอย่างผมนี้ ผมเป็นผู้เรียบเรียง

สุชีวิต คือชีวิตที่ดีงาม ที่รุ่งเรืองสุกใส เป็นชีวิตที่มีความสุขความสบาย ปลอดโปร่ง เป็นชีวิตที่บริสุทธิ์สะอาด ไม่ใช่เพียงเท่านี้ อะไรดีก็เอาเข้ามาอีก นี่แหละเขาเรียกว่า **สุชีวิต** จะเห็นว่า สุชีวิตนี้ไม่มีอะไรเจือด้วยโทษ

ส่วน **ทุชีวิต** นั้น ตรงกันข้าม เป็นชีวิตที่ต่ำทราม หรือตกต่ำ อับเฉา เศร้าหมอง ยากจนคับแค้น เป็นชีวิตที่สกปรกโสมม นี่อยู่ในประเภททุชีวิตทั้งนั้น คือตรงกันข้ามกับสุชีวิต คือ บาปตรงกันข้ามกับบุญ หรือบุญตรงกันข้ามกับบาป

มีชีวิตอีกชีวิตหนึ่งคือ **โมฆชีวิต** โมฆะแปลตามตัวว่าเปล่า โดยความหมายแปลได้หลายอย่าง ชีวิตที่เปล่า เป็นหมัน ไร้ประโยชน์ นี่แปลตามความหมาย แต่โมฆชีวิตนี้ สำคัญไม่น้อย คนเรามักเข้าใจว่า เมื่อไม่ดี ไม่ชั่ว ก็เป็นกลาง ก็ถูกเหมือนกัน โมฆชีวิตทำท่าว่าจะเป็นกลาง เหมือนเล่นการพนัน ท่านทั้งหลาย ถ้าเคยเล่นก็ตกอยู่ในลักษณะ ๒ อย่าง คือถ้าไม่ได้ก็เสีย หรือบางทีไม่ได้ไม่เสีย เจ๊ากันไป

ถ้าจะเอามาเปรียบกับชีวิต โมฆชีวิตนี้เป็นชีวิตที่ไม่ได้ไม่เสีย จริงอยู่คนประเภทนี้ ถึงบุญจะไม่ได้ แต่กรรมก็มิได้สร้าง ท่านทั้งหลายลองสังเกตดู บุญมิได้ทำจริง แต่กรรมมิได้สร้าง แล้วจะเอาเสียมาจากไหน ก็ควรเจ๊ากันซี ชีวิตของคนนั้น เจ๊าไม่ได้ จะเสี่ยงเล่นเหมือนการพนันไม่ได้ เรื่องชีวิตไม่มีเจ๊า ถ้าไม่ได้ก็เสียมี ๒ ประตูเท่านั้น การพนันมี ๓ แต่ชีวิตจะเสี่ยงเหมือน การพนันไม่ได้

โมฆชีวิตนี้ ที่เราถูกบ่นถูกอะไรกันอยู่ในเวลานี้ เฉพาะในสังฆมณฑลในวงพุทธจักร คือชีวิตของลูกตถาคต หมายถึงทั้งท่านและผมมันทำท่าจะเป็นหมัน ทำท่าจะเปล่า จะเรียกว่า ศูนย์เปล่าหรือเสียเปล่า แยกได้เป็น ๒ ชีวิตที่เปล่าบางทีมันศูนย์เปล่า บางทีก็เสียเปล่า ชีวิตที่เป็นหมันนั้น ไม่ออกลูกออกผล เหมือนต้นไม้ที่ไม่มีลูก คนเป็นหมันไม่มีลูกผลที่เกิดไม่มี ชีวิตเช่นนี้ น่าเป็นห่วงมาก เพราะโมฆชีวิตนี้อาจจะทำให้เราหลงผิด นึกว่าไม่ทำชั่วแต่ก็ไม่ทำดี ก็ไม่เป็นไรอยู่เฉย ๆ นี่แหละเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ที่ว่าดีนั้น ดีกว่าไม่ทำชั่วเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า อยู่เฉย ๆ เป็นความดี

ที่เราต้องตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หรือที่เรียกว่า หน่วย อ.ป.ต. นั้น ก็เพื่อไม่ใช้ชีวิตของเราอีกด้านหนึ่งเป็นโมฆชีวิต ไม่ยอมให้เป็นหมัน สูญเปล่า หรือเสียเปล่า เราทั้งหลายจะต้องรับรู้ไว้อย่างหนึ่งว่า ในยุคปัจจุบันนี้ เป็นยุคปัญญา จะเอาหลักตั้ง ๔๐-๕๐ ปีนั้น ไม่ได้เลย สมัยนี้ เขาใช้หลักว่า ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์ เรื่องในกำแพงวัดไม่เกี่ยวทีเดียว ปล่อยให้เป็นเรื่องของเจ้ากูโดยเฉพาะ

เดี๋ยวนี้ไม่ได้ ถ้าหากเราไม่มีเรื่อง มันก็หาเรื่องมาใส่ ถ้ามีเรื่องก็ไปเลย หรือไม่มีภัย มันก็หามาใส่ นี่เป็นเรื่องของชีวิต ยุคปัญญาก็ดี ท่านทั้งหลายต้องเข้าใจว่าความรู้ของคนนั้น ไม่ใช่รู้ถูกเสมอไป พระพุทธเจ้าตรัสไว้ **สัมมาญาณะ** รู้ชอบนี้ แล้วตรัสไว้อีกว่า **มิจฉาญาณะ** รู้ผิดนี้

ยุคปัญญา ไม่ใช่ยุคที่คนรู้ชอบไปหมด รู้ผิดก็มาก รู้ชอบเป็นลักษณะ รู้สร้างสรรค์ ส่วนรู้ผิดเป็นความรู้ทำลาย เมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็จะต้องเข้าไปรับรู้ในเรื่องนี้ เพราะถ้าหากว่า เราจะปรับให้ชีวิตของเราเป็นโมฆชีวิต ไม่ใช่ว่า จะเป็นโทษแก่ตัวเราเท่านั้น แต่เป็นโทษแก่ทุกส่วน ซึ่งเรามีหน้าที่รับผิดชอบ เฉพาะในวงพุทธจักร ท่านทั้งหลายและผม จะต้องมีความรับผิดชอบต่อพุทธจักรด้วยประการหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นประการสำคัญ ในฐานะที่เราเป็นลูกของพระตถาคตเท่านั้นยังไม่พอ แต่ในฐานะที่เราเป็นประชาชนคนหนึ่งต่อพระราชอาณาจักรไทย ก็จะต้องรับผิดชอบต่อพระราชอาณาจักรไทย แต่เป็นความรับผิดชอบอีกอย่างหนึ่ง ในฐานะที่เราเป็นประชาชนไทย

แต่ความรับผิดชอบของเรานี้ เป็นในฐานะพุทธบุตร หรือในฐานะประชาชนคนไทยก็ตาม ความรับผิดชอบที่เกื้อกูลกับฝ่ายราชอาณาจักร ผมยังจะไม่พูด ก่อนที่ผมจะยุติ คำสัมโมทนียกถานี้ ก็อยากจะชี้ให้เห็นสักเล็กน้อย ที่เราเรียกว่า **พุทธจักร** อะไรกัน มองก็ไม่เห็น คำว่า **พุทธจักร** นั้น เป็นคำที่ ถ้าเราพูดก็พูดได้ ถ้าจะให้เห็น มันเห็นไม่ได้ เหมือนของที่อยู่ในเมืองลับแล จะเป็นอย่างนั้นไปไม่ได้ ท่านจะต้องนำมาไว้ในเมืองที่เปิดเผย

คำว่า **พุทธจักร** ที่เราว่านั้น เป็นคำรวม ประกอบขึ้นด้วยส่วน ๓ ส่วน คือ

๑. **พระพุทธศาสนา**

๒. **สังฆมณฑล**

๓. **วัดวาอาราม**

สามส่วนนี่แหละ เรียกว่า **พุทธจักร** เข้ามาผูกพันพัวพันอยู่กับตัวเรา ฉะนั้น ผู้ที่จะเข้าไปรับผิดชอบ จะต้องเป็นคนมีกำลัง นี่กล่าวโดยทั่วไป ไม่เฉพาะแต่หน่วย อ.ป.ต. จึงขอเสนอแนะว่า การอบรมในคราวนี้ ทุกท่านที่เข้ารับการอบรมเพื่อเป็นวิทยากรประจำตำบล ประจำอำเภอนั้น เป็นผู้ได้กำไรชีวิตอย่างสำคัญ จะลำบากยากเข็ญ ทนเอาไม่ตาย จะได้กำไรชีวิตอย่างดียิ่ง และกำไรชีวิตที่ได้ในที่นี้ ติดตัวไปจนกระทั่งตาย

ความรู้ที่ได้จะเป็นคุณประโยชน์อย่างกว้างขวาง พระวิทยากรนี้ จะเป็นสื่ออย่างสำคัญในการที่จะติดต่อกับประชาชนหรือเข้าถึงประชาชน ผมมีความยินดีเป็นอันมากที่เห็นทางภาค ๑๓ จัดการอบรมพระภิกษุเพื่อเป็นวิทยากรประจำตำบล ประจำอำเภอขึ้น นี้ก็เพื่อจะสร้างความวัฒนา คือ ความเจริญ สร้างสถาพร คือ ความมั่นคงให้แก่พุทธจักร เป็นหลักตั้ง และให้แก่ พระราชอาณาจักรอีกส่วน เป็นหลักประกอบ พุทธจักรกับราชอาณาจักรนั้น แยกกันไม่ออก แม้เราจะตั้งใจทำประโยชน์ให้แก่พุทธจักร ก็ต้องเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระราชอาณาจักรด้วย ขอให้ท่านทั้งหลายนึกว่า เป็นประโยชน์ที่เราจำจะต้องทำ ไม่ใช่ว่า ทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ เราจะต้องทำ

เพราะฉะนั้น ผมขอให้ทุกท่านที่เข้ารับการอบรมในครั้งนี้ จงเจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย อันจะมากีดขวางการเข้ารับ

การอบรมครั้งนี้ ให้สะดุดหยุดลง ทางคณะสงฆ์ได้พร้อมแล้วที่จะแก้ไข เพิ่มเติมเสริมส่งคำสั่งทั้งหลาย เพื่อได้เป็นเครื่องมือใช้ในการปฏิบัติภารกิจต่อไปในภายหน้า และขอให้ทุกท่านถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยจตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ ทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

หน้าที่วิทยากร

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการอบรมพระวิทยากรประชาชนประจำตำบล
ณ วัดโขด อ.เมือง จ.ระยอง
๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐

***

ท่านพระวิทยากรทั้งหลาย

วันนี้ เป็นวันเริ่มต้นในการเปิดอบรมพระสังฆาธิการเพื่อเป็นวิทยากรประจำหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และวิทยากรประจำอำเภอ

การอบรมเพื่อเป็นวิทยากรตามกำหนดเวลาที่ให้ไว้แล้ว จะได้มอบวุฒิบัตรว่า ท่านทั้งหลายได้มารับการอบรมเพื่อเป็นวิทยากรและมีหลักฐานที่ทางการคณะสงฆ์ได้มอบให้แก่ตัวท่านไว้ เมื่อนั้นแหละจึงจะชื่อว่าท่านทั้งหลายได้เป็นวิทยากรครบถ้วน

แต่ว่า ในขณะที่ได้รับการอบรมนี้ จะออกนามท่านทั้งหลายว่าเป็นวิทยากรบ้างนั้นก็ให้ถือว่าเป็นการใช้ได้ เป็นการเรียกล่วงหน้าไปพลางไว้ก่อน คำว่า "**วิทยากร**" แปลว่าอย่างไรหรือมีความหมายว่าอะไรนั้น ท่านเจ้าคุณเจ้าคณะภาค ๑๓ ได้ชี้แจงให้ท่านทั้งหลายได้ไว้พอสมควร

แต่ที่ผมจะพูดในวันนี้ ก็ให้ตามหัวข้อเรื่องว่า "**หน้าที่วิทยากร**" ในขณะนี้ ผมรับหน้าที่เป็นวิทยากรผิดกับภาคเช้า เมื่อภาคเช้าผมรับหน้าที่เป็นประธาน เป็นผู้ประกอบพิธีเปิดการอบรมวิทยากร เพราะฉะนั้น ข้อความที่ผมจะกล่าวต่อไปนี้ จึงกล่าวในลักษณะของวิทยากรผู้ให้ความรู้แก่ท่านทั้งหลาย ความมุ่งหมายที่เปิดการอบรมวิทยากรขึ้นในครั้งนี้ ด้วยมีเหตุผลมีความจำเป็นประการใดนั้น ผมได้กล่าวมาพอสมควรเมื่อภาคเช้านี้แล้ว ก็ไม่ขอกล่าวซ้ำ ทุกท่านก็ย่อมจะรู้สึกทั่วกันว่าเราต้องรับภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากทางการคณะสงฆ์ วางระเบียบให้เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลขึ้นทั่วประเทศ ในตำบลที่มีวัดตั้งอยู่และไม่เฉพาะแต่จังหวัดระยองเท่านั้น

หน้าที่วิทยากรนั้น เรารู้อยู่แล้วว่าเป็นหน้าที่ให้ความรู้นี้เป็นคำที่เรารู้กันทั่วไป หน้าที่วิทยากรประจำตำบล ประจำอำเภอนั้น มีหน้าที่แตกต่างกันอยู่ซึ่งต่อไปผมจะชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่จะเป็น

วิทยากรที่สมบูรณ์นั้น ตามหลักก็กำหนดไว้อย่างย่อที่สุดว่า ผู้ที่จะเป็นวิทยากรนั้น ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ประการที่หนึ่ง รู้ดี ประการที่สอง สอนดี ประการที่สาม ภาคปฏิบัติดี พูดง่าย ๆ ว่า วิทยากรจะให้สิ่งที่ดีแก่ผู้อื่นนั้น ตัวเองจะต้องมีดีเป็นทุนรอน ถ้าเราไม่มีดีเป็นทุนรอนแล้ว ก็ยากที่จะให้ดีแก่ผู้อื่นได้ครบถ้วน ท่านทั้งหลายจะเห็นว่า ดูก็ไม่มีปัญหาอะไรเพียง

รู้ดี

สอนดี

ปฏิบัติดี

ก็เท่านั้นเอง แต่ท่านทั้งหลาย อย่าลืมก็เพียงว่า รู้ดีที่ประการแรก หน้าที่ของวิทยากรนั้น ท่านผู้เป็นวิทยากรต้องประกอบด้วยคุณสมบัติข้างต้น เพียงว่ารู้ดีนั้น รู้อย่างไร หรือรู้อะไร จึงจะได้ชื่อว่ารู้ดี และความรู้นั้นจะได้มาจากไหน ที่เป็นปัญหาเดียว ผมได้พูดเมื่อตอนเช้าเป็นหลักว่า คนเรานั้นเกิดมาที่คมแหลมเองนั้นมีแน่แต่ร้อยละหนึ่ง ก็ยังไม่เชื่อว่าหาได้ เพราะฉะนั้น ที่จะมีความแหลมคมก็จะต้องอาศัยการเสี้ยมหรือการลับจึงจะมีความแหลมคมได้ การที่จะทำบุคคลให้แหลมคมได้นั้นก็จะต้องอาศัยการเสี้ยมสอน เมื่อเป็นอย่างนี้ หลักประการแรกนั้น เราก็จับได้ว่า ที่เราจะรู้ดีได้นั้นประการหนึ่งคือ จะต้องได้มาจากการฟัง การอ่าน ขอให้ยึดหลักนี้ไว้เป็นประการแรก และหลักนี้เป็นหลักสำคัญ เป็นหลักที่บุคคลทุกคนทำได้ แต่ไม่ทำหรือกระทำไม่ได้ มันต่างกันกระทำไม่ได้นั้นแม้จะทำก็ทำไม่ได้ สิ่งที่กระทำได้ แต่ไม่ทำนี้ต่างกัน

เพราะฉะนั้น ประการแรกเราจะต้องกำหนดว่า คนที่จะรู้ดีนั้น ก็จะต้องอาศัยการอ่าน การฟังตลอดไปถึงการฝึกหัด ท่านมาอยู่ที่นี่หกวัน จะต้องให้เวลาเพื่อกิจการของการอบรมนี้ ประมาณ ๖ ชั่วโมง ท่านทั้งหลายจะเห็นว่า มันเข้าอยู่ลักษณะข้อต้น คือการได้ยินได้ฟัง การได้ยินได้ฟังเพียงท่านมาอยู่ที่นี่ ๖ วันนี้พอไหม ผมตอบให้โดยไม่มีการอ้ำอึ้งว่า ไม่พอนะที่จะได้ยินได้ฟัง ไปหกวันนั้นเพียงเรียน ก ข เท่านั้น

ท่านทั้งหลายจะต้องอบรมต่อไปอีกจนไม่มีที่สุด ภาษิตฝรั่งเขาว่า คนเรานี้แก่ไม่เกินเรียน คือจะแก่ก็แก่ไป คล้าย ๆ กับว่า ยิ่งแก่ต้องเรียนให้หนัก เฉพาะพระเรานี้ ที่แก่มาก ๆ อย่างผมนี่ ๗๐ กว่า ก็ดูเหมือนจะต้องรู้อะไรให้มากขึ้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น คฤหัสถ์เขามักเหมาว่า ผู้ที่แก่มาก ๆ นั้นรู้อะไรมาก ถ้าหากว่า เรารู้น้อยก็เป็นที่ไม่สมปรารถนา ไม่สมหวังของเขา

เพราะฉะนั้น ที่เราจะได้ยินได้ฟังครั้งนี้ เพียงการฟังและก็ถือว่า ฟังนั้นไม่ได้หมดสิ้นเลย เป็นการเริ่มต้นเท่านั้นเอง ท่านทั้งหลาย กลับไปนี้จงนึกว่าเราเป็นวิทยากรประจำตำบล ประจำอำเภอแล้ว พอแล้วไม่ได้เลยนะ เพราะที่ได้ไปนั้น ถ้าหากว่า จะรักษาไว้ได้ไม่หลงลืมตกหล่นก็ยังไม่พอนะ เพราะว่า ที่ได้ไปนี้เป็นขั้นต้นเหลือเกิน เพราะว่า วิชาแต่ละวิชาที่ได้ไปนั้น มันกว้างขวางไม่ใช่พูดให้ฟัง

เพียงชั่วโมง เอาง่าย ๆ หน้าที่วิทยากรนี้ ดูไม่มีอะไรตามความรู้สึก ไม่ใช่ของท่านทั้งหลายแม้ของผู้อื่นก็รู้สึกอย่างนั้น เพราะไม่มีอะไร แต่ความจริงหน้าที่วิทยากรนี้ กว้างขวาง แต่จะกว้างขวางเพียงไหนนั้นผมก็ไม่สามารถที่จะพูดได้ตลอด เพียงบอกกับท่านทั้งหลายได้ว่า กว้างขวาง เพียงว่าใน ๖ วัน ความรู้ที่เราจะได้นั้น ได้จากเพียงการฟังการอ่าน เกือบไม่มี ถ้าจะว่ามี ท่านก็อ่านในสิ่งที่ท่านได้ฟังไป พรุ่งนี้ท่านอาจจะได้อ่านข้อความที่ผู้พูดพูดวันนี้ จะเป็นผมหรือผู้ใดก็ตามก็อ่านซ้ำที่ได้ฟัง ไม่ใช่ได้อะไรเพิ่มขึ้นก็ถือว่าเป็นการอ่าน

การอ่านนี้ เราจะอ่านเรื่องอะไร เพราะการอ่านไม่บังคับเหมือนการฟัง เพราะการฟังมีตารางบังคับอยู่ว่าชั่วโมงนั้นต้องฟังเรื่องนั้น ผู้นั้นเป็นผู้พูดหรือบางทีตัวเราเองก็บังคับตัวเราเองเพื่อให้ได้ยินได้ฟัง มีข่าวว่าที่นั่นเขาจะพูดเรื่องนั้น เออนี่ น่าสนใจนะ ควรจะไปฟังก็ไป การอ่านนี้ปัญหาแรกว่า เราจะอ่านอะไรหรือเรื่องอะไร จึงจะเป็นส่วนเพิ่มพูนความรู้ของเราให้ดีขึ้น ที่ท่านทั้งหลายจะต้องมีหลักว่า คนเรานั้น จะต้องมีความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตมีอยู่ ๒ ประการ คือ -

ความรู้ในหน้าที่ประการหนึ่ง

ความรู้ประกอบหรือเรียกกันในยุคหนึ่งว่า ความรู้รอบตัวอีกประการหนึ่ง

นี่เป็นหลักใหญ่

ความรู้ในหน้าที่ผมใช้คำกว้างไม่ได้หมายเฉพาะท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเป็นพระลูกวัดก็มีความรู้หน้าที่โดยตรง ไปอันหนึ่ง ท่านทั้งหลายเป็นสมภารก็ต้องมีความรู้หน้าที่โดยตรงประการหนึ่ง ท่านทั้งหลายเป็นเจ้าคณะชั้นไหนก็ตาม จะต้องมีความรู้หน้าที่โดยตรงประการหนึ่ง ความรู้ในหน้าที่เหล่านี้ บางอย่างก็เหมือนกัน บางอย่างก็แตกต่างกัน ในฐานะที่เราเป็นบรรพชิต ก็ต้องมีความรู้ในหน้าที่ของบรรพชิต ไม่ใช่ของเจ้าอาวาส ไม่ใช่ของเจ้าคณะหรือไม่ของเลขานุการ ก็ต้องรู้ไปอีกทางหนึ่ง

ท่านทั้งหลาย จะเห็นว่าในครั้งพุทธกาลนั้น ซึ่งผมอยากจะเชื่อว่า หลังพุทธกาลแต่ในคัมภีร์ท่านอ้างไว้อย่างนั้น ก็เอาละมันใกล้กัน หน้าที่ของบรรพชิตเรียกว่าหน้าที่โดยตรงก็มี เพียง ๒ คือ การเล่าเรียนศึกษา เรียกว่า คันถธุระประการหนึ่ง การเล่าเรียนศึกษาวิปัสสนาธุระประการหนึ่ง ที่เป็นธุระหรือเป็นหน้าที่ ที่เกี่ยวกับการศึกษาก็เพียงเท่านั้น

ต่อมาเรามีวัดมีพระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำ มีผู้ปกครองดูแลไม่รู้ว่าใครไปแอบเติมให้อีกธุระหนึ่ง ผมก็หาตัวไม่ได้ว่า โยธาธุระ นี่จะว่านอกคัมภีร์ทีเดียวก็พูดได้ เพราะเพิ่มเข้าทีหลังก็พูดได้เหมือนกัน คือการก่อสร้าง เพราะในครั้งพระพุทธเจ้านั้น ผู้ที่มีความรู้ในทางนี้ก็มี และได้ปฏิบัติกิจอันเป็นประโยชน์แก่การพระศาสนาก็มีมาแล้ว เช่นพระโมคคัลลานะ ท่านมีความรู้ในทางนี้นี่เป็นตัวอย่าง

ที่ยกมานี้ ก็เพียงเพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ความรู้ในหน้าที่นั้นก็แบ่งแยกกันไป ท่านทั้งหลายที่เป็นวิทยากร ก็ต้องรู้ในหน้าที่ของวิทยากรนี้อีกส่วนหนึ่ง ไม่ใช่หน้าที่ของสมภารเจ้าวัด ไม่ใช่หน้าที่ของเจ้าคณะและไม่เฉพาะที่เป็นหน้าที่ของบรรพชิต จะต้องทำกิจได้กว้างขวางออกไปอีก นี่ก็เป็นเรื่องของหน้าที่ ความรู้ประกอบนั้นเขาถือว่า ไม่ใช่เป็นความรู้ในหน้าที่โดยตรง แต่เป็นความรู้ที่ควรจะรู้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ความรู้ในหน้าที่ประการหนึ่ง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นอีกประการหนึ่ง เพราะท่านถือหลักอยู่ว่า บรรดาความรู้ทั้งหลาย จะพูดให้เป็นหลักวิชา บรรดาวิชาทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นอุปการะแก่กัน ขอให้จำหลักอันนี้ไว้ ขึ้นชื่อว่าวิชาย่อมเป็นอุปการะแก่กันเสมอ วิชาธรรมเป็นอุปการะแก่วิชาโลก วิชาโลกเป็นอุปการะแก่วิชาธรรม ขอให้หลักไว้แค่นี้ ความรู้ประกอบถือว่า เป็นอุปการะแก่วิชาหลัก

เพราะฉะนั้น เราก็จะต้องแสวงหาเพื่อให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่วิชาอีกอย่างหนึ่งนั้น เราต้องเกี่ยวข้องกับคน ก็จะต้องรู้วิชาบางอย่างที่จะเป็นประโยชน์แก่ตน ท่านทั้งหลายที่เรียนมาในทางพระวินัยก็คงจะรู้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุเรียนการนับวัน หรือรู้การนับวันที่เรียกว่า ปักขณนา

ปักขณนานี้ ไม่ใช่วิชาโหรแน่นอน คือการนับขึ้นแรมหรือนับวันนี่แหละ เพราะมูลเหตุมันมาจากว่า มีคนไปถามว่า พระผู้เป็นเจ้า วันนี้กี่ค่ำ พระผู้เป็นเจ้าอยู่ตามดงตามป่า ก็ไม่เอาใจใส่เหมือนพระเราที่บางทีก็ลืมวันเราด้วยนะ พระท่านตรงก็บอกว่าไม่รู้หรอกโยม พุทโธ่ อุตส่าห์ให้ข้าวให้น้ำจะอาศัยเป็นปฏิทินสักหน่อยก็ไม่ได้ เพราะเรามัวยุ่งการทำมาหากินจะไปจำอะไรได้ พระผู้เป็นเจ้าไม่เห็นทำอะไร จะจำอะไรก็ไม่ได้ มันจะคบกันไม่ได้เสียกระมัง

พระพุทธเจ้าทรงทราบ อนุญาตให้พระภิกษุเรียนปักขณนา เพื่อให้รู้ไว้บ้างว่า วันนี้ขึ้นกี่ค่ำแรมกี่ค่ำ วันอะไร เผื่อชาวบ้านมาถามจะได้เกื้อกูลแก่เขาได้ ไม่ได้หนักหนาอะไร ความจริง การรู้วันเดือน ปี ขึ้น แรม มันก็ไม่ได้เป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติธรรมอะไร แต่มันเป็นประโยชน์ เกื้อกูลแก่ผู้อื่นนี่เป็นความรู้ประกอบ

ทีนี้การอ่านผมให้หลักไว้แล้วว่า ความรู้ในหน้าที่กับความรู้ประกอบ ลองตัดเฉพาะลงมาว่า ท่านที่ประชุมอยู่ในที่นี้ จะได้เป็นวิทยากรและไม่ให้เป็นเปล่า ๆ อย่างนี้ ให้เป็นโดยมีหลักฐานที่จะได้มอบวุฒิบัตรให้เป็นเครื่องหมายเกียรติคุณในครั้งนี้ การที่เขามอบวุฒิบัตรให้นั้นเท่ากับว่าเป็นเครื่องสอนใจทุกท่าน เพราะท่านมีหน้าที่ให้ความรู้ ท่านจะต้องเป็นผู้มีความรู้อยู่เสมอและความรู้นั้นจะต้องอยู่ที่ตัวท่าน ใครมาถามอะไรที่พอสมควรไม่ต้องกลับไปเปิดตู้ก่อนอย่างนี้ไม่ได้จะต้องให้ความรู้นั้นอยู่ในพุง เหมือนเจ้าคณะภาคท่านทดลองเมื่อกี้

เป็นอันว่า ท่านทั้งหลายยังเห็นความสำคัญน้อยไปหรือท่านไม่ถูกถามว่า ได้ยินว่าเขาจะเปิดหน่วยอะไรกัน มีอะไรบ้าง ท่านก็ไม่รู้เหมือนกัน น่าขายขี้หน้าเต็มที สักข้อ สองข้อสามข้อก็ต้องรู้ อย่างนี้กลายเป็นหน้าที่ไปเสียแล้ว เมื่อกิจการในหน้าที่อย่างนี้ เราก็ไม่ยอมรับรู้

เพราะฉะนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ชอบเหมือนกัน ต้องจำให้ได้คล่องหรือไม่คล่องเอาไว้อีกที ท่านทั้งหลาย จะรู้ดีก็จะต้องเสกสรรค์สร้างสมกันตลอดไป เพียงฟังเท่านั้น หรือเพียงอ่านเท่านั้น หรือยังไม่ได้ การฟังการอ่านนั้น เป็นการรับรู้ของผู้อื่น มาเป็นความรู้ของเราเท่านั้น

แต่มีทางที่จะให้เรารู้ดีอีกประการหนึ่ง ก็ต้องใช้ความคิดนึกตรึกตรองหาช่องทางที่เป็นเรื่องที่สำคัญ บางทีก็เราไปพบอะไรขึ้นที่เป็นข้อติดขัด เราก็ยอมแพ้ เราไปพบอะไรขึ้นที่ไม่รู้ เราก็ปล่อยไม่ยอมคิดนึก ท่านทั้งหลาย สิ่งอัศจรรย์ทั้งหลายที่เกิดในโลกอย่างสมมติว่า เรื่อง ไฟฟ้า วิทยุต่าง ๆ กระทั่งไปถึงโลกพระจันทร์ มันเกิดจากความคิดของคน

คนที่เคยเห็นฟ้าแลบในท้องฟ้า ก็ต้องยอมรับว่าสิ่งที่เคยเห็นกันมาตั้งแต่มีมนุษย์ในโลก เพราะมนุษย์เกิดมาทีหลังฟ้าดิน ไฟฟ้าที่เกิดมาในโลกนี้ มันพึ่งเกิดมาในภายหลังมนุษย์ เกิดจาก อะไร เกิดจากความคิดของมนุษย์ วิทยุ ไฟฟ้า โทรทัศน์ มากันเป็นแถวนี้ ก็เป็นผลมาจากความคิดของมนุษย์

เพราะฉะนั้น เมื่อเราพบ คิดอะไร ก็พยายามคิดแก้คิดค้นหาเรื่องนั้นว่า มาจากอะไร การที่ลงสันนิษฐานว่า มันเป็นของมันเอง สิ่งที่เป็นของมันเอง พระพุทธเจ้าตรัสสอนปฏิเสธหลักอันนี้ตั้งแต่ต้น ถือว่าอะไรก็เป็นของมันเอง ไม่มีเหตุไม่มีผล พระพุทธเจ้าตรัสค้นเรื่องนี้ ตั้งแต่ตรัสรู้ ทีเดียว ไม่ต้องพระพุทธเจ้า เอาเพียงแต่สาวกคือพระอัสสชิตอบพระสารีบุตรครั้งแรกว่า

เย ธมฺมา เหตุปภวา ธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุ แปลว่า ทุกอย่างเกิดจากเหตุ ไม่ใช่มันเป็นของมัน ถ้าหากมันเป็นมันเอง พวกนักคิดไม่เอาไฟฟ้ามาให้เราใช้ จะส่งวิทยุมาให้เราฟัง ส่งโทรทัศน์มาให้เราดู หรือจะไปโลกพระจันทร์อย่างที่เรารู้ไม่ได้ ท่านทั้งหลายคงคิดได้ว่า ความรู้นี้มาจากความคิดนึกตรึกตรองหาช่องทางที่ต้องรู้

ปัญหาว่า หมดแล้วยัง สองนี่เราก็แย่ไปตามกันแล้ว พระเรานี่แปลกให้ฟังเคี่ยวเข็นให้ว่าให้อ่าน ส่วนมากเป็นเช่นนี้ ไม่รู้ว่าเป็นเพราะบุญเพราะกรรมอะไรไม่ทราบ ให้ฟังง่ายกว่าเคี่ยวเข็นให้อ่านนี้ยากกว่า ทางที่จะให้เกิดความรู้ดี **"ยัง"** ความรู้บางอย่างนั้นไม่ใช่เกิดจากการค้นคิดหรือคิดนึกตรึกตรองหาช่องทาง เกิดจากการฝึกฝนทดลอง เกิดจากการกระทำ ท่านที่เรียนนักธรรมชั้นตรีคงยังจำได้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

โยคา เว ชายเต ภูริ

ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ

การประกอบคือการกระทำ การทดลองในปัจจุบันนี่แหละ คือ โยคา การทดลองให้เกิดความรู้อย่างสำคัญ วิชาเคมี เป็นวิชาทดลองในปัจจุบันนี้ เป็นพยานดีเหลือเกิน

เพราะฉะนั้น อันความรู้ดีนี้จึงมาได้อีกทางหนึ่งจากการฝึกฝน จากการทดลองจากการอบรม จากการประกอบ เรามีความคิดอีกชนิดหนึ่ง เขาเรียกว่าดวงความรู้ ที่เกิดขึ้น อันธรรมดาที่มองเห็นยาก แต่ท่านผู้เคยปฏิบัติทางจิตใจอาจจะเห็นได้บ่อย คือจิตใจของคนนี้ ถ้ามันแน่วแน่มั่นคง

มักจะเกิดญาณเป็นความรู้ขึ้น ทำให้ถึงขั้นสมถะ ขั้นธรรมดานี้ก็เกิดได้

ท่านทั้งหลายที่อยู่ใกล้ป่าใกล้เขาไม่ต้องถึงเจริญภาวนา สมถะหรือวิปัสสนาภาวนาแต่ไปนั่งในที่เงียบ ๆ สงัด จิตใจปลอดโปร่ง ท่านลองคิดนึกอะไรที่มันอยู่ในวิสัยที่จะคิดนึกได้มักมีอะไรเกิดเป็นความรู้ใหม่ นี่ก็ตัวภาวนาเหมือนกัน ความรู้ที่เกิดด้วยอำนาจใจสงบ เป็นความรู้ที่ดีเสมอเป็นความรู้หลักใช้ได้ แต่ความรู้ชนิดนี้ลืมง่าย บ้างเกิดกลางคืน เช้าลืมเสียก็มี ถ้าได้แล้วต้องจด

คุณสมบัติข้อต้น ท่านบอกว่า รู้แล้วสอนดี คือหน้าที่ของบรรพชิตหรือนักบวช มีธุระในการศึกษา มีหน้าที่ในการสั่งสอน ลัทธิศาสนาพราหมณ์ก็เป็นอย่างนี้ แต่เขาจะสอนเรื่องอะไรนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่หน้าที่หลักก็อยู่อย่างนี้ ของเราก็เหมือนกัน ที่ท่านบอกสอนดีนี้ ก็ไม่ใช่ง่าย เพราะผู้สอนต้องมีศิลป์ ในการสอนที่ถูกตามหลักวิชาครู แต่ผมจะไม่พูดตามหลักนี้ เพราะคำว่าสอนดีนั้น ประการแรกให้เขาเห็นชัดในเรื่องนั้น ๆ จะสอนอะไรก็ตามต้องให้เขาทราบ ในเรื่องนั้น ๆ

เราจะสอนคนที่เป็นอันธพาลให้เลิกละความเป็นอันธพาล จะต้องสอนในเรื่องนั้นให้เขาเห็นชัด ตัวผมก็ไม่รับรองจะทำได้เสมอไปไม่ แต่ว่าหลักของท่านต้องเป็นหลักที่เป็นหลักของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติมีผู้สรรเสริญว่า พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนธรรมแก่สัตว์โลกนั้นประการแรกทรงสอนให้เห็นชัด

เราจึงจับหลักได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักนี้เพราะมีผู้สรรเสริญให้เขาเห็นชัด เมื่อเห็นชัดแล้วต้องจูงให้เขาเกิดการสมาทาน คือยึดเอาถือเอาด้วยที่ตามมาถัดจากนั้น ก็จะต้องให้เขาเกิดเรียกในที่นั้นให้อาจหาญหรือองอาจในการที่จะตัดสินใจในบาลีที่ท่านเรียกว่า **สมุตฺเตชนา** และพร้อมกันนั้นจิตใจของผู้นั้น ก็ร่าเริงเบิกบาน แจ่มใส เพราะบาลีตอนนี้ท่านจัดตั้งเป็นหลักว่า **สนฺทสฺสนา** สอนให้เห็นชัด **สมาทปนา** ทรงสอนให้ผู้นั้นยึดเอาถือเอา **สมฺปหํสนา** ทรงสั่งสอนให้เขาร่าเริง ในการที่จะยึดเอาถือเอา ท่านทั้งหลายลองคิดซิ ง่ายนักเมื่อไรในการที่จะสอนให้เขาเห็นชัดในเรื่องใด ๆ ก็ตามผมอยากจะแนะวิธีสอนโดยเฉพาะว่า ผู้นั้นจะต้องแจ่มแจ้งในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี ตัวเองก็ไม่เข้าใจเป็นอันบอกได้เลยว่า ไปสอนผู้อื่นก็ไม่เข้าใจ

ฉะนั้นประการแรก ผู้นั้นจะต้องเข้าใจแจ่มแจ้งเหตุผลต้นปลายต้องเข้าใจ ไปสอนผู้อื่นจึงจะเข้าถึงจิตถึงใจ พระพุทธองค์นั้นทรงแจ่มแจ้ง ไม่เคลือบแคลงสงสัยในข้อใด ใครจะทูลถามเรื่องอะไรก็ตอบได้ทันที คือแจ่มแจ้ง ของเรานี้ บางทีมันมืดมน เราจำได้ข้อธรรมแต่เราจะให้แจ่มแจ้งนี้ยากเหลือเกินไม่อาจที่จะเข้าใจได้ ไปบอกผู้อื่นก็คล้าย ๆ กัน ถ้าเราเข้าใจแจ่มแจ้งละเอียดลออดี เราสอนผู้อื่น เขาอาจเข้าใจได้ดี เพราะโดยมากเรามักสอนที่จำได้ เราไม่ได้มักสอนตามที่เราเข้าใจ เหมือนพระที่เทศน์ปฏิเสธอัตตา ลงมาโยมถามทับพระเองก็ไม่เข้าใจ เพราะอัตตานี้เห็นยากจะตายไป เพราะธรรมอัตตา อนัตตา เป็นธรรมะสูง นี่ผมชี้หลักง่าย ๆ

ปัญหามีว่า ถ้าเราเห็นชัดแล้วลักษณะที่ ๓ มันตามผู้นั้นก็อาจจะสมาทานรับเอาถือเอา

และการรับการถือนั้นก็เป็นไปด้วยความองอาจกล้าหาญ เป็นไปด้วยความรื่นเริงเบิกบานในใจ ที่ท่านเรียกว่าโสมนัส ไม่ใช่หงอยเหงาเศร้าใจ

ทำอย่างไรเราจึงจะสอนให้เขาเห็นได้ชัด ก็จะต้องโยงหลักการสอนเข้ามาอีกว่า คำนี้มีความหมายอย่างไร มีเนื้อความอย่างไร มันจำแนกแยกแยะออกไปอย่างไรบ้าง มันมีเหตุผลอย่างไร การชี้แจงอธิบายความให้เขาเข้าใจ บางคนไม่เข้าใจ ถ้าหากว่าเราจะพูดเฉย ๆ เราจะต้องให้คำเปรียบเทียบที่เรียกว่า อุปมา พูดถึงอุปมา ผมขอบอกท่านทั้งหลาย อุปมาเป็นวิชาหนึ่งน๊ะ คนเก่าก่อนต้องเล่าเรียนน๊ะครับ ที่เราเอามานี้มันเป็นผลที่ท่านทำแสดงไว้น๊ะ

ท่านที่อยู่ในที่นี้ ไม่มากก็น้อยคงจะได้อ่านเรื่องมิลินทปัญหา พระนาคเสน จบวิชาอุปมาให้รู้ไว้น๊ะ จึงได้เปรียบเทียบได้เก่งที่สุด คำอธิบายพอประมาณ ซึ่งเราพอจะหาจากอาจารย์อื่นได้ แต่การอุปมาแล้วเราจะไม่เห็นท่านผู้ใดทัดเทียมพระนาคเสนเลย นี้วิชาอุปมา

แต่หลักการเปรียบเทียบนั้น ผมขอให้เพื่อท่านจะนำไปใช้ จะเปรียบเทียบเรื่องใดแก่ผู้ใด จะต้องสังเกตดูว่า ผู้รับฟังนั้น รู้ในสิ่งที่เราจะเปรียบเทียบไหม ถ้าหากว่าเขาไม่รู้ อย่าไปเปรียบเทียบเขาน๊ะ เปรียบเทียบนี้เคยเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง มันก็จะมืดตื้อ ก็ต้องผิดหลักอุปมาซิ อุปมานี้เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เราจะไปสอนชาวเขาชาวป่าบอกว่า พระพุทธเจ้าของเรานี้น๊ะ มีมหากรุณาอันใหญ่หลวงกว้างขวางเหมือนน้ำในมหาสมุทร ท่านทั้งหลายลองนึกดูซิ คนชาวป่าชาวเขานั้น คุณพระพุทธเจ้ากว้างขวางอย่างไร เขาก็ไม่เห็นผู้พูดด้วย อย่างผมเองผมก็ไม่เห็นเหมือนกัน มันมีขอบเขตเมื่อไหร่ละ แต่จะไปเห็นได้ด้วยการเปรียบเทียบ นี่ต้องระวังให้มาก คือจะต้องพยายามเปรียบเทียบให้เข้าใจ พระพุทธเจ้าของเราทรงฉลาดมาก ในทางทรงเปรียบเทียบ แล้วข้อเปรียบเทียบของพระองค์นั้น บางทีก็เอาเหตุการณ์เฉพาะหน้ายกขึ้นเปรียบเทียบ นี่เป็นวิชาอุปมา ภาษาของท่านเรียกว่าสาธกตัวอย่างนี้ ถ้าเป็นเรื่องเก่าก็ชาดกเป็นเรื่องใหญ่ แต่พระเดี๋ยวนี้ไม่ได้เก่งชาดกเลยน๊ะ พระหนุ่ม ๆ บางรูปหนังสือใหม่ ๆ อ่านเข้าใจดีนัก แต่ชาดก เปล่าเลย ก็ไม่รู้จะสอนใครเหมือนกัน นี่เล่าถวายนอกนั้นก็ไม่ใช่เรื่องชาดก เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในสมัยพระพุทธเจ้าบ้าง หลังสมัยพระพุทธเจ้านิพพานแล้วบ้าง นี่เป็นเรื่องราว ชาดกนั้นเป็นเรื่องละเอียด อันนี้เป็นตัวอย่าง พูดอย่างวิชาสมัยใหม่เขาเรียกว่าบทเรียนด้วย ของนี่เราจะต้องรู้ เราจะต้องมีเรื่องนี้เอาอดีตก็ได้ หนังสือไม่มีอ่านผมก็จนปัญญาเหมือนกัน บอกว่าหนังสือไม่มีอ่าน ผมอยากรู้เรื่องชาดกเอาที่ไหนอ่าน ของผมเองดูเหมือนจะไม่ครบเล่มเหมือนกัน เพื่อนยืมไปไม่ส่งก็มี แต่มีน่ะมีแน่นี้เล่าให้ฟัง

เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้เรื่องนี้ ไม่ใช่เรื่องอดีต เอาเรื่องในปัจจุบัน ท่านทั้งหลายเคยอ่านหนังสือของคนคนหนึ่งซึ่งเป็นที่ชื่นชมยินดีของคนทั้งหลาย เป็นที่ติดใจของผู้อ่าน คือข้อความเรื่องกฎแห่งกรรมของ ท.เลียงพิบูลย์ ท่านคนนี้เขียนเอาเรื่องปัจจุบันเป็นตัวอย่าง เขาไม่ได้โกหกแต่ถ้อยคำบางคำนั้นเรียบเรียงใหม่ เพราะเป็นเรื่องยาว แต่เขาไม่ได้โกหกไม่ได้มดเท็จ เพราะเรื่อง

นั้น ๆ บางเรื่องผมก็ได้ยินมา ไม่ใช่เพียงเรื่องเดียวที่เขาเอามาเขียนนี่แหละ เขาเรียกว่าตัวสาธิต คือตัวอย่าง และตัวอย่างนี่แหละคนเห็นได้ชัด เพราะมีตัวตน อุปมานั้นเป็นการเปรียบเทียบตามความรู้สึกของเขา ไม่ใช่เอาละครออกแสดงให้ดู คนมีปัญญาสูงหน่อยจึงจะเข้าใจ แต่ถ้าเอาตัวละครออกแสดงให้ดูเหมือนเรื่องชาฎกหรือเรื่องราวในปัจจุบันแล้ว คนเข้าใจได้มากกว่า นี่ผมให้ท่านทั้งหลายดู เรื่องสอนดีนี้ก็ไม่ใช่เล่น เพราะว่าผู้สอนนี้จะต้องมีอะไรว่าสอนดีนิดเดียว ทำอย่างไรจึงจะสอนดี ท่านทั้งหลายเห็นไหม

ผมให้เพียงหัวข้ออันเดียว ต้องไปเยอะเห็นไหม ทีนี้เป็นอันว่า ต้องปฏิบัติดีนี่สำคัญมาก เพราะเรานี่ต้องให้ตัวอย่างเขา ญาติโยมอย่าได้ผรุสวาจา คำใดนะ ทำให้ระคายหูผู้ฟัง แทนที่จะเกิดคุณประโยชน์ความชุ่มชื่น กลับทำให้เกิดความขุ่นเคือง สมมติว่าสอนญาติโยมให้ทำอย่างนี้ ตัวเองด่าญาติโยมเป็นไฟเชียว จะใช้ได้ที่ไหน ถ้ารู้ว่ายังละนิสัย ละการด่าคนไม่ได้ ก็อย่าไปสอนเขาสิ เหมือนคนกินเหล้าเมาแล้วสอนคนดีว่า อย่ากินเหล้าเลย เหล้านี้มันไม่ดี โธ่ จะได้ความอะไร ไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้น การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนี้ เป็นเรื่องถือกันมาก เป็นตัวอันสำคัญจูงใจให้เขาเห็น

เพราะความดีนั้น บุคคลกระทำได้ ที่ผมพูดมานี่ ความจริงถวายเป็นคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นวิทยากร ไม่ใช่อีกอักท่านก็เป็นได้นะ เพราะฉะนั้น คนที่จะเป็นวิทยากรได้นั้น ต้องเป็นวิทยากรก่อน แปลว่าผู้ทรงความรู้ และไม่ได้ทรงความรู้อย่างเดียว จะต้องพ่วงเอาการสอนดี การปฏิบัติดีเข้าไปรวมอยู่ด้วยในกลุ่มของการสอนดี

ไม่รู้จักเบื้องต้น ต้องหาทางผูกไมตรี คืออย่าทอดทิ้งขอให้กำหนดที่เป็นหัวใจ การทอดทิ้งประชาชนนั้น ไม่ใช่หลักของพระหนุ่ม ไม่ทอดทิ้งประชาชน ท่านทั้งหลายสวดมนต์ ทำวัตรค่ำ มีคำหนึ่งในคำบอกวัตรว่า

ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ สายณฺเห ธมฺมเทสนํ
ปโทเส ภิกฺขุ โอวาทํ อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหนํ
ปจฺจูเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ
เอเต ปญฺจวิเธ กิจฺเจ วิโสเธติ มุนิปุงฺคโว ฯ

ในบทสุดท้ายนี้ ตอนใกล้รุ่งได้ทรงเล็งพระญาณดูสรรพสัตว์ว่า ผู้ใดควรจะโปรดได้ ผู้ใดพ้นวิสัยที่จะโปรด ทรงเห็นผู้ใดมีอุปนิสัยควรเสด็จไปโปรด ก็เสด็จไปโปรดผู้นั้น ท่านทั้งหลายก็ทราบกันดีว่านั่นคืออะไร พระพุทธเจ้าไม่ทรงทอดทิ้งประชาชน ผมขอให้ทุกท่านที่เป็นวิทยากรถือหลักข้อนี้ไว้เป็นเบื้องต้น จะสำเร็จไม่สำเร็จอย่างไร เอากันอีกที เราจะถือว่า คนทุกคนนี้เรา จะต้องสร้างสำเร็จก็ออกจะเกินครูไปสักหน่อย พระพุทธเจ้าทรงยอมคนบางพวก ที่เรียกว่า “อปุริส-

ทมฺโม" ตรงกันข้ามกับบทพระพุทธคุณว่า "**ปุริสทมฺโม**" หรือที่เรียกในทางธรรมว่า "**ปทปรม**" ที่เราเรียนในพุทธประวัตินั้น เราจะพบคนพวกนี้ ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง พวกนี้ไม่เอาไหน ที่โบราณเรียกว่าหอยโข่งหน้าคว่ำจมดินตลอดกาล ไม่ยอมหงายหรือที่เรียกว่าตุ่มคว่ำ ท่านทั้งหลายลองตักน้ำใส่ตุ่มที่คว่ำตักไปจนตายก็ไม่เต็ม เพราะอะไร เพราะปากตุ่มมันคว่ำจมดิน เราไปใส่ก้นตุ่มมันก็ไม่มีทางหรอก บุคคลนั้นมีแต่ว่าเราต้องทดลอง คนบางคนที่เขาจมอยู่ในสระ อยู่ในสระความยากจนไม่ใช่เพราะเขายากจนนะครับ เพราะเขามันจนจริง ๆ ทำไมไม่รู้จักสร้างตัว เขาไม่รู้จัก จริง ๆ ทำไมจนแล้วไปกินเหล้าเมายา เพราะว่านี่มันเป็นทางแก้ทุกข์คือความจนของเขาก็นึกอย่างนั้น ทำไมเล่นการพนัน เพราะเขาถือว่าอันนี้แหละเป็นการแก้จน เขาไม่มีปัญญาที่จะรู้ว่า ที่เขาทำนั้นเป็นทางของตัว เขาไม่รู้ใครไปช่วยเขาบ้าง ผมอยากถาม อยากจนก็จนไปซี่ ฉันต้องการแต่คนรวย คนยากจนก็จนไปซิ คนจนเอาไปทิ้งไหนละ ไม่ใช่จนไปนี่ จนกลับอีกที พินาศเชียวนะ ปัจจุบันนี้นะ คนจนกลับอีกทีแล้วพินาศเทียวนา

ผมจึงขอถวายว่า อันนี้แหละเราต้องการ คือว่าการให้ความรู้ของบุคคลนั้น บางทีในทางแก้ไข คือแก้ไขจากชั่วให้เป็นดี แต่ว่าเราควรจะช่วยส่งเสริมคนบางประเภทเหมือนกันที่ยังจะช่วยได้คือคนอัตคัตขัดสนยากจน ทำไมคนจึงจนไม่ต้องพูดกัน คนที่เกิดมาทุนเดิมมันน้อยมันมาเพิ่มไม่ได้ ที่มีทุนมามากมันก็ลดไม่ได้ ทุนใครทุนมัน

ฉะนั้น หน้าที่ของวิทยากรไม่ได้มีหน้าที่เพียงสั่งสอนอย่างเดียว นอกจากนี้จะต้องเหลียวแลดูประชาชนประจำตำบลหรือในหมู่บ้านที่ทำบุญวัดเรา เขามีจนอย่างไร ได้รับสมบัติวิบัติอย่างไร สุขทุกข์อย่างไร เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอย่างไรบ้าง ทางหน่วยเรานี้หรือทางวัดเรานี้จะช่วยหรือเกื้อกูลเขาอย่างไร

ท่านจะเห็นได้ว่า ในวัตถุประสงค์ทั้ง ๘ ประการนั้น ท่านเขียนเป็นหลักซ่อน ๆ ไว้ การศึกษาสงเคราะห์นี้สงเคราะห์ในวงแคบ สาธารณสงเคราะห์นี้สงเคราะห์ในวงกว้าง เช่น การขุดคลอง ทำถนน นี่เขาเรียกว่า สงเคราะห์มหาชน การสงเคราะห์เฉพาะหมู่ เฉพาะกลุ่ม นี่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง และการสงเคราะห์เอกชน การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ การสงเคราะห์ด้วยการให้เขามีอาชีพเป็นการสงเคราะห์บุคคล ที่เราจะให้สิ่งของอะไร ๆ เกื้อกูลแก่เขานี้จะต้องมีการลงทุน แล้วเราจะเอาทุนมาจากไหน ท่านทั้งหลายไม่ต้องห่วง "เรื่องเงิน" ควรจะห่วง "เรื่องงาน" ว่า เราทำงานจริงหรือไม่ เมื่อเราทำงานจริงแล้ว คนอื่นที่เขามีทุนรอนนั้น เขาจะช่วยเองครับ คนไทยไม่ใช่ใจดำอำมหิต ไม่ใช่หน้าเลือดทุกคนไป ยิ่งในขณะนี้คนที่เขามั่งมีศรีสุขเขาพอเข้าใจเหตุการณ์บ้านเมือง เขารออยู่แต่ว่า ใครจะทำจริงเท่านั้น คือ เราต้องทำงานไปแลกเงิน เพราะคนที่เขามีศรัทธามีอยู่ครับ แต่เขาต้องดูก่อนว่าทำงานจริงหรือเปล่า

แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ตัวเจ้าอาวาส จะต้องเป็นคนมีน้ำใจ จะเห็นแก่เล็กแก่น้อยมากเกินไป

สำหรับเห็นแก่ตัวนั้นคนเราต้องมีเห็นบ้าง เมื่อผู้อื่นเขาแสดงน้ำใจให้ปรากฏ เจ้าอาวาสก็ต้องแสดงน้ำใจให้ปรากฏ ตามกำลังเหมือนกัน เดี๋ยวเขาจะบอกว่า เอาแต่เรา ๆ ส่วนท่านไม่เห็นเอาสักที ท่านทั้งหลายที่ไม่ใช่หน้าที่วิทยากร ท่านทั้งหลายไม่ต้องคิดถึงเงิน หากทำดีแล้วไม่ต้องกลัว แม้จะตายลงเพราะการทำดีแล้ว จะไม่มีเงินแม้แต่เพียงหนึ่งบาท ศพของท่านจะงาม เพราะเขาบูชาคุณนี่แหละครับ เป็นความประสงค์ของหน่วยอบรม จริงอยู่ท่านทั้งหลาย จะถือว่าพริบตาเดียวจะเอากันผุดผ่องทั้งประเทศเอากันไม่ได้ดอก ต้องค่อยทำค่อยไป คิดคนเดียวไม่ได้ต้องปรึกษาหารือกัน วัดทุกวัดจะต้องทำหน้าที่นี้ต่อไป ไม่ใช่มุ่งเฉพาะแต่วัดที่เปิดหน่วยอบรมแต่วัดเดียว ทำได้เป็นวัด ๆ ไปเลย การชี้แจงในฤดูกาลเข้าพรรษา หากจะชี้แจงให้ประชาชนเขารู้ว่า ในบ้านเรานี้ยังขาดอะไร ต้องการอะไร สิ่งไรที่ควรแก้ควรส่งเสริม

สำหรับความดีนี้ มีระดับดีชั้นต่ำก็มี ดีชั้นกลางก็มี ดีชั้นสูงก็มี มันขึ้นได้เหมือนกัน อาจได้บอกกล่าวเล่าสิบให้ประชาชนเขารู้ จะเป็นเรื่องเก่าเรื่องใหม่ อะไรก็ตาม ที่นับว่าจะเป็นประโยชน์เช่น เรื่องวัฒนธรรมเป็นต้น ตั้งต้นแต่ประณมมือ การนั่ง การว่า นะโม ท่านวิทยากรเมื่อเสร็จการอบรมกลับไปวัดแล้ว ลองไปถามญาติโยมดูซิว่า ท่านวิทยากรท่านหนึ่ง ท่านสั่งมาว่า โยม การว่า นะโมนี้ เป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัย บูชาพระคุณของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๓ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ ไหนโยมลองว่าดูซิว่า นะโม ข้อไหน บูชาพระคุณข้อไหน โยมลองว่า โยมบอกว่า เอ ไม่รู้ เราจะนึกว่า เออ โยมของเรานี้ โง่นะ ไม่ผิดนะ ถูกเหมือนกัน แต่คิดให้ลึกเข้าไปดูซิว่า โยมเราโง่นี้ โง่มาจากใคร เข้าวัดมาตั้งแต่รู้ความ แต่โยมกลับโง่ ความโง่ของโยมคงไม่พ้นสมภาร สมภารโง่จะมาจากไหน ผมขอพูดอย่างไม่เกรงใจ ต่อหน้าเจ้าคณะ เพราะเจ้าคณะไม่สอนนี่

เพราะฉะนั้น ผมจึงว่า รู้อะไรมันรู้ไปจากต้น เหมือนมารับการอบรมนี้เล็กน้อยเท่านั้น ที่เราทำอะไรนี้ เราเจริญรอยตามพระพุทธเจ้าว่า อัตตสมบัติ ถ้าเรายังมั่นอยู่ในพระพุทธคุณ ๒ แล้วจะได้ประโยชน์ ท่านที่ยังจำการอบรม ส.อ.ส. ได้ การจะทำอะไรก็ตาม ผมได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้จะว่าด้วยเรื่องอะไรก็ตาม ต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรมนั้น **มีความรู้ มีความฉลาด มีความสามารถ มีสุปฏิบัติ** ดี แต่ละอย่างนี้เป็นอัตตสมบัติทั้งนั้น ถ้าพวกเราจะมีแต่อัตตสมบัติ จะชื่อว่าเจริญรอยตามพระพุทธบาทยุคลขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหาได้ไม่ พวกเราก็เพียงเท่านี้แล้ว พวกเราก็ชื่อว่า ได้เจริญรอยตามพระพุทธบาทยุคลของพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่ผมอ้างพระนามแล้วเมื่อเช้า คือไม่ทำประโชน์ให้แก่ใคร เรื่องนี้ พระพุทธเจ้าของเรา ก็เกือบเป็นพระปัจเจก-พุทธเจ้า ท่านทั้งหลายอ่านพุทธประวัติคงทราบว่า พระทัยของพระองค์น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย บาลีวางไว้ชัดนั่นแหละจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า แต่ด้วยพระองค์อาศัยพระมหากรุณาเตือนพระหฤทัย ท่านกล่าวเป็นตัวเป็นตนขึ้นว่า ท้าวสหัมบดีพรหมอาราธนา อาราธนาทำไม เพื่อให้บำเพ็ญปรหิตปฏิบัติ

พระองค์ก็ทรงพิจารณาเสียก่อน พิจารณาถึงคนพวกที่บอดจริงก็มี ที่บอดไม่จริงก็มี ก็เห็นว่าไม่บอด บอดนิดหน่อยก็มี บอดพอประมาณก็มี บอดตื้อจริง ๆ ก็มี ก็แปลว่า บอดถึงแก้ได้นั้นมีถึง ๓ ส่วน ที่บอดแก้ไม่ได้มีส่วนเดียว ตัดสินพระหฤทัยทำ

ท่านทั้งหลายคิดดูให้ดีว่า พระสังฆบิดรของเรานั้น เมื่อตัดสินพระทัยแล้วต้องเอาจริง ไม่ใช่เอาเล่นนะครับ เอาจริง คือ สัจจบารมี ในเวลา ๔๕ ปีนั้น ไม่มีใครที่จะค้านได้ว่า ไม่เอาจริง พระองค์ประกาศตัดสินพระทัยเด็ดขาด ที่ได้ประกาศพรหมจรรย์มาตลอด แม้โรคภัยไข้เจ็บจะเกิดขึ้น ก็ไม่ยอมแพ้ จะขับไล่เสียด้วยอิทธิบาทภาวนา เมื่อใดพระพุทธศาสนาตั้งมั่นแล้ว เมื่อนั้นแหละ จะนิพพาน

เพราะฉะนั้น เมื่อพระยามารนำความนี้มาทูลอาราธนา พระพุทธองค์จึงประกาศว่า ไม่ต้องห่วง อีก ๓ เดือนเท่านั้น ตถาคตจะนิพพาน เพราะพระพุทธศาสนาตั้งมั่น สมตามพระทัยแล้ว นี่ตั้งสัจจะอีกครั้ง แม้พระอานนท์จะมาทูลก็ไม่ทัน เพราะได้ลั่นพระวาจารับกับมารไปแล้ว จาคะ คือ ความสละประโยชน์สุขทุกอย่าง โปรดสุภัททะครั้งสุดท้าย ท่านวิทยากรทั้งหลาย จงดูพระทัย พระสังฆบิดรของเรา ได้ทรงตั้งสัจจะและแผ่น้ำพระทัยอันใหญ่หลวงหาผู้เสมอเหมือนได้ยาก จงดูตัวอย่างไว้ ด้วยใช้พระปรหิตปฏิบัติ พุทธบริษัทจะได้ดำเนินตามพระจริยาของพระองค์นี้ จงได้ตั้งธรรมะอันเป็นปฏิปทาของพระองค์ไว้ เป็นธงชัย ๓ ประการ คือ

๑. เมตตา กรุณา

๒. สัจจะ

๓. จาคะ

๓ คุณธรรมนี้ ถ้ามีประจำตัวประจำใจไว้แล้ว ท่านทั้งหลาย งานหน่วย อ.ป.ต. นี้ เจริญรุ่งเรืองก็กลายเป็นพระพุทธจักรมั่นคง และเมื่อพระพุทธจักรมั่นคงแล้ว ราชอาณาจักรก็ พลอยมั่นคงไปด้วย เพราะทั้งพุทธอาณาจักร และ ราชอาณาจักร ความสำคัญอยู่ที่ประชาชน เมื่อประชาชนให้ความร่วมมือ ร่วมกาย ร่วมใจ ด้วยดีอย่างนี้แล้ว ความเจริญรุ่งเรืองต้องมีแน่

เพราะถ้าเราได้ร่วมมือร่วมใจกันเป็นธรรมสามัคคีแล้ว นับได้ว่า เป็นเหตุให้ถึงความ เจริญอย่างแน่นอน แต่ความร่วมมือของพระสงฆ์เรานั้น มีขอบเขตอยู่ในระเบียบของพระธรรมวินัย ขอเตือนว่า ท่านทั้งหลาย อย่าเป็นคนบ้าจี้ เมื่อเห็นว่าดี ก็ควรสร้างให้เกิด และรักษาไว้ในฐานะ เป็นผู้ส่งเสริมต่อไป ซ้ำร้ายที่สุดอย่าเป็น “จ้ำเบ้า” เพราะถ้า จ้ำเบ้าแล้วแคะไม่ออกแคะอย่างไรไม่ขึ้น จงทำตัวเหมือนขนมครก แคะขึ้น ๆ ความวัฒนาสถาพร ที่เรามุ่งหวังคือ ความเจริญรุ่งเรืองและ มั่นคง และยังอยู่ในวิสัยช่วยกันแก้ไข

ถ้าหนักใจเรื่องงานหน่วย อ.ป.ต. เรามีที่แก้ไข เช่น ประธาน อ.ป.ต. เราก็มีเจ้าคณะ อำเภอ เป็นผู้แก้ไข อำเภอหนักใจก็มีจังหวัด และถ้าจังหวัดหนักใจก็มีเจ้าคณะภาค ตามลำดับ

คอยช่วยอยู่ เหนือชั้นภาคก็คือ กรรมการกลาง แม้ผมก็มีเอี่ยวอยู่ด้วยรูปหนึ่ง กับผู้แทนกระทรวงทบวงกรม คอยช่วยอยู่อย่าได้ว้าเหว่ แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ประธานหน่วย ซึ่งเป็นตัวจักรใหญ่ ต้องรีบเดินเครื่องดำเนินขึ้นไป จึงจะพากันไปได้ สร้างรูปให้ปรากฏ ถ้ายังไม่เปิดก็มีแต่เงา เมื่อเราสร้างรูปแล้วก็สร้างชีวิต คือต้องมีการเคลื่อนไหวเป็นสัญญลักษณ์ในความไม่ตาย เมื่อเคลื่อนไหวแล้วอีกยุคหนึ่งเขาเรียกว่า ยุคสร้างวิญญาณ เมื่อถึงยุคสร้างวิญญาณแล้ว ท่านทั้งหลายนอนตาหลับได้ว่าหน่วยอบรมหยั่งรากมั่นแล้ว เป็นยุคที่พึ่งตัวเองร้อยเปอร์เซนต์

ฉะนั้น พอเปิดแล้วต้องสร้างชีวิต สร้างรูปไม่มีชีวิต ไม่มีความหมายครับ หน่วยอบรมนี้ตั้งขึ้นแล้วขอให้เจริญงอกงาม อย่าให้งอกงัน ขออย่าให้โรค ๆ หนึ่งมาขัดขวาง คือ โรคอัมพาตมือเท้าตาย มีชีวิตอยู่เพียงหายใจไม่ได้ประโยชน์ ผมรู้สึกดีใจที่ท่านทั้งหลาย พร้อมทั้งเลขาฯ ได้แสดงออกให้ปรากฏอีกครั้งหนึ่งว่า พร้อมที่จะทำงานแล้ว

ผมเคยพูดกับผู้หลักผู้ใหญ่เสมอ ไม่เฉพาะแต่ในวงมหาเถรสมาคมว่า พระสงฆ์ไทยถูกใส่ความ แท้จริงพระสงฆ์ไทย พร้อมที่จะทำงาน แต่ว่าเรายังไม่มีงานให้ท่านทำ หรือทำอะไรทำอย่างไร เอาทุนรอนที่ไหนมาทำ เรายังไม่ได้บอกท่าน เหมือนเราจะบอกว่า

พายเถอะนะพ่อพาย
ตะวันจะสาย สายบัวจะเน่า

คือความหมายความว่า ต้องขยันขมีขมันขยันเข้า มีคนต่อให้ว่า

โซ่ก็ไม่แก้ กุญแจก็ไม่ไข
จะให้แจวให้พายกันอย่างไรเล่า ?

จริงของมัน อ้ายโซ่ไม่ได้แก้ กุญแจไม่ได้ไข มันจะไปไหนเล่า ไปไม่ได้ ท่านทั้งหลายบัดนี้จังหวัดระยองเขาแก้โซ่แล้ว ไขกุญแจแล้วนะ ต่อไปพายเถิดนะพ่อพาย ไม่ต้องห่วงว่าโซ่ยังผูกกุญแจยังไม่ได้ไขนะ เอาเป็นจบหรือไม่จบ เอาเป็นว่า ยุติบรรยายของผมไว้เพียงเท่านี้ แต่ถ้ามีโอกาสก็คงจะได้พบกันอีก จะอย่างไรผมก็นึกว่า ถ้าผมไม่ได้มาวันปิด ไม่ได้มาปิดเอง เจ้าคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ก็จะมา ผมก็จะมาด้วยและจะนำไตรกับย่าม มาให้รางวัลแก่ท่าน พระครู.......... ที่ตอบได้ในวันนี้เท่านั้นนะครับ พรุ่งนี้ท่านตอบได้ทั้งหมด ผมก็หมดปัญญา ขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้.

* * * *

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการอบรมสาธารณสุขขั้นมูลฐาน

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

***

ท่านประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และท่านผู้แทนที่มารับการอบรมการสาธารณสุขเบื้องต้นทุกรูป

ทุกท่านคงจะได้ทราบแล้วว่า การอาราธนามาครั้งนี้ ก็เพื่อมารับการถวายความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขเบื้องต้น ท่านเรียกชื่อเป็นอีกอย่างหนึ่งว่า **การสาธารณสุขขั้นมูลฐาน** การสาธารณ-สุขขั้นมูลฐานนี้ หรือการสาธารณสุขเบื้องต้นนี้ เริ่มจะมีบทบาทสำคัญขึ้นในทั่วโลก ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทย ทั่วโลกทีเดียว เพราะว่าเป็นเรื่องขององค์การสหประชาชาติ ขอให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกที่เป็นสมาชิก ๑๐๐ กว่าประเทศได้เอาใจใส่ปฏิบัติการเพื่อให้การสาธารณสุขขั้นมูลฐานหรือการสาธารณสุขเบื้องต้นนี้ ไปถึงประชาชนให้เวลา ๒๐ ปีนี้ะครับ ตั้งแต่ ปีนี้ไป ให้เวลา ๒๐ ปี จนถึงคริสตศักราช ๒๐๐๐ เวลานี้ ๑๙๘๐ ถึง ๒๐๐๐ เป็น ๒๐ ปี ใช่แล้ว นี่พูดถึงเรื่องเหตุการณ์ภายนอก แต่ว่าพูดกันในกิจการของเรา ในหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต. นั้น เราได้วางไว้เป็นวัตถุประสงค์เกี่ยวกับ ๒ ทาง นอกจากศีลธรรม แล้ววางไว้เป็นข้อที่ ๒ ท่านที่เกี่ยวข้องกับหน่วย อ.ป.ต. โดยตรงก็อาจจะระลึกได้ว่า หน่วย อ.ป.ต. นั้น มีวัตถุประสงค์ ที่แน่ชัดหรือแน่นอนอยู่ ๘ ประการ ตั้งต้นแต่

ข้อที่ ๑ ศีลธรรม และวัฒนธรรม

ข้อที่ ๒ สุขภาพ อนามัย

ก็แปลว่า ในวงการคณะสงฆ์เรานั้น เราเห็นเรื่องสุขภาพอนามัยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ อยากจะพูดว่า ก่อนที่สหประชาชาติจะประกาศให้ประเทศทั้งหลายให้ดำเนินการการสาธารณสุขเบื้องต้นนี้ให้เข้าถึงประชาชนโดยทั่วกัน ก็แปลว่าเดี๋ยวนี้ไม่ทั่วละครับ และให้เวลามากครับ ถึง ๒๐ ปี อย่างที่กล่าวแล้ว เมื่อว่าโดยกระแสโลกก็แปลว่า โลกเวลานี้เขากำลังก้าวเข้าสู่การสาธารณสุขเบื้องต้นนะ วัดเรานี่มีอยู่ประจำทุกตำบลเกือบทั่วประเทศ เว้นแต่ในภาคใต้ เพราะว่า เป็นถิ่นที่มีชาวไทยอิสลามอยู่มาก วัดไม่ค่อยมีนะ เราเห็นกันมามากแล้วว่า สุขภาพอนามัยของประชาชนนี่นะ

มีความสำคัญเป็นอันมาก นี่อันหนึ่ง หรืออีกอย่างหนึ่งนั้น ถ้าทุกท่านที่มีอายุมาก ๆ นึกถอยหลังไปว่า เมื่อเราเป็นเด็กเราจะเห็นได้ว่า ในประเทศไทยของเรานี้ ใน ๕ วัด เกือบจะมีว่ามีผู้รู้ทางหมอ ไอ้รู้มากรู้น้อยอีกเรื่องหนึ่งนะครับ แต่มักมีอย่างนี่ แต่ว่าประชาชนนี่จะวิ่งไปหาวัดเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะฉะนั้น วัดในอดีตหรือที่แล้ว ๆ มานั้น จึงได้ปลูกสมุนไพรไว้เยอะ ผมเป็นเด็กอยู่วัดนี่ ก็มีหน้าที่ปลูก มีหน้าที่รดน้ำ มีหน้าที่ขุด มีหน้าที่เก็บ ใครต้องการหัว ท่านก็ให้ไปขุด ต้องการดอก ต้องการใบ ท่านก็ให้ไปเก็บ เวลาปลูก ท่านก็ใช้ให้ปลูก หน้าแล้ง มันจะตายท่านใช้ให้รดน้ำ พวกสมุนไพรครับ นี่ก็จะไม่กล่าวถึง นี่เราก็อยากจะฟื้นฟูสิ่งที่ดีของวัด ให้มันคืนมา อย่าให้มันจมหาย นะครับ นี่เป็นความคิดครั้งแรก ยิ่งมารู้ความคิดเห็นของสหประชาชาติได้ประกาศออกมาแล้ว ให้ทั่วโลกปฏิบัติเกี่ยวกับการสาธารณสุขนี้ ให้เข้าถึงประชาชนให้ได้โดยใช้เวลา ๒๐ ปี เราก็นึกว่า ความคิดของเรานี่ถูกที่ วางหลักอันนี้ไว้ และครั้งหนึ่ง เมื่อการอบรมรุ่นที่ ๕ มีผู้แทนของแต่ละประเทศ เข้ามาประชุมกันในเมืองไทยเกี่ยวกับเรื่องนี้ครับ ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วสี แห่ง โรงพยาบาลศิริราช เป็นคนนำมาดูการอบรมที่นี่ รุ่นที่ ๕ ครับ รู้สึกว่าพวกเขาทึ่งมากครับ คือเขา ไม่นึกว่าพระไทยจะมีบทบาทเกี่ยวกับสังคม คือเขาคาดไม่ถึงครับ เพราะว่าพระไทยนี่ คนต่างเมือง ต่างประเทศมักรู้ว่า อ้า, ผมไม่อยากใช้ภาษา อังกฤษนะ ก็อย่าใช้เลย เพราะไม่รู้ว่าผิดหรือถูกหากพูดไป แต่ก็ขอใช้ภาษาไทย" เป็นที่เห็นแก่ตัว นี่ครับ ขอให้รู้ไว้นี๊ะ ถูกด่าไว้เจ็บนะฮะ และเข่าเข้าใจอย่างนั้น นะครับ เขาเข้าใจอย่างนั้น ไม่ใช่ในสมัยนี้ มีมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แหละ ความรู้สึกอันนี้มันฝังนะ ผมได้ทราบต่อมาว่า พวกที่มาดูนี่ ดูเหมือน ๘ ประเทศ หรือ ๑๐ ประเทศก็จำไม่ได้ เขากลับไปบ้านเขา ก็ไปเขียนเรื่องที่เขามาเยี่ยมพระเมืองไทยที่เข้ารับอบรมการสาธารณสุขเบื้องต้น แต่เขาเขียนไปในทาง ชมเชยครับ เอ้อ, เขาเรียกด้วยยกย่อง แต่เราฟังดูแล้ว ก็รู้สึกว่ามันคงจะหมิ่น ๆ แต่ไม่หมิ่นนะครับ เขาเรียกว่าหมอหัวเปล่า เขาจะหมายความว่าให้เป็นคู่กับ ของจีนมั๊ง หมอจีนเขาเรียกว่า หมอเท้าเปล่า นี่ฮะ แพทย์แผนโบราณของจีนเค้านะ เค้าเรียกว่าหมอเท้าเปล่า และเค้าเรียกคู่กับเราว่า ยกย่องให้ว่า เป็นหมอหัวเปล่า จะหมายถึงการไม่ใส่หมวก หรือรักษาพยายามที่จะช่วยเหลือประชาชนให้ฟรี ๆ ก็ได้นะครับ ว่ายังงั้น

ในหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต. นั้น เราต้องทำ เพราะมีวัตถุประสงค์วางไว้ชัดแจ้งประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้นเราจะต้องจับหลักให้ได้ว่า วัดในอดีตนั้น รู้สึกว่าเขาใกล้ชิดกับประชาชน ไม่ใช่เฉพาะ ในศีลธรรม ในทางช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างอื่นด้วย ที่ว่าอย่างนี้ ผมไม่ได้ฝันเอามาว่านะ ผมอยู่วัดตั้งแต่ อายุ ๖ ขวบ เคยอยู่อายุเล็กมาก เพราะเป็นคนขี้โรค พ่อแม่บอกไอ้นี่ต้องเอาไปถวายเป็นลูกพระ ถ้าเอาไว้บ้านอาจจะตายก็ได้ แต่พี่น้องด้วยกันเป็นขี้โรคนะครับ ก็อยู่วัดมา ออกจากวัดบ้านนอกก็มาอยู่ กรุงเทพฯ จนกระทั่งบัดนี้ เพราะฉะนั้น เรื่องราวของวัดนี่ จึงรู้พอสมควร และไม่ใช่เฉพาะวัดของตน เราจะต้องไปพิจารณาว่า การที่วัดทั้งหลายได้ปฏิบัติงานมากอย่าง จะเป็นเพราะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม

ก็ท่านพวกนี้นะครับได้ปฏิบัติตามรอยพระพุทธบาทหรือรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ในข้อที่ว่าไม่ทอดทิ้งประชาชน ไอ้นี่สำคัญมากนะครับ ทุกท่านจะต้องนึกว่า ไอ้หน่วย อ.ป.ต. ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ว่าความมุ่งหมายสุดยอดนั้น ไม่ต้องการให้วัดหรือพระเจ้าพระสงฆ์นี้ทอดทิ้งประชาชนนะครับ อันนี้เป็นความคิดใหม่ ไม่ใช่ใหม่ เป็นความคิดที่เจริญรอยตามพระบาทยุคลของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้านั้นพระองค์ไม่ทอดทิ้งประชาชนนะ ที่ตั้งพระศาสนาขึ้นได้นี้ ทรงใช้หลักอันหนึ่งว่าไม่ทอดทิ้งประชาชน ถ้าหากว่าพระองค์ทรงถือหลักทอดทิ้งประชาชนแล้ว พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นไม่ได้ครับ

ทุกท่านคงจะทราบหรือยังไม่ทราบรายละเอียดก็คงจะได้ยินชื่อว่า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้านี้ ท่านผู้ตรัสรู้เหมือนกัน แต่ว่าท่านพวกนี้ตรัสรู้แล้วไม่สอนใครครับ พอตรัสรู้แล้วก็ไปโน่นเชียว ไปอยู่กันยังสถานที่หนึ่ง เรียกว่า ภูเขาคันธมาทน์ ไปอยู่ที่โน่นครับ ไปรวมกันอยู่ไม่ยุ่งเกี่ยวนะ ไปโน่นเลย ท่านผู้ตรัสรู้เหล่านี้ก็ได้นามว่า พระปัจเจกพุทธเจ้า ตรัสรู้เฉพาะพระองค์ตัดช่องน้อยเฉพาะตัวไปเลย พระพุทธเจ้าของเราก็เกือบไป เกือบทีเดียว เราจะเห็นได้ว่าเวลาพระเทศน์จะมีคนอาราธนาธรรมโดยกล่าวว่า **พรหมา จะ โลกา** อันนั้น มาจากเรื่องราวที่ท่านกล่าวไว้ในปฐมสมโพธิ์ หรือในหนังสือพุทธประวัติว่า ท้าวสหัมบดีพรหมลงมาทูลอาราธนา เพราะพระพุทธเจ้านี่จะไม่สั่งสอนสัตว์ และก็จะทอดทิ้งประชาชนเหมือนท่านผู้รู้ทั้งหลาย เรามาหวนระลึกดูว่า ประชาชนนี่ เค้ายังอยู่ในห้วงทุกข์นี่ เป็นคนมืดคนบอด ถ้าทอดทิ้งไปซะหมด ประชาชนก็จะจมอยู่ในกองทุกข์จะเป็นคนมืดคนบอด เพราะฉะนั้น พระองค์ตัดสินพระหฤทัย (ขอพูดแบบลัดความ) จะสอนประชาชนหรือภาษาบาลีท่านว่า เวไนยสัตว์ ตัดสินพระหฤทัยครับ นี่นะครับ การตัดสินพระหฤทัยของพระองค์ในการที่จะสั่งสอนเวไนยสัตว์ เป็นเหตุให้ตั้งพระศาสนาขึ้นได้ และทำให้พระศาสนาเจริญได้นะครับ นี่ผมเล่าถวาย

เพราะฉะนั้นการช่วยเหลือประชาชน หรือการไม่ทอดทิ้งประชาชนนั้นไม่ใช่เป็นหลักใหม่ เป็นหลักของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงประพฤติปฏิบัติมาแล้ว เรามาตั้งหน่วย อ.ป.ต. นี้ขึ้น ก็เพื่อจะเจริญรอยตามพระพุทธบาทยุคล แต่เพราะเหตุในปัจจุบันนี้มันขยายตัวออกไปครับ การช่วยเหลือประชาชนหรือว่าการไม่ทอดทิ้งประชาชนนั้น จะยิ่งขยายกว้างขวาง นอกจากศีลธรรม นอกจากวัฒนธรรมแล้วยังมีเรื่องอื่น ๆ โดยถือเอาจารีตของวัดทั้งหลายแต่โบราณ เอามาไว้ในที่นี้ ไอ้ที่มาไว้ในที่นี้นั้นนะครับมีมาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้วนะครับ ความจริงไม่ใช่ของใหม่ แต่ว่ามาจากรูปก่อนนะครับ จารีตของวัดแต่โบราณนั้นทั้ง ๘ ข้อนี่นะครับ ความจริงมีอยู่ อย่างสุขภาพอนามัยนี่นะ ผมเล่าให้ฟัง เรามีนี่ครับ ผมนี่แหละครับเป็นคนตำยาล่ะ เป็นคนดองยาครับ แต่เป็นลูกมือนะครับ ไม่ใช่ตัวหมอ หมอจริง ๆ คือพระ ท่านก็เอาตำรามากางเหมือนกัน อ้า เวลาจะดองยาหลายสิบอย่าง ท่านเอาตำรามากาง ไอ้ผมนี่แหละเที่ยววิ่งขอมะกรูดตามชาวบ้าน ไปบ้านโน้นบ้านนี้ จนชาวบ้านเห็นก็จำได้ ไอ้นี่มาขอ

มะกรูดอีกแล้ว เอ้อ ข้าเอาไปกินเมื่อไรเล่า หลวงตาให้มาขอหรอก หลวงตาดองยาไว้พวกแกก็กินแหละ ข้าไม่ได้กินซักแห่ง ต้มน้ำเหนื่อยจะตายห่าไปน๊ะ เราก็ว่าไป แต่เขาก็ให้ครับ เขาล้อน่ะ นี่เล่าให้ฟัง

เพราะฉะนั้น อันนี้น่ะ มันเป็นหลักการอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า เราไม่ทอดทิ้งประชาชน และก็ไม่ใช่เฉพาะอบรมความรู้ เรายังจะต้องมีสิ่งของให้ด้วย ไอ้นี่เป็นเรื่องของหน่วย อ.ป.ต. ซึ่งผมจะพูดให้ฟังในเวลาอื่น นี่ก็เพื่อชี้แจงให้ฟังว่า เราเปิดอบรมไม่ใช่เพราะเห็นแก่สนุก เราจะเห็นว่า เรามีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือประชาชน โดยต้องมีความรู้ในการที่จะต้องช่วยเหลือประชาชนบ้าง ตามสมควรนะครับ ไม่ได้เอามากมายอะไร ก็ต้องลำบากตรากตรำกันนิดหน่อย ก็ไม่มากนัก เอากันเพียงใช้ระยะเวลา ๕ วัน ต้องเสียเวล่ำเวลากันบ้าง ต้องสิ้นเปลืองสิ่งโน้นสิ่งนี้บ้าง แต่ให้ท่านรู้ว่า ที่เข้ามานี้เข้ามาหาความรู้นะครับ เพราะฉะนั้น มีอยู่มีกิน ๕ วันก็เอาละ จะให้เหมือนอยู่กะวัดนั้น คงไม่ได้ แต่ว่าสิ่งที่เราจะได้นั้นคือความรู้ แต่ผมอาจจะมีเวลาพูดกับท่านทั้งหลายนอกเวลาอื่นอีก หรือเรื่องนี้ไม่หมดก็จะพูดถวายก็เพื่อชี้แจงให้เข้าใจ

บัดนี้ ถึงเวลาแล้ว ผมขอเปิดการถวายความรู้หรือการอบรมเกี่ยวกับการสาธารณสุข เบื้องต้น หรือการสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อที่จะให้หน่วย อ.ป.ต. ทั้งหลายได้รับไปปฏิบัติในทาง ที่จะช่วยเหลือประชาชนทั้งหลายโดยทางให้ความรู้ตามที่เรามี ทั้งในทางให้วัตถุ คือตัวยาที่เรา ได้เตรียมไปนี้ และอาจจะต้องช่วยเขาทั้งในการกระทำกิจการบางอย่างให้ เช่น สมมติว่าเรามีความรู้ ในทางปฐมพยาบาล ผู้นั้นเป็นเด็ก เป็นผู้ชาย เราอาจจะเข้าช่วยเหลือปฐมพยาบาล ถ้าเป็นสตรี ผู้หญิง วินัยห้ามเราอาจจะสั่งการ ก็เป็นประโยชน์ทั้งนั้น นี่เขาเรียกว่าช่วยทำกิจการให้น๊ะ เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกท่านตั้งใจพยายามหาความรู้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะได้ ผมไม่ได้หมายความว่า ต้องเอาความรู้ ของครูให้หมดน๊ะ ไม่สำเร็จหรอก ครูเรียนมาเป็นเวลา ๖ ปี เป็นอย่างน้อย ๘ ปี ๑๐ ปี ไปเรียนต่างประเทศ เพราะฉะนั้น ไม่สำเร็จหรอก แต่ว่าเราให้ความรู้ หาความรู้ให้ได้มากที่สุด ซึ่งสงสัยอะไรละก็ไม่ต้องกลัวว่าท่านวิทยากรจะจนหรอกครับ ถามทีเดียว เพื่อหาความรู้นะครับ แต่ท่านวิทยากรก็อยากให้เราถาม ท่านจะได้รู้จุดว่า ตำบลนี้น่ะมีโรคอะไร มีเรื่องอะไร คนเป็นโรค อะไรกันมาก จะรักษาอย่างไร จะต้องป้องกันอย่างไร เพราะฉะนั้น ท่านไม่อั้นละครับ บางทีพอท่าน อธิบายจบ ท่านก็ถาม เราก็เงียบ ๆ นี่หมายความว่าเรารู้หมด ไม่ใช่หรอก คือเราไม่รู้เลยเงียบซะแล้ว เอ้อ คือไม่รู้ว่าจะถามอะไร

เพราะฉะนั้น จะต้องพยายามบันทึก ผมขอให้เขาถามปัญหานี่จะถามท่านด้วยวาจา หรือจะใช้สมุด คือว่า ผมให้เขาเตรียมเอาไว้น่ะครับ เข้าใจว่าจะพอแล้วเดี๋ยวจะแจก ผมเข้าใจว่า ตารางยังไม่ได้ เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกท่านทั้งที่เป็นประธานเอง ประธานหน่วย อ.ป.ต. และผู้แทนน๊ะ ทั้งผู้แทนด้วย ขอให้พยายามสนใจหาความรู้ ต้องการเอาไปใช้นะครับ ขอให้ทราบด้วย ต้องการ เอาไปใช้ เอาความรู้เข้าไปใช้ เอายาไปก็ไปใช้ ผมไปพบมาก็มีบางหน่วยครับ เอ้อ น่าเสียดายอยู่บ้าง

เหมือนกัน คือ ท่านจ่ายยาไป ท่านเอาไปเก็บครับ รู้มันคนเดียว รู้เฉพาะตัวประธานกับพระเณรเด็กในวัด ความจริงน่ะยานี่เขาให้เอาไปนี้ คือให้บอกประชาชนว่า เดี๋ยวนี้มียานี้แล้วนะ ใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็มาบอกนะ มีจะได้ให้แก่กัน อันนี้เราต้องการอย่างนั้น ไม่ต้องขี้เหนียวหรอกครับ ทุกท่านที่มาในที่นี้คงจะนึกได้ว่า ผมสั่งให้มีเทศน์วันสารท พอจะได้บ้าง พอสมควร แต่ต่อไปนี้เข้าใจว่าอาจจะได้เงินอุดหนุน ปีนี้ได้ทราบว่าบางหน่วยเขาได้กันที่อบรมไปแล้วนะ ปีหน้าผมไม่ทราบ ไอ้นี่ตามเรื่องมันเถอะ เขาให้ก็ดี เขาไม่ให้เราก็หาของเรา เราหา ง่าย ๆ มันไม่ลำบากอะไรหรอก ก็มีเทศน์อย่างวันสารทก็มีเทศน์กันแล้ว วันนั้นสมภาร แทนที่จะมีเทศน์เป็นส่วนเฉพาะบุคคล ก็เอาเข้าหน่วย อ.ป.ต. บอกให้ญาติโยมทราบ บางรายที่ท่านเข้าใจน้อยหรือไม่รู้เรื่อง ก็ได้บ้าง ยังได้ครับ แต่ว่าบางรายก็ได้มากไม่น่าเชื่อนะฮะ ไม่น่าเชื่อว่าจะได้ มีเทศน์วันสารทนี่ครับ บางรายได้ตั้ง ๕ พัน ผมอ่านบัญชีนี่จะต้องขอบใจ เพราะว่ายังไง ๓ พันมี ๒ พันมี ๓ พันกว่าก็มี หายังไงกัน ผมสงสัย แต่เขาบอกว่าสมภารเก่ง ประธานหน่วย อ.ป.ต. เอาอะไรเขาก็ให้น่ะ เห็นไหม ผมก็ได้เปิดการอบรมการสาธารณสุขเบื้องต้นแล้ว ต่อไปนี้ ท่านวิทยากรก็จะได้ถวายความรู้สึกต่อไป.

คำอำนวยพรในวันขึ้นปีใหม่

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พุทธศักราช ๒๕๒๔

***

ขออำนวยพรมายังประชาชนผู้เจริญทั้งหลาย

วันนี้ คือ วันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ เป็นอภิลักขิตกาลขึ้นปีใหม่ อันเป็นที่แน่นอนว่าประชาชนได้เพิ่มชีวิตในปีเก่ามาแล้วอีก ๑ ปี เวลาล่วงไปเท่าใด ชีวิตก็เพิ่มขึ้นเท่านั้น ถ้ากาลเวลาผูกพันอยู่กับกาลเวลาแต่เพียงส่วนเดียว ไม่เอื้อมเข้าเกี่ยวข้องผูกพันกับบุคคล หรือชีวิตของบุคคลด้วยแล้ว เรื่องปีเก่าหรือปีใหม่ ดูจะไม่มีความหมายสำหรับบุคคลนัก เพราะชีวิตของบุคคลจะกลายเป็นชีวิตอมตะขึ้นมา แต่ชีวิตของบุคคลจะกลายเป็นอมตะไปไม่ได้ เพราะผูกพันอยู่กับกาลเวลา จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของพระไตรลักษณ์ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวมันเอง หมายความว่า กาลเวลาย่อมหมดสิ้นไป ตามวัน เดือน ปี นอกจากนี้ ยังพาเอาชีวิตให้หมดสิ้นไปตามลำดับ จนกว่าจะถึงอายุขัยอีกโสดหนึ่ง เมื่อจะกล่าวตามเหตุภายนอก ชีวิตขึ้นอยู่กับอายุขัย อายุขัยขึ้นอยู่กับกาลเวลา และกาลเวลาตัวนี้แหละที่จะนำบุคคลเข้าสู่อายุขัย ดังนั้น เรื่องกาลเวลาโดยเนื้อหาแล้ว มีความเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับบุคคล จะถือเป็นสิ่งไม่สำคัญเสียทีเดียวหาได้ไม่

อดีต คือ กาลเวลาที่ล่วงไปแล้ว มิได้หมดสิ้นไปโดยมิได้ทิ้งอะไรไว้เบื้องหลังหามิได้ สิ่งที่อดีตทิ้งไว้นั้น คือ ร่องรอย ร่องรอยที่อดีตทิ้งไว้รวมเป็น ๓ ประการ คือ **รอยดี** ประการหนึ่ง **รอยชั่ว**ประการหนึ่ง **รอยไม่จัดว่าดีหรือชั่ว**ประการหนึ่ง ปีพุทธศักราช ๒๕๒๓ ล่วงไปแล้วหรือหมดไปแล้ว แต่สิ่งที่ยังไม่ล่วงไปหรือไม่หมดไปตามปีก็คือ ร่องรอยทั้ง ๓ ประการนั้น ซึ่งเคยมีโดยปรากฏอยู่ที่บุคคล เมื่อปีใหม่ คือ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ เกิดขึ้น จึงเป็นการชอบที่บุคคลจะนึกย้อนรอยถอยหลังไปพิจารณาค้นหาร่องรอยในอดีตว่า ตนเคยมีร่องรอยประการใดบ้าง ร่องรอยประการที่ ๑ หรือร่องรอย ประการที่ ๒ หรือร่องรอยประการที่ ๓ เพราะเหตุไรจึงค้นหา เพราะถือกันว่าอดีตเป็นครูของปัจจุบัน

เมื่อพบรอยดีในอดีต จะได้ธำรงรักษาไว้ให้ยั่งยืน หรือให้ทวียิ่ง ๆ ขึ้นไป พบรอยชั่วในอดีตจะได้งดเว้นไม่สืบต่อ พบรอยไม่ดีไม่ชั่ว จะได้ปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เข้าหาทางดี พบรอยที่ไม่ดีไม่ชั่วแล้ว จะปลงใจถือเอาว่าเจ๊ากันไปก็ดี เหมือนกันหาได้ไม่ เพราะเรื่องของชีวิต

ตามหลักธรรมถือว่าไม่มีการเจ๊า มีประตูอยู่ ๒ ประตูเท่านั้น คือ ถ้าไม่ได้ก็เสีย ชีวิตที่เจ๊าจัดเข้าในกลุ่มเสีย จึงควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้าหาทางดี ดังนั้น ระยะกาลเวลาที่กำหนดไว้ว่า เป็นปีใหม่ จะอำนวยคุณงามความดีหรือสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์แก่บุคคลได้ หนทางที่ดีประการหนึ่ง ก็คือ การย้อนกลับไปทบทวนพิจารณาร่องรอยในระยะกาลเวลาที่ล่วงมาแล้วในปีเก่า

ครั้นปีใหม่เวียนมาถึง จะได้จับร่องรอยในปีเก่าได้ถนัด และจะสะดวกในการที่จะตั้งจุดหมายของการดำเนินชีวิตประจำต่อไป การธำรงรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่ควรธำรงรักษาไว้ก็ดี งดเว้นสิ่งที่ควรเว้นเสียได้ก็ดี การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชีวิตเพื่อให้เกิดความดีงาม และสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ก็ดี เหล่านี้ล้วนเป็นที่ตั้งแห่งสรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทั้งสิ้น ไม่มีส่วนใดจะเป็นที่ตั้งแห่งอัปมงคลเลย กับทั้งจะเป็นที่ตั้งแห่งปีติโสมนัส ความชื่นบานหรรษา และความเกษมสำราญตลอดไป

ในที่สุดนี้ อาตมะขอตั้งจิตอธิษฐานอ้างคุณพระศรีรัตนตรัย อำนวยพรด้วยอำนาจพระพุทธานุภาพ พระธรรมานุภาพ พระสังฆานุภาพ ขอได้โปรดคุ้มครองป้องกันรักษาให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า จงห่างจากภัยไกลจากทุกข์ทั้งหลาย สรรพศัตรูทั้งนอกกายและในกาย สารพัดแพ้พ่ายอย่าพ้องพาน จงมั่งมีศรีสุข ปราศจากความยากแค้นแสนเข็ญ จงประสบความสำเร็จในชีวิต จงประสบความสำเร็จในกิจการ มีมโนปณิธานในสิ่งใดที่ชอบธรรม ขอจงสำเร็จดังมโนรถความปรารถนา โดยถ้วนทั่วทุกตัวคน เทอญ.

ปัจฉิมนิเทศ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

เนื่องในการปิดการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

***

ท่านที่สำเร็จการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ทุกท่าน บัดนี้เป็นเวลาที่กำหนดไว้ว่าเป็นชั่วโมงปัจฉิมนิเทศเรียกว่าเป็นการพูดเมื่อได้เสร็จกิจกรรมที่ได้ปฏิบัติมาแล้วหน้าที่ปฐมนิเทศทางเจ้าคณะภาคกำหนดให้ผมเป็นผู้พูด แล้วก็ปัจฉิมนิเทศก็กำหนดให้ผมเป็นผู้พูด ถ้าทุกท่านยังระลึกได้ว่าในเรื่องปฐมนิเทศนั้น ความจริงพูดได้นิดหน่อย และเชื่อว่าปัจฉิมนิเทศก็คงจะพูดได้นิดหน่อยเช่นเดียวกัน และบังเอิญในระหว่างปฐมนิเทศและปัจฉิมนิเทศนี้ ผมไม่อยู่เกือบตลอดกาล เพราะฉะนั้นก็ไม่ค่อยจะได้มีเวลาที่จะสนทนาพาทีกับท่านทั้งหลาย

การเข้าศึกษาหรือการเข้าอบรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการศึกษาอบรมนั้น เราจะต้องจับหลักให้ได้ว่าวิธีการดำเนินการนั้น ผู้ให้ความรู้ท่านจะดำเนินการเป็นสองลักษณะ ลักษณะหนึ่งเป็นการให้ความรู้ทางหลัก คือทางหลัก หรือว่าความรู้เฉพาะหน้าที่ นี่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้น หมายถึงการให้ความรู้ประกอบ ไม่ใช่เป็นความรู้หลักโดยตรงแต่เป็นความรู้ประกอบ ตลอดเวลา ๖ วันที่ท่านเข้ามารับการฝึกซ้อมอบรม ท่านก็จะเห็นได้เองว่า ทางคณะเจ้าคณะภาคนี้ ก็ได้ใช้หลักนี้หลักหนึ่ง คือให้ความรู้ในทางหลัก คือในทางหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์โดยตรง ทั้งในด้านกฎมหาเถรสมาคม ทั้งในด้านพระธรรมวินัย และการให้ความรู้ในทางหลักนี้ก็ให้ทั้งสองส่วน คือส่วนหนึ่งที่เราเรียกว่าทฤษฎี ความจริง ผมไม่สมัครใจที่จะเรียก แต่ว่าท่านเรียกกันมาอย่างนั้น ความจริงควรจะเรียกว่าในทางวิชาการ วิชาการกับทฤษฎีมันต่างกันยังไง ความจริงมันมีความหมายต่างกัน แต่ฝรั่งเขาจะบัญญัติยังไงผมไม่ทราบ คือในทางวิชาการนั้น เป็นการให้ความรู้ตามหลักที่ท่านกำหนดไว้อย่างสมมติว่ากฎ ๗ ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ พระวิทยากรให้ความรู้ในทางนี้ในทางกฎ ๗ นี้ นี่เรียกว่าการให้ความรู้ในทางวิชาการ ไม่ใช่ทฤษฎี คือเผอิญมาใช้อีกคำหนึ่งว่าทฤษฎีผู้ใช้ก็จับไม่ถนัด ก็ทฤษฎีมันตะพึดไป ทฤษฎีนั้นก็คือทิฏฐิ ที่เรารู้กันดีนี่เอง หมายความว่าแนวความคิดเห็น ๆ ซึ่งจะผิดก็ได้ถูกก็ได้ เพราะมันเป็นความคิดเห็นของคนแต่ละคน ไม่ใช่ว่าใครให้ความคิดเห็นมาเราก็รับ ไม่ใช่ มันอาจมีผิดก็ได้ถูกก็ได้ นี่แหละเรียกทฤษฎีแท้ แต่เวลานี้ดูมันปน ๆ เปรอะไปหมดว่าทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ บางทีมันเป็นวิชา มันเป็นทฤษฎีไม่ได้ ทางปฏิบัตินั้นคือการลงมือทำ

เรียกว่าผมชี้ให้ท่านเห็นว่า ท่านอย่าไปหลงเขานัก ที่บัญญัติใหม่ ๆ ทางโลกบางทีมันก็ถลำถลาก เรารู้ไม่ทั่วถึงก็นำไปใช้ผิด ๆ ถูก ๆ เราก็จะเห็นได้ว่า ที่ท่านทั้งหลายได้รับไปนั้นเป็นภาควิชาโดยตรงในวินัยบ้าง ในกฎ ๗ คือกฎว่าด้วยเรื่องการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ นี่เอาหลายปั้ง ไม่ใช่ปั้งเดียว ผมฟังดูแล้ว วิทยากรก็หลายหน้าเหลือเกิน อธิบายให้ท่านฟัง ผมดูแล้ว นอกนั้นก็เป็นภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัตินี้ บางอย่างเป็นการฝึกซ้อม บางอย่างก็ให้ท่านทั้งหลายทำ ได้ลงมือปฏิบัติเอง ที่นี้ก็มีปัญหาว่า คำว่า สาธิตนั้น เป็นอะไรแน่ เป็นภาควิชาหรือเป็นภาคปฏิบัติ สาธิต ไม่ใช่ภาคปฏิบัติ เพราะสาธิตเป็นเรื่องการให้ความรู้ ต้องจำไว้ สาธิต เป็นเรื่องการให้ความรู้ ผู้เข้ารับการอบรมไม่ต้องทำอะไร นั่งดู นั่งฟัง คือเขาเรียกว่า การสอนแบบให้ตัวอย่าง เรียกตามภาษาทางโลกว่า การสอนด้วยของ นี่คือ สาธิต นี่ท่านก็ได้รับไปทุกด้าน นี่เรียกว่าความรู้หลักทั้งนั้น ส่วนความรู้ประกอบนั้นท่านทั้งหลายได้ไปน้อย ได้น้อยไป แต่ที่เราเข้ามารับการศึกษาอบรมนี้ เรามุ่งไปในทางให้ความรู้หลัก จะน้อยมาก จึงไม่สำคัญ เราก็ไม่ถือเป็นหลักจริงจัง

การให้ความรู้ประกอบนี้ มีส่วนที่สำคัญมาก เพราะว่าการมีความรู้ประกอบมาก ๆ นั้น มันทำให้การรู้หลักของเราคล่องตัวขึ้น ไอ้นี่มันเป็นวิชาอันหนึ่ง ผมจะไม่พูดถึง ในที่นี้ จะพูดเพียงว่า การเข้ารับการอบรมหรือฝึกซ้อม เรามีหลักที่จะดำเนินงานอยู่เป็นหลักใหญ่ ๆ ๒ หลัก คือการให้ความรู้ในทางหลัก หรือในหน้าที่เฉพาะหน้าที่โดยตรงที่ผู้เข้ารับการอบรมจะต้องนำไปปฏิบัติ นี่อันหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งนั้น เป็นความรู้ประกอบ ไม่ใช่ความรู้โดยตรง ไม่ใช่ความรู้หลักโดยตรง ความรู้ทั้งสองนี้ทุกท่านได้ไปพอสมควร จะว่ามากมาย ผมไม่กล้าบอกว่า มากมาย แต่ว่าผู้ให้ความรู้รู้สึกว่าให้มากเหลือเกิน แต่ที่นี้เรารับไปนี่ เรารับไปไม่ได้หมดหรอก คือมันมากจำไม่ไหว แต่ท่านทั้งหลายได้เครื่องมือไปนี่ ไอ้นี่แหละจะช่วยทำให้ความรู้ที่เราได้รับไปด้วยการฟังด้วยหูนั้น เราอาจจะไปซักซ้อมหรือไปเพิ่มเติมด้วยการอ่านจากคู่มือพระอุปัชฌาย์บ้าง ในทางพระวินัยบ้าง ซึ่งท่านทั้งหลายก็ได้รับเครื่องมือไปพร้อมกันแล้ว

กิจการที่ได้ดำเนินมา หลังจากปฐมนิเทศแล้วเป็นภาคปฏิบัติการ รู้สึกว่าเราก็ได้ดำเนินมาตามหลักที่เคยดำเนินมาเมื่อ ๑๕ ปีแล้วติดต่อกันมา แต่ก็มีการแก้ไขเพิ่มเติมอะไรก็เป็นเรื่องที่ไม่สำคัญเขาเรียกว่าไม่ใช่หลักการ การทำกิจการทุกอย่างนั้นที่นับว่าเป็นชิ้นเป็นอันแล้วก็เขามีหลักที่ท่านทั้งหลาย ก็จะได้เป็นพระอุปัชฌาย์เต็มตัว บ่ายวันนี้ เดี๋ยวนี้ก็แปลว่าใกล้เข้ามาแล้ว ไม่ใช่ว่ายังไม่ได้เป็นอุปัชฌาย์ สอบได้แล้วก็ยังไม่ได้เป็นอุปัชฌาย์ การกระทำกิจการใด ๆ นั้น ท่านทั้งหลายจะต้องกำหนดไว้เพื่อจะนำไปใช้ เพื่อประโยชน์ในกิจการของเราบ้าง เพื่อประโยชน์ในกิจการของผู้อื่นบ้าง คือทำการงานหรือกิจการนั้น เรามีหลักที่จะดำเนินการหรือที่จะกำหนดขึ้น อยู่ ๔ ประการ เราจะทำอะไรก็ตาม

ประการที่ ๑ หรือประการแรก ก็คือที่เราเรียกว่า **หลักการ** การจะทำอะไรนั้นต้องมี

หลักการก่อน ตั้งหลักการก่อนว่าจะทำอะไรและสิ่งที่จะทำนั้นต้องดูต่อไปว่ามันควรจะทำหรือยังไม่ควรจะทำ มีเครื่องแวดล้อมอย่างไร อย่างสมมติว่าเรากำหนดไว้ว่า ปีหน้าจะผูกพัทธสีมาที่วัดเรานี่เป็นหลักการ ทีนี้ก็จะต้องดูว่าไอ้หลักการอันนี้ มันมีสิ่งแวดล้อมอำนวยไหม เมื่อเราประกาศแล้วว่าจะต้องผูกพัทธสีมา เผอิญพอถึงปีหน้าเข้า เกิดข้าวของแพง ภาวะฝนแล้ง ประชาชนทำมาหากินไม่ได้ ไอ้เราก็ยังจะดันทุรังจะผูกพัทธสีมาให้ได้ เพราะถือว่าได้พูดไว้แล้ว ไอ้นี่ก็บ้าเต็มที ตั้งหลักการไว้ไม่ได้ ต้องเปลี่ยน ต้องระงับ ไม่ใช่ว่าตั้งหลักการไปแล้วอีกอักจะทำ ต้องทำให้ได้ ต้องวิเคราะห์ ต้องใคร่ครวญว่าเหมาะกับกาละเทศะหรือไม่ เหมาะกับภูมิประเทศและเหตุการณ์หรือไม่ ไอ้นี่เราก็จะต้องวิเคราะห์ ไอ้นี่เรียกว่าหลักการ เห็นว่าเหมาะแล้ว ข้าวปลาเขาก็ได้ดี ประชาชนก็พอมีกำลังที่จะอุปถัมภ์ค้ำจุน เสร็จแล้วก็วางวิธีการ

ประการที่ ๒ เรียกว่า**วิธีการ** วิธีการนี้ คือแสดงเรื่องการที่จะต้องจัด จะต้องทำ ซึ่งบัดนี้เราเรียกกันว่าวาง**โครงการ** ไอ้นี่แหละวิธีการ ๆ หยาบละเอียดอย่างไรก็สุดแต่ว่ากิจการในทางทหาร เวลาเขาจะเข้ารุก จะถอย เขาวางวิธีละเอียดมาก นี่วิธีการทั้งนั้น บางวัดหรือหลายวัดก็ได้ ที่มาอบรมอยู่ในที่นี้ อาจจะทำโครงการไว้ จะทำอย่างไร วิธีการนั้นคือว่าจะต้องจัดนะต้องทำอย่างไร ตามหลักการที่กำหนดไว้ และวิธีการนั้นเราจะต้องนึกถึงอันหนึ่งคือ เป็นสิ่งที่คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปจะปฏิบัติได้ จะไปวางวิธีการในสิ่งที่มนุษย์ทำไม่ได้ จะไปอุตริอย่างนั้นไม่ได้ นะทำอย่างไรก็ว่าไป จะจัดอย่างไร วิธีอย่างไร กิจการอย่างนั้น ให้ทำวิธีอย่างนี้ จัดคนเข้าปฏิบัติงาน มีเครื่องไม้เครื่องมืออะไร อย่างไรจะหาที่ไหน เขาวางไว้เสร็จครับ วิธีการนั้นแสดงถึงเรื่องวิธีจัด วิธีทำ วิธีนะครับ ยังไม่ได้ลงมือปฏิบัติ ทำด้วยตัวหนังสือ ขอเรียกในสมัยใหม่ว่าวางโครงการ หยาบละเอียดเป็นอีกส่วนหนึ่ง สองแล้ว วิธีการ หลักการ งานนั้นสำเร็จแล้ว ยังไม่รู้หรอก จริงอยู่สิ่งที่เป็นวิธีการนั้นเป็นสิ่งที่คนทั่วไปทำได้ แต่เมื่อถึงขั้นปฏิบัติการแล้ว มันไม่แน่ ขึ้นปฏิบัติการคนไม่พร้อม ทำไม่ถูกต้อง ทุจริตต่อหน้าที่ มันมีเหตุหลายเหตุ

เพราะฉะนั้น เขาจึงวางหลักที่สามว่า นอกจากวิธีการประการที่สอง วิธีการประการที่สามก็คือ**ปฏิบัติการ** ปฏิบัติการคือ ดำเนินตามโครงการที่วางไว้ให้ครบถ้วนถูกต้อง เรื่องปฏิบัติการนั้นมันอาจจะเฉไฉก็ได้ หรือถูกต้องก็ได้ มันมีได้ทั้งสองอย่าง ไอ้นี่แหละครับต้องคุมกันมาก ๆ

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ถึงอีกอย่างหนึ่ง เขาเรียกว่า **สิทธิการ** ไอ้นี่จะไม่คุ้นกับหูของท่านหรอก ต้องจำไว้ สิทธิการ คำว่า สิทธิ ในที่นี้ หมายถึงผลสำเร็จ ผลสำเร็จที่ออกมาในที่นี้ความจริงเราหมายถึงผลสำเร็จ คือผลดี แต่ว่าไอ้ผลเสียมันก็อาจจะออกมาได้ ถ้าภาคปฏิบัติการมันล้มเหลว ไอ้สิทธิการอันนี้มันก็ออกมาในรูปไม่ดี และเราอาจจะหมายความอย่างกว้าง ๆ ว่าสิทธิการนั้น หมายเอาการสังเกตผล คือว่าการตรวจดูผลของการกระทำนั้นว่าจะเป็นไปในลักษณะไหน เป็นไปประการที่หนึ่ง คือมันไม่เป็นไปตามที่เราคาดหมายไว้ ประการที่สอง มันเป็นไปตามที่เราคาด

หมายไว้ ประการที่สาม เป็นไปเกินความคาดหมาย นี่ตัวสิทธิการมันจะบอก ไอ้ตัวนี้ละ เป็นตัวบอกว่า สิ่งที่เราทำนั้นมันเป็นไปตามคาดหมายหรือไม่เป็นไป มันไปวิบัติละครับ ภาคปฏิบัติมันเสีย ไอ้ภาคปฏิบัติเสียนี้ มันอาจจะเกิดมาจากการวางโครงการผิดก็ได้ จะไปโทษคนเสมอไม่ได้นะครับ บางทีโครงการวางถูก โดยตัวหนังสือวางถูก แต่คนปฏิบัติ ปฏิบัติเฉไฉเสีย ปฏิบัติไม่เป็นไปตามนั้น กำหนดว่าให้ทำอย่างนี้ มันไม่ทำ มันไปทำเสียอย่างนั้น และไอ้งานใหญ่ ๆ บางทีเขาไม่จ้างนะครับ ขอแรงกัน อย่างบ้านเรานี้ขอแรงกัน เอาศรัทธาเป็นเกณฑ์ บางคนก็ทำด้วยศรัทธาจริง ๆ บางคนที่ทำนี้ ก็เพื่อที่จะได้เครื่องตอบแทนบ้าง ก็ไม่ใช่เป็นเงินเป็นทองหรอก เพียงมีเหล้ายาปลาปิ้งมาให้กินบ้าง บางวัดก็เคร่งครัดเต็มที่ ไม่ยอม ไอ้นี่ก็ถูกนะครับ พอไม่ยอมให้เขากินบ้าง เขาก็เลิกไม่เอาด้วยละ ไม่มีอะไรแก้เหนื่อยสักนิดนึงแห้งแล้งจะตายห่าไป สมภารขี้เหนียว ฉิบหายเลยช่วยอะไรมันเล่า ไปซะแล้ว มีนะครับ ไอ้นี่มันเรื่องจริงทั้งนั้น

ท่านทั้งหลายจะเห็นว่า การทำอะไรนั้นมันจะต้องประกอบด้วยการ (การนี้ไม่ใช่แปลว่าเวลานะครับ) ทั้ง ๔ เริ่มต้นด้วยหลักการ แล้วต่อมาขั้นที่ ๒ ก็วิธีการ ขั้นที่ ๓ ปฏิบัติการ ขั้นที่ ๔ สิทธิการ ปัจฉิมนิเทศนี้อยู่ในสิทธิการครับ นี่ผมจะบอกกับท่านทั้งหลาย จะให้ผมอธิบาย ทั้ง ๔ ภาคก็จะไม่มีเวลาพูด ในการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นี้ เราตั้งหลักการอย่างที่ผมเคยพูดในเรื่องปฐมนิเทศว่า เรามีความมุ่งหมายที่จะให้พระอุปัชฌาย์นี้ มีความรู้หลัก คือความรู้ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์โดยตรง ถ้าหากว่าเราจะปล่อยให้ไปมีความรู้ตามที่เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาเห็น เอ้อ ! คุณเป็นอุปัชฌาย์ได้แล้วนะ สั่งให้เป็น ซึ่งแต่ก่อนเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ครับ เป็นอย่างนั้นจริง ๆ บางทีก็ฟังสวด คุณสวดมาหลายปีแล้ว อื่อ ! ก็แคล่วคล่องดีนี่ ต่อไปเป็นอุปัชฌาย์นะ นี่หมายถึงเรื่องเก่า ๆ เรื่องอุปัชฌาย์นี้ เพิ่งเข้มงวดในรัชกาลที่ ๕ นี่ ผมจะไม่เล่าละครับเรื่องมันยาว และทำไมจึงต้องเข้มงวด มันก็มีเหตุผลอย่างที่ผมว่านั่นแหละครับ เอ้า คุณเป็นอุปัชฌาย์ ทีนี้เมื่อความจริงนั้นท่านให้แรก ๆ ดูเหมือนว่าจะสมควร ทีนี้เกิดมีพระบางองค์อยากจะเป็นอุปัชฌาย์บ้าง แต่รอ ๆ ท่านผู้บังคับบัญชาออกปากว่า เอ้อ คุณมีความรู้ดี เป็นอุปัชฌาย์ได้ ไม่เห็นพูดสักทีในทางวิชาการ ท่านก็หาความชอบในทางอื่น ๆ คือในทางอามิส คอยดูว่าพระอุปัชฌาย์นี่จะขัดข้องอะไรบ้าง หรือขาดอะไรบ้าง ก็ไปคอยสืบ ท่านเลี้ยงลูกศิษย์มาก จะต้องคอยหาข้าวสารมาหุงเลี้ยงลูกศิษย์ ทั้งพระเณรและเด็ก (ท่านทั้งหลายต้องเข้าใจนะครับ พระอุปัชฌาย์องค์หนึ่ง ๆ ในสมัยที่ผมเป็นเด็ก เลี้ยงลูกศิษย์มากนะครับ) แกก็หาข้าวสารมาอย่างว่า จริง ๆ ด้วย จับจุดอ่อนได้แล้วมาหาหลวงพ่อเห็นหลวงพ่อเลี้ยงเด็กมากนัก เอามาถวายกระสอบหนึ่ง เป็นการเปิดทาง ซักเดือนกว่า ๆ เอามาอีกสองกระสอบ พออีกซักเดือนกว่า ๆ ก็เอามาอีกสองกระสอบ ปีเดียวเท่านั้นแหละครับท่านผู้นั้น เออ องค์นี้เขาก็ดีนี่ นี่ฮะมาแล้ว ๆ ไอ้ข้าวสารทีละกระสอบ สองกระสอบ นี่ เห็นแก่ไมตรีจิตครับ ความจริงท่านก็ไม่ได้เอามาเพื่อประโยชน์แก่ตัวท่าน แต่เห็นแก่ไมตรีจิต ก็เลยทำให้ลืมทางวิชาไป

เอ้อ ! คุณเป็นคู่สวดมานานแล้วนี่นะ ควรเป็นอุปัชฌาย์ได้แล้ว ทีนี้เป็นยังไง ก็เกิดการมักง่ายซิครับ คือเขาบอกว่าพวกอาณัมนิกาย บวชพระไม่เป็นพระ มันก็ชักจะยุ่งขึ้นละซี ก็เพราะความมักง่าย นี่เราปล่อยไม่ได้ ในหลักนี้เราปล่อยไม่ได้ ทีนี้ ว่าเฉพาะในเมืองไทยยุคปัจจุบันนี้ เรามีมณฑล มีมณฑลแล้ว มณฑลใครมณฑลมัน ผมก็เคยทำงานในมณฑลพิษณุโลกมา เมื่อเปลี่ยนการพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใหม่ มณฑลเลิก ก็มีเจ้าคณะตรวจการณ์ แบ่งเป็นส่วน ๆ เลิกเจ้าคณะตรวจการณ์ ก็มีเจ้าคณะภาค เฉพาะภาค เวลานี้จัดเป็น ๑๘ ภาค ไอ้นี่มันจะยุ่งเหมือนกัน ถ้าเกิดภาคใครภาคมัน ความรู้หลักมันต้องรู้ไปในแนวเดียวกัน ถึงจะไม่แม่นเหมือนกับพิมพ์เดียวกัน ต้องไปในแนวเดียวกัน ท่านที่เข้าฝึกซ้อมอบรมคงจะทราบ ไม่ว่าหนเหนือ หนตะวันออก หนกลาง และหนใต้ มันจะต้องไปในแนวเดียวกัน ถึงไม่เหมือนกันเหมือนพิมพ์เดียว ก็จะต้องไปในแนวเดียวกัน

เพราะฉะนั้น เราจึงตั้งหลักการไว้เรื่องพระอุปัชฌาย์นั้น จะต้องฝึกซ้อมอบรมก่อน หรือสอบความรู้ก็ได้ นี่ตั้งเป็นหลักการ วิธีการจะทำอย่างไร วิธีการนั้นความจริงที่เราพูดกันไว้ ผู้ที่สมควรเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อทางอำเภอเสนอชื่อขึ้นมาถึงจังหวัด หรือจังหวัดเสนอชื่อขึ้นมา ถึงภาค ก็เป็นหน้าที่ของจังหวัดจะต้องมาฝึกซ้อมอบรมแนะนำวิธีการต่าง ๆ ก่อน นี่ก็แสดงวิธีการ แต่ผมไม่ทราบว่าทางจังหวัดทำหรือเปล่า พอผ่านนั้นมาแล้วก็มาเข้าภาค ๆ จะต้องมาฝึกซ้อมอบรมอีกชั้นหนึ่ง จะมาเข้าที่กลางเลยไม่ได้ ไม่พอหรอกครับ ๕-๖ วันนี่ ถ้าพอก็น่วมเต็มที่ สักแต่ว่าทำ ถ้าสักแต่ว่าทำ ก็ป่วยการทำ หลอกเขา ไม่ได้เนื้อไม่ได้หนังอะไรหรอก ก็ให้ภาคฝึกซ้อมอบรม แต่ก็ยังเป็นภาคใครภาคมัน และต้องเข้ามารวมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสังคมด้วย เพื่อให้เห็นว่า ที่ภาคอบรมมานั้นก็ยังไม่แน่นอนนัก จะต้องมารับการอบรมจากที่กลางอีกครั้งหนึ่ง เพื่อไม่ให้ภาคนี้ เกิดความเกรงใจผู้ใดผู้หนึ่งขึ้น ก็มาเข้าที่กลางเพื่อการสังคมด้วย แต่ตัวเจ้าคณะภาคนั่นเอง ก็จะต้องตามมาเป็นผู้ให้ความรู้ และก็ให้สวัสดิการต่าง ๆ ตามสมควร แปลว่าเป็นวิธีการที่เราวางไว้ การปฏิบัติการนี้ก็เป็นไปตามวิธีการ ซึ่งทุก ๆ ท่านเข้าใจแล้ว ก็เป็นไปตามนั้น การให้ความรู้เราก็ให้ทั้งในทางหลักของความรู้ หรือความรู้ในหลัก ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ แล้วก็ความรู้ประกอบ ตามสมควร ผ่านไปแล้ว ทีนี้ก็มาถึงสรูปผลนี่แหละครับ สิทธิการเข้าไปแล้ว ว่าผลแห่งการกระทำนั้นจะประจักษ์เป็นอย่างไร ก็เป็นที่ประจักษ์ว่าสรูปผล ผลนี้ก็สรูปจากไหน สรูปจากการกระทำนะครับ อย่าไปสรูปอย่างอื่น สรูปจากการกระทำจะเป็นในทางวิชาการหรือในทางอื่นก็ตาม เราก็ดูว่าปฏิบัติการเป็นอย่างไร รู้สึกว่าภาคปฏิบัติการนี้เราทำกันจริงจัง ผู้ให้ความรู้ก็ตั้งใจที่จะให้ ผู้เข้ารับความรู้ก็ตั้งใจที่จะรับ แหละการรับความรู้สำหรับในศกนี้นั้น นับว่าผู้ที่ไม่ผ่านนั้นมีน้อยมาก ทราบว่ามีเพียง ๒ รูป ผมก็ถามว่าเป็นไง ไม่ไหวหรือไม่ไหวจริง ๆ ไม่ไหวจริง ๆ ถามใครก็พูดเป็นเสียงเดียวกัน ก็เห็นจะต้องอย่างที่ผมเคยพูดว่า บุญไม่มาปัญญามันเลยไม่ช่วย ท่องอะไรก็ไม่ได้ ว่าอะไรก็ไม่ได้ สับหน้าสับหลัง ได้ข้างหน้าลืมข้างหลัง ได้ข้างหลังลืมข้างหน้า อะไรไม่รู้ ชุลมุนวุ่นวายไปหมด ว่างั้นเหอะ นี่ให้ไปไม่ได้ครับ ให้ไปน่ะ

เป็นอันตราย และเป็นโทษแก่ผู้ที่เขารับไปด้วย นอกจากเป็นอันตรายแล้ว เป็นโทษแก่ท่านผู้รับไปทำเขาผิด ๆ ถูก ๆ ลูกเขาไม่เป็นพระขึ้นมาล่ะ บวชลูกเขาไม่เป็นพระขึ้นมาล่ะ คนที่ตกนรกก่อนน่ะคือพระอุปัชฌาย์นะ ต้องระวัง ไม่ใช่ญาติโยม อุปัชฌาย์น่ะเอาก่อน คู่สวดก็ตาม เอ้อคู่สวดมาข้าจะลงนรกละ คุณต้องตามไปด้วยกันนะโว้ย คู่กันนี่ ให้ไปไม่ได้หรอกครับ

เพราะฉะนั้น เมื่อเราสรูปผลเข้าแล้ว เราจึงชี้ได้ว่าการอบรมครั้งนี้ในภาคปฏิบัติมาแล้ว ผมขอสรุปผลตามหลักของพระพุทธเจ้าที่ทรงวางไว้ เรื่องอานิสงส์ของการฟังธรรม อานิสงส์ของการฟังธรรมนั้น ตามพระบาลีบอกไว้ว่า ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง นี่พูดตามบาลี ยังไม่พูดเรื่องอุปัชฌาย์ นี่ข้อที่หนึ่ง ข้อที่สอง สิ่งใดที่เคยฟังมาแล้วยังไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ข้อที่สาม บรรเทาความสงสัยเสียได้ ข้อที่สี่ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ข้อที่ห้า จิตของผู้ฟัง ย่อมผ่องใส อานิสงส์ของการฟังธรรม สรูปผลหรือเรียกในที่นี้ว่าสิทธิการนะครับ นี่เรื่องที่ผมพูดนี่ เป็นเรื่องสิทธิการ เราวิเคราะห์ตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงไว้จะเห็นว่า ๔ ข้อ ข้างต้นมาครบครับ แต่ข้อที่ ๕ นี้ มาโดยอนุโลม จัดเข้าได้โดยอนุโลม ที่ว่าครบยังไง ทุกท่านคงจะนึกได้ว่า ไอ้สิ่งที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนที่จะมาอบรมอุปัชฌาย์ มีหลายสิ่งหลายอย่างเหลือเกิน ทั้งความรู้หลัก ความรู้ประกอบนี่ท่านได้รับความรู้ไปพอสมควร แต่ก็ตามที่รับไปได้ ที่ท่านรับไปไม่ได้ คือจำไม่ได้ก็คงจะมี แต่ว่าได้ไปทั้งสองทาง แปลว่านี่ได้ยินได้ฟังสิ่งที่ตนไม่เคยได้ยินได้ฟังมา แม้กระทั่งในขณะที่ผมพูดอยู่ บางเรื่องท่านทั้งหลายอาจจะยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมา เช่น ในเรื่องการทั้ง ๔ ครบชุด อย่างที่ผมว่าให้ฟังบางทีท่านไม่ได้ฟังมาครบชุดหรอกเรื่องหลักการพอได้ วิธีการนี้ ชักจะยุ่งละ บางทีก็ทั้งหลักการทั้งวิธีการปนกันไปหมด ปฏิบัติการเคยพูด แต่วิธีการนี้ยังไม่เข้าใจด้วย บางทีก็ไม่เคยได้ยิน ไอ้สิทธิการยิ่งเหลวไหล ไม่เคยได้ฟังด้วยซ้ำ นี่ผมยกตัวอย่างง่ายที่สุด และใกล้ที่สุด นี่ก็เข้าข้อต้น ได้ฟังสิ่งที่ตนยังไม่เคยฟัง

ในความรู้หลักหรือในหน้าที่นั้น บางทีได้ยินได้ฟังมาแล้วครับ แต่ยังไม่เข้าใจชัด มันยังคลุมเคลือครับ มันยังคลุมเคลือ อย่างสมมติว่า เราทำพิธีบวชในโบสถ์ แต่โบสถ์มันเล็กครับ โบสถ์เล็กนี่เขาต้องตั้งอาสน์สงฆ์ข้างหนึ่ง บางทีไม่ตั้งกลาง พระนั่งอันดับก็หาที่พิง ได้ที่พิงนี่ ก็เพื่อความสบาย หรือบางทีท่านอยากจะพิง ก็พิงฝาผนังโบสถ์ โบสถ์นั้นมีหน้าต่าง คฤหัสถ์ (คนน่ะ) ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่ผู้ใหญ่ค่อยยังชั่ว ไอ้ที่เห็นมานั้นส่วนมากเด็กครับ มันก็อยากจะเห็นว่าพระท่านทำอะไรกัน เดี๋ยวเข้าเดี๋ยวออก เดี๋ยวกราบเดี๋ยวนั่ง อะไร อยากจะดู พระก็ไม่ว่า มึงอยากดูก็ดูไปซี่ แต่อย่าลืมนะครับ ถ้าเด็กนั้นมันอยู่ไม่ห่างหัตถบาสก์ก็ทำให้สังฆกรรมวิบัตินะ อื้อ บางองค์ท่านสงสัย บางองค์ท่านสงสัย ผมไม่ว่าอะไร เอ๊, ใช้ได้หรือไม่ได้วะ ใช้ได้หรือไม่ได้ เอ๊อ ได้ (เคยเถียงกันมาแล้ว) ก็อยู่นอกโบสถ์นี่ คำว่าหัตถบาสต้องอยู่ในโบสถ์ซี่ เออ, ชอบกลอยู่ ผู้ว่าชอบกล บางองค์ว่าไม่ได้ มันอยู่ในสีมานี่หว่า ฮื่อ ๆ องค์นี้ใช้ด้ มันอยู่ในสีมานี่ นอกโบสถ์ ในโบสถ์ไม่สำคัญ

นี่ อันนี้ใช้หลักก่อความสงสัย ใช้ได้ไม่ได้ นี่ท่านทั้งหลาย จะต้องจำและต้องระวังนะครับ ไปนั่งอุปัชฌาย์น่ะ โบสถ์สมัยใหม่เป็นโบสถ์ผนังบาง ถ้าโบสถ์ ผนังหนาละก็ค่อยยังชั่วนะครับ เพราะบางทีมันหนาตั้งศอก ถึงศอกหนึ่งก็น่ากลัวนะครับ ต้องระวัง อย่าไปมักง่าย สังฆกรรมวิบัตินะครับ และขอบอกให้ท่านทั้งหลายได้ทราบ วิบัติทุกสังฆกรรมนะ ญัตติกรรมวิบัติไม่สู้กระไร ถ้าญัตติจตุตถกรรมวิบัติ คน ๆ นั้นไม่เป็นพระ ไอ้นี่ซีครับ บวชลูกเขาไม่เป็นพระ นี่ซีครับจะยุ่ง นี่เคยเป็นที่สงสัยมาแล้ว แต่ที่ท่านเข้ามารับการอบรมนี่ เข้าใจว่าท่านคงจะได้รับความรู้ไป ได้รับความรู้เรื่องนี้ไป ไม่ใช่ว่าได้รับไปแล้วหมดสงสัย นอกโบสถ์ในโบสถ์ไม่สำคัญ อยู่ที่ว่า อยู่ในหัตถบาสหรือไม่ เพราะผู้นั้นอยู่ในสีมาเดียวกัน นี่เขาก็ว่าตามเขาแก้ ความจริงนั้นในสีมาหรือนอกสีมาไม่สำคัญ นี่ผมว่า เฉพาะข้อเถียงกัน องค์หนึ่งว่าไม่ เพราะอยู่นอกโบสถ์ อีกองค์หนึ่งว่าเป็นเพราะอยู่ในสีมาเดียวกัน จะสีมาเดียวกันหรือไม่สีมาเดียวกัน นอกโบสถ์หรือในโบสถ์ไม่ห่างพ้นหัตถบาสไม่ได้ อันนี้ท่านทั้งหลายก็จะหายสงสัย ถ้ามีความสงสัยขึ้นมา ถ้าไม่มีความสงสัย ข้อต้น ได้ยินได้ฟังสิ่งที่ตนไม่เคยได้ยินได้ฟัง บรรเทาความสงสัยเสียได้ ไม่เฉพาะในเรื่องเดียวครับ ท่านอาจจะเห็นว่า บางโบสถ์ เวลาเขาสวดญัตติจตุตถกรรม ไม่เห็นเขาไล่คนออกนี่ ไอ้บางโบสถ์นี่ไล่ออกทั้งหมดเชียว ไม่มีเหลือหลอละ แล้วมันเรื่องอะไรกัน อันนี้อาจจะเกิดสงสัยขึ้น ถ้าเราได้ฟังวิทยากรให้ความรู้ เราก็หมดสงสัย ทีนี้ข้อที่ ๒ นี่เป็นผลที่ท่านทั้งหลายได้รับไป

ข้อที่ ๓ บรรเทาความสงสัยเสียได้ ข้อที่ ๔ ทำความเห็น ให้ถูกต้องได้ ไอ้ความเห็นในเรื่องนี้น่ะมันมีอยู่อันหนึ่งครับ อย่างที่ผมพูดเมื่อกี้นี้ ตั้งแต่ผมเป็นเด็กจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่พอสมควร แต่เดี๋ยวนี้ก็จะไม่ค่อยเห็น แต่โดยมากผมจะบวชอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ท่านอุปัชฌาย์หรือคณะสงฆ์เรานี้ เราถือหัตถบาสเคร่งครัดเฉพาะในญัตติจตุตถกรรม ส่วนญัตติกรรมคือการสมมติตน คือถามนอก ถามใน (ผมขอพูดแบบไทย ๆ) เราไม่ถือเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นเมื่อสมมติตนนี่ฆราวาสบางคนมาเกาะอยู่ที่อาสน์สงฆ์พระ นี่เรื่องจริง ๆ ครับ นี่ท่านทั้งหลายต้องระวังนะครับ ต่อไปอย่าไปมักง่าย สังฆกรรมวิบัตินะครับ สมมติตนวิบัตินะครับ วิบัติทีเดียวทุกกรรมไป วิบัติหมด แต่ว่าเป็นพระไหมล่ะ ยังเป็นอยู่ ญัตติจตุตถกรรมมันไม่วิบัตินี่ ไอ้เรื่องเป็นพระหรือไม่เป็นพระมันอยู่ที่ญัตติจตุตถกรรม ไอ้ญัตติกรรมวิบัติก็ยังเป็นพระอยู่ เมื่อท่านได้รับความรู้ไป ความเห็นของท่านต่อไปก็ถูกต้อง ทำความเห็นให้ถูกต้อง ไอ้ที่เคยเห็น พลาด ๆ พลั้ง ๆ มาหลาย ๆ อย่างครับ ที่พลาดพลั้งมาเราจะได้ความรู้ ได้ยิน ได้ฟัง หรือแม้ตัวอย่างได้เห็นไป เราก็ทำความเห็นของเรานี่ให้ถูกต้องได้

เพราะฉะนั้น ๔ ประการนี้ ได้ครบครับ ตั้งแต่ได้ยินได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง สิ่งใดที่ได้ยินได้ฟังมาแล้วแต่ยังเข้าใจไม่ชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นได้ชัด บรรเทาความสงสัยเสียได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ก็เหลือข้อ ๕ ครับ ก็เป็นอนุโลม จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส ก็หมายถึงว่า ต่อไปนี้จิตใจ

ของเราสบายครับ เพราะว่ามันปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย ความเห็นของตน ก็รู้สึกว่าของเราถูกต้อง ถูกหรือไม่ถูก ไม่มี และก็เราได้ยินได้ฟังมาพอสมควรแล้ว จิตใจนี้มันออกจะปลอดโปร่ง ปลอดโปร่งไม่มืดมัว หรือไม่มัวมนเหมือนเมื่อก่อน ๆ นั้นยังมีมัวมน นี่ครับเป็นอานิสงส์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ อันนี้ ในทางวิชาการโดยตรง อ๊ะ ทั้งในภาควิชาและในภาคสาธิตหรือภาคปฏิบัติที่ท่านทั้งหลายได้ดูและได้ฝึกไปด้วยตนเอง ทีนี้ว่า สิ่งเหล่านี้มันมีเสื่อม ที่เสื่อมนี้มาจากเหตุ ๒ ประการ คือ เกิดจากความหลงลืมของท่านทั้งหลาย นี่ประการหนึ่งนะครับ เกิดจากความหลงลืมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งร้ายมากครับ คือเกิดจากความมักง่าย นี่อันตรายมากเหลือเกินครับ คือ ยังไงก็ได้ อย่า ! อย่า ! ครับ คือเราต้องทำให้มีหลักนะครับ คือว่ามันต้องมีหลัก ทุกสิ่งทุกอย่างอย่ามักง่าย ไอ้เรื่องโรคมักง่ายนี่ เป็นเชื้อโรคที่ลุกลามได้เร็วเหลือเกิน และติดกันได้ง่าย เพราะคนเราชอบสะดวกสบายนี่ครับ เพราะฉะนั้น อะไรง่าย ๆ ละก็ชอบนัก และนี่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ท่านเคยเล่า อุปัชฌาย์ (อย่าให้ผมอ้างจังหวัดเลยครับ จังหวัดนั้นก็มา) ท่านไปบอกอนุศาสน์หน้าโบสถ์นี่แบบเก่า ความจริง พระอุปัชฌาย์บอกที่ ๆ นั่งก็ได้ บอกถึงปฐมปาราชิก บอกได้ พอถึงทุติยปาราชิก **อุปสมฺปนฺเนน ภิกฺขุนา อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ** พอว่าได้หน่อยท่านก็ติด จะเป็นเพราะว่าเคยติด หรือว่าเวลานั้นใจจะยุ่งหรือไง ผมไม่รู้นี่ไม่ใช่ของผมนะครับ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ท่านเคยนำมาเล่า และท่านอ้างตัวตนครับ ผมเคยลองไปถาม ๆ ดู จริงฮะ แต่มรณภาพไปแล้ว นี่ะเอาอีก **อุปสมฺปนฺเนน ภิกฺขุนา อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ** ไปไม่ได้ เกาตูด ยิก ๆ ไม่ใช่เกาหัว บางคนติดแล้วเกาหัวครับ แต่นี่ไม่ใช่ เกาตูดยิก ๆ ทั้งคนทั้งพระก็นึกว่าคราวนี้เห็นจะได้ เห็นเกาตูดยิก ๆ **อุปสมฺปนฺเนน ภิกฺขุนา อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ** ติดอีกแล้ว เกาตูดก็ไม่เปิด ก็หันไปถามพระอันดับว่าเฮ้ย ไอ้ลักทรัพย์น่ะ ว่าไงวะ รู้ซะด้วยนะว่าลักทรัพย์น่ะว่าไง ทั้งพระอันดับทั้งคู่สวดก็ดีใจหาย นิ่งซะนี่ หรือคู่สวดไม่ได้ก็ไม่รู้ฮะ บอกท่านให้ต่อไปไม่ได้ ทางอาสน์สงฆ์เงียบซะแล้ว เอาแม่มันเท่านี้ละวะ เดินกลับเลย บอกเอาแม่มันเท่านี้ นี่เป็นเรื่องจริงครับ เป็นพระอุปัชฌาย์ เพราะฉะนั้นอย่ามักง่ายครับ ถ้าเห็นว่า มันมัวมนหรือไง ใหม่ ๆ นี้ ถ้าสมมติท่านจะรับบวชที่ไหนต้องซ้อมให้คล่องครับ ซ้อมไม่คล่องไม่ได้ครับ ต้องเกิด**วสี** เขาเรียกว่าความชำนาญครับ หรือเรียกตามทั่วไปว่า **ปคุณะ** ความคล่องตัว ต้องให้คล่องครับ บางทีคล่อง บางทีจิตใจมันกังวล บางทีไม่กังวล เขาเรียกสมัยใหม่ ผมก็ไม่รู้ ประสามันเครียด เช่นอดนอน ทำงานนี่ คืนยังรุ่งไม่ได้นอน เช้าดันไปบวชเขาแล้วมันก็ซึมซีครับ ประสาทน่ะ พอสว่างเข้ามันซึมแล้วครับ มันอยากจะนอนนี่ เมื่อคืนไม่ได้นอน ลืม ไอ้ที่ไม่น่าลืม มันลืมได้ ถ้าลักษณะเช่นนี้ ต้องซ้อมเชียว ต้องรีบซ้อม อย่าไปมัวเกาตูดยิก ๆ ไม่ได้นะครับ

อันนี้ครับ สิ่งเหล่านี้ ผมถวายไว้ว่ามันเป็นเรื่องที่เราจะต้องเตรียมให้พร้อม ความจริงในเรื่องปัจฉิมนิเทศนั้น พูดถึงการสรุปผลแห่งกิจการที่ได้ทำมาว่าได้ผลเป็นอย่างไร ผมก็ขอกล่าวสรุปว่า ได้ผลเป็นที่พอใจครับ คือว่าไม่ต่ำต้อยน้อยหน้ากว่าทุกรุ่น ที่ได้กระทำกิจการอันนี้มา แต่ท่าน

ผู้ที่ได้รับความเหนื่อยยากหรือลำบากเหน็ดเหนื่อยพร้อมกับทุกท่าน นี้ก็คือคณะท่านเจ้าคณะภาค ทั้งในส่วนให้วิชาการ หรือทั้งในส่วนเป็นวิทยากร ทั้งในส่วนที่ถวายสวัสดิการ เท่าที่พอจะถวายได้ ผมก็ขอปวารณาว่า เรามาอบรมนี่เอาจะเป็นจะตาย ก็นึกว่าถ้าทุกท่านนี้เหลือแต่เขากับหนัง กลับวัดละก้อ ญาติโยมเขาด่าพวกเจ้าคณะภาคป่นเชียว แต่นี่ก็ดีครับ นอกจากได้หนังกับเขา กลับไปแล้วยังได้เลือดเนื้อกลับไปอีก แปลว่าพอไปเห็นหน้าญาติโยมว่า ยังไม่ตายนะโยมนะ แต่ริมตายเชียวนะ เจ้าคณะภาคก็กวดเอาริมตายเชียวโยมเอ๋ย ตั้งแต่แหกตาก ว้างจนถึงค่ำแหละ กว่าจะได้กลับที่นอนแหละนะ ไม่เป็นไร **“ถึงเหนื่อยยากแล้วเหนื่อยหายนะ แต่เครื่องหมายความดียังมีอยู่”** ไม่ต้องตกใจหรอกครับ ผมพูดถึงเรื่องปัจฉิมนิเทศเท่าที่พูดมาให้ฟัง ตามเวลา ไม่ใช่หมด ปัจฉิมนิเทศ มันไม่หมดง่าย ๆ หรอกครับ แต่นี่เล่าถวายให้ฟัง เพื่อท่านทั้งหลาย จะได้กำหนดไว้ เพื่อจะไปประกอบปัจฉิมนิเทศที่ไหน เขาจะได้รู้หลักว่าปัจฉิมนิเทศนั้น คืออย่างไร ผมขอยุติคำบรรยายในเรื่องปัจฉิมนิเทศไว้เพียงเท่านี้

และในเวลานี้ ท่านทั้งหลายอยู่พร้อมกัน ส่วนใหญ่คงจะกลับวันนี้ ในฐานะส่วนตัวผม นั้นที่เป็นวิทยากรร่วมกับเจ้าคณะภาค ผมขอถือโอกาสอำนวยพรให้แก่ท่านทั้งหลาย ด้วยอำนาจ คุณพระศรีรัตนตรัย ขอจงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ท่านผู้เข้าฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ ในหน้าที่พระอุปัชฌาย์ทุกท่าน เจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรค ข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธรรมสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกัน ทุกท่าน เทอญ.

บรรยายความรู้พิเศษ ก่อนการอบรมสาธารณสุขเบื้องต้น

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๒๔

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

เช้าวันนี้ ก็จะได้ถวายความรู้เรื่องต่าง ๆ แต่คำว่าเรื่องต่าง ๆ นี้ ความจริงเรื่องหลัก ก็เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัย แต่ในเรื่องสุขภาพอนามัยนั้นบางทีมันก็มีเรื่องเชื่อมโยงเอาเรื่องอื่น มาด้วย

เมื่อวานนี้ ผมได้พูดถึงเรื่องการให้ความรู้อันเป็นหน้าที่หลักของหน่วย อ.ป.ต. ประการหนึ่ง แต่ว่าในข้อที่ว่าช่วยเหลือในทางให้ความรู้ ก็ได้พูดถึงว่าการให้ความรู้นี้ หน่วย อ.ป.ต. ปฏิบัติอยู่ส่วนมาก ในขณะนี้ ก็มักเป็นการให้ความรู้แก่มหาชนเสียเป็นส่วนใหญ่ ที่ทำอยู่ส่วนใหญ่ให้แก่มหาชน ที่ให้แก่คณะชนนั้นตามที่ได้รับรายงานก็มีบ้าง ที่ให้ความรู้แก่เอกชนกลับมีน้อย ผมจะเล่าเรื่องก็เห็นว่า เวลาจะไม่พอ นี่แปลว่าให้หลักไว้ ผมก็ว่าการให้ความรู้นี้ ผู้ที่จะรับความรู้เราแบ่งเป็น ๓ ประเภท ประเภทแรกเป็น **เอกชน** ประเภทที่สองเป็น **คณะชน** ประเภทที่สามเป็น **มหาชน** ที่พูดถวายวานนี้ ทีนี้เกี่ยวกับเอกชนและคณะชน

ความจริง เราทำได้ไม่กำหนดกาลเวลา เพราะว่าผู้ที่มาหาเรา หรือบางครั้งเรามีโอกาส ไปหาเขา เราก็อาจจะพูดเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เช่น เขามาหาเรา มาขอยา เมื่อมีการเจ็บป่วยขึ้น มาปรึกษาหารือว่าเป็นไง เพราะต่อไปเขาอาจจะถือว่าหลวงพ่อที่วัดนี่ท่านพอมีความรู้อยู่บ้าง ไปรับการอบรมมาบางทีท่านจะเข้าใจ ท่านจะรู้ จะไปหาอนามัยก็ไกล หรือบางทีในตำบลนั้น ไม่มีอนามัย จะไปหาหมอประตำบลก็ดูไม่ค่อยได้เรื่องนัก ความรู้ก็สึกกร่อน ยาประจำบ้านเวลานี้ ที่ผมถามดูนั้นไม่มีครับ ยิ่งยาแผนโบราณแล้วไม่มีทีเดียว แผนปัจจุบันบางทีก็มีบ้าง ไม่มีบ้าง ทำไมผมจึงรู้ เพราะครั้งหนึ่ง เมื่อหลายปีมาแล้ว ที่นี่เขามีการอบรมแพทย์ประจำตำบลกันครับ ผมก็ได้ไปพูด ก็ได้คุยกันเป็นส่วนตัว เขามาหาที่กุฏิ ก็ได้ไต่ถาม เขาต้องมาหาลวงพ่อ อันนี้ ก็เป็นอันหนึ่งครับที่เราจะต้องชี้แจงแนะนำ ทั้งในวิธีที่จะรักษา หรือวิธีที่จะป้องกัน แล้วแต่โอกาส แต่ต้องเข้าใจว่าผู้ที่เจ็บป่วยนั้น บางทีผู้กำลังเจ็บป่วยมาขอยา เราจะมัวตะบันพูดอยู่ก็ไม่ได้นะครับ

คนหนึ่งเจ็บยังจะมัวตะบันพูด เวลาเขามาปรึกษาหารือเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย "ลูกผมนี่มันยังไงก็ไม่รู้ ขี้ก็ขาว ๆ เป็นขี้นกกะยาง พุงก็ป่องนับซี่โครงได้ ผอม" เรารู้กันแล้ว นี่อาจจะเป็นพยาธิก็ได้ หรืออาจจะเป็นโรคทางเดินอาหารนะครับ เรารู้ เราเคยได้ยินได้ฟังมาบ้างนี่ เป็นตัวอย่างที่เราจะบอกเขา หรือบางทีการเจ็บไข้ได้ป่วยนี้ บางคนที่เราไปเยี่ยมนั้น ลักษณะที่เราไปนั้น ประการหนึ่ง เราอาจจะไปในฐานะเป็นญาติเป็นมิตร อีกประการหนึ่งเราอาจจะไปในฐานะเป็นผู้มีอุปการะคุณ ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่มิตร แต่เป็นผู้อุปการะคุณแก่เราหรือแก่วัด อีกพวกหนึ่งนั้น ไปในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เคยทำบุญทำทานอยู่ที่นั่น อาจจะไปด้วยหลายฐานะด้วยกัน เมื่อไปแล้วนี่เรา ก็จะต้องไต่ถามอาการว่า เห็นว่ามันไม่ถูกเรื่องไม่ถูกราว บางทีไข้ขึ้นสูง มันสั่น มันเพ้อ เขาบอกผีเข้าซะแล้ว แต่เดี๋ยวนี้น้อยลงไป เรื่องผีเข้านี่เมื่อผมเป็นเด็กนั้นมีมากจริง ๆ ไอ้ผีสัปดนที่ไหนนี่ ไปเที่ยวเข้าคนเรื่อยเชียว นี่หมายถึงเฉพาะตำบลบ้านผมเอง เราไม่รู้ ไอ้นี่ครับ เราจะต้องชี้แจง ให้เขาเกิดความเข้าใจว่า มันอะไร เป็นอะไร ทีนี้ว่าเราไปดูอาการ ไต่ถามอะไรเสร็จแล้วก็ต้องนึกดูว่า ที่วัดเรานี่ หมอเขาให้ยามาตั้ง ๒๐-๓๐ ขนานนี่ครับ (ความจริงไม่ได้ให้ครับ เราซื้อไป) มีบ้างไหม ที่รักษาโรคอันนี้ ดูก็นึกไม่ออก อันธรรมดาว่าโรคที่จะรักษานั้น ทุกท่านคอยสังเกตนะครับ หมอจะพูดอยู่เสมออันหนึ่ง แล้วหมอก็เข้าใจว่าเราเข้าใจแล้ว คือการรักษา บางอย่างบอกรักษาอาการ ท่านผู้เป็นครูบาอาจารย์ พอท่านบอกว่ารักษาอาการ ท่านนึกว่าเรานี่เข้าใจแล้ว เราไม่ค่อยได้ยินมาซักที นี่อันหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งรักษาสมุฏฐาน นะครับ ขอให้ทำความเจ้าใจในเรื่องนี้นิดหนึ่งนะครับ ผมสังเกตดู ถ้าจะไม่ค่อยเข้าใจกัน และเรื่องรักษาทั้งสองนี้มันก็มีมาเก่าแก่แล้ว แต่ว่าท่านไม่ได้แยกกันไว้ให้ชัดแจ้ง ตั้งแต่สมัยยาสมุนไพรแล้วครับ ผมมานึกถอยหลังเข้าไป เอาตั้งแต่ผมจำความได้ การรักษาอาการนั้นหมายความว่า อาการมันเป็นขึ้นมาอย่างไร มียารักษาอาการนั้นไหม เช่น ตัวอย่างเอาใกล้ ๆ ที่สุดว่า มันปวด ไอ้ปวดนี่น่ะ ยังไม่รู้ว่ามันเกิดมาจากอะไร มันปวดขึ้นมา บางทีรู้ มันเป็นเม็ดพิษอะไรขึ้น ปวดยังหายาอะไรที่รักษาสมุฏฐานไม่ได้ เช่นสมมติว่าเกิดเม็ดพิษขึ้น จะเป็นเรี่ยมสมุด ขยุ้มตีนหมา งูสวัด เริม เขาเรียก จุดตะมอย มันปวดไม่ใช่เล่นนะครับ ผมขอเล่าเรื่องที่บ้านผม ไอ้ปวดตะมอยนี่ โอย โอย เชียว ลุกขึ้น เห็นจะโมโหไปคว้าขวานมาเชียวครับ โอ้โฮ ลูกเมียละวี้ดว้ายกันใหญ่ เอามือทาบกับเสาเรือนเชียว เงื้อ เฮ้ย, ฉิบหายละ ฟันขาดละ มันปวดนี่ครับ เอ๊ะ พอใกล้เข้าไป ชะงักซะแล้ว กลับไม่ฟัน ไม่อยู่เสียอีกแล้ว เดี๋ยวไปอีก แล้วรู้จักตัวด้วยครับ นี่ครับฤทธิ์ปวดครับ อันนี้ปวดมาจากฤทธิ์ตะมอย เอาตัวอย่างที่ผมเล่าทำไมล่ะครับ การรักษาตะมอยนี้ไม่ใช้ยาแอสไพริน พาราเซตามอล ที่ท่านได้ไปหรอก แต่ว่าต้องรีบให้กินก่อน เพื่อบรรเทาอาการบ่วด เพราะฤทธิ์ปวดนี่ซีครับที่ผมว่า เงื้อขวานจะตัดนิ้วหัวแม่โป้ง ผมยังจำได้ ไอ้นี่แหละเขาเรียกว่ารักษาอาการ พอกินไปซักครึ่งชั่วโมง มันจะเบาปวด ไม่ใช่หายเหยอะไรหรอกครับ พอหมดฤทธิ์ยามันปวดใหม่อีก ช่างมันเถอะ ไม่ว่าอะไร ผมยกตัวอย่าง

นี่แหละครับ เรียกรักษาอาการ ไม่ใช่รักษาสมุฏฐาน รักษาสมุฏฐานนั้น อีกเรื่องหนึ่ง นี่รักษาให้ตรงโรค คนเป็นไข้เกิดจากท้องผูก นี่เราเข้าใจกันนะฮะ ผมก็พูดตามที่เข้าใจ เราให้ยากินระงับปวด ไม่ใช่รักษาสมุฏฐานนะครับ สมุฏฐานมันเกิดจากท้องผูก แต่ว่ากินยาระงับปวดนี้มันระงับได้เหมือนคนปวดฟัน ท่านคงเคยปวด กินยาระงับได้ชั่วคราวครับ พอหมดฤทธิ์ยา มันปวดใหม่ สมุฏฐานนั้นก็หมายความว่ารักษาตรงต้นเหตุของมัน เช่นท้องผูก ก็อาจจะกินยาระบาย จะเป็นสมัยใหม่สมัยเก่าผมไม่ว่า ให้อุจจาระมันออกซะแล้วมันก็จะหายไปฮะ ท่านฟังแล้ว หมอไม่อธิบายหรอก เพราะหมอเข้าใจว่าผู้ฟังเข้าใจ พูดอย่างนี้บางทีผู้ฟังก็ไม่ได้ยินได้ฟังมาจะเข้าใจได้ยังไง นี่ผมพอแทรกไว้ การรักษาอาการ รักษาสมุฏฐานี่ รักษาสมุฏฐานตรงกับโรคครับ อย่างพวกเม็ดพิษเมื่อกี้นี้ เขามียาอยู่ชนิดหนึ่ง ยาแผนปัจจุบันผมไม่รู้ แต่ถ้ายาสมุนไพรมีใบไม้ชนิดหนึ่ง ชะงัดนัก มันรักษาได้นะครับ ผมจะไม่เล่า จะยกตัวอย่างให้เห็น มันรักษาสมุฏฐาน เมื่อรักษาสมุฏฐานอาการปวดต่าง ๆ มันก็จะระงับไปเอง ทีนี้ว่าเมื่อเราไปพบเห็น ก็อาจจะชี้แจงแนะนำเขา ถ้าเห็นว่ายาของเราไม่มีรักษาสมุฏฐาน แต่ยาที่รักษาอาการมีอยู่ก็ให้กิน แปลว่าให้ไป ว่า เอ้า, ลองนี่เหอะ ถึงหากว่ามันจะไม่หายก็ไม่เป็นพิษเป็นภัย หมดความรู้เรา ก็บอกว่านี่ เอาไว้ไม่ได้ ไอ้โรคนี้ ปล่อยไว้ไม่ได้น๊ะ มันจะตายน๊ะ คือโรคนี้ผมก็ฟังมาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงแก่ ฟังแผนปัจจุบันนี้ ก็ตรงกันกับหลักโบราณนะครับ หลักโบราณนี้ดูเหมือนจะเอามาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพราะผมพบเค้าเงื่อน ไม่พูดละ เอาหลักโบราณก็แล้วกันว่า โรคบางโรคนั้น รักษาก็หาย ไม่รักษาก็หาย นี่ท่านได้ฟังก็จะเห็นชัด โรคบางอย่างแผนปัจจุบัน รักษาก็หาย ไม่รักษาก็หาย เมื่อครบกำหนดวันมันก็จะหายไปเอง เช่นโรคคางทูม ไข้หวัดใหญ่ แต่ว่าในระหว่างนั้นต้องรักษาตัวให้ดีนะครับ หรือโรคติดเชื้อไวรัสบางชนิดนะครับ นี่แหละตรงโบราณ รักษาก็หาย ไม่รักษาก็หาย โรคบางชนิดรักษาก็หาย ไม่รักษาก็ตาย ตายจริง ๆ โรคบางชนิด รักษาก็ตาย ไม่รักษาก็ตายแล

ปัจจุบันนี้ วัณโรคไม่ตายหรอกครับ รักษาด้วยยาไม่หายก็ผ่าตัด เอาปอดนี่ออกเสียบ้าง มันมากนัก และไม่ตายจริง ๆ นะครับ เพราะฉะนั้นต้องไปหาหมอ ที่เขามีความรู้ ความชำนาญ เอาละใครว่าเก่ง หมอโบราณก็เอา หมอแผนปัจจุบันก็เอา แต่ท่านทั้งหลายจะต้องระลึกอยู่อันหนึ่งว่า หมอแผนโบราณของเรานี้ ในปัจจุบันของเรานี้มันหดไปครับ นี่แหละครับ ความเสื่อมของยาแพทย์แผนโบราณ นี่อันหนึ่ง และอันหนึ่งถูกดูถูกดูหมิ่น นี่ฮะ เรื่องหนึ่ง ผมจะไม่พูด เรื่องความแจ่มแจ้งถนัดชัดเจนมันไม่มีครับ นี่แหละ ความจำมันก็ค่อย ๆ เสื่อม

เพราะฉะนั้น ถ้าเราเกี่ยวข้อง ก็อาจจะว่า "หมอ โรคนี้เคยรักษาไหม" ประการแรก "ยังครับ" ไอ้ยังครับนี่มันลำบากจริง "อ้า เคยรู้เคยเห็นไหม?" "ในตำรามีครับ" อื้อ ห่างออกไปอีกแล้ว ถ้าพอปลีกได้ก็ควรจะปลีกซะ หาใหม่ มันมีเท่านี้ มันมีคนเดียวจริง ๆ ก็เอา ก็เสี่ยงมันเอายังดีกว่าปล่อยทิ้งไว้ ยังมีเสี่ยงได้เสี่ยงเสีย ไอ้ทิ้งเอาไว้มันเสียอันเดียวเสียแน่ อันนี้ครับ เป็นเรื่องที่เรา

จะช่วยเหลือได้

ที่นี้คนพึ่งตนเองไม่ได้ อันนี้แหละครับผมอยากพูดถึงเหมือนกัน เช่น เป็นคนยากจน ประการแรก ค่าพาหนะเอาที่ไหน ค่าหยูกค่ายาเอาที่ไหน เพราะหมอแพทย์แผนปัจจุบันนี้ แม้เป็นแผนโบราณก็อยู่ในฐานะทำมาหากิน แพทย์แผนโบราณครับอยู่ในฐานะทำมาหากิน ผมว่าอย่างนี้ หมายความว่า เมื่อเขาต้องใช้เวลาไปในทางนี้ เขาก็ต้องเรียกค่าผลประโยชน์ ไอ้นี่ เราตำหนิเขาไม่ได้ หมอแต่ก่อนเป็นหมอฤาษี นะครับ ผมพบมาเมื่อหลายปีมาแล้ว หมอแผนโบราณทุกท่านเขาไหว้ครู เขาเอาฤาษีมาตั้ง ไม่ใช่ครูแต่เพียงวิชาการ ที่เขาเอามาตั้งเดี๋ยวนี้ เข้าใจนะฮะ ความจริงเขามาเตือนหมอว่า ฤาษีที่เป็นครูของท่านนี้ รักษาคนน่ะเอากุศลเป็นกำไรนะ เขาเตือนยังงี้ แต่อันนี้ยังไงไม่รู้หาย ผมเคยถามหมอแผนโบราณเอาฤาษีมาตั้ง เอาครูครับ ครูใหญ่เดี๋ยวนี้ ก็มีผู้มาทำรูป ผมก็ว่าจะไม่พูดบอก โกมารภัทร์ไม่ใช่ฤาษี เป็นหมอหลวง ผมก็ถามเขาว่าทำไม ทำรูปโกมารภัทร์อย่างนี้ เขาบอกว่า มีท่านองค์หนึ่งเป็นพระญวน เรียกรูปโกมารภัทร์ให้มาอยู่ที่นิ้วมือ (โกหกหรือจริงผมไม่รู้ฮะ นี่ผมเล่า) ก็ให้คนสเก็ตไว้ (ไอ้ผมมันนึกว่าโกหก แต่ห้าพูดอย่างงั้นมันก็บ่อนแตกน่ะซี เชื่อหรือไม่เชื่อก็นิ่งเสีย) แล้วก็ทำรูปโกมารภัทร์ โกมารภัทร์นี่แหละ เป็นหมอที่แน่มากนะครับ เก่งทั้งทางยา เก่งทั้งทางผ่าตัด ทั้งสองอย่างแหละครับ หมอโกมารภัทร์นี่แหละครับ เป็นคนที่ผ่าตัดสมองคนได้ ส่วนผ่าท้องผ่าตูดน่ะ ไม่ต้องพูดละ สมองนี่ผ่าได้ นี่ ผมเล่านี่มันจะไม่จบ เวลามันจะหมดก่อน นี่แหละครับ ขอให้ช่วยเหลือ

อันนี้แหละครับ ทำให้ผมจะต้องช่วยท่านคิด ผมจะช่วยท่านคิด แต่พวกท่านนี่ ถ้าผมคิดอะไรได้ผมจะบอกไปให้ท่านช่วยทำ และการที่ทำนี่ก็ให้มีที่อ้าง แปลว่า อ้างผมก็ได้ ถ้ากลัวเขาด่าแม่ก็ ก็ไม่อยากทำหรอก ทางกรุงเทพฯ เขาสั่งมาก็ต้องทำ ขายต่อมันเลย ถ้าเขาด่าแม่ก็ด่าผม ไม่ได้ยินอะไรหรอก เพราะมันอยู่ไกล ถ้าเขาด่าท่านมันใกล้ มันได้ยินนะ ก็ซัดมาเลย ไม่ต้องหวาดหวั่นละ

อันนี้แหละครับ เราจะต้องมีทุนรอนพอสมควร ความจริงผมได้วิเคราะห์แล้ว ถ้าเราทำจริงจังและจริงใจ มันสองจริง จำไว้นะครับ คือจริงใจ นี่เอากุศลเป็นกำไร จริงจังนั้นเที่ยวกระเสือกกระสน ขวนขวาย คนอื่นเขาเห็นครับ หลวงพ่อนี่ช่วยคนจริง ๆ เรามีกำลังพอจะช่วยเหลือ หากว่า สมมติว่าจะเผาพ่อ เผาแม่ เผาลูก เผาเมีย ทำบุญยังงั้นมันเอาสวรรค์วิมานโว้ย ข้างหน้าฉันไม่ว่าหรอก แต่ทำบุญเอาสวรรค์วิมานชาตินี้บ้างซีโว้ย เอาเงินมาเข้าหน่วย อ.ป.ต. ซักร้อยสองร้อยเถอะวะ เอาไว้ช่วยเหลือคน เขาเอานะครับ พูดให้เขาเข้าใจเถอะ เขาเอา แต่ว่าที่เขาเอานี้มันจะต้องมีเคล็ดอยู่นิดหนึ่ง ก็ประธานหน่วย อ.ป.ต. นี่ครับ จะต้องพยายามสละ ในวันเกิดของตัวไม่ทำอะไรก็ตามเถอะร้อยหนึ่ง บริจาคปีหนึ่ง ร้อยนี่มันมากนัก เอ้า เอา ห้าสิบ เอ้าถ้าเห็นว่า ยังมากไป เอ้า เอา ๒๕ ทำไมผมจึงแนะให้บริจาค "ฉันก็ทำนะ" ทำน้อยเราก็นิ่งเสีย อย่าดันบอก เขาล่ะ เงียบเสีย ถ้าทำมากละก็คุยเหย็งเชียว คุยผางเชียว เห็นว่าเหนือคนละก็คุยเชียว ถ้าทำน้อย ๆ อย่าได้คุย ปัดโธ่,

ขี้เล็บเท่านั้นยังมาเที่ยวอวด เหม็นขี้ฟัน ไม่ได้ ๆ เดี๋ยวชาวบ้านเขาเล่นงานเอา

อันนี้แหละครับ เราช่วยคนที่พึ่งตนเองไม่ได้ และคนชนิดนี้แหละครับ จะเห็นความสำคัญของประธานของหน่วย อ.ป.ต. หน่วย อ.ป.ต. ตั้งไว้ช่วยเหลืออย่างนี้เอง คนอื่นก็เห็น ท่านทั้งหลาย ถ้าพูดกัน ในลักษณะพ่อค้า ผมว่าไม่ขาดทุน ถ้าคนคนนั้นไม่ตายเสียก่อนนะ จำไว้นะ ไม่ตายเสียก่อน ถ้าตายแล้วมันก็อีกเรื่องหนึ่ง ทำไม กิจการของหน่วย อ.ป.ต. มันมีอีกเยอะ บางทีแทนที่เราจะจ้าง ไอ้ทิดโว๊ย ช่วยสักหน่อยเถอะวะ วันสองวัน เขาเต็มใจมาเชียวครับ ท่านลองนึกดู ค่าแรงวันละเท่าไร ปีหนึ่งอาจเอาเข้าหลายวัน เดี๋ยวนี้วัน ๒ เดือนเอาอีก ๒ วันนะ และเขาไม่รังเกียจหรอกครับ เขาถือว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่เขา ช่วยนี่ ถ้าเราคิดแบบพ่อค้าครับ มันจะได้กำไรนะครับ และไม่ใช่ช่วยคราวเดียว ปีเดียวครับ ช่วยจนกระทั่งเขาทำไม่ไหว บางคนน่ะ ตัวเองทำไม่ได้ก็ยังสั่งลูกหลานไว้ นี่ในเรื่องอื่นนะครับว่า "พ่อจะตายแล้วนะ ท่านสมภารนี่ดีมาก ลูกมีอะไร ท่านจะไหว้วาน ต้องช่วยเหลือท่านนะ มีกำลังนี่ต้องทำนุบำรุงวัดวาอารามนะ" สั่งลูกไว้ นี่เป็นเรื่องจริง ๆ ครับ มันเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ไอ้เรื่องเหล่านี้ท่านจะเห็นว่า มันเป็นเรื่องเล็กน้อยดูไม่มีอะไร ถ้าท่านฟังผมพูดจะเห็นว่า ที่นิดเดียวนี่ครับ มันแตกกิ่งก้านสาขาเป็นกิ่งเล็กกิ่งน้อย กิ่งนิด โอยมันมากเหลือเกิน มันตั้งต้นอันเดียวครับ เหมือนต้นไม้ เป็นต้นขึ้นมาอันเดียว แตกกิ่งใหญ่ แตกกิ่งเล็ก กิ่งน้อย นี่ดูไอ้นี่ก็ได้ แตกกิ่งน้อยพอหรือยัง แตกกิ่งเล็ก แตกกิ่งใหญ่ แตกกิ่งเล็กแล้วยังแตก กิ่งน้อยอีก กิ่งน้อยแล้วยังมีกิ่งนิด ๆ อีก มันแตกเรื่อยครับ เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น การที่เราจะช่วยเหลือในทางให้ความรู้นั้น มันจึงมีมาก และคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ผมก็ขอฝากไว้ ขอให้ดูแลช่วยเหลือด้วย บางคนไม่ใช่ว่าเป็นโรคที่รักษาไม่ได้ แต่เพราะไม่รู้ โดยเข้าใจว่าไม่เป็นไร รู้เหมือนกัน ทุกคนก็มีแต่จะให้ไปหามดหาหมอ เอาที่ไหนเล่า จะกินเข้าไปก็ยังไม่ค่อยจะมีเลย กินข้าวเวลานี้ ถ้ามีน้ำปลาก็ดีหนักหนา ทีนี้น้ำปลามันก็หมด เหลือแต่เกลือมันก็แย่แล้วนะครับ อันนี้นะครับควรจะช่วยเหลือ เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นอะไรก็ได้ สมมติว่าคนนี้เป็นศัตรูเล่า ไอ้นี่ศัตรูตัวร้ายกาจแก่วัดละ เผลอมันโกงละ ไอ้นี่เป็นศัตรูแก่กูนี่ เขามาบอกว่า ไอ้คนนี้ละ มันด่าแม่สมภารเสมอละ เวลานั้นช่างเถอะ อย่าผูกพยาบาทอาฆาต จองเวร ถ้ามันอยู่ในฐานะอย่างนี้ ช่วยไปเถอะ เรื่องที่แล้วน่ะ เก็บไว้เถอนะ เรามุ่งเมตตาไปช่วย แม้ผู้นั้นเป็นศัตรู เรื่องเป็นศัตรูเอาไว้ข้างหลัง อย่าเอามาใช้ในขณะนั้น เป็นไง นอกจากจะได้คุณประโยชน์ ความเป็นศัตรูนั้นมันจะหาย เชื่อผมเถอะ หายครับ ถึงตัวมันเองยังเคียดแค้น แล้วพ่อแม่ลูกเมียมันละครับ มันจะกล่อมเกลากันเองให้หายเคียดหายแค้น บางอย่างความจริงมันไม่ใช่เรื่องใหญ่ครับ แต่คนบางคนมันถือเป็นเรื่องใหญ่ นี่ผมเล่าถวาย

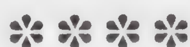
อันนี้แหละครับที่เป็นเรื่องที่เราเห็นว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญ และความจริงมันสำคัญ เมื่อ

เราทำได้อย่างนั้น นี่พูดถึงว่าคนนั้นเป็นศัตรู คนในตำบลในหมู่บ้านนั้นจะเห็น โอ้ ! ท่านสมภารนี่ดีจริง ๆ โว้ย ถ้าเป็นเรานี่ อย่าว่ามึงเป็น ๆ เลย ถึงมึงตาย กูก็ไม่บังสุกุลมึงหรอก มานิมนต์กูก็ไม่เอา เป็นผีกูก็ไม่อยากแตะต้อง นี่ก็แปลว่ารังเกียจ เกลียดกันถึงกระดูกดำ นี่ท่านไม่อย่างนั้น ทุกข์ยากก็ไปช่วยเหลือเกื้อกูล เหมือนไม่มีอะไร ไม่ใช่เป็นโทษนะครับ เป็นคุณแก่ท่านทั้งหลาย เรื่องช่วยเหลือในการเจ็บไข้ได้ป่วยนี่ ผมได้กล่าวแล้ว ท่านฟังให้ดีเถอะหมอจะพูดถึง ๒ ลักษณะของเก่า และอาจจะพูดถึง ๓ ลักษณะ คือลักษณะป้องกัน หรือการป้องกัน การรักษา และการบำรุง มันอยู่นี่แหละครับ และกระจายไปครับ การบำรุงนั้นอยู่ที่การกิน การออกกำลัง การพักผ่อน การพักผ่อนละเอียดออกไป ก็เรียกว่าการหาอากาศที่ดี ๆ คนเราทั่วไปเข้าใจว่าอากาศมันเหมือนกัน มันไม่เหมือนกันครับ มันมีดี มีปานกลาง มีเลว อากาศนี่แหละครับ ที่เราหายใจนี่แหละ

เพราะฉะนั้น ผมก็ดีใจว่าท่านทั้งหลายได้มีความรู้พอสมควร พอจะชี้แจง แนะนำในลักษณะมหาชนนั้น ถ้าเราไม่ประชุมพิเศษก็ใช้วันพระ โอกาสที่เหมาะนั้นก็คือ ท่านกลับไปนี่ *"ท่านสมภารหายไปไหน หลวงพ่อหายไปไหนล่ะ ๕ วัน"* *"กูไปเข้าค่ายน่ะ"* *"จะเล่นงานใครล่ะ"* *"ก็เล่นงานไอ้โรคภัยไข้เจ็บของพวกมึงน่ะซี กูไม่ได้ไปรบราวาศอกกับใครหรอก แก่จนป่านนี้แล้วโว้ย ถือบาตรก็จะไม่ไหวอยู่แล้ว ก็ไปนี่แหละ รบกับพวกโรคภัยไข้เจ็บของพวกมึงนี่แหละ ถ้าเป็นก็ต้องรักษา กูจะเล่าอะไรให้ฟัง"* ก็เลือกเอาสักเล็กน้อย การเล่าเรื่องนั้นระยะแรก ๆ ควรจะเล่าเรื่องในทางนี้ ให้เป็นนิทานนะครับ มีตลกบ้าง ขำ ๆ บ้าง อย่าเอาวิชาไปใส่นัก ในตำบลเราน่ะมันมีอะไร ก็เอาอันนั้นแหละมาเป็นตัวอย่าง วันละเล็กละน้อย ไม่ใช่เอาเรียนจนเป็นนักปราชญ์ในทางนี้

ผมพูดถวายท่านนี้ มันไม่ไปถึงไหนครับ อีกสองวันก็ครบเทอม ท่านจำได้ ไม่ได้ก็ไม่รู้เหมือนกัน ผมมีหน้าที่พูด ท่านมีหน้าที่ฟัง ได้ก็เอาไป ไม่ได้ก็อย่าเอาไป เอาไปไม่ได้เอง ก็ไม่ได้ไปนะ ผมพูดไม่มีตำหรับตำรานะครับ

เอาละครับ ถึงเวลาไหว้พระแล้วครับ.

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีการเปิดการฝึกอบรมครูพระฝ่ายศาสนศึกษา

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา

วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๒๔

✻✻✻

ท่านอธิบดีกรมการศาสนา ท่านพระเถรานุเถระ เจ้าคณะภาค และคณะครูสอนพระปริยัติธรรมฝ่ายศาสนศึกษาของสำนักเรียนตัวอย่างทุกรูป

อาตมามีความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ในโครงการเรื่องการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมฝ่ายศาสนศึกษา ของกรมการศาสนา เพราะว่าการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมนั้น เรายังไม่ได้เริ่มกันอย่างจริงจังเหมือนทางฝ่ายราชอาณาจักร เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ๑๐ หลักของการเรียนการสอนนั้น มี ๒ ประการ คือ

๑. การถ่ายเทความรู้ ได้แก่การสอน

๒. การรับความรู้ ที่เรียกว่าการเรียน

ก็มีเพียง ๒ หลัก เป็นหลักที่มีมาเก่าแก่ ไม่ใช่เพิ่งจะมี เราทราบกันดีว่าการเล่าเรียนนั้น เราได้เริ่มกันมากล่าวได้ว่า ในยุคที่มีมนุษย์เกิดขึ้นและตั้งเป็นครอบครัวแล้ว นี่เป็นคำกล่าวดั้งเดิม เมื่อมนุษย์รวมกันเข้าเป็นกลุ่มก้อน เรียกว่าเป็นประเทศชาติหรือบ้านเมือง การเล่าเรียนก็เพิ่มขึ้นและค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับของกาลเวลา ผมจะไม่พูดถึงเรื่องประวัติของการเล่าเรียนศึกษาตามที่ได้พบได้เห็นมาตามที่ต่าง ๆ ทั้งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หรือทางตำราฝ่ายทางโลก แต่จะกล่าวโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในทางคณะสงฆ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็ในการศึกษาพระปริยัติธรรม

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ๑๐ หลักของเราก็มีอยู่ ๒ คือ การถ่ายเทความรู้ประการหนึ่ง กับการรับความรู้ประการหนึ่ง ในทางฝ่ายพุทธจักรของเรานั้น ตามที่วิเคราะห์ในขั้นแรก เรามุ่งการปฏิบัติเป็นวิชาเอก มุ่งการเล่าเรียนเป็นวิชาโท นี่จับหลักทางของเราก่อน ที่ว่ามุ่งการปฏิบัติเป็นวิชาเอกนั้น ก็เพราะว่าท่านสอนเพื่อปฏิบัติทีเดียว เพราะมุ่งจะให้ปฏิบัติ จึงได้มีการสอนขึ้น เราจะตรวจดูได้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จะพบเหล่านี้เกลื่อน นี่หลักเดิม ต่อมาเมื่อการ

สังคายนาบังเกิดแล้ว ได้รวบรวมทั้งคำสั่ง คำสอน ที่เรียกว่าพระธรรมวินัย ทั้งของพระพุทธเจ้า ของพระสาวก ของเทวดา หรือของผู้อื่น เอามารวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก ขอรวบรัดว่าอันนี้เป็นเหตุสำคัญ เป็นหัวต่อที่จะเปลี่ยนแปลงหลักดังที่กล่าวนี้ หลักดังที่กล่าวนี้ก็คือว่า เรามุ่งการปฏิบัติเป็นวิชาเอก การเล่าเรียนเป็นวิชาโท เมื่อได้รวบรวมคำสั่งสอนมากขึ้น พระภิกษุที่มุ่งในทางปฏิบัติก็คงใช้หลักอันนี้ อย่างโดยเฉพาะในทางปฏิบัติเท่านั้น นอกนั้นไม่เกี่ยว แต่ผู้ที่มุ่งในทางนี้จริง ๆ จะต้องเป็นผู้ที่ท่านเรียกว่ามีอินทรีย์อุปนิสัย แม้ไม่ถึงสมบูรณ์ ก็ต้องมีอินทรีย์อุปนิสัยค่อนข้างแก่กล้า สำหรับผู้ที่มีอินทรีย์อุปนิสัยอ่อนก็ยังไม่มุ่งในทางปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ หรือเพื่อจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานมากนัก ก็ศึกษาหาความรู้ตามพระคัมภีร์ หรือตามที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

ทุกท่านจะเห็นได้ว่า นี่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการที่จะเปลี่ยนจากคติเดิมมาเป็นการเล่าเรียนซึ่งจะกลายเป็นวิชาเอก การปฏิบัติจะกลายเป็นวิชาโท ก็ยังดี หนัก ๆ เข้าการปฏิบัติจะกลายเป็นวิชาตรี นี่เงามันบอกแล้วว่ามันจะไปในรูปนั้น หนักขึ้นไปอีกวิชาตรีก็ยังดี มันจะกลายเป็นจัตวาขึ้นมา อันนี้เพราะเหตุใดนั้นมันเป็นเรื่องยาว ผมจะพูดเฉพาะที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อให้เห็นเค้าเงื่อนในการศึกษาในทางพระศาสนานั้น แม้ในยุคที่ได้รวบรวม หรือว่าในยุคที่ได้สังคายนาแล้วเข้าใจว่า ยังเป็นการศึกษาแบบปากต่อปาก คือหมายความว่าบอกกันด้วยปาก เรียนกันจากปากของท่านผู้เป็นครูบาอาจารย์ ได้เท่าใดก็เอาเท่านั้น ถ้าใครอยากรู้กว้างขวาง ก็ต้องพยายามเรียนให้มากทั้งทางพระวินัย ทางพระสูตร ทางพระอภิธรรม ก็เลือกเอา เพราะเป็นปากต่อปาก ในยุคที่เราจดจารึกพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษร คือตามตำนานกล่าวว่า การสังคายนาในกรุงลังกา มีธุระเกิดขึ้นชัดแจ้ง ในยุคนี้ เมื่อก่อนนั้นก็ไม่เกิดขึ้นอย่างชัดแจ้ง เพราะวิชาคันถธุระเป็นวิชาโทเท่านั้น ผมจะชี้ให้เห็นว่าการเรียนแบบปากต่อปากนั้น การสอนการเรียนก็อยู่ที่ครูผู้สอนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนนี้เราถือกันว่าท่านสอนตามความรู้และก็สอนได้ อย่าลืมว่าการสอนในครั้งก่อนนั้น เป็นการสอนตามพระคัมภีร์ เพื่อให้เกิดความทรงจำ ความเข้าใจ ตามพระคัมภีร์ ทีนี้เราจะเห็นได้ว่าเกิดคติขึ้นอีกอันหนึ่งแล้ว การเรียนหรือการสอนก็ต้องเกิดจากความรู้ของครูเป็นสำคัญ ในครูผู้สอนนั้นความแตกต่างกันมีแน่ ไม่มีปัญหาอะไร ไม่ใช่เดี๋ยวนี้ แต่ก่อนนั้นก็มีแน่ มีมานาน เราจะได้รับรู้ว่าพระสาวกบางรูปนั้นเฉลียวฉลาดในทางหลักการ บางรูปก็พอประมาณ บางรูปนั้นหลบไปเลยอย่างพวกพระวิปัสสกะ หลบไปเลย ไม่เกี่ยวข้อง การสอนนั้นเราถือเอาความรู้ของครู สมมติครู ๑๐๐ องค์ วิธีสอนของครูก็เป็น ๑๐๐ แบบ เพราะตำราใครตำรามัน บังคับกันไม่ได้ และยิ่งกว่านั้นยังถือว่าผู้ที่มีความรู้แล้วสอนได้และก็สอนได้จริง ๆ เรื่องจะดีแค่ไหน เพียงไรนั้น เป็นอีกปัญหาหนึ่ง เพราะการสอนเพื่อปฏิบัติง่าย การสอนเพื่อให้จดจำ เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งก็ไม่ยากนัก แต่ยากกว่าการสอนเพื่อปฏิบัติ ผมได้วิเคราะห์ดูแล้วว่า การสอนพระปริยัติธรรมเขารับเข้ามาเลย

ในประเทศไทยของเรานี้ ตั้งแต่อดีตนั้นใช้หลักว่า ใครมีความรู้ก็เป็นครูได้ โดยถือเอา

ความรู้เป็นหลัก ความรู้ที่กล่าวนี้ หมายความว่า รู้ในวิชานั้น ๆ รู้วินัยสอนวินัยได้ รู้พระสูตรสอนพระสูตรได้ รู้พระอภิธรรมสอนพระอภิธรรมได้ ถ้าจะสืบต่อมาถึงอรรถกถา ฎีกา ก็จะไม่กล่าวถึงเราถือหลักอย่างนี้มานาน เอาเฉพาะที่ตั้งเป็นบ้านเป็นเมือง ในกรุงสุโขทัยเราก็ใช้หลักอันนี้ เราถือหลักว่าผู้ที่มีความรู้แล้วเป็นครูได้ทั้งนั้น และก็ใช้กันมาด้วย ไม่ถือเท่านั้น ยังใช้กันมาถึงยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ก็ใช้หลักอันนี้ มาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ยกเว้นในปัจจุบันก็ใช้หลักอันนี้

การเรียนตามพระคัมภีร์นั้น เราเรียนมาจากภาษาบาลี เพื่อแปลภาษาบาลีออกให้เป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นวิชาทางศาสนา ก็ไม่พ้นเรื่องพระวินัย เรื่องพระสูตร เรื่องพระอภิธรรม การสอนวิชาภาษาบาลีนั้น ผู้มีความรู้ก็สอนได้ สอนได้จริง ๆ ผมได้บอกแล้วว่า ไอ้เรื่องดีแค่ไหน ต้องว่ากันอีกเรื่องหนึ่ง จะบอกว่าเสมอเหมือนกันหมดไม่ได้ เมื่อในสมัยที่เราเพิ่มการศึกษาพระธรรมวินัยโดยใช้ภาษาไทยเป็นหลักสูตร แล้วแบ่งชั้นเป็นชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ดังที่ทุกท่านได้ทราบกันแล้ว เราก็เกิดความรู้ขึ้นมาว่า หลักเดิมที่เราว่า ผู้ที่มีความรู้เป็นครูได้นั้นก็ยังใช้อยู่ ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เพราะฉะนั้น ที่ทุกท่านได้ทราบประวัติเกี่ยวกับการสอนนักธรรม เราจะได้ทราบว่าในยุคเริ่มแรก สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเป็นครูเอง ทรงสอนเอง แต่ผมเชื่อในทางของพระองค์จะได้ศึกษาพอสมควร ในวิชาที่เรียกว่าสมัยใหม่ หรือที่เรียกกันว่าวิชาครูเมื่อทรงสอนเอง สำนักที่มีความรู้ทั้งหลายจะสอนนักธรรมก็มาเรียน ถ้าหากว่าอายุ พรรษา มากเกินไป ความจดจำจะไม่ดี หรือไม่เด่นชัดนักก็ส่งมหาเปรียญในสำนักนั้นมาเรียน ผมเคยได้รับบอกเล่าจากท่านผู้หลักผู้ใหญ่หลายท่าน และสำนักเก่า ๆ ที่มีครูได้มาศึกษาเล่าเรียนจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก็ได้ไปสั่งสอนวิชานักธรรมให้แก่นักเรียนของตัวได้ดีพอสมควรทีเดียวในยุคนั้น ครูบางท่านเคยเล่าให้ผมฟังว่าทรงสอนดีเหลือเกินและเราได้นำเอามาใช้ มีหลักเกณฑ์ มีอะไรหลายอย่าง และเขาเกิดมาท้วงติงในยุคปัจจุบัน ครู ก็ไม่ใช่ปีนี้ สองปี ถอยหลังเป็นสิบ ๆ ปีมา ผมไปที่วัด(ท่านผู้นี้สึกแล้วนะ) เมื่อเดินผ่านโรงเรียนที่สอนนักธรรม ก็นึกว่า เอ ไม่เหมือนเมื่อเราเป็นครู ลองสอบถามดูก็ได้รับคำตอบว่าการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการถ่ายเทความรู้นั้น ชักจะเสื่อมลงโดยลำดับ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่าการสอนในครั้งนั้น ผู้รับการสอนหรือผู้รับความรู้ จะต้องมาจดเอาเอง หรือเมื่อกลับมาถึงก็บันทึกเลยอย่างน้อยก็หัวข้อ ถ้ามีรายละเอียดก็บันทึกไว้ นี่ผมได้ยินได้ฟังมาจากท่านผู้เคยเข้ามารับการศึกษาจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ดังที่ออกพระนามมาแล้ว นี่ว่าในครั้งนั้น ยุคต่อมาจะเห็นกันว่าการเรียน การสอน ก็เป็นไปตามคติเดิม ผู้ใดมีความรู้ผู้นั้นก็สอนได้ มีความรู้บาลีสอนบาลีได้ มีความรู้นักธรรมสอนนักธรรมได้

คติในทางพุทธจักรของเราถืออย่างนี้มานาน แม้ในปัจจุบันก็ยังมีถือกันอยู่เป็นส่วนกลาง บางสำนักส่วนภูมิภาคส่วนมากก็ถืออย่างนั้น เพราะฉะนั้น ผู้สอบนักธรรมตรีได้ ท่านเจ้าอาวาสก็จะให้สอนนักธรรมตรี นี้ในส่วนภูมิภาค บางทีท่านที่สอบนักธรรมโทได้ ก็ให้สอนนักธรรมตรี

หรือนักธรรมโท ถ้าพูดถึงตามหลักวิชาครู หลักการแบบนี้ใช้ไม่ได้ ผมจะไม่พูดเรื่องนี้ มีผู้กล่าวกันว่า วิชาที่ถือว่ายากในโลกนี้ มีอยู่ ๒ วิชา คือ (นี่ไม่ใช่ของผมนะ)

๑. วิชาใช้วิชา

๒. วิชาใช้กฎ

ผมก็ไม่ได้วิเคราะห์โดยละเอียด แต่ว่ามันเป็นหลักซอบกล วิชาใช้วิชา วิชาใช้กฎ เป็นวิชาที่ยากผมจะไม่อธิบาย แต่ให้หลักไว้เพื่อท่านทั้งหลายจะได้ไปวิเคราะห์ที่เป็นครูบาอาจารย์ จะพูดเฉพาะวิชาใช้วิชา นี่แหละครับ วิชาครูเกิดขึ้นก็เพื่อให้มีวิชา เพื่อไปใช้วิชา ทุกท่านที่เข้ามารับการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมฝ่ายศาสนศึกษาจากสำนักเรียนตัวอย่าง ตามที่ท่านอธิบดีได้กล่าวไว้ ก็มีจำนวนไม่น้อย อันนี้เป็นระยะเริ่มต้นหรือเรียกกันว่าเป็นระยะหาข้อมูล หรือเป็นรายทดลอง ก็สุดแต่จะเรียก ก็เพื่อที่จะพัฒนาการนี้ให้สำเร็จลุล่วงไป ตามที่กรมการศาสนาได้วางโครงการในเรื่องนี้ ผมจึงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในทางหลักการ เพราะเราควรจะมีอย่างจริงจังมานานแล้ว ไม่ใช่เพิ่งจะมี แต่ว่าเรื่องของเรานั้นมันก็มีคติอย่างที่ว่าฝังอยู่มากว่า ผู้มีความรู้ก็สอนได้ โดยไม่คำนึงถึงหลักที่ผมพูดเมื่อสักครู่

การใช้วิชานั้นเขามีวิชาอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่หมายความว่าพอมีความรู้ก็สอนได้ จริงอยู่ครับ สอนได้ แต่ว่าจะให้ดีสม่ำเสมอหรือใกล้เคียงนั้นเห็นจะไม่ได้ จะบอกว่าไม่ดีก็ไม่ได้ เพราะครูสอนบางคนนั้นมีลักษณะพิเศษ ที่เขาเรียกกันในปัจจุบันว่า พรสวรรค์ ครูท่านนี้ไม่เคยเรียนวิชามาแต่สอนได้ดี บางท่านเป็นเปรียญ ๓ ประโยค สอนนักธรรมเปรียญ ๖ ประโยคสู้ไม่ยักได้ นี่เป็นความจริง แต่ไม่ได้หมายความว่าพวก ๓ ประโยคดีกว่า ๖ ประโยค ไม่ใช่ ๒๐ - ๓๐ คน จึงจะโผล่มาสักคน บางทีตั้ง ๕๐ - ๖๐ คน จะโผล่มาสักคน เราใช้เป็นข้อมูลไม่ได้ คนพวกนี้มีพรสวรรค์ ฉลาดในการสอน อันวิชาครูนั้น ความจริงถ้าเราจะวิเคราะห์ดูแล้วก็ไม่ได้มาจากอื่นไกล มาจากการปฏิบัติของครู สิ่งที่เป็นวิชานั้นมากอย่างมาจากการปฏิบัติ คือการปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ การปฏิบัติของเรานี่ไม่ต้องถึงกับเข้าห้องแลปหรอกครับ อย่าพูดไปเลยเอากันนอกห้องแลปอย่างนี้ ใครสอนดี ว่าครูนี้สอนดี พวกนักหาวิชาเกี่ยวกับการสอนดีเขาจะไปวิเคราะห์ ที่ว่าสอนดีนั้นมันเป็นอย่างไร ผู้สอนเป็นอย่างไร ผู้รับสอนเป็นอย่างไร สถานที่สอนเป็นอย่างไร อุบายวิธีของผู้สอนมีอย่างไรบ้าง อันนี้ท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า เขาเก็บเอามาบันทึก กลายเป็นตำราขึ้นมา สมบูรณ์ไหม ? ไม่สมบูรณ์ เพราะหลักการสอนนี้เป็นทฤษฎี ใครเห็นด้วยชอบ ใครไม่เห็นด้วยก็เพิ่มเติม จะว่ายุติแค่นั้น? ไม่ยุติ นี่เป็นเรื่องทั่วๆ ไปเฉพาะพุทธจักรของเรา เราจะต้องยอมรับว่า ตำหรับตำราที่เป็นวิชาครูนั้น ที่เป็นหลักฐานรับรองกัน แม้จะเชี่ยวชาญก็ยังถือว่าไม่มีจริงๆ เราก็หวังว่าต่อไปนี้อาจจะมี

ผมลองวิเคราะห์ดูแล้วว่า ถ้าเราจะนำหลักวิชาทางโลกมาเลือกคัดจัดสรร ก็ใช้ได้

ไม่น้อย แต่ไม่ได้หมายความว่าใช้ได้ทั้งหมด อาจจะทำได้ดี แต่เราจะต้องรู้ว่าหลักการสอนในพระพุทธศาสนานั้น วางไว้มากเหลือเกิน แต่กระจายกันอยู่ เราจะต้องเก็บเล็กผสมน้อยให้มากที่สุด อันนี้ทำไม่ได้ง่าย เพราะไม่มีใครยกร่างไว้เหมือนทางโลก แต่อย่างไรก็ตาม ทางโลกถ้าเรารู้จักดี เราก็ใช้ได้มาก แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้งหมด นี่ผมก็ได้กล่าวตามที่เขาได้กล่าวกันมา

วิชาใช้วิชานั้น เจริญได้ยาก เพราะว่ามันจะหาข้อยุติที่เที่ยงแท้แน่นอนนั้นยังไม่ได้ นอกจากมันจะถึงที่สุดโดยตัวของมันเอง ยังเป็นทฤษฎีอยู่ก็มี ความเห็นแตกแยก ความคิดเห็นนั้นไม่ใช่เพื่อทำลาย เพื่อแก้ไขให้เข้าสู่จุดที่เห็นว่าถูกต้องที่สุดเฉพาะในเรื่องวิชาครูหรือเรียกกันว่า หลักการสอน ในเรื่องของหลักการสอนนั้น ท่านทั้งหลาย คงจะได้รับความรู้จากท่านผู้เป็นวิทยากร ทั้งหลักการสอนทั่วไปและหลักการสอนวิชาเฉพาะ นี่เฉพาะในวิชาเท่านั้น และอีกประการหนึ่ง ที่น่ายินดีว่า การจัดตารางอบรมครั้งนี้เป็นไปตามลำดับ คือว่าการฝึกอบรมครั้งนี้มุ่งไปในทางให้วิชาในหน้าที่ คือวิชาครูสอนพระปริยัติธรรมส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นวิชาประกอบ มีวิชาประกอบไปทำไม อันนี้หลักของผม ผมถือว่าในยุคปัจจุบันนี้ การทำอะไรนั้น ต้องใช้หลักวิชา ต้องใช้หลักวิชาแล้ว ในปัจจุบันนี้ จะเดาสุ่ม เดาส่ง เดาสวด อะไรไม่ได้ทั้งนั้น เวลาให้เราเดา เมื่อก่อนเราเดาได้ เดี๋ยวนี้เดาไม่ได้ เพราะฉะนั้น การทำอะไรในปัจจุบันต้องใช้หลักวิชา อีกหลักหนึ่งนั้นขึ้นชื่อว่าวิชาย่อมเป็นอุปการะแก่กันเสมอ เพราะฉะนั้น วิชาประกอบก็เป็นอุปการะแก่วิชาหลักหรือวิชาในหน้าที่ เพราะว่าในเรื่องของวิชานั้น ทุกท่านจะต้องนึกว่า ไม่เพียงแต่รับรู้จะต้องฝึกตนต่อไปให้ถึงขั้น ที่เรียกว่า **รอบรู้** จึงจะใช้ได้ พูดน่ะง่ายครับ รอบรู้คำนี้ แต่ขั้นปฏิบัตินั้นไม่ใช่ง่ายนักต้องอาศัยสะสมเรื่อย ๆ

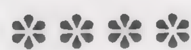
วิชาความรู้ไม่มีที่สิ้นสุด เราจะต้องดำเนินรอยตามหลักพระอริยเสขะอยู่เรื่อย ไม่ถึงอเสขะสักที ก็เมื่อเราจะต้องดำเนินอยู่อย่างนี้ ในร่องรอยของพระเสขะก็จะต้องศึกษาหาความรู้ก่อน การถ่ายเทความรู้นั้น ในปัจจุบันนี้เราจะต้องมีวิชาสำหรับใช้ นี่แหละ ที่ท่านทั้งหลายเข้ามารับการฝึกอบรมในครั้งนี้ คือมารับวิชาสำหรับที่จะไปใช้ในการถ่ายเทความรู้หรือเรียกว่า ในการสอน เพราะฉะนั้น ผมขอให้พยายามจดจำ สำเนียก และก็ไปวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติ เมื่อเห็นว่ามันไม่เข้าเรื่องกัน ต้องแก้ไขด้วยตนเอง และทางที่จะแก้ไข ท่านทั้งหลายก็ได้รับไปพอสมควร ความรู้ในหน้าที่กับความรู้ประกอบนี่จะช่วยท่าน ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าท่านนี้ เป็นเรื่องที่เราจะต้องพยายาม ทางที่จะเข้ามาขัดขวางการศึกษานี้ก็มีอยู่มาก ไม่ใช่เพียงอย่างสองอย่าง มีอยู่หลายอย่างเหลือเกิน และคติโบราณ ๆ ดั้งเดิม บางทีมันร่วมสมัยเราก็ยังยึดถือกันอยู่ เพราะเคยถือกันมา อันนี้เป็นอุปสรรคสำคัญ ดังกล่าวแล้ว ผมได้กล่าวแล้วว่าวิชาใช้วิชานี่ เราถือไม่จำเป็น ในครั้งอดีตก็ได้ เพราะในอดีตนั้นเราใช้กำลังกายเป็นหลัก กำลังปัญญาคือกำลังความรู้นั้น ไม่ใช้เป็นหลักเหมือนกำลังกาย แต่ในปัจจุบันนี้ กำลังปัญญากลับเป็นหลัก กำลังกายไม่ใช้เป็นกำลังหลัก เป็นเพียงกำลังประกอบเท่านั้น เมื่อกำลังปัญญากลายเป็นวิชาหลัก ก็ต้องเพิ่ม

ความรู้ นี่ มันเป็นเงาตามตัว

เพราะฉะนั้น ผมยินดีด้วยกับทุกท่านหรือคณะครูอาจารย์ที่เข้ามารับการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมฝ่ายศาสนศึกษา จะได้มีความรับรู้อะไรใหม่ ๆ สิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมา ต้องได้ยินได้ฟังแน่ ไม่มีปัญหา นี่คือกำไรร้อยเปอร์เซนต์ กำไรไม่ถึงร้อยเพราะสิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังมา แต่ยังไม่เข้าใจชัดจะเข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น ไอ้นี่ไม่ถึงร้อยเปอร์เซนต์ เพราะว่าเราเคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว ความสงสัยต่าง ๆ นี้ เราอาจจะกำจัดไปได้ ความเห็นของเรา ก็อาจจะเป็นไปในทางที่ถูกต้องได้ ความสว่างไสวในดวงปัญญาของเราก็จะเกิดขึ้นกว่าที่เคยมีอยู่แล้ว ทุกท่านจะรู้ดี นี่เป็นผลที่ได้รับเฉพาะตัวของท่าน เรียกว่า**อัตตสมบัติ** เมื่อท่านนำไปใช้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็กลายเป็น **ปรหิตประโยชน์** คุณสมบัติทั้งสองประการนี้เป็นหลักของเรา เพราะเป็นหลักของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่เข้ามานี้ ก็เพื่อที่จะสร้าง**อัตตสมบัติ** เป็นประการแรก และเพื่อจะนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ที่ท่านเรียกว่า**ปรหิตปฏิบัติ** ผมขออนุโมทนาสาธุการไว้ ณ ที่นี้ด้วย ทุกท่านได้เข้ามาสู่ดงวิชาแล้ว เพราะฉะนั้น ต้องเก็บเกี่ยวตักตวงเอาวิชาไปให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ผมไม่ได้หมายความว่าเอาไปให้ได้หมด แต่เอาไปให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถนำไปได้ เพราะจะได้คุ้มค่ากับความยากลำบากของท่านทั้งหลายจะได้คุ้มค่าต่อความสิ้นเปลืองในการดำเนินการตามโครงการนี้ของกรมการศาสนา ผมขอถือโอกาสเปิดการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมฝ่ายศาสนศึกษา สำหรับสำนักเรียนตัวอย่าง ตั้งแต่บัดนี้ เป็นต้นไป

ขอให้ทุกท่าน จงเจริญด้วยพลานามัย อย่าเจ็บไข้ได้ป่วย มีกำลังปรีชาสามารถที่จะรับความรู้ที่จะได้จากการฝึกอบรมครั้งนี้โดยทั่วกัน ทุกท่าน เทอญ ฯ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีการปิดการฝึกอบรมครูพระฝ่ายศาสนศึกษา

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา

วันพฤหัสบดี ที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๔

***

ท่านรองอธิบดีกรมการศาสนา ในฐานะเป็นเจ้าของโครงการฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม ท่านเจ้าคณะภาคกับทั้งคณะครูบาอาจารย์จากสำนักต่าง ๆ ตลอดถึงท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน

อาตมามีความยินดีเป็นอันมาก ในการที่การฝึกอบรมได้ดำเนินมาเป็นอย่างดี และก็ขอยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า การฝึกอบรมหรือการอบรมซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันและกัน หรือให้แก่ผู้อื่นนั้น เป็นหลักการที่ดีมาก และเป็นหลักการที่ควรจะรักษา ถ้าเป็นไปได้ ก็ควรจะขยายวงให้กว้างออกไปอีกตามสมควรแก่กำลังทุนรอนที่จะพึงปฏิบัติ การอบรมแต่ละครั้งนั้น ต้องมีการสิ้นเปลืองไม่ใช่น้อย เฉพาะในคราวนี้ กรมการศาสนาก็ต้องใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินไม่ใช่เฟื้องสลึง ท่านที่เข้ารับการอบรม ก็ต้องทนลำบากตรากตรำ และยอมเสียสละเวลาและกิจการบางอย่างที่ตนจะพึงกระทำ มาเข้ารับการฝึกอบรมถึง ๑๕ วัน จะพึงเห็นได้ว่า การฝึกอบรมนั้น จะมิได้ลงทุนลงรอนแต่ประการใดนั้นมิได้ และเมื่อคำนึงถึงผลที่จะได้รับ ทั้งในระยะปัจจุบันเฉพาะหน้า และในอนาคตต่อไปแล้วก็เป็นที่เชื่อแน่ว่า ไม่ใช่เพียงคุ้มทุนที่ลง แต่จะได้กำไรกว่าที่ลงทุนไป ทั้งในทางค่าใช้จ่ายและทั้งในทางลงทุนความลำบากตรากตรำทุกประการ เฉพาะท่านผู้เข้ารับการอบรมนั้นก็เป็นที่เชื่อแน่ได้ว่า ทุกท่านคงจะรู้ได้ด้วยตนเองว่าตนนี้ได้รับความรู้เพิ่มเติมเสริมต่ออีกมิใช่น้อย เพราะว่าวิทยากร แต่ละท่านทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์นั้น มีจำนวนถึง ๔๗ ท่าน และแต่ละท่านก็เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในทางนั้น ๆ

เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านก็จะสามารถถ่ายเทความรู้ในแขนงต่าง ๆ ในวิชาต่าง ๆ ให้มารวมเป็นความรู้ของท่านผู้รับการอบรมหรือคณะครูบาอาจารย์ได้พอสมควร

การที่กรมการศาสนาได้ดำเนินการดังนี้ ตามรายงานเมื่อกี้ ก็บอกโดยชัดแจ้งว่า เพื่อที่จะให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาเป็นส่วนรวม ผลที่จะพึงได้สืบต่อไปนั้น ก็คือประชาชนหรือที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าสังคม ทางพุทธจักรเกื้อกูลแก่ฝ่ายพระราชอาณาจักร

มานั้น ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เราจะวิเคราะห์ว่าเพิ่งมี ถ้าจะพูดตามประวัติศาสตร์ ก็ควรกล่าวได้ว่า พุทธจักรได้เกื้อกูลแก่พระราชอาณาจักรมาตั้งแต่คนไทยได้ตั้งเป็นประเทศชาติ หรือฝ่ายราชอาณาจักรได้เกื้อกูลแก่พุทธจักร ก็อยู่ในระยะเดียวกัน ถ้าเราตรวจดูประวัติศาสตร์ครั้งสุโขทัย เราจะเห็นได้ชัดว่า ทั้งฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายราชอาณาจักรนั้น ได้พร้อมใจกันเกื้อกูลแก่การพระศาสนาเป็นอย่างมาก พระเจ้าแผ่นดินบางองค์ทรงแต่งตำราทางพระพุทธศาสนาไว้ให้เป็นที่ประจักษ์ จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

เฉพาะการศึกษาในปัจจุบันของเรานี้ ในการถ่ายเทให้ความรู้หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า การปลูกฝังความรู้ให้แก่ศิษย์สาวกหรือนักเรียนนั้น แนวทางที่เป็นส่วนรวมของทางคณะสงฆ์นั้น ยังไม่มีโดยเฉพาะ ไม่เหมือนกับทางโลกที่เขามีแนวทางหรือเรียกว่าหลักสูตรอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เขาวางไว้โดยเฉพาะ และก็ได้ทราบว่ามีเพิ่มเติมเสริมต่อในวิชานั้น ๆ เรื่อยมา อันนี้ ก็เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้การถ่ายเทความรู้หรือการสอนของคณะสงฆ์เรานั้น ไม่เป็นไปในแนวทางอันเดียวกัน แนวทางการสอนก็ขึ้นอยู่กับครูบาอาจารย์แต่ละท่านที่ท่านได้สืบต่อมาจากครูบา-อาจารย์ของท่าน หรือท่านได้คิดขึ้นใหม่ โดยอาศัยประสบการณ์หรือท่านได้ปรับปรุงแก้ไข โดยอาศัยหลักวิชาครูของทางฝ่ายบ้านเมือง ก็อาจเป็นได้เหมือนกัน แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีข้อแตกต่างกัน ถ้าหากว่าเมื่อใด เรามีแนวทางการสอนเหมือนทางโลก เมื่อนั้น การสอนหรือวิธีสอนของเรานี้ แม้จะอยู่ในส่วนใดของราชอาณาจักร ก็อาจจะมีแนวทางใกล้เคียงกัน และมีทางวัดผลได้ง่ายกว่าที่อื่น จะอาศัยแนวทางของครูบาอาจารย์แต่ละท่านเฉพาะในคราวนี้นั้น อย่างน้อยกรมการศาสนา ก็อาจจะได้แนวทางเกี่ยวกับการสอนไว้พอสมควร และการทดสอบผลก็อาจจะได้เป็นหลักในจำนวน ๒๒ แห่ง ส่วนอื่น ๆ นั้น ก็อาจจะเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่จะพึงได้ ถ้าหากหลักการอันนี้ จะขยายหรือให้ดำรงต่อไป ก็อาจจะได้ข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นอีกต่อไปภายหน้า นี่เป็นแต่ความหวังของผมที่พูดไว้ แต่อย่างไรก็ดี การปลูกฝังความรู้ให้แก่นักเรียนหรือศิษย์หาสาวกนั้น แม้เราจะต้องอาศัยวิธีการของครู-บาอาจารย์แต่ละท่านก็ตาม ก็ยังพอประคับประคอง

การเล่าเรียนพระปริยัติธรรมนี้ อย่างน้อยให้พอทรงตัวอยู่ ถึงจะยังไม่เข้มแข็งกว้างขวางยิ่งขึ้นก็ตาม แต่อันนี้ไม่ได้หมายความว่าเราพอใจอยู่เท่านี้ ความอ่อนตัวลงได้นั้นมันอาจจะเกิดจากเหตุอย่างอย่าง ซึ่งอันนี้เชื่อแน่ว่าท่านที่เข้ารับการฝึกอบรมคงจะได้ยินได้ฟังท่านวิทยากร พูดบ้างแล้ว เพราะฉะนั้น การสั่งสอนหรือการปลูกฝังการเล่าเรียนนั้นถึงจะยังไม่ดีขึ้น ก็นับว่ายังไม่ถึงกับชำรุดทรุดโทรมจนอยู่อาศัยไม่ได้ แต่ที่ผมเห็นว่าประการหนึ่งซึ่งเราควรจะขมักเขม้น การปลูกฝังการสอนจะอยู่ในรูปใดก็ตาม นั่นคือการปลูกฝังในภาคปฏิบัติ การปลูกฝังในภาคปฏิบัตินั้น ในปัจจุบันนี้ แม้จะเทียบส่วนเท่าใด ๆ ก็สู้ในอดีตไม่ได้ จะบอกว่าในปัจจุบันนี้คนมาก เมื่อคนมากดีมากเลวมาก ไม่ว่าอะไร แต่ลองเทียบส่วนดู แต่อันนี้มีความบกพร่องสำคัญอันหนึ่งคือ การปลูกฝังในภาคปฏิบัตินั้นเสียหรือชำรุดมากกว่าการปลูกฝังในการเล่าเรียนหรือในการศึกษา

จะอย่างไรก็ตาม หรือว่าการปลูกฝังในทางความรู้ อันนี้ก็อยากจะขอร้องให้ลองพยายามช่วยกันอย่างจริงจัง ผมไม่อยากจะกล่าวชี้ให้เห็นตัวอย่างที่ใกล้ชิดถ้าพูดถึง เช่นการสอบ นักธรรมหรือบาลีนี่มันก็เหมือนลอกหนังกำพร้าตัวเอง ทุกท่านคงจะได้ยินได้ฟังข่าวมาบ้างแล้ว แม้เราจะหาวิธีป้องกันเพื่อรักษาความสุจริตให้ดำรงคงอยู่ เพื่อให้ผู้เข้าสอบมีหิริโอตตัปปะ ไม่สนใจ ไม่สนใจนี่ก็แปลว่าเรามีข้อทดสอบได้ว่าการปลูกฝังภาคปฏิบัติของเรานั้นเสีย แม้ในหมู่พระเณร เหลียวไปดูประชาชนผมเกี่ยวข้องกับประชาชนในระยะ ๓ - ๔ ปีนี้ หลายร้อยตำบล ไม่ใช่ ๑๐ - ๒๐ ขอบอกว่าหลายร้อยตำบลทีเดียว แล้วก็ตอนผมเป็นเด็กอยู่วัดมาตั้งแต่อายุ ๖ ขวบ ก็พอจะรู้เรื่องของชาวชนบทพอสมควร ออกจากวัดที่ตนอยู่เมื่ออายุได้ ๑๖ ก็มากรุงเทพ ฯ เราลองหันเข้าไปเทียบประชาชนในชนบทกับเมื่อเราเป็นเด็กเราจะเห็นว่า ประชาชนในชนบทในปัจจุบันนี้ ทางมโนธรรมหรือพูดง่าย ๆ ว่าในทางจิตใจเสื่อมลงกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก อันนี้ จะบอกว่าเกี่ยวกับการสั่งสอน ความจริงการสั่งสอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น มันมีวิธีอื่น ๆ อีกมากเหลือเกิน จะว่าการสอนเฟ้อเกินไปนั่นก็ว่าการสอนนั้นเป็นแขนงหนึ่งเท่านั้น ไอ้สิ่งอื่นน่ะ มันพลอยหลุดไปหมดซึ่งในยุคหนึ่ง เมื่อยุคที่วิทยาศาสตร์แพร่เข้ามาในเมืองไทยใหม่ ๆ เราเห็นว่ามันเรื่องเลอะละรุงรัง ตัดทิ้งไป ตัดเอาไอ้ของดี ๆ น่ะทิ้งไปด้วย ไอ้นี่เราก็ไม่อยากจะกล่าว เพราะฉะนั้น การปลูกฝังการปฏิบัตินั้น อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก และเป็นหัวใจ ไม่ว่ากลุ่มวัด กลุ่มบ้าน ตลอดถึงกลุ่มเมือง คือข้าราชการ แต่เราจะทำอย่างไรนั้นเป็นปัญหาอีกประการหนึ่ง ซึ่งเราจะแก้ไขวันนี้ พรุ่งนี้เห็นจะไม่สำเร็จ การปลูกฝังภาคปฏิบัตินั้น แต่ท่านทั้งหลายอย่าท้อถอย ผมพูดในที่นี้ก็เพื่อให้เกิดความสำนึก เพราะว่าเวลานี้ความสำนึกในเรื่องนี้ไม่ว่าในกรุง หัวเมือง เรามีความสำนึกน้อยมาก สำนึกกันบ่อยก็คือการปลูกฝังการเล่าเรียน แต่การปลูกฝังการปฏิบัตินั้น ปล่อยทิ้ง แรงใครแรงมัน

ท่านทั้งหลายต้องนึกว่าคนในโลกนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีคนประเภทหนึ่งที่เราเรียกว่าปทปรมะ ตามหลักของเรา นี่เป็นประเภทหนึ่งใน ๔ ประเภท และก็ถือว่าเป็นประเภทที่เสีย ยกทิ้งไปอีกลักษณะหนึ่ง เรามีชื่อคนอยู่ ๒ - ๓ คน ที่เราเคยสวดกันอยู่ประจำว่า **ปุริสทมฺโม** หรือในพระบาลีว่า **ปุริสทมฺมสารถิ** เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ในลักษณะที่ตรงกันข้ามท่านเรียกว่า **ปุริสทมฺโม** บางท่านไปเจอ **ปุริสาทมฺโม** เข้า ก็นึกว่าอันนี้เขียนผิด เราสวดทุกวันทุกคืนนี่ **ปุริสทมฺโม** ทั้งนั้น แก้ **ปุริสาทมฺโม** ของท่านให้เป็น **ปุริสทมฺโม** เสีย มันจะได้เหมือนกับบทบาลีพุทธคุณ กลับผิดอย่างหนัก แปลว่าผิดอย่างหนักเชียว คือตนเองนั้นคำว่า **ปุริสาทมฺโม** ไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง ได้สวดก็แต่คำว่า **ปุริสทมฺโม** นี่อีกประเภทหนึ่ง ส่วนในอภิธรรมนั้นจัดบุคคลที่เป็นพวก **ปุริสทมฺโม** ไว้เป็น ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งเราเรียกว่า **อสังขาริก** อีกประเภทหนึ่ง เราเรียกว่า **สสังขาริก** พวกอสังขาริกนี้เป็นพวกที่มีสติปัญญาหรืออุปนิสัยอินทรีย์แก่กล้า พวกนี้แม้ไม่มีอะไรกระทบสิ่งที่มีนั้นก็พร้อมที่ระเบิด ถ้ากระทบอะไรแม้นิดหน่อย ระเบิดแล้วไปเลย ไปในทางดี พวกนี้แหละที่เราเรียกว่า

อุคติตัญญู แต่ความจริงนั้น พวกอสังขาริกนี้แม้ไม่ถึงระเบิดก็จัดเป็นอสังขาริก เพราะมโนธรรมของพวกนั้นอยู่ในวงดี แม้จะยังไม่ระเบิดออกมามันก็อยู่ในวงดีหมด นี่พวกหนึ่ง พวกนี้เราไม่ต้องห่วงเพราะยังไง ๆ ร้อยเปอร์เซนต์มันต้องดีแน่ ที่เราควรจะห่วงก็พวกสสังขาริก ปทปรมะก็ไม่ต้องห่วงมันหรอก มันเป็นแบบไข้ รักษาก็ตายไม่รักษาก็ตาย แต่ว่ารักษาไว้ก็ดีกว่าทอดทิ้งในแง่ป้องกันการครหาว่า ไอ้มนุษย์นี่มันใจดำอำมหิตจริง คนเจ็บไข้ไม่รักษาปล่อยให้ตาย ก็รักษาส่ง ๆ ให้มันเสียเงินเล่นงั้นแหละ ก็ป้องกันคำครหาได้ ไม่ได้หมายความว่าเราทำไม่สำเร็จแล้วไปเสียอกเสียใจหาว่าไอ้ตำรานี้ใช้ไม่ได้ ไม่ใช่ เราใช้ไม่ถูกจะโทษตำราว่าใช้ไม่ได้ ก็เหลืออันเดียวคือพวกสสังขาริก

พวกสสังขาริกนี้ ในคัมภีร์อภิธรรมจะแบ่งอย่างไรผมไม่รู้ แต่ผมอยากจะแบ่งตามหลักจิตวิทยา เขาแบ่งออกถึง ๓ ชั้น นี่จะไม่กล่าวถึงรายละเอียด เพราะผมมีเวลาอีกนิดเดียว นี่เพื่อจะกล่าวชี้ เมื่อเราทราบหลักดังนี้แล้ว เราก็ต้องใช้วิธีกระตุ้น นี่ในทางปลูกฝังให้บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกที่เขาเรียกในสมัยใหม่ว่า **ค่านิยม** ของเราเรียกว่าให้เกิด **กุศลฉันทะ** หรือให้เกิดฉันทะให้เห็นความจำเป็นหรือเป็นของ ที่จำเป็นแก่ชีวิตของตน แต่การปลูกฝังชนิดนี้ไม่ใช่วันเดียว สองวันเพราะว่า ขั้นต้นนี้ต้องใช้เวลานานเชียว ชั้นกลางค่อยยังชั่ว ชั้นสูงเร็วหน่อย ชั้นสูงบางส่วนมันเกือบจะเป็นเหมือนอสังขาริก ที่เป็นอย่างต่ำ อสังขาริกอย่างต่ำ คือต้องระเบิด ที่ผมพูดมาอย่างนี้ก็เพื่อว่าเราลองกล่อมเกลานักเรียนของเราให้เห็นคุณค่าในทางปฏิบัติ อย่าให้ต่ำต้อยน้อยหน้า ให้เห็นคุณภาพในการเล่าเรียนศึกษา เพราะว่า การเล่าเรียนศึกษานั้นเราจะต้องยอมรับกันว่า เป็นเครื่องประดับสติปัญญาไม่ว่าศึกษาในทางไหนละ รวมกันแล้วเท่านี้ เท่านั้น ไม่ว่าทางโลกหรือทางธรรมเท่ากันแต่ว่าการปลูกฝังภาคปฏิบัตินั้นเหนือกว่า และเป็นตัวได้ตัวเสียอันแท้จริงของชีวิต

การปลูกฝังการปฏิบัติอันนี้ ผมขอให้ถือไว้เป็นหลักการอย่างหนึ่ง แต่เราจะปลูกฝังอย่างไรนั้นอันนี้เราก็ยังไม่ได้ค้นคว้ากัน แต่ความจริงวิธีอย่างนี้เข้าใจว่าในทางโลกก็อาจจะมีพอ สมควรแต่ดูเหมือนว่าจะอาศัยจิตวิทยาเป็นหลัก แต่ในทางธรรมของเรานั้นมีมาก แต่เราต้องเก็บเอาเก็บเอาในพระสูตรต่าง ๆ ในขั้นแรก เก็บเอาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญ เราจะพบ เพราะพระพุทธเจ้านั้นทรงปลูกฝังการปฏิบัติ การปลูกฝังความรู้นั้น ทรงไม่ทรงประสงค์ แต่ทรงปลูกฝังความรู้นั้นก็เพื่อปฏิบัติ

ผมยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ พระบางองค์นั้นมาเรียนกัมมัฏฐานจากพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ว่าพระพุทธเจ้าทรงอธิบายกัมมัฏฐานทั้ง ๔๐ นี่ละเอียดละออนะ เอาทั้ง ๔๐ ขั้น ไม่ใช่ หรือจะเรียนวิปัสนากัมมัฏฐาน ก็ไม่ได้หมายความว่าจะต้องยกคัมภีร์เรื่องวิปัสนามาสอนทั้งหมด หามิได้ท่านผู้นี้เหมาะกับกัมมัฏฐานข้อไหน อุปกิเลสเป็นยังงั้น สอนกัมมัฏฐานข้อนั้น กัมมัฏฐานข้อนี้ไป ทำอย่างนี้ ๆ น๊ะ จิตใจมันจะเดินไปอย่างนั้น ๆ ถึงตรงนั้นมันจะเป็นยังงั้น ถึงที่สุดอย่างงั้นมันจะเป็นยังงั้นไป เข้าป่าไป เท่านั้น ไม่ได้มานั่งสอนเหมือนเราเรียน เหมือนนักเรียนของเรา ๓ เดือน

๔ เดือนเท่านั้น

อันนี้เราก็ถือว่าเป็นการปลูกฝังการเล่าเรียนได้ แต่เป็นการเล่าเรียนเพื่อปฏิบัติโดยตรง เพื่อให้รู้เท่านั้น แล้วปฏิบัติเลย ไม่ใช่เป็นความรู้เพื่อประดับสติปัญญา

เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้ผมก็ฝากไว้เป็นหลัก จะใช้อุบายวิธีอย่างไรนั้น อุบายวิธีนั้นไม่ใช่ไม่มี แต่ว่าที่เป็นแนวทาง เป็นตำหรับตำราโดยเฉพาะนั้นยืนยันได้ว่ายังไม่มี แม้ใครจะพูดในหนังสือบางแห่ง นั่นก็เป็นบางส่วนเท่าที่ผู้นั้นรู้ ผู้นั้นพบ แต่ไม่ได้หมายความว่าเขียนไว้ อย่างนั้นหมดแล้ว ไม่ใช่ไม่หมด อันนี้ครับเป็นหลักที่ถือว่าเป็นเนื้อหาสาระชั้นสุดยอดของการศึกษาเล่าเรียนในทางพระปริยัติธรรม หรือในทางพระศาสนา

ผมเห็นด้วยกับที่ท่านรองอธิบดีพูดเมื่อกี้นี้ว่า การศึกษาในทางพระพุทธศาสนานั้นตั้งแต่ดั้งเดิมมาเป็นการศึกษาเพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา อันนี้เป็นหลักการที่เราทิ้งไม่ได้ไม่ว่าจะอยู่ในสมัยไหน หลักการนี้เป็นหลักการที่ถูกต้อง แม้เราจะอยู่ในสมัยใหม่ที่สุด เราก็ทิ้งหลักการ อันนี้ไม่ได้ แต่จะเพิ่มเติมเสริมต่ออะไรขึ้นมาโดยไม่ให้เสียหลักการอันนี้ ไอ้นั่นก็เป็นเรื่องตามคราว ตามสมัย แต่หลักการอันนี้ทิ้งไม่ได้ เพราะถ้าทิ้งแล้วเป็นการทำลายพระศาสนา มันมีหลักทั้งนั้น

ที่ว่าการสืบต่ออายุพระศาสนานั้นทุกท่านคงเข้าใจว่า ถ้าเรารวมกล่าวก็คงได้เป็นหลัก ใหญ่ ๒ ในปัจจุบันหรือเมื่อนับเป็นพันปีแล้ว ผมอยากจะยืนยันว่าขึ้นไปถึงยุคลังกา ความจริงเมื่อเข้าสู่ยุคลังกาแล้ว มันมีร่องรอยว่าพระพุทธศาสนายังไม่แผ่มาในลังกา มันก็มีร่องรอย แล้วจะไม่พูดประวัติศาสตร์ จะเล่าลัดความว่าการสืบอายุพระศาสนานั้น เขามีวิธีอยู่สองอย่าง อย่างหนึ่งคือการถือบวช เมื่อก่อนก็มีทั้งผู้ชายผู้หญิง ผู้หญิงเลิกไป เพราะผู้หญิง เลิกไปในทางบวชกระมัง จึงปรากฏว่าในการบำเพ็ญกุศลสมาทานต่าง ๆ นั้นผู้หญิงมากกว่าผู้ชายทุกแห่ง ทำไมผมรู้ทุกแห่ง ผมมีข้อสำรวจ ในหลายร้อยแห่ง มันแปลกอยู่แห่งหนึ่ง ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เป็นข้อที่แปลกที่สุดนะครับ ในหลายร้อยแห่ง นี่จะไม่กล่าว เพราะเหตุนี้ละมังผู้หญิงเขาจึงหันไปชอบทางโน้น เหมือนหัวเกาะ หัวเกาะทางนี้พัง เราเห็นทางนี้พังไปดูท้ายเกาะจะงอก ตลิ่งฝั่งนี้พัง มองไปฝั่งโน้น ๆ งอก มันจะมีการใช้หนี้อะไรกันโดยธรรมชาติของมัน ก็แปลว่าการสืบอายุ พระศาสนานี้เราถือว่าเป็นการสืบอายุพระศาสนาในทางถูก ก็หมายถึงการถือบวช เรื่องนี้เราจะเห็นชัด ในเรื่องปัญจอันตรธานในปฐมสมโพธิว่า การเสื่อม หมายความว่าจะหมดการสืบต่อในทาง พระศาสนานั้นมันหมดไปจากการสืบอายุพระศาสนาในทางนี้ จนที่สุดว่าไอ้ผ้าน้อยห้อยหู ก็เอาละ เราบอกไม่จริง ผมก็ไม่รู้จริงไม่จริงเพราะต่างคนต่างไม่มี ใครมีอายุไปรอดูนี่ ไปรอดูมันจนถึงว่า ผ้าเหลืองน้อยห้อยหู นะฮะ นี่เล่าถวาย

การสืบต่ออายุพระศาสนานั้น ในทางเพศเมื่อเป็นดังนี้แล้ว เฉพาะท่านที่เป็นนักบวชเฉพาะของเรานี้ ในประเทศไทยนี้เฉพาะผู้ชาย สตรีไม่มีบวช แต่ในประเทศที่ถือลัทธิมหายานบางประเทศมีผู้มาเล่าให้ฟัง ผู้หญิงเขาบวชเหมือนกัน และผู้หญิงที่บวชนั้น ก็ครองผ้าเหมือน

พระเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ลัทธิเถรวาท นะฮะ เป็นมหายาน และเขาเล่าให้ฟังว่า ถ้าเขาอยู่ใกล้กับเรา ไม่รู้ว่าพระผู้หญิง พระผู้ชาย ไม่รู้หรอก ไอ้นี้แหละอันตราย เพราะไม่รู้ว่าที่อยู่คู่กันนั้นน่ะ ผู้ชายต่อผู้ชาย หรือผู้หญิงต่อผู้หญิงหรือผู้ชายกับผู้หญิง ผมได้ฟังเมื่อคืนนี้อันหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง นี่สืบต่ออายุพระศาสนาในทางคำสั่งสอน อันนี้ หมายถึงการเล่าเรียนศึกษาและปฏิบัติตาม ขอให้ท่านสังเกตไว้ การสืบอายุพระศาสนาขั้นนี้น่ะ เป็นขั้นดั้งเดิมที่สุด การสืบอายุพระศาสนา ทางเพศเข้าใจว่าจะค่อยเกิดมีความสำคัญหลังจากสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วก็ได้ ได้หลักฐาน ไม่แน่ชัดแต่ครั้งลังกาเมื่อศาสนาแผ่มายังลังกาแน่ชัดนี่กล่าวไว้

เพราะฉะนั้น หลักการอันนี้ การสืบต่ออายุพระศาสนา การศึกษาพระปริยัติธรรมที่พระมหากษัตราธิราชเจ้าได้ทรงทะนุบำรุงมาตั้งแต่ยุคอดีตมานั้น ก็เพื่อสืบต่ออายุพระศาสนานั้นถูกต้องเหลือเกิน อันนี้แหละครับที่รักษาพระพุทธศาสนาไว้ นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ ก็ราวศตวรรษที่ ๘ นี่ว่าสืบต่อมาแล้วยังจะต่อ ๆ ไป เพราะฉะนั้น เราจึงถือว่าภาคปฏิบัติจึงเป็นภาคที่มีความสำคัญและเป็นภาคที่มีคุณค่าแก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าไอ้ภาคปฏิบัตินั้นไม่มีความสำคัญ มีความสำคัญเหมือนกัน เพราะภาคปฏิบัตินั้นเป็นภาคแสดงแบบแปลนแผนผังหรือทางดำเนิน ถ้าขาดเสียก็เดินไม่ถึง ถ้าใครเข้ามาเดินทางปฏิบัติกัมมัฏฐานต่อเรา เราไม่พูดไม่จา ไม่ชี้ทางแนะนำสั่งสอน เขาก็ปฏิบัติไม่ถูก อ้า ดูฉันทำมั่งซี่ เขาก็ดูไม่ออก ดูฉันทำเอาก็แล้วกันไม่ต้องสอน มันก็ดูไม่ออก มันก็จะต้องสอนกันอยู่ แต่มันเป็นการสอนเพื่อการปฏิบัติโดยเฉพาะ เพราะอย่างนั้นในยุคลังกาแน่นอน ที่อ้างในธรรมบทว่า เป็นครั้งอดีตนั้น อ้างได้ แต่หลักฐานแน่ชัดว่าไอ้คันถธุระทั้งสองนั้น เกิดขึ้นเมื่อมีพระคัมภีร์แล้ว และพระคัมภีร์ในที่นี้เข้าใจว่าจะจดจารึกแล้วด้วย ไม่ใช่คัมภีร์เพิ่งเข้ามานะครับ จดจารึกแล้ว จึงแบ่งธุระเป็น ๒ เพิ่มหน้าที่ของพระว่านี่แหละครับการเล่าเรียนนี้แหละเป็นการศึกษา เพื่อเป็น เครื่องประดับสติปัญญาขยายแล้ว ขยายวงออกแล้ว ในทางพระศาสนาไม่ได้ยั่ง ไม่ได้ยืนยงคงกระพันเหมือนเดิมว่าการศึกษาในครั้งเดิมนั้นเพื่อปฏิบัติเลย การศึกษาในยุคคันถธุระนี้ ประดับสติปัญญาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่า ในยุคลังกานั้นพระจึงเปรื่องปราชญ์ ตามสำนวนไทยว่าเป็นราชบัณฑิตทั้งในทางมีความรู้พระพุทธศาสนาและแต่งคัมภีร์ในทางพระศาสนา ทั้งในทางร้อยแก้ว คือความเรียง เหมือนเราเรียงภาษาไทย แต่งกระทู้ ทั้งในทาง ร้อยกรอง คือแต่งเป็นพวกกวี กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์

เพราะฉะนั้นทุกท่านที่ได้ต้นทุนไปนี้ ก็ขอว่า ทุกท่านอย่าเพิ่งพอใจว่าเราได้ไปพอ ๑๕ วันนั้น ไม่พอถือว่าเป็นเรื่องตั้งฐานได้ และท่านทุกท่านก็ขอให้เพิ่มเติมเสริมต่อ โดยอาศัย การอ่านบ้าง อาศัยการฟังบ้าง อาศัยการถามบ้าง หรืออาศัยการจด เมื่อไปอ่านหนังสืออะไร ที่ชอบมาพากลเข้าหลักเข้าเกณฑ์ ก็บันทึกเอาไว้ บันทึกไว้เลย หนังสือนั้นบางทีเราลืมครับ อ่านแล้ว ลืมแล้วหนังสือมีไม่รู้ว่าอยู่เล่มไหน และก็มีสมุดบันทึก บันทึกแล้วก็บอกว่าอยู่ในหนังสือ อะไรในท้ายบันทึกนั้น

เมื่อรีบด่วนก็จะได้คว้าสมุดบันทึกนั้นมาเปิดดู ๆ ก็จะได้ประโยชน์มาก

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้อีกอันหนึ่งว่า ตลอดระยะเวลา ๑๕ วันนี้ ทุกท่านได้วิชาครูไปเป็นต้นทุนพอสมควรแก่อัตภาพทุกรูป ผมขออนุโมทนาสาธุการในกุศลฉันทะ คือความพากเพียรพยายามหรือความอุตสาหะของทุกท่าน ตลอดจนถึงความเสียสละของทุกท่าน ที่ต้องทนยากลำบากและเสียเวลา แต่ไอ้การเสียเหล่านี้ ขอให้ทุกท่านถือเสียว่าเป็นการเสียเพื่อได้ การเสียครั้งนี้ไม่ไร้ประโยชน์ และไม่ไร้สาระ

ผมขอยุติสัมโมทนียกถาไว้แต่เพียงนี้ และในที่สุดนี้ผมขออำนวยพรให้ทุกท่านได้เดินทางกลับสำนักของตน ๆ โดยความสวัสดี และเจริญด้วยอุตสาหวิริยะ ในการที่จะบำเพ็ญกรณียะอันเป็นหน้าที่ของตนสืบต่อไปตลอดกาลเป็นนิตย์ ทั่วกัน ทุกท่าน เทอญ ฯ

****

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการอบรมค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ
วันที่ ๘-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

***

ท่านประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และท่านผู้แทนทุกรูป

ก่อนอื่นผมก็ขอขอบคุณทุกท่าน ที่เข้ามารับการอบรมครั้งนี้ ด้วยความชื่นชมโสมนัสอย่างยิ่ง เพราะทุกท่านที่เข้ามารับการอบรม มาด้วยความสมัครใจของแต่ละท่าน มิได้มาด้วยการสั่งให้มาเข้ารับการอบรม การที่ทุกท่านมาเข้ารับการอบรมก็เพื่อที่จะเสาะแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรม สำหรับเป็นเครื่องมือในการที่จะชี้แจง แนะนำ สั่งสอนประชาชนที่ประจำอยู่ในตำบลในหมู่บ้านที่วัดนั้นตั้งอยู่ นับว่าเป็นการชอบ

อีกประการหนึ่ง ท่านที่เข้ารับการอบรมครั้งนี้มีจำนวนที่ปรากฏในขณะนี้ถึง ๙๓ รูป นับว่ามีจำนวนไม่น้อยเลย ผมถือเอาเหตุการณ์ที่ปรากฏเฉพาะหน้าอยู่ในขณะนี้ว่าเป็นศุภนิมิต เป็นเครื่องบ่งบอกว่าการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล อันเกี่ยวด้วยศีลธรรมและวัฒนธรรม จะดำเนินไปได้ด้วยดีในภายภาคหน้า

ผมขอถือโอกาสครั้งนี้ เรียนให้ทุกท่านได้ทราบด้วยว่า การอบรมพิเศษเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่จัดให้มีขึ้นในครั้งนี้ เพราะปรารภเหตุใหญ่ ๒ ประการ ๆ แรก ก็ดังที่ท่านทั้งหลายได้ทราบอยู่แล้วว่า ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของหน่วยกอบรมประชาชนประจำตำบลนั้นไว้ถึง ๘ ประการ ในจำนวน ๘ ประการนั้น ก็ได้กำหนดเอาเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรมไว้เป็นข้อแรก นี่เป็นประการแรก ประการที่ ๒ เกิดจากผมได้ฟังท่านพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวคำปราศัยแก่ประชาชน เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๕ ถึงเรื่องการส่งเสริมวัฒนธรรม ความสะอาด และวินัยแก่ประชาชน และต่อมา ผมได้ฟังพระราชดำรัส ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ เช่นเดียวกัน ผมเห็นว่าทั้งสองเรื่องนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง สำหรับประชาชน สมควรที่จะได้รับความร่วมมือในการที่จะช่วยกันเผยแพร่ให้กว้างขวาง และช่วยกันปลูกฝังทั้งสองเรื่องนั้น ให้เป็นสมบัติสำหรับประชาชน เรื่องทั้งสองนี้เป็นเหตุให้ผมตั้งใจแน่วแน่ที่จะจัดให้มีการอบรมพิเศษเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรม

ให้แก่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลขึ้น

ท่านประธานหน่วย อ.ป.ต. และท่านผู้แทนทุกท่าน คงจะระลึกได้ดังที่กล่าวแล้วว่า วัตถุประสงค์ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น กำหนดเอาเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรมเป็นข้อแรก นั่นก็หมายความว่าท่านเล็งเห็นความสำคัญของเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ก็เป็นการชอบด้วยเหตุผลจริง ๆ เพราะฉะนั้น เรื่องนี้เราจึงควรที่จะร่วมในการที่จะเผยแพร่และปลูกฝังการอบรมครั้งนี้ ทุกท่านก็ทราบมาก่อนแล้วว่า เป็นการอบรมพิเศษและเกี่ยวด้วยศีลธรรมและวัฒนธรรมดังที่กล่าวแล้ว ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งมีชื่อย่อว่า อ.ป.ต. เมื่อพูดถึงเรื่องนี้ผมขอทบทวนเนื้อถ้อยกระทงความสักเล็กน้อยก่อนเกี่ยวกับเรื่องหน่วย อ.ป.ต. เพราะผมเคยพูดและเคยบรรยายไว้ในที่หลายแห่งแล้ว เชื่อว่า ท่านที่ฟังในที่นี้ ถ้ายังไม่ลืมเสียก็คงจะยังจำได้ว่าผมเคยชี้แจงให้ทราบว่าหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้นก็คือ หน่วยช่วยเหลือประชาชนเพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ อันนี้ก็เป็นแกนหรือเป็นแก่น ซึ่งทุกท่านจะต้องถือเป็นหลักรับผิดชอบในหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต. และการช่วยเหลือนั้น เฉพาะในที่นี้เรากำหนดไว้ ๓ อย่าง จะเรียกว่า ๓ ลักษณะก็ได้ ความจริงการช่วยเหลือนั้นอาจจะมีสักกี่ลักษณะกี่อย่างก็ได้เหมือนกัน แต่ในที่นี้เรากำหนดไว้ ๓ อย่าง

ในหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต. ประการที่ ๑ การช่วยเหลือในการให้ความรู้ ประการที่ ๒ การช่วยเหลือในการให้วัตถุสิ่งของ ประการที่ ๓ การช่วยเหลือในทางทำกิจการให้

ความจริงก็ไม่มากมายอะไรนัก มีเพียง ๓ อย่าง และเป็นของที่เราเคยได้ยินได้ฟังเคยได้รู้ได้เห็น และกระทำมาด้วยกันทั้งสิ้น แต่ท่านทั้งหลาย หลักการช่วยเหลือทั้ง ๓ หลักนี้ ครอบโลกนี่ ครอบโลก ท่านไปดูเถอะ การช่วยเหลือที่เป็นไปอยู่ในโลกนี่ มันไม่พ้นหลักการทั้ง ๓ นี้ หรือลักษณะทั้ง ๓ นี้ เพราะฉะนั้น หน่วย อ.ป.ต. นี้ เรายึดหลักไว้ถูกแล้ว ในทางวิชาการ ขอใช้คำนี้ ในทางวิชาการความจริงนั้นความช่วยเหลือที่เป็นหลักเก่าแก่หรือที่เรียกว่า เป็นหลักที่มีมาคู่กับโลกที่ผมได้ค้นพบนั้นก็มีอยู่ ๓ ประการ ประการที่ ๑ การช่วยเหลือในทางสร้างสรรค์ ประการที่ ๒ การช่วยเหลือในทางบำรุงรักษา ประการที่ ๓ การช่วยเหลือในทางกำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย ไม่มีการช่วยเหลือประเภทใดที่จะมีขึ้นก่อนการช่วยเหลือทั้ง ๓ อย่าง ดังที่ผมพูดแล้ว

ท่านผู้เป็นนักค้นคิดแต่ปางก่อน ได้ยกเอาการช่วยเหลือทั้ง ๓ ลักษณะดังที่ผมกล่าวนี้สมมติให้เป็นเทพเจ้าไปเลย ตั้งเป็นเทพเจ้าทีเดียว ท่านที่ชอบหาความรู้ในเรื่องลัทธิศาสนาหรือโดยที่สุดแม้ในเรื่องวรรณคดีเกี่ยวกับทางลัทธิศาสนาและวัฒนธรรม ก็คงจะได้พบว่า ในลัทธิศาสนาพราหมณ์ ซึ่งบัดนี้เราเรียกว่าลัทธิศาสนาฮินดูนั้น เขาได้ถือเอาพระเจ้าทั้ง ๓ องค์นี้เป็นหลักของลัทธิศาสนา เหมือนดังเรานับถือพระรัตนตรัยเป็นหลักของพระศาสนา เทพเจ้าที่กล่าวถึงในลัทธิศาสนาพราหมณ์นั้น องค์ที่ ๑ คือ พระพรหมที่เรารู้กัน พระพรหมมีหน้าที่เป็นผู้สร้าง นี่ละครับ

สร้างสรรค์ และองค์ที่ ๒ พระศิวะ คนไทยไม่คุ้นหู คนไทยคุ้นหูอยู่บ้างแต่ในนามว่า พระอิศวร องค์เดียวกัน พระศิวะหรือพระอิศวรนั้นมีหน้าที่ในทางบำรุงรักษา องค์ที่ ๓ พระวิษณุ คนไทยทั่วไปไม่คุ้นหูอีก แต่คนไทยคุ้นหูอยู่แต่ในนามหนึ่ง คือ นารายณ์ เรียกว่าพระนารายณ์ องค์เดียวกัน พระนารายณ์มีหน้าที่กำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย

ท่านทั้งหลาย ถ้าเราถอดมาเป็นธรรมาธิษฐานแบบธรรม เราก็จะเห็นว่าการช่วยเหลือนั้นมีอยู่ ๓ ประการ ดังที่ผมกล่าวแล้ว ในหน่วย อ.ป.ต. นั้นไม่ได้ยึดเอาหลักนี้แม้รู้อยู่ แต่เห็นว่าที่กำหนดไว้ดังที่กล่าวแล้วเป็นของง่าย ๆ แต่ในทางปฏิบัตินั้นไม่ใช่เป็นของง่ายเลย แต่ก็เป็นสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยของเราที่จะพึงกระทำได้ นี่เราจะรู้สึกว่าหน่วย อ.ป.ต. นั้น เราได้ตั้งหลักที่จะช่วยเหลือประชาชนจริง ๆ ไม่ใช่ตั้งไว้แต่เพียงตัวหนังสือ และเราก็ได้ดำเนินงานมาโดยลำดับ ๆ มาตั้งแต่เป็นชนิดแบบรุกเงียบก็เลยไม่มีใครค่อยรู้ เราเองก็ไม่อยากให้ใครรู้ เหมือนกันว่าได้ดำเนินงานอย่างได้ผลจริงจังมากน้อยแค่ไหน อย่างไร นี่เป็นการทบทวนในเรื่องหน่วย อ.ป.ต. ซึ่งมีความสำคัญแก่ประชาชนมิใช่น้อย

ท่านทั้งหลาย ในการอบรมครั้งนี้หัวเรื่องก็พูดถึงเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรม แต่ตามเนื้อเรื่องเราไม่ได้หมายเอาศีลธรรมและวัฒนธรรมโดยทั่วไป ถ้าหากว่าเราจะอบรม หรือถวายความรู้ในเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรมทั่วไปแล้ว ต้องใช้เวลามากกว่านี้มาก ไม่ใช่เพียง ๓ วัน แต่ว่าเรามาอบรม ๓ วันนี้ เฉพาะในที่นี้ก็เพราะเรามีความมุ่งหมายที่จะถวายความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับศีลธรรมและวัฒนธรรม ขอเรียกสมัยใหม่สักคำเถอะ **"เฉพาะกิจ"** ซึ่งผมใช้ในที่นี้ว่าบางส่วนเฉพาะกิจอย่างไร ? ส่วนศีลธรรมนั้นเรามุ่งเอาคุณธรรม ๔ ประการ ซึ่งมีอยู่ในพระราชดำรัสดังที่ผมได้กล่าวแล้ว ส่วนวัฒนธรรมนั้น เรามุ่งเอาค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ที่เป็นคำปราศัยของท่านนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันนี้เป็นหลัก เรามุ่งเอาเท่านั้น

ในการประชุมถวายความรู้ในครั้งนี้ เราจะมุ่งเน้นหนักไปในทางชี้ความหมาย หรืออธิบายความชี้ความหมายหรืออธิบายความเป็นประการแรก ประกอบด้วยแนะแนวทางในการถ่ายเทความรู้หรือในการสอนประชาชนหมดหรือยัง ? และการปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมนี้ให้กลายเป็นคุณสมบัติของประชาชนในชาติให้จงได้ นี่เป็นความมุ่งหมาย เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกท่านได้รับทราบเรื่องนี้เรื่องความหมายหรือเนื้อถ้อยกระทงความในหัวเรื่องนั้น ๆ เราจะต้องมีความเข้าใจพอสมควร ถ้าไม่มีความเข้าใจ ก็พอสมควรแล้ว ถึงจะไม่ซาบซึ้งเข้าถึงจิตใจ และแนวทางถ่ายเทความรู้หรือสอนคนนั้น เขามีแนวทาง ๆ การปลูกฝังก็เช่นเดียวกัน เขามีแนวทาง ในแนวทางดังที่กล่าวนี้ ตามที่ผมค้นพบ ไม่ใช่เพิ่งมีเมื่อร้อยปี สองร้อยปีนะครับ มีมาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว

เพราะฉะนั้น เราจึงยึดหลักกันไว้ว่า สิ่งที่เราจะอบรมกันหรือถวายความรู้ในที่นี้จึงมีอยู่เป็นหลักใหญ่ ๆ ก็คือ การชี้ความหมายหรืออธิบายความของหัวข้อนั้น ๆ แต่ละข้อ ให้มีความรู้

พอสมควร และก็แนะแนววิธีถ่ายเทความรู้ แนะแนวการปลูกฝังความรู้ที่เขาได้รับนั้น ให้กลายเป็นเลือดเนื้อ ให้เป็นชีวิตจิตใจ ซึ่งผมใช้คำว่า เป็นคุณสมบัติประจำตัวของเขา นี่เป็นหลักที่มีความสำคัญ เราจะถือตามทัศนคติเดิมว่า เมื่อรู้สิ่งใดก็สอนสิ่งนั้นได้ดี เมื่อรู้สิ่งใดก็ปลูกฝังสิ่งนั้นได้ดี ผมได้วิเคราะห์แล้ว เห็นว่าจะไม่ได้ผลโดยสมบูรณ์ครับ ถ้าปราศจากแนวทางที่จะสอน ปราศจากแนวทางที่จะปลูกฝัง

ท่านทั้งหลาย การอบรมครั้งนี้เราแบ่งงานกันทำ เพราะทุกท่านได้ทราบแล้วว่า การอบรมของเรานี้ แม้จะมีชื่อว่าศีลธรรมและวัฒนธรรม เราก็มุ่งหมายเอาศีลธรรมและวัฒนธรรมเฉพาะกิจ คือ คุณธรรม ๔ ประการ และค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ดังที่กล่าวแล้ว คุณธรรม ๔ ประการนั้น ผมอาสาสมัครครับ เข้ารับภาระครับ ไม่มีใครขอร้อง ก็ใครเขาจะขอร้องเล่า ผมน่ะเข้ามาเอง ไม่ต้องมีใครขอร้อง ไม่มีใครจ้างวานและไม่มีใครเคี่ยวเข็ญ ผมทำด้วยความสมัครใจเอง เหมือนกับท่านทั้งหลายที่เข้ารับการอบรมครั้งนี้ มาเข้ารับการอบรมครั้งนี้ มาด้วย ความสมัครใจ นี่เฉพาะในเรื่องนี้

ในด้านวัฒนธรรม คือ ค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการนั้น ผมได้ขอความร่วมมือไปยังสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ขอวิทยากรท่าน เพื่อมาถวายความรู้ในการอบรมครั้งนี้ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดียิ่ง ท่านกรุณาส่งวิทยากรมาเพื่อถวายความรู้ตามที่ได้ขอร้องไป นอกจากนี้ ท่านเจ้าคุณพระเทพวรเวที รองเจ้าคณะภาค ๑๔ และเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ได้ทราบเรื่องนี้มีศรัทธาเลื่อมใสในกิจกรรมเป็นพิเศษครั้งนี้พร้อมด้วยญาติโยม ขอรับเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารทั้งเช้า ทั้งเพล และถวายน้ำปานะ ในเวลาบ่าย ทั้งสองเรื่อง สองรายนี้ เป็นเหตุให้ผมมีความเบาใจ และมีกำลังใจขึ้นบ้าง เพราะเป็นการแบ่งเบาภาระออกไป ผมอนุโมทนาสาธุการไว้และขอขอบพระคุณไว้ในที่นี้ด้วย

บัดนี้ ถึงโอกาสอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการอบรม หรือการถวายความรู้เกี่ยวกับศีลธรรมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะคุณธรรม ๔ ประการ และค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขอตั้งใจอธิษฐาน ขอให้กิจการครั้งนี้ จงสำเร็จด้วยดีและขอให้ทุกท่านที่เข้ารับการฝึกอบรมครั้งนี้ จงประสพความสำเร็จในกิจการนี้โดยทั่วกัน และขอให้ทุกท่านจงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั่วกัน ทุกท่าน เทอญ ฯ

* * * *

คุณธรรม ๔ ประการ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พุทธศักราช ๒๕๒๕

***

การสัมมนาครั้งนี้ เป็นการถวายความรู้เกี่ยวกับศีลธรรมและวัฒนธรรมบางส่วน อันหมายถึงคุณธรรม ๔ ประการ กับค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ที่กล่าวในเอกสารซึ่งได้ถวายแล้วนั้น

ที่มาของคุณธรรม ๔ ประการนั้น ทุกท่านคงจะทราบได้ว่ามาจากที่ใด คุณธรรม ๔ ประการนั้นมาจากพระราชดำรัสฯ ซึ่งมีหลักฐานยืนยันชัดแจ้งจะแปรเป็นอย่างอื่นมิได้ คุณธรรม ๔ ประการ เป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริขึ้น และทรงกำหนดไว้ด้วยพระองค์เอง หรือว่ามีแหล่งที่มาของคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนั้น ผมได้สืบค้นก็พบเค้าเงื่อนว่าคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ ที่ปรากฏในพระราชดำรัสนั้น มาจากพระพุทธวัจนะ คือคำสอนของพระพุทธเจ้า มีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎกคัมภีร์สังยุตนิกาย ที่แสดงถึงหลักธรรมของผู้ครองเรือนไว้สี่ประการ คุณธรรม ทั้ง ๔ ประการนี้ ถ้ากล่าวตามหัวข้อธรรมะ

ข้อที่ ๑ สัจจะ

ข้อที่ ๒ ใช้เป็นสองชื่อคือ ธรรมะ หรือทมะ แต่ว่าถือเอาความหมาย ทมะ

ข้อที่ ๓ ขันติ

ข้อที่ ๔ จาคะ

ทั้ง ๔ ประการนี้มีแหล่งมาจากพระพุทธวัจนะ หรือพระพุทธพจน์ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในขณะนี้เรากำหนดกันให้เป็นพระบรมราโชวาท ซึ่งทุกท่านคงจะได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง เรียกว่า พระบรมราโชวาททั้ง ๔ ประการ คือหมายถึงคุณธรรมทั้ง ๔

จากที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้เราจะเห็นได้ว่า คุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ ที่เรียกว่าฆราวาสธรรม หรือธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันของผู้ครองเรือนในพระราชดำรัสนั้น ได้ทรงอธิบายขยายความตามหัวข้อไว้บ้างแล้ว ซึ่งผมจะได้พูดให้ฟังสืบต่อไป

ในขั้นนี้ก็เพื่อได้ทบทวนให้ทราบว่า คุณธรรมทั้ง ๔ ประการมีอยู่ในพระราชดำรัสดังได้กล่าวแล้ว ก็เป็นอันว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้สำหรับผู้ครองเรือน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำมาเป็นคุณธรรมในพระราชดำรัส

การถวายความรู้นั้นก็หมายถึงการถ่ายเทความรู้ของผู้หนึ่งซึ่งมีความรู้ไปยังอีกผู้หนึ่งซึ่งยังไม่รู้ หรือรู้น้อยกว่า การถ่ายเทความรู้นี้เราบัญญัติกันในปัจจุบันว่า "**การสอน**" การถ่ายทอดความรู้นั้นเป็นคำที่ตรงกับสภาพในตัวของมัน การบรรยายในครั้งนี้ ผมจะได้ให้หลัก ทั้งในทางชี้ความหมายอธิบายความทั้งทางแนะแนว การถ่ายเทความรู้ หรือการสอน ทั้งแนวทางที่จะปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ประชาชน

การสอนหรือการถ่ายเทความรู้นั้น เราจะต้องยอมรับกันว่าสำหรับบุคคลและผู้ที่เกี่ยวข้องมีอยู่ด้วยกัน ๒ คน ซึ่งนับว่าเป็นตัวชูโรง หรือเป็นตัวหลักในเรื่องการสอน ๒ คน นั้นคือ ๑ ผู้สอน ๒ ผู้รับสอน ผู้สอนก็มุ่งจะให้ผู้รับสอนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ผู้รับสอนที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนก็มุ่งที่จะหาความรู้ความเข้าใจ ทั้งผู้ให้ผู้รับ มีจุดประสงค์ร่วมกันจะได้ผลเสมอไปไม่แน่ เราจะถือตามคติที่ถือกันมาแต่เก่าก่อน รู้สิ่งใดก็สอนสิ่งนั้นได้ดี เมื่อรู้สิ่งใดก็ปลูกฝัง สิ่งนั้นได้ดี ถึงจะไม่ได้ผลสมบูรณ์เสมอไป จะต้องมีอะไรเข้าช่วย ถ้าจะให้เกิดผลสมบูรณ์นั่นคือแนวทางกว้าง ๆ ในทางโลกแนวทางของการสอนนั้นมีมาก แม้จะรู้อยู่บ้างก็จะไม่พูดถึงเพราะตั้งใจว่าจะลองรวบรวม แนวทางการให้ความรู้โดยอาศัยหลักในทางธรรมขอเรียนไว้ด้วยว่า สิ่งที่จะนำมาถวายนั้น เป็นสิ่งที่ผมรู้และจำได้ที่ยังไม่รู้และจำไม่ได้ก็ต้องยกไว้ เพราะสิ่งที่รู้มาและจำได้มานั้นน้อยกว่าที่ยังไม่รู้เสียเป็นอันมากขอบอกตรง ๆ ไม่อับอายขายหน้าใคร เมื่อเป็นดังนี้ก็เป็นที่เชื่อแน่ได้ว่า ในครั้งนี้คงจะได้รายละเอียดที่พอจะถือเป็นแนวทางได้บ้าง แม้จะไม่สมบูรณ์แน่นอนนัก ไม่ใช่เพราะท่านรับไปไม่สมบูรณ์ เพราะผมเป็นผู้ให้ขอยอมรับว่าให้ไม่สมบูรณ์ ทำไมไม่ทำให้สมบูรณ์ ผมก็ต้องเอะอะว่าทำงานครั้งนี้ กระชั้นชิดมาก จะต้องค้นคว้าตามคัมภีร์ ในทางศาสนาอยู่ไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตามก็จะเพียรพยายามนำมาเท่าที่จะทำได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

บุคคล ๒ คน ผู้สอนและผู้รับสอนเกี่ยวกับการสอนเพียงเท่านี้ก็ดูไม่มีปัญหาอะไร ก็คน ๒ คน ครู ๑ ศิษย์ ๑ ก็แล้วกันไป คน ๒ คนนี่แหละเป็นตัวปัญหาและมีปัญหามากจะขอพูดถึงผู้รับสอนก่อน เราจะสอนใครก็นึกจะสอนก็สอนตามหลักธรรม ท่านบอกว่ามันง่ายเกินไปการที่จะสอนผู้ใดต้องใคร่ครวญ พิจารณาดูผู้ที่รับการสอนเสียก่อน หลักนี้เป็นหลักของพระพุทธเจ้าทุกท่านจะต้องรับทราบไว้ก่อนว่าผมจะไม่พูดทางโลก ทางโลกจะว่าอย่างไรเป็นเรื่องของทางโลกว่ากันไป จะถูกผิดไม่ว่ากระไร แต่ในที่นี้จะพูดทางธรรม อันเป็นหลักของพระพุทธเจ้า ซึ่งผมขอกล่าวอ้างหลักที่ทุกท่านเข้าใจเมื่อครั้งก่อนคือบอกวัตร เวลาสวดมนต์จบในเวลาเข้าพรรษา ซึ่งบัดนี้จะยังมีอยู่หรือไม่ผมไม่ทราบ ที่เราเรียกกันว่า พุทธกิจ ๕ ประการ ข้อที่ ๕ ระบุไว้ชัดแจ้ง **ปจฺจูเสว คเต กาเล** เมื่อเวลาใกล้รุ่งถึงแล้ว **ภพพาภพฺเพ วิโลกนํ** ทรงตรวจดูสรรพสัตว์หรือทรงตรวจดูสัตว์โลกที่เป็นภัพพบุคคลหรืออภัพพบุคคล นั่นคือพิจารณาถึงผู้ที่จะได้รับสอนนั้น พิจารณาถึงผู้รับสอนถ้าเห็นเป็นอภัพพบุคคลหรืออภัพพสัตว์ งดไว้ก่อน ถ้าทรงเห็นเป็นภัพพสัตว์ เสด็จไปสอนเลยทีเดียว

โดยไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะเป็นใคร เป็นคนสุภาพเรียบร้อยในปัจจุบันหรือเป็นคนกักขฬะ เกกมะเหรก ไม่ทรงคำนึงเพราะทรงเห็นว่าผู้นี้ ผู้ที่จะรับสอนนี้เป็นภัพพสัตว์หรือภัพพบุคคล นี่คือหลักใหญ่

อันที่จริงเราลืมหลักเหล่านี้กันเสีย หรือหากไม่ลืมก็ไม่เข้าใจ นี่คือพุทธกิจประจำวันของพระพุทธเจ้า ทรงปฏิบัติหน้าที่ในเวลาใกล้รุ่ง ถ้าในเวลากลางวัน ก็ทรงตรวจดูก่อนเราจะคิดว่ามนุษย์ก็เป็นคนเหมือนกัน เมื่อสอนคนนี้ได้ก็สอนคนนั้นได้ สอนคนหมู่นี้ได้ ก็สอนคนหมู่นั้นได้ เพราะเป็นคนเหมือนกันไม่ได้ "**ความไม่เหมือนกัน มันอยู่ในสิ่งที่เราเรียกว่าเหมือนกัน**" นี่เป็นหลักขอให้ทุกท่านกำหนดไว้ และใช้ได้รอบตัว การพิจารณาถึงบุคคลผู้รับสอนนั้น เราพิจารณากันในทางรูปได้เช่น สูงต่ำ ดำขาว อ้วนผอม คนขี้โรคไม่ขี้โรค อันนี้ไม่ใช่หลักของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้กำหนดคนแต่เพียงรูปกาย เศรษฐี มหาเศรษฐี กฎุมพี ทุคตะ มหาทุคตะ ไม่ได้ทรงกำหนดเลย การดูคนหรือพิจารณาคนดูตรงไหน ทำไมไม่เอารูปกายหรือรูปลักษณะ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่ารูปสัณฐานเอาที่ไหน กำหนดเอาข้างในตับไตไส้พุงหรือไม่ใช่ กำหนดเอาสิ่งที่มีอยู่ในภายในของคน ซึ่งไม่ใช่ส่วนร่างกาย หรือหมายถึงไม่ใช่รูปร่าง อันนั้นคืออะไร

สิ่งหนึ่งที่ผู้สอนจะต้องมีประจำ ๒ ประการคือ

๑. **นานาธิมุตฺติกิจ**

๒. **อินฺทฺริยปโรปริยตฺตกิจ**

ในข้อ ๑ นั้น หมายถึงอัธยาศัยที่แตกต่างกัน **นานาธิมุตติกิจ** ก็หมายถึง กำหนดให้รู้ว่าสัตว์โลกมีอัธยาศัยแตกต่างกัน ที่ว่า "มีลูกเหมือนตัวมีผัวเหมือนใจ" อาจจะมีแต่หมายความว่าเหมือนถอดพิมพ์เดียวกันนั้น ที่จริงมันใกล้ที่สุดเท่านั้น คือการกำหนดรู้อัธยาศัยของสัตว์โลก ทำไมจึงต้องรู้ คือต้องพลิกแพลง **อินทรียปโรปริยัตตกิจ** หมายถึงสิ่งที่จะต้องทำนั้น ต้องรู้ความยิ่งหย่อนในเรื่องอินทรีย์ของคนพร้อมทั้งอัธยาศัย คุณโทษ หรือบาปบุญคุณโทษที่มีอยู่ในคนแต่ตัวหลักนั้น **อินทริยะ** ก็คืออินทรีย์ **ปโรปริยัตตะ** ก็คือความยิ่งหย่อนของอินทรีย์ อินทรีย์คืออะไร ท่านได้ยินเสมอว่าอุปนิสัยอินทรีย์ อินทรีย์อุปนิสัย อินทรีย์ คือ **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** นั่นคืออินทรีย์ ๖ อินทรีย์นี้หมายถึงอินทรีย์ ๕ คือ **ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา**

เราต้องรู้อัธยาศัยของคน เพราะหากคนชอบคุยโม้ นี่คืออัธยาศัยของคน อย่าไปโกรธนะ เราต้องหาวิธี การรู้ความยิ่งหย่อนของอินทรีย์นั้น ความรู้อย่างนี้ พระพุทธเจ้าเคยทรงรอ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียว พระสาวกก็รอ รออะไร? รออินทรีย์ รอทำไม? อินทรีย์ยังไม่แก่ ถ้าอินทรีย์แก่ละก็ได้การ อันนี้สำคัญ "คนนี้ไม่ได้ความเลย สอนตั้งแต่เราหัวดำจนหัวหงอก ตั้งแต่เราฟันดีจนฟันหัก เหมือนตักน้ำรดหัวสาด" อย่าไปโทษเขาข้างเดียว บางทีสิ่งบกพร่องนั้นอยู่กับเรา ต้องกำหนดรู้จริตของคน ว่าคนในโลกนี้มีจริตเท่าไร จริตก็คือ สิ่งที่เป็นปรกติของเขามีอยู่ในธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๒ คือ จริต ๖

๑. **ราคจริต** **มีราคะเป็นปรกติ**

๒. **โทสจริต** **มีโทสะเป็นปรกติ**

๓. **โมหจริต** **มีโมหะเป็นปรกติ**

๔. **วิตกฺกจริต** **มีความวิตกเป็นปรกติ**

๕. **สทฺธาจริต** **มีความศรัทธาเป็นปรกติ**

๖. **พุทฺธิจริต, ญาณจริต** **มีความรู้เป็นปรกติ**

ท่านที่สอนคนได้ผลสำเร็จ มักมีอันนี้ เรื่องจับจริตของคนนั้น ต้องรู้ จะใช้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือนำมาใช้ปนกันก็ได้

ผมอยากให้ท่านลองไปทดสอบคนที่มาทำบุญตักบาตร ถือศีลฟังธรรมที่วัดเรานั้น ท่านลองพูดว่า "**โยมนี่เป็นคนราคจริต**" เขาจะตอบว่า "**หลวงพ่อผมแก่จะตายแล้ว ราคจริตอะไรเล่า**" ต้องดูเหนือดูใต้ แกไม่มีอะไรเลย ทำไมเราต้องดูคนที่จริตเพราะในการสอนคนนั้น เรามีหลักอยู่ ๒ ประการ คือ สอนเขาอย่างหนึ่งเพื่อส่งเสริม สอนเขาอีกอย่างหนึ่งเพื่อแก้ไข จึงต้องมีเครื่องมือหลาย ๆ อย่าง

การสอนศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตประจำวันของคนนั้น เราจะต้องใช้หลัก ๒ ประการ คือ "สอนเพื่อให้เขาได้บำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญ และสอนเพื่อให้เขาละสิ่งที่ควรละ" เราต้องจำให้ได้ แล้วใช้ให้ถูกต้อง

พระพุทธเจ้าก่อนที่จะตัดสินพระหฤทัย สั่งสอนเวไนยสัตว์นั้น ทรงพิจารณาใคร่ครวญดูประเภทของสัตว์โลก ว่าสัตว์ที่มีอยู่ในโลกนี้ ถ้าจะแบ่งเป็นประเภท ชนิดและกลุ่มในทางสติปัญญาหรืออินทรีย์ อุปนิสัย มีอย่างไรบ้าง ก็ทรงพบว่าสัตว์โลกนั้นแยกออกเป็น ๔ ชนิด ซึ่งเปรียบด้วยดอกบัวสี่เหล่า

ผมขอย้ำว่าบุคคล ๔ ประเภทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาตรวจดูด้วยพระญาณของพระองค์ เป็นเหตุให้พระองค์ตัดสินพระหฤทัยที่จะไม่เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า บุคคล ๔ ประเภทนั้น อยู่ในธรรมวิภาค หมวด ๔

ประเภทที่ ๑ **อุคฺฆฏิตญฺญู**

ประเภทที่ ๒ **วิปจิตญฺญู**

ประเภทที่ ๓ **เนยย**

ประเภทที่ ๔ **ปทปรม**

ประเภทที่ ๑ อุคฺฆฏิตญฺญู เป็นประเภทที่มีอินทรีย์อุปนิสัยแก่กล้าน่าประหลาด ท่านพวกนี้ผมได้ตรวจดู แกรู้เองไม่ได้ ต้องมีใครมาแนะ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้คำอธิบายว่า บุคคลประเภทนี้ เมื่อได้ยินได้ฟังอะไรเพียงเล็กน้อย เหมือนดอกบัวที่ขึ้นพ้นน้ำ พอต้องแสงพระอาทิตย์ก็บาน

ทันที ถ้าจะเปรียบบุคคล ขอยกตัวอย่าง คือ พระสารีบุตร เมื่อครั้งยังเป็น อุปติสสะปริพาชก **ได้ฟังพระอัสสชิเถระ** เทศน์ให้ฟังแต่เพียงหัวข้อว่า **เย ธมฺมา เหตุปภวา** ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด ฯลฯ เหมือนพระปัญจวัคคีย์ พระพุทธเจ้าตรัสสอนอนัตตลักขณสูตร ว่า **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** เป็น**อนัตตา** พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ไปไหนทั้ง ๆ ที่เป็นพระโสดาบันแล้ว ยังจับต้นชนปลายไม่ได้ ยังไม่เข้าใจความหมาย ต่อเมื่อพระพุทธเจ้า ทรงแสดงอธิบายว่าเป็นอนัตตานั้นอย่างไร รวมความว่าไม่อยู่ในอำนาจเป็นอาพาธ เป็นไปไม่ได้ตาม ปรารถนา

ประเภทที่ ๒ วิปจิตญฺญู มีปัญญาต่ำลงมา

ประเภทที่ ๓ เนยย หมายถึงผู้ที่พอจะแนะนำกันได้ แต่ต้องคอยบ่มคอยชี้แนะเสี้ยมสอน ให้เกิดความแหลมคม ต้องเพียรพยายามที่เรียกว่า เวไนยสัตว์ พอที่จะแนะนำได้

ประเภทที่ ๔ ปทปรม ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง อินทรีย์อุปนิสัยไม่มีพื้น สติปัญญาอ่อนเต็มที เหมือนเหล็กที่โบราณว่าไม่จับถ่าน จะชุบจะเผายังไงก็เอาคมไม่ได้ เผาแล้วก็ชุบแล้วก็ตีไม่เกิดความแหลมความคม เรียกว่า **ปทปรมะ** อันนี้ขอแถมว่า มีอยู่ในพระพุทธคุณว่า "**ปุริสทมฺม-สารถิ** คือบุรุษที่ฝึกได้ **ปุริสทมฺโม** และอีกอันหนึ่ง **ปุริสาทมฺโม** ซึ่งความหมาย ไม่เหมือนกัน"

พระพุทธเจ้าทรงตัดสินว่า ใน ๔ ประเภทนี้ได้ไว้ ๓ เสียไป ๑ ที่ ในคาถาอาราธนาแสดงธรรมที่ท้าวสหัมบดีพรหม กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "**สนฺติธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา**" อันนี้มุ่งไปหาบุคคล ๒ พวก เป็นข้อใหญ่ ผู้มีธุลีหรือกิเลสในปัญญาจักษุน้อย หมายถึงคน ๒ พวก **เนยยะ** ไม่แน่ **ปทปรมะ** ตัดออกไป ความจริงมุ่ง ๒ เหล่า บุคคล ๔ นี้ เปรียบด้วยดอกบัว ประเภทที่ ๑ เปรียบเหมือนบัวที่พ้นน้ำ ต้องแสงอาทิตย์ก็บาน ประเภทที่ ๒ เปรียบเหมือนบัวที่เสมอน้ำไม่ใช่ต้องแสงพระอาทิตย์แล้วบาน ต้องรออีก ๑ วัน ให้โผล่พ้นน้ำก่อน ประเภทที่ ๓ เปรียบด้วยดอกบัวที่อยู่ภายใต้น้ำ ไม่ใช่เสมอน้ำยังจะเจริญเติบโตต่อไป เพื่อพ้นน้ำได้ ส่วนประเภทที่ ๔ เปรียบด้วยดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ไม่เจริญงอกงาม ตกเป็นอาหารของปลาและเต่า

บุคคล ๔ นี้ ต้องเข้ามาอยู่ในข้อพิจารณาของผู้สอนด้วย ในอภิธรรมนั้นมีบุคคลอยู่ ๒ ประเภทที่น่าจะเกี่ยวข้องกับการสอน คือ

๑. อสังขาริกบุคคล

๒. สสังขาริกบุคคล

อสังขาริกบุคคล เป็นบุคคลที่ไม่ต้องอาศัยเหตุกระตุ้นเตือน คือเกิดขึ้นในบัณฑิตได้เองไม่ต้องมีใครกระตุ้นเตือนให้กระทำคุณงามความดี

สสังขาริกบุคคล ต้องอาศัยเหตุกระตุ้นเตือน ให้บุคคลกระทำคุณงามความดี

เหตุกระตุ้นเตือนให้บุคคลทำคุณงามความดี ได้พูดถึงหลักที่ปรากฏในคัมภีร์มีอยู่ ๔

๑. รูป รูปปฺปมาณิกา
๒. เสียง โฆสปฺปมาณิกา
๓. ความถูกต้อง ธุมมปฺปมาณิกา
๔. ประพฤติปอน ลูขปฺปมาณิกา

เหตุกระตุ้นเตือนนั้นมาถึง ๔ สาย ไม่ใช่รูปก็เสียง หรือเป็นตัว ธรรมะ ความสมควร ความถูกต้อง หรือความประพฤติปอน เห็นคนกับสัตว์เท่ากัน

อนุโมทนา ลักษณะเป็นการให้ศีลให้พร คำที่ปรารถนาดี แต่ความจริงเป็นพุทธวัจนะ เป็นพุทธานุญาต คำว่าอนุโมทนานั้น ไม่ใช่คำให้ศีลให้พร แต่อนุโมทนาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้นั้น เป็นคำสั่งสอน หรือเกี่ยวด้วยคำสั่งสอน ยังมีอีกเช่น

ธัมมีกถา หรือ **ธัมมกถา โอวาทกถา อนุสาสนิกถา ธัมมสากัจฉา ธัมมเทสนา อุปนิสินนกถา** ยังมีอีกคำหนึ่งที่ใช้มากคือ **สาราณียกถา** เข้าใจว่าจะพูดกันเกิดความพอใจ ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง อุปะนิสินนะกะถานั้น แปลว่า พูดกับผู้ที่เข้าไปนั่งใกล้ และต้องเกี่ยวเข้ามาในทางคำสอนไม่มากก็น้อย ในทางการสอนนั้นผู้ที่มาคุยนั้นเราควรให้อะไรติดตัวเขาไป เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น สมมติว่า ให้คาถาแก่ผู้มาสนทนา โดยให้กราบพระสามหน แล้วตั้งใจรับคาถาดังนี้

๑. มีเกินใช้
๒. ได้เกินเสีย

โดยให้ว่า ๙ จบ หรือเท่าจำนวนกำลังวันนี่ว่าโดยวิธีปลูกฝัง เราจะให้สิ่งใดเป็นนิสัยแก่ใครก็จะต้องปลูกฝังสิ่งนั้น โดยใช้หลักที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "**พหุลีกรณะ**" คือการกระทำเนือง ๆ หรือการกระทำให้มากขึ้น ซ้ำ ๆ นี่คือวิธีปลูกฝัง "***ภาวนา***" วิธีสร้าง

ธัมมีกถา ส่วนใหญ่จะเป็นการปรารภ การคุย ในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมะ คำว่า ธรรมะ ในที่นี้มุ่งไปในธรรม ๒ ประเภท **ธรรมที่ควรบำเพ็ญ** และ **ธรรมที่ควรละ** และยังมีธรรมกลาง ๆ ไม่ใช่บาป ไม่ใช่บุญ ไม่ใช่ตัวได้ตัวเสีย ธัมมีกถา ต้องเป็นเรื่องสั้น ๆ

ผมขอให้หลักง่าย ๆ เราจะต้องให้ความหมายหรืออธิบายความสั้น ๆ ให้รู้พอสมควร เพื่อให้เข้าใจหลักการสอน เรียกว่า **อรรถะ** บางอย่างมิใช่อันเดียวกัน อาจจะเป็นสอง เช่น สติระลึกได้ มีเป็น ๒ อย่าง ระลึกหน้าก็เป็นสติ ระลึกหลังก็สติ ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นมีเหตุมีผล ซึ่งผู้ฟังสามารถพิจารณาเห็นตามได้ ยังมีอุปมา - เปรียบเทียบ สาธก - ตัวอย่าง เรียงตามลำดับดังนี้

(๑) อรรถะ - ความหมาย
(๒) ประเภท - แยกประเภท
(๓) เหตุผล - อย่างไร
(๔) อุปมา - เปรียบเทียบ

(๕) สาธก - ตัวอย่าง

อุปมาและสาธกเป็นเครื่องช่วยให้ อรรถะ ประเภท และเหตุผลมีความชัดแจ้งยิ่งขึ้น การอุปมานั้นผู้ฟังต้องเข้าใจในคำอุปมานั้น ต้องรู้เรื่อง อุปมานั้น ผู้ฟังต้องเคยรู้เคยเห็นมาก่อน **สาธก** ต้องตรงเรื่อง เดี๋ยวนี้ต้องใช้สาธกกันทั้งนั้น คือ ทำตัวอย่างให้เห็นเป็นตัวอย่างของจริงหรือใกล้ของจริง **ธัมมสากัจฉา** มีหลักคือพูดเพื่อหาความรู้ เรียกว่าสนทนาธรรม เป็นวิธีให้ความรู้ชนิดหนึ่ง โดยไต่ถามและได้ตอบความรู้อันนั้น ต่างคนก็ต่างถามสอบถามกัน การสอบถามเพื่อทดลองความรู้กัน

ผมจะได้บันทึกถึงสิ่งเหล่านี้ไว้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการที่จะถ่ายเทความรู้ให้แก่ผู้อื่น ซึ่งถือได้ว่าปฏิบัติหน้าที่พระสงฆ์ และในหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต. ด้วย.

* * * *

ธรรมีกถาอวยพรปีใหม่ ปี ๒๕๒๗

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

✻✻✻

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

อาตมาได้รับอาราธนาจากนายแพทย์วิชนาถ เพชรบุตร แห่งโรงพยาบาลตากสิน กรุงเทพฯ ให้มากล่าวคำอวยพรแก่ประชาชนชาวไทย เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๗ ในรายการสุขภาพและอนามัยของสถานีวิทยุ ป.ช.ส. ๗

อาตมามีความเต็มใจที่จะมากล่าวอะไรบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ในวันขึ้นปีใหม่ ก่อนที่จะถึงตอนอวยชัยให้พร ตามความประสงค์ของผู้อาราธนา

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสสอนเวไนยชนไว้ว่า "**กาล** คือเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวมันเอง" หมายความว่า อันกาลเวลาเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติชนิดหนึ่งที่ท่านกำหนดไว้ว่า เป็นวัน เดือน ปี เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน แต่มามีส่วนสำคัญเกี่ยวกับชีวิตบุคคลทั่วไป ตลอดลงไปถึงสิ่งต่าง ๆ ด้วย จากพระพุทธวจนะข้อนี้ เป็นการระบุบ่งไว้แน่นอนว่า อายุขัย คือ กำหนดเวลาสิ้นอายุของบุคคล เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ ต้องประสบโดยทั่วกันมิคราวใดก็คราวหนึ่ง เพราะถูกเวลาบั่นทอนให้หมดสิ้นลงโดยลำดับ ไม่เฉพาะสรรพสัตว์ที่ถูกกาลเวลาบั่นทอนให้หมดสิ้นเท่านั้น แม้แต่ตัวกาลเวลาเองก็ถูกกาลเวลาบั่นทอนให้หมดสิ้นไปเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงได้เกิดวันใหม่ เดือนใหม่ ปีใหม่ ตามที่ทราบกันอยู่ทั่วไป เพราะชีวิตทุกชีวิตต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาลเวลา หรือเพราะเหตุที่กาลเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิต กาลเวลาจึงมีความหมายสำหรับชีวิตของบุคคลทุกคนไป การกำหนดกันว่าวันใหม่ เดือนใหม่ ปีใหม่ จึงเป็นสิ่งที่มีเหตุผลและมีความหมายสำหรับชีวิตของบุคคลแต่ละช่วงเวลา ชีวิตย่อมมีทางเดินของตัวเองซึ่งเรียกว่า "คลองแห่งชีวิต" บุคคลใดเดินอยู่ในคลองแห่งชีวิต บุคคล นั้นย่อมอยู่ดีมีสุข บุคคลใดไม่เดินอยู่ในคลองแห่งชีวิต บุคคลนั้นย่อมอยู่ชั่วกลัวทุกข์

อันคลองแห่งชีวิตซึ่งเป็นมูลฐานให้เกิดความอยู่ดีมีสุข มีหลายรูปหลายแบบ จะนำมาพูดเพียงบางรูปบางแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับรายการในขณะนี้ นั่นคือ ความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บในทางกายในทางใจ หรือเรียกเป็นคำเฉพาะว่า การมีสุขภาพอนามัยดี เป็นมูลฐานให้เกิดความอยู่ดีมีสุข ประการหนึ่งในหลายประการ และก็เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปว่า โรคภัยไข้เจ็บนั้น เมื่อยังไม่เกิดมีทางป้องกันได้ ครั้นเกิดขึ้นแล้วส่วนมากที่สุด รักษาให้หายได้ โดยอาศัยเภสัชโอสถหรือวัตถุโอสถ

ส่วนโรคในทางใจนั้น ส่วนใหญ่ที่สุดซึ่งมีมูลมาจากกองกิเลสนานาชนิดนั้น จะรักษาให้หายได้โดยอาศัยธรรมโอสถเป็นหลัก หมายความว่า เอาธรรมะเป็นตัวยารักษา พระพุทธเจ้าของเราตามพระคัมภีร์บางแห่ง ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นมหาเวชโช คือ เป็นหมอใหญ่ในการรักษาโรคในทางใจดังกล่าวแล้ว พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ทรงคุณานุภาพประหลาดอัศจรรย์นักหนา ทรงคุณานุภาพประหลาดอัศจรรย์อย่างไร อาตมาขออธิบายขยายความเกี่ยวกับเรื่องนี้สักเล็กน้อย กล่าวคือ ท่านผู้รู้ได้ประมวลอานุภาพพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาไว้ในที่แห่งหนึ่ง รวมเป็น ๔ ประการ คือ

๑. พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีอานุภาพนำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ออกจากความทุกข์หรือให้พ้นความทุกข์ ไม่ว่าความทุกข์นั้น จะเป็นความทุกข์ในโลกนี้ หรือความทุกข์ในโลกหน้า หรือความทุกข์คือ ชาติ ชรา มรณะ

๒. พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีอานุภาพนำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ได้รับความสงบกาย สงบวาจา สงบใจ

๓. พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีอานุภาพนำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ระงับดับความร้อนอันเกิดจากเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์เสียได้

๔. พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีอานุภาพนำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลาย ตลอดถึงความตรัสรู้เป็นที่สุด

เพราะพระธรรมทรงอานุภาพประหลาดอัศจรรย์ดังกล่าวนี้ จึงสามารถที่จะรักษาโรคทางใจทุกชนิดที่เกิดแก่สัตว์โลก หากเราได้ลองใคร่ครวญพิจารณาแล้ว จะเห็นเป็นความจริงดังกล่าวมา

วิธีที่จะป้องกันโรคภัยไข้เจ็บไม่ให้บังเกิด หรือวิธีที่จะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งในโรคทางกาย ทั้งในโรคทางใจ ตามหลักวิชาการในทางโลกกำหนดไว้เป็นหลักใหญ่ ๒ ประการ คือ การป้องกัน ๑ การเยียวยารักษา ๑ ตามหลักวิชาในทางธรรม กำหนดไว้เป็นหลัก ๒ ประการเช่นเดียวกัน คือ เพียรระวัง ๑ เพียรละ ๑ ตามหลักวิชาดังกล่าวนั้น จะพึงเห็นได้ว่า วิธีป้องกันโรคและวิธีรักษาโรคทางใจ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้หลายพันปีมาแล้ว ดังนั้น ตามที่ในทางพระคัมภีร์กล่าวยกย่องสรรเสริญว่า พระพุทธเจ้าเป็นหมอใหญ่ เป็นการถูกต้องและชอบด้วยเหตุผลอย่างที่สุด

ความมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ หรือความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ พระพุทธเจ้าทรงเห็นเป็นเรื่องมีความสำคัญประการหนึ่ง ในชีวิตประจำวันของเวไนยชน จึงตรัสสอนไว้ว่า "ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง" หมายความว่า ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เป็นตัวลาภอยู่ในตัวของมันเองด้วย และเป็นบ่อเกิดแห่งลาภผลประการอื่นอันสืบเนื่องมาจากความไม่มีนั้นด้วย

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ทั้งในทางโลกทั้งในทางธรรม คือว่า สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์หรือไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เป็นคลองแห่งชีวิต ผู้ที่เดินอยู่ในคลองแห่งชีวิต จะอยู่ดีมีสุข ผู้ที่ไม่เดินอยู่

ในคลองแห่งชีวิตจึงอยู่ชั่วกลัวทุกข์ ในวันใหม่ เดือนใหม่ ปีใหม่ ผู้ใดมีสิ่งที่ประจำตัวหรือประดับตัว ผู้นั้นชื่อว่ามีสิริมงคลเที่ยงแท้แน่นอนตลอดไป ไม่ว่าจะเป็นปีนี้ หรือในปีใดต่อไปข้างหน้า

ก่อนจบธรรมีกถาอวยพรปีใหม่ อาตมามีของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับเป็นของขวัญวันปีใหม่แก่คฤหัสถ์และบรรพชิตทั่วหน้า ของขวัญนี้เป็คาถาปลุกตัวเพื่อเข้าสู่ความดี โดยใช้วิธีสวดวันละกี่ครั้ง และจะเป็นเวลาใดก็ได้ แต่เวลาที่ดีที่สุดนั้น น่าจะเป็นเวลาก่อนล้างหน้าในตอนเช้า สำหรับคฤหัสถ์ให้ภาวนาว่า "**เกิดมาเป็นคน ต้องสร้างตนให้มีดี**" สำหรับบรรพชิตให้ภาวนาว่า "**บวชมาทั้งที ต้องสร้างดีให้แก่ตน**"

อาตมาขอตั้งสัตยาธิษฐานอำนวยพร ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า อันรวมเรียกว่าพระรัตนตรัย ขอได้โปรดดลบันดาลให้ประชาชนไทยจงอยู่ดีมีสุข เจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสารสมบัติ และประสบความสำเร็จในชีวิต ประสบความสำเร็จในกิจการ ตลอดปีพุทธศักราช ๒๕๒๗ นี้ เทอญ.

โอวาทเปิดการอบรม

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในคราวเปิดโรงเรียนอบรมพระสังฆาธิการระดับตำบลและวัด ภาค ๑๓
ณ ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา
วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๗

***

ท่านเจ้าคณะภาค ๑๓ พระเถรานุเถระและท่านพระสังฆาธิการระดับตำบลและวัด ทุกรูป

เบื้องต้น ผมขอแสดงความชื่นชมโสมนัสในการที่ท่านเจ้าคณะภาค ๑๓ ได้จัดให้มีการประชุมอบรมรับถวายความรู้ในด้านต่าง ๆ การอบรมนั้นเป็นสิ่งจำเป็น เฉพาะในฝ่ายภิกษุสงฆ์แล้วเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะอะไร เพราะบรรดาเจ้าอาวาสเจ้าคณะของเรานั้น ไม่มีวิชาพื้นฐานกำหนดไว้เหมือนทางราชการ เพราะฉะนั้นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดลงไปถึงรองและผู้ช่วยนั้น จึงมีพื้นฐานหรือฐานแห่งความรู้ไม่ไล่เลี่ยกัน จะเรียกว่าห่างไกลกันก็ได้ การที่จะยกระดับความรู้ที่ถืออย่างดีที่สุด ก็จะต้องตั้งเป็นโรงเรียนและดำเนินการสั่งสอนกันเป็นล่ำเป็นสัน แต่เรื่องนี้คณะสงฆ์ของเราก็ได้ดำเนินการมาแล้ว ที่เริ่มตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการขึ้น ซึ่งทุกท่านที่นั่งอยู่ในที่นี้ถ้าเป็นชั้นเก่าสักหน่อยก็คงจะเข้าโรงเรียนนี้มาแล้ว การเปิดโรงเรียนครั้งแรกนั้น ผมพูดได้ว่าเป็นชนิดเอาเป็นเอาตายทีเดียว เพราะใช้เวลามากเหลือเกิน เป็นการเข้าโรงเรียนจริง ๆ เรียกว่าโรงเรียนพระสังฆาธิการ และการเปิดกำหนดเวลาเอาไว้ว่า ตามโครงการหรือตามนโยบายมีเพียงครั้งเดียว ถัดจากนั้นก็ให้มีเป็นคราว ๆ ตามความจำเป็นและก็ไม่ต้องมากมายอะไรเกินไปนัก แต่ก็ต้องไม่น้อยเกินไปเหมือนกัน

ผมขอพูดในที่นี้เลยว่า คำว่าไม่น้อยเกินไปนี้ ถ้าที่ใดจะทำก็จะต้องไม่น้อยกว่า ๓ วัน ไม่เกิน ๑๐ วัน เพราะว่า อาจจะมีความจำเป็นอะไรบางอย่างต้องขยายเวลาโรงเรียนพระสังฆาธิการที่จะเปิดเป็นส่วนอย่างนี้ เราก็ได้กำหนดไว้ในโครงการให้มีการประชุมอบรมหรือเรียกว่าเข้าโรงเรียนเป็นคราว ๆ และ มหาเถรสมาคมก็ตั้งงบประมาณเรื่องนี้ไว้ เพื่อจะอุดหนุนในกิจการประเภทนี้ ไม่ใช่ว่าต้องให้เจ้าคณะผู้ที่จะไปทำงานต้องแบกภาระทั้งสองบ่า คือช่วยแบ่งเบาภาระทีเดียว นี่พูดถึงว่าโครงการของคณะสงฆ์เราเข้าใจเรื่องนี้ เพราะถือว่าใครเป็นอะไรขึ้นมาแล้วก็รู้เอาเอง เป็นเรื่องที่เราพูดแบบถ้าไม่แก้ตัวก็เห็นแก่ตัว ซึ่งมันเป็นไปไม่ได้ เพราะเมื่อเรารับหน้าที่อันใดขึ้นมาก็ต้องมีกิจกรรม

กิจการที่จะต้องทำหน้าที่ที่ท่านกำหนดไว้ ไอ้กิจการอันเป็นหน้าที่นั้นก็ทำตามความพอใจของเราไม่ได้ และจะบอกว่านั้นเป็นเจ้าอาวาส นั้นเป็นเจ้าคณะตำบล นั้นจะทำอย่างนี้จะมีอะไรเกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อหกสิบเจ็ดสิบปีอาจจะได้ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ บรรดาพระสังฆาธิการทุกระดับเขาวางรางให้เดินกัน ไม่ใช่ว่าเดินเอาตามความพอใจของตัว เขาวางรางไว้ให้เดินจะต้องเดินตามรางที่เขาวางไว้ ถ้าไม่เดินตามรางที่วางไว้เป็นยุ่งทุกแห่ง ไม่ว่าหนเหนือ หนใต้ หนกล้าง หนตะวันออก หนตะวันตกอะไรยุ่งทุกแห่ง เพราะว่าในปัจจุบันนี้ บุคคลไม่ใช่ว่าจะมีแต่ความเชื่ออย่างเดียวผิดถูกไม่รับรู้ ท่านว่าอย่างไรมาก็ทำไป ไม่ใช่อย่างนั้น ถ้าอย่างงั้นจริง ๆ มันก็สบายเหมือนกัน เดี๋ยวนี้คนผู้รับคำสั่งเขารู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก ไม่ใช่เขาไม่รู้ ถึงเขาจะไม่ก่อวิวาทอะไรให้เกิดขึ้นเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมคือของสังฆมณฑล เขาก็หมดความเคารพนับถือโดยจริงใจของเขา อะไรทำนองนี้

เพราะฉะนั้น เมื่อเราทุกท่านเข้ามารับหน้าที่ มีความรับผิดชอบและจะต้องดำเนินกิจการไปตามหน้าที่ กิจการที่กำหนดไว้ตามหน้าที่นั้นรู้เอาเองไม่ได้ทีเดียว จะต้องเล่าเรียนศึกษาเข้ารับการศึกษา หรือเข้ารับการอบรมหรือเข้ารับการชี้แจงแนะนำ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ พื้นฐานของพระเรานั้นเราก็ต้องยอมรับ ดังที่กล่าวแล้ว พื้นฐานเดิมนั้นมีมาไม่เท่ากัน ไอ้นี่มันก็เป็นไปแล้วต้องขอโทษอย่างผมนี่ ป. ๑ ก็ไม่ได้นะ สู้พวกท่านที่นั่งกันอยู่ไม่ได้ตั้งเยอะ ที่ท่านนั่งอยู่นี้อาจจะจบ ป.๔ ป.๖ เผลอ ๆ อาจจะอยู่ในชั้นมัธยมมั่งก็ได้ แต่ผมนี้ปอเดียวก็ไม่ได้ นี่แสดงถึงว่าพื้น แต่เราไม่ต้องห่วง ที่ว่าไม่ต้องห่วงนี้ เพราะแผ่นดินของเราคือประเทศไทยนั้นครับ เขารวมเรียกว่าแผ่นดินของเรา มีดงวิชามาก ไม่ได้หมายความว่ายืนอยู่ตรงนี้แล้วมองไปจนสุดลูกหูลูกตาไม่เห็นดงซักดงหนึ่งเลย เหมือนอยู่ในทะเลทราย ไม่ใช่ ดงวิชาของเรามีมาก ดงวิชาของเรามีทั้งทางโลกมีทั้งทางธรรมไม่ต้องห่วงครับ เมื่อมีดงวิชาอย่างที่กล่าวแล้ว ปัญหาก็เหลือแต่ว่าจะมีผู้สมัครเข้าดงไหม เข้าดงวิชานะเรื่องดงไม่ต้องเป็นห่วงผู้ที่สมัคร เข้าดงวิชานั้นจะมีไหม

ในปัจจุบันนี้ผมดีใจครับที่ว่า บรรดาพระสังฆาธิการของเรา ไม่ว่าจะเป็นระดับไหนส่วนใหญ่ที่สุดนั้นสมัครใจที่จะเข้าสู่ดงวิชา ไม่เหมือนเมื่อผมเป็นเด็กเป็นสามเณร ผมอยู่ในกรุงเทพฯไม่ทราบ ผมอยู่ตามหัวเมือง ถ้ามีเจ้าคณะแขวงเรียกประชุม สมมติว่ามีวัดอยู่ ๓๐ วัด จะมีผู้แทนนี่เกินกว่าครึ่ง จะมีผู้แทนเกินกว่าครึ่งนะ ทำไมจึงเป็นอย่างงั้นก็ไม่รู้เหมือนกัน ผมไม่ได้ถามท่านคุณไปทีเถอะแขวงเขาเรียกประชุมไปแทน ที่ผมว่านี่ บางครั้งผมเป็นลูกศิษย์ สมภารก็ต้องไปกับท่านบางครั้งท่านก็แทนเหมือนกัน บางครั้งอารมณ์ดีก็เหมือนว่า จะไปได้จึงไปรู้ว่าท่านเจ้าคณะแขวงบ่นอุบอิบเต็มทีว่า "ไปไหนกันหมดว๊ะ เวลานิมนต์ สวดมนต์ นิมนต์เทศน์ นิมนต์บังสุกุลละก็กูละเห็นไม่ค่อยขาด ได้เรียกประชุมทีไรละก็ กะร่องกะแร่ง" แกก็บ่นไปอย่างนั้นแหละครับ และก็ไม่ได้ประชุมทุกปีนะครับ บางทีปีละ ๒ หน เกือบจะยังไม่ครบนะครับ ผมอยู่วัดตั้งแต่ยังเล็ก ๆ ปีหนึ่งจะไปสักหนหรือสองปีถึงจะไป สักหนนี้มันชั้นเก่าน๊ะ นี่ผมเล่าให้ฟัง

แต่ในปัจจุบันนี้บรรดาท่านผู้รับผิดชอบในทางปกครอง ทั้งปกครองวัดปกครองคณะ สนใจมีมาก แต่ที่ว่าให้คุณไปแทนก็ยังมีบ้างตามธรรมเนียม แต่ก็ไม่มากมายอะไรนัก แต่ก็ยังมีให้เห็นเป็นพยานว่า ท่านมีความสนใจน้อยยังมีอยู่ ไม่ใช่ว่าหมดสิ้นไปจากผืนแผ่นดินไทย อย่าห่วงว่าจะหมดสิ้น ยังไม่ต้องห่วง ยังมีให้ดูอยู่ประปราย ไอ้นี่เป็นธรรมดาของสังคมในโลก ไม่มีสังคมใดที่จะบริบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ ต้องมีพิการ แต่ของเราในบัดนี้ ผมรับว่าดีขึ้นมาก เฉพาะในคราวนี้ก็อยู่ในเกณฑ์ที่ดีทีเดียว ท่านที่เข้ามารับการอบรมนี้ขอให้ถือว่าเดี๋ยวนี้เราเข้ามาสู่ดงวิชาแล้ว ผมเชื่อว่าทุกท่าน ถ้าใช้ความสังเกตและพินิจพิจารณา เราจะเห็นว่า ในปัจจุบันนี้การทำอะไรทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเข้าอาศัยหลักวิชาแล้ว ให้อนุมานเอา คาดคะเนเอา เดาเอา จะเป็นเดาแบบไหนก็ใช้ไม่ได้ทั้งนั้นครับ เมืองไทยเรา มี ไอ้เรื่องเดาหลายแบบนัก มันใช้ไม่ได้ จะต้องอาศัยหลักวิชาและความจริงก็น่าจะเป็นอย่างนั้น ผมจะไม่พูดถึง ให้หัวข้อกับทุกท่านไว้ว่าการทำอะไรทุกอย่างในโลกในบัดนี้ จะอาศัยหลักวิชา แม้ในการปกครองคณะสงฆ์ของเรา ก็อาศัยหลักวิชา อาศัยหลักวิชาเหมือนกัน ไม่ยอมให้ใครที่เข้ามารับผิดชอบทำอะไรได้ตามใจชอบ ต้องทำตามหลักวิชาที่ได้กำหนดไว้ที่ได้วางไว้ อันนี้ซิครับเราจะต้องศึกษาเล่าเรียน

เพราะฉะนั้น ประการแรก เราจะไม่รู้เราจะไม่เข้าใจ เราจะยังมีความเคลือบแคลงสงสัยซึ่งล้วนแต่เป็นชนวนที่ทำให้เราเกิดความรู้ผิดเห็นผิดและมีผลให้เกิดการกระทำที่ผิดพลาด การประชุมพระสังฆาธิการระดับตำบลและวัดในครั้งนี้ ก็เพื่อที่จะสร้างเสริมและขจัดปัดเป่าสิ่งที่เราเรียกว่า **วิชชา**และสิ่งที่เป็น**อวิชชา**

สิ่งที่เป็น**วิชชา**นั้น หมายถึง **สิ่งที่ควรรู้** บางทีไม่ใช่ควรรู้ ถึง**ต้องรู้** ต้องรู้นั้นหมายถึงการถูกบังคับ เพราะตัวเขา เขายังบังคับนี่ บางส่วนก็ควรรู้ ปัญหาว่า รู้ไปทำไม ? ก็รู้ไปเพื่อปฏิบัติภารกิจอันเป็นหน้าที่ของตน บรรดาท่านผู้ปกครองจะเป็นระดับไหนก็ตาม เป็นการปกครองวัดปกครองคณะ จะต้องมีหน้าที่อันหนึ่งเกี่ยวกับทางวิชา

หน้าที่ประการแรก ก็คือ **การสร้าง** สร้างความรู้ ประการที่สอง ก็คือ **การเสริม** ที่เขาเขียนหนังสือว่าส่งเสริมกับสร้างเสริม ขอทุกท่านอย่าเข้าใจว่าเหมือนกันนะ บางทีมันอันเดียวกัน ไม่ใช่หรอกครับ มีความหมายต่างกัน ทีเดียว ที่เขาเขียนว่าส่งเสริมนั้น หมายถึง สิ่งที่มีแล้ว จัดไว้แล้วทำไว้แล้ว แต่มันควรที่จะปรับปรุง ควรที่จะแก้ไข ควรที่จะยกระดับให้มันสูงขึ้น อันนี้ เราเรียกว่าส่งเสริมครับ แต่คำว่าสร้างเสริม ไม่อย่างนั้น เป็นคนละคำ สร้างคำหนึ่ง เสริมคำหนึ่ง **สร้างคือทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น** ทุกท่านจะต้องจำไว้นี่คือสร้าง **เสริม คือรักษาสิ่งที่มีหรือส่งสิ่งที่มีนั้นให้สูงขึ้น** นี่หมายถึงว่าเสริม **รักษา** อยู่ในประเภทเสริม แต่เป็นธรรมดา

เพราะฉะนั้น ถ้าทำต้องทำให้สูงขึ้น ทำให้กว้างขึ้น แต่ว่าการเสริมนั้น เราก็ใช้หลักธรรมชาติ นี้แหละครับ หลักหนึ่งเขาเรียกว่าเสริมบน เสริมยอด อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเสริมฐาน

เสริมบนทำให้สูง เสริมฐานทำให้กว้าง จะเอาแบบไหน นี่งานแบบนี้ ต่อไปทุกท่านจะต้องประสพและต้องปฏิบัติว่าควรจะทำให้สูงเสริมให้สูง หรือว่าให้กว้างไว้ กำหนดให้ได้ว่ามันเหมาะจำเป็นอย่างไร นี้พูดถึงว่าในเรื่องสร้างเสริม ขัดเกลา ขัดเกลานี่หมายถึงว่า เอาวิชา เมื่อกี้นี้เป็นฝ่ายวิชชา

ทีนี้ก็อวิชชา ตัวอวิชชานี้ร้ายมาก อยู่ที่ไหนเสื่อมที่นั่น อยู่วัด วัดก็เสื่อม อยู่บ้าน บ้านก็เสื่อม อยู่เมือง เมืองก็เสื่อม ไอ้ที่ร้ายจริง ๆ ไอ้อวิชชาตัวนี้ขอให้จำไว้เถิดครับ ทำไมจึงต้องจำ จำไว้เพื่อจะได้ช่วยกันสร้างเสริม ดูแลรักษา กำจัดปัดเป่า หน้าที่ ๓ ประการนี้ ถ้าเจ้าคณะเจ้าอาวาสนำไปเลือกใช้ให้เหมาะกับกาลเทศะ ให้เหมาะสมกับภูมิประเทศเหตุการณ์ หน้าที่ ๓ ประการนี้ เป็นคุณมหาศาล หน้าที่ ๓ ประการนี้แหละครับ ที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคง ไม่ต้องไปหาอะไรที่ไหนให้มันยุ่งยาก เอามันง่าย ๆ อย่างนี้ เท่านี้แหละครับไม่มากมายอะไร แต่ความจริงผมพูดกับท่านอย่างนี้ก็ดูเป็นธรรมดา แต่หน้าที่ ๓ ประการนี้ ถ้าพูดถึงเมื่อหลายพันปีมาแล้ว นักปราชญ์ในทางมหาชน (ขอเรียกสำนวนใหม่ว่านักปราชญ์ในทางสังคมเถอะ) เขาพูดมาหลายพันปีแล้วว่า หน้าที่ ๓ ประการนี้ สำคัญอย่างยิ่งยวด และต่างก็เห็นว่า หน้าที่ ๓ ประการนี้ละ ที่จะสร้างโลก รักษาโลก คุ้มครองโลก

เพราะฉะนั้นในลัทธิศาสนาพราหมณ์บัญญัติเป็นพระเจ้าเลย เรียกว่าพระเจ้าทั้งสาม เหมือนไตรลักษณ์ของเรา องค์ที่หนึ่งพระพรหม พระพรหมผู้สร้างอย่าลืมนะ องค์ที่สองพระศิวะ ไทยรู้จักในนามพระอิศวร ผู้รักษารวมทั้งทำนุบำรุงไปด้วย พระวิษณุไทยรู้จักกันในนามว่าพระนารายณ์ มีหน้าที่กำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยและเป็นหลักโลก ผมเชื่อว่าจะเป็นหลักโลกอีกต่อไป ถ้าโลกนี้อยู่ในลักษณะปรกติแล้ว นี่จะเห็นไหมครับ เขายกย่องเป็นเทพเจ้าผู้สร้าง เทพเจ้าผู้รักษา เทพเจ้าผู้มีหน้าที่กำจัดปัดเป่า (ผมก็ขอแถมอีกนิดหนึ่ง เพราะเขากำหนดให้ ตารางเขาว่าจะ ๑๐ โมง หรือจวน ๑๐ โมง ไม่ถึง ๑๐ โมงจะแก้ก็ไม่ได้ ก็ว่าเรื่อยไปก่อน) มีพระองค์หนึ่งองค์สุดท้าย มีหน้าที่กำจัดปัดเป่า (ฟังตรงนี้ก็ไม่มีอะไร ทุกท่านเราจะกำจัดปัดเป่าสิ่งใดนั้น นี่มันบอกเราได้ บัดนี้ใช้อะไร ถ้าเป็นสอนวิชาผมจะถามท่านเดี๋ยวนี้ แต่นี่เขาเกณฑ์ให้พูดในพิธีเปิดก็ไม่ถามกันละ ไอ้ปัดซิใช่ ก็ง่าย ๆ) ทุกท่านก็รู้ เรื่องปัดนั้นมันต้องใช้มือใช้เท้า ต้องใช้มือใช้เท้าปัด นี่ละครับ จะต้องใช้มือใช้เท้า เป่าละ มันก็ไม่ยากเย็นอะไรเลย เป่านี้ก็ต้องใช้ปากซิ เท่านั้นแหละ ท่านจะปัดเป่าสิ่งใดก็ต้องให้พร้อมใช้มือใช้เท้าไหวไหม ไม่ไหวต้องเอาปากเข้าช่วย ถ้าปากก็ไม่ไหว ๆ ก็เอาโยนทิ้งทะเลไป เลิกกันเลย ใช้เป่า ๆ ไม่ไหว ใช้ปากไม่ไหว ใช้เป่าก็ไม่ไหว ก็ต้องใช้มือใช้เท้าเข้าช่วย ไอ้นี่กว้างนี่ครับและฟังตรงนี้บทบาทสำคัญว่าวัดเราใช้ตรงไหม อย่าบอกผมเลยว่าตรงไหน ผมก็ขัดคอทันทีเลยว่าไม่จริง ใช้บ้าง ถ้าเราใช้หลักอันนี้จริง ประชาชนของเราจะดีขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในการทหาร ทั้งในการเศรษฐกิจ ทั้งในการสังคม และการเมือง

เพราะฉะนั้น หลักเหล่านี้ครับ เราก็จะต้องนำไปใช้ในหน้าที่ของเรา สิ่งเหล่านี้ เราต้อง

ยอมรับว่าเรารู้ไม่ได้ จะต้องได้รับการถ่ายทอด ๆ เป็นประการแรกทางเดียวหรือไม่ใช่ครับ การคิดนึกตรึกตรองหาร่องทางเพียงแต่รับการถ่ายทอด ก็รู้กันว่ารับจากผู้อื่นสิ่งอื่นก็มากมายแล้วครับ มาคิดนึกตรึกตรองเอาพระนิพพาน อีกทางหนึ่งท่านอธิบายกันว่าเกิดจากการฝึกฝนหรือทดลอง ไม่รู้ใครเป็นครูอธิบาย เดี๋ยวนี้ไอ้ภาวนามยปัญญามาได้ลูกนี้เสียแล้ว แต่ความจริงเนื้อของท่านไม่ใช่ลูกนี้ครับ ก็ไม่ว่าหรอกครับ เอา ๆ มันไปก่อน

เพราะฉะนั้น จะไปวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นนักเทศน์เป็นนักวิชา ในเรื่องความรู้กัน ยังมีอีกข้อหนึ่งนะครับ ยังมีอีกอันหนึ่งครับเป็นพุทธวจนะเสียด้วย **ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ** คือการกระทำของเราให้เกิดปัญญาคือความรู้ ไม่ใช่ฝึกฝนอบรมคือการกระทำทุกอย่าง ทำให้เกิดปัญญาได้ แต่ว่าเราต้องสังเกตนะครับ ต้องสังเกตให้เกิดความรู้ได้ มีตัวอย่างเยอะ อันนี้ เราจะเห็นว่าได้ทางให้เกิดความรู้ของเรานั้นมากมาย ท่านทั้งหลายเราจะใช้หูใช้ตาเท่านั้นไม่พอ ผมก็เคยท้อเอาละครับเอาอย่างไม่พอ หูก็คอยจะเชือนไม่ค่อยจะฟังสิ่งที่เป็นวิชา ตาก็คอยจะแชเสียด้วย คอยจะแช สิ่งที่เป็นวิชาความรู้ละก็ไม่ค่อยจะดู เป็นวิชาความรู้ไม่ค่อยเอา ผมเคยถามเจ้าอาวาสองค์หนึ่ง "*ท่านพระครู โอ้โฮ ข้างที่นอนนั่นกองหนังสือเยอะเลย อ่านทุกวันไหม*" "*พระเดชพระคุณบางทีเดือนก็ไม่ได้อ่าน กองไว้อย่างงั้นเอง*" องค์นี้น่านับถือ คือพูดตรง ๆ กองไว้อย่างงั้นเอง ไม่ได้อ่านก็ยังดี วันดีคืนดีอาจจะหยิบอ่านบ้าง อันนี้แหละครับมันเป็นเรื่องที่เราจะต้องขวนขวายกันสิ่งเหล่านี้ครับ จะต้องแก้ไขด้วยการเข้ามาสู่ดงวิชาอย่างท่านทั้งหลายที่ได้เข้ามาสู่ดงวิชาแล้ว พยายามครับเก็บเอาไป เก็บวิชาเอาไปนี่ซึ่งเปรียบด้วยดอกผลหรือสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ นั้นเอาไปเพื่อเอาไปใช้ ทุกท่านผมอยากจะเรียนเตือนว่าพระเรานั้นยิ่งเป็นสมภารเจ้าวัดเจ้าคณะ อยู่ในฐานะเป็นครูคนนะครับ ผมไม่ได้หมายความเป็นครูของชาวบ้านนะครับ สมภารเป็นครูของพระลูกวัด เจ้าคณะเป็นครูของบรรดาเจ้าอาวาส เขามีอะไรไม่เข้าใจยังไม่รู้ไม่เข้าใจถามได้ ชี้แจงได้ ไม่ใช่ว่าถามขึ้นมาทีไรละก็ หลวงพ่อบอก "*เออ ข้อนี้ข้าก็ยังสงสัยอยู่เหมือนกัน*" เลยไม่ได้อะไรไป หลวงพ่อสงสัยอยู่ตลอดปี ถามเรื่องนี้ "*เออ ๆ อันนี้เรื่องนี้ ข้าก็ยังสงสัยอยู่นะ อย่าเอาไปเลย*" คำว่าสงสัยมันทุเรศ ความจริงนั้นไม่รู้ บุคคลผู้อยู่ในฐานะเป็นครูแล้ว ต้องรู้พอสมควร

ความจริงถ้าพูดตามหลักพระพุทธศาสนาแท้ ๆ พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า พุทธสาวกนั้นจะต้องเป็นพหูสูตร เรียกพหูสูตรได้ยินได้ฟังมาก และท่านเป็นพหูสูตจริง ๆ นะครับ ผมเคยสรุปพหูสูตว่า คนอย่างไรจึงเรียกว่าเป็นพหูสูต นี่ไม่อ้างคัมภีร์ต่าง ๆ ไม่ไหวมากนักหลายแห่ง คนอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นพหูสูต ทุกท่านเอาไปพิจารณาตัวเอง ถ้ายังไม่ครบเรียกว่า เป็นพหูสูตยังไม่ได้ เป็นชื่อว่าอยู่ในแนวของพหูสูตได้ ผมเคยสรุปหลักเอาไว้ว่า คนที่จะชื่อว่าเป็นพหูสูตรนั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ ๔ ที่เรียกว่าเป็นพหูสูต คือ

๑. **ฟังรู้** ฟังคนอื่นพูด นี่รู้ดี ฟังรู้เรื่อง เอาข้อต้นง่าย ๆ แต่อย่านึกว่า ง่ายนะครับ

๒. **ดูออก** ไม่ต้องฟัง ใช้ดู ดูออก รู้ทีเดียว เขาเรียกว่าดูออกอ่านออก นี้ข้อหนึ่ง เป็นกลอนครับผมผูกเอาเอง

๓. **บอกถูก** คนที่เป็นพหูสูตรนั้น ต้องบอกได้ถูกต้องนะครับ อย่าไปคุยเฟื่องว่า ทำอย่างงั้นทำอย่างงี้ ทำอย่างไรครับ ? ทำให้ดูอีกที ทำไม่ได้เหมือนกัน ใช้ไม่ได้ อย่างว่า ยถา สัพพี มันต้องว่าให้เป็นวรรคเป็นตอนซิ มีที่ขึ้นที่ลงซิ จะว่าแบบไม่มีหูรูด ว่าได้เหรอ นี้แหละครับ ที่วัดสามพระยานี้ มีพระบางองค์ท่านถาม จะให้ผมบอกที ท่านพระครูครับ ว่าอย่างไรครับ ลองว่าให้ฟังซิ พระครูองค์นั้นเดินหนีเลยครับ ก็ผมรู้นี่ มันก็ว่าไม่ได้ แต่ไปสอนคนอื่นได้ ตัวเอง ก็ว่าไม่ได้ นี่แหละยถานี่แหละ ไม่ใช่ว่าไม่ถูก ให้เป็นวรรคเป็นตอนนะ ให้เป็นวรรคเป็นตอนว่าไม่ถูกเว้ย นี่แหละครับเรียกว่าบอกถูกจะต้องมีครับ

๔. **ทำเป็น** ด้วยครับ นี่ซิครับหนัก

เพราะฉะนั้น คนที่จะเป็นพหูสูตจะต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ:-

๑. **ฟังรู้**
๒. **ดูออก**
๓. **บอกถูก**
๔. **ทำเป็น**

ท่านทั้งหลาย ถ้าทุกท่านที่ประชุมในครั้งนี้มาเข้าสู่ดงวิชาแล้ว ถ้ากลับไป ทุกท่านจะมีคุณสมบัติหรือองค์สมบัติที่ผมกล่าวนี้ติดตัวไป ท่านทั้งหลายคุ้ม ไม่ใช่คุ้มทุนอย่างเดียวนะครับ ผมบอกเดี๋ยวนี้เลยเชียวได้กำไรมหาศาล ทั้งแก่ตัวท่านทั้งแก่การคณะสงฆ์ ขอโทษเถอะ ผมเปลี่ยน ทั้งแก่ตัวท่านทั้งแก่พุทธจักร ทำไมผมจึงเปลี่ยนใช้พุทธจักร คณะสงฆ์นี้ อยู่ในวงแคบนะ พุทธจักรซิครับ ผมเคยพูดไปแล้ว และเคยสอบแล้ว ว่าจำไม่ได้ ผมพูดมานานแล้วในเรื่องพุทธจักร

คำว่าพุทธจักรนั้นประกอบด้วยส่วน ๓ ส่วน เป็นองค์พุทธจักร คือ :-

๑. **พระพุทธศาสนา**
๒. **สังฆมณฑล**
๓. **วัดวาอาราม**

๓ ส่วนนี้ ประกอบเข้าด้วยกันกับในปัจจุบันนี้เป็นองค์พุทธจักร พวกเราจะต้องรับผิดชอบ เพราะฉะนั้น การประชุมครั้งนี้ ผมจึงเชื่อว่าจะได้ผลตามความประสงค์ตามความมุ่งหมายของท่านเจ้าคณะภาค ผมขออนุโมทนาสาธุการไว้ ณ ที่นี้ด้วย และบัดนี้เป็นเวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการประชุมอบรมของโรงเรียนพระสังฆาธิการตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขอให้ท่านพระสังฆาธิการทั้งหลายจงเจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตราย และอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย มีสติปัญญามีกำลังกายกำลังใจ สามารถที่จะเข้ารับการอบรมให้สำเร็จลุล่วงตามความมุ่งหมาย

ของภาค ๑๓ นี้โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

****

อนุสรณ์กถา

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๗

***

ทางวัดจักรวรรดิราชาวาสได้แจ้งว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส ทางวัดและคณะบุคคลผู้มีความเคารพนับถือในเจ้าประคุณสมเด็จฯ จะจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล ในฐานะที่ข้าพเจ้ารู้จักกับเจ้าประคุณสมเด็จฯ มาตลอดเวลาอันยาวนาน จึงใคร่ขอลายลักษณ์อักษรจากข้าพเจ้า เพื่อรวมพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์สำหรับงานดังกล่าวข้างต้น เมื่อข้าพเจ้าทราบความประสงค์ของทางวัดแล้ว จึงตอบรับด้วยความยินดีและเต็มใจที่จะฉลองศรัทธาทางวัด แต่มีเงื่อนไขว่าจะเขียนตามความต้องการของข้าพเจ้า เป็นสิ่งละอันพันละน้อย เกี่ยวกับเจ้าประคุณสมเด็จฯ สุดแต่จะเห็นว่าควรนำมาเขียนไว้ และการที่ข้าพเจ้าเขียนอนุสรณ์กถานี้ เพราะปรารภเหตุหลายประการด้วยกันกล่าวคือ

(๑) ข้าพเจ้ายังจำถ้อยคำของท่านผู้หนึ่ง ซึ่งแต่งเป็นคำกลอนไว้ว่า "**คนดีตาย เหมือนไทรร่มมาล้มหัก อาลัยรักนำรำลึกนึกสงสาร**" การถึงมรณภาพของเจ้าประคุณสมเด็จฯ เหมือนไทรร่มมาล้มหักจริง ๆ เพราะท่านเป็นคนดีรอบตัว คือมีความดีหลายทาง ทั้งยังมีชีวิตอยู่ได้เป็นที่พึ่งของผู้อื่นซึ่งมีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตหลายรูปหลายแบบ ถ้าได้อ่านในหนังสือตอนที่เกี่ยวด้วยชีวประวัติของท่านแล้ว จะเห็นได้ชัด บุคคลที่เคยได้พึ่งพิงก็หมดที่พึ่งพิง บุคคลที่ยังไม่ได้พึ่งพิงก็ไม่มีโอกาสที่จะพึ่งพิง เพราะไทรร่มมาล้มหักเสียแล้ว สำหรับข้าพเจ้าเองไม่เชื่อหูเมื่อมีคนมาบอกว่าเจ้าประคุณสมเด็จฯ มรณภาพเสียแล้ว จึงขอให้ถามไปยังวัดจักรวรรดิราชาวาส ก็ได้รับการยืนยันว่าจริง ข้าพเจ้าตกใจและใจหาย เพราะได้พบกันอยู่เมื่อไม่กี่วัน วี่แววแห่งการตายก็ไม่มีให้เห็น เกิดความอาลัยและสงสารท่านอย่างยิ่ง เพราะไปนึกเอาเองในขณะนั้นว่า แม้ท่านจะมีอายุ ๘๖-๘๗ ปีแล้วก็ตาม ควรจะอยู่ต่อไปได้อีก ยังไม่ควรตาย ปัญหาเกิดขึ้นในใจว่า เมื่อยังไม่ควรตาย ทำไมจึงตาย ปัญหาข้อนี้ทำให้บรรเทาความรู้สึกที่ว่ายังไม่ควรตายไปได้บ้างพอสมควร เพราะชีวิตไม่มีนิมิตเครื่องหมาย

(๒) ข้าพเจ้ารู้จักกับเจ้าประคุณสมเด็จฯ ตั้งแต่เรายังเป็นมหาเปรียญด้วยกัน ความรู้จักในเบื้องต้น ๆ กลายมาเป็นความใกล้ชิดสนิทสนม ข้าพเจ้าถือว่าท่านเป็นกัลยาณมิตรชั้นพี่ มีความเคารพนับถือในท่านในเชิงความรู้ เมื่อก่อนข้าพเจ้าเคยเรียกท่านต่อหน้าว่า "**อาจารย์ใหญ่**" ตามพระเถระรูปหนึ่ง ซึ่งเคยเรียกท่านเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะประจักษ์ชัดว่า ท่านเป็นคลังแห่งความรู้ ทั้งในทางความรู้หลัก ทั้งในทางความรู้เกร็ดในเรื่องต่าง ๆ ไม่เฉพาะความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีเท่านั้น มีความรู้รอบตัวอย่างน่าสรรเสริญ เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ด้วยแล้วถนัดทีเดียว ไม่เฉพาะภายในประเทศ แม้ของหลายประเทศก็เล่าให้ฟังได้ ข้าพเจ้าได้ยินมาเอง

ท่านเป็นผู้ไม่อิ่มในการที่จะแสวงหาความรู้ ทั้งในทางอ่านตำราและในทางรู้เห็นด้วยนัยน์ตาของตนเอง ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าเคยสัพยอกท่านว่าเจ้าประคุณสมเด็จฯ ก็มีอายุมากแล้ว การเดินทางไปต่างประเทศน่าจะสังวรไว้บ้าง ท่านตอบทันทีว่ามันเป็นเรื่องอยากรู้อยากเห็น เอามาเป็นความรู้ความคิด แก่พอไปได้ยังนึกอยากไปอยู่ มัวชักช้าจะแก่จัดขึ้นแล้วไปไหนไม่ได้เลย ความอยากรู้อยากเห็นเป็นสมบัติของนักปราชญ์ ท่านมีนามเดิมว่า "**ธีร์**" ซึ่งแปลว่า **นักปราชญ์** ท่านมีคุณสมบัติในเรื่องนี้สมกับชื่อเดิมของท่าน เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์อยู่

ในครั้งหนึ่ง เมื่อเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในประเทศไทยใหม่ ๆ เราทั้งสองกำลังเป็นมหาเปรียญอยู่ได้สนทนากันถึงเรื่องนี้ ท่านให้ทัศนะว่า ระบอบประชาธิปไตย แบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นสิ่งที่ถูกต้องและสมควรที่สุดสำหรับประเทศไทย ท่านว่าไม่เป็นห่วงแต่ที่เป็นห่วงอยู่นั้นคือเรื่องคณะราษฎร์หรือคณะผู้ก่อการทำการเปลี่ยนระบอบการปกครองนั้น ต่อไปจะต้องแตกแยกกันเอง ข้าพเจ้าค้านท่านว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะบุคคลกลุ่มนี้ร่วมเป็นร่วมตายกันมา ท่านพูดว่าบุคคลคณะนั้นประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่ม วัตถุประสงค์หรือจุดประสงค์ร่วมกันจึงรวมกันได้ ครั้นบรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือจุดประสงค์แล้ว เครื่องรัดรึงให้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ก็หมดไป ความแตกแยกก็เกิดขึ้นแทนแนวประโยชน์ขัดกันเกิดขึ้นในระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ที่ขัดกันนั้นอาจเป็นไปทางความคิดเห็น หรือในทางวัตถุ หรือในทั้งสองทาง ข้าพเจ้าสงสัยและถามท่านว่าท่านมหารู้ได้อย่างไรว่า จะเป็นตามที่ท่านมหาห่วง ท่านตอบทันทีว่า ประวัติศาสตร์มันบอก ดูเหมือนท่านจะเดาใจข้าพเจ้าออกว่าไม่เชื่อตามที่ท่านพูด ท่านจึงเติมว่าให้คุณมหาคอยดูต่อไป ครั้นต่อมาความจริงปรากฏว่าคณะราษฎร์หรือคณะผู้ก่อการ ได้แตกแยกเป็นกลุ่มจริงตามที่ท่านเคยเป็นห่วงหรือวิตกไว้ ข้าพเจ้าจึงต้องเชื่อตามคำพูดของท่าน และเลยถือเป็นคติอยู่ว่า ความเป็นกลุ่มก้อนของกลุ่มชน ประโยชน์ขัดกันเมื่อใด ไม่ว่าจะเป็นในทางความคิดเห็นหรือในทางวัตถุหรือในทั้งสองทาง เมื่อนั้น ความเป็นกลุ่มก้อนก็ต้องแตกแยก ครั้นนานมาพอสมควร ข้าพเจ้า เคยพูดกับท่านว่า ที่ท่านเคยห่วงหรือวิตกดังที่เคยพูดไว้เป็นความจริง ท่านยิ้ม ๆ แล้วก็พูดว่า ประวัติศาสตร์มันบอก ข้าพเจ้าอนุมานเอาว่าท่านมีความรู้ในเรื่องเปลี่ยนระบบการปกครองในต่างประเทศพอตัวทีเดียว

(๓) ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่เป็นนิตย์ว่า เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นบุคคลที่ทางพระศาสนา เรียกว่า **ลกฺขิโก** คือ **เป็นคนมีคะแนน** คือ ท่านมีทุนเดิมเป็นสมบัติติดตัวมาดี ที่เรียกว่า **ปุญฺญาภิสังขาร** บ้าง เรียกว่า **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** บ้าง เรียกว่า **กตปุญฺโญ** บ้าง **ปุญฺญาภิสังขาร** แปลว่า มีบุญเป็นตัวปรุงแต่งให้เป็นคนดี อยู่ในฐานะที่ดี **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้ในชาติปางก่อน **กตปุญฺโญ** แปลว่าได้กระทำบุญแล้ว ตัวบุญที่กล่าวในที่ต่าง ๆ นี้เอง เราเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า วาสนาบารมีหรือบุญญาบารมี ทุนเดิมที่เป็นสมบัติ ติดตัวท่านมานั้น จูงให้เกิดคุณธรรมที่สำคัญในชาติปัจจุบัน อีกข้อหนึ่ง คือ **อตฺตสมฺมาปณิธิ** การตั้งตนไว้ชอบ ประกอบตนไว้ในทางที่สมควร ตัวบุญกับตัวอัตตสัมมาปณิธิ เป็นตัวอุปถัมภ์ค้ำชูให้ท่านมีความสุข ความเจริญและเข้าสู่ฐานะที่สูงส่งมาโดยลำดับ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์รู้อยู่โดยทั่วกัน ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรับอาราธนาไปร่วมประชุมที่วัดจักรวรรดิ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพของท่าน ได้ฟังรายงานที่ท่านเจ้าพระคุณพระราชธรรมเมธี ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส รายงานต่อที่ประชุมมีความตอนหนึ่งว่า "มีเงินที่ท่านเจ้าภาพต่าง ๆ ได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายเจ้าประคุณสมเด็จฯ ซึ่งเหลือจากการบำเพ็ญกุศลต่างวาระกัน มอบให้เป็นทุนกลางเพื่อใช้จ่ายในการศพต่อไป มีจำนวนถึงหกแสนเศษ" ข้าพเจ้าได้ถือโอกาสพูดในที่ประชุมนั้น เจ้าประคุณ สมเด็จฯ เป็นผู้มีบุญญาบารมีสูงมาก แม้กระทั่งหาชีวิตไม่แล้ว ก็ยังมีผู้สักการะบูชาถึงเพียงนั้น น่าชื่นชมในบุญญาบารมีของท่าน เพราะเป็นเรื่องที่ยากจะมีได้

(๔) ข้าพเจ้าเห็นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้ดำเนินชีวิตมาโดยถูกต้องตามหลักในพระศาสนาตลอดชีวิตของท่าน ดูเหมือนท่านจะเข้าใจว่า ตัวได้ตัวเสียที่แท้จริง ของชีวิตที่แท้จริงนั้น มิใช่อยู่ที่ตัวเกิดหรือตัวตาย ดังที่เข้าใจกันว่า เรื่องเกิดเป็นเรื่องได้ เรื่องตายเป็นเรื่องเสีย แต่อยู่ในระหว่างเกิดกับตาย ซึ่งเรียกว่า **ชีวิตวุตฺติ** ความประพฤติเป็นไปแห่งชีวิต อันหมายถึงการดำเนินชีวิตที่เป็นตัวได้ตัวเสียอย่างสำคัญของชีวิต เรื่องของชีวิต ตามที่พบมาแล้ว ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ **กลุ่มดี** กับ **กลุ่มชั่ว** หรือ **กลุ่มได้** กับ **กลุ่มเสีย** กลุ่มดีแยกเป็น ๓ ประเภท คือ **เสฏฐชีวิต ๑ สุชีวิต ๑ อโมฆชีวิต ๑** ส่วนกลุ่มชั่ว แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ **ทุชชีวิต ๑ โมฆชีวิต ๑**

เสฏฐชีวิต แปลว่า **ชีวิตที่ประเสริฐ** หมายถึงดำเนินชีวิตโดยอาศัยดวงประทีปคือปัญญาเป็นตัวส่องทางเดิน **สุชีวิต** แปลว่า **ชีวิตที่ดีงาม** ชีวิตที่รุ่งเรืองสุกใส ชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข **อโมฆชีวิต** แปลว่า **ชีวิตที่ไม่ว่างเปล่า** ชีวิตที่ไม่เป็นหมัน **ทุชชีวิต** แปลว่า **ชีวิตที่ชั่วช้า** ชีวิตที่ต่ำทราม ชีวิตที่อยู่ร้อนนอนทุกข์ **โมฆชีวิต** แปลว่า **ชีวิตที่ว่างเปล่า** ชีวิตที่เป็นหมัน ชีวิตที่ไม่มีเป็นชิ้นเป็นอัน ดีเพียงมีลมหายใจเข้าออกเท่านั้น

ข้าพเจ้าเคยสังเกตมาตลอดในการดำเนินชีวิตของเจ้าประคุณสมเด็จฯ นับตั้งแต่ได้รู้จักมา

จนถึงเวลาที่ท่านจากข้าพเจ้าไป จึงยืนยันได้อย่างหนักแน่นว่า **ชีวิตของท่านเป็นเสฏฐชีวิตจริง เป็นสุชีวิตจริง เป็นอโมฆชีวิตจริง** ตั้งอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดีอย่างหนักแน่นมั่นคงตลอดชีวิตของท่าน บุคคลที่มีชีวิตอยู่ในกลุ่มที่ดี ไม่ใช่มีเพียงคนเดียวสองคนหรือเก้าคนสิบคนก็จริง แต่เมื่อเทียบกับจำนวนชีวิตประชาราษฎร์ที่พูดกันว่าประมาณ ๕๐ ล้านแล้ว ชีวิตที่สังกัดอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดีมีน้อยกว่าชีวิตที่สังกัดอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ชั่ว ดังนั้น ชีวิตที่อยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดีจึงควรแก่การยกย่องเทิดทูนนับถือ เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นผู้มีชีวิตอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดีอย่างไม่มีปัญหาใด ๆ จึงเป็นการสมควรที่จะพูดได้เต็มปากเต็มคำว่า ท่านเป็นปูชนียบุคคลคือ เป็นบุคคลที่ควรแก่การยกย่องเทิดทูน ควรแก่การเคารพนับถือสักการะบูชาอย่างแท้จริง

บุคคลที่เกิดมาในโลกมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในเพศใด ไม่ว่าจะมีชาติสกุลยศศักดิ์สมบัติบริวารอย่างไร เขามีสิ่งที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง คือ ในที่สุดไม่เกินร้อยปีหรือจะมีเกินก็น้อย จะต้องเดินทางกลับสู่บ้านเก่า ถ้ายังไม่บรรลุพระนิพพาน แต่ในสิ่งที่เราพูดว่า **เหมือนกันนั้น** ย่อมมีความไม่เหมือนกันแทรกอยู่ในนั้นด้วย กล่าวคือ แม้จะต้องเดินทางกลับบ้านเก่าเหมือนกัน ก็จริง แต่ก็มิได้หมายความว่าเดินทางกลับบ้านเก่าเสมอเหมือนกันทุกคน อันคำว่าบ้านเก่านั้น หมายถึงบ้านเดิมที่เคยอยู่และจากมาเมื่อต้องมาเกิดในโลกมนุษย์ บ้านเก่าของมนุษย์มีอยู่ ๒ หมู่ด้วยกัน คือหมู่บ้านสุคติ ๑ หมู่บ้านทุคติ ๑ แม้จะต้องเดินทางกลับบ้านเก่าเหมือนกัน แต่กลับไปสู่บ้านเก่าไม่เหมือนกัน บางคนเดินทางกลับไปหมู่บ้านสุคติ บางคนเดินทางกลับไปหมู่บ้านทุคติ แต่ดูเหมือนจะเดินทางไปหมู่บ้านทุคติมากกว่าเดินทางไปหมู่บ้านสุคติ บุคคลที่มาจากบ้านเก่า จะเป็นหมู่บ้านสุคติหรือทุคติก็ตาม แต่เมื่อเดินทางกลับบ้านเก่า เดินทางกลับไปหมู่บ้านสุคติได้ บุคคลนั้นควรแก่การยกย่องสรรเสริญ หากจะตั้งปัญหาว่า ใครจะเดินทางกลับไปหมู่บ้านที่เป็นสุคติหรือทุคติจะรู้ได้อย่างไร มีอะไรเป็นเครื่องกำหนด **สิทธิการิยะ** ท่านให้ดูความเป็นไปแห่งชีวิตในปัจจุบันของเขา ผู้ใดดำเนินชีวิตอยู่ในกลุ่มที่ดี ผู้นั้นเมื่อเดินทางกลับบ้านเก่า ย่อมเดินทางไปหมู่บ้านสุคติ ผู้ใดดำเนินชีวิตอยู่ในกลุ่มที่ชั่ว ผู้นั้นเมื่อเดินทางกลับบ้านเก่า ย่อมเดินทางไปหมู่บ้านทุคติ เอาการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเป็นหลักตัดสินชี้ขาด ไม่ผิดพลาดแล

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ท่านได้เดินทางกลับไปบ้านเก่าแล้ว ด้วยอาการอันสงบตามลักษณะของผู้มีบุญ มิได้รบกวนใครให้ต้องลำบากเดือดร้อนเกี่ยวด้วยการรักษาพยาบาล เป็นที่เชื่อแน่นอนได้โดยสนิทใจว่า ท่านได้เดินทางกลับไปหมู่บ้านสุคติ เพราะการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของท่านอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดีอย่างครบถ้วน ไม่ขาดตกบกพร่องแต่ประการใดเลย ไม่มีปัญหาแต่อย่างใดทั้งสิ้น หากจะมีปัญหาแถมท้ายอยู่บ้าง ก็ตรงที่ว่า เราท่านทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เมื่อถึงคราวที่ต้องเดินทางกลับบ้านเก่า ซึ่งจะต้องเดินทางกลับแน่นอน จะเดินทางกลับไปหมู่บ้านสุคติ หรือจะเดินทางกลับไปหมู่บ้านทุคติ ควรพิจารณาใคร่ครวญก่อนเดินทางกลับ.

* * * *

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๐ ปี ๒๕๒๘

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๒๘

เวลา ๐๘.๐๐ - ๐๙.๐๐ น.

*****

วันนี้จะได้พูดเรื่องใหม่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เรื่องเก่าที่พูดไปคือ การรับการให้นั้นมันหมดความเพียงเท่านั้น ไม่ใช่ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องครอบโลก แต่ว่า "**โลก**" นี้หมายถึงการครอบคลุมไปถึงคนทุกกลุ่มซึ่งในประเทศไทยของเรานี้ หรือในประเทศอื่นที่เป็นหลักฐานตามที่พิเคราะห์ดูแล้วก็คงมีบุคคล ๓ กลุ่มคือ ๑. กลุ่มบ้าน ๒. กลุ่มเมือง ๓. กลุ่มวัด ถ้าศาสนาอื่นเขาเรียกว่า "**กลุ่มนักบวช**" (แต่เขาก็มีวัดเหมือนกัน) อย่างที่ผมเคยพูดแล้วว่า "**ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคง**" นั้น หากคนทั้ง ๓ กลุ่มนี้ได้ร่วมกัน "**จริงใจ**" อันหนึ่ง, "**จริงจัง**" อีกอันหนึ่ง สิ่งที่มนุษย์ทำได้ ย่อมทำได้ แต่ถ้าไม่ร่วมกันทั้ง ๓ กลุ่ม มันก็ได้ไม่บริบูรณ์ มันต้องมีข้อตกบกพร่องแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ถ้าไม่ได้รวมกันแล้ว จะเลิก ไม่ถูกต้อง ถ้ามันรวมไม่ได้ทำมันกลุ่มเดียวนั้น (ใครไม่รวมก็ซั่งหัวมัน ก้มหน้าก้มตาทำไปเลย) แต่ผล ประโยชน์มันก็เกิดช้าหน่อยนั่นเป็นเรื่องธรรมดา ผมถือว่าคน ๓ กลุ่มนี้ที่อยู่ในสังคม (พูดถึง เฉพาะที่อยู่ในเมืองไทย) มีส่วนสำคัญในการที่จะ "**สร้างสรรค์**" หรือ "**สร้างเสริม**" ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงตรงนี้เป็นหลัก

สิ่งที่จะพูดในวันนี้ ดั่งที่ให้หัวข้อเรื่องไว้ (เมื่อวานนี้ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์เจ้าคณะภาค ๒ ท่านได้เกริ่นไว้ถึง ๓ เรื่อง) ทั้ง ๓ เรื่องก็เห็นว่าจะพูดไม่ได้ทั้ง ๓ เรื่องเฉพาะเอาเพียงหัวเรื่องเดียวก็น่าจะไม่หมดเสียด้วยซ้ำ แต่ว่าเรื่องที่ให้ไปทั้ง ๓ เรื่องจะต้องพูดให้ฟังจึงต้องตัดเรื่องอื่นออกไปตั้งหลายเรื่อง "**เรื่องการกำหนดเขตอภัยทาน**" เรื่องนี้ความจริงของเดิมแต่เราทิ้งไปเสียนาน มันก็หายไป จะต้องรื้อฟื้นกันใหม่

"**วิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนา**" เรื่องนี้เราก็ทำกันอยู่ แต่ว่าหลักจริง ๆ

ในพระพุทธศาสนานั้น เรายังไม่เคยรวม มาคราวนี้เรารวมให้ เท่าที่รวมได้ มิใช่ทั้งหมด ที่ให้ไป ๗ ข้อ ๗ วิธี ก็รวมได้เท่านั้น ในเวลานี้ อาจจะไปพบอะไรซึ่งในพระไตรปิฎกบ้าง ในคัมภีร์อรรถกถาบ้าง ไว้เพิ่มเติมวันที่หลัง ที่จะพูดในวันนี้คือ **"การจัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถม"** ที่ท่านได้รับไปแล้ว ท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า หนังสือ ๒ ฉบับที่ให้ไปนั้น ฉบับหนึ่ง **"ประกาศมหาเถรสมาคม"** เรื่อง **การตั้งทุน** ส่วนอีกฉบับหนึ่ง **"คำสั่งมหาเถรสมาคม "** เรื่อง **การกำหนดเขตอภัยทาน** มันต่างกัน **กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับมหาเถรสมาคม ระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งของมหาเถรสมาคม** เป็นกฎหมาย ลักษณะของกฎหมาย ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ถือว่าละเมิดกิริยาพระสังฆาธิการทีเดียว เช่นนี้พูดกันตามตัวบท แต่คณะสงฆ์ เราก็ไม่ร้ายกาจถึงเพียงนั้น แต่ก็จะค่อยสั่งค่อยสอน แนะนำให้ประพฤติปฏิบัติ เว้นแต่ดื้อด้าน จริง ๆ บางทีก็ช่วยไม่ได้

ทั้ง ๔ นี้เป็นคำสั่งเป็นตัวกฎหมาย **"ประกาศมหาเถรสมาคมทุกเรื่องอิงกฎหมายทั้งนั้น"** หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า **"อิงจารีต"** ไม่ใช่ตัวกฎหมาย มันต่างกันอย่างไร พูดตรง ผมก็ไม่นึกว่าท่านไม่ทำ ท่านหาเงินไม่ได้ ไม่มีให้ความร่วมมือ ทางเราก็ว่าไม่เป็นไร (ไม่ทำก็ไม่ทำ) จะเอาโทษก็ไม่ได้ และที่ท่านนั่งที่นี่อยู่ คงสบายแฮ เรากลับวัดจะไม่ทำด้วย เช่นนี้มันก็เกินไป เพราะว่าประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้ เรื่อง **การจัดตั้งทุน** นี้ เป็นการชักชวนวัดทั้งหลายให้ได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลโดยมีเหตุผลยืดยาวซึ่งเรียกว่า **"คำปรารภ"** แต่ในที่นั้นไม่ได้ บอกไว้ว่าคำปรารภ แต่นั่นก็เป็นวิธีของหนังสือ ผมจะขอโอกาสท่านเจ้าคุณธรรมธีรราชมหามุนี เจ้าคณะภาค ๑๗ อ่านอีกครั้ง ตัวนี้สำคัญ ตัวสัญญัติจะไม่ค่อยสำคัญ ท่านจะได้เห็นแนวว่า มันควรจะทำอย่างไร ทำไมมหาเถรสมาคมจึงเชิญชวน ในเรื่องนี้ เพราะมีเหตุผลอย่างไร ถ้าเราเข้าใจในเหตุผลหรือข้อปรารภแล้ว เงิน ๓,๐๐๐ บาท หาไม่ยาก เดี๋ยวผมจะบอกวิธีหาเงิน นิมนต์ท่านเจ้าคุณธรรมธีรราชอ่านคำปรารภ ท่านดูไปด้วยก็ได้ ผมต้องขอให้อ่านให้ฟังอีกครั้ง

"ประกาศมหาเถรสมาคม เรื่อง การจัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา นับแต่สมัยโบราณมา วัดวาอารามเป็นแหล่งเล่าเรียนศึกษาวิชาหนังสือ..................................
....

ประกาศ ณ วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗

....

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม"

คำปรารภนี้ ถ้าท่านจะดำเนินการต่อไป ประการแรกก็ควรจะบอกกับพระในวัดก่อนให้ทราบ ท่านจะมีกำลังหรือไม่นั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนั้นแล้ว ก็น่าจะบอกทายกทายิกาในคำปรารภนี้ อ่านให้เขาฟัง ว่าเดี๋ยวนี้มหาเถรสมาคมประกาศเชิญชวนมามีเรื่องปรารภ อย่างนี้ข้อสัญญัติเอาไว้พูดกันอีกเรื่องหนึ่ง สิ่งนี้เป็นการปูพื้นฐาน วัดบางวัดที่ผมทราบเมื่อวานนี้เอง (พวกท่านเอาตัวอย่างไม่ได้ แม้กระทั่งวัดผม) ท่านบอกว่า "**ทุนประเภท ก**" นี้ ตั้งได้เพียงทุนเดียวหรือหากจะตั้งสัก ๒-๓ ทุนได้ไหม ? ผมตอบเพียงทุนเดียวก็แย่อยู่แล้ว ตั้ง ๑๕,๐๐๐ บาท ไม่ใช่เช่นนั้น ผมเองตั้ง ๓๐,๐๐๐ บาท ผมก็บอกว่า อย่าไปแยกเลย สัก ๕๐,๐๐๐ ถึง ๖๐,๐๐๐ บาทก็ตั้งไปเถิด ในข้อสัญญัติเขาบอกว่า ไม่ต่ำกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท เพราะฉะนั้น เท่าไรก็ได้ แต่ว่าอย่าเอาตัวอย่างเสียเลยวันนี้ มีทางได้มาก และทางได้มากนี้ได้จากบุคคล นั่นเป็นสิ่งแปลก แต่ห้ามเอาเข้าวัด แล้วจะพูดต่อ

ส่วนวิธีหาเงินที่จะตั้งทุน เราจะหาในวัดจะบอกพระเจ้าพระสงฆ์ เจ้าอาวาสจะต้องนำให้เห็นก่อน คือ "**คุณโยมจะพอช่วยได้บ้างไหม ? ในนามของวัดเรา**" "**หลวงพ่อจะออก เท่าไร**" "**อาตมาเองก็ยังไม่ได้ออก**" "**เอ้าก็หลวงพ่อยังไม่ได้ออกแล้วมาบอกผมทำไม ?**" (ทำเช่นนี้ไม่ได้) จำนวนตัวเงินเท่าไรนั้น ไม่สำคัญ แม้บอกแก่ประชาชนหรือบุคคลที่ไปมาหาสู่ ต้องมีไว้เชียว อาตมาออก ๑๐๐ บาท (ก็ไม่ได้ว่าอะไร) แต่ทำไมน้อยนักครับหลวงพ่อ "อาตมามีเพียงเท่านี้" ก็สวดมนต์ก็บ่อย บวชก็มาก ทำไมมีเพียงแค่นี้ หลวงพ่อหัวเราะ โยมเขาแทง ใจดำถูกว่าหลวงพ่อขี้เหนียว เพราะฉะนั้นควรบอกบุคคลเป็นรายตัวหรือส่วนรวม ๆ นี้เป็นแบบหนึ่ง

อีกแบบหนึ่ง ต้องคอยชักชวนเมื่อมีการกระทำเกี่ยวกับการบุญการกุศลในวัด จะต้องทำการพิเคราะห์ว่า เจ้าภาพนี้ต้องมี ๑. ศรัทธา ๒. โภคะ ที่พอจะบริจาคได้ พอเขาทำแล้วอนุโมทนาแบ่งเอาเงินมาเข้ากองทุน เพราะมันมีประโยชน์ อีกทั้งเป็นลูกเป็นหลานของบ้านเรา ๑๐ บาท ๒๐ บาท ก็ขึ้นชื่อว่าได้ทำ ก็จะได้กองทุนเพิ่ม แต่วิธีบวชลูกบางคนแถวหัวเมือง หมดเงินตั้ง ๕๐,๐๐๐ บาท เป็นการตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ทำขวัญนาคเกือบ ๑๐,๐๐๐ บาท ใช้ดนตรีสมัยใหม่ แต่มันเป็นเงินของเขา เราว่าชั่งมันเถิด เขาคงบ้า นี่เป็นเรื่องจริง คนชนิดนี้ ถ้าบอกได้ สมภารไม่ต้องหนักใจว่าเราจะหาเงินได้จากที่ไหนตั้ง ๓,๐๐๐ บาท แต่ขอให้ใช้**ปาก** ใช้ปากให้เป็น "**ทำศพ**" การทำศพนี้ง่าย บ่งบอกว่า อุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ บุญนี้สำคัญ สร้างคน สร้างลูกหลานบ้านเราเอามา ๑๐ บาทก็ยังดี เช่นนี้ไม่ได้ คนชนิดนี้เขาให้ไม่ได้ ๙-๑๐ บาท แต่จะไปบังคับว่า คุณโยมจะต้องออก ๑,๐๐๐ บาท เช่นนี้ไม่ได้ เอาตามกำลังศรัทธาช่วยกัน แต่ทุนนี้เป็นทุนของวัด วัดก็จะมีฐานะ ผมเชื่อเหลือเกินว่าได้ผลแต่ไม่ใช่ทุกตำบลทุกวัดไป เพราะบางแห่งกันดาร นี่เป็นอีกวิธีหนึ่ง "**ใช้ปาก**" วิธีนี้เป็นวิธีบอกเฉพาะบุคคล

อีกวิธีหนึ่งเป็นการ "**บอกบุญส่วนรวม**" เอาช่วงไหนดี สงกรานต์คนเขาก่อพระเจดีย์

ทราย เราก็แปลงจาก **ทราย** เป็นเจดีย์ **ข้าวเปลือก** ในสถานที่ที่ทำนา มีทางได้ ๙ ถึง ๑๐ ถัง ผมเชื่อว่าได้สถานที่ไหนทำ**ข้าวโพด** สมภารเป็นนักเศรษฐกิจเหมือนกัน ก่อพระเจดีย์ **ข้าวโพด** แทน ผมว่าได้แน่ เพราะผมเอาเรื่องจริงมาพูด สถานที่ไหนดงน้ำตาลทราย ก่อพระเจดีย์ **น้ำตาลทราย** ให้ใส่ถุงมาคนละกิโล คิดเป็นเงินอยู่ก็หลาย จะได้มากได้น้อยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้จะทำต่อเป็นอย่างไร ก็ใช้วิธี "**เทศน์**" โดยใช้ปากอีก "**เทศน์**" กัณฑ์แรกตรุษ บอกให้โยมทราบ โดยตรุษ-สงกรานต์อยากจะให้เทศน์กัณฑ์เดียว เพราะใกล้วันวิสาขะ วิสาขะก็เทศน์ แต่ถ้าใกล้กันนัก ก็อย่าแต่ให้เลือกเอา หากโยมผลิตหรือปั้นเงินทันก็ทำ เพราะฉะนั้น ๒ กัณฑ์แรก เข้าพรรษา อาสาฬหะ ก็เทศน์อีกกัณฑ์ (๓ แล้ว) สารท ก็เทศน์อีกกัณฑ์ ช่วงสารทนี้สำคัญ ออกพรรษาก็ต้องเทศน์อีกกัณฑ์ ออกพรรษานี้สำคัญ ผมคิดว่าได้เงินหลายบาท เพราะฉะนั้น เงินมีลู่ทางพอจะหาได้ ถ้าอยากจะหาให้ง่ายเร็วหน่อย พอท่านกลับวัดก็กระซิบบอกโยม ลูกศิษย์ "**อาตมาจะฉลองตราตั้งอุปัชฌาย์**" เพื่อเอาเงินไปตั้งทุน ญาติโยมกำลังดีใจ ผมว่าได้มากจริง ๆ ฉลองอุปัชฌาย์บางแห่ง เงินลูกศิษย์ลูกหาที่มาช่วยไม่ใช่เรือนพัน เป็นหมื่น แต่หากว่าฉลองอุปัชฌาย์แล้วยังไม่พอ ก็ต้องทำบุญอายุอีกสักครั้ง โยมแย้ง เอ....หลวงพ่อนี่จะอย่างไรอยู่ ไม่เคยทำบุญอายุ ปีนี้ทำไมมาทำบุญอายุ หลวงพ่อตอบ ปีนี้โชคไม่ค่อยดี ก็อยากจะทำบุญทำทานสักที หลบไปเสีย แล้วต้องบอกให้รู้ว่าเอาเงินมาตั้งทุน การกระทำเช่นนี้ ทำได้โดยไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย

เมื่อวานนี้ท่านเจ้าคุณอุบาลีได้บอกว่า วัดเรานี้มีประมาณ ๓๐,๐๐๐ วัด ทั้งธรรมยุต และมหานิกาย ทั้งวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนนอกกฎหมายจะว่า ๓๐,๐๐๐ วัด ท่านขอ ๒๐,๐๐๐ วัด ผมก็นึกว่าได้ ๒๐,๐๐๐ วัด ผมจะยกมือท่วมหัว ทำไม ? ผมขอ ๑๐,๐๐๐ วัดเท่านั้น ขอ ๑๐,๐๐๐ วัดเห็นจะได้ (เขาตีระฆังให้เลิก) ช่วยกัน ต้อง ๑๐,๐๐๐ วัด ทั้ง ประเทศ แล้วค่อยต่อกันใหม่.

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๐ ปี ๒๕๒๘

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๒๘

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

วันนี้เป็นวันที่ ๕ ของการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์ ส่วนใหญ่ก็คงจะนึกยิ้มในใจ ได้แล้วผมฟังดู ดูเหมือนว่าสอบผ่านเกือบทั้งหมด อาจติดค้างอยู่บ้างก็พอมี แต่ก็ยังมีอีกด้านหนึ่งคือสอบข้อเขียน ก็นึกว่า ผมเคยมีพัดที่เหลือใช้ ก็อยากจะถวายผู้ที่มีพัดอยู่น้อยเล่มและยังเก่าอีกไม่ค่อยทันสมัย ผมก็อยากจะถวายไป ลองดูแล้ว พัดอยู่ในเกณฑ์ใหม่ทั้งนั้น แต่อายุมันจะต่างกันหน่อย ตั้งแต่ปี ๒๓ ส่วนปี ๒๗ ก็มี ผมอยากจะสำรวจดู ว่าพัดจะมีพอไหม ลองยกมือถ้าไม่พอก็จับฉลาก พรุ่งนี้จะทำการจัดการ ขอให้ท่านนึกว่าพัดรอง บางเล่มมิใช่ร้อยสองร้อยบาทแต่ถึงหกร้อยเจ็ดร้อยบาท อย่านึกว่าพัดเตาไฟไม่ได้ ผมจะให้อันที่ใหม่พอนำไปอวดได้ แต่ขอสักอย่างคือ อย่านำไปคุยถึงรายละเอียดความเป็นมาของพัดที่ได้มา **"ว่าจับฉลากได้มา"**

เรื่องที่จะพูดถวายนั้น มันมีมากไม่ใช่เรื่องในตำรากฎหมาย เรื่องนอกมีโน้นบ้าง นี่บ้างมีสิ่งหนึ่งที่ผมถือว่าสำคัญที่สุด และก็ลืมกันที่สุดเหมือนกัน ส่วนใหญ่ซึ่งมิใช่ท่านทั้งหลายเหนือขึ้นมาก็แบบเดียวกัน สิ่งนี้คือ "**การสอน**" พวกเราก็ขึ้นเทศน์สอนอยู่ทุกวันพระเสมอ มันเป็นเพียงนิดเดียว เพราะการสอนกันนั้นมันมีองค์ประกอบคือ

๑. **ผู้สอน**
๒. **ผู้รับ**
๓. **วิธีสอน**
๔. **เรื่องที่จะสอน**
๕. **เวลาที่จะสอน**

ทั้ง ๕ หลักใหญ่ แต่มันออกลูกตั้งมากมาย ผมเองก็เคยสอนตั้งแต่ผมดำ จนผม หงอก

มันไม่ค่อยไปเหนือไปใต้ที่ไหน ก็เพราะว่าเราไม่รู้องค์ประกอบ และไม่ได้ศึกษาองค์ประกอบนี้อย่างจริงจังกัน ทั้ง ๕ นี้ แม้เราผู้สอน เราไม่ได้ศึกษาลักษณะของผู้สอนจริง พระเรามีติดตัวมาอย่างไรก็ว่ากันไปตามเรื่อง

วิชาว่าด้วยการสอนนี้ เวลานี้เราตั้งโครงการไว้ว่า เราจะต้องดำเนินตั้งแต่ปีนี้ไปเฉพาะสายหนึ่งประเภทหนึ่ง ประเภทหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับการประกาศพระศาสนาและการคณะสงฆ์ เอาเพียงประเภทเดียวก่อน ส่วนอีก ๗ จะพูดให้ฟัง เราตั้งไว้ ๔ ส่วน

๑. **การประชุมศึกษา** ทุกระดับระหว่างเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคและจะไล่กันลงไปเรื่อย ๆ เราจะให้บรรดาผู้รับผิดชอบต่อ "**พุทธจักร**" เจ้าอาวาส เจ้าคณะ ต้องทำงานกันอย่างจริงจัง เจ้าคณะภาคส่วนใหญ่ทราบกันหมดแล้ว และบางท่านจะเริ่มทำโครงการนี้ในปีนี้ (ส่วนนี้เรียกว่า "**การประชุมศึกษา**)

๒. **การประชุมอบรม** คือการประชุมอบรม คาดว่าจะประชุมแน่ ในกำหนด ๓ วัน ดังที่ได้บอกไปแล้วนั้น จงเตรียมตัวไว้ ในปีนี้ทั่วประเทศ

๓. **การศึกษาอบรม** อาจจะเรียกเป็นบางส่วนหรือทั้งหมด แต่เข้าศึกษาวิชาโดยเฉพาะขอให้เตรียมตัวไว้ฝึกสมภารเจ้าวัด แต่ยังไม่แน่ว่าจะทำทั้งหมดหรือเอาเพียงเจ้าคณะชั้นใดชั้นหนึ่ง เรามีเงินน้อยจึงทำทั้งหมดไม่ได้ เราจะไม่ทับถมทางจังหวัด ทางภาค เราจะช่วยการใช้จ่าย **การศึกษาอบรม** มีกำหนด ๗ วัน ๑๕ วัน แต่การศึกษาเล่าเรียนนั้น........

๔. **การศึกษาเล่าเรียน** ต้องไม่น้อยกว่า ๓ เดือน ส่วนนี้เอาจริงจัง วิชาที่ว่าด้วยวิธีสอน นี้จะต้องเข้าศึกษาอบรม ท่านทุกท่าน คงเคยได้ยินอธิบดีกรมการศาสนาพูดถึงว่า ทางกรมให้ตัวหนังสือเราไป ให้ใครไปฟังเทศน์ ส่วนดีทั้งนั้น ภาคปฏิบัติถ้าพูดแล้วมันก็กระทบกระทั่ง ๒ ฝ่าย (พระเราบางทีให้อะไรเขาไม่ได้) ต่อไปเราต้องแก้ไขในเรื่องนี้

วิชาว่าด้วยการสอนนี้ ทำกันเพียงเรื่องเดียว ๗ วันไม่หมด แต่วันนี้ เราจะเอาหมดจะไหวไหม ? ผู้เข้ารับอบรมเอาสัก ๑๕ วัน ถ้าเอาทั้งหมดคงลำบาก ถ้าบางส่วนคงจะได้ พวกเราจะต้องเตรียมตัวทำงานกันให้ขมักเขม้นขมีขมัน หรือคิดว่าคงเริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๒๘ เป็นต้นไป เจ้าคณะบางแห่งท่านบอกว่า ไปถมไปทับท่าน นี่ขอบอกจะไม่ทับ จะไม่ถมเจ้าคณะ เราจะช่วยค่าใช้จ่าย เตรียมเงินไว้ ๓ - ๔ ล้านบาท ต่อไปจะว่าถึงที่ให้ไป ๗ ข้อ

๑. **อุปนิสินนกถา** ท่านทั้งหลาย ผมคิดว่าคงยังไม่เข้าใจ และยังไม่ได้ยินชื่อ บางท่านท่านบอกว่า แปลว่า "**คุยกัน**" (คุยกันครึ่งคืนและยังไม่ได้เรื่อง) แต่อุปนิสินนกถา แปลว่า "**การพูดจากับผู้ที่เข้าไปมาหาสู่** " (อุปนิสินนกถา ก็แปลตามศัพท์ว่า "**เข้าไปนั่งใกล้**") แต่หมายความว่า "**ไปมาหาสู่**" ส่วนหนึ่งที่นั่งใกล้กันนักไม่ได้ ถ้าหากเป็นพระกับผู้หญิง ถ้านั่งใกล้กัน ก็เห็นจะไม่ค่อยงาม ต้องนั่งห่างกันพอสมควร **อุปนิสินนกถา** ได้แก่ "**พูดจาปราศรัยกับผู้ที่ไปมาหาสู่**"

และคนที่ไปมาหาสู่คือ **ผู้รับสอน** ผู้รับสอนมีถึง ๓ ประเภท (ประเภทของคน ไม่ใช่คุณลักษณะของคน ผู้รับสอนนี้ซับซ้อนมาก)

๑. **เอกชน (ที่ผมย้ำอยู่บ่อย ๆ)**

๒. **คณะชน**

๓. **มหาชน**

เอกชนนี้ พูดตัวต่อตัว ถ้าคน ๒ คนนี้เป็นคณะชน เราใช้อุปนิสินนกถาได้ทั้ง ๓ แบบ เอกชนก็ได้ คณะชนก็ได้ มหาชนก็ได้ หลักการคุย "**เรื่องที่คุยเราจะต้องยกขึ้นเป็นหลักคำสอนให้ได้**" (บางที่ท่านเคยทำ แต่ไม่รู้ว่า เรียกว่าอะไร) ไม่ใช่คุยกันธรรมดา ๆ หรือไปเล่าให้ฟังและคุยกัน แต่ต้องมีแก่นสาร หรือสาระของเรื่องที่พระจะยกขึ้นสอนคนฟัง ยกตัวอย่าง คน ๆ หนึ่ง เป็นคนติดเหล้าแล้วผลที่สุดคนนี้ก็ตาย ตายในน้ำครึ่งแข้ง เมื่อเรือเกยตลิ่งก็จมน้ำตาย มีคนนำมาเล่าให้สมภารรู้ สมภารว่า คนนี้มันเป็นอย่างไรลองเล่าซิ แล้วจะทำอย่างไร ? ผมคิดว่าเก็บไว้สัก ๓ คืน (อุปนิสินนกถาของสมภารก็ใช้ได้) **แล้วเอาพระที่ไหนสวด** ? ก็วัดของหลวงพ่อ **แล้วพระสวดมนต์จะเอาที่ไหน** ? ก็เอาวัดของหลวงพ่อ แต่จะเอาวัดอื่นสักองค์ อาจจะทำความลำบากให้แก่เขา (สมภารกันท่า) **แล้วจะเอาพระเทศน์ที่ไหน** ? ก็หลวงพ่อนั่นแหละ หลวงพ่อกับผู้ตายเป็นที่รู้จักกันดี การกระทำเช่นนี้เป็นการคุย แต่ไม่ใช่อุปนิสินนกถา ที่คุยนี้ มุ่งเอาผลประโยชน์ทั้งนั้น (สมภารองค์นี้เก่ง) แต่ถ้าคุยตามหลักคือว่า "**เจ้าจงจำไว้สอนลูกสอนหลาน ที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ เรื่องโทษของสุรานี้ มันมากมายเหลือเกิน ท่านเสียชีวิตก็เพราะเหล้า ไม่ใช่อย่างอื่นก็เพราะเหล้าแท้ ๆ เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาบอกลูกเจ้า พี่น้องเจ้า ว่าพ่อของเจ้าตายเพราะเหล้า เจ้าจงอย่าได้กระทำตามแบบที่ไม่ดีนี้**" การพูดเช่นนี้เป็นอุปนิสินนกถาแล้ว เพราะอุปนิสินนกถาเขาต้องวกเข้าเรื่องให้ได้ อย่างไม่ได้เรื่องก็ให้เป็นคติขึ้นมา จะเล่าเรื่องอะไรก็ตามต้องเป็นการคุย หากตั้งหน้าตั้งตาสอนมันไม่ใช่อุปนิสินนกถา "**คำสอนปนการคุย**" หรือ "**คำสอนอันได้เกิดจากการคุยนั่นแหละ**" ท่านรู้จักใช้ บางคนอาจได้สติ

สุนัขไม่กินเหล้า แต่มันกิน "**อุจจาระ**" คนเราไม่กิน "**อุจจาระ**" แต่ไปกินเหล้ามันอย่างไรกัน ระหว่างคนกับสุนัข (เขาด่าคนว่า คุณกินในสิ่งที่หมาไม่กิน) เช่นนี้ก็เป็นการสอนแต่สอนอย่างแรง

วิธีสอนทุกวิธีผู้สอนจะต้องกำหนดไว้ (ใน ๗ ข้อที่ให้ไว้) ประการหนึ่ง ๆ คำสอนนั้นจะต้องเป็นไปในทาง "**ขัดเกลา**" ขัดเกลาสิ่งที่ชั่วสิ่งที่จะก่อให้เกิดมัวหมอง ขัดมันต่อเรื่อยไปมันก็คงจะขึ้นเงา มันคงจะหมดสนิมในคราวนี้ เว้นเสียแต่มันมีสนิมทั้งตัว เหล็กทั้งก้อน ถ้าขัดสนิมออกเสียให้หมด ตัวเนื้อเหล็กก็ออกหมด ไม่ได้อะไรเลย แต่นี้ก็ไม่มีในเดี๋ยวนี้ คือต้องตั้งใจว่าจะขัดเกลา หากขัดเกลาไม่ไหว บางทีก็ต้องเป็นด้วยการกระทำ คือ มีบ้านหนึ่ง ตัวพ่อบ้านพูดกันรู้เรื่อง

แต่ตัวแม่บ้านไม่ยอม แม่บ้านติดบ่อนไพ่ (เถื่อน) บ่อนเปิดราวบ่ายโมง บ่ายสองโมงพอเที่ยงกว่า ๆ ยังไม่บ่ายโมง สมภารก็ไปดักแล้ว สมภารรู้กันกับพ่อบ้านแล้ว มานั่งกันท่าอย่าง ผู้ใจเย็น คือแกล้งนั่งแช่ แม่บ้านเห็นสมภารก็ต้องหลบ แต่ก็ถึงเวลาเล่นไพ่แล้ว เรือก็มาแล้ว แม่บ้านก็ไม่ได้ไปเล่นไพ่ในวันนั้น ทำเช่นนี้อยู่ถึง ๕ วัน แม่บ้านเลิกเล่นไพ่ได้ "**บ่อนแตก**" เช่นนี้เป็นการกระทำ แต่สมภารนั้นไม่ได้ไปเทศน์ อานิสงส์ว่าอย่าได้เห็นแก่การพนัน

อุปนิสินนกถานี้ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ คือว่าเราพูดเราคุยอยู่เสมอ แต่ต้องมุ่งเน้น **ขัดเกลา** ขัดเกลาต้องกระทบให้ได้เสมอ ๆ ท่านจะเอาอะไรไปกระทบ ผมเห็นใจต้นทุนในย่ามไม่ มีพอตัวสมภารเองก็จะแย่ จะเอาที่ไหนไปให้คนอื่นมันไม่มีให้แน่ ๆ แบบนี้ต้องอบรม ต้องเหน็ดและเหนื่อยกันหน่อยทั้งผู้ให้และผู้รับ คือวิทยากรก็ต้องยอมเหนื่อย ผู้ฟังก็ต้องยอมนั่ง

โอวาทกถานั้นไม่ยาก หลักของโอวาทกถามุ่งเป็นการตักเตือนมากกว่า เช่นนี้เราได้ยินกันเสมอ การให้โอวาทส่วนมากเป็นคำตักเตือน แต่ตามจริงของเดิมนั้น เรื่องโอวาทนั้นไม่ยาว แต่โอวาทของเรามันยาวขึ้น มันงอกออกไปก็ไม่ว่าอย่างไร แต่มันก็ยังเป็นโอวาทอยู่นั่น เช่นการให้โอวาทในการสอบบาลี-ธรรม โอวาทในการสอบบาลีผมก็เขียน ๒ - ๓ คำไม่ได้ ทั้ง ๆ รู้ แต่ก็ต้องเขียนยาว การเขียนยาวบางอย่างมันก็ไม่ใช่โอวาท

โอวาทกถา ก็คือ "**คำตักเตือน**" ส่วนมากแล้วพระกับลูกศิษย์มักจะมีโอวาทอยู่บ่อย ๆ ว่า เจ้าอย่าทำอย่างนั้น หากไม่เชื่อฉันตี แต่ต้องตีเพื่อให้หลาบจำ เช่นนี้เรียกโอวาทเป็น ครั้งคราว

อนุสาสนีกถา ในเรื่องเดียวกันแต่มันเป็น**การสอนซ้ำ** บอกอยู่เสมอ ๆ ว่า "**นอนตื่นสายนั้นมันไม่ดี ควรจดจำเอาไว้**" ผมว่าแล้วมันไม่จบ พรุ่งนี้ดูก่อน วันนี้เขาสอบ เขาซ้อมอะไรไม่รู้ แต่ถ้ามีเวลา ผมจะต้องตะบันให้จบ ไม่อย่างนั้น นอกจากที่พวกท่านไม่ได้อะไรไปบ้าง แค่เพียงหัวข้อ แต่ไม่รู้ว่าทำอย่างไร ? มันเสียชื่อไปถึง เจ้าคณะภาคซึ่งเป็นผู้ปกครอง ของท่านนั้น.......

* * * *

คำปรารภ

ในการจัดตั้งมูลนิธิสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พ.ศ. ๒๕๒๙

***

ท่านพระเถรานุเถระ และคณะนักเรียน คณะนิสิตนักศึกษาทุกท่าน ก่อนอื่น เห็นจะต้องเรียนและแจ้งให้ทราบว่า มูลนิธินี้ ไม่ใช่เป็นความดำริของผม ไม่ใช่เป็นความริเริ่มของผม ความจริงเป็นความดำริและริเริ่มของคณะศิษย์และท่านผู้เป็นกัลยาณมิตรของผม ได้คิดที่จะทำอะไรอย่างหนึ่งในเมื่อผมมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ ก็ได้ริเริ่มก่อตั้งกันขึ้น และที่จะบังเกิดขึ้นในภายหน้าก็ดี ก็ต้องถือว่าเป็นความดีงามของคณะกรรมการมูลนิธิ คณะผู้ริเริ่มและก่อตั้งมูลนิธิพร้อมทั้งตัวมูลนิธิเอง ไม่ใช่ของผมแต่ประการใด

ความจริงมูลนิธิที่คณะจัดให้มีขึ้นดังที่ปรากฏอยู่นี้ ก็ปรารภเรื่องที่ผมจะมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ ในวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ และก็ได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในหมู่คณะผู้ก่อตั้ง ในหมู่คณะผู้เป็นกรรมการมูลนิธิ ก็ได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์เพื่อเป็นทุนเพิ่ม และก็ได้ทราบว่าได้แจ้งไปยังท่านทั้งหลาย ส่วนใหญ่เห็นจะเป็นที่รู้จักมักคุ้นหรือเกี่ยวเนื่องกับผมเป็นส่วนมาก ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ผมเองไม่เคยนึกเลยว่ามูลนิธิแห่งนี้จะมีผู้ให้ความสนับสนุนร่วมบริจาคมาก ดังที่ปรากฏตามรายงานของท่านประธานคณะกรรมการมูลนิธิ ครั้งเดิม ผมได้บอกกับผู้ที่มาขอชื่อมูลนิธิ โดยจะขอใช้ชื่อสมณศักดิ์ของผม ๆ บอกว่า ได้สัก ๕๐๐,๐๐๐ ก็ดีเต็มที เกรงไปว่าอาจจะไม่ถึง เพราะเหตุว่า มูลนิธิอันนี้วัดจะรับแต่ฝ่ายเดียว ไม่มีอะไรเป็นเครื่องตอบแทน ท่านผู้เห็นประโยชน์ก็คงจะร่วมด้วย แต่ก็จะทดลองดูก่อน ตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๙ เดือนกันยายน ทุนมูลนิธิมีอยู่ถึงสองล้านกว่า ก็นับว่าได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ผมจะพึงพูดในที่นี้ก็คือ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงแด่ท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฝ่ายบรรพชิตและคณะศิษยานุศิษย์ ท่านพระเถรานุเถระ ตลอดถึงท่านผู้มีศรัทธาทั้งหลายที่ให้ความสนับสนุนมูลนิธิแห่งนี้ และก็ได้ดำเนินการแจกจ่ายทุนตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ ด้วยเวลาอันไม่ช้านัก และก็ทุนที่แจกนี้แม้จะทุนละไม่มาก ก็ได้ถึง ๑๑๕ ทุน ก็นับว่ามากพอสมควรทีเดียว วัตถุประสงค์ของมูลนิธินั้นก็อยากจะกล่าว เพื่อท่านที่ยังไม่ทราบจะได้ทราบว่า เมื่อผมทราบว่าจะตั้งมูลนิธิก็บอกตัดสิทธิ์ผู้มาติดต่อว่า วัตถุประสงค์ขอให้มีเพียง ๒ ประการ

จะกี่ประการก็ตาม ๒ ประการนี้ต้องมีคือ สาธารณสงเคราะห์ ศึกษาสงเคราะห์ นอกนั้นจะเพิ่มเอาอะไรก็ตามใจ เฉพาะเกี่ยวกับวัดสามพระยาจะไม่ระบุไว้ในตราสารมูลนิธิก็ได้ เพราะว่าวัดสามพระยาเป็นวัดเล็ก เพราะฉะนั้น ถ้าไม่จำเป็นแล้วละก็ไม่ต้องใส่ลงไปด้วยก็ได้ เขาให้เหตุผลว่ามูลนิธิตั้งอยู่ในวัดนี้ จะต้องตั้งวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับวัดสามพระยาด้วย ส่วนทางวัดจะใช้หรือไม่ใช้ก็เป็นเรื่องของทางวัด ผมก็เห็นด้วย เพื่อให้เขาเบาใจและสบายใจ ที่ผมมั่นหมายในเรื่องสาธารณ-สงเคราะห์ ศึกษาสงเคราะห์นั้น เพราะเรื่องนี้ติดอยู่ในความคิดของผมมานานพอสมควรว่าสิ่งทั้งสองประการนี้เราควรจะทำตามกำลังและความสามารถ จัดขึ้นเป็นกลุ่มเป็นก้อน จริงอยู่ สาธารณ-สงเคราะห์ก็ดี ศึกษาสงเคราะห์ก็ดี ที่เรากระทำกันในเวลานี้ ก็กระทำไปตามแรงใครแรงมัน กำลังศรัทธากำลังทรัพย์ของใครมีก็ทำ ไม่ได้รวมกำลังกันทำเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้น มูลนิธิอันนี้ตั้งขึ้นผมจึงถือว่าเป็นที่รวมกำลังว่า ใครมีกำลังมากน้อยเท่าไรเอามารวมกัน มูลนิธิเป็นที่รวมเท่านั้นกำลังหรือทุนของมูลนิธินั้นได้จากคนอื่นทั้งสิ้น ไม่ใช่ได้ในตัวมูลนิธิเอง มูลนิธิเป็นเพียงที่รวบรวม

สิ่งที่จะทำนั้นความจริงเป็นเรื่องใหญ่ทั้งสิ้น เอาแค่เพียงสองอย่างคือ สาธารณสงเคราะห์ศึกษาสงเคราะห์ อันนี้ถ้าพูดกันจริง ๆ แล้วจะต้องใช้ทุนรอนมากแต่ผมเองเห็นว่า มากมาจากน้อยถ้าเราตั้งจิตเป็นกุศลจริง ๆ ทุนหรือมูลนิธินี้อาจจะเติบโตต่อไปภายหน้าในระยะเวลาอันไม่นานนักเพราะได้ใช้จ่ายผลประโยชน์อันนั้นเรียกได้ว่า เป็นชิ้นเป็นอันหรือเป็นล่ำเป็นสันทั้งสองอย่าง ทั้งสาธารณสงเคราะห์ และศึกษาสงเคราะห์ ส่วนการสงเคราะห์ประการอื่นก็อาจจะมีในกาลต่อไปภายหน้า ผมจึงเชื่อมั่นว่า ท่านที่ตั้งทุนไว้ถ้ายังมีชีวิตอยู่ ไม่ขาดแคลน เมื่อถึงโอกาสใดโอกาสหนึ่งที่อาจจะเพิ่มให้ตามแต่กำลังควรแก่กำลังและความสามารถ เพื่อช่วยให้มูลนิธิอันนี้เจริญ และเติบโตขึ้นเพื่อจะได้ทำประโยชน์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ผมยังรู้สึกอยู่ว่าในด้านศึกษาสงเคราะห์นั้น แม้เราจะได้ช่วยเหลือถึง ๑๑๕ ทุน ก็จริง แต่ก็รู้สึกว่ายังน้อย แต่ก็เชื่อว่าในปีหน้าก็คงจะมากกว่านี้แต่ละประเภท เช่นชั้นประถมศึกษาก็อาจจะมีจำนวนมากขึ้น ชั้นมัธยมศึกษา และชั้นอุดมศึกษาก็อาจจะมีจำนวนมากขึ้น แต่นี่เราพูดกันตามธรรมดาที่เป็นมาก็น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่บังเอิญมูลนิธินี้มีผลกระทบอย่างแรงซึ่งแก้ไม่ได้อยู่ประการหนึ่งคือ ดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารลดลง อันนี้เป็นภัยนอกอำนาจทีเดียว และเราจะถอนเงินอันนั้นมาทำประโยชน์ที่นึกว่าจะมีผลประโยชน์มากกว่าก็ไม่ได้ก็จะต้องทนกินดอกเบี้ย ๗.๒๕ บาทต่อไปอีก นานเท่าไรก็ไม่รู้เหมือนกัน บางทีฤกษ์งามยามดีท่านอาจจะลดลงไปหรือเพิ่มขึ้นอีกในกาลต่อไป ก็ว่าไม่ได้เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ดีผมยังนึกและมั่นใจเสมอว่า แม้ดอกเบี้ยในธนาคารจะลดลง ก็อยากจะขอร้องมูลนิธิว่า หากไม่สามารถที่จะให้จำนวนสูงกว่า ๑๑๕ ทุน ก็ขอให้พยายามคงไว้ อย่าให้ต่ำลง เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยจะดีนัก ความจริงเรื่องนี้มีหนทางแก้ เราแก้กันได้ อันนี้ก็ขอฝากท่านกรรมการมูลนิธิไว้ในที่นี้ด้วยว่ายังไง ก็พยายามอย่าให้จำนวนทุนลดลงหรือน้อยกว่าในปีนี้ แต่ถ้าหากว่ามันงอกงามอย่างไร

ก็ควรจะคิดเพิ่มไปตามส่วน อันนี้ก็จะเป็นคุณประโยชน์มาก เชื่อว่าเจ้าของทุนทุกท่านเมื่อได้ทราบว่ามูลนิธินี้ได้ดำเนินการไปอย่างนั้นแล้ว ไม่มีผู้ใดจะตำหนิติเตียน ต่างก็จะอนุโมทนาสาธุการ

กรรมการมูลนิธิแห่งนี้ ได้ดำเนินการโดยรวดเร็วให้ได้ผลมาสงเคราะห์ในส่วนสาธารณ-สงเคราะห์ ในส่วนศึกษาสงเคราะห์ก็ดี ได้ทันอกทันใจยิ่งมีทุนมากก็จะได้สงเคราะห์ให้มากขึ้นไปกว่านี้ ให้ดีขึ้นไปกว่านี้คือ ผมเห็นว่าการช่วยเหลือ ซึ่งหมายถึงการให้และการรับเป็นธรรมอันชอบของหมู่มนุษย์ หรือเรียกตามสมัยใหม่ว่าของสังคมมนุษย์ เป็นธรรมอันชอบจริง ๆ แต่สังคมมนุษย์ที่เกาะกลุ่มกันอยู่ได้มันก็มีตัวสองตัวนี้เป็นตัวเชื่อมโยงคือ ตัวการให้กับการรับ ที่เรามารวมเรียกกันว่าการช่วยเหลือเป็นธรรมที่เก่าแก่ ถึงแม้ว่าในสมัยก่อนนั้นคนเราจะยังไม่เจริญด้วยวัตถุและศีลธรรมอย่างปัจจุบันนี้ ธรรมะ คือการช่วยเหลือนี้เขาก็มีอยู่ก่อนแล้ว มีมาตั้งแต่มนุษย์ยังอยู่ในป่าในดง ถ้าหากว่าเราจะได้สืบสาวราวเรื่องไป

เพราะฉะนั้น มนุษย์ที่เจริญแล้ว การช่วยเหลือจึงเป็นหน้าที่ ๆ ตนจะพึงกระทำตามกำลังและความสามารถระดับของมนุษย์นั้น ถ้าเราบอกว่าเป็นคนเหมือนกัน ๆ มันก็น่าจะต้องเหมือนกันทั้งหมด ทำไมจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลอะไรกันเพราะมันคนเหมือนกัน ผมก็อยากจะกล่าวว่า ไอ้ที่เราเรียก ว่าเหมือนกันนั้น เอาละมันเหมือนกัน แต่ว่าในระหว่างคนต่อคนนั้น มันมีความไม่เหมือนกันอยู่ ในตัว ผมขอฝากไว้ ว่ามันมีความไม่เหมือนกันอยู่ในตัวคนส่วนที่เหมือนกัน ก็คืออาการสามสิบสองเท่านั้น ไอ้ความไม่เหมือนกันที่มีอยู่ในคนแต่ละคนนั้น จะเห็นได้ว่ามีจำนวนมากเหลือเกิน อันนี้แหละคือความจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือกันและกัน ผู้มีกำลังมากกว่าต้องช่วยเหลือผู้ที่มีกำลังน้อยกว่าจะเป็นกำลังอะไรก็ตาม

เพราะฉะนั้น ผมจึงดีใจเป็นอันมากที่ท่านพระเถรานุเถระและท่านผู้มีศรัทธาทั้งหลายที่เป็นฝ่ายคฤหัสถ์ได้ให้ความสนับสนุนมูลนิธินี้อย่างที่ผมไม่เคยคาดฝันจริง ๆ ถ้าท่านไปถามพวกกรรมการมูลนิธิแรก ๆ ก็จะบอกได้ว่าผมไม่ได้นึกเลย ผมพูดว่าได้สัก ๕ แสนก็ดีแล้ว ที่ผมยินดีให้ทำนั้นก็เพราะผมมีอายุครบ ๘๐ ปี ซึ่งเขาถือกันว่าชอบกล อายุของมนุษย์เราเขาถือเอารอบ ๒ รอบค่อนข้างสำคัญย่างเข้าเบญจเพสแล้ว ก็คงจะตกใจ เพราะไอ้ตัวเบญจเพสนี่แหละมันไม่ค่อยจะดี ถ้าไม่บาดเจ็บก็ล้มหายตายจากหรือพลัดพรากจากกัน อะไรเหล่านี้ ๓ รอบ ไม่ค่อยรู้สึก ๔ รอบ เริ่มจะรู้สึกนิดหน่อย พอ ๕ รอบ เริ่มจะรู้สึกทีเดียวว่าควรจะต้องทำกันแล้วให้เป็นชิ้นเป็นอัน ๖ รอบ ก็เฉย ๆ ๗ รอบเฉย ๆ ก็ได้ แต่ว่า ๗ รอบนั้น เขาลดลงมาให้เหลือ ๘๐ ลดเสีย ๔ ปี ไม่รู้ว่าใครเป็นต้นตำราให้ลด แต่ก็ยอมรับนับถือกัน ของเราซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนนั้น ถือว่าพระพุทธเจ้าของเรามีอายุพรรษา ๘๐ ปี จะนิพพาน การที่เรามีอายุเท่าพระพุทธเจ้าได้นี้เป็นของวิเศษอย่างยิ่ง ฉะนั้นเมื่อมีอายุเท่าพระพุทธเจ้าแล้วก็ควรจะกระทำอะไร ๆ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งความชื่นชมโสมนัส จะเป็นตัวเองทำหรือผู้อื่นทำให้ก็สุดแต่ความเหมาะสม เพราะมีอายุเท่าพระพุทธเจ้านี้นับว่าวิเศษ

นักหนา ถ้าเกินไปถือว่าได้กำไร เราจึงถือเอา ๘๐ ปี เป็นหลัก ส่วน ๗ รอบนั้นถือว่าไม่มีความหมาย ไม่เหมือน ๕ รอบ เพราะฉะนั้น เขาถือเอา ๘๐ ปี อย่างมูลนิธิที่ตั้งขึ้นนี้ก็ปรารภอายุ ๘๐ ของผม ดังกล่าวแล้ว ก็เป็นเครื่องหมายแห่งความนิยมยินดีที่ได้มีชีวิตยั่งยืนมาเท่าพระชนมายุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประการหนึ่ง และวิสัยของคนที่ไม่อยากตายนี่ ได้ ๘๐ แล้วก็อยากจะต่อ เพราะฉะนั้น เมื่อทำบุญอายุ ๘๐ แล้วนี้ การทำบุญอายุนั้นนอกจากจะเป็นเครื่องแสดงความนิยมยินดีในความเป็นไปแห่งชีวิตของตนที่ได้ล่วงมาแล้ว ตามหลักเดิมของท่านการทำบุญอายุนั้นก็เพื่อต่ออายุ ต่อได้หรือไม่ได้ ผมไม่พูด ที่ท่านใช้กันมานั้น ใช้เป็นเครื่องต่ออายุประการหนึ่ง และการทำบุญอย่างนี้นอกจากจะเป็นการต่ออายุแล้ว ยังหาอุบายวิธีป้องกันอันตรายแห่งชีวิตด้วย เพราะฉะนั้น การทำบุญอายุ ในปัจจุบันนี้ นอกจากเพื่อแสดงความยินดีชื่นชมโสมนัสหรือนิยมยินดีที่มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยจากชีวิตของตนมาได้แล้ว ยังเพื่อต่ออายุของตนให้ยืนยาวต่อไปเพื่อป้องกันอันตรายแห่งชีวิตไม่ให้เกิดขึ้น ที่ทำบุญอายุกันอยู่เดี๋ยวนี้ เป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น อนุสรณ์หรือที่ระลึก ๘๐ ปีนั้น ผมก็เห็นว่าเป็นการสมควรและเห็นชอบผมจึงเห็นด้วย แต่คณะกรรมการ ศิษยานุศิษย์ที่ได้ร่วมจัดตั้งมูลนิธิอันนี้ และก็เชื่อว่ามูลนิธิอันนี้จะเติบโตต่อไปในภายหน้า ถ้าจะถือแบบนิมิตบ้า ๆ บอ ๆ ผมจะบอกอะไรให้สักอย่าง วัดสามพระยานี่มีแปลก ถ้าฝนตกใหญ่อย่างวันนี้ ทำอะไรจะเจริญแต่ถ้าฝนแห้งแล้งละก้อ ระวังเถอะ จะชักหน้าไม่ถึงหลัง เพราะฉะนั้น ฝนตกทีแรกผมชักเคืองเทวดา ไอ้เราจะทำงานผ่าตกลงมาได้ มานึกได้ว่าคติของวัดสามพระยานี่แปลก ถ้าฝนตกหนักก่อนหน้าอย่างนี้ ไปรอด ผมเคยทำงานใหญ่มาแล้ว แต่จะไม่เล่าให้ฟังแต่ผมชักจะเชื่อ มีคนอย่างนี้ก็แย่ นึกว่าเดี๋ยวก็หาย หายจริง ๆ ไม่กระปริดกระปรอย ถ้าหาย หายจริง และก็หายจริง ๆ ซะด้วย เพราะฉะนั้น ผมจึงเชื่อเอานิมิตบ้า ๆ บอ ๆ นี่แหละ เชื่อว่ามูลนิธินี้จะเติบโตต่อไปในภายหน้า และก็นึกว่าปีหน้า ถ้าเราไม่ล้มหายตายจากกันไป ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ยากจนลงจนกระทั่งต้องหลบหน้ากันแล้ว ก็คงจะได้พบกันอีกที่นี่ เชื่อแน่ว่ามูลนิธิคงจะแจกทุนกันที่นี่ ส่วนที่ศึกษาสงเคราะห์ และคงจะได้ทันส่วนที่เป็นสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหลักในโอกาสเดียวกัน เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าในปีหน้า ถ้าท่านเจ้าของทุนได้รับเชิญมาถ้าหากว่า ไม่ติดขัดอะไรก็ขอได้มาชื่นชมโมนัสในผลที่เราได้กระทำไว้ แต่ก็ขอเรียนทีเล่นทีจริงว่าได้เตรียมทุนมาเพิ่มด้วยนะครับ ผมเชื่อว่ามูลนิธินี้เติบโตแน่ เพราะบุพนิมิตดังที่ผมได้พูดไว้เมื่อกี๊นี้ ความเชื่อของผมเป็นความเชื่อเฉพาะตัวจากการที่ได้สังเกตุมาหลายหน เพราะฉะนั้น ทุนดังที่กล่าวนี้ ที่ได้ให้ไปแล้วนี้ เข้าใจว่าจะยั่งยืนไปหรืออยู่ยงคงกระพัน มูลนิธินี้ก็ได้โอกาสที่จะได้ทำสิ่งที่ดีมีประโยชน์แทนท่านเจ้าของทุนทั้งหลาย ไม่ใช่ของมูลนิธินะครับ เป็นการทำกุศลแทนท่านทั้งหลายผู้เป็นเจ้าของทุน แม้ท่านจะอยู่หรือไม่อยู่ไม่เป็นสิ่งสำคัญมูลนิธินี้มีหน้าที่ ๆ จะรักษาทุนจัดสรรทุนนี้ไปเป็นส่วนสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ตามเจตนาที่มุ่งหมายไว้ เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกท่าน

ดีใจว่า กรรมดีที่ควรกระทำเราได้กระทำแล้วทุกประการ ตามกำลังและความสามารถ เราควรจะภูมิใจได้ว่า ชีวิตของเรานี้ไม่เป็นหมัน เพียงเท่านี้ผมว่าก็พอแล้ว

ในที่สุดนี้ ผมขอตั้งกัลยาณจิตอธิษฐาน อ้างคุณพระศรีรัตนตรัยประสิทธิ์ประสาทพร ด้วยเดชะคุณพระศรีรัตนตรัย ขอจงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ท่านผู้ทรงเกียรติคุณทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ เจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย เจริญยิ่งด้วยอายุ วรรณะ ปฏิภาณธนสารสมบัติ มีความอยู่เย็นเป็นสุข มั่งมีศรีสุขมีมโนปฏิภาณ ปรารถนาสิ่งใดในทางที่ชอบ ขอจงสำเร็จดังมโนรถความปรารถนา และฝ่ายบรรพชิตนั้น ขอจงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกันทุกท่าน เทอญ ฯ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐
เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๐๕ น.

***

ท่านพระเถรานุเถระ เจ้าคณะระดับภาคทุกรูป และท่านพระสังฆาธิการผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้ เพื่อรับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ทุกองค์ ผมขอแสดงความชื่นชมโสมนัสและอนุโมทนาในการที่เจ้าคณะระดับภาคทุกภาค ได้เป็นผู้รับภาระในเรื่องการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระสังฆาธิการผู้ควรได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ดังที่ปรากฏตามรายงานของท่านเจ้าคณะภาค ๒ ซึ่งกล่าวรายงานในนามของเจ้าคณะภาคฝ่ายมหานิกายทั้ง ๑๘ ภาค ผมเห็นด้วยกับที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ กล่าวเมื่อกี้นี้ว่า **ความเสื่อมความเจริญของพุทธจักร** นั้น ถ้าพูดตามตำรับจริง ๆ ไม่ใช่เฉพาะที่จะกล่าวในขณะนี้ ก็ขึ้นอยู่แก่บุคคลหรือแก่พระใน ๓ ระดับ

๑. ระดับเจ้าคณะ ๒. ระดับเจ้าอาวาส ๓. ระดับพระอุปัชฌาย์

ความเสื่อมความเจริญ นี้ ขึ้นอยู่แก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนานี้ ทั้ง ๓ ระดับ (นี่กล่าวตามตำรา) เมื่อกี้นี้ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้ตัดระดับเจ้าคณะออกก็เพื่อให้เหมาะกับโอกาสในขณะนี้ กล่าวถึงเฉพาะระดับเจ้าอาวาสและระดับพระอุปัชฌาย์ ผมเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งที่ตามรายงานเมื่อกี้นี้กล่าวถึงว่า อันพระภิกษุสงฆ์ผู้รับผิดชอบในความเสื่อมความเจริญต่อพุทธจักรนั้นจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปและเหมือนกันหมด ทั้ง ๓ ระดับ คือ

๑. **ความรู้**
๒. **ความฉลาด**
๓. **ความสามารถ**
๔. **สุปฏิบัติ**

อันนี้เป็นสิ่งที่ผู้รับผิดชอบต่อพุทธจักรจะต้องจดจำ ไม่ใช่ฟังแล้วก็แล้วกัน เพื่อเป็นอนุสติสำหรับตัว เพราะว่าอันนี้เป็นทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองของพุทธจักร ถ้าในลักษณะตรงกันข้าม ท่านผู้รับผิดชอบดังกล่าวไม่มีความรู้ มีความฉลาดไม่พอ มีความสามารถย่อหย่อนเต็มที ไม่มีสุปฏิบัติ ตรงกันข้ามกลับมีความประพฤติไม่ชอบไม่สมควร ทุกท่านก็ย่อมทราบเองว่า ความเจริญรุ่งเรืองนั้นอย่าหวัง จะหวังได้ก็เฉพาะความเสื่อมทราม ซึ่งเราทุกท่านไม่ต้องการที่จะให้เกิดขึ้นมีขึ้นแก่พุทธจักร คำว่า "**พุทธจักร**" นั้น ทุกท่านก็ควรจะกำหนดเป็นหลักจำให้ได้ ก็ประกอบด้วยส่วน ๓ ส่วน (คล้ายกับร่างกายของเรานี้ประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม) ๓ ส่วนนั้น คือ

๑. **พระศาสนา**
๒. **สังฆมณฑล หมายถึงภิกษุสงฆ์**
๓. **วัดวาอาราม**

ชื่อ**พุทธจักร** ที่เรากำหนดกันขึ้นที่ใช้มาสืบมานี้ ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ประกอบด้วยส่วน ๓ ส่วน ที่ว่าเราต้องรับผิดชอบในความเสื่อมความเจริญของพุทธจักร หรือต่อพุทธจักรนั้นก็หมายถึงทั้ง ๓ ส่วน คือ

- **รับผิดชอบในตัวพระศาสนา คือ พระธรรมวินัย**
- **รับผิดชอบในสังฆมณฑล ตั้งแต่รับผิดชอบต่อตัวของตัวเองเป็นต้นไป เพื่อให้กลายเป็นหมู่คณะที่ดีงาม**
- **รับผิดชอบในการที่จะดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์ หรือก่อสร้างวัดวาอาราม ตามกำลังและความสามารถ**

สิ่งทั้ง ๓ นี้ คนธรรมดาทำไปไม่ได้ต้องเป็นคนมีคุณสมบัติ คุณสมบัติก็ดังที่กล่าวแล้ว คือคุณสมบัติ ๔ ประการ ที่กล่าวเมื่อกี้นี้ คือ ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ และสุปฏิบัติ

ทุกท่านที่เข้ามารับการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้ในคราวนี้ ขอให้ระลึกไว้เสมอว่า ตนเองได้เข้าสู่ "**ดงวิชา**" เฉพาะที่วัดสามพระยานี้ก็ ๖ วัน ที่ท่านเจ้าคณะภาคอีกกี่วัน ไม่ทราบแน่ เข้าใจว่าอาจจะไม่เท่ากัน (๓ วัน, ๕ วัน) ทำไมจึงต้องมารวมกันที่นี่อีก ทุกท่านควรจะทราบเหตุว่า อันคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายนั้นเป็นหมู่ใหญ่ ความพร้อมเพรียงหรือความเข้าใจซึ่งกันและกันจากทิศทั้ง ๔ ที่เรียกว่า จาตุรทิศนั้น เป็นสิ่งที่จำปรารถนา

การที่ต้องมารวมนั้นก็เพื่อให้ทุกท่าน ได้ร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมกระทำกิจในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ หรือร่วมกันกระทำกิจในหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้เกิดความคุ้นเคยในระหว่างกันและกัน ทั้งหนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ **ความคุ้นเคยในระหว่างกันและกัน** นั้น **เป็นฐานที่ตั้งแห่งความสามัคคีอย่างสำคัญ** นี้เป็นประการแรก ประการที่สอง **การฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้** นั้น ก็อาจจะมีข้อที่เลยเกินไปบ้างหรือหย่อนตกหล่นไปบ้าง

หรือที่ไม่เลยเกิน ไม่ตกหล่นก็มี เพราะฉะนั้นเมื่อเราทำอยู่ทั้ง ๑๘ ภาค ความแตกต่างกันก็อาจจะมีได้ ตรงนี้ผมไม่ได้อนุมานเอา ผมนั่งอยู่ที่นี่ เวลาฝึกซ้อมกรรมวาจานี้ เรารู้ทีเดียวว่า พระที่เข้าอบรมมานี้ มีการคลาดเคลื่อนทั้งในทางเกินเลย ทั้งในทางตกหล่น ก็มาปรับอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ว่าที่ได้รับฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้มานั้น ที่ไม่เสมอกันจะได้ปรับให้เสมอกัน ที่เกินเลยก็จะได้ลดลงมา ที่ตกหล่นก็จะได้เพิ่มขึ้น เพื่อปรับให้อยู่ในระดับเดียวกัน ทุกท่านจะต้องเข้าใจ บางท่านก็เข้าใจว่า เมื่อสอบที่ภาคแล้วก็แล้วกัน แต่ประโยชน์ที่ผมกล่าวเมื่อกี้นี้มันไม่ได้ เมื่อภาคใครภาคมัน ก็แบ่งเป็น ๑๘ ส่วน ทางเรารวมกันอย่างนี้ ทั้ง ๑๘ ส่วนนั้น มารวมกันเป็นส่วนเดียวอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้เราพูดกันในแง่สังคม คำว่า **สังคม** นั้น คือ **ประโยชน์ของบุคคลที่เกิดจากบุคคลที่รวมกันเป็นกลุ่ม** นอกจากนั้น ในทางวิชาการก็อาจจะไม่เท่ากัน จริงอยู่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้รายงานเมื่อกี้นี้ว่า ได้ฝึกซ้อมอบรมมาทั้งในวิชาการและปฏิบัติการ แม้แต่นั้นก็ดี เรื่องวิชาการนี้ มันมีอยู่ ๒ ทาง (วิชาการ ผมขอเรียกว่า **ความรู้** นั้นง่ายดี)

๑. **ความรู้ในหน้าที่**

๒. **ความรู้ประกอบ**

ความรู้ประกอบนั้นไม่ใช่ความรู้ในหน้าที่ แต่เป็นความรู้ประกอบในหน้าที่ของตัวที่เราเรียกว่า "**ความรู้รอบตัว**" เวลานี้คณะสงฆ์นั้นเรามีความมุ่งหมาย (ผมใช้คำว่า "**คณะสงฆ์**" นั้นก็หมายถึงว่า คณะสงฆ์ส่วนรับผิดชอบในการบริหาร หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า **มหาเถรสมาคม**) ในการที่จะสร้างเสริมความรู้ในหน้าที่ พระสงฆ์จะสร้างเสริมความรู้รอบตัว (นี้เรียกว่า ความรู้รอบตัว) ของพระเจ้าพระสงฆ์เรา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นมา การที่เป็นดังนี้ก็เพราะว่า ภาวะของสังคมในปัจจุบันนี้ (เดิมเรียกว่า ภาวะของชุมนุมชน) ได้คลี่คลายขยายตัวออกไปมากทั้งในส่วนดีทั้งในส่วนชั่ว เรามาอยู่ในกลุ่มบ้านไม่ใช่พระอยู่ป่า ก็จะต้องรู้ให้เท่าทันภาวะอันนี้ ไม่ใช่ไม่รู้อันนี้ เราจะต้องอาศัยความรู้รอบตัวเป็นเครื่องช่วย

ความรู้ทั้ง ๒ อย่างที่ผมว่านี้ เราจะต้องเพิ่มเติมหรือสร้างเสริมกันอยู่เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ผมจึงกล่าวไว้เมื่อกี้นี้ว่า ในขณะนี้ทุกท่านได้เข้ามาสู่ดงวิชาแล้ว จะต้องแสวงหาหรือตักตวงความรู้ให้ได้เต็มที่ กิจการอื่นนั้น ถ้าไม่จำเป็นอย่างที่สุด เราก็ต้องระงับไว้ ก็ต้องถือเอาว่าเวลานี้เป็นเวลาที่เราเข้ามาสู่ดงวิชา จะต้องตักตวงหรือเก็บดอกเก็บผลไม้ที่เกิดในดงนี้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ความรู้ทั้ง ๒ ประการนี้ที่ผมเล่ามาแล้ว มันไม่มีทางจบสิ้น ความรู้ในหน้าที่ยังมีทางจบสิ้น แต่ความรู้รอบตัวหรือความรู้ประกอบนั้น จะพูดได้ทีเดียวว่าไม่มีทางจบสิ้นเพราะมันมีเพิ่มเติมอยู่เสมอ แม้ความรู้ในหน้าที่ก็เหมือนกันมันมีเพิ่มเติมอยู่เสมอ ท่านที่เป็นเจ้าอาวาสเจ้าคณะลองสังเกตดู เดี๋ยวเรื่องนั้นโผล่มาอีกแล้ว เดี๋ยวเรื่องนี้โผล่มาอีกแล้ว โผล่ขึ้นมาเรื่อย ๆ บางทีเราก็รู้ได้ทันที บางทีเราก็รู้ไม่ได้ทันทีต้องไต่ถาม เพราะฉะนั้น การเข้ามาสู่ในที่รวมกันนี้ ในด้านวิชาการ (ไม่ใช่ในด้านสังคม) ก็นับว่า

เป็นประโยชน์มาก เราจะได้ความรู้อะไรเพิ่มเติมกว่าที่เคยมี ความรู้ความเข้าใจของเราก็จะดีและกว้างขวางยิ่งขึ้น อันความรู้ความเข้าใจนั้น เราพูดกันชินทีเดียว มีความรู้ความเข้าใจ พูดกันจนชินจนไม่รู้คุณค่าของคำสองคำนี้ว่ามีคุณค่ามหาศาล แต่เราต้องเข้าใจ (ไม่ใช่ว่าจำได้ เขาพูดมาเราก็พูดไป ไม่รู้ไม่เข้าใจ) มีความรู้มีความเข้าใจ

พูดถึงความรู้ ทุกท่านจะต้องกำหนดว่า ความรู้ที่เรามีอยู่แล้วหรือความรู้ที่จะเกิดต่อไปมันก็รวมได้เป็น ๓ ประการ ประการแรก เขาเรียกว่า **"รู้จำ"** จำตะพึดอย่างท่องสวดมนต์ จำอย่างพระท่องสวดมนต์ เข้าใจไหม ? (นอกจากมหาเปรียญ) ไม่เข้าใจ แม้ที่เป็นมหาเปรียญสวดมนต์ที่ยากหน่อยก็ไม่เข้าใจเหมือนกัน ผมขอยกตัวอย่าง อย่างถวายพรพระ ๓ ประโยค, ๔ ประโยค, ๕ ประโยค, ๖ ประโยค บางทีสวดไม่เข้าใจ แต่พอรู้เค้าว่าเรื่องอะไร อันนี้เรียกว่า รู้จำ คือจำไป เท่าไรเท่านั้น ขั้นนี้เป็นขั้นต้น ขั้นต้นจะต้องสอนให้รู้จำให้ได้ก่อน (พอไหม ไม่พอ) ต้องไปถึงระดับที่สอง เขาเรียกว่า **"รู้แจ้ง"** อันนี้เข้าใจ แต่ในข้อที่ตนจำมาหรือตนไม่ได้จำมา แต่เข้าใจ เข้าใจในเรื่องนั้น พอฟังแล้วมีความเข้าใจในเรื่องนั้นทันที (ไม่ใช่ว่าจำได้แล้ว ไม่เข้าใจ) ความรู้คืออาจจะจำได้ แต่ว่าความที่จำได้นั้นไม่ได้หมายความว่าจะเข้าใจ ส่วนมากเราไม่เข้าใจ ท่านที่เป็นพระสังฆาธิการอ่านตัวบทกฎหมาย ทุกท่านจะต้องรู้สึกว่าอันนี้ไม่เข้าใจ แต่ว่าจำ จำได้ ตัวบทว่าอย่างนี้ จำได้ แต่ไม่เข้าใจในตัวบทนั้น ในถ้อยคำบางคำ

รู้จำ เขาเรียกว่า **สัญชานนะ**, **รู้แจ้ง** คือตัว **วิชานนะ** หลักทั่วไปดูเหมือนจะพอ แต่ว่ามีความรู้สูงสุดอีกประการหนึ่ง ไม่ใช่รู้แจ้ง ในพระสูตรบางแห่ง ท่านใช้คำว่า **"ปฏิวิทธา"** ปฏิวิทธา แปลว่าแทงตลอด ก็ควรจะใช้เลียนแบบนี้ว่า ความรู้อีกชนิดหนึ่งเป็นความรู้ตลอด ปลอดโปร่งทั้งหมด ที่เรียกว่า **ปฏิเวธะ** เอาปฏิเวธไปใช้ **ปฏิเวธ** หมายความว่า **ที่สุดความรู้** (รู้ถึงที่สุดความรู้, รู้ตลอดหมด)

ความรู้ที่ว่านี้ไม่ใช่ง่ายนัก ความรู้นี้เราจะนำไปใช้อะไรก็ได้ สมมติว่าในคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ หรือของพระสังฆาธิการทุกระดับ ที่เจ้าคณะภาคกล่าวเมื่อกี้นี้ (ความรู้, ความฉลาด, ความสามารถ, สุปฏิบัติ) ความรู้เอามาใช้กับบทเมื่อกี้นี้ได้ ท่านจะเห็นได้ว่าความรู้ตัว นั้น ไม่ใช่ของง่าย ๆ และไม่ใช่ของที่เดี๋ยวเดียวจะสำเร็จ จะต้องสะสมกันใช้ระยะเวลา มีความเอาใจใส่ จึงจะเกิดความรู้ความเข้าใจได้ เพราะฉะนั้น ความรู้ความเข้าใจนี้เป็นส่วนสำคัญ คือเราต้องเข้าใจว่า มหานิกายเป็นพวกมาก การที่ทำอะไรร่วมกันทำก็จะได้ถ่ายเทยึดถือเป็นแนว เป็นแบบเดียวกัน (ไม่ใช่ว่าที่โน้นไปอย่าง, ที่นี่มาอย่าง, ทั้ง ๆ ที่มันหลักอันเดียวกัน ซึ่งมันไม่ถูกต้อง) เราทำอย่างนี้ ก็เพื่อให้เกิดความถูกต้องเท่าที่เราสามารถนจะทำได้ และการกระทำของเรานี้ ไม่ใช่นึกจะทำอย่างไรก็ทำ เราทำโดยมีหลักการณ์และกระทำโดยมีหลักวิชา (ไม่ได้นึกว่า จะเอาอย่างนั้น-ก็เอา ไม่เอา-ก็ไม่เอา นั้นไม่ใช่) เพราะฉะนั้น การรวมกันอย่างนี้ ได้ประโยชน์ในทางที่จะปรับระดับที่เกินไป (บางทีไม่ใช่ดี)

ก็ลดลงเสีย ที่ไม่ถึง หนุนขึ้น ที่เรียกว่า ตกหล่น หนุนขึ้น เพื่อให้ได้ระดับ

เรื่องระดับนี้ ผมขอฝากไว้ด้วย ที่จะฝากนี้ก็ไม่ใช่ว่านึกเอาเอง คือว่าอยู่ที่นี้ มองดูในระดับเดียวกันเหมือนทุกท่านที่นั่งโต๊ะ วันนี้ระดับเดียวกันหมด แต่พรุ่งนี้ไม่แน่ต้องจัดเก้าอี้ให้ดีเพื่อนั่งให้ได้ระดับ ทำไมจึงต้องจัดล้ำหน้าบ้าง ล้ำหลังบ้าง ไม่ได้หรือ ถ้าทำอย่างนั้นมันไม่ได้ระดับ เราบอกกันแล้วว่าฯ เข้ามาที่นี่นั้นเพื่อปรับให้มันเข้าระดับ ออกไปพวกที่เกินไปบ้างก็ดูว่าจะมี แต่น้อย พวกที่ต่ำกว่าระดับออกจะมีมาก แต่ก็ไม่มากมาย (คำว่า มาก นี้ ผมไม่พูดว่ามากมาย เพราะความจริงไม่ใช่มากมาย) ผมศึกษาอยู่ตลอดเวลา ๒๑ ปีที่ล่วงมา ผมก็จำไม่ได้เมื่อกี้ฟังรายงานว่าปีนี้ เป็นปีที่ ๒๒ ปีที่ ๑ ก็ทำอยู่ใต้ถุนตึกโน้น ไม่ใช่ที่นี่ เข้าใจว่าอยู่ใต้ถุนตึกอยู่สัก ๓-๔ ปี ค่อย ๆ มากขึ้นใต้ถุนตึกไม่ไหว ตอนหนึ่งเป็นที่ฝึกซ้อมอบรม อีกตอนหนึ่งเป็นที่ฉันได้ ต่อมาไม่ได้ ก็ย้ายมานี่

การฝึกซ้อมอบรมของเรานั้นเพื่อให้ได้ระดับ ๑๘ แห่งนั้นอาจจะระดับไม่เท่ากัน สูงไปบ้างต่ำไปบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก แต่พอมองดูรู้ว่านี่สูงไป นี้ต่ำไป และก็อยากจะพูดถึงเสียในที่นี้ แต่หากจะเป็นเรื่องไม่ใช่หน้าที่ของอุปัชฌาย์โดยตรง แต่เป็นเรื่องที่ควรรู้ เพราะเคยมีผู้พูดและก็พูดมานาน แต่เดี๋ยวนี้ก็พอมีบ้าง ว่าการอบรมอุปัชฌาย์นั้น ไม่น่าจะทำกันอย่างแบบที่เรียกว่าจริงจัง หรือเรียกว่าเอาเป็นเอาตายอะไรกัน เพราะพระเราก็รู้กันอยู่ว่าใครควรจะเป็นอุปัชฌาย์ได้ ไม่ได้ ครั้งพระพุทธเจ้าไม่เห็นมีการอบรมอะไรกัน ก็ทรงตั้งเป็นอุปัชฌาย์ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระเถระผู้เป็นหัวหน้าในกิจนั้น ๆ ถ้าเห็นผู้ใดควรเป็นอุปัชฌาย์ ท่านก็ตั้ง นี่เป็นเรื่องหลักย่อ ที่พูดมาเป็นจริงและถูกต้องด้วย แต่ทุกท่านจะต้องเข้าใจ การตั้งพระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาลก็ดี การตั้งพระอุปัชฌาย์หลังพุทธกาลก็ดี หรือการตั้งพระอุปัชฌาย์ในลังกาทวีปก็ดี การตั้งพระอุปัชฌาย์ในยุคนั้นก่อนพุทธกาล หลังพุทธกาล แต่พระพุทธศาสนายังอยู่ในชมพูทวีป ผู้ตั้งกับผู้รับตั้งรู้จักกันดีเหลือเกิน (ผู้ใช้คำว่ารู้จักกันดี ไม่ใช่รู้จักรูปร่างหน้าตา รู้ตลอด) ผมขอหลัก ของท่านเจ้าคณะภาค ๒ ที่ได้กล่าวเมื่อกี้นี้ ผู้ตั้งเขารู้ องค์นี้มีความรู้แค่ไหน เพียงไร พระองค์นี้ มีความฉลาดอย่างไร องค์นี้มีความสามารถแค่ไหน องค์นี้มีสุปฏิบัติสูงส่งเพียงใด ท่านรู้เพราะอยู่ด้วยกัน ผู้ตั้งกับผู้รับตั้งรู้ดีเหลือเกิน คือการตั้งพระอุปัชฌาย์นั้นจะต้องมีผู้รับรองความรู้ ไม่ใช่ตั้งส่งไป รับรองความรู้อย่างไรก็ท่านรู้กันอยู่เรื่อยก็เห็นกันอยู่ทุกวัน องค์นี้ใช้ได้ องค์นี้ยังใช้ไม่ได้ พรรษาตั้ง ๔๐ แล้ว ยังไม่ได้ความเหมือนพระพรรษา ๕ หรือยังไม่ถึง ๕ คือเอาอะไรยังไม่ได้ พึ่งตนเองก็ยังไม่ได้ ไม่ต้องถึงว่าให้ผู้อื่นพึ่ง คนที่จะเป็นอุปัชฌาย์ได้นั้น ต้องเป็นคนที่ให้ผู้อื่นพึ่งได้ นี่แหละหลักในครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาล ผู้ตั้งกับผู้รับตั้งนั้น เขาสอบความรู้กันอยู่ทุกวัน ไม่ใช่ ๓ วัน ๖ วัน อย่างเดี๋ยวนี้เขาดูกันมาเป็นปี ๆ ไม่ใช่ปีเดียว องค์นี้พอเป็นอุปัชฌาย์ได้ไหม ดูมาตลอด (ดูตั้งแต่ศีรษะจนเท้า) ถ้าเห็นว่าใช้ได้แล้ว ท่านก็มอบหมาย แล้วยืนยันอีกอันหนึ่งว่า ไม่มีตราตั้งอย่างเดี๋ยวนี้ ไม่มีใบไม่มีประทับตรา แต่พวกนั้นท่านมีวาจาสิทธิ์ วาจาของท่านเชื่อถือได้

ในปัจจุบันนี้ ผู้ตั้งกับผู้รับตั้ง ส่วนน้อยได้รู้จักกันบ้าง แต่รู้จักกันก็ไม่ดีนัก ส่วนใหญ่ไม่รู้จัก หมายถึงผู้ตั้งจริง ๆ ก็คือเจ้าคณะใหญ่หนนั้น ๆ รองลงมาจากเจ้าคณะใหญ่คือ เจ้าคณะภาค ซึ่งเป็นผู้ตัวเชื่อมอย่างสำคัญระหว่างเจ้าคณะใหญ่กับเจ้าคณะจังหวัด นี่จะเห็นได้ว่าผู้ตั้งกับผู้รับตั้งนี้ ก็ไม่ใช่ว่าจะรู้จักดีตลอดเป็นส่วนมาก บางทีรู้จัก แต่ว่าไม่รู้จักตลอด ก็ต้องอาศัยความเชื่อถือ ในระหว่างกันและกัน เพราะต้องอาศัยอย่างนี้เอง ยังเป็นเรื่องที่น่ารำคาญอยู่อันหนึ่ง ผมขอระบาย ในที่นี้ (ไม่ใช่ให้ท่านฟังอยากให้เจ้าคณะภาคฟัง เพราะจะต้องผ่านระดับอย่างนี้) เจ้าคณะบางท่าน กักลูกน้อง เพราะเหตุ ๒ ประการ ๑. เป็นเรื่องส่วนตัว ๒. หวงเทียนอุปัชฌาย์ อันนี้น่าเกลียด อย่างยิ่ง ทำไมจึงต้องมีความคิดต่ำทรามอย่างนั้น เจ้าคณะเหนือขึ้นมา เมื่อเขาทรงคุณงามความดี คู่ควร ไม่ต้องเอาเรื่องส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องทั้งในทางรัก ทางชัง อย่าไปกันเขา เมื่อเขาดีต้องส่งเสริม เราชอบหรือชังนั้นเป็นเรื่องส่วนตัว ส่วนลาภผลก็แค่นั้น นี่เป็นเรื่องจริง ผมเคยบอกเจ้าคณะตำบล ถึงขนาดว่า น่าถอด ไม่น่าเอาไว้ อย่างนี้ไม่ถูกต้อง จะต้องใคร่ครวญพิจารณา ต้องเสนอตามลำดับ ต้องให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกเสมอ ไม่ใช่เอาเรื่องส่วนตัวเข้าไปพัวพัน จึงจะถูกต้อง ผมก็ขอพูด เผื่อไว้ในกาลข้างหน้า เมื่อพระอุปัชฌาย์รูปใดจะได้เป็นเจ้าคณะเหนือขึ้นไป มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ขอให้จำไว้ เป็นการไม่ถูกต้อง ผมถือว่าเป็นการขัดขวางความเจริญ ใครขวาง เจ้าคณะเป็นคนขวาง เพราะเราถือว่าพระอุปัชฌาย์นี้เป็นส่วนที่มีความสำคัญส่วนหนึ่ง ในการที่จะทำให้เกิดความเจริญ ถ้าปฏิบัติตามหน้าที่ ถ้าไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ก็เป็นผู้มีส่วนสร้างความเสื่อมเช่นเดียวกัน เมื่อสมัยผม เป็นเปรียญ พระอุปัชฌาย์บางองค์มักง่าย ท่านบอกว่าท่านได้รับตั้งอุปัชฌาย์มีหน้าที่บวชคน ท่านก็บวช ตะพึดจนมีชื่อว่า ที่ไหนนาคผู้ใด อุปัชฌาย์ไหนไม่รับบวช ไปวัดนี้ บวชให้ ไม่ต้องอะไร เพียงว่า ลูกอุ้มไตร พ่อตะพายบาตร บวชเลย เมื่อผมรู้ผมต้องคาดโทษ ถ้าขืนทำผมถอด เวลานั้น ผมรักษาการภาค

แต่เป็นที่น่ายินดีว่า การประชุมฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นี้ ได้ผลสม ความมุ่งหมาย ต้องลำบากยากเข็ญด้วยกันทุกฝ่าย ต้องสิ้นเปลืองทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค แต่ว่า ได้ผลคุ้มค่า ความประณีตในการให้บรรพชาอุปสมบทนี้ หรือในแบบแผนนี้ ดีขึ้น แต่ว่าต้องค่อย ๆ ดี คือเราต้องยอมรับว่าพระอุปัชฌาย์บางองค์นั้น ท่านเคยมาอย่างไร ท่านก็เคยอย่างนั้น และเป็นคน ที่เราแตะต้องไม่ได้ เหมือนเอาไม้ไปตีรังผึ้ง ผึ้งก็ต่อยตาย เพราะบวชลูก หลาน เหลน ชาวบ้าน เล่นงานตาย นี่เล่าให้ฟัง เราก็ต้องค่อย ๆ ปล่อยไป รุ่นใหม่ก็ค่อยดีขึ้น ตรงนี้ความเจริญจะค่อย ๆ แผ่แบบนี้ รุ่นเก่าหมด เรากันตอนไว้ ถอยหลังไป ๒๑ ปี พวกนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหลัก ผมไม่ได้ หมายความว่าร้อยเปอร์เซนต์ พวกแหกคอกก็มี จะเห็นแก่อะไร ผมไม่อยากพูดทั้ง ๆ ที่เจ้าคณะภาค หรือวิทยากรนี่ก็ชี้แจง ขอร้องให้เกิดความเข้าใจ ก็ไม่ยอมรับ นี่ไม่ใช่หลักใหม่ แต่ครั้งพระพุทธเจ้า ก็มีบุคคลประเภทนี้ เราก็ต้องยอมรับความจริง แต่ส่วนรวมก็นับว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ใครที่เคยดูถูก

ดูหมิ่นในระยะหลัง ๆ นี้ ความดูถูกดูหมิ่นก็ค่อยเลือนลางจางหายไปตามลำดับ ตรงนี้เราพอใจ แต่ว่าเป็นเรื่องภายนอก แต่กิจการภายในคณะก็พลอยมีส่วนดีขึ้น ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความร่วมกันของเจ้าคณะของพระอุปัชฌาย์คอยดูแลเอาใจใส่ คอยสนับสนุนส่งเสริม คอยที่อะไรบกพร่องก็ต้องชี้แจงแนะนำ ถ้าไม่เชื่อฟังค่อยว่ากันอีกที

ที่ผมพูดไปทั้งหมดนี้ ก็อยากให้ทุกท่านได้เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ แม้ยังไม่รับผิดชอบอย่างกว้างขวาง ก็ควรจะรู้หลักในการที่จะดำเนินการต่อไปบ้างพอสมควร เราได้ทำหน้าที่ที่เราได้รับมอบหมายโดยสมบูรณ์ ผมถือว่านั่นเป็นเกียรติยศ ท่านที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากทางการคณะสงฆ์ และผมเชื่อว่าทุกท่านที่ได้รับความไว้วางใจจากทางการคณะสงฆ์แล้ว คงไม่ทำลายความไว้วางใจของคณะสงฆ์ คำว่าไม่ทำลายนั้น คือ จะไม่ประพฤติปฏิบัติอะไรให้นอกลู่นอกทางไปจากอำนาจหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ต้องรักษาความไว้วางใจของท่านหากทำได้อย่างนี้ ผมถือว่าเป็นเกียรติยศที่เราสร้างให้แก่ตัวของเราเอง และเราเองจะเป็นคนได้รับความภูมิใจ เกียรติยศเราได้รับไม่ว่าในลักษณะใด สิ่งที่สูงสุดก็คือความภูมิใจ เมื่อเราได้ปฏิบัติหน้าที่ของเราโดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะเกิดความภูมิใจว่าเราได้ทำหน้าที่ที่เราได้รับมอบหมายจากทางการคณะสงฆ์ เรามิได้ทำลายความไว้วางใจของทางการคณะสงฆ์ที่มอบหมายให้เราเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่เหมือนพระพุทธสาวกในครั้งพุทธกาล ท่านไม่ทำลายความไว้วางพระหฤทัยของพระพุทธเจ้า ท่านจงรักษาแบบฉบับและแบบแผนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งไว้ ท่านไม่ทำลายความไว้วางพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าฉันใด ผมก็อยากขอร้องทุกท่านให้ถือเอาเรื่องนี้เป็นคติประจำตัวประจำใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อไป ท่านกล่าวว่าจะเป็น **วุฑฒิ ความเจริญ** จะเป็น **วิรุฬหิ ความงอกงาม** จะเป็น **เวปุลละ ความไพบูลย์** ทั้ง ๓ ประการ ซึ่งในทางพระศาสนาต้องการสิ่งทั้ง ๓ นี้ **วุฑฒิ, วิรุฬหิ, เวปุลละ** ผมกล่าวมานี้ บางอย่างดูเหมือนจะเป็นวิชา แต่บางอย่าง ก็เป็นโอวาทจริง ๆ และคำเตือนจริง ๆ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว

เพราะฉะนั้น ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ผมขอเปิดการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์เพื่อให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของทางการคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดไว้ และขอให้ทุกท่าน จงเจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตราย และอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

✲✲✲✲

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐
เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

ทุกคราวที่มีการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ผมเคยบอกกับท่านเจ้าคณะภาค ว่า จะขอโอกาสสักเล็กน้อยก่อนเวลาที่จะดำเนินการตามตารางการฝึกซ้อมอบรม คือพูดเรื่องต่าง ๆ ที่เห็นว่าควรจะรู้ให้ท่านที่มาเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์นี้ ได้ยินได้ฟัง ประมาณ ๓๐ นาทีท่านก็อนุญาต ดูเหมือนว่าจะพูดมาหลายปีแล้ว แต่จะถามว่ากี่ปีแล้วจำไม่ได้ จนกระทั่งเมื่อวานนี้ มีพระอุปัชฌาย์รุ่นพี่ของพวกท่านทั้งหลาย (ก็หลายปีมาแล้ว) ท่านเอาของมาช่วยในการเลี้ยง พระอุปัชฌาย์รุ่นนี้ และก็ถามว่าหลวงพ่อก็เห็นจะพูดตามเคย ก็แปลว่าเห็นจะหลายปีมาแล้ว ท่านมาอบรมพระอุปัชฌาย์คงจะได้ยินได้ฟัง เรื่องที่จะพูดให้ฟังนั้นไม่ใช่วิชาในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นในทางวิชาการหรือในทางปฏิบัติการ เมื่อพูดถึงอย่างนี้แล้ว ก็อยากจะบอกให้เข้าใจ สักนิดว่า

คำว่า "**ปฏิบัติการ**" ถ้าเราสังเกตดูในทางโลก เขาจะมีคำเพิ่มเข้ามาอีกคำ เขาใช้ว่า "**เชิงปฏิบัติ**" เชิงปฏิบัติ กับ ปฏิบัติการ มันต่างกัน ท่านทั้งหลายถ้าสังเกตตามข่าว จะทางวิทยุกระจายเสียงหรือแม้ในทางทีวี หรือแม้ในทางหนังสือพิมพ์ จะมีคำนี้ คำนี้เพิ่งจะเกิดขึ้น เข้าใจว่า ไม่เกิน ๓ ปี ผมก็ตั้งข้อสังเกตว่า เขาใช้ว่า เชิงปฏิบัติ นี้ มันต่างกับปฏิบัติการอย่างไร ? เมื่อก่อนเราใช้คำว่าวิชาการ ปฏิบัติการ คือในเชิงปฏิบัตินี้ไม่ใช่วิชาการโดยตรง และก็ไม่ใช่ปฏิบัติการ โดยตรง มันเป็นวิชาที่มุ่งหรือเน้นหนักไปโดยเฉพาะในทางปฏิบัติ หรือเพื่อปฏิบัติ

ผมยกตัวอย่าง อย่างพระอาจารย์ท่านสอนลูกศิษย์ว่า กัมมัฏฐาน ๕ พอท่านสอนเสร็จ ท่านให้ปฏิบัติทีเดียว ให้ลองปฏิบัติ ไม่ใช่สอนแล้วปล่อยไป อย่างนี้เขาเรียกว่า **เป็นเชิงปฏิบัติโดยใกล้ชิด** **เชิงปฏิบัติวิธีห่าง** ก็มีเหมือนกันคือไม่ทำต่อหน้า แต่ให้ไปทำทีหลัง อย่างนี้ก็ถือว่า

เป็นเชิงปฏิบัติ (นี่เป็นความรู้) ว่าที่เขาพูดอย่างนั้นมีความหมายอย่างไร เราก็ต้องศึกษาให้รู้ไว้ เขาว่าเชิงปฏิบัติ เราก็ว่าตาม เชิงปฏิบัติ แต่เชิงปฏิบัติเป็นอย่างไร หรือว่าคืออะไรเราก็ไม่รู้ อย่างนี้ใช้ไม่ได้

ในบัดนี้ พระอาจารย์สอนกัมมัฏฐานหรือไม่ได้สอนกัมมัฏฐานเป็นพระอุปัชฌาย์นี้ก็ได้ วิทยากรจะบอกว่าเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ พอเขาสอนเสร็จ เขาก็ให้ผู้รับสอนว่าเลย อย่างสวดกรรมวาจา ท่านจะสอนว่า ในคณะมหานิกายนั้นเราใช้สวดแบบสังโยค ไม่ใช่แบบมคธ ไม่ตรงกับคณะธรรมยุตใช้ เขาใช้แบบมคธ เขาสวดลงประโยคเลย สังโยค ไม่ได้ลงประโยค ลงตามหลักที่ได้กำหนดไว้เดิม กรรมวาจาตามแบบที่เรากำหนดนั้น อาจจะว่าเป็นประโยคก็มี ในประโยคหนึ่งว่าเป็นศัพท์ ๆ ก็มี และในประโยคหนึ่งมีว่าเฉพาะศัพท์ และว่าหลายศัพท์รวมกันก็มี คือท่านบอกเสร็จก็ให้ผู้รับสอนว่าต่อหน้า นี้เป็นการให้วิชาในเชิงปฏิบัติ หรือวิชาในเชิงปฏิบัติ ตรงนี้เป็นเฉพาะหน้า ท่านว่าให้ฟังเสร็จแล้ว เวลาไม่พอ กลับไปให้ไปซ้อม แต่ความจริงควรจะเรียกว่า **ฝึก** เช่นนี้ก็ถือว่าให้วิชาเป็นเชิงปฏิบัติหรือเรียกว่าวิชาเชิงปฏิบัติ คือว่าให้ไปแล้วต้องทำ จะเฉพาะหน้า หรือภายหลังต่อไปก็ตาม (อันนี้เป็นความรู้ประกอบ) ผมได้พูดแล้วว่าผมจะไม่พูดในทางวิชาในหน้าที่โดยตรง แต่บางทีมันก็เกี่ยวเข้ามา วิชาในหน้าที่โดยตรง ท่านวิทยากรท่านจะอธิบาย อย่างเมื่อวานนี้ ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าคณะเข้ามา วิชาในหน้าที่โดยตรง ท่านวิทยากรท่านจะอธิบาย ๒ อย่าง เมื่อวานนี้ ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าคณะภาค ๒ ผมสงสารท่านและสงสาร ผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรม แต่เมื่อผมกลับมาท่านยังไม่เลิก วิทยากรเสียงแหบเสียงแห้ง จะเห็นได้ว่า ท่านเป็นแบบอย่าง คือทนทำหน้าที่

ในกฎมหาเถรสมาคมมีอยู่ข้อหนึ่งที่ให้ท่านเจ้าคณะภาค เจ้าสังกัด ทำการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระภิกษุ พระสังฆาธิการ ที่ได้รับเสนอชื่อควรจะได้รับแต่งตั้งเป็น พระอุปัชฌาย์ ความจริงดูเหมือนว่าจะไม่มีอะไร แต่ก็น่าจะเข้าใจกว้างขวางหรือเข้าใจให้ถึงแจ้งชัดว่า ฝึกซ้อมอบรม ตลอดเข้าไปถึงสอบความรู้

ฝึกซ้อม เราทั่วไปมักเข้าใจว่า ฝึก ก็คือ ซ้อม, ซ้อม ก็คือ ฝึก เพราะฉะนั้นจึงเรียก คู่กันว่า **“ฝึกซ้อม”**

อบรม อบ ก็คือ รม, รม ก็คือ อบ เพราะฉะนั้น ที่เรียกว่า **อบรม** ก็ถูกแล้ว อยากจะให้เข้าใจว่า **การฝึก** กับ **การซ้อม** ต่างกัน แต่ไม่ใช่ว่าต่างกันเหมือนฟ้ากับดิน มันอยู่ติด ๆ กัน ไม่ใช่อยู่ห่างไกลกัน

ฝึก หมายถึง **การกระทำเป็นส่วนเฉพาะตัว ที่ได้รับคำสั่งหรือได้รับความรู้ให้กระทำ** เราฝึก เป็นการเฉพาะตัว ตัวอย่างให้ตั้ง นโม สวดนาค คนไม่เคยตั้ง ไม่ใช่พอบอกแล้วทำได้ เขาต้องฝึก คือฝึกว่าจนกระทั่งติดหรือจำได้แม่นยำ ตรงนี้เรียกว่า **ฝึก** ฝึกงาน คือสอน

ให้เริ่มทำงาน การฝึกคือสอนให้กระทำให้เป็น ให้กระทำให้ได้ ทหารใหม่ที่เขาฝึกกัน เพียงซ้ายหันขวาหัน ไม่ใช่บอกแล้วก็ทำได้ ผู้สอนจับมือเด็กให้เขียนจับมือลาก ตรงนี้ก็เรียกว่า **ฝึก** เพื่อให้ทำให้เป็นทำให้ได้ เป็นการทำเฉพาะตัว หากว่าบางอย่างต้องทำเฉพาะส่วน เช่นทหารเฉพาะ ๖ คน เขาให้ลองฝึกทั้ง ๖ คน พร้อมกัน ไม่ได้ ไม่สำเร็จ เขาก็จัดทีละคน ๆ มาฝึก ฝึกได้ ถ้าหากว่าบางส่วนทำได้ก็ให้ทำพร้อมกัน ถ้าอย่างเรามาให้สวดตามแบบแผนที่กำหนด ถ้า ๕ องค์ ๖ องค์ สวดได้ ถ้าไม่ได้ก็สวดทีละองค์ แต่พระเราถ้าทีละองค์ บางทีไม่ผ่านก็มี

การซ้อม นั้น เพื่อดูผลของการฝึก ทำพร้อมกันจะเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ เพื่อให้กระทำพร้อมกัน อุปัชฌาย์เรานี้มีทั้งฝึก มีทั้งซ้อม เมื่อท่านรู้อย่างนี้แล้ว ท่านจะสังเกตเห็นว่าวิทยากรเนื่องในการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์คราวนี้ มีทั้งฝึก มีทั้งซ้อม บางทีท่านบอก ยถาให้ว่าเป็นแบบแผน (ไม่ใช่ว่าได้) ไม่ใช่แน่ ว่าแต่ละองค์จะได้ ต้องลองซ้อมพร้อมกัน ตรงนี้เรียกว่า **ซ้อม**

ซ้อม มี ๒ ประเภท เรียกว่า **ซ้อมเล็ก ซ้อมใหญ่**

- **ซ้อมเล็ก** อาจจะซ้อมเป็นบางส่วน สมมติว่ามี ๑๐๐ องค์ ซ้อมทีละ ๒๐ องค์
- **ซ้อมใหญ่** คือซ้อมทีเดียวกันทั้ง ๑๐๐ องค์ เพื่อความพรักพร้อม เพื่อความถูกต้องแม่นยำ เพื่อความคล่องตัว (**วสี** ความชำนาญ) ในทางที่จะปฏิบัติต่อไป

คำว่า **อบรม** นั้น แต่ละคำมีความหมาย ถ้าแยกกันแล้วมีความหมายต่างกัน

คำว่า **อบ** หมายความว่าทำให้มีกลิ่น เช่น เขาทำน้ำอบไทย ทำน้ำเชื่อมให้เทียนอบให้หอม คำว่า รม หมายความว่า **ทำให้ติดแน่น** เช่น เรารมบาตร ทำให้สีดำติดแน่น รมในสิ่งใดเพื่อให้สิ่งนั้นติดอยู่ อบรมในที่นี้หมายคือ **ให้ความรู้ แต่ว่าเพื่อให้เข้าไปจับติดอยู่** ไม่ใช่ว่าฉันได้ฟังมาแล้ว ไปอบรมอุปัชฌาย์รู้ทั้งนั้น แต่จำไม่ได้ เพราะฉะนั้น **การอบรม** หมายถึง **การให้ความรู้ การให้ความรู้นี้ต้องติดไป** เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ฝึก-ซ้อม ก็ต้องจำเป็น เพื่อให้ความรู้ติดไปให้ได้ วันนี้ก็ยังขลุกขลิกอยู่ในเรื่องเกี่ยวกับอุปัชฌาย์ เพราะมันอยู่ในตัวบทแล้วก็จะมีต่อใน ๕-๖ วันนี้ พรุ่งนี้ต้องไปสุพรรณ เพราะฉะนั้นเห็นจะพูดให้ฟังไม่ได้ แต่ว่าติดกันไว้ก่อน จะขายให้องค์ใดองค์หนึ่งพูด ให้รักษาเวลาเพราะเห็นจะต้องพูด ๓๐ นาที นิมนต์ไหว้พระ

****

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

วันนี้เป็นวันที่สองของการถวายความรู้เป็นพิเศษ นอกจากตารางการอบรม เป็นสิ่งละอันพันละน้อยดังที่ได้กล่าวให้ทราบแล้ว เรื่องที่จะพูดในวันนี้ ตั้งใจจะพูดแต่เมื่อวาน แต่เมื่อวานไปพูดอะไรต่อมิอะไรก็ไม่ทราบ พูดไปนึกอะไรได้ก็เอามาพูดเสียก่อน วันนี้ตั้งใจจะพูดตรง มีอยู่เรื่องหนึ่งที่ผมเคยถวายเป็นความรู้แก่ท่านผู้ที่เข้าฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์ สิ่งนั้นคือ **แบบ** ผมเคยกล่าวว่าท่านที่เป็นพระอุปัชฌาย์นั้น **เป็นบุคคลต้นแบบ** (ทุกท่านขอให้ใส่ใจไว้ว่าตัวเรานี้เป็นคนต้นแบบ ไม่ใช่กลางแบบ และไม่ใช่ปลายแบบ) คำว่า **คนต้นแบบ** นี้ ลองวิเคราะห์ตามเรื่องราวที่เป็นพุทธจริยา (คือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมา) สิ่งที่ทรงปฏิบัติมานั้น เราจะได้แบบเป็น ๒ แบบ

๑. แบบอย่าง ๒. แบบแผน

หลังพุทธกาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่ได้จดจารึกพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์ อักษรเกิดขึ้นอีกแบบหนึ่งเรียกว่า **แบบฉบับ** แต่ความจริงเรื่องแบบฉบับนี้ที่ผมกล่าวมาถึง ในยุคลังกาเป็นยุคหลัง ถ้ากล่าวให้ถูกต้องก็เมื่อสังคีติกาจารย์ได้ร้อยกรองพระธรรมวินัยเข้าเป็นหมวดหมู่ซึ่งเรียกว่า **พระไตรปิฎก** นับตั้งแต่นั้นมาคำว่า **แบบฉบับก็เกิดขึ้น แบบฉบับ**เป็นข้อกำหนดตายตัวโดยมีหลักเกณฑ์ มีวิธีการหลายอย่าง

คนแบบ ท่านที่เป็นพระอุปัชฌาย์นั้นเป็น **คนแบบ** และต้องเป็นแบบได้ทั้ง ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นแบบอย่างได้

๒. ต้องเป็นคนมีแบบแผน หรือเป็นแบบแผนได้ (คำว่า เป็นใช้ในสมัยพระพุทธเจ้า)

๓. เป็นคนมีแบบฉบับ

แบบอย่าง

คำว่า **แบบอย่าง** นี้ เป็นแบบอย่างในทางไหน ตามหลักในทางพระศาสนานั้น การที่จะเป็นแบบอย่างนั้น ต้องเป็นไปได้เพียง ๓ ทาง คือ ทางกายทวาร วจีทวาร มโนทวาร (เป็นแบบอย่างในทางกาย, ในทางวาจา, ในทางใจ) เพราะว่าสิ่งที่เราจะทำนั้นก็มีเพียง ๓ ทางเท่านั้น

- **สิ่งที่จะต้องทำด้วยกาย เรียกว่า กายกรรม**
- **สิ่งที่จะต้องพูดด้วยปาก เรียกว่า วจีกรรม**
- **สิ่งที่จะต้องคิดด้วยใจ เรียกว่า มโนกรรม**

เมื่อสิ่งที่เราจะต้องทำนี้ มันเป็นไปทางกาย วาจา ใจ เพราะฉะนั้น ทางที่จะต้องทำมันก็มีอยู่ ๓ ทาง

กายกรรม - ทำทางกาย

วจีกรรม - ทำทางวาจา

มโนกรรม - ทำทางใจ

กายกรรม (ทำทางกาย)

- ตั้งต้นแต่การนุ่งห่ม (หนวดเครา เล็บ ขี้ฟัน)
- การสวดมนต์ พระเจ้าพระสงฆ์ต้องหมั่นสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไปสรรเสริญพระคุณของพระองค์ เราได้พึ่งพาอาศัย ทั้งในทางกาย ทางวาจา ทางใจ ก็เพราะพระบารมีของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่อุปัชฌาย์เอง ไม่ใช่เจ็บไข้ได้ป่วย หรือไม่ใช่ทุพพลภาพชราแล้วก็ไม่ลงทำวัตร แบบนี้ใช้ไม่ได้ อันนี้เป็น**แบบอย่างทางกาย** ต้องทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง

วจีกรรม (ทางวาจา)

พระศาสนาของเรานี้ บังคับไว้ทั้งในทางพระธรรม ทั้งในทางพระวินัย

สิ่งที่ควรเว้น - ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

สิ่งที่ควรประพฤติ - พูดไพเราะ อ่อนหวาน เรียบร้อย เป็นอรรถเป็นธรรม

ถ้าจะมีครึกครื้น สนุกสนานบ้าง เช่น พูดเล่นบ้างก็บางครั้งบางคราว นั่นเขารู้ว่าพูดเล่น ไม่ใช่เป็นการประพฤติประจำ หรือพูดคำด่าแม่คำ สิ่งนี้มันต้อง **เลิก** ต้องพยายามฝึก เดี๋ยวนี้ดีขึ้น เพราะมีการพูด มีการอบรมหรือทำได้ไม่ทั้งหมดก็ถือว่าบางส่วนทำได้ แต่ให้ท่านรู้ให้เป็นแบบอย่างของผู้อื่น ทั้งสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ทั้งทายก ทายิกา หรือสาธุชน จริงอยู่ คนเรานั้นมีเวลาบางครั้งที่จะยั้งไม่อยู่ เผลอไปบ้าง ขาดสติก็ขึงขัง โครมคราม ด่าว่าก็ถือว่ากำลังดันสูง กำลังหน่วงไม่พอ ส่วนนี้เราก็ไม่ติกันมากนัก ที่เราติกันมากนั้นก็ถือว่าเป็นลักษณะประจำอยู่ เป็น

พระอุปัชฌาย์แล้วก็ต้องพยายามตรวจตัวเอง

มโนกรรม (ทางใจ)

พระอุปัชฌาย์นี้ต้องมีคุณธรรมทางใจสูงขึ้น (คุณธรรมทางใจนั้นคืออะไร?) เช่น ความอดทนต้องสูงขึ้น ทนลำบากตรากตรำ ทนต่อทุกขเวทนา ทนต่อความเจ็บใจ

เมตตากรุณา นั้น เป็นคุณธรรมสำหรับบรรพชิตโดยตรง นักบวช (ก่อนพุทธกาล) ก่อนที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก นักบวชที่ผมพบมา (หลายประเทศ) เขาถือ เมตตากรุณาเป็นหลัก แต่ว่าเมตตานี้ มีคำหลักอยู่ว่า **"อย่าให้เมตตาพาไปตกบ่อ"** คือ เมตตาจะพาท่านไปให้เกิดความเสียแก่ตัว ให้เกิดความเสียแก่ส่วนรวม ต้องระวัง เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงวางหลักไว้ข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ให้อุเบกขา (ถ้าไม่มีทางที่จะทำได้โดยไม่เสีย ให้วางอุเบกขา ถ้าทำแล้วเสียให้วางอุเบกขา) เช่นนี้ก็ถือว่ามีพรหมวิหาร

ความโลภ ทุกคนมี พระอุปัชฌาย์นี้ต้องไม่เป็น **คนมักโลภ** (ขอให้สังเกต ผมบอกไม่โลภ คนเรายังมีการอยากได้ ผมไม่ได้ว่าอะไร) **มักโลภ** ไม่ใช่คุณสมบัติ หากเป็นพระอุปัชฌาย์ต้องรู้จักได้ รู้จักเสีย จึงจะถือว่าเป็นคนเป็นแบบอย่างได้ **(เป็นแบบอย่างทางใจ)**

ถ้ารู้จักได้ แต่ไม่รู้จักเสีย - ไม่ใช่ลักษณะของพระอุปัชฌาย์

ถ้ารู้จักเสีย แต่ไม่รู้จักได้ - เป็นยอดพระอุปัชฌาย์

ความโลภ ต้องบรรเทา (โลภะ โทสะ โมหะ) อะไรไม่ดี ต้องคอยบรรเทา โลภะ โทสะ นี้ ตัวเองบังคับตัวเองได้ แต่ โมหะ นี้ ยากหน่อย โมหะ ถ้าจะบรรเทาก็จะต้องอาศัยตัว **ปัญญา** แต่ปัญญาก็เกิดเองไม่ได้ ส่วนที่เกิดเองได้ก็ไม่พอใช้

คำว่า "**แบบอย่าง**" นี้ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ พอที่จะให้ผู้อื่นเขายึดถือเป็นแบบได้ เพราะเป็นไปในทางที่ดีงาม

แบบแผน

เดิมทีเดียวหมายถึง **หลัก** ที่ท่านกำหนดกันได้ (หลักแห่งการที่เราต้องปฏิบัติ) ท่านกำหนดไว้เป็นแบบแผน หรือกำหนดไว้เป็นจารีต จารีตเกิดทีหลังเป็น **แบบแผน** ตัวอย่าง เมื่อพระพุทธเจ้าของเราตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงจำพรรษาอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ตลอดไตรมาส พรรษาอื่นเมื่อเข้าพรรษาก็ทรงหยุดจำพรรษา มาพรรษาที่ ๓ เมื่อถึงฤดูเข้าพรรษา หยุดจำพรรษา "การหยุดจำพรรษาของพระพุทธเจ้านั้น ถือว่า **เป็นแบบแผน** องค์พระพุทธเจ้าเป็นองค์แบบแผน พระสาวกดูเป็นตัวอย่าง และเอาอย่างไปจากพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เฉพาะการอยู่จำพรรษาที่ทรงประพฤติปฏิบัติพุทธกิจอย่างไร ในหน้าที่ของพระพุทธเจ้า พระสาวกก็จำไปประพฤติปฏิบัติตาม ตามเยี่ยงอย่างพระพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้ากลายเป็นแบบแผน) **แบบแผน** เป็นสิ่งที่กำหนดไว้ หรือได้ปฏิบัติ

ไว้เป็นหลัก แต่ในปัจจุบันนี้ คำว่า **แบบแผน** หมายถึง **"สิ่งที่กำหนดกัน"** คือเราไม่ได้ทำอะไรตามใจตัวของเราเอง เราทำโดยมีแบบแผน

ทำไมจึงจุดเทียนก่อนธูป จุดธูปก่อนเทียนมิได้หรือ ? ใครห้าม ไม่มีใครห้าม เพราะท่านกำหนดไว้เป็น **แบบแผน** เพราะถือว่า เทียน ศักดิ์สูงกว่า ธูป (และต่างก็ยอมรับกัน ถ้าเกิดอุตริไม่มีใครยอม แบบแผนอันนี้ก็จำต้องเลิก และที่ยอมกันนั้น ท่านยอมกันมานาแล้ว) เช่น ถือสักการะไปบูชาปูชนียวัตถุ เราจะสังเกตเห็นในบาลีว่า

ทีปธูปปุปฺผาทิสกฺกาเรหิ ทีป=ประทีป, เทียน มาหน้า เพราะฉะนั้น **เทียน** ศักดิ์สูงกว่า **ธูป** สิ่งที่เรากำหนดขึ้นไว้ให้เป็นแบบแผน ยังต้องกำหนดไว้เป็นหลัก แบบแผนทั้งหลาย เหล่านี้ เราต้องเรียน ต้องรู้ บางอย่างมันละเอียดอ่อน บางทีเรารู้ เราจำได้ แต่เราไม่เข้าใจ

นี้เป็นหลักสำคัญ คือ เราสืบเนื่องมาจากองค์พระพุทธเจ้า สืบเนื่องมาจากการสังคายนาที่เรามาตั้งไว้เป็น **แบบอย่าง แบบแผน แบบฉบับ** ทุกท่านจะต้องเข้าใจคำเหล่านี้พอสมควร ทุกท่านต้องสำเหนียกเอาไว้ว่า แบบอย่างเป็นอย่างไร, แบบแผนเป็นอย่างไร, เป็นคนเป็นแบบอย่างไรได้ (มีแบบแผนและมีแบบฉบับด้วย) พระอุปัชฌาย์และพระสังฆาธิการ ทุกรูปต้องมีสิ่งเหล่านี้ เราควรจะพูดในเวลาประชุมอบรม ผมพูดวิชานี้ เพราะอุปัชฌาย์เป็นพิเศษทีเดียว อุปัชฌาย์จะต้องเป็น **คนแบบ** แต่ไม่ใช่คู่กับ **นางแบบ** มันคนละฝ่าย นางแบบมันอีกเรื่องหนึ่ง แต่เราเป็นคนแบบ หมดเวลาผมจะนำไหว้พระ.

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐
ณ ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐
เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

ในเช้าวันนี้ก็จะได้พูดต่อจากวานนี้ ซึ่งยังค้างอยู่อีกเล็กน้อย เมื่อวานนี้ผมได้พูดให้ฟังว่า พระอุปัชฌาย์นั้นจะต้องรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า ตนเป็นคนแบบ (คำว่า **เป็นคนแบบ** นี้ ขยายความออกไปว่าจะต้องเป็นแบบอย่างได้)

ประการแรก **เป็นแบบอย่างได้ ทั้งในการกระทำ ทั้งในการพูด ทั้งในทางจิตใจ**

ประการที่สอง **ต้องเป็นคนมีแบบแผน**

ความจริงสิ่งที่เป็นแบบแผนนั้น บางทีคนคนเดียวเขากำหนดขึ้นได้ แต่ที่ผมพูดว่า "**เป็นคนมีแบบแผน**" ไม่ได้หมายความว่า เราจะกำหนดเอาเองตามที่เราพอใจ ไม่ใช่ คือ **เป็นคนมีแบบแผน ตามที่ท่านกำหนดกันไว้** เพราะแบบแผนนั้นเป็นสิ่งที่บัญญัติขึ้นได้ชั่วคราว (บางทีก็เป็นจารีต บางอย่างแบบแผนนี้มันสืบเนื่องมาจาก **แบบฉบับ** เขาเรียกว่า **ต้นฉบับ**)

ตัวอย่างเช่น การสวดกรรมวาจา ท่านที่ไม่ได้รับการฝึกซ้อมอบรม ท่านจะสวดกรรมวาจาของท่านอีกแบบหนึ่ง คำเป็นภาษาบาลีนั้น มันเป็นคำที่มีประโยค บางทีก็เป็นประโยคลิงคัตถะ บางแห่งก็เป็นประโยคกัตตุ ประโยคกัมมะ ในคำภาษาบาลีนั้น จะมีคำกิริยาบังคับว่าเป็นประโยคหนึ่ง ประโยคหนึ่ง เพราะฉะนั้น ธรรมยุตเขาถึงสวดลงประโยคกัน แต่มหานิกายเรานั้น เราสวดแบบสังโยค ทุกท่านคงจะเคยสวดมาแล้ว แต่บางทีอาจจะไม่รู้หลัก

สวดสังโยคนั้นมีบังคับอยู่ ๓ แม่ แม่กก, แม่กด, แม่กบ (เช่นนี้ เป็นสังโยค)

- **แม่กก ได้แก่ สุนักขัตตัง = สุนัก - ขัต - ตัง**
- **แม่กบ ได้แก่ อุปปันโน = อุป - ปัน - โน**

จากหลักอันนี้ เราก็มาใช้ในการวางแบบแผน ว่าการสวดกรรมวาจานั้น เพื่อความเป็น

ระเบียบเรียบร้อย บางทีเราว่าเต็มประโยค ว่าไม่ไหว (คือมันยาวไปหน่อย) เราก็ตั้งหลักเกณฑ์ว่าแบบเป็น ๓ รูป

๑. **ว่าเป็นประโยค สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ**

๒. **ว่าเป็นวรรค โฆสะโก ติสสัสสะ อุปะสัมปะทาเปกโข**

(เป็นรูปประโยคหนังสือ)

แต่เราว่า **โฆสะโก/ อายัสมะโต ติสสัสสะ อุปะสัมปะทาเปกโข //**

๓. **ว่าเป็นศัพท์** (คำ) **อะหัง/ โฆสะกัง/ อะนุสาเสยยัง //**

(ในสวดสมมติตนสอนซ้อม)

สังโฆ/ โฆสะกัง อุปะสัมปาเทยยะ //

(ในกรรมวาจาอุปสมบท)

การว่าทั้ง ๓ นี้ เป็นแบบแผนที่กำหนดกันขึ้น (ที่ใช้กัน)

แบบฉบับ

ตามความหมายของเรานั้นหมายถึง **ต้นฉบับ**

จะพูดในทางพระวินัยแล้ว หมายถึง **สิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้** (ตรงนี้แก้ไขไม่ได้)

ต้นฉบับหรือว่าแบบฉบับนั้น ถ้าพูดทางโลกอาจจะเป็น **กฎหมาย** (ถือว่าแก้ไขไม่ได้) แต่ก็ไม่แน่ ยังมีการแก้ไขกัน แม้รัฐธรรมนูญก็ยังมีการแก้กันหลายครั้งแล้ว นับแต่เปลี่ยน การปกครอง แต่บัญญัติของพระพุทธเจ้านี้ แก้ไม่ได้ พระอุปัชฌาย์จะต้องรู้ในสิ่งที่เป็นแบบฉบับ (ไม่ใช่แบบแผน) ต้องรู้ให้ถึงที่เป็นแบบฉบับ

เช่น กุลบุตรที่จะบวช เป็นพระหรือไม่เป็นพระ (ตามต้นฉบับหรือแบบฉบับนั้น) ท่านให้ดู **สมบัติ** กับ **วิบัติ** ถ้าสมบัติเสียการบวช ไม่เป็นพระ ถ้าสมบัติไม่เสียการบวชนั้น เป็นพระถูกต้องตามพระวินัย (เช่นนี้เป็น **ต้นฉบับ** ใครแก้ไม่ได้)

เรื่องสมบัติและวิบัตินี้ พระอุปัชฌาย์ต้องจำขึ้นสมองให้ได้ และจะต้องขยายความได้พอสมควร

สมบัติ ๔ คือ วัตถุสมบัติ ปริสสมบัติ สีมาสมบัติ กรรมวาจาสมบัติ ถ้าการบวชกุลบุตรสมบูรณ์ด้วยสมบัติทั้ง ๔ ผู้นั้น **เป็นพระ** ถูกต้องตามพระวินัยหรือตามพระบรมพุทธานุญาต ถ้าตรงกันข้าม เป็น

วัตถุวิบัติ หรือมิฉะนั้น ปริสวิบัติ หรือมิฉะนั้น สีมาวิบัติ หรือมิฉะนั้น กรรมวาจาวิบัติ กุลบุตรผู้บวชนั้น **ไม่เป็นพระ** เพราะมีวิบัติข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ใช่ทั้ง ๔ ข้อ ทุกท่านจะต้องมีความเข้าใจและจำได้ ที่ผมเคยพูดว่า ต้องมีทั้งความรู้ ทั้งความเข้าใจ (หรือพูดอีกโวหารคือ **รู้จำ**

จำให้ได้, รู้แจ้ง ความเข้าใจ) ที่จะต้องใช้เสมอคือ **รู้จำ** กับ **รู้แจ้ง** หรือที่ท่านเรียกเดิมว่า **ความรู้ ความเข้าใจ** ความรู้ - รู้จำได้ รู้จำได้แต่ไม่เข้าใจ ไม่ได้ - ไม่พอ ได้เพียงครึ่งเดียว ต้องมีความรู้ความเข้าใจ เพราะฉะนั้น โบราณท่านใช้ถูก ตรงกับบาลีว่า

สัญชานนะ รู้จำ, วิชานนะ **รู้แจ้ง** เพราะฉะนั้น สมบัติและวิบัตินี้ อุปัชฌาย์ต้องรู้แม่นยำและอธิบายได้ ดูรายละเอียดในวินัยมุข

แบบฉบับ บางทีเราถือเป็นแบบแผนไม่ได้ บางทีก็เป็นแบบฉบับทีเดียว บางอย่างแบบฉบับมาปนกับแบบแผน อุปสมบทวิธี ไม่ว่าแบบเก่าแบบใหม่ ในตอนต้นว่าไปจนกระทั่งก่อนถึงสอนกรรมฐาน ในนี้มันมีทั้งแบบแผน และมีทั้งแบบฉบับ รวมกัน

แบบแผน ว่า **เอสาหัง ภันเต สุจิระปะรินิพพุตัมปิ, (อุกาสะ วันทามิ ภันเต)** เพราะอันนี้เป็นข้อที่ท่านกำหนดกันขึ้น (ไม่ใช่พระพุทธเจ้า) ของพระพุทธเจ้าอยู่ที่ **อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ** นี้บรรพชา

สังฆัมภันเต อุปะสัมปะทัง ยาจามิ นี้เป็น**แบบฉบับ**

บางอย่างเข้าไปปนกัน จนบางทีเราแยกไม่ออก เหมือนคำอนุโมทนา คำอนุโมทนานี้บางท่านก็บอกว่าเป็นพระพุทธวจนะทั้งหมด บางท่านบอกไม่ใช่ คำอนุโมทนาเป็นสิ่งที่ท่านแต่งขึ้นกำหนดขึ้น

คำอนุโมทนามีทั้งที่เป็น **แบบแผน** หมายถึง **ท่านกำหนดคือท่านแต่งกันขึ้น**

คำอนุโมทนามีทั้งที่เป็น **แบบฉบับ** หมายถึง **ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้**

สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ **สพฺพโรโค วินสฺสตุ**
มา เต ภวตฺวนฺตราโย **สุขี ทีฆายุโก ภว**

อันนี้ถือเป็น **แบบแผน** เพราะเป็นสิ่งที่ท่านแต่งกันขึ้น

อภิวาทนสีลิสฺส **นิจฺจงฺ วุฑฺฒาปจายิโน**
จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ **อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ฯ**

อันนี้เป็น **แบบฉบับ** เพราะเป็นพระพุทธวจนะ แก้ไม่ได้ ตัดไม่ได้ เติมไม่ได้

ใน สัพพี ที่ว่าทุกวัน มีทั้ง **แบบแผน** มีทั้ง **แบบฉบับ** หรือพูดอีกนัยหนึ่ง มีทั้ง **พุทธวจนะ** มีทั้ง**มิใช่พุทธวจนะ** ปนกันอยู่

ยถา วาริวหา ก็เหมือนกัน บางส่วนเป็นพระพุทธวจนะที่ตรัสไว้ บางส่วนไม่ใช่

เพราะฉะนั้น ข้อสิ่งใดที่ท่านกำหนดกันไว้เป็นแบบแผนที่ใช้ ก็ขอให้รักษาไว้ ผมได้เคยพบมา เมื่อก่อนก็ดีใจว่าท่านที่ผ่านการอบรมไปแล้วนี้ ก็คงจะติดอะไรไปบ้าง แต่บางองค์ (ไปพบมา) ส่วนที่ท่านได้รับอบรมจากวัดสามพระยา ก็อยู่ที่วัดสามพระยา ไม่ได้พาไปวัดท่าน วัดท่านเคยทำมาอย่างไร ท่านก็ทำอย่างนั้น ที่ทำอย่างนั้นไม่ใช่ **แบบแผน** ทำตามที่เคยทำกันมา สิ่งที่เคยทำกันมา

บางอย่างเป็นแบบแผน บางอย่างไม่ใช่ เพราะฉะนั้นทุกท่านจะต้องเข้าใจว่า ในเรื่อง **แบบอย่าง** จะต้องเป็นแบบอย่าง เป็นคนมีแบบแผน เป็นคนมีแบบฉบับ จึงต้องศึกษาให้กว้างขวาง หากจะรู้ไปเพียงฝึกซ้อมอบรมแล้วพอ นั้นไม่ใช่ ต้องศึกษาหาความรู้ต่อไป ให้เป็นคนมีแบบแผนที่ดี ให้เป็นคนมีแบบฉบับที่ถูกต้อง ไม่เข้าใจผิดพลาด

ส่วนสมบัติและวิบัตินี้ เป็นหัวใจของอุปัชฌาย์ จะต้องจำได้และมีความเข้าใจ พอสมควร เพื่ออธิบายความอันนั้น ว่าอันนั้นคืออะไร? หมดเวลา ไหว้พระ.

✻✻✻✻

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐

ณ ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

วันนี้เป็นวันที่ห้าของการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ พรุ่งนี้ก็จะเป็นวันรับตราตั้งพระอุปัชฌาย์สำหรับท่านผู้ที่จะสอบผ่านไปแล้ว แต่ก็ยังไม่แน่ เพราะว่ายังอยู่อีกหนึ่งด่าน คือการสอบข้อเขียน ระวังอย่าให้ตก ให้ท่านไปได้เหมือนสอบปาก เรื่องที่จะพูดให้ฟังวันนี้ก็เห็นจะต้องนำเรื่องเก่า คำว่าเรื่องเก่านี้ก็เรื่องหนึ่ง เมื่อปีกลายนี้ทุกท่านคงยังระลึกได้ว่า ในการประชุมอบรมพระสังฆาธิการระดับวัดและระดับตำบลใน พ.ศ. ๒๕๒๙ มีหัวข้อเรื่องอยู่เรื่องหนึ่งที่จัดเข้าในตารางการอบรมและก็พิมพ์ไว้ในเอกสารที่เป็นหัวข้อเรื่อง ซึ่งทุกท่านมีอยู่แล้วยืนยันได้ว่าอ่านแล้วและเชื่อว่าได้ฟังแล้ว แน่นอน เพราะอยู่ในตารางการอบรม ที่จำต้องนำเรื่องนี้มาพูดอีกครั้งหนึ่งในที่นี้ ก็เพื่อให้พระสังฆาธิการทุกระดับได้รับทราบความมุ่งหมาย หรือว่าวัตถุประสงค์อันลึกซึ้งของเรื่องนั้น คือ ประกาศมหาเถรสมาคมเรื่อง **ทบทวนการไม่ทอดทิ้งประชาชน**

เรื่องนี้ถ้าท่านผู้ใดยังไม่ได้อ่าน ผมก็อยากจะแนะว่ากลับไปควรจะอ่าน และอ่านเพื่อหาความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง ในฐานะที่ผมเกี่ยวข้องอยู่ในมหาเถรสมาคม ผมทราบความมุ่งหมายเรื่องนี้ได้ดี **ความมุ่งหมาย**ของสถาบันการปกครองคณะสงฆ์ (ที่เรียกในปัจจุบันนี้ว่า **มหาเถรสมาคม**) นั้น มีนโยบายหลักอยู่อันหนึ่ง ซึ่งยังไม่ได้ประกาศให้บรรดาวัดวาอาราม หรือเจ้าอาวาส เจ้าคณะได้รับทราบ นโยบายอันนั้นถือว่า "**การคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ควรที่จะต้องตั้งนโยบายเพื่อสร้างกำแพงพุทธจักร**"

ประเทศชาติสร้างรั้ว สร้างกำแพง คือ **การทหาร** เป็นส่วนตรง ในปัจจุบันนี้เขามีกำแพงอีกชั้นหนึ่ง เขาเรียกว่า **การเศรษฐกิจ** และยังมีกำแพงออกมาอีกชั้นหนึ่ง เขาเรียกว่า **การปกครอง** กำแพงอีกชั้นหนึ่งเป็นชั้นเล็กลงมา เขาเรียกว่า **การสังคม** หรือเรียกสั้น ๆ ว่า **สังคม** แต่ละอย่างนี้

เป็นกำแพงป้องกันประเทศชาติ เพราะฉะนั้น รัฐทุกรัฐที่พยายามที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ เขาจะต้องตั้งกำแพงทั้ง ๔ ประการนี้ ผมเพียงนำมากล่าวให้เห็นว่า กำแพงเป็นสิ่งที่ต้องมี (สิ่งนี้มีมาหลายพันปีแล้ว) แต่เรารู้ว่ามีกำแพงบ้าน กำแพงเมือง สร้างวัตถุ (เป็นการจำลองมาต่างหากให้เห็นเป็นวัตถุ)

พูดถึง "**พุทธจักร**" ของเรา พวกพุทธบริษัทซึ่งเป็น **ศาสนทายาท** (บางทีท่านก็เรียกว่า **ธรรมทายาท** แต่เพื่อให้เข้านโยบายหลักพระศาสนา จึงจะใช้ **ศาสนทายาท**) พวกนี้มีหน้าที่ที่จะต้องทำพระศาสนาหรือพุทธจักรนี้ ให้มั่นคงประการหนึ่ง คือ **ความมั่นคง** อีกประการหนึ่ง คือ **ความจริญรุ่งเรือง**

ความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรือง ทั้งสองนี้เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท (ในปัจจุบันนี้ เหลือ ๓ แต่ก็ยังตามเดิมว่า บริษัท ๔) พุทธจักรนี้มีเสื่อมมีเจริญได้ ทั้งเหตุการณ์ภายใน ทั้งเหตุการณ์ภายนอก

- เหตุการณ์ภายนอก โดยผู้อื่นมาทำลายและทำลายได้ด้วย
- เหตุการณ์ภายใน อาจจะไม่รู้สึกว่าตนเองได้ทำลาย แต่การกระทำนั้นทุกอย่างมันส่อว่าเป็นไปในทางทำลาย คือไม่ได้สร้างให้เกิดความมั่นคง ไม่ได้สร้างให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง มีแต่สร้างให้เกิดความง่อนแง่นคลอนแคลน มีแต่สร้างให้เกิดความอับเฉา (เช่นนี้เขาเรียกว่า อันตรายภายใน)

เมื่อเราทราบว่าพุทธจักรของเราอาจจะง่อนแง่นคลอนแคลน หรืออาจจะอับเฉา ไม่เจริญรุ่งเรือง ก็เพราะเหตุการณ์ภายนอกและเหตุการณ์ภายใน

เหตุการณ์ภายในเกี่ยวเนื่องกับบริษัททั้ง ๔ (หรือบริษัททั้ง ๓ หรือขอเรียกรวม ๆ ว่า **พุทธบริษัท**) เราต้องมาวิเคราะห์ว่า พุทธจักรของเรานี้ เหตุการณ์ภายนอก ป้องกันกำแพงเมือง หรือสร้างกำแพง จะเอาอะไรมาเป็นกำแพง จะต้องเอา **ประชาชน** มาเป็นกำแพง

เหตุการณ์ภายใน เราจะต้องเอา **ความประพฤติปฏิบัติ** หรือ **การกระทำตามหน้าที่ของพุทธบริษัท** เป็นกำแพง จึงจะเกิดความมั่นคง ความเจริญรุ่งเรือง

ถ้ากำแพงภายนอกเรามั่นคง แต่กำแพงภายใน ถ้าการประพฤติปฏิบัติไม่เป็นไปในทางที่จะสนับสนุน ไม่เป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง จะไปไม่ไหวเพราะหนัก ๆ เข้าประชาชนเขาจะเอือมระอา ในปัจจุบันเรื่องภายในเราไม่ห่วงนัก เพราะว่าในพุทธบริษัทนั้นพุทธบริษัทอันหนึ่งเป็น **ตัวนำ** ยังกระทำหน้าที่ของตนดีอยู่ พุทธบริษัท (ที่เหลือ) นั้น เขาก็ตามเช่นนี้ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ไม่ก่อให้เกิดความอับเฉา

แต่ปัจจุบันนี้ เหตุการณ์ภายนอก เขาเรียกว่า **ลัทธิการเมือง** กับ **ลัทธิเศรษฐกิจ** มันเป็นตัวสำคัญอันหนึ่งในปัจจุบันนี้ ในโลกเราจะเห็นได้ว่า สิ่งทั้งสองมันแบ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกให้เกิดเป็น ๒ ค่าย

๑. ค่ายประชาธิปไตย **๒. ค่ายคอมมูนิสต์**

ที่แตกออกเป็น ๒ ค่าย เพราะมีลัทธิต่างกัน (คือลัทธิการเมือง กับ ลัทธิเศรษฐกิจ) เมื่อลักษณะต่างกัน มันก็โยงเข้าไปถึงการปกครอง ระบบบริหาร การสังคมของชุมนุมชนในประเทศนั้น

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว พุทธจักรของเราเป็นสิ่งที่โลกอีกซีกหนึ่งที่เราเรียกว่า **โลกคอมมูนิสต์** เขามุ่งทำลาย ลัทธิในประเทศนั้น ๆ เฉพาะประเทศเรา เมื่อยุคหนึ่งเขาจะเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประเทศคอมมูนิสต์ เขาก็รุกในลัทธิการเมือง ในทางเศรษฐกิจเอามาเผยแผ่ (รวมทั้งพุทธจักรด้วย)

พุทธจักรเขาก็ใช้หลักที่จะทำลาย เพราะเรารู้พุทธจักรของเรานี้มีพระศาสนา สังฆมณฑล วัดวาอาราม วิธีทำลายคือเขาก็สร้างความเข้าใจผิด ๆ ให้เกิดแก่ประชาชนในประเทศไทย (ไม่ต้องชาวคริสต์, ชาวอิสลาม ชาวพุทธด้วยกันนี่แหละ) เขาใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อไปในหมู่ประชาชนทำลายพุทธจักรทั้ง ๓ กิ่ง

- ***พระศาสนา*** **เขาชี้ให้เห็นว่า เป็นยาเสพติดให้โทษ**
- ***สังฆมณฑล*** **เขาบอกว่า เป็นกาฝากสังคม**
- ***วัดวาอาราม*** **เขาบอกว่า ทำให้เสียเศรษฐกิจ**

ท่านทั้งหลาย เมื่อ ๑๐ กว่าปีนั้น มีคนเชื่อไม่น้อย ท่านที่อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ แม้ในภาคกลางนี้ก็มี สิ่งเหล่านี้แพร่หลาย แต่ก่อนฝ่ายอาณาจักรเขาก็กำจัดปัดเป่าไป ทำไมพวกนี้ไปจุดชนวนที่ประชาชน เขารู้พุทธจักร ถ้ายุให้ประชาชนให้อยู่ใน ๒ ลักษณะจะรวมกันอยู่ไม่ได้ (เขาเชื่อ โดยเขาไม่ต้องยกทัพเอาเรือบิน เรือรบอะไรมา) เขาใช้คนไทยด้วยกันนี้ยุคนไทยให้เกิดความรู้สึกนึกเห็นว่าเป็นความจริงของเขา ท่านทั้งหลายลองนึก แล้วพุทธจักรจะอยู่ได้หรือ

- ***พระพุทธศาสนา*** **เป็นยาเสพติดให้โทษ (คุณสักนิดก็ไม่มี)**
- ***สังฆมณฑล*** **เป็นกาฝากสังคม (กาฝากไม่เคยเป็นคุณแก่ต้นไม้ เกิดขึ้นในต้นไม้ใด หนัก ๆ เข้าต้นไม้นั้นก็ตาย และก็เหลืออยู่แต่กาฝาก)**
- ***วัดวาอาราม*** **ทำให้เสียเศรษฐกิจ (เศรษฐกิจเป็นเส้นเลือด หรือเป็นเลือดเป็นเนื้อของประชาชน) มีแต่จะบูรณะปฏิสังขรณ์**

ผมเล่าให้เห็นว่าแนวทางมันเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นประชาชนยังถือว่าเป็น **ตัวจักร** ที่สำคัญที่จะกลายมาเป็น **ตัวทำลาย** (หรือพูดตามโวหารโบราณว่าจะเป็น **ด้าม** ด้ามมีด ด้ามขวาน มีดหรือขวานเฉย ๆ เราไม่กลัว แต่ว่าเรากลัว **ด้าม** มีดหรือขวานพอมีด้ามมันจะมีฤทธิ์ขึ้นมาทีเดียว และผู้ที่เป็นด้ามก็คือ **คนไทย**) เพราะฉะนั้น เพื่อป้องกันพุทธจักรทั้งในด้านพุทธศาสนา ทั้งในด้าน

สังฆมณฑล ทั้งในด้านวัดวาอาราม มหาเถรสมาคมก็ประกาศนโยบายหลัก คือ **การไม่ทอดทิ้งประชาชน** (หลักอันนี้เขามีมานานแล้ว) กำแพงพุทธจักร มหาเถรสมาคมทราบดีเหลือเกินว่าจะต้องเหนี่ยวรั้งประชาชนไว้ให้ได้ เพราะฉะนั้นเขาจึงพูดกันในครั้งหนึ่งเมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้วว่าในระหว่างรัฐกับพวกลัทธิคอมมูนิสต์ หรือพวกคอมมูนิสต์แห่งประเทศไทย โดยได้รับการสนับสนุนจากพวกคอมมูนิสต์ต่างประเทศ เขาเรียกว่า **สงครามแย่งประชาชน**

ถ้าจะเอาให้ได้ ต้องแย่งประชาชนมาเป็นฝ่ายตนให้มากที่สุด เมื่อจะรักษาไว้ให้ได้ก็จะต้องเอาประชาชนให้เป็นฝ่ายของตัวให้มากที่สุด ถ้าดูผิวเผิน ประกาศมหาเถรสมาคม จะไม่มีอะไร แต่ดูถึงความลึกซึ้งความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์มีอย่างไร ดูเหมือนจะไม่มีใครทราบ มันเป็นตัวหนังสืออ่านแล้วก็แล้วกันไป ท่านทั้งหลายในประเทศนั้นบอกไว้ชัดเหลือเกินว่า “**พระศาสนาตั้งขึ้นได้ด้วยประชาชน พระศาสนายืนยงดำรงมั่นได้ก็ด้วยประชาชนอีก พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองหรือแพร่หลายก็ด้วยประชาชน**” ที่กล่าวอย่างนี้ เราไม่ได้กล่าวเอาเอง เรากล่าวตามประวัติของพระศาสนา เริ่มตั้งแต่ตั้งมาในยุคพุทธกาล หลังพุทธกาล เพราะฉะนั้น เรื่องประชาชนนี้จึงเป็นเรื่อง **ชี้ชะตากรรม** ของพระพุทธเจ้า ว่าพระพุทธเจ้าของเรานี้ จะกลายเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าหรือจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้อตัดสินอยู่ที่ประชาชน (ขอให้ท่านกลับไปอ่านจะมีบอกไว้ในที่นั้น) ถ้าพระพุทธเจ้าทรงทิ้งประชาชน ไม่สั่งสอนประชาชน พระพุทธเจ้าจะกลายเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าทันที พอตัดสินพระหฤทัยว่าจะไม่ทอดทิ้งประชาชน พระพุทธเจ้ากลายเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ให้เห็นว่า **ประชาชนเป็นตัวชี้ชะตากรรม** ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงตัดสินพระหฤทัยว่า **จะไม่ทอดทิ้งประชาชน** พระพุทธศาสนาจึงเกิดขึ้นได้ พระศาสนาจึงเจริญแพร่หลายมาได้ พระศาสนาจึงยืนยงดำรงมั่น เพราะฉะนั้น ในนโยบายหลักของมหาเถรสมาคมนั้น จึงให้วัดวาอารามและพระเจ้าพระสงฆ์ทุกรูป (ถือเป็นนโยบายหลักและนโยบายยั่งยืน) เพราะเป็นพุทธนโยบาย = เป็นนโยบายของพระพุทธเจ้าที่ตัดสินพระหฤทัยว่า **จะไม่ทอดทิ้งประชาชน**

ผมจึงอยากจะฝากไว้ว่า อันนี้เป็นนโยบายหลัก และเป็นนโยบายสร้างกำแพงพุทธจักร (ความจริงกำแพงพุทธจักรนี้ มหาเถรสมาคมสร้างมาเรื่อย ๆ) สิ่งแรกที่ออกมาโดยชัดแจ้งคือ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ที่เราเรียกย่อว่า **อ.ป.ต.** เมื่อหน่วยประกาศอันนี้ออกมาครั้งแรกพวกคอมมูนิสต์เดือดร้อนมาก มันหาว่าคณะสงฆ์ต่อต้านลัทธิคอมมูนิสต์ หลายจังหวัด หลายภาคเป็นหน่วย อ.ป.ต. ไม่ได้ เปิดได้กว้างขวางเฉพาะหนกลางเท่านั้น (หนกลางมีความคอมมูนิสต์น้อย) เราทำตามหลักพระพุทธเจ้า ในการที่จะไม่ทอดทิ้งประชาชน

มีปัญหาว่า คอมมูนิสต์ก็มีนโยบายว่า **จะช่วยประชาชน** และเราก็ **จะช่วยประชาชน** แล้วจะเป็นปฏิปักษ์กันได้อย่างไร ? พวกคอมมูนิสต์ขู่จะทำอันตรายถ้าตั้งหน่วย อ.ป.ต. ผมจึงบอกว่าถ้ามีอันตรายอย่าตั้ง

ที่เราสร้างกำแพง (นโยบายไม่ทอดทิ้งประชาชน) เป็นนโยบายหลัก มีปัญหาว่ากี่ชั้น? อย่างน้อย ๗ ชั้น อย่างมากก็ ๙ ชั้น ท่านทั้งหลายคอยสังเกตต่อไป กำแพงจะค่อย ๆ เกิดขึ้น แต่เขาจะไม่บอกว่ากำแพงนี้เป็นกำแพงที่เท่าไร และเมื่อเสร็จแล้วจะบอก กำแพงชั้นที่ ๑ บอกให้แล้ว คือ **หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล** เราต้องสร้างกำแพงจึงจะเกิดความมั่นคง จึงจะเกิดความเจริญรุ่งเรืองของพุทธจักร ถ้าเราไม่มีรั้ว ไม่มีกำแพง (ไม่ได้) ศัตรูลอยชายเข้ามาจะลำบาก เรื่องนี้จะถูกชี้แจงให้เข้าใจในการอบรมคราวหน้า ไหว้พระ.

✻✻✻

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐
ณ ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

วันนี้ เป็นวันสุดท้ายของการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ก็เป็นที่น่ายินดีว่า ผู้ที่สอบผ่านนี้ทั้งภาคปฏิบัติและภาคเขียน ส่วนมากที่สุดก็ผ่านไปได้ มีส่วนน้อยที่สุดที่ยังไม่พร้อม ผมฟังจากคำบอกเล่า เพราะไม่พร้อมจริง ๆ (ไม่ทราบว่าผ่านมาได้อย่างไร) เจ้าคณะภาคต้องพิถีพิถันกันแต่ต้นทาง ผู้ที่ยังไม่พร้อมก็รอเอาไว้ก่อน ผมอยากบอกให้ทราบว่า บางหน บางภาค ก็รอไว้หลาย ๆ รูป แต่แม้กระนั้นก็ยังพลัดเข้ามาในที่นี้ เรียกว่าไม่พร้อมจริง ๆ ผมขอฝากท่านเจ้าคณะภาคไว้ด้วย

มีเรื่องที่จะพูด คิดว่าเอาไว้พูดเมื่อมอบตราตั้งอุปัชฌาย์แล้ว เรื่องที่จะพูดวันนี้ (ความจริงก็มีหลายเรื่อง) แต่เรื่องที่จะพูดนั้น ก็เป็นเรื่องในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ แต่เป็นไปในทางคุณสมบัติ

คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ นี้ ตามพระวินัยมีมากพอสมควร ผมก็สงสัยเหมือนกันว่าไม่อยู่ในวินัยมุขเล่มหนึ่ง เล่มสาม แต่ไปอยู่ในวินัยมุขเล่มสอง คุณสมบัติเฉพาะตัวตามหลัก พระวินัยท่านควรจะรู้และเป็นประโยชน์ต่อพระอุปัชฌาย์ ในคุณสมบัติเหล่านั้นมีอยู่ข้อหนึ่ง ที่ท่านกล่าวถึงนั้น คือ **"ความเป็นพหูสูต"**

ความเป็นพหูสูต (เรียกเป็นภาษาไทยว่า **พหูสูต** ถ้าภาษาบาลี เรียกว่า **พหุสุตตะ** แปลว่า **ได้ยินได้ฟังมามาก**) คำว่า ได้ยินได้ฟังมามาก หมายเพียงไหน ? ในลักษณะของพหูสูตนั้น

- **ฟังมา ๑๐ เรื่อง จำไม่ได้สัก ๑ เรื่อง ไม่เป็นพหูสูต**
- **ฟังมา ๑๐ เรื่อง จำได้ ๑๐ เรื่อง แต่ไม่เข้าใจ เป็นพหูสูตเพียงครึ่งเดียว**

พระอุปัชฌาย์ต้องเป็นพหูสูตเต็มตัว ผมเคยพูดมาบ่อยครั้งว่า ต้องมีความรู้และ

ความเข้าใจ คือถ้าจำได้แต่ไม่เข้าใจนั้นไม่พอ ถือเป็นได้เพียงครึ่งเดียว

ความเป็นพหูสูตบางท่านที่แท้จริงนั้น ต้องมีทั้ง**ความรู้ ความเข้าใจ** คือมีความจำได้ในสิ่งที่ตนได้ยินได้ฟังมา (บาลีแท้ ๆ จึงมีว่า) **สุตธโร = ทรงไว้ซึ่งสุตะ คือจำได้, สุตสนฺนิจโย = สั่งสมไว้ซึ่งสุตะ คือ สั่งสมอยู่เรื่อย ๆ**

ความเข้าใจในพระสูตรท่านอธิบายไว้สมบูรณ์ ผมเอามาใช้ เช่น **สุปฏิวิทฺธา** เป็น **ปฏิเวธ = รู้จำ, รู้แจ้ง, รู้แทงตลอด** นี้คือความเข้าใจ ความเป็นพหูสูตไม่จำเป็นเฉพาะพระอุปัชฌาย์ ถ้าพูดตามหลักจริง ๆ เป็นโดยทั่วไป ความเป็นคนได้ยินได้ฟังมากนี้ ถ้ารวมตามพระสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเป็น **นาถกรณธรรม = เป็นธรรมกระทำความเป็นที่พึ่ง** สร้างความเป็นที่พึ่งให้แก่ตัว ถ้าเราจะนึกถึงประชาชนในเมืองไทยเรา ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งหมดมีประมาณ ๕๒ ล้านคน ความเป็นพหูสูต (คือได้ยินได้ฟังมาก) จะมีสักหนึ่งในสิบ คิดว่า ไม่ได้มีเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ฐานะอย่างหนึ่งมันเปลี่ยนแปลงไปในความรู้สึกของบุคคลผู้อื่น ตั้งแต่สัทธิวิหาริก, อันเตวาสิกและประชาชนทั่วไป เขาถือว่าพระอุปัชฌาย์นี้จะเป็นที่พึ่งของเขาได้ (ทุกท่านต้องสำนึกในข้อนี้ไว้) ปัญหาจึงเกิดต่อว่าเป็นที่พึ่งในทางไหน ? ถึงแม้ว่าเราจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ เขาก็ถือว่าเป็นที่พึ่งของเขา แต่ทุกท่านต้องรู้ตัวว่าเป็นที่พึ่งของเขาในทางไหน ? เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็จะได้พยายามสร้างความเป็นที่พึ่งให้แก่ตัว เพื่อพร้อมที่จะเป็นที่พึ่งของเขาได้โดย

ให้ความรู้

ความรู้ในทางธรรม (เป็นหน้าที่โดยตรงของเรา) หน้าที่ประกอบหรือหน้าที่โดยอ้อม คือความรู้ในทางโลก (หรือมีความรู้รอบตัวพอสมควร) ท่านที่เป็นพระอุปัชฌาย์ จะต้องสร้างคลังเป็นที่เก็บสิ่งต่าง ๆ ที่เราจะต้องให้ สิ่งที่เป็นสิ่งแรกคือ **สร้างคลังความรู้** ไว้ที่ตัว โดยค่อย ๆ เก็บใส่ไว้ในคลังของตัว หรือพูดอีกอย่างหนึ่ง คือ **เป็นคลังวิชา**

พูดถึง **คลังวิชา** เบื้องต้นเราจะต้องจำได้ (นี้เข้าหลัก สุตธโร) ถ้าจำรายละเอียดไม่ได้ให้จำหลัก แต่ไม่พอต้องสั่งสมไปเรื่อย ๆ (สุตสนฺนิจโย) มันมากขึ้นทุกที เพราะฉะนั้น เฉพาะ **คลังความรู้** ก็ต้องอาศัย การสั่งสมเรื่อย ๆ ไป เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วจำไว้ให้ได้ (จำรายละเอียด ไม่ได้ จำบทความไม่ได้ ให้ **จำหลัก** ให้ได้ เพราะเรื่องต่าง ๆ นั้นมันมีหลัก เราจึงต้องจำหลักให้ได้เป็นอย่างน้อย แล้วค่อย ๆ สั่งสมไป สั่งสมไป มันก็มากขึ้น เหมือนคลังที่เขาเก็บสินค้า

หลักในการเก็บความรู้ไว้ในคลัง นั้นคือ **สุตมยปัญญา** (ผมเรียก สุตะ) คือการได้ยินได้ฟังพร้อมทั้งการอ่าน การได้ยินได้ฟัง เช่น พวกท่านได้ยินผมพูด ถ้าไม่ได้ยินได้ฟัง ให้ใช้วิธีอ่าน (อ่าน อยู่ใน สุตะ) เมื่อก่อนยังไม่มีหนังสือก็ใช้ หู เป็นหลัก ใช้ หู เป็นอันดับหนึ่ง ใช้ ตา เป็นอันดับสอง ผมอยากจะแนะท่านที่เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์นั้น หนังสือที่เป็นตำรับตำราควรจะอยู่ใกล้ตัว (เช่น หนังสือที่เป็นหลักสูตรนักธรรมของทุกชั้น) มีไว้เพื่อหยิบมาค้นคว้า เพราะบางทีต้องเปิดดู ไม่แน่

อาจจะทำผิดพลาดไป ต้องค้นคว้าดูก่อน เพราะฉะนั้น ชาวบ้านเขามักมาหาอุปัชฌาย์อาจารย์ เมื่อมีอะไรขัดข้องขึ้น มาไต่ถามหาความรู้ หรือมีความทุกข์ยากอย่างไรอย่างหนึ่งขึ้น ก็มาหาอุปัชฌาย์อาจารย์ให้ช่วยแก้ไข ช่วยบรรเทา

ให้วัตถุที่ควรให้และมีพอจะให้

(เป็นที่พึ่งของเขาในทางเกื้อกูลหรือในทางวัตถุ) หากสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรให้และมีพอจะให้ก็ควรให้ ซึ่งตรงกับที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ กุลบุตรที่จะบวช ถ้าไม่มีบริขารที่จำเป็น (บาตร ไตร) เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ต้อง **หาให้**

เพราะฉะนั้น พระอุปัชฌาย์ตระหนี่ไม่ได้ แต่ไม่ใช่สุรุ่ยสุร่าย จนไม่รู้ข้างขึ้นข้างแรมก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน เพราะตัวเองเป็นตัวอย่าง ไม่ใช่ของพระ เป็นของประชาชนด้วย เพราะเขาถือว่าอุปัชฌาย์นี้เป็นแบบอย่าง (ไม่ใช่เฉพาะพระเณร) แต่ไปถึงประชาชน ท่านจะต้องจำไปใช้

๑. **เป็นที่พึ่งแก่เขาในทาง *ความรู้* ต้องเป็นคลังวิชา**
๒. **เป็นที่พึ่งแก่เขาในทาง *วัตถุสิ่งของ* เกื้อกูลแบ่งปัน ในทางวัตถุที่สมควร และเรามีพอที่จะช่วยเหลือได้**
๓. **เป็นที่พึ่งแก่เขาในทาง *ที่จะช่วยทำกิจ* เช่น พ่อแม่ตาย ลูกกตัญญูแต่ยากจนมาก เราจะช่วยเหลือเขาได้อย่างไรในกิจการ ก็ควรจะช่วยเหลือแก่เขา บางทีต้องช่วยใน *ทางวัตถุ* บางทีก็ช่วยใน *ทางกิจการ* เจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องช่วยเกื้อกูล เพราะเขาไม่มีปัญญา นำเขาไปเยียวยารักษา**

การช่วยทุกอย่างเหล่านี้ ทุกท่านจะต้องจำไว้เป็นบทตาย คือ **การเป็นที่พึ่งของเขาจะต้องอยู่ในขอบเขตของพระธรรมวินัย** พระเรามีขอบเขตเป็นสิ่งสำคัญ เพราะฉะนั้นคุณสมบัติที่ว่ามานี้ ขอให้พระอุปัชฌาย์เพียรพยายามสร้างและสั่งสมเรื่อย ๆ ไป อย่าเกียจคร้าน (สิ่งนี้จะเป็นคุณและถือว่าเป็นผู้ทำหน้าที่ของพุทธสาวกในพระพุทธศาสนา ไหว้พระ.

ปัจฉิมนิเทศ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐

ณ ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๑.๐๐ น.

***

ในชั่วโมงนี้เป็นเรื่องในตารางการอบรม ที่เจ้าคณะภาคได้กำหนดตารางการอบรมไว้ว่าเป็นเรื่องปัจฉิมนิเทศ **ปัจฉิมนิเทศ** นั้นก็เป็น **"การพูดรวมเรื่องหรือสรุปสิ่งที่ได้กระทำมา" ปฐมนิเทศ** เป็น **"เรื่องที่พูดก่อนการกระทำ" ปัจฉิมนิเทศ** เป็น **"เรื่องพูดภายหลังการกระทำ"** พูดภายหลังเพื่อย่อหรือรวบรวมแสดงผลที่จะพึงได้จากการกระอันนั้น เรื่องเกี่ยวกับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นี้ ก็มีสิ่งที่จะทำอยู่ดังที่กล่าวแล้ว คือ ๑. **การฝึกซ้อมอบรม** ๒. **การสอบความรู้**

การฝึกซ้อมอบรม ทุกท่านก็ได้ผ่านมาแล้ว **การสอบความรู้** ทุกท่านก็ได้ผ่านมาแล้ว จนกระทั่งอีกไม่ถึง ๒ ชั่วโมงเศษ ๆ ก็คงจะได้รับตราตั้งพระอุปัชฌาย์ ผมได้พูดไว้ในวันเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์นี้แล้วว่า การที่รวมกันทั้งหมดทั้ง ๑๘ ภาคของคณะมหานิกายนั้น ก็เพื่อที่จะจัดระดับ หรือกำหนดระดับในพิธีกรรมเกี่ยวกับการให้บรรพชาอุปสมบทนี้ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจริง ๆ ไม่ได้ก็ให้ใกล้กันอย่างที่สุด ทั้งในภาควิชาความรู้ทั้งในภาคปฏิบัติ นอกจากนั้นก็เพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางสังคม ทุกท่านจะรู้สึกว่าสิ่งที่ได้ดำเนินมา ๕ วัน (ไม่นับวันนี้) ก็ดำเนินไปตามความมุ่งหมายของกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๗ อันว่าด้วย **"การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์"** ที่ท่านกำหนดว่า ต้องให้มีการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ก่อนที่จะได้รับตราตั้ง

สิ่งที่ได้รับไปนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า **หมดสิ้นทีเดียว** ทุกท่านจะต้องนึกว่าอันความรู้ที่เรียกว่า **วิชา** นั้นก็อย่างหนึ่ง **ศิลปะ** ในวิชานั้นก็อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทุกท่านจะรู้สึกว่าไม่ได้รับการแยกไว้ แต่ผมก็ไม่พยายามอยากให้แยก เพราะเรื่องศิลปะในวิชานี้ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย ถ้าพูดกันในทาง

ส่วนรวมแล้ว วิชาที่ทุกท่านได้ไปนั้นเกือบจะเรียกว่าเหมือนกัน (จะยิ่งหย่อน กว่ากันบ้าง ก็ไม่มากนัก)

"วิชา" ในทางวิชา หมายถึง **ความรู้** คือความรู้นี้ได้แก่การที่จดจำไว้ได้ มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ แต่เรื่องความเข้าใจ ก็เห็นจะต้องพูดเดี๋ยวนี้ว่าเราเข้าใจกันยังไม่ทั่วถึง (อันนี้ไม่ใช่ความผิดพลาดของท่านทั้งหลายและไม่ใช่ความผิดของใคร) ระยะเวลา ๖ วัน หรือทำการฝึกซ้อมอบรมจริง ๆ ๕ วันนั้นไม่พอ เพราะวิชาแต่ละอย่างนี้ มันมีเหตุมีผลอยู่เบื้องหน้าเบื้องหลัง เกือบทุกวิชา ถ้าทำกันจริง ๆ แล้วละก็ จะต้องหาความเข้าใจกันยาวมาก

"ศิลปะในทางวิชา" ศิลปะในทางวิชา หมายถึง ในวิชานั้นมันไม่เป็นเรื่องของธรรมดา (เป็นเรื่องของธรรมดา เพียงพอรู้ พอเข้าใจ พอจำได้ สิ่งนั้นจะยังไม่เรียกว่ามีศิลปะ) คำว่า **ศิลปะ** นี้เขาหมายถึงว่า **มีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในวิชานั้น ๆ** เช่น วัตถุที่เราสร้างขึ้น จะเป็นกุฏิ ที่อยู่ วิหาร ศาลาการเปรียญ อุโบสถ โดยที่สุดแม้แต่เมรุเผาผี บางอย่างเราลองดูแล้วรู้ว่า อันนี้มีศิลปะ บางอย่างพอดูออกแล้วบอกได้ อันนี้ไม่มีศิลปะหรือไม่เป็นศิลปะด้วย แต่มันก็เป็นกุฏิ เป็นวิหาร เป็นศาลาการเปรียญ เป็นอุโบสถ แต่ว่าสิ่งเหล่านี้บอกได้ว่า ไม่มีศิลปะ, ไม่เป็นศิลปะ ด้วยซ้ำ เราจะเห็นได้ว่าของที่ชื่ออย่างเดียวกัน ใช้ประโยชน์อย่างเดียวกัน บางสิ่งบางอย่างมันมีศิลปะ บางสิ่งบางอย่างมันไม่มีศิลปะ เพราะฉะนั้น ศิลปะนั้นคืออะไร? (ถ้าเราลองดูสิ่งที่กล่าวมานี้) ที่เรียกว่ามีศิลปะนั้น มันมีกำหนด มีหลักที่จะให้เกิดความงอกงาม ความน่าชม เป็นที่ต้องตาต้องใจของผู้พบเห็น ศิลปะนี้มันมีในเกือบทุกอย่าง บางคนสอนแบบมีศิลปะ บางคนสอนแบบไม่มีศิลปะ จะมีศิลปะหรือไม่มีศิลปะนั้น มันมีหลักเกณฑ์ของมัน (ในทางโลกเขากำหนดเอาไว้เลย เช่น การสอนในโรงเรียน เขาจะจัดไว้ประเภทหนึ่งเรียกว่า **ศิลปะในการสอน** ไม่ใช่เป็นการสอนธรรมดา ๆ และอย่างไรเป็นศิลปะในการสอน เขาก็จะบอกเอาไว้เลย)

คำว่า **ศิลปะ** นี้ เฉพาะในเรื่องอุปัชฌาย์ของเรา ผมจะยกตัวอย่างง่าย ๆ **"ชุมนุมเทวดา"** ก่อนที่จะสวดมนต์เรามีคติว่า จะต้องชุมนุมเทวดา คือ

ผริตฺวาน เมตฺตํ เสมตฺตา ภทนฺตา,

อวิกฺขิตฺตจิตฺตา ปริตฺตํ ภณนฺตุ,

สคฺเค กาเม จ รูเป คิริสิขรตเฏ จนฺตลิกฺเข วิมาเน,

ว่าเช่นนี้ถูกต้องและใช้ได้ แต่ไม่มีศิลปะในการว่า วิชาที่ว่านี้ไม่มีศิลปะ เป็นแต่วิชาเท่านั้น มิใช่วิชาทางศิลปะ ทางศิลปะกำหนดว่า การว่าบทขัดนี้ เขามีชั้นเชิง มีคลื่นเสียง สูง, ต่ำ มีลักษณะหรือลีลาของการว่า ตรงนี้เป็นศิลปะ

อย่างบอกอนุศาสน์ เราจะบอกว่า

ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย อติเรกลาโภ สงฺฆภตฺตํ อุทฺเทสภตฺตํ นิมนฺตนํ สลากภตฺตํ ปกฺขิกํ อุโปสถิกํ ปาฏิปทิกํ ว่าเช่นนี้ ถูกต้องและใช้ได้

แต่ไม่มีศิลปะ เพราะเรื่องของศิลปะนี้ มันมีชั้นเชิง ในทางคลื่นเสียง คือ มีสูง, ต่ำ มีลีลาของการว่า

คำว่า **ศิลปะ** นั้นหมายความว่า มีข้อกำหนด มีชั้นเชิงในสิ่งนั้น ๆ อย่างที่ผมยกตัวอย่าง จะเป็นชุมนุมเทวดาก็ตาม จะเป็นบอกอนุศาสน์ก็ตาม การว่าธรรมดา ๆ นี้ถูกต้องและก็ใช้ได้ แต่ไม่มีศิลปะในการว่า ถ้ามีศิลปะในการว่ามันจะไปอีกแบบหนึ่ง ที่ผมยกตัวอย่างมานี้ ผมต้องการให้ท่านเข้าใจว่า อะไรเป็นศิลปะ อะไรไม่เป็นศิลปะในวิชานั้น ๆ ผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ควรจะฝึกเอาไว้บ้าง ในสิ่งที่ทุกท่านได้ฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้นี้ เราจะได้ไปเฉพาะเชิงวิชาหรือในทางวิชา ทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติ ตามที่ท่านกำหนดไว้ แต่ความรู้ทั้งในทางเชิงวิชาและในเชิงปฏิบัตินั้น ทุกท่านจะต้องยอมรับความจริงว่า ที่ทางเราให้ไปนี้ยังไม่ครบบริบูรณ์คือ จะต้องไปเพิ่มเติมเสริมต่อ ไปหัดให้เกิดความชำนิชำนาญให้ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม อย่างสวดมนต์ ก็จะต้องหัดลงวรรคตอน ตามที่ได้รับการฝึกอบรมไป บอกอนุศาสน์ก็เช่นเดียวกัน ตลอดถึงให้ศีล หรือบทที่ทุกท่านที่ได้รับการอบรมไปนั้น จะต้องเพียรพยายามที่จะรักษาไว้ให้ได้

สิ่งที่ทุกท่านควรจะถือไว้ เมื่อเราได้หลักเกณฑ์ไปมากเหลือเกิน (ผมใช้หลักเกณฑ์ ซึ่งต่างกับกฎเกณฑ์ กฎเกณฑ์นั้นตายตัว, หลักเกณฑ์นั้นไม่ตายตัว อาจเปลี่ยนแปลงได้) แล้วไม่เพียรพยายามทำตามหลักเกณฑ์แต่ทำตามความพอใจ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะเกิดขึ้นไม่ได้ ความที่จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น จะต้องดำเนินอยู่ในหลักเกณฑ์อันเดียวกัน การฝึกซ้อมอบรมนี้ทั้งในภาควิชาและภาคปฏิบัตินั้น เราพยายามที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมนี้ให้ใช้หลักเกณฑ์ ไม่ว่าจะอยู่กลาง อยู่ตะวันออก อยู่เหนือ อยู่ใต้ ให้ใช้หลักเกณฑ์อันเดียวกัน และสิ่งที่ได้ทำนี้บางอย่างก็มีเคลื่อนบ้าง แต่ก็พอปล่อยได้ แล้วก็ค่อยเข้มงวดกันอีกที เรื่องหลักเกณฑ์นี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่เราจะต้องกำหนดไว้ จดจำไว้ ทั้งหมดนี้เป็นผลที่เราได้ปฏิบัติกันมา ที่เกิดขึ้นสมความมุ่งหมายของมหาเถรสมาคม สมความมุ่งหมายของท่านเจ้าคณะภาค ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ โดยตรงเกี่ยกับเรื่องนี้ และผลต่อเนื่องนั้นผมก็อยากจะกล่าวต่อไปว่า เมื่อเราได้ผลตั้งเป็นหลักแล้ว ผลที่จะเกิดต่อเนื่องไปหรือเป็นแบบอย่างไปนั้น ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็ตามต่อไป ควรจะมีหลักเกณฑ์ หลักเกณฑ์ในการกระทำนั้น ๆ แม้สิ่งที่กระทำนั้นจะเป็นเรื่องเฉพาะวัด ก็ต้องมีหลักเกณฑ์เท่าที่ ทุกท่านได้รับฝึกซ้อมอบรมไปนี้ทำการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้งนั้น ไม่ได้ฝึกซ้อมอบรมตาม ความพอใจของท่านผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดและเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เหลือวิสัย

จากหลักเกณฑ์ดังที่กล่าวแล้วนี้ พระอุปัชฌาย์ที่มีคู่สวดอยู่ในวัด (จะสวดในวัดหรือนำไปสวดที่อื่นก็ตาม) ก็ขอให้ท่านที่เป็นพระอุปัชฌาย์นั้นไปถ่ายทอดให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ทุกท่านได้ฝึกซ้อมอบรมไป การที่พระอุปัชฌาย์ได้รับการฝึกซ้อมอบรมไปอย่างหนึ่ง แต่คู่สวดในวัดสวดไม่เหมือนกับพระอุปัชฌาย์ที่ได้ฝึกซ้อมอบรมไป ก็ขอให้เพียรพยายามปรับปรุงแก้ไข ทุกท่านควรทราบไว้ว่า ทางคณะสงฆ์มหานิกายนั้น ต้องการจะปรับระดับให้อยู่ในระดับเหมือนกัน

หรือใกล้เคียงกัน เพราะฉะนั้น จึงกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ ท่านที่ได้รับการฝึกซ้อมอบรมไปนั้น เป็นอันได้รับรองไปแล้วจากที่ประชุมเจ้าคณะภาคทุกภาคฝ่ายมหานิกายว่าเราได้ตกลง ได้กำหนดกันทำอย่างนี้ ปฏิบัติอย่างนี้ ก็เพราะเราต้องการจะปรับให้มีระดับเดียวกัน ผมลองสังเกตทุกคราว ที่ประชุมก็รู้สึกว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ แต่มีส่วนน้อยที่พระอุปัชฌาย์บางท่านทิ้งตำรา จะเพราะเหตุใดผมไม่ทราบ แต่ในขณะนี้ ผลของการปฏิบัตินั้น ก็นับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมากทั้งในภาควิชาการทั้งในภาคปฏิบัติ เราได้กระทำสมความมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ ได้กำหนดไว้ เราก็หวังว่าการให้บรรพชา-อุปสมบทของคณะมหานิกายนี้ จะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ใกล้เคียงกันหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้น ที่แตกต่างออกไปบ้าง ก็ไม่มากนักสมกับที่เราได้ลงทุนลงแรงกันมา ทั้งท่านผู้เข้ามารับความรู้คือท่านพระอุปัชฌาย์ทั้งหลาย และท่านผู้ให้ความรู้คือท่านเจ้าคณะภาคหรือวิทยากรบางท่าน ที่เจ้าคณะภาคได้เชิญหรือได้อาราธนามา

การประเมินผลในเชิงวิชาหรือในเชิงปฏิบัตินี้ ปรากฏออกมาว่าในส่วนรวมเป็นเรื่องที่น่าพอใจเป็นอันมาก แต่ก็อยากจะแนะว่า พระอุปัชฌาย์บางท่านนั้น ที่ได้ความรู้อ่อนจะต้องสำนึกว่าเรานี้ยังมีความรู้อ่อน ควรที่จะพยายามศึกษาอ่านตำรับตำรา ให้เอาตำราไว้ใกล้ตัว ตามหลักที่ว่า "**รู้เต็ม รู้บริบูรณ์ ดีกว่า รู้บกพร่อง**" โดยเฉพาะหลักสูตรนักธรรม ด้วยพระวินัยควรมีทั้ง ๓ เล่ม พุทธประวัติ พุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมชั้นสูง มีเวลาก็อ่าน เข้าหลักความเป็นพหูสูต ผมเชื่อว่าทุกท่านพอมีเวลาแต่จะเห็นความสำคัญในการอ่านค้นคว้านี้หรือไม่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ความเป็นพหูสูตเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะพระอุปัชฌาย์นี้จะต้องเป็น **คลังความรู้** เฉพาะในทางธรรมะต้องถึงระดับที่รู้กว้างขวางและก็มีความรู้ประกอบ (ความรู้ในทางโลก) ไว้บ้างพอสมควรหรือที่ควรจะรู้

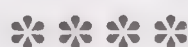
การฝึกซ้อมอบรมก็ดี การสอบความรู้ก็ดี ความจริงก็ดูไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องที่มนุษย์ทำได้ และทุกท่านก็ทำมาได้สำเร็จลุล่วงไปอย่างสมบูรณ์มาก หรือมีบกพร่องอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ การกระทำอะไรในยุคปัจจุบันนี้ เขาเรียกว่าเป็น "**ยุควิชาการ**" เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะต้องนึกว่าจะต้องใช้หลักวิชาทั้งนั้น คือมีความรู้ มีความเข้าใจ **ความรู้** เพียงจำนั้นไม่พอ จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ที่ผมเคยย้ำและเป็นห่วงในเรื่องนี้มาก เพราะพระเรานี้มัก **รู้จำ** เช่นสวดมนต์ต่าง ๆ สวดปาฏิโมกข์

ในเชิงปฏิบัติหรือในเชิงวิชานั้น เรารู้จำนั้นไม่พอ ต้อง **รู้แจ้ง** คือ มีความเข้าใจ ในเรื่องนั้น ๆ เมื่อเป็นอย่างนี้หน้าที่สืบต่อไปจะต้องใช้สิ่งที่เขาเรียกว่า **หลักวิชา** ทุกอย่างในปัจจุบันนี้ต้องใช้หลักวิชาทั้งนั้น แต่บางอย่างเราก็อธิบายไม่ได้ในการกระทำนั้น ๆ เพราะเราเอาแต่เพียงจำกันมาโดยไม่พยายามหาถึงเหตุผล ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ บางอย่างมันมีหลักมีเหตุผล มีข้อเท็จจริงสิ่งเหล่านี้ได้สร้างแนวความคิดให้แก่ทุกท่าน ที่จะใช้เป็นหลักในการที่จะพิจารณากิจการที่เราจะต้องกระทำต่อไป ทั้งในทางบรรพชาอุปสมบท ทั้งในทางกิจกรรมอื่น ๆ ส่วนความคล่องตัวหรือชำนิชำนาญ

นั้นก็จะต้องฝึกฝนอบรมไปให้เกิดความชำนิชำนาญหรือความคล่องตัวไว้เป็นสมบัติของตัว ผลที่ได้เป็นความรู้เฉพาะตัว (ที่เรียกว่าอัตตะสมบัติ)

ผลแห่งการประชุมอบรมทั้งในทางวิชา ทั้งในทางปฏิบัติ บางครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ผมขอให้ทุกท่านจำไว้ว่า การปรับปรุงแก้ไขนั้นเป็นสิ่งที่เราต้องกระทำ เพราะว่าทุก ๆ อย่างมันเปลี่ยนไปเรื่อย แต่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะต้องเป็นไป **เพื่อความถูกต้อง** ต้องเป็นไป **เพื่อเหตุผล** (จะต้องเป็นไปโดยมีเหตุผล)

เรื่อง **ปัจฉิมนิเทศ** ก็เป็นเรื่องเอามาพูด เพื่อให้เห็นผลในการที่เราประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นั้น เราได้ผลเป็นประการใดบ้างตามสมควร เพราะฉะนั้น ผมขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงนี้.

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีมอบตราตั้งพระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๒ ปี ๒๕๓๐

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

เวลา ๑๔.๑๐ - ๑๕.๐๐ น.

***

ท่านพระเถรานุเถระ พระสังฆาธิการ เจ้าคณะระดับภาคทุกท่านและพระอุปัชฌาย์ใหม่ทุกรูป เบื้องต้น ผมขออนุโมทนาสาธุการ ในการที่ท่านเจ้าคณะระดับภาคได้รับและปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ประจำปี ๒๕๓๐ ให้ลุล่วงไปโดยเรียบร้อยและได้ผลดี ตามความมุ่งหมายของทางการคณะสงฆ์ แม้จะต้องเหนื่อยยากตรากตรำสักเพียงใดก็เต็มใจที่จะรับภาระหน้าที่ที่ตนมีอยู่นี้ ให้สำเร็จลุล่วงไปเต็มตามกำลังและความสามารถ และพร้อมกันนี้ ก็ขออนุโมทนาสาธุการแก่ท่านผู้ถวายความอุปถัมภ์ในการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ในศกนี้ ซึ่งมีทั้งฝ่ายวัดและฝ่ายบ้าน ที่ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ (คือท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์) กล่าวรายงานในนามของเจ้าคณะภาค

การถวายความบำรุงหรือให้กำลังบำรุง นั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งในการกระทำกิจที่ใหญ่โตและกว้างขวาง ถ้าขาดกำลังบำรุงชนิดนี้เสียแล้ว การนั้นอาจจะเป็นไปได้โดยสมบูรณ์นั้นยากที่จะหวังได้ อาจจะเป็นไปได้ก็ขาดตกบกพร่องหรือตกหล่นหรือง่อนแง่นเต็มทีด้วยเหตุนี้จึงถือว่า กำลังบำรุงเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการประกอบกิจการที่ใหญ่โตและกว้างขวาง จึงขออนุโมทนาสาธุการแก่กลุ่มวัดและกลุ่มบ้าน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ได้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงเพื่อให้กิจการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นี้ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตามความมุ่งหมาย

มีความอดทน มีความเสียสละ มีความตั้งใจจริง อีกประการหนึ่ง ท่านผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นี้ หากไม่มีความอดทน ไม่มีความเสียสละ ไม่มีความตั้งใจจริง การฝึกซ้อมอบรมนี้ ก็อาจจะได้ผลไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะเมื่อผู้ให้สมบูรณ์

แต่ผู้รับไม่สมบูรณ์ ความสมบูรณ์จะเกิดมีไม่ได้ เหมือนฝนดี น้ำท่าดี แต่พืชพันธุ์อันนี้ไม่ดี ก็ยากที่จะให้ผลิตผลมีความสมบูรณ์ได้ยาก หรืออาจจะมีได้น้อยเหลือเกิน แต่ก็เป็นที่น่ายินดีว่า ในการประชุมคราวนี้ ท่านพระสังฆาธิการผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ทุกท่าน ได้มีความอดทนเป็นอย่างยิ่ง แม้จะต้องลำบากตรากตรำสักเพียงใดก็ไม่ปริปากบ่น แม้จะเหนื่อยยากสักเพียงไหนก็ยอมทนทุกประการ เริ่มงานฝึกซ้อมอบรม ตีระฆังเวลา ๐๘.๑๕ น. แล้วก็ปฏิบัติภารกิจไปจนกระทั่ง ๑๑.๐๐ น. หยุดพักฉันภัตตาหาร พอเวลา ๑๒.๔๕ น. ตีระฆัง ทุกท่านก็ต้องมาปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างพร้อมเพรียง จนกระทั่งเวลา ๑๘.๐๐ น. ๑๙.๐๐ น. เฉพาะเมื่อคืนนี้ ๒๐.๓๐ น. (โดยประมาณ) จึงได้เลิก ถ้าเป็นคนอ่อนแอ จะปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจอันนี้ไม่ได้ แต่ว่าทุกท่านก็ได้ปฏิบัติภารกิจอันนี้มาด้วยดี สมความมุ่งหมายของทางการคณะสงฆ์ หรือโดยเฉพาะเจ้าคณะอยู่ใกล้ชิด (ระดับภาค) ที่ท่านได้ลงทุนลงแรงมาแต่ละภาคก็ไม่น้อย ที่ได้ฝึกฝนอบรมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน ให้ควรแก่หน้าที่พระอุปัชฌาย์และควรที่จะได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ หน้าที่เหล่านี้ท่านพระอุปัชฌาย์ใหม่ได้ปฏิบัติมาด้วยดี จึงขออนุโมทนาไว้ในที่นี้ด้วย

ผลแห่งการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ได้ผลิตออกมาแล้ว เป็นตราตั้งพระอุปัชฌาย์ที่ทุกท่านได้รับไปแล้วนั้น การตั้งพระอุปัชฌาย์นั้น ผมอยากจะกล่าวว่า ไม่ใช่เป็นเกียรติยศโดยตรง ไม่ใช่เป็นเกียรติศักดิ์โดยตรง แต่ว่าตราตั้งพระอุปัชฌาย์นั้น เป็นบัตรที่มีเกียรติเหมือนกัน เรียกว่า **เกียรติภูมิ**

เกียรติภูมิ **คือ ชั้นระดับความรู้ ความสามารถ**
เกียรติยศ **คือ ชั้นสมณศักดิ์ ได้แก่ สัญญาบัตร พัดยศ**
เกียรติศักดิ์ **คือ ได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส รองหรือเจ้าคณะตำบล รองหรือเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด**

สำหรับวัดราษฎร์ ตราตั้งพระอุปัชฌาย์ถือว่าเป็น**เกียรติภูมิ** เป็นบัตรที่วัดความรู้ ความสามารถของท่าน ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ให้เป็นไปหรือให้ถูกต้องตาม ๑. **พระวินัยนิยมบรมพุทธานุญาต** ๒. **กฎมหาเถรสมาคม** (ข้อ ๒ นี้เพิ่มมาในปัจจุบัน) แต่ว่าพระอุปัชฌาย์ทุกรูปจะต้องปฏิบัติภารกิจ ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์นั้น ให้ตั้งอยู่หรือให้เป็นไปตามแนว **พระวินัย** และตามแนว**กฎมหา-เถรสมาคม** ไม่ใช่ว่าถูกต้องตามพระวินัยแล้ว ไม่ต้องคำนึงถึงกฎมหาเถรสมาคมนั้นไม่ได้ หรือปฏิบัติได้ถูกต้องเฉพาะในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ แต่ไม่ถูกต้องตามหลักพระวินัยก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระวินัย บนพื้นฐานของกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ อันว่าด้วย "การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์" เกียรติภูมิอันนี้เป็นเรื่องที่น่ายินดี และขอให้ถือว่าท่านได้รับไปใหม่ (ไม่ใช่เกียรติยศโดยตรง ไม่ใช่เกียรติศักดิ์โดยตรง โดยตรงนั้นเป็น **เกียรติภูมิ**)

เกียรติภูมิ ของพระอุปัชฌาย์ในรุ่นปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นี้ มีเกียรติภูมิอะไรที่ซ่อนเร้นอยู่

ความจริงก็ไม่ใช่ซ่อนเร้น มันเหมือนเส้นผมบังภูเขา หรือมิฉะนั้น เหมือนที่โบราณกล่าวกันว่า เหมือนเมืองลับแลคือหมายความว่าก็ไม่ได้ซ่อนเร้น แต่ทำไมไม่เห็น ถ้าเปิดเผยก็จะต้องเห็น พระอุปัชฌาย์รุ่นที่ ๒๒ นี้มีอะไรพิเศษอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติภูมิอย่างสำคัญ และจะไม่มีพระอุปัชฌาย์รุ่นไหนต่อไปข้างหน้า อีกประมาณ ๑๐-๑๑ ปีนี้ จะไม่มีรุ่นไหนเหมือน คือ พระอุปัชฌาย์รุ่นนี้ เป็นรุ่นที่ตรงกับปีพระบรมราชสมภพครบ ๕ รอบ (หรือ ๖๐ พรรษา) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เพราะฉะนั้น จะถือว่าเป็นรุ่นที่มีเกียรติภูมิเป็นพิเศษก็เห็นจะได้ เพราะ ๕ รอบในแต่ละคนนั้น มีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

ที่แปลกอีกอันหนึ่ง ไม่เคยคิดมาก่อนเหมือนกัน ผมได้ข่าวครั้งแรกทราบว่า ผู้ที่จะเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมนี้ มีประมาณ ๒๗๐ กว่ารูป และข่าวต่อมาก็ค่อย ๆ ลดลง วันเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมลดเหลือ ๒๔๒ หรือ ๒๔๔ รูป (ผมจำไม่ได้) พอครั้นฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้เสร็จพระอุปัชฌาย์รุ่นนี้มีเศษตรงกับรัชกาลที่ ๙ คือมีจำนวน ๒๓๙ รูป ซึ่งไม่มีใครคาดคิด และสิ่งที่ตรงนี้ก็ไม่มีใครเสกสรรค์ปั้นแต่งว่าจะต้องให้เหลือเศษ ๙ จะเรียกว่าเป็นไปโดยบังเอิญก็ได้ จะถือว่าเป็นข้อน่าอัศจรรย์ก็เห็นจะถือได้ หรือว่าน่าแปลก ก็ถือได้

แต่ท่านทั้งหลายเรื่องเกียรติภูมิที่ผมกล่าวทั้ง ๒ ลักษณะ (ความรู้ ความสามารถ) **ทุกท่านได้รับความไว้วางใจของทางการคณะสงฆ์** แต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ โดยมอบตราตั้งพระอุปัชฌาย์ให้เป็นเครื่องหมาย เป็นอันมอบความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์นี้ ให้ทุกท่านมีส่วนรับผิดชอบเหมือนผู้บริหารชั้นสูง ๆ ขึ้นมา อันนี้เป็นเรื่องที่ทุกท่านจะต้องมีอนุสติประจำตัวว่าเรานี้ได้รับความไว้วางใจจากทางการคณะสงฆ์ ยกย่องให้เป็นผู้ประกอบด้วยเกียรติภูมิ และ **ทุกท่านต้องนำความสามารถมาปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์** ให้เป็นไปโดยชอบตาม**หลักพระวินัย** ให้เป็นไปโดยชอบตาม**กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗** อันว่าด้วย "การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์"

เกียรติภูมินี้เป็นเครื่องผูกมัดเราเหมือนกัน เหมือนสัญญาบัตรพัดยศ เป็นเครื่องผูกมัดเราชนิดหนึ่ง (ไม่ใช่เพียงท่านทั้งหลาย แม้พวกผมก็เช่นเดียวกัน ก็ถือว่าเป็นเครื่องผูกมัดชนิดหนึ่งเหมือนกัน) แต่ผูกมัดให้ตั้งอยู่ในความดี ไม่ใช่ผูกมัดแล้วเพื่อลากไปสู่ความชั่ว อันนี้เป็นข้อที่เราจะต้องนึกว่าเราได้รับเกียรติภูมิแล้ว จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นไปสมเกียรติภูมิที่คณะสงฆ์หรือทางการคณะสงฆ์ ได้ให้ความไว้วางใจ (คือ อย่าทำอะไรให้ละเมิด) โดยนึกถึงเกียรติภูมิที่เราได้รับไป คู่กับเกียรติยศหรือเกียรติศักดิ์ที่เรามีอยู่ ว่าจะต้องประพฤติปฏิบัติในหน้าที่อันนี้อย่างไรบ้าง

ในเมื่อพระอุปัชฌาย์รุ่นนี้เป็นรุ่นพิเศษดังได้กล่าวมาแล้ว ผมก็ขอให้ท่านทราบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ (ไม่ใช่เฉพาะพระองค์เดียว รวมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมราชโอรส สมเด็จพระบรมราชธิดา และพระสุณิสา = ลูกสะใภ้) ถ้าทุกท่านสังเกตจะเห็นได้ว่า **ท่านไม่ยอมทอดทิ้งประชาชน** ในยามสุข

ก็เยี่ยมเยียน แต่ถ้าในยามทุกข์ ท่านเดือดร้อนด้วย ท่านพยายามหาทางที่จะช่วยเหลือปลดเปลื้องควาทุกข์ของประชาชน ต้องลำบากตรากตรำอย่างไร ท่านก็ทน ต้องสิ้นเปลืองเท่าไร ท่านก็ยอม เป็นคุณสมบัติของในหลวงรัชกาลปัจจุบันนี้ ถ้าเราถือว่าปีนี้ เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุครบ ๕ รอบ เราจะถือ ว่าเป็นพระอุปัชฌาย์ที่มีเกียรติภูมิ ทุกท่านจะต้องมีอนุสติไว้ประจำตัว เอาพระราชจริยาหรือพระราชกิจเกี่ยวข้องกับประชาชนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นมาเจริญรอยตามพระบาทยุคล ทุกท่านจะต้องไม่ทอดทิ้งประชาชน (ให้เหมือนกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประพฤติปฏิบัติมา ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งบัดนี้ ครบ ๖๐ ปีในปีนี้) ก็ควรจะถือเอาเยี่ยงอย่าง ทำได้เท่าไร ทำเท่านั้น ทำได้เพียงใด ทำเพียงนั้น แต่ขอให้ยึดหลักว่า เมื่อมีโอกาสที่จะกระทำ ก็กระทำ ไม่ใช่ถือว่าธุระไม่ใช่ ทุกข์สุขเป็นเรื่องของคน อย่างนี้รู้สึกว่าใจแคบมากเกินไป เพราะฉะนั้น เกียรติภูมิที่ท่านได้รับทั้งโดยตรง และโดยอ้อมเกี่ยวด้วยพระวินัยและเกี่ยวด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่ผมกล่าวมาแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งที่น่ายินดีของแต่ละท่าน ท่านมีไว้ท่านรับไว้ ก็เป็นสิ่งมงคลแก่ท่าน คือจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง แม้วัดวาอารามที่ท่านปกครองก็จะมีความเจริญรุ่งเรือง

หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ผมเคยพูด (มาในเรื่องปกิณกะ วันละ ๓๐ นาที) ให้สติแก่พระอุปัชฌาย์ ว่าให้ระวังอยู่เรื่องหนึ่ง (ท่านที่ได้รับตราตั้งพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่บวชคนด้วยอำนาจเมตตากรุณา ให้ความอุปการะแก่เขา ให้ความสะดวกแก่เขา) แต่เมตตาอันนี้ต้องมีขอบเขต ผมย้ำนักหนาว่า **อย่าให้เมตตาของท่าน พาตัวท่านไปตกบ่อ** เพราะเมตตานี้คล้าย ๆ อาวุธสองคม คือ **๑. พาผู้มีเมตตาไปในที่ราบเรียบเสมือนกับปูพรม ๒. นำผู้มีเมตตาไปตกบ่อ ตกเหว ตกเขา** ก็ได้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักพรหมวิหารไว้ข้อหนึ่งว่า ให้ **วางอุเบกขา** ไว้ ถ้าเห็นไม่ไหว ก็ให้ใช้อุเบกขา ไม่เสียหลักพรหมวิหาร ขอให้ระวังเอาไว้ และยิ่งบัดนี้ มีคนคอย **แทรกซึม** ยิ่งจังหวัดชายแดนขอให้ระมัดระวังให้มาก ในชายแดนเข้ามาที่ใกล้เคียง ก็ควรจะมีความระมัดระวังพอประมาณ เพราะพวกนี้ใช้วิธีแทรกซึมในทางคฤหัสถ์จะไม่สะดวก มีช่องที่สะดวกอยู่คือ **บวชเป็นพระ** เพราะพระนี้ เขาให้ข้อยกเว้นอะไรหลายประการ ไม่เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย พวกที่เข้ามาแทรกซึมนี้ เป็นพวกที่ฉลาดพอตัว หลักของเรา ประการแรก ถ้าเป็นคนในตำบล ในหมู่บ้าน ก็ต้องดูพฤติการณ์ของคน ๆ นี้ว่าเป็นอย่างไร แต่ที่ไม่ควรบวชอย่างยิ่ง คือ **คนต่างถิ่น** เพราะเราไม่รู้หัวนอนปลายเท้า แม้จะมีคนรับรอง ต้องถามคนรับรองนั้นรู้จักกับคนนี้มาแต่เมื่อไร เกี่ยวข้องกันอย่างไร ? คณะสงฆ์ระมัดระวังในเรื่องนี้มาก จึงได้ออกคำสั่งให้สอบสวนให้รู้จักหัวนอนปลายเท้า ไม่ใช่ว่าเป็นลูกคนนั้นคนนี้ แล้วก็บวชให้ ผมขอฝากไว้เป็นข้อสังเกต

ทุกท่านจะต้องยอมรับความจริงว่า ทายกทายิกาแห่งวัดของท่าน (หรือใกล้เคียงกับวัดของท่าน) นั้น เขารอคอย เขาก็มุ่งหวังเมื่อไรสมภารของเราจะได้เป็นพระอุปัชฌาย์สักที ความจริงเขา

ไม่ได้มุ่งเห่อ ในทางเกียรติยศ ในทางเกียรติศักดิ์ ในทางเกียรติภูมิ แต่เขาหวังที่จะให้เกิดความสะดวกในการที่เขาจะบวชลูก ทั้งบวชเณรบวชพระ จะได้เกิดความสะดวกขึ้น ไม่ต้องหอบหิ้วไปไกล หรือไม่ต้องไปนิมนต์พระอุปัชฌาย์ กว่าจะได้มาลำบากเหลือเกิน (ยิ่งในยุคนี้ทั้งหัวเมืองและในส่วนกลาง) จะถือทำเอาในวันเสาร์, อาทิตย์ เป็นเกณฑ์) ญาติโยมก็ดีใจว่าฐานะสมภารของเรานี้ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้มีฐานะมีเกียรติขึ้นอีก เขาก็จะได้รับความสะดวก

ทุกท่านต้องชี้แจงให้ญาติโยมเข้าใจว่า การที่ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นี้ไม่ใช่ของง่าย ถ้าทำไม่ดี จะถูกถอด ถ้าถูกถอดแล้วพวกญาติโยมจะลำบาก ก่อนที่ผมจะเข้ามามอบตราตั้ง ได้เห็นญาติโยมมาจากหลายทิศหลายทาง มาต้อนรับสมภารเจ้าวัดหรือพระอุปัชฌาย์ใหม่กลับวัด นั่นเป็นการแสดงออกซึ่งมุทิตาจิต คือ ความพลอยยินดี เพราะเขาถือว่าตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งที่ให้ความสะดวกแก่เขา และเป็นตำแหน่งที่เขาถือว่าเป็นศิริมงคล เพราะเป็นตำแหน่งที่จะให้ลูกหลานของเขาได้บวชเรียน ได้ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ เมื่อสิกขาลาเพศไปแล้ว หรือเป็นพระเณรที่ดี เมื่อยังบวชเรียนอยู่ในพระศาสนา

ทุกท่านที่ได้รับต้นทุนความรู้ไปแล้ว เหมือนกับว่าได้เอาเมล็ดพืชพันธุ์มาเพาะ แล้วก็แตกหน่อขึ้นไปแล้ว มีใบ ๒-๓ ใบแล้ว ผมขอชี้แจงว่า **ต้นไม้คือความรู้** (ทั้งความรู้ในทางวิชา, ทั้งความรู้ในทางปฏิบัติ) นั้น ที่ท่านได้รับไปก็ขอให้ทะนุบำรุงให้เกิด **ความงอกงาม** อย่าให้มี **ความงอกงัน** (มันงอกแล้วมันไม่งาม เอาไปจากวัดสามพระยาแตก ๒ ใบ ก็มี ๒ ใบ อยู่นั่นแหละกระทั่งเฉาตาย) แตกจาก ๒ ใบเป็น ๔ ใบ, ๖ ใบ ให้งอกงามต่อไป อย่าให้งอกงัน ต้องหาเพิ่มเติมตัวความรู้ความสามารถที่เราได้เป็นทุนไปแล้ว ขอให้ใช้อันนี้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของท่านให้เป็นประโยชน์แก่ **พุทธจักร** ของเรา ให้เกื้อกูลแก่การพระศาสนา ให้เกื้อกูลแก่สังฆมณฑลให้เกื้อกูลแก่วัดวาอาราม ถ้าทุกท่านทำได้อย่างนี้ การลงทุนของเราในครั้งนี้ ผมไม่ถือว่าเสมอตัว ผมถือว่ากำไรแก่พุทธจักรอย่างน่าชื่นชมยินดี (ถ้าเป็นไปดังที่ผมว่ามาแล้ว) กำไรนี้ เราจะต้องช่วยกันสร้างทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ใต้การปกครอง เหมือนอย่างที่เราได้ปฏิบัติกันอยู่ในเวลานี้ ผมจึงหวังอยู่เสมอว่า พุทธจักรของเรานั้น (ขอใช้สำนวนเก่า) จะเป็น **วุฑฺฒิ = ความเจริญรุ่งเรือง** จะเป็น **วิรุฬฺหิ = ความงอกงาม** จะเป็น **เวปุลฺล = ความเบิกบานเต็มที่** ผมหวังหรือผู้ปกครองเจ้าคณะเหนือชั้นก็หวัง และตัวของท่านแต่ละท่านก็คงหวังอยู่ เช่นเดียวกัน ประตูแห่งความหวังนั้นมีอยู่ ขอให้เดินตรงไปยังประตูที่เปิด ก็จะได้พบ **วุฑฺฒิ, วิรุฬฺหิ, เวปุลฺล** ดังที่ผมได้กล่าวมาแล้ว ข้อความที่กล่าวมานี้ก็ถือว่าเป็นการสนทนาปราศรัยกัน ในวาระสุดท้ายของการรับตราตั้งพระอุปัชฌาย์ที่ทุกท่านได้รับตราตั้งไปแล้ว ผมขอยุติไว้แต่เพียงนี้

ในที่สุดนี้ ผมขออำนวยพรให้ ด้วยเดชะคุณพระศรีรัตนตรัย ขอจงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระเถรานุเถระ พระสังฆาธิการระดับภาคและพระอุปัชฌาย์ใหม่ทุกรูป จงเจริญ

ด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตราย และอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสาร สมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ ทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

****

หมายเหตุ :- โอวาท-คำบรรยายพิเศษ ถ่ายถอดจากเทปโดยเลขานุการคณะกรรมการอบรมฯ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๓ ปี ๒๕๓๑
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑
เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๑๐ น.

***

ท่านเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และพระสังฆาธิการทุกระดับที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ เพื่อมีการแต่งตั้งสืบต่อไป ผมได้ฟังรายงานจากท่านเจ้าคณะภาค ๒ ในนามของเจ้าคณะภาคทุกภาค รู้สึกสบายใจว่ากิจการของเรานี้ได้ดำเนินมาด้วยดี เฉพาะการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์เป็นเวลา ๒๐ กว่าปีแล้ว และก็เชื่อว่าจะสืบต่อออกไปอีกจนกว่าจะไม่มีผู้เข้าฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ การที่เป็นเช่นนี้ก็เป็นดังที่ทางภาคได้กล่าวรายงานให้ทราบเมื่อกี้นี้ คำกล่าวรายงานเมื่อกี้นี้และทุกปีล้วนแต่เป็นหลักที่พระอุปัชฌาย์ทุกรุ่นทุกรูปจะต้องถือเป็นแนวทางในการที่จะดำเนินการต่อไป เพราะคำกล่าวรายงานนั้นเป็นความดำริร่วมของท่านเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาท่านพระสังฆาธิการทั้งหลาย พระสังฆาธิการผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว จะได้ยึดเป็นแนวแห่งการศึกษาและการปฏิบัติสืบต่อไปในภายหน้า เพื่อความวัฒนาสถาพรของฝ่ายพุทธจักร ผมกล่าวถึงพุทธจักร ก็อยากจะย้ำในที่นี้ให้ทุกท่านได้ทราบ และเชื่อว่าบางท่านก็อาจจะทราบมาแล้ว ที่ไม่ทราบก็จะยังมีและที่ทราบตามที่ได้ยินมานั้น ที่คลาดเคลื่อนไปก็มี

คำว่า **พุทธจักร** เป็นคำที่ท่านใช้คู่กับ **อาณาจักร** (หรือตามเดิมเรียกว่า ราชอาณาจักร) การที่ทางฝ่ายบ้านเมืองยอมให้ทางคณะสงฆ์ใช้ชื่อพุทธจักร เข้าไปเป็นคู่กับฝ่ายอาณาจักรนั้น ต้องถือว่าเป็นการยอมรับนับถือ เป็นการให้เกียรติภูมิแก่ทางคณะสงฆ์ โดยถือว่าคณะสงฆ์ก็เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง คู่เคียงกับส่วนสำคัญฝ่ายบ้านเมืองที่เรียกว่าอาณาจักร เพราะประเทศไทยยอมรับนับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ ตั้งแต่ต้นมาจนกระทั่งบัดนี้ พุทธจักรนั้นประกอบด้วย องค์ ๓

๑. **พระศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนา**

๒. **สังฆมณฑล**

๓. **วัดวาอาราม**

ทั้ง ๓ ส่วนนี้ ประกอบกันเข้าแล้วเป็นองค์พุทธจักร หรือรวมเรียกว่าพุทธจักร (หมายถึงขอบเขตของฝ่ายพระพุทธศาสนา) การที่เราดำเนินการทุกอย่างในฝ่ายคณะสงฆ์ จะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม เรื่องใหญ่เรื่องพอประมาณ เรื่องเล็กน้อย จุดมุ่งที่สุดของเรานั้นอยู่ที่ความวัฒนาสถาพร เพราะฉะนั้น ผู้มีส่วนหรือผู้ที่อยู่ในวงพุทธจักร จะต้องนึกอยู่เสมอว่า เราจะทำอะไรนั้นเป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพรของพุทธจักรหรือไม่ หรือเป็นไปเพื่อความเสื่อม เพื่อความไม่มั่นคงของพุทธจักร จะต้องสนใจทุกกรณีไป อันใดสิ่งใดหรือเรื่องใดเป็นไปเพื่อความเสื่อม เป็นไปเพื่อความไม่มั่นคงของพุทธจักร จะต้องหลีกเลี่ยงงดเว้นระงับไม่ให้เรื่องนั้นเกิดขึ้น ตรงกันข้าม สิ่งใดเป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพร คือความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของพุทธจักร แม้จะยากแสนยาก ลำบากแสนลำบาก ก็ต้องยอมเสียสละ ต้องยอมอดทน เพราะว่าเราทุกท่านไม่ว่า ผู้ใหญ่ผู้น้อย มีหน้าที่ อย่างเดียวกันที่จะต้องสร้างความวัฒนาสถาพรให้แก่พุทธจักรให้จงได้ ถ้อยคำที่กล่าวโดยสังเขปนี้กล่าวในวงกว้าง

หันมากล่าวเฉพาะใน **หน้าที่** ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระอุปัชฌาย์ ท่านผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้นั้น ตามหลักพระวินัยท่านกำหนดไว้แน่นอน ว่าจะต้องมีพรรษาไม่ต่ำกว่า ๑๐ ในทางพระวินัยนั้นเราแบ่งพระภิกษุในพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓ ชั้น โดยถือเอาพรรษาเป็นหลัก พรรษา ๑-๕ เรียกว่า **พระนวกะ** พรรษา ๖-๑๐ เป็น **มัชฌิมะ** (ชั้นกลาง) พ้นนั้นไปเป็นชั้น **เถระ** ทุกท่านที่ได้รับคัดเลือกมาเพื่อรับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ในที่นี้ล้วนแต่อยู่ในเกณฑ์หรือในระดับพระเถระทั้งสิ้น ปัญหาในทางพระวินัยกำหนดพระเถระไว้ด้วยพรรษา เพียงแต่พรรษาเท่านั้นหรือ ? ในทางพระวินัยได้กำหนดอย่างอื่นไว้ว่าจะต้องเป็นผู้มีความรู้ตามชั้นนั้น ๆ ตามลำดับพรรษาขึ้นไป

ในทางธรรมกำหนดเรื่องพระเถระไว้ พระเถระในทางธรรมก็ต่างแต่เพียงพยัญชนะ โดยความหมายก็ไม่ได้แตกต่างอะไรกันที่ท่านกล่าวไว้ในพระวินัย เพราะพระธรรมวินัยเป็นพี่น้องท้องเดียวกัน แม้จะมีรูปร่างหน้าตาไม่เหมือนกัน เพราะพระวินัยเป็นระเบียบบัญญัติ ธรรมเป็นแนวทางที่จะพึงปฏิบัติ ในทางพระธรรมนั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดว่า ผู้ที่จะเป็นพระเถระได้นั้น ไม่ใช่เติบโตเพราะกินข้าว แก่เฒ่าเพราะบวชนาน บางองค์อายุพรรษา ๒๕ แล้ว เป็นพระเถระได้แล้ว ตรงนี้เป็นการไม่ถูกต้อง เพราะว่า ๒๕ พรรษานั้น ไม่มีอะไรเป็นสมบัติที่เป็นชิ้นเป็นอัน เข้าตำราว่าแก่เฒ่าเพราะเกิดนาน ในทางพระธรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระคัมภีร์ธรรมบทขุททกนิกาย กำหนดคุณสมบัติของท่านผู้จะเป็นพระเถระไว้หลายประการ ดังพระบาลีว่า

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺโม ทโม
ส เว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจติ ฯ

แปลความตามพระพุทธพจน์นี้ว่า "บุคคลใดมีสัจจะ มีธรรมะ มีอหิงสา-ความไม่เบียดเบียน มีสัญญมะ-ความสำรวมระวัง มีทมะ-การฝึกฝน ทั้งไตรทวาร แต่ข้อสำคัญนั้น คือการฝึกใจ ผู้นั้นเป็นผู้คลายมลทินเสียได้ เป็นผู้มีปัญญา ท่านเรียกว่า **เถระ** คือเป็นผู้เป็นหลัก"

ท่านผู้ที่จะเป็นพระเถระนั้น จะต้องเป็นคนมีหลักทั้งในทางธรรม ทั้งในทางพระวินัย และทุกท่านจะต้องจำหลักอันนี้ไว้ให้ได้เฉพาะในทางธรรม จะได้เป็นเครื่องเตือนใจว่าเราอยู่ในชั้นเถระแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า จะต้องมีคุณธรรมอะไรบ้าง ในเมื่อกี้นี้มีถึง ๗ จะเห็นได้ว่าพระเถระในทางธรรม ก็ต้องมีหลักเป็นคนมีหลัก ในทางพระวินัย ก็ต้องเป็นคนมีหลัก

หลักในทางพระวินัยนั้น เป็นหลักที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน (พระวินัยเป็นเรื่องระเบียบแบบแผนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติหรือทรงอนุญาตไว้) จากหลักอันนี้ในหลักธรรมเรามีคำพูดคำหนึ่งที่ใช้กันทั่วไป เมื่อก่อนหลายท่านทั้งฝ่ายพระและฝ่ายคฤหัสถ์ เมื่อพูดถึงคฤหัสถ์ก็อยากจะกล่าวสักนิด คือเราพูดผิด ๆ กันมา เมื่อกล่าวถึงบุคคล บางท่านเข้าใจว่าผู้ที่ไม่ได้บวชคือชาวบ้าน จะเรียก คฤหัสถ์ ก็ได้ จะเรียก ฆราวาส ก็ได้ (ตรงนี้จะเข้าผิดกันมาตั้งแต่ครั้งใดผมไม่ทราบ ตัวเองได้ยินมาตั้งแต่ครั้งเป็นเด็ก) แต่ความจริงนั้น ถ้าหากเป็นชื่อของคน ใช้ฆราวาสนั้นผิด ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ฆราวาส ไม่ใช่เป็นชื่อของคน เป็นชื่อของการอยู่ครองเรือน (ขอให้สังเกตการอยู่ครองเรือน ไม่ใช่ คน การอยู่ครองเรือน ภาษาเขาเรียกเป็นพวก ภาวนาม) แต่ส่วนคฤหัสถ์นั้น แปลว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในเรือน, ผู้อยู่ในเรือน (เรียกว่า ผู้ครองเรือนได้) เพราะฉะนั้น ผู้ที่มิใช่นักบวชถ้าเป็นชื่อของคนก็ควรจะใช้ชื่อคำว่า คฤหัสถ์ อย่าใช้คำว่า ฆราวาส ถ้าบอกว่า คฤหัสถ์ก็ได้, ฆราวาสก็ได้ นั่นไม่ถูก มันคนละแควคนละเรื่อง ที่ใช้กันมาเมื่อก่อนทั้งพระ ทั้งคฤหัสถ์ จะมีคำคำหนึ่งทุกท่านเคยได้ยินกันมาทั้งนั้น เพราะเป็นคำเก่าแก่ คือคำว่า "ผู้หลัก ผู้ใหญ่" หมายถึง คนที่มีตำแหน่งเหนือกว่า แต่ในทางธรรมนั้น หมายถึง บุคคลผู้มีคุณสมบัติ ในทางธรรมหรือในทางพระวินัยก็ตาม

ผู้หลัก = ผู้เป็นหลักในทางธรรมปฏิบัติ ก็หมายถึง คนที่ประกอบด้วยคุณสมบัติดังเมื่อกี้นี้ คือมีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นข้อต้นจนกระทั่งถึงเป็นธีรชน คือเป็นคนมีปัญญา เช่นนี้คือคนเป็นหลัก (หมายถึง ฆราวาส) แต่เดี๋ยวนี้คำว่า **"ผู้หลักผู้ใหญ่"** สำหรับฆราวาสมันเสื่อม ๆ ไป จะเป็นเพราะไม่มีใครเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ได้หรืออย่างไรไม่ทราบ เพราะพอขึ้นต้นว่า **สัจจะ - ซื่อสัตย์สุจริต** ชักหายากขึ้นทุกที ขออย่าให้ลามปามเข้ามาในสังฆมณฑลของเรา ต้องรักษาไว้ มีศิษย์ต้องสั่งสอน ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม ในทางพระวินัยต้องมีคุณสมบัติ คนที่เป็นเถระต้องมีคุณสมบัติดังที่จะกล่าวไว้ในทางพระวินัย

ผู้ใหญ่ในทางธรรมท่านหมายถึง **ผู้ที่มีพรหมวิหาร** แต่เดิมนั้นไม่ได้มุ่งตำแหน่งหน้าที่

แต่เรานำมาใช้ในตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่คือผู้ที่ประกอบด้วยพรหมวิหารทั้ง ๔ ดังที่ทุกท่านได้ทราบแล้ว เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คำว่า "**ผู้หลักผู้ใหญ่**" ของเดิมของท่านถูก ผู้เป็นหลัก จะต้องเป็นผู้ใหญ่ควบกันไป ผู้เป็นผู้ใหญ่จะต้องมีคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นหลัก แม้จะไม่ครบบริบูรณ์ แต่ก็อยู่ในแนวทาง อย่างที่กล่าวเมื่อกี้นี้ เมื่อพูดถึงผู้เป็นหลักที่เรียกว่าเถระนั้น ต้องมีคุณสมบัติ

ในครั้งพุทธกาล สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ครั้งแรกพระพุทธเจ้าทรงตั้งอุปัชฌาย์ด้วยพระองค์เอง ต่อมาพอท่านที่เป็นพระเถระที่เป็นหัวหน้าหมู่ หัวหน้าคณะได้พิจารณาเห็นว่า สัทธิวิหาริกและอันเตวาสิกของตน มีคุณสมบัติควรจะได้รับแต่งตั้งเป็นอุปัชฌาย์ ท่านก็สั่งให้เป็น ไม่ได้เป็นเอาเอง เพราะฉะนั้น ที่เข้าใจกันว่า ฉันพรรษา ๒๐ แล้ว พระวินัยว่าเป็นอุปัชฌาย์ได้ เป็นอุปัชฌาย์ด้วยตนเองไม่ได้ ต้องได้รับสั่งให้เป็น ในบัดนี้เราเรียกว่าได้รับใบตราตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร ในครั้งก่อนเป็นด้วยวาจา ว่า "ต่อไปคุณเป็นอุปัชฌาย์ได้" (โดยไม่ได้มีการฝึกซ้อม) ความจริงท่านถูกฝึกซ้อมอบรมมาตลอด ตั้งแต่อยู่ในสำนักของครูบาอาจารย์ ฝึกซ้อมอบรมมาเรื่อย เวลาบวชก็เห็นวิธีการต่าง ๆ ที่จะต้องปฏิบัติอย่างไร จนจำได้หมด คนที่จะบวชจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไรท่านรู้หมด แต่ได้ดูในพระวินัยปิฎกแล้ว คำว่า "พระอุปัชฌาย์" นั้น ในครั้งแรกทีเดียวไม่ได้มีหน้าที่เป็นประธานในการให้บรรพชาอุปสมบท แต่มีหน้าที่ในทางปกครอง คือเมื่อพระเข้ามาอยู่ด้วยไม่มีใครดูแล เมื่อมีมากขึ้น ก็ต้องตั้งพระอุปัชฌาย์ให้เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลผู้ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผน คือตามพระวินัย หรือตามจารีตของสมณะ และต่อมาจึงได้รับมีหน้าที่ขยายออกให้เป็นประธานในการให้บรรพชาอุปสมบท เราจะเห็นได้ว่า ในกรรมวาจานั้น จะต้องระบุชื่อพระอุปัชฌาย์ ระบุนาค ให้รู้ว่าในการบวชครั้งนี้ ใครเป็นผู้รับผิดชอบ สงฆ์เอาพระอุปัชฌาย์เป็นตัวประกัน ถ้าพระบวชไม่ดี ต้องเล่นงานพระอุปัชฌาย์

เพราะฉะนั้น ในทางการคณะสงฆ์ที่เขาบอกว่า ถ้ามีพระที่เหลวไหล จับได้โดยให้แจ้งไปยังพระอุปัชฌาย์นั้น ถูกต้องตามหลักเดิม เพราะพระอุปัชฌาย์เป็นนายประกัน เมื่อผู้ที่ตนรับประกันไว้ ประพฤติไม่เป็นไปตามข้อตกลงหรือสัญญา นายประกันต้องรับผิดชอบเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ท่านที่เป็นพระอุปัชฌาย์นี้จะต้องระลึกทันที เราเป็นพระอุปัชฌาย์ให้แก่ใคร คือเข้าไปเป็นนายประกันเขาแล้ว ไม่ได้เข้าไปเอาเทียนอุปัชฌาย์นั้นอย่างเดียว เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้เลือก เพราะการเป็นพระอุปัชฌาย์จะนึกว่าเป็นการขึ้นสวรรค์ โดยสงเคราะห์คนมันจะไม่ขึ้นสวรรค์ตลอดไป มันจะลงนรก ถ้าบวชคนทำลายพระศาสนา มนุษย์สมบัติก็ไม่ได้ ดังนั้นเราจะต้องคำนึงในหน้าที่ของเราว่าเป็นตัวประกัน บวชน้อย บวชมากผมไม่เห็นมีความสำคัญ ถ้าบวชมากสัทธิวิหาริกของเรามีแต่ปริมาณ พระอุปัชฌาย์ถือว่าเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ถ้าพูดในทางโลก หากไปรับประกันใครไว้สัก ๑๐ คน คน ๑๐ คนนี้ เกิดบิดพลิ้วหมด นายประกันคนนี้ต้องล้มละลายทรัพย์สินต่าง ๆ ก็หมดลง

พระอุปัชฌาย์ก็เช่นเดียวกัน หน้าที่โดยตรงก็คือ ให้การบรรพชาอุปสมบท เพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา พระอุปัชฌาย์ทุกท่านจะต้องมนสิการ คือทำไว้ในใจอย่างนี้เสมอไป เราให้บรรพชาอุปสมบทด้วยกุศลจิตของเรา เพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา ไม่ใช่ให้การบรรพชาอุปสมบทเพื่อบั่นทอนอายุพระศาสนา เพราะฉะนั้น เมื่อพระอุปัชฌาย์มีหลักเช่นนี้มั่น คนที่บวชเข้ามาทุกคนไม่ว่าเป็นพระเป็นเณร จะได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนสืบต่ออายุพระศาสนา สืบต่ออายุพระศาสนานั้นให้ได้ทั้ง ๒ ทาง ตามหลักท่านกำหนดไว้เป็น ๒ แบบ

๑. สืบต่ออายุพระศาสนาในทา เพศ

๒. สืบต่ออายุพระศาสนาในทางคำสั่งสอน (นี้เป็นเพียงปริยัติ)

สัทธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมี ๓ ทุกท่านต้องเข้าใจการเนื่อง คือ

๑. ปริยัติสัทธรรม เป็นศาสนาเหมือนกัน ท่านเรียกว่า ปริยัติศาสนา

๒. ปฏิปัตติสัทธรรม เป็นศาสนาเหมือนกัน ท่านเรียกว่า ปฏิปัตติศาสนา

๓. ปฏิเวธสัทธรรม เป็นศาสนาเหมือนกัน ท่านเรียกว่า ปฏิเวธศาสนา

เพราะฉะนั้น ในทางเล่าเรียนศึกษาเป็นประการแรก ต่อมาในทางประพฤติปฏิบัติการจะต้องชี้แจงแนะนำอบรมให้สัทธิวิหาริก อันเตวาสิกของตนนั้น ตั้งอยู่ในปฏิปัตติสัทธรรมหรือปฏิปัตติศาสนา ถ้าพอมีอินทรีย์ อุปนิสัยก็ให้ศึกษาหรือสืบต่ออายุพระศาสนาในทางปฏิเวธสัทธรรมหรือปฏิเวธศาสนา บางคนมรรคผลนิพพานในชาตินี้ ยังไม่ได้ แต่มีอุปนิสัย ก็ส่งเสริมท่านไปสนับสนุนในทางปฏิบัติ (สมถภาวนา, วิปัสสนาภาวนา หรือ สมถกัมมัฏฐาน, วิปัสสนากัมมัฏฐาน) คำว่าสืบต่ออายุพระศาสนานั้น ตามหลักแท้ของท่าน ท่านหมายถึงทั้ง ๓ แต่ข้อ ๓ จะเกณฑ์ร้อยทั้งร้อยเห็นจะไม่ไหว แต่ ๑, ๒ เกณฑ์ได้ ควบคุมได้ เพราะมีหลักพระวินัยเป็นเครื่องมือมีหลักพระวินัยเป็นเครื่องอบรมกายวาจา ใจ อีกส่วนหนึ่ง เช่นนี้เป็นการสืบต่ออายุพระศาสนาในทาง **คำสั่งสอน** (ไม่ใช่หมายเฉพาะในทางปริยัติ หมายตลอดลงไปถึงทางปฏิบัติและทางปฏิเวธเป็นที่สุด)

หน้าที่พระอุปัชฌาย์นั้นที่ควรจะคำนึง ผมเคยพูดมาทุกปี ท่านที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์จะต้องคำนึงไว้แต่บัดนี้ คือว่าจะต้องเป็น **แบบอย่างที่ดีของสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก** ตลอดถึงพุทธบริษัททั่วไป จงเป็นแบบอย่างที่ดี อย่าเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี และจะทำอะไรต้องมี **แบบแผน** ทำให้ถูกต้องตามแบบแผน ที่มีอยู่ ที่ท่านกำหนดไว้ เรียกว่า เป็นคนเป็นตัวแบบอย่างได้ เป็นคนที่มีแบบแผน ส่วนอีกอันหนึ่งเป็นคนมี **แบบฉบับ** คำว่า **แบบฉบับ** นี้ เป็นตำรายืน เป็นแบบยืนมีหลักยืนและรู้หลักยืนยันอันนี้ **พูดได้ชี้แจงได้ ให้เหตุผลได้** เฉพาะในทางพระวินัยนี้มีมาก (คือพระวินัยนี้เปลี่ยนไม่ได้ ต้องยืนเอาไว้ อย่างเช่น นาคเวียนโบสถ์ ๓ รอบ เช่นนี้เป็นเพียง **แบบแผน** ไม่ใช่ **แบบฉบับ**) ถ้าในทางโลก การเวียนทำประทักษิณเป็นธรรมเนียมที่มีมาก่อน

พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ เป็นการแสดงความเคารพ แต่ทางพระวินัยไม่ได้บอกว่า ผู้ที่จะบรรพชา-อุปสมบทจะต้องเวียนโบสถ์ ๓ รอบ อันนี้กลายเป็นคนจารีตของเรา ท่านกำหนดไว้เป็นแบบอย่างที่ดี เพราะฉะนั้น ที่มีบางครั้งบางยุคบางท่าน ก็เห็นว่าการเวียนโบสถ์นั้นเป็นการเกินพระวินัย ซึ่งไม่มีบัญญัติในพระวินัย ถือเป็นจารีตเป็นแบบแผนที่ดีเราปฏิบัติตามได้ การฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้นั้น ทุกท่านจะได้รับต่อไป

การฝึก ก็เพื่อให้ได้รู้สิ่งที่ท่านไม่รู้ หรือรู้ยังไม่พร้อม **ฝึก** คือหัดทำให้ได้ เช่น ตั้ง นโม ไม่ว่าจะเป็น นโม-ให้ศีล นโม-เทศน์ นโม-บวชนาค ก็ว่าอันเดียวกัน ตัวเดียวกัน แต่วิธีว่า ต่างกัน

ซ้อม เพื่อดูความพร้อม อย่างทหารเขาซ้อมใหญ่ เพื่อดูความพร้อม พระอุปัชฌาย์มีทั้งฝึกมีทั้งซ้อม และยังมี **อบรม** อีก อบรมนั้นเรามักรู้ความหมาย

อบ คือทำให้มีกลิ่นดี (คนเราในทางธรรมเราว่า กลิ่นของสัตบุรุษ ย่อมฟุ้งไปไกล คือหมายความว่า เสียงเล่าลือ) อย่างเช่น อบผ้า, อบน้ำให้หอมเพื่อใส่ของหวาน **อบ** คือทำให้มีกลิ่นหอม

รม ทำให้จับติด เขารมเพื่อให้สิ่งที่เรารมนั้นติดไป เช่น รมบาตร รมตราให้ควันติดที่ตรา

การอบรม นี้ โดยมากเป็นการบรรยาย **ฝึกซ้อม** เป็นการกระทำตามที่ฝึกเพื่อดูความพร้อมตามที่ฝึก

ฝึก หมายถึง การให้ลงมือกระทำไม่มีการบรรยาย เช่น ตั้ง นโม ให้ดูทีหนึ่ง นโมสวดนาคว่า เช่นนี้ แล้วก็ให้ท่านว่าไป เช่นนี้ต้องฝึก เมื่อทำการฝึกซ้อมอบรม และสรุปผล เพื่อยืนยันว่าที่ฝึกซ้อมอบรมไปนั้น ได้ผลแน่นอนจึงสอบความรู้อีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ที่จะตัดสินว่าท่านพระสังฆาธิการควรจะเป็นพระอุปัชฌาย์หรือไม่ควรเป็นพระอุปัชฌาย์

เรื่องที่ผมพูดมานี้ มันก็อยู่ในลักษณะเก็บเล็กผสมน้อย สุดแต่จะนึกอะไรได้ แต่นึกว่าทุกปีไม่เคยพูดเหมือนกัน สุดแต่นึกเรื่องใดได้จะพูดเลย แต่มีหลักในใจว่า จะต้องพูดในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระอุปัชฌาย์ ก็หวังว่าสิ่งที่พูดในวันนี้ก็จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้เข้าฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์ จะได้เป็นคุณสมบัติในเชิงความรู้สืบต่อไป

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป แล้วขออำนวยพรให้ท่านพระเถรานุเถระและพระสังฆาธิการทั้งหลาย เจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสาร สมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

****

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๓ ปี ๒๕๓๑
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

ท่านพระสังฆาธิการผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ เพื่อรับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ทุกรูป วันนี้เป็นวันที่สองของการประชุมฝึกซ้อมอบรมดังที่กล่าวแล้ว และการพูดก่อนตาราง การอบรมนั้นเป็นเรื่องที่ผมตั้งขึ้นเอง ที่ตั้งขึ้นนี้ก็เนื่องมาจากเรื่องที่ครั้งก่อนนั้นผมเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ โดยใกล้ชิดกว่าเดี๋ยวนี้ เพราะเดี๋ยวนี้ได้มอบให้เจ้าคณะภาคไปหลายปีแล้ว ก็ห่าง ๆ ไป ในสมัยนั้นรู้สึกว่าความรู้ที่ถวายไปแก่ท่านผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมนั้น มันมีเรื่องที่ควรจะพูด ควรจะทำความเข้าใจ แต่จะบรรจุลงในตารางการอบรมก็บรรจุไม่เข้าแล้ว คือเต็ม ที่เรียกว่าเต็มนี้ไม่ใช่เต็มเฉย ๆ ทุกท่านจะเห็นว่าเต็มเหยียดทีเดียว ที่ว่าเต็มเหยียดทุกท่านลองสังเกตดูว่ามันจะเลยเวลาที่กำหนดไว้เสมอ ทั้งนี้ทั้งนั้น ไม่ใช่เพราะพระวิทยากรซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค (อาจจะมีท่านผู้อื่นบ้าง ผมก็ไม่ทราบเหมือนกัน เพราะมอบให้ไปหมดแล้ว) ท่านประสงค์อยากจะให้ทุกท่านรู้มากที่สุดเท่าที่จะรู้ได้ ความปรารถนาอันนี้ มันจึงก่อให้เกิดการยืดเวลาออกไป เมื่อมีการยืดเวลาออกไปผู้เข้ารับการอบรมก็จะต้องเพิ่มขันติธรรมคือความอดทนให้มากขึ้น เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ผมจึงหาอุบายลองพิเคราะห์ดูว่า ตอนฉันเช้าแล้วยังพอมีเวลาสักเล็กน้อยที่จะทำความเข้าใจหรือชี้แจงแนะนำบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งไม่ปรากฏอยู่ในตารางการอบรมก็เลยตั้งธรรมเนียมขึ้น ก่อนที่จะดำเนินการตามตารางการอบรมก็พูดเรื่องโน้นบ้าง เรื่องนี้บ้างให้ฟังเพื่อสร้างสมบัติให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม เป็นเครื่องประดับความรู้ก็เลยติดมาจนกระทั่งวันนี้ จะเรียกว่ารบกวนเวลาท่านทั้งหลายก็เห็นจะได้ เพราะต้องเข้าก่อนเวลาถึงครึ่งชั่วโมงและก็เป็นเวลาที่ฉันเสร็จใหม่ ๆ แต่ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า เรื่องที่ผมจะพูดเป็นความรู้พิเศษที่ให้ทุกท่าน เมื่อตั้งใจฟังก็จะเป็นสมบัติติดตัวต่อไป

ในเรื่องที่ผมจะพูด ไม่ใช่บรรยาย จึงใช้คำว่าพูด จะเป็นแบบว่าคุยกัน ตามหลักวิชาการสอนที่ท่านเรียกว่า **อุปนิสินนกถา** เรื่องที่จะพูดให้ฟังนั้นเป็นเรื่องเฉพาะวัน ทุกท่านอาจสงสัยว่า เฉพาะวัน หมายความว่าอย่างไร ผมหมายถึงเช้าขึ้น ผมก็นึกว่าวันนี้จะพูดเรื่องอะไร เรื่องที่จะพูด มันมีมากจริง ๆ มีหลายเรื่องที่ควรรู้ควรเข้าใจนอกจากวิชาในตารางการอบรมแล้ว ผมก็เลือก เมื่อได้เรื่องของแต่ละวันแล้ว ก็เอามาพูด เรื่องเก่าก็มี เรื่องใหม่ก็มี เก่าปนใหม่ ใหม่ปนเก่าก็มี สุดแต่ว่าจะนึกเรื่องอะไรได้ที่เห็นสมควร เฉพาะในวันนี้ ก็ขอนำเรื่องเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญแก่ **คนทุกคน** เรื่องนั้นก็คือเรื่อง **ความรู้** คนทุกคนที่ผมกล่าวถึง (ตามตำราของผม ผมแบ่งคนในเมืองไทยออกเป็น ๓ กลุ่ม ๑. กลุ่มบ้าน ๒. กลุ่มเมือง ๓. กลุ่มวัด) ที่แบ่งเรียงไปอย่างนี้ เพราะตั้งกลุ่มตามข้อเท็จจริง

คือ **กลุ่มวัด** ตั้งขึ้นได้จากกลุ่มบ้าน หรือ กลุ่มเมือง ถ้าไม่มีกลุ่มบ้าน กลุ่มเมืองแล้ว วัดมีขึ้นไม่ได้ วัดที่เกิดจากกลุ่มเมือง เราเรียกว่า **วัดหลวง** วัดที่เกิดจากกลุ่มบ้าน เราเรียกว่า **วัดราษฎร์**

กลุ่มเมือง จะเกิดไม่ได้ ถ้าไม่มีกลุ่มบ้าน ที่กลุ่มเมือง จะเกิดได้ก็เพราะมีกลุ่มบ้าน การปกครองจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีประชาชนเป็นเบื้องต้น (หรือเรียกตามหลักว่า "เป็นมูลฐาน") อ้างตามพระสูตร พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดมาก ท่านผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในหมู่คณะ ต่อสู้ ป้องกัน คุ้มครอง ดูแลรักษา ประชาชนเขายกขึ้นให้เป็นหัวหน้าและให้นามว่า **ขัตติยะ** ที่เราแปลว่า **กษัตริย์** ทุกท่านจะเห็นได้ว่า กษัตริย์ คือ ผู้ปกครองชั้นสูงสุดเกิดจากกลุ่มบ้าน พวกนี้ไม่ต้องทำมาหากิน มีหน้าที่อย่างเดียว คือ ป้องกัน คุมครอง ดูแลรักษา พวกประชาชนหรือเรียกในที่นี้ว่า กลุ่มบ้าน เขาเรียกว่า **ขัตติยะ** (ในชั้นเดิม ขัตติยะ แปลว่าเจ้าของที่ ฯ) ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า มนุษย์ทุกคนต้องกินต้องใช้ ต้องมีที่อยู่อาศัย พวกขัตติยะจะเอาที่ไหน เพราะประชาชนบอก ไม่ต้องทำอะไร คอยทำหน้าที่อย่างเดียวเวลามีข้าศึกมา เป็นหัวหน้านำรบ ต่อสู้ป้องกัน ยามปกติ หากเกิดข้อวิวาทบาดหมางคนในกลุ่ม ก็ตัดสินชี้ขาดใครผิดใครถูก เรื่องการกิน การอยู่ไม่ต้องห่วง ประชาชนที่เขาเลือกตั้ง เขาก็เฉลี่ยผลที่เขาหาได้ถวายหรือมอบให้เป็นเครื่องใช้สอย ซึ่งต่อมาในทางพระพุทธศานาใช้เรื่องนี้ โดยใช้คำว่า **ราชพลี** ที่แปลว่า **ถวายหลวง** อันนี้เป็นต้นตระกูลของภาษีอากรและค่าธรรมเนียมในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ค่าภาษีอากรหรือค่าธรรมเนียมในปัจจุบันไม่ใช่เรื่องใหม่ มันเนื่องตั้งแต่มีหัวหน้าที่เรียกว่า **ขัตติยะ** เป็นเรื่องที่จำเป็นต้องมี (ไม่มีไม่ได้) เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะเห็นว่า กลุ่มบ้าน เป็นต้นตระกูลของ กลุ่มเมือง ของกลุ่มวัด

กลุ่มบ้าน หมายถึง ประชาชนทั่วไป

กลุ่มเมือง หมายถึง คณะข้าราชการผู้มีหน้าที่ปกครอง

กลุ่มวัด หมายถึง นักบวชมีหน้าที่เล่าเรียนศึกษาและสั่งสอน

คนทุกกลุ่มนี้มีอยู่สิ่งหนึ่งที่ขาดเสียแล้ว คนผู้นั้นจะไม่เป็นคนเต็มคนคือ "**ความรู้**"

คนที่จะขาดความรู้นั้นหากเป็นคนปรกติแล้วจะไม่ขาด แต่ว่าคนบางคนมีอวัยวะผิดปกติ (นี่เป็นเรื่องของหมอ ที่เรียกว่า สมองพิการ บางทีไม่ใช่สมองอย่างเดียว อาจมีสิ่งอื่นร่วมด้วย คนพวกนี้ยกเว้นเสีย) พื้นของคนทั่ว ๆ ไป เรียกว่า คนปรกตินั้นจะต้องมีความรู้ ท่านใช้คำในวิสุทธิมรรคว่า **สชาติปัญญา** คือ ปัญญาที่มีมาพร้อมกับเกิด เรียกว่า ปัญญาประจำตัว ปัญญาตัวที่มีนั้นไม่มากมายนัก เขาเรียกว่า ปัญญาต้นทุน (ด้วยต้นทุนนี้ หากเราจะหวังกำไรมาก ก็ต้องลงต้นทุนมาก หากหวังเอากำไรน้อย ต้นทุนก็น้อย)

สชาติปัญญา แบ่งเป็น ๓ ชั้น

๑. สติปัญญาชั้นปรกติ โดยมากปัญญาชั้นปรกตินี้มีมาก

๒. สติปัญญาชั้นวิเสส คือปัญญาชั้นสูงขึ้น

๓. สติปัญญาชั้นอติวิเสส

ตัวความรู้ที่เรียกว่า **สชาติปัญญา** เราเห็นได้ในเด็กเล็ก บางคนเราเห็นว่ามีปัญญาน้อย บางคนเราเห็นว่าฉลาด คนนี้สชาติปัญญาอยู่ในชั้นวิเสส เด็กบางคนฉลาดเกินผู้ใหญ่ บางคนมีไหวพริบรู้เท่าทัน เด็กคนนี้อยู่ในชั้นอติวิเสส ความรู้ของคนเรานั้น แม้ว่าโดยกำเนิด ความรู้ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เรียกว่า ความรู้โดยกำเนิด แบ่งเป็น ๓ ชั้น ปัญญา ๓ ชั้น ยังไม่พอกินพอใช้ เพราะเรื่องกินเรื่องใช้นั้นเป็นเรื่องใหญ่ เพราะฉะนั้น เราจะต้องเพิ่มเติมตัวสชาติปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ความรู้เดิมนั้นที่เรียกว่า ชั้น **ปรกติ** เป็นความรู้ทั่ว ๆ ไป ขยับขึ้นมาเป็นชั้น **วิเสส** ขยับขึ้นมาอีกเป็นชั้น **อติวิเสส** ท่านถือว่า ชั้นอติวิเสส เป็นชั้นสูงสุด ผมพูดในหลักทั่วไปเพื่อให้ทุกท่านเข้าใจในวงกว้าง

ทีนี้เราหันเข้ามาในวงพุทธจักรของเรา ลูกพระตถาคต พระพุทธเจ้าทรงเคี่ยวเข็ญนักว่าลูกของพระองค์นั้นจะต้องเป็น **พหูสูต** คำว่า **พหูสูต** คือ **ได้ยินได้ฟังมาก เรื่องพหูสูตรนี้** เป็นตัวเพิ่มพูนสชาติปัญญา ด้วยเหตุนี้ธรรมชาติจึงสร้างร่างกายของเราให้มีทางรับความรู้ ในทางโลกเขาจัดไว้เพียง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เขาเรียกว่า ทางรับความรู้หรือให้เกิดความรู้ทั้ง ๕ (ความรู้เกิดจากประสาททั้ง ๕) แต่ทางธรรมบัญญัติไว้ถึง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หนทางที่จะให้เกิดความรู้หรือบ่อเกิดแห่งความรู้นั้น ในทางธรรมจัดไว้เป็น ๖ สาย ทางตา-เห็น, ทางหู-ฟัง, ทางจมูก-ดม, ทางลิ้น-ลิ้มรส, ทางกาย-รับสัมผัสสิ่งที่มาถูกต้อง เย็นร้อน อ่อนแข็ง หมายเอากายประสาทปรกติ พหูสูต การได้ยินได้ฟังมาก ทางที่ให้เกิดความรู้ที่เป็นประตูใหญ่นั้น มี ๒ ประตู

ประตูทางตา ทำให้เกิดความรู้ ความรู้ในทางตา เป็นความรู้ประเภทเขาเรียกว่า **ความจำ** (ดูอะไรแล้วก็จำ ตรงนี้ไม่ได้ยินได้ฟัง)

ประตูทางหู ทำให้เกิดความรู้ เป็นความรู้ทางหู ความรู้ที่เกิดจากทางหู ในขั้นแรก ก็เป็น **ความจำ** เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ในทางวิชาจึงจัด

ความรู้นี้เป็น ความรู้จำ คือ **จำมา** เห็นอะไรแล้วก็จำมา ฟังอะไรแล้วก็จำมาจำเท่าที่เห็น จำเท่าที่ได้ยิน เช่นนี้เป็น **ความรู้จำ**

การที่จะเป็นพหูสูต ต้องใช้การได้ยินได้ฟัง ไม่ใช่เฉพาะการได้ยินได้ฟังเท่านั้น ยังต้องใช้การดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส ตลอดถึงความนึกคิด อารมณ์ที่เกิดทางใจ เหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดความรู้ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น หน้าที่ของลูกตถาคต คือต้องพยายามใช้อายตนะทั้ง ๖ ให้ครบ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) การที่จะเป็นพหูสูตได้นั้นตามที่พระองค์ตรัสสอน เราต้องพยายามใช้อายตนะ ๖ ให้ครบ

สิ่งที่ควรเห็น - ดูสิ่งที่ควรได้ยิน - ฟัง

สิ่งที่ควรจะรู้ มีอยู่ จะเป็นหอมเหม็น, จะเป็นการลิ้มรสว่า เปรี้ยวหวาน, มันเค็ม ก็ลิ้มให้รู้เรื่อง

สิ่งที่ควรจะรับสัมผัสว่า เย็นร้อน, อ่อนแข็ง ควรจะทำให้รู้ มันจะได้เกิดความรู้ เพราะเพียงเห็นอย่างเดียวนั้น มันยังไม่รู้ว่าเย็นร้อน อ่อนแข็งอย่างไร หากใช้ครบก็จะเกิดความรู้ขึ้นมา จะต่อในวันพรุ่งนี้ นิมนต์ไหว้พระพร้อมกัน.

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๓ ปี ๒๕๓๑

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

เช้าวันนี้ก็ต้องขอฉายต่อเรื่องที่ฉายไว้เมื่อวานนี้ เพราะยังไม่หมดม้วน เรื่องที่ถวายหัวข้อไว้เมื่อวานนี้ ก็เรื่อง "**ความรู้**" อันความรู้นั้น เป็นสิ่งจำเป็นของคนทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มบ้าน กลุ่มเมือง และกลุ่มวัด เมื่อวานนี้ได้ให้หลักสำคัญไว้หนึ่งหลัก เป็นหลักทางพระศาสนา

ประตูความรู้ นั้น มันเป็น **คุณชาติ** (หรือจะเรียกว่า **ธรรมชาติ** ก็ไม่ว่าอะไร) ที่ติดตัวมากับคนทุกคนนับตั้งแต่เกิด เว้นแต่คนที่จะมีอวัยวะบกพร่อง ซึ่งเป็นเครื่องตัดทอนความรู้อันนี้ ที่เรียกว่า **สชาติปัญญา** (ตัวนี้เป็นต้นตระกูลของความรู้) ลำพัง **สชาติปัญญา** นั้น ยังมีไม่พอใช้ เจ้าของปัญญาชนิดนี้จะต้อง **เพิ่มเติม เสริมต่อ** ให้เกิดความงอกงามแตกกิ่งก้านสาขาออกไปอีก ตามกำลังและความสามารถของตนแต่ละคน

ประตู ที่จะให้เกิดความรู้ ในทางโลกเขามี ๕ ประตู หรือ ๕ ทาง คือ **ประสาททั้ง ๕** มี ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เหล่านี้เป็นสื่อเป็นทางหรือเป็นประตูที่จะให้เกิดความรู้

แต่ในทางพระศาสนาของเรานั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ถึง ๖ ทาง ที่เรียกว่า **อายตนะภายใน ๖** หรือ **อินทรีย์ ๖** (คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ) เป็นตัวสื่อสืบต่อเอาความรู้ข้างนอกเข้ามาสู่ข้างใน มาสู่ตัวสชาติปัญญา และนอกนั้นก็มีหลักอื่น ๆ อีกหลายประการ

ทางที่จะให้เกิดความรู้ ไม่ได้มีเฉพาะในทางอายตนะ ๖ หรือ อินทรีย์ ๖ ในพระสูตรอื่นแสดงบ่อเกิดหรือทางเกิดของปัญญาไว้ มีอีกหลายแขนงซึ่งเราจะต้องรู้ ท่านมีชื่อเรียกไปอีกอย่างหนึ่ง ทางเกิดของปัญญา (คือความรู้) เราก็จะต้องกำหนดไว้ให้ได้

๑. สุตมยปัญญา **ความรู้ที่สำเร็จหรือเกิดมาจากการได้ยินได้ฟัง**

๒. จินตามยปัญญา **ความรู้ที่สำเร็จหรือเกิดมาจากความคิดนึกตรึกตรอง**

๓. ภาวนามยปัญญา ความรู้ที่สำเร็จหรือเกิดมาจากภาวนา

นอกจากนี้ยังมีพุทธภาษิตพิเศษอีกบทหนึ่ง ซึ่งจะต้องนำมาไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อเป็นหลักอ้างซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **โยคา เว ชายเต ภูริ** = ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ

ภาวนามยปัญญา ตัวภาวนานั้นเกิดจากการฝึกฝน ค้นคว้า ทดลอง (ความจริงมันก็น่าจะเข้าเรื่อง ผู้อธิบายขยายความนั้น ก็คงมองไม่เห็นว่า ภาวนาตัวนี้ ถ้าไม่เอาพุทธพจน์ตัวนี้เข้าไปอ้างประกอบ จะอธิบายอย่างไร) แต่ความจริงนั้นไม่ใช่ ภาวนาตัวนี้เป็น **สมถภาวนา** (ภาวนาในบริกรรม) ไม่ใช่ภาวนา ๒ (คือ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา)

เมื่อเป็นอย่างนี้มีความรู้อยู่ชนิดหนึ่ง เกิดโดยไม่ได้คิดนึกตรึกตรอง มันเกิดขึ้นในดวงจิตของคน ในเวลาที่ทำจิตให้สงบ เมื่อเราอยู่ในที่วิเวก (กายวิเวก) และในโอกาสเดียวกันนั้นบังเกิดมีความสงบสงัดทางใจ เรียก **จิตตวิเวก** เมื่อได้วิเวกทั้ง ๒ นี้ มันจะเกิดความรู้ขึ้น และเป็นความรู้บริสุทธิ์ เป็นความรู้ที่ถูกต้อง เป็นความรู้ที่ตรงตามสภาพที่เป็นจริง เพราะฉะนั้น ภาวนามยปัญญา ก็หมายถึง ความรู้บริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ปัญญาตัวนี้ไม่ได้มีในทุกคน บางคนชั่วชีวิตไม่มีเลย หรือถ้ามีตัวเองก็ไม่รู้ หากกายของเราเป็นวิเวกอยู่ในที่สงบสงัด มันจะเกิด **ญาณ** คือความรู้ขึ้น หากความรู้นี้เกิดขึ้น ขอให้ท่านทั้งหลายได้บันทึกเอาไว้ เพราะนำไปเป็นหลัก-เชื่อได้

ผมว่า **ภาวนามยปัญญา** คือ ปัญญาที่เกิดจากญาณดังกล่าวแล้ว

ส่วนการฝึก อบรม การค้นคว้า เป็นเหตุให้เกิดปัญญาได้จริง แต่อันนั้นก็ไปพาดถึงพุทธภาษิตที่ว่า **โยคา เว ชายเต ภูริ** = ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ ผมขอชี้แจงให้เข้าใจ ความเข้าใจในเรื่องภาวนาว่า ในการฝึกฝน อบรม ทดลอง ทำท่าจะกว้างขวาง นอกเสียจากพวกปฏิบัติ เพราะพวกปฏิบัติย่อมจะเข้าใจได้ดีกว่า พวกปริยัติจะเข้าใจได้ยาก เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ต่อจากสมถภาวนา ว่า **สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ** = ผู้มีจิตตั้งมั่นแล้วย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง (คือมีความสงบสงัด) เพราะฉะนั้นพุทธภาษิตบทนี้ นำไปเป็นหลักอ้างของ **ภาวนามยปัญญา** เมื่อเราทราบเช่นนี้แล้ว ทางเกิดปัญญาทั้ง ๓ ก็ดี เป็นทางบ่อเกิดหรือทางต่อความรู้จากภายนอกเข้ามาสู่ภายใน ที่เรียกอายตนะภายใน ๖ หรือ อินทรีย์ ๖ ก็ดี เป็น **ตัวสื่อ** เป็น **ตัวนำ** ที่จะให้เกิดความรู้

ความรู้ที่เราได้รับมา ไม่ว่าทางอายตนะ ๖ หรือในทางเกิดปัญญาทั้ง ๓ หรือ ในทางเกิดปัญญาที่มาโดดเดี่ยว ที่ท่านเรียกว่า **โยคะ** (โยคา คือ โยคะ)

องค์ประกอบที่ได้มาซึ่งความรู้

๑. **อายตนะ ๖ หรือ อินทรีย์ ๖**

๒. **สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา**

๓. **โยคะ**

- **สญฺชานน = รู้จำ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น**
- **วิชานน = รู้แจ้ง เป็นความเข้าใจในสิ่งที่จำมา**
- **ปฏิเวธ = รู้ตลอดเรื่อง เป็นความรู้ทะลุปรุโปร่ง เป็นความรู้ขั้นสูงสุด**

แต่ผมจะพูดถึงเพียง ๒ ทาง (รู้จำ, รู้แจ้ง) ซึ่งทั่วไปเราปฏิบัติกันได้ ทางที่เกิดความรู้ที่เกี่ยวกับตัวเรานั้น เราก็ทราบ และเมื่อสชาติปัญญานั้นติดมาตั้งแต่เกิด และยังต้อง**เพิ่มเติมเสริมต่อ**ให้แตกกิ่งก้านสาขานั้นมีไว้เพื่ออะไร

๑. **เพื่อเอาไปใช้ในกิจการที่เราจะต้องกระทำตามหน้าที่ของตน ๆ (เป็นหลักทั่ว ๆ ไป)**
๒. **เพื่อนำไปใช้ในการชี้แจง แนะนำ อบรม สั่งสอน (เป็นหลักเฉพาะบุคคล)**

นักบวช ของทุกลัทธิศาสนา มีหน้าที่สอนคน **ธุระ** ที่จะต้องทำ ก็คือ การศึกษาเล่าเรียนในลัทธิพิธีกรรม หรือในลัทธิศาสนานั้น ๆ เพื่อเอามาใช้ในกิจการอันเกี่ยวด้วยการสั่งสอน เฉพาะพระพุทธศาสนาคือพระเรานำความรู้ไป เพื่อเอามาใช้ในการชี้แจง แนะนำ อบรม สั่งสอน

๓. **เพื่อใช้เป็นอาภรณ์เครื่องประดับตัว (ประดับปัญญาบารมี) เพราะคนที่มีความรู้ตัวนี้ ได้รับยกย่องว่า เป็น ธีรชน-นักปราชญ์, เป็น เมธีชน-ผู้มีปัญญา, เป็น บัณฑิตชน-เป็นบัณฑิต เพราะฉะนั้น จึงอยากหาเครื่องประดับ ถ้าเอาไปใช้อย่างอื่น ก็อยู่ในประเภทอื่น พวกนี้มุ่งใช้เป็นเครื่องประดับแต่อย่างเดียว และไม่ได้นำไปใช้ทั้งในทาง *สั่งสอน* ทั้งในการประกอบกิจการ ส่วนพระเรานั้น มีความรู้ไว้เพื่อ**

๑. **เพื่อเอาไปใช้ในการประกอบกิจการอันเป็นหน้าที่ของตน**
๒. **เพื่อเอาไปใช้ในการชี้แจง แนะนำ อบรม สั่งสอน**

ที่พวกท่านเข้ามารับการฝึกซ้อมอบรม ความจริงต้องมุ่งไปเพื่อ ๒ ประการนี้ คือ เอาความรู้ไป...

๑. **เพื่อเอาไปใช้ในกิจการอันเป็นหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง**
๒. **เพื่อเอาไปใช้ชี้แจง แนะนำ อบรม สั่งสอน สัทธิวิหาริกและอันเตวาสิก หรือผู้ที่ต้องการความรู้ (ทุกท่านอาจจะกลับไปเป็นพระวิทยากรในเรื่องอุปัชฌาย์ ที่จัดอบรมขึ้นในจังหวัดก็ได้)**

สิ่งที่ทุกท่านรับความรู้ไปนั้น เพื่ออะไร เมื่อทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องทำโดยชี้แจง แนะนำ หรือสั่งสอน อย่างน้อยก็คนที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน เช่น พ่อแม่ ก็อบรมสั่งสอนลูก, อุปัชฌาย์ อาจารย์ ก็อบรมสั่งสอนศิษย์ แต่ยังมีอีกลักษณะหนึ่งซึ่งสำคัญมาก คือ การอบรม ชี้แจง แนะนำ หรือสั่งสอนตนเอง (ในทางธรรมถือว่าเป็นยอดวิชา) เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะต้องสมมติตนว่า ส่วนหนึ่งเป็นครู = ผู้ให้ความรู้ อีกส่วนหนึ่งเป็นศิษย์ = ผู้รับความรู้ ถึงจะเข้าหลักที่พระพุทธเจ้า

ตรัสสอนว่า **"จงตักเตือนตนด้วยตนเอง - จงพิจารณาตนด้วยตนเอง"** การกระทำเช่นนี้เป็นการเตือนตน อย่ามัวแต่ไปสอนคนอื่นจนเพลิน เลยลืมสอนตน เพราะฉะนั้น ต้องพยายามสอนตนอย่างน้อยก็ ๕๐ เปอร์เซนต์ ถ้าต่ำกว่านี้เป็นอันใช้ไม่ได้

สิ่งที่ให้ความรู้ หรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดความรู้ หรือตัวที่บันดาลให้เกิดความรู้แก่ผู้อื่น

๑. **บุคคล ทุกท่านเป็นผู้มีหน้าที่ให้ความรู้แก่ผู้อื่น แต่ได้ขอบเขตจำกัดและให้ได้เป็นครั้งคราว**

๒. **ลายลักษณ์อักษร พิมพ์เป็นแผ่น เป็นเล่ม แจกทั้งภายใน ทั้งภายนอก แต่บางคนก็ยังไม่อยากอ่าน**

๓. **ภาพ หรือวัตถุ ชนิดนี้ไม่ต้องอ่าน ตามวัดโบราณเขามีแสดงทั้งภาพและวัตถุ**

** ห้องสมุด ตู้สมุด ก็เป็นสื่ออีกอันหนึ่ง

ทั้งหมดนี้คือตัวเป็นสื่อที่จะให้ความรู้แก่ผู้อื่น อาจจะเป็นกลุ่มบ้าน, กลุ่มเมือง, กลุ่มวัด สำหรับในวันนี้ หมดเวลา นิมนต์ไหว้พระ

***

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๓ ปี ๒๕๓๑

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

✻✻✻

วันนี้เป็นวันที่สี่ของการฝึกซ้อมอบรมพระสังฆาธิการ เพื่อรับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายะ คำว่า "**อุปัชฌาย์**" นี้ ที่มีใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้กลายเป็น ๒ คือ อุปัชฌาย์ ซึ่งเป็นคำในกฎหมาย อุปัชฌายะ เป็นคำในทางพระวินัย ผมได้พูดมา ๒ ครั้งแล้ว ในการพูดคุยกันในเวลานอกตาราง การอบรม ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๓ เรื่องที่ผมจะพูดในวันนี้เป็นเรื่อง "**กำแพงพุทธจักร**" ความจริงแล้ว ไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่ทุกท่านได้ปฏิบัติอยู่แล้ว แต่พวกท่านอาจจะไม่รู้ว่า เรียกว่าอะไร หรือ คืออะไร (ทางคณะสงฆ์ไม่มีแนวนโยบายประกาศให้แจ้งชัดว่า เรียกว่าอะไร หรือ คืออะไร แต่ออกมาในรูปปฏิบัติโดยไม่ได้บอกเป็นหลักการ บอกเฉพาะวิธีการ) หัวข้อในเรื่องนี้เป็นหน้าที่ ของท่านโดยตรง (ผมยังไม่เคยพูด และคิดที่จะพูดมานานแล้ว แต่ยังไม่ถึงคราว) ขอให้ทุกท่าน ต้องจำให้ได้โดยใช้ความรู้จำ ต้องมีความเข้าใจโดยใช้ความรู้แจ้ง ทั้ง ๒ นี้เป็นเพียงปริยัติเท่านั้น สิ่งที่จะได้ผลนั้น ต้องอยู่ที่ภาคปฏิบัติ เพราะภาคปริยัตินั้นเป็นเพียงความรู้

ทุกท่านทราบแล้วว่า "**พุทธจักร**" นั้นเป็นสิ่งที่พุทธบริษัท (พูดในวงกว้าง) หรือ ภิกษุสามเณร (พูดในวงแคบ) ไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหน มีหน้าที่จะต้องป้องกัน ดูแล รักษา เพื่อให้เกิดความวัฒนาสถาพรคือ ความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคง ความเจริญรุ่งเรืองในบัดนี้ เราเรียกว่า พัฒนา ส่วนสถาพร แปลว่า ความมั่นคง ทุกสิ่งที่เป็นหลักของบ้านเมือง ทุกสิ่งที่เป็นหลัก ของพระศาสนา บุคคลผู้เกี่ยวข้องก็ต้องมีหน้าที่จะปกป้อง ดูแล รักษา ตามควรแก่หน้าที่ของตนของตน จะให้ฆราวาสมีหน้าที่ปกป้อง ดูแล รักษา เหมือนบรรพชิตนั้นไม่ได้ เขาทำได้แต่เพียงว่าจะให้กำลัง สนับสนุน ช่วยเหลือ ในเมื่อสิ่งเหล่านั้น มันเกินกำลังของฝ่ายบรรพชิต

คำว่า "**กำแพงพุทธจักร**" นี้ เป็นคำสามัญ มีอยู่ครั้งหนึ่ง เมื่อพุทธจักรต้องถูกโจมตี

อย่างหนัก เริ่มต้นก่อตัวตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ในครั้งนั้นเขาพูดกันเป็นวิธีการก่อตัวโดยคนต่อคน ปากต่อปาก ไม่ใช่คนหนึ่งคนพูดทีเดียวกับคนทั้งประเทศ ทุกท่านคงได้ยินมาบ้าง ย้อนหลังไปไม่เกิน ๒๐ ปี แต่ความจริงมันก่อตัวมานานแล้ว กลุ่มที่ก่อตัวโจมตีนี้รู้ว่า พุทธจักรประกอบด้วย ๑. พระศาสนา ๒. สังฆมณฑล ๓. วัดวาอาราม เพราะฉะนั้น จุดเริ่มต้นของคนพวกนี้ จะต้องพยายามทำลายองค์ประกอบให้หมด เมื่อองค์ประกอบนี้ถูกทำลายลงหมด พุทธจักรก็อยู่ไม่ได้ เหมือนร่างกายของเรา ซึ่งประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ เมื่อธาตุมันแยกออกจากกัน ร่างกายก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นพวกเขาก็ตั้งจุดโจมตี เริ่มโจมตีตั้งแต่เปลี่ยนการปกครอง จนมาถึงบัดนี้ประมาณ ๕๕ ปี ผู้มุ่งร้ายไม่ปรารถนาดีมุ่งโจมตี โดยอ้างว่า

๑. พระศาสนา คือพระพุทธศานา - เป็นยาเสพย์ติดให้โทษ

๒. สังฆมณฑล คือพระภิกษุสงฆ์ - เป็นกาฝากของสังคม

๓. วัดวาอาราม คือวัดโดยทั่วไป - เป็นตัวทำให้เสียเศรษฐกิจ

การที่พวกเขามุ่งร้ายโจมตีอย่างนี้ ในแง่ของการเมืองเขาต้องการจะเปลี่ยนระบบประชาธิปไตย แบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้เป็นระบบคอมมิวนิสต์ เมื่อพุทธจักรถูกโจมตีอย่างหนัก จำเป็นต้องสร้างกำแพงไว้เพื่อป้องกัน ความจริงกำแพงของเก่าเขามีบ้างแล้ว แต่มันผุกร่อนชำรุดตามกาลเวลา ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า จะเอาอะไรมาใช้เป็นหลักในการสร้างเป็นกำแพง สิ่งที่เอามาสร้างเป็นกำแพงพุทธจักรก็นำมาจากพระพุทธคุณ ๒ ประการ

๑. พระอัตตสมบัติ ๒. พระปรหิตปฏิบัติ ๒ ประการนี้ พุทธสาวกทุกรูป พุทธบริษัททุกคน จะต้องรู้ จะต้องจำได้ จะต้องมีความเข้าใจ เพราะพระพุทธคุณ ๒ ประการนี้ เป็นต้นตระกูลของพระพุทธคุณอื่น ๆ (หากมองย้อนหลังไป เมื่อระหว่างที่พุทธจักรถูกกระทบกระเทือนอย่างหนักมหาเถรสมาคมมีคำสั่งให้เปิดประชุมอบรม เรื่องพุทธคุณ ๒ ประการ คำสั่งนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเราเริ่มสร้างกำแพง เพื่อป้องกัน พุทธจักร)

หลักในการสร้างกำแพงพุทธจักรนั้น จะต้องใช้ อัตตสมบัติ กับ ปรหิตปฏิบัติ และกำแพงเราแบ่งเป็น ๒ ชั้น

๑. กำแพงชั้นใน หมายถึง ภิกษุสงฆ์ (พุทธบริษัท - พูดในวงกว้าง ; ภิกษุบริษัท - พูดในแง่ของการปกครองในปัจจุบัน)

๒. กำแพงชั้นนอก หมายถึง ประชาชน (อุบาสกบริษัท, อุบาสิกาบริษัท)

กำแพงชั้นใน ลำพังคนทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีคุณสมบัติในตนไม่พร้อมแล้ว **จะนำมาใช้เป็นกำแพง-ไม่ได้** ต้องนำเอาคนผู้มีสมบัติพอ-มาใช้ เพราะฉะนั้น ทางเราก็จะต้องเริ่มต้นด้วย **อัตตสมบัติ** จึงเพียรพยายามสร้างอัตตสมบัติให้แก่ภิกษุสงฆ์ของเรา (ความจริงภิกษุสงฆ์ของเรา ก็มีอัตตสมบัติเป็นต้นทุนมาพอสมควร แต่เป็นอัตตสมบัติชนิดดั้งเดิม มีเป็นบางส่วนที่ไม่ต่อเติม และมีบางส่วนที่

สูญหายลงอีกด้วย) ทางคณะสงฆ์ของเรา ก็พยายามที่จะสร้างพระของเรานี้ ให้มีคุณภาพสูงขึ้นและได้กระทำมาโดยลำดับ แต่ไม่ได้บอกโดยออกเป็นคำสั่ง ออกเป็นมติให้กระทำเช่นนั้น กระทำเช่นนี้ ถึงแม้ว่าจะมีการอบรมพระอุปัชฌาย์มาหลายปีแล้ว ปีนี้เข้าปีที่ ๒๓ แต่ก็ได้ผล ถึงแม้จะไม่ถึง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ก็ตาม เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่เข้ารับการอบรม ก็ขอให้สร้างอัตตสมบัติ ให้เกิดมีขึ้นในตน เป็นการทำตนให้มีคุณภาพพอที่จะเป็นกำแพงชั้นในได้ เพื่อลบล้างข้อที่โจมตีทั้งหลายนั้น แต่เราสร้างกำแพงชั้นในชั้นเดียวนั้นยังไม่พอ (โบราณมีกำแพงเมืองถึง ๒ ชั้น ถ้ามีชั้นเดียวก็ต้องมีกำแพงชั้นนอก หรืออาจจะเป็นแม่น้ำลำคลองหรือคูเมือง กั้นอีกชั้นหนึ่ง)

กำแพงชั้นนอก การที่เราจะเอาประชาชนมาเป็นกำแพงได้นั้น ทางคณะสงฆ์จะต้องใช้หลักตามหลักพระพุทธคุณ (ปรหิตปฏิบัติ) นำสู่ประชาชนเพื่อเอาประชาชนมาช่วยป้องกัน ดูแลรักษา หากมีใครมาโจมตี ประชาชนก็จะช่วยคัดค้านแทนเราว่า ที่ถูกกล่าวหาเช่นนั้น มันไม่มีมูลความจริง ดังเช่น

๑. **พระศาสนา คือ พระพุทธศาสนา เปรียบเหมือนอาหารและเภสัช มิใช่เป็นยาเสพย์ติดให้โทษ**
๒. **สังฆมณฑล คือ พระภิกษุสงฆ์ (คณะสงฆ์) เปรียบเหมือนโอชาของแผ่นดิน (ปุ๋ย) มิใช่เป็นกาฝากของสังคม**
๓. **วัดวาอาราม คือ วัดโดยทั่วไป เปรียบเหมือน ตัวทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียน มิใช่ตัวทำให้เสียเศรษฐกิจ**

วันนี้ได้เพียงนิดเดียว หมดเวลา นิมนต์ไหว้พระ.

* * * *

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ รุ่นที่ ๒๔ ปี ๒๕๓๒

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒

เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๐๐ น.

* * *

ท่านเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาคทุกภาค ท่านพระสังฆาธิการผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ทุกท่าน ผมมีความยินดีที่ได้เห็นการประกอบกรณียกิจที่ควรกระทำของท่านเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และท่านพระสังฆาธิการที่สามารถจะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ยั่งยืนตลอดมาตามรายงานว่าประมาณ ๒๔ ปี ทั้งปีนี้

การฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นั้น ก็เพื่อให้เป็นไปตามหลักการเดิมครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ทุกท่านก็คงจะยังระลึกได้ไม่ทั้งหมดก็เป็นบางส่วนว่า พระอุปัชฌาย์นั้นมีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว ต่อมาพระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้พระสาวกหรือพุทธสาวกของพระองค์ในครั้งนั้น ดำรงตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์ได้เพิ่มขึ้น ทุกท่านก็จะเห็นแล้วว่าพระอุปัชฌาย์นั้นมิใช่ว่าใครนึกอยากจะเป็นก็เป็นได้ หาเป็นเช่นนั้นไม่ ต้องได้รับมอบหมายได้รับอนุมัติจากท่านผู้เป็นประธานเป็นหัวหน้าหมู่คณะ ทางพระศาสนาของเรานั้น ถ้าดูตามประวัติจะเห็นได้ว่ามีการขยายตัวขึ้นหรือเรียกตามสำนวนเดิมว่า เผยแผ่ออกไปโดยลำดับกาลเวลา พระศาสนาที่แผ่กว้างออกไปได้นั้นเป็นไปใน ๒ ลักษณะ

๑. แผ่กว้างออกไปในประเภท คำสั่งสอน หรือ คำสอน

๒. แผ่ไปในการรับกุลบุตรที่จะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

ทั้ง ๒ ลักษณะนี้มีความสำคัญ โดยวัตถุประสงค์แล้วก็เหมือนกัน แต่ว่า วิธีการนั้นมีต่างกันอยู่ตามลักษณะนั้น ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่าพระอุปัชฌาย์นั้น เป็นผู้มีส่วนในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในทางคำสั่งสอน ทั้งในทางที่จะยอมรับให้กุลบุตรเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา (หรือพูดอีกโวหารหนึ่งว่า มีหน้าที่ในทางเผยแผ่โดยทางเพศ คือยอมรับกุลบุตรหรือคฤหัสถ์เข้ามาบวช

เป็นพวกเดียวกัน)

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญขึ้นโดยลำดับ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ได้รับภารกิจในพระพุทธศาสนา ทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารพระศาสนา คำว่า "พระสงฆ์เป็นใหญ่" นั้น ก็ขยายออกมาจากเรื่องของบุคคล ครั้งแรกพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บุคคล เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารคณะสงฆ์ และต่อมาทรงขยายให้พระสงฆ์ เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารคณะสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ในลักษณะเหล่านี้ก็จะต้องมีคุณสมบัติคือ มีความรู้ ความฉลาด ความสามารถ สุปฏิบัติ (ดังที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ รายงานแล้วนั้น) เป็นคุณสมบัติประจำตัว เพราะว่า การปกครองดูแลภิกษุสงฆ์ (สามเณรเกิดขึ้นทีหลัง) นั้น ผู้เป็นหัวหน้าผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ จะต้องมีความรู้ ความฉลาด ความสามารถ ตลอดถึงสุปฏิบัติ (คือปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ) เป็นหลัก ในลักษณะเช่นนี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้ที่จะเป็น พระอุปัชฌาย์ไว้โดยเฉพาะ แต่จะต้องมีคุณสมบัติอย่างไรบ้างนั้น ผมจะไม่ขอพูดถึง ขอให้ทุกท่านไปดูในวินัยมุขว่าด้วยเรื่องพระอุปัชฌาย์ และเชื่อว่าพระวิทยากรก็จะได้ชี้แจงในเรื่องนี้ประกอบ อีกครั้งหนึ่ง

ในลักษณะเช่นนี้ ภิกษุจะตั้งตัวเองเป็นพระอุปัชฌาย์เองนั้นไม่ได้ จะต้องได้รับมอบหมายได้รับอนุมัติจากเจ้าหมู่เจ้าคณะนั่นเอง เพราะการปกครองในครั้งพระพุทธองค์นั้น แยกเป็นหมู่ ๆ และก็มีหัวหน้าหมู่หัวหน้าคณะ จะเรียกว่าเป็นประธานสงฆ์หรือเป็นประธานหมู่คณะหรือเป็นหัวหน้าที่เรียกว่าประมุขก็ตาม เพราะฉะนั้น ที่พอจะอ้างว่า สานุศิษย์มีความรู้ตามวินัยมุขแล้ว เป็นพระอุปัชฌาย์ได้นั้นไม่ถูกหลักตามพระวินัย เพราะต้องได้รับมอบหมายจากเจ้าหมู่เจ้าคณะในปัจจุบันนี้เขาเรียกว่าได้รับมอบหมายจากผู้มีหน้าที่ในทางปกครอง กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๗ นั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในพระวินัย แม้รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ความจริงนั้นเราตัดออกเสียบ้าง เอาพอเหมาะพอสมควรที่จะนำมาใช้ ส่วนในพระวินัยนั้นละเอียดยิ่งกว่ากฎมหาเถรสมาคม ผู้ต้องการทราบรายละเอียดก็ไปดูในพระวินัย

การบวชในปัจจุบันนี้หรือแม้ในครั้งก่อน เมื่อสงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารหมู่คณะ ระเบียบของการบวชนั้น

ส่วนหนึ่ง ก็เป็นไปตามหลักพระวินัยนิยมบรมพุทธานุญาต มีกำหนดไว้เป็นหลักตายตัว

ส่วนสอง ก็เป็นระเบียบแบบแผนที่ควรหรือที่จะพึงปฏิบัติในยุคนั้น ๆ

ระเบียบแบบแผนปฏิบัตินี้ มีการเคลื่อนไหวได้ มีการเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่ว่าอยู่กับที่แต่ตัวพระวินัยนั้นเป็นแบบฉบับแก้ไขไม่ได้ ดังนี้ เป็นเรื่องที่เราจะต้องกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ไว้ กำหนดเพียงตัวหนังสือนั้นไม่พอ ต้องกำหนด ต้องทดสอบ ให้การฝึกซ้อม อบรมเพื่อให้แน่ชัดว่าผู้ที่จะรับหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์นั้นสามารถจะปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง บางท่านก็บอกว่าออกจะมากเกินไป บางท่านก็เห็นว่ามากกว่าในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระอุปัชฌาย์

หรือในสมัยที่หัวหน้าหมู่หัวหน้าคณะตั้งพระอุปัชฌายในครั้งก่อนเสียอีก ความจริงแล้ว ไม่มาก ดังที่กล่าวมา

สมัยพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระพุทธสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์นั้น ไม่ใช่อยากจะตั้งก็ตั้ง พระองค์ทรงพิจารณา ดูแล ตรวจตรา สอบถาม จนแน่พระหฤทัยว่า พุทธสาวกองค์นี้สามารถที่จะเป็นพระอุปัชฌายได้ พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ในสมัยนี้เรื่อยมามอบให้หัวหน้าหมู่หัวหน้าคณะเป็นผู้ตั้งพระอุปัชฌาย์ หรือมอบหมายหน้าที่พระอุปัชฌาย์ โดยมีการกำหนดคุณสมบัติและต้องแน่ใจทั้งในทางความรู้ ทั้งในทางปฏิบัติ เมื่อแน่ใจว่ามีความรู้ดี ปฏิบัติชอบในเรื่องการให้บรรพชาอุปสมบท ท่านผู้นั้นจึงได้รับมอบหมายให้เป็นพระอุปัชฌาย์ของกุลบุตรสืบต่อไป

หลักการอันนี้ในครั้งก่อนเข้าใจว่าเคร่งครัด ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นสมัยที่ตั้งตัวพระภิกษุสงฆ์รับกุลบุตรเข้ามาบวชไม่มากเกินไปนัก ในสมัยนี้กุลบุตรที่มาบวชทั้งบวชชั่วคราวและบวชเอาพรรษาหลายหมื่น บางครั้งก็เกือบแสน เพราะฉะนั้น ความขยายตัวของผู้ที่สมัครเข้ามาบรรพชา-อุปสมบทนั้นจึงมีมากขึ้น ถ้าพระอุปัชฌาย์นี้ไม่เข้มแข็งพอรับกุลบุตรเข้ามาบวชโดยไม่เลือกคัดจัดสรรนั้นเท่ากับนำโรคร้ายมาสู่ตัว หมายความว่า ถ้าภิกษุบริษัทนี้ เป็นบริษัทที่ไม่มั่นคง ไม่แข็งแรง ไม่งอกงามก็จะงอกงันคือตาย เพราะฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นเหลือเกินที่เราจะต้องวางหลักในส่วนวิชาการและวางหลักในทางที่จะต้องฝึกซ้อมอบรมเข้าไว้ เพื่อให้ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นั้นเป็นผู้มีความรู้ ความฉลาด ความสามารถและสุปฏิบัติ ได้อย่างแท้จริง แม้ไม่ทั้งหมด ส่วนมากที่สุดก็ควรจะเป็นอย่างนั้น เพื่อความมั่นคงของพุทธจักร (ผมไม่อยากใช้คำว่า ของ "พระพุทธศาสนา" เท่านั้น เพราะในปัจจุบันนี้เราใช้ "พุทธจักร")

คำว่า "**พุทธจักร**" นั้น ต้องเข้าใจว่าไม่ได้หมายเฉพาะพระพุทธศาสนา จะหมายถึงองค์ประกอบขึ้นเป็นตัวพุทธจักร คือ ๑. พระพุทธศาสนา ๒. สังฆมณฑล = ภิกษุสามเณร ๓. วัดวาอาราม

องค์ประกอบทั้ง ๓ ในปัจจุบันนี้เราประกอบขึ้นเป็นองค์พุทธจักร เพื่อให้คู่กับราชอาณาจักร ความจริงเราไม่ได้ตั้งเอง ทางฝ่ายบ้านเมืองยอมรับนับถือและยอมรับว่า สถาบันการปกครองของคณะสงฆ์นั้น ควรเป็นจักรอีกอันหนึ่งได้ให้คู่กับราชอาณาจักร ในฐานะที่ราชอาณาจักรยอมรับนับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ ความจริงให้ใช้คำว่า พุทธจักร คู่กับ ราชอาณาจักร พุทธจักรที่ท่านยอมรับในภายหลังเฉพาะในประเทศไทย ก็หมายถึง องค์ประกอบทั้ง ๓ ไม่ได้หมายเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น

พระอุปัชฌาย์นี้เป็นตัวจักรกลอันสำคัญ จึงต้องมีหน้าที่ คือ

๑. **สร้างเสริม - ช่วยสร้างช่วยเสริมพุทธจักร**

๒. **ดูแลรักษา - สิ่งที่สร้างสิ่งที่เสริมอยู่แล้วต้องคอยดูแลรักษา**

๓. กำจัดปัดเป่า - คอยกำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่พุทธจักร

ทั้ง ๓ ข้อนี้ เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ที่จะต้องเห็นความสำคัญในหน้าที่ของตน ท่านที่ได้รับให้เป็นพระอุปัชฌาย์นั้นมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างสำคัญแก่องค์การพุทธจักร ต้องยึดถือหน้าที่นี้ไว้ว่า "อันใดเป็นไปในทางสร้างเสริม อันใดเป็นไปในทางดูแลรักษา อันใดจะเป็นไปในทางกำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย"

๑. สร้างเสริม

สร้าง - ทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น สิ่งนี้ต้องเป็นคุณเป็นประโยชน์ อย่าไปสร้างสิ่งที่ไร้คุณไร้ประโยชน์ หรือเรียกว่าสิ่งที่เป็นโทษ (ในเมื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ไม่ได้ ก็อย่าสร้างสิ่งที่ไร้คุณไร้ประโยชน์ อันนี้เป็นอันตรายอย่างยิ่ง ไม่สร้างคุณไม่สร้างประโยชน์ยังดีกว่าสร้างสิ่งที่ไร้คุณไร้ประโยชน์)

เสริม - ทำจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว มี ๒ ลักษณะ

๑.๑ เสริมล่าง - ทำให้กว้าง

๑.๒ เสริมบน - ทำให้สูง

สิ่งใดควรเสริมล่างก็ต้องเสริมล่าง สิ่งใดควรเสริมบนก็ต้องเสริมบน ถ้าจะเสริมพร้อมกันหรือจะเสริมครั้งละอย่างก็ไม่ว่า

๒. การดูแลรักษา

โบราณท่านบอกว่าทั้งสร้างทั้งเสริมนั้นง่ายมาก เพราะกระทำเพียงครั้งเดียว แต่การดูแลรักษานี้ ทำตลอดชีวิต (บางทีชีวิตคนๆหนึ่งไม่พอ ต้องถ่ายไปอีกชีวิตของคนอีกคนหนึ่ง) หมายความว่าการดูแลรักษานี้ กินระยะเวลามากเหลือเกิน แต่เราควรจะดูแลรักษาตลอดชั่วชีวิตของเรา

๓. กำจัดปัดเป่า

เมื่อสิ่งที่เราสร้างไว้ เราเสริมไว้ เราดูแลรักษาไว้ สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยมันก็ยังเกิดได้ เพราะฉะนั้นต้องเพิ่มหน้าที่ขึ้นอีกประการหนึ่งคือ การกำจัดสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย การกำจัด (นี้โบราณท่านขยายความหมายถึง) การปัดเป่า

กำจัด - ทำให้หมดไป, ทำให้สิ้นไป เรียกว่า เราทำลาย แต่การทำลายหรือทำให้หมดให้สิ้นนั้น โบราณท่านใช้สิ่งที่มีอยู่ในกายของบุคคลในขั้นมูลฐาน กำจัดสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยนี้ลักษณะของการกำจัดมี ๒ ลักษณะ

ปัด - ใช้มือใช้เท้า **เป่า - ใช้ปาก**

ผมพูดตามลักษณะของชาวบ้าน บางอย่างเขาใช้อาวุธเข้าประหารกัน อาวุธ ต้องใช้มือใช้เท้า ตั้งแต่โบราณมาเอาหินขว้างกัน เอาธนูยิงกัน เอาหน้าไม้ยิงกัน เหล่านี้ต้องใช้มือ บางครั้งต้องถีบกัน เตะกัน

ขัดขากัน ต้องใช้เท้า ส่วนอีกอย่าง คือ เป่า-ใช้ปาก พระเรานี้ท่านว่าปากมักศักดิ์สิทธิ์ หรือเรียกว่า วาจาสิทธิ์ เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะใช้ปากก็จะได้ผลมาก แต่เราไม่ค่อยได้ใช้กัน พระอุปัชฌาย์ก็ได้มีหน้าที่สำคัญอย่างนี้ เราจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งซึ่งจะสร้างความวัฒนาสถาพรให้แก่พุทธจักร (ไม่แพ้เจ้าอาวาสเจ้าคณะ) คำว่า "**วัฒนาสถาพร**" เป็นคำเก่า คำนี้หายไป แต่ความหมายไม่หาย **วัฒนา** คือ ความเจริญรุ่งเรือง **สถาพร** คือ ความมั่นคง

ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องสร้างต้นแบบ เมื่อต้นแบบดีแล้วสิ่งที่ออกไปจากต้นแบบก็ย่อมจะดีตาม โดยเราเชื่อกันอย่างนั้นและความจริงส่วนมากก็เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายที่มาเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ในที่นี้ อีกครั้งหนึ่งซึ่งท่านทุกท่านก็ได้ฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้กันมาบ้างแต่ละภาค (ดังที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้รายงานให้ทราบแล้ว) อันนี้เป็นการทำของแต่ละสำนัก เมื่อมารวมกันเป็นการทำโดยรวมสำนักและเพื่อเป็นการยืนยันว่าแต่ละสำนักที่ฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นั้น ว่าใช้ตรงกันหรือเยื้องกันแย้งกัน ก็ถือเอาที่นี่เป็นที่ตกลงเด็ดขาด หากเยื้องกันแย้งกันก็อาจจะวิวาทกัน เมื่อเป็นอย่างนี้ **เอกีภาค** (คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) นั้น จะไม่ดี

ประโยชน์ที่ต้องมาเข้ารับการฝึกซ้อมอบรม ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

๑. เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะหากในแต่ละเจ้าคณะภาคที่ควบคุมอยู่มีอะไรที่ไม่ตรงกันก็จะได้ตกลงกันและก็เปลี่ยนแปลงได้ เพราะสิ่งนี้เป็นเพียงแบบแผน ไม่ใช่แบบฉบับ (แบบฉบับจะไปเปลี่ยนแปลงไม่ได้)

๒. เพื่อได้มาสังคมร่วมกัน เราจะทำอะไรควรจะเข้าในระหว่างกันและกัน และคนที่อยู่ในภาคเดียวกัน หรือในกลุ่มเดียวกันก็ควรจะมีไมตรีจิตต่อกันและกัน เขาจึงถือว่าการสังคมเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก การที่ได้มารวมกันนี้ก็ถือว่า ได้มาสังคมกันทั้ง ๑๘ ภาคอีกส่วนหนึ่ง

ความเป็นกัลยาณมิตรหรือความรู้จักมักคุ้นเพียงแต่เป็นกัลยาณสหาย ลักษณะเช่นนี้ทำให้รู้สึกว่า บุคคลเรานี้ก็มีน้ำจิตน้ำใจผิดกัน สมมติว่าพวกท่านรุ่นที่ ๒๔ นี้ หากท่านไปขอพักตามวัดที่ไหน ถ้าไม่รู้จัก-จำกันไม่ได้ แต่ถ้าได้พูดถึงเรื่องอบรมพระอุปัชฌาย์รุ่นที่ ๒๔ แล้วนั้นความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็จะเกิดขึ้น ความระแวงความสงสัย-ไม่เกิดขึ้น ความมีกัลยาณจิตและความเป็นกัลยาณมิตร ความเป็นกัลยาณสหายจะบังเกิดขึ้น เพราะในคราวอบรมนั้นเคยร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน

แต่ความลำบากตรากตรำนั้นปฏิเสธไม่ได้ ผมเคยสงสารผู้ที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมบางวันนั้นถึงเวลา ๒ ทุ่มแล้ว ยังไม่เลิกการอบรม ผมก็นึกในใจว่าจะอบรมกันถึงไหน จะให้เหลือแต่หนังกับเขากลับวัดหรืออย่างไร แต่มาคิดอีกว่าก็เพราะมีเวลาจำกัด ผมขอให้ทุกท่านจำคติไว้ใช้ว่า

"ถึงเหนื่อยยากแล้วเหนื่อยหาย แต่เครื่องหมายความดียังมีอยู่"

เพราะการทำความดีนั้นลำบากทั้งนั้น แต่ต้องมีคาถาปลอบใจจะได้เกิดความสบายใจ ผมสรุปแล้วความสบายมีอยู่อันเดียวคือ **กินแล้วนอน** ทุกท่านที่เข้ามาสู่ **ดงวิชา** แล้ว ขอให้เพียรพยายามที่จะ

- **รับรู้ จากผู้บรรยาย**
- **เรียนรู้ จากการไต่ถามหรือสอบถาม**

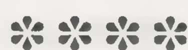
ให้ทุกท่านมีทั้งรับรู้ และเรียนรู้ นอกจากการฝึกซ้อมอบรมที่ทุกท่านจะได้รับ ก็เมื่อเป็นดังเช่นนี้แล้วสังฆมณฑลของเรายังเชื่อมั่นได้ว่าจะมีความเจริญไม่มีความเสื่อม

- **เราพร้อมที่จะทำความวัฒนาสถาพรแก่พุทธจักร**
- **เราพร้อมที่จะกำจัดปัดเป่าความเสื่อมหรือสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่พุทธจักร**

สมมติว่าจะไม่มีความเจริญก็ยืนยันได้แน่ว่าไม่มีความเสื่อม เพราะในช่วงระยะหนึ่งจะมีลักษณะทรงตัว ถึงจะไม่เจริญแต่ก็ขออย่าให้เสื่อมให้มันทรงอยู่ และก็จะมีทางเจริญต่อไปในภายหน้า พุทธจักรของเราจะยืนยงดำรงมั่น และมีความเจริญรุ่งเรืองได้แน่นอน ขอให้ท่านทั้งหลายมั่นใจ

ขอให้ทุกท่านได้ตั้งใจที่ได้มาเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ทั้งในบัดนี้ และภายหน้า ว่ากรณียกิจที่เราได้กระทำในขณะนี้ ก็เพื่อความวัฒนาสถาพรของพุทธจักรที่เป็นยอดปรารถนาของพวกเรา ซึ่งท่านทั้งหลายและตัวผม

ผมได้ปรารภถึงการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์มาพอสมควรแก่เวลา โอกาสนี้จึงขอเปิดประชุมฝึกซ้อมอบรมตลอดถึงสอบความพระอุปัชฌาย์ต่อไป และในที่สุดนี้ ผมขอตั้งกัลยาณจิตอำนวยพร ขอให้ท่านพระเถรานุเถระพระสังฆาธิการทุกระดับ เจริญด้วย พลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญ งอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกัน ทุกท่าน เทอญ.

หัวข้อสรุป

- ความเป็นมาของพระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล
- คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์
- องค์ประกอบของพุทธจักร
- อธิบายหลักการตามวัตถุประสงค์ของการฝึกซ้อมอบรม
- หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์
- ประโยชน์ที่ต้องมาเข้ารับการฝึกซ้อมอบรม ณ วัดสามพระยา
- แนวทางปฏิบัติการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๔ ปี ๒๕๓๒

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

การพูดพิเศษในเวลาพิเศษเช่นนี้ ผมเคยปฏิบัติมาจะเรียกเป็นจารีตก็ได้ ก็สืบเนื่องมาจากว่า พระภิกษุของเราโดยเฉพาะพระอุปัชฌาย์นี้ ประชาชนถือว่าเป็นคนหลักของบ้าน เพราะฉะนั้น เขาขัดข้องติดขัด อยากรู้-อยากเห็นอะไร เขาก็จะมาหา เฉพาะพระอุปัชฌาย์นี้ เขาถือเหมือนพ่อ ทุกข์สุขอย่างไร มีจนอย่างไร เจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไร เขาก็จะมาหา (เช่นนี้ โดยธรรมดา) ที่ผมกล่าวเช่นนี้ก็เพราะผมเองมีชีวิตอยู่ในวัดตั้งแต่อายุ ๖-๗ ขวบ และอยู่ในวัด เรื่อยมาจนกระทั่งอายุ ๑๖ ต่อ ๑๗ ปี ก็ออกจากวัดมาอยู่กรุงเทพฯ ตั้งแต่บัดนั้นจนถึงบัดนี้ เพราะฉะนั้น ความเป็นไปของวัดนั้นผมรู้มาก มากกว่าพระที่เข้ามาบวชเพียง ๑ พรรษา ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผมรู้สึกว่าพระเรานี้จะต้องเป็นที่พึ่ง เป็นหลักของคนเป็นอันมาก

(เช่นในวัดหนึ่งมีสมภารและลูกวัด ประพฤติในสิ่งที่ถือเป็นหลักอะไรไม่ค่อยได้ ทำในสิ่งที่สมัครใจแต่ไม่ค่อยถูกต้องนัก ส่วนองค์ที่สมัครใจจะเป็นนักปราชญ์จริง ๆ นั้น มีไม่ถึงร้อยละ ๕ แต่ก็ไม่มีใครว่าอะไรโดยถือเป็นการปล่อยให้ท่านตรัสรู้เอาเอง การตรัสรู้เอาเองนี้ลำบากมากยิ่งในอดีตยิ่งลำบากอย่างยิ่ง คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลี และที่มีเป็นภาษาไทยก็จารลงในใบลาน ในใบลานนี้ประชาชนผู้มีปสาทะทราบ แต่ก็มีเพียงคัมภีร์เดียวในแต่ละแห่ง ยังเคราะห์ดีว่า พระในแต่โบราณนั้นอ่านหนังสือขอมออก แต่ก็ไม่มากนัก และท่านก็รู้ได้ตามหนังสือใบลานที่ท่านผู้รู้จารกันไว้ โดยพระในโบราณก็ได้ยึดใบลานที่จารกันไว้นี้เป็นคัมภีร์หลักไว้เพื่อสั่งสอนคน เมื่อคัมภีร์ไม่มีเปลี่ยนแปลงถึงแม้จะเทศน์ซ้ำจนโยมรู้และจำได้แล้ว แต่โยมก็ยังคงฟังกันอยู่ หากเป็นในปัจจุบันนี้จะไม่มีโยมฟัง เพราะเมื่อก่อนนี้ คัมภีร์ที่เป็นหลักก็มี มิลินทปัญหา มาลัย ธรรมบท มังคลัตถทีปนี)

ที่ผมเล่าถวายเพราะจะชี้ให้เห็นว่า ทุนรอนที่จะมีเป็นหลักแก่เขานั้น มีน้อย และก็ไม่มีใครจะชี้แจงและแนะนำสั่งสอน แม้การจัดตั้งโรงเรียนสอนกันในทางพระศาสนาอย่างเป็นล่ำเป็นสันก็ไม่มี แต่ถ้าจะเรียนเพื่อหาความรู้ใส่ตัวก็มีแต่เรียนคัมภีร์มูล คัมภีร์มูล ไม่ใช่เรียนพระศาสนา เป็นคัมภีร์ทางศาสนา แต่ไม่ใช่พระศาสนา เพราะไม่ได้พูดถึงคำสอน เป็นการเรียนหลักภาษา

บางท่านคงเคยได้ยินคำว่า ส.อ.ส. (สำนักอบรมครูวัดสามพระยา) มาบ้าง ที่ผมตั้ง ส.อ.ส. ขึ้นมานั้น

- **เพื่อจะมุ่งเน้นในการสร้างเสริมความรู้ในการพระศาสนา**
- **เพื่อจะมุ่งเน้นในการสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์ (รวมหมายถึงการบริหารวัดวาอาราม)**

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะตั้งวัตถุประสงค์อย่างไร จึงจะให้ความประสงค์ของเรานี้สำเร็จ ความประสงค์จะสำเร็จได้เราต้องดำเนินการทุกอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ผมก็ตั้งวัตถุประสงค์ของ ส.อ.ส. ไว้ อย่างที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ กล่าวเมื่อวานนี้ เพื่อจะสร้างเสริมสิ่ง ๔ ประการ หลักนี้ใช้ได้ทั้งในทางธรรม และในทางโลก เพราะสามารถนำไปใช้อบรมพวกข้าราชการก็ได้

๑. **ความรู้ เราจะต้องสร้างเสริมความรู้ให้ได้**
๒. **ความฉลาด เราจะต้องเสริมสร้างความฉลาดให้ได้**
๓. **ความสามารถ เราจะต้องเสริมสร้างความสมารถให้ได้**
๔. **สุปฏิบัติ ที่ผมใช้คำว่า สุปฏิบัติ แทน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ก็เพราะพระเรานี้หากทำงานดี เฉลียวฉลาดสามารถ แต่การปฏิบัติเสียก็จะใช้ไม่ได้ ส่วนข้าราชการนั้นไม่เป็นไร ข้าราชการบางคนที่เฉลียวฉลาด บางทีกินเหล้าหัวราน้ำ แต่ความสามารถเก่งมาก**

หลัก ๔ ประการนี้ ผมถือว่าเป็นหลักที่ยั่งยืน เราจะทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับพุทธจักร ของเรานี้ เราจะต้องตั้งวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสร้างเสริมสิ่ง ๔ ประการนี้ เท่าที่สามารถจะสร้างเสริมได้ ถ้าเราสร้างเสริมสิ่ง ๔ ประการนี้แล้ว พุทธจักรของเราจะวัฒนาสถาพร จะต้องมีความเจริญรุ่งเรือง จะต้องมีความมั่นคงแน่นอน ถ้าไม่มีการสร้างเสริมสิ่ง ๔ ประการนี้ จะเท่ากับเผาตัวเอง จะเป็นการเผาพุทธจักรให้เป็นผุยผงไปโดยพวกของเราเอง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นพวกคนอื่น เพราะฉะนั้นพวกภายในคือพวกเราต้องถือเป็นเรื่องสำคัญมาก

เมื่อได้ตั้งวัตถุประสงค์อย่างนี้และเราก็ได้ดำเนินการมา การบริหารคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ถ้าท่านคิดให้ดีจะเห็นได้ว่า เราดำเนินการทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับท่านพระสังฆาธิการที่นั่งอยู่ในที่นี้ ระดับวัดและระดับตำบล แม้ระดับเจ้าคณะจะไม่เกี่ยวข้อง ก็ต้องเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ เจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับวัดและระดับตำบลทุกท่าน จะเห็นได้ว่าเราทำเพื่อสร้างเสริมความรู้ คำว่า

สร้างเสริม ผมพูดไว้แล้วเมื่อวันเปิดว่า สร้างไม่ใช่เสริม และเสริมไม่ใช่สร้าง แต่ทั้งสร้างทั้งเสริมนั้นเป็นพี่น้องอยู่ใกล้กัน

สร้าง - ทำให้เกิดให้มีขึ้น "สิ่งที่ยังไม่เกิด ไม่มี ทำให้เกิดให้มีขึ้น" แต่ในทางของเรานี้มุ่งเน้นในสิ่งที่เป็นกุศล (สร้างบาปสร้างกรรมและสร้างบุญสร้างกุศล เป็นการสร้างเหมือนกัน แต่ว่ามันคนละสาย คนละแคว)

เสริม - ทำจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว บางครั้งเราไม่ได้สร้างเพราะสิ่งนั้นมีอยู่แล้ว เราเพียงแต่ไปเสริม เสริมมี ๒ ลักษณะ

๑. เสริมล่าง = ทำให้กว้าง **๒. เสริมบน = ทำให้สูง**

ผมต้องขอชี้แจงสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งคือ ความฉลาด ความฉลาด มีทั้งมาจากสายความรู้ทั้งไม่มาจากสายความรู้ ด้วยเหตุที่เพื่อนหรือผู้รู้มักจะคลางแคลงหรือหาว่าผมตั้งวัตถุประสงค์เกินความจริง

คำว่า **ฉลาด** คำนี้ ท่านผู้รู้ว่าจะอยู่ในความรู้ (มาจากสายความรู้) ผมจึงอธิบายต่อไปว่าคนบางคนมีความรู้น้อยแต่มีความฉลาดมาก ก็แปลว่า ความฉลาดไม่ได้มาจากฐานของความรู้ เพราะฉะนั้น คนมีความรู้มากก็มีความฉลาดมาก ส่วนคนมีความรู้น้อยแต่มีความฉลาดมากก็มี เด็กบางคนมีโอกาสเหมือนเด็กทั่วไป แต่มีแววฉลาดแสดงปรากฏออกมา ประการนี้มุ่งเน้นความฉลาดไม่ได้มาจากสายของความรู้

ส่วนความฉลาดที่มาจากสายของความรู้นั้น ความจริงแล้ว ไม่ใช่ตัวความรู้หรือไม่ใช่อย่างเดียวกับความรู้ แต่ความฉลาดก็มีโอกาสมาจากสายของความรู้ก็มี มาจากสายความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มี ท่านลองสังเกตดูถึงคำว่า (ความรู้-ความสามารถ) ทั้งภาษาที่พูดทั้งภาษาที่เขียน ทั้งในทางโลก ทั้งในทางธรรม แต่ก็มีบางท่านที่เพิ่ม **ความฉลาด** เข้ามาเป็น (**ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ**) คำว่า **ความฉลาด** ที่ท่านเพิ่มเข้ามานี้จะเป็นเพราะปากกาพาไป หรือท่านตั้งใจเขียนนั้นผมไม่ทราบแน่ ผมยังคงถือว่าความรู้กับความฉลาดไม่ใช่อันเดียวกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าอยู่คนละฝั่งกัน อาจจะอยู่ใกล้ชิดติดต่อกัน เพราะฉะนั้น ตลอดเวลา ๑๒ ปี ที่ผมตั้ง ส.อ.ส. ขึ้นให้การอบรมแก่คณะครู เจ้าอาวาส เจ้าคณะ เกือบหมื่นรูป ก็มีวัตถุประสงค์ทั้ง ๔ ประการนี้ เราจะใช้หลักนี้เป็นเครื่องมือสร้างเสริมลูกศิษย์หรือประชาชนทั่วไปได้

เท่าที่ผมกล่าวมานี้ก็เพื่อจะให้ท่านทั้งหลายได้ทราบว่า สิ่งที่ผมจะพูดต่อไปในวันอื่นนั้นผมจะพูดวัตถุประสงค์ ๔ ประการ เพราะการทำงานของคณะสงฆ์ก็เพื่อจะเสริมสร้างคุณสมบัติทั้ง ๔ ประการ ให้เกิดมีขึ้นแก่คณะสงฆ์ของเรา (ส่วนผลออกมาจะได้เท่าไรนั้น ผมไม่เคยหมายว่าจะได้ถึง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ เพราะรู้แท้แน่แก่ใจว่ามันทำไม่ได้ถึง ๑๐๐ เปอร์เซนต์) โดยผมจะพูดสิ่งทั้ง ๔ ประการนี้ เข้าใจว่าจะพูดวันละข้อ เพื่อจะได้เป็นเครื่องประดับสติปัญญาหรือเป็นอาภรณ์

เครื่องประดับของท่านที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายในกาลต่อไป เพราะฉะนั้น เมื่อเราจะทำอะไรนั้น เราต้องมีหลักและต้องเป็นหลักที่ถูกต้องด้วย ทั้ง ๔ ประการนี้ แท้จริงแล้ว แต่ละข้อนั้นต้องพูดเป็นชั่วโมง พูดแบบละเอียด เช่นหัวข้อ ความรู้ มันจะแตกออกเป็นกิ่งใหญ่ และแยกเป็นกิ่งเล็ก แล้วแยกเป็นกิ่งน้อย แล้วแยกเป็นกิ่งนิด แล้วพรุ่งนี้ค่อยพูดต่อ.

หัวข้อสรุป

- แหล่งข้อมูลที่จะมาเป็นทุนรอนในเชิงวิชาการแต่สมัยโบราณ
- วัตถุประสงค์เพื่อการสร้างเสริม ๔ ประการ
- หนทางซึ่งก่อให้เกิดความฉลาด

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๔ ปี ๒๕๓๒

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

วันนี้ก็จะได้พูดสืบต่อจากเมื่อวานนี้ และพูดในลักษณะอธิบายขยายความของหัวข้อที่ได้ให้ไว้เมื่อวานนี้ เรากระทำการประชุมอบรมหลักการสั่งสอนทำการเล่าเรียนศึกษา วัตถุประสงค์ก็เพื่อที่จะให้ภิกษุสามเณรของเรานี้เจริญด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ สุปฏิบัติ ขอให้ทุกท่านถือเป็นหลักในการที่จะปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการอบรมสั่งสอน และก็จะได้รู้วัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายเอาไว้ หลักอันนี้ไม่ว่าเราทำการอบรมหรือฝึกซ้อมอะไรต่าง ๆ ก็เพื่อให้ได้คุณสมบัติ ให้เกิดคุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้ แต่ถ้าจะให้ครบทั้ง ๔ ประการนั้น คงทำได้ยาก

ถ้าว่ากันตามปรกติในกายของมนุษย์เราทุกคนนี้ ก็จะต้องมีตัวรู้ประจำตัวทุกคน (เว้นแต่ผู้ที่เกิดโรคบางชนิดผิดปรกติ เช่น เป็นบ้าเป็นใบ้หรือในบัดนี้เรียก ปัญญาอ่อน) ความรู้ประจำตัวชนิดนี้ท่านเรียกว่า ความรู้ที่ติดมาพร้อมกับเราเกิด **สชาติปัญญา** แปลว่า ความรู้ที่มาพร้อมกับเกิดทุกคนที่เกิดมาเพียงมีปัญญาติดตัวมาแต่เกิดเท่านี้ไม่พอกินไม่พอใช้ เพราะสชาติปัญญาเป็นเพียงตัวตั้งถ้าจะเปรียบเทียบกับเมล็ดพืชก็เพิ่งเริ่มงอก บ่งบอกถึงว่าจะอยู่รอด ต่อไปได้ แต่ถ้าเมล็ดพืชนี้ไม่งอกบ่งบอกถึงว่าไม่เป็น ก็เปรียบกลับไปเหมือนคนปัญญาอ่อน ดังนั้นสชาติปัญญาเป็นตัวต้น

สชาติปัญญา เมื่อเรารู้ว่าไม่พอกินไม่พอใช้ ต้องมาส่งเสริมหรือเพิ่มพูน โดยจะต้องรู้ลักษณะหรือทราบลักษณะของตัวรู้ (ความจริงสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ลี้ลับ แต่เราไม่ได้สังเกต ไม่ได้กำหนด ไม่ได้พินิจพิจารณาต่างหาก) เพราะว่าความรู้ที่ค่อย ๆ เพิ่มพูนขึ้นโดยที่เราไม่รู้ตัว การเพิ่มพูนของความรู้ประการแรก มันจะเพิ่มพูนขึ้นด้วยการจำ เรียกว่า **รู้จำ**

รู้จำ

รู้จำ ความรู้ซึ่งเกิดจากการจำ (ท่านลองสังเกตเด็กเล็ก ๆ ความรู้ของเด็กเล็ก เด็กอ่อนแล้วค่อยโตขึ้น ๆ พวกเด็กนี้เพิ่มพูนความรู้ของตัวเองด้วยการจำทั้งนั้น) เกิดหลักว่า ความรู้ประเภทเด็กนั้นเกิดจากการจำเราจึงเรียกบัญญัติชื่อว่า รู้จำ ภาษาบาลีท่านเรียก สญฺชานน

รู้แจ้ง

รู้แจ้ง - เมื่อตอนเล็ก ๆ มีพอแต่พอโตขึ้น - มีไม่พอ เมื่อเด็กที่เจริญวัยขึ้นเด็กเหล่านี้จะเพิ่มความรู้ขึ้นอีก สายหนึ่งหรืออีกขั้นหนึ่ง เราเรียกว่า รู้แจ้ง คำบาลีท่านว่า วิชานน

รู้แทงตลอด

ทั้ง ๒ รู้นี้ กระบวนการมีมาก ในทางโลกถือว่าเป็นวิชาสำคัญที่สุด แต่ความรู้ในทางธรรมของเรานี้เราศึกษาไปนั้น ที่สุดก็เพื่อจะให้พ้นทุกข์เมื่อก่อนนี้เพียง ๒ ขั้นก็พอกินพอใช้ แต่มีหลักของเดิมท่าน มีความรู้อีกขั้นหนึ่ง รู้แทงตลอด คำบาลีท่านว่า ปฏิเวธ เป็นความรู้ตลอดปลอดโปร่งเป็นความรู้ถึงที่สุดของความรู้

- **ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อปฏิบัติบรรลุพระอรหันต์ก็จบสิ้นเพราะถึงที่สุดแล้ว**
- **ในทางโลก มิใช่อยู่เพียงรู้แจ้ง เขารู้ถึงขั้นปฏิเวธเหมือนกัน ความรู้ในโลกก็วิเศษอยู่แล้ว เขาก็พยายามที่จะรู้นอกโลกว่าอะไรเป็นอะไร**

ในนาถกรณสูตรท่านใช้คำว่า สุปฏิวิทธา - แทงตลอดด้วยดี ด้วยความเห็น แต่ความจริงสุปฏิวิทธา กับปฏิเวธ เป็นพวกเดียวกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน ถ้าเรียกเป็นไทย ๆ ว่ารู้แทงตลอด คำว่าปฏิเวธ คำนี้ยังมีกล่าวถึงในที่อื่นอีก เมื่อเราได้หลักแล้ว การเพิ่มพูนความรู้ ต้องอาศัยหลักจำ คือรู้จำสูงขึ้นไปคือ รู้แจ้ง สูงขึ้นไปคือ รู้แทงตลอด การที่เข้าถึงหรือการศึกษา เพื่อให้ได้ความรู้จำ ความรู้แจ้งความรู้แทงตลอด ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นต้องมีกระบวนการ

การรู้จำ เกิดจากการถ่ายเทความรู้ ได้ทั้งทางกาย - รูป ทางวาจา - เสียง ทางกลิ่นทางรส และทางสัมผัส เราเข้าใจว่าเมื่อพระสอนด้วยวาจาให้เราได้เข้าใจ แต่ตามหลักวิชานั้นไม่ว่าในทางโลกหรือทางธรรม ไม่ได้หมายถึงการถ่ายเทด้วยวาจาอย่างเดียว การถ่ายเทในทางกายเรียกรูปธรรมในทางเสียง กลิ่น รส สัมผัส ก็ถือเป็นการถ่ายเท

ตามคัมภีร์ทางพระศาสนานั้น การถ่ายเททางรูป มีส่วนที่จะให้ผู้รับถ่ายเทนั้น ปฏิบัติตามได้ ดังที่ท่านเล่าไว้ในมังลัตถทีปนีว่า เอาคนขากระจอกไปเลี้ยงม้า (คนเลี้ยงม้าเดิน กะเผลก) ส่วนตัวม้าเองก็นึกว่าคนเลี้ยงต้องการสอนให้เดินกะเผลก (ธรรมชาติของม้า ไม่ได้เดินกะเผลก ม้าก็เดินอย่างม้า) ปรากฏว่าม้าตัวนี้เดินกะเผลก ลักษณะนี้เป็นการถ่ายเททางกาย แต่ในบัดนี้ถ่ายเทจะหายไปมีคำว่าถ่ายทอด (แต่ตามหลักวิชาครูเดิมเขาใช้คำว่า ถ่ายเท) การถ่ายเท ความรู้

ในทางกายก็ได้ การถ่ายเทความรู้ในทางจิตใจก็ได้

การรู้จำ เกิดจากการปลูกฝังความรู้ การให้ความรู้ในทางวาจา ที่เราเรียกว่า การสั่งสอน ผู้รับการสั่งสอนเรียกว่า เล่าเรียน การปลูกฝัง คือการกระทำซ้ำ ภาษาของท่านใช้คำว่า พหุลีกรณ เป็นการถ่ายเทชนิดหนึ่งปัจจุบันนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญ ทุกท่านคงเคยได้ยินคำว่า ล้างสมอง จะล้างเพื่อดี - ก็ได้ จะล้างเพื่อให้ดี - ก็ได้ จะล้างเพื่อให้เสีย - ก็ได้ การล้างสมอง - การกระทำซ้ำ ตรงกับพหุลีกรณ พวกคอมมิวนิสต์นำวิธีการนี้ไปใช้

การกระทำซ้ำก็เป็นการให้ความรู้ที่เราเรียกว่า ปลูกฝัง การให้ความรู้นั้น บางทีไม่ใช่ปลูกฝังเสมอไปคือให้แล้วผ่านเลย จะจำได้หรือจำไม่ได้ - ไม่คำนึงถึง ในหลักของการสอน จึงถือเป็นหลักว่า ถ้าเราจะแก้ไข คนจากชั่วมาเป็นดี สอนครั้งเดียวไม่สำเร็จ (เว้นแต่ผู้นั้นมีบารมีซ่อนอยู่อย่างสูง) ต้องแก้ด้วยวิธีพหุลีกรณะคือการกระทำซ้ำที่เราเรียกว่า ต้องจ้ำจี้จ้ำไชบ่นว่า ตักเตือนทั้งเช้ากลางวันเย็นทุกวัน นาน ๆ เข้าคนรับคำสอนอันนี้เกิดความเชื่อ พระแต่ก่อนนั้น ลางทีท่านใช้หลักการกระทำซ้ำนี้มากก็ได้

การถ่ายเทความรู้นั้นถ่ายด้วยวาจาผ่านกัน ส่วนความรู้ที่แยกแขนงออกไป เราต้องกำหนดว่า รู้จำ รู้แจ้ง รู้แทงตลอด ที่นี้ถ้ารักจะรู้ ทั้งรู้จำ รู้แจ้ง รู้แทงตลอด เราจะต้องมีแนวทางปฏิบัติ คือ รับรู้ เรียนรู้ รู้ตัวเดียวนี้ เอาเรื่อง กระบวนการมันมาก วันนี้เอาไว้แค่นี้ พรุ่งนี้ ต่อกันใหม่

หัวข้อสรุป

- ความรู้ที่มาพร้อมกับเกิด
- การรู้จำเกิดจากการถ่ายเทและการปลูกฝัง
- รู้จำ รู้แจ้ง รู้แทงตลอด
- แนวทางปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๔ ปี ๒๕๓๒

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

✻✻✻

ในภาคเช้าเวลานอกจากตารางการอบรมวันนี้ ผมจะได้ถวายความรู้ต่อจากเมื่อวานนี้ในหัวข้อเดียวกัน เพราะเรื่องความรู้นั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อย่างที่ผมได้พูดนำไว้เมื่อวานนี้ และในคุณสมบัติ ๔ ประการนั้น ความรู้เป็นอันดับหนึ่ง **"ผู้ที่ไม่มีความรู้"** ในคัมภีร์ชาดกแห่งหนึ่งท่านกล่าวไว้ว่า

โน เจ อสฺส สกา พุทฺธิ วินโย วา สุสิกฺขิโต
วเน อนฺธมหีโสว จเรยฺย พหุโก ชโน

ถ้าไม่พึงมีความรู้ประจำตัว (เป็นของตัว) ก็ดี ไม่ได้ศึกษาวินัย (ระเบียบแบบแผน) ก็ดี
ชนเป็นอันมากก็จะพึงเที่ยวไป เหมือนกระบือบอดที่เที่ยวไปในป่า ฉะนั้น

จากคาถาที่เป็นคำสอนอันนี้ท่านยกความรู้ไว้สูงมาก ถือว่าใครไม่มีความรู้ คนนั้นเป็นคนบอด (เหมือนตาบอด) เปรียบเทียบไว้เหมือนกระบือบอดที่เที่ยวไปในป่า จึงถือว่าความรู้เป็นคุณสมบัติอันหนึ่งในคุณสมบัติ ๔ ประการ ดังที่ได้กำหนดไว้ให้รู้ เมื่อวันก่อนได้พูดถึงความรู้ ที่ท่านได้กล่าวไว้ในคัมภีร์ว่า **รู้จำ รู้แจ้ง รู้แทงตลอด** (เป็นลักษณะการรู้ในชุดที่ ๑) แต่ละตัวนี้มีความสำคัญแต่ละอย่างทั้งนั้น วันนี้ก็จะพูดต่อไปอีกว่า **ความรู้** ถ้าพูดกันในทางโลกปนทางธรรมนอกจากสชาติปัญญา (ปัญญาที่มาพร้อมกับเกิด) แล้ว ปัญญานอกนั้นต้องสร้างเสริมขึ้นทั้งนั้น

การสร้างเสริมให้ได้ปัญญา (ต่อจากสชาติปัญญา) มานั้น มี ๓ ประการ

๑. การรับรู้ ๒. การเรียนรู้ ๓. การรอบรู้ (เป็นลักษณะการรู้ในชุดที่ ๒)

รับรู้

ความรู้เกิดจากการรับเอามา เป็นความรู้ที่เรารับเอามา รับมาจากผู้ที่ถ่ายเทความรู้ให้มีทั้งตัวบุคคลหรือจากสิ่งที่ไม่มีชีวิต และสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ฟ้าแลบ-คนเห็นฟ้าแลบ ต่อมามีคนนำมาทำเป็นไฟฟ้าใช้กัน การเห็นฟ้าแลบนั้น-เป็นการรับรู้ เป็นความรู้เพียงการรับเอามา

เรียนรู้

ความรู้เกิดจากการเรียนรู้มาจากการเรียน (คือตั้งหน้าตั้งตาสอนกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องเข้าโรงเรียนสอนกันเฉพาะตัว ที่เรียกว่าเป็นเรื่องของการบุคคล ก็ถือเป็นการเรียน) ในการเรียนเราแยกผู้รับเรียนออกเป็น ๓ ประเภท ๑. เอกชน ๒. คณะชน ๓. มหาชน

ลักษณะของผู้รับเรียนในรูปของ

๑. **เอกชน - การเรียนกันจากบุคคล (ตัวต่อตัว) เช่น หลวงตาสอนลูกศิษย์ตัวต่อตัวหน้ากุฏิ**

๒. **คณะชน - การเรียนกันเฉพาะกลุ่มเฉพาะหมู่ เช่น หลวงตาสอนพ่อ-แม่-ลูก**

๓. **มหาชน - การเรียนกันเป็นจำนวนมาก ๆ คน เช่น พระเทศน์งานต่าง ๆ ต่อหน้าร้อยคน**

รอบรู้

(ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยรวมรู้ของทั้ง ๒ ตัวต้นไว้ด้วยคือ รับรู้ เรียนรู้) รอบรู้ คือความรู้ที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาในลักษณะต่าง ๆ การแสวงหาความรู้จากหลาย ๆ ด้าน เช่น ความรู้รอบตัวเราในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ที่สุดพวกคามวาสี พวกอยู่ในแดนบ้าน เมื่ออยู่ในแดนบ้านก็ต้องเกี่ยวข้องกับบ้านเกี่ยวข้องกับประชาชน วัดอาศัยบ้าน บ้านอาศัยวัด จึงต้องเกี่ยวข้องกันบ้าง เพราะฉะนั้นความรู้รอบรู้ ในสิ่งโน้นบ้างในสิ่งนี้บ้าง ก็ควรจะต้องรู้ไว้อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระเรียน **ปักขคณนา** - ข้างขึ้นข้างแรม เพราะวัดอยู่ในแดนบ้าน ถ้ามีโยมมาถามว่า วันนี้ขึ้นแรมกี่ค่ำ เราก็ควรที่จะต้องบอกแก่เขาได้ เมื่อความรู้รอบตัวเป็นเรื่องจำเป็น แล้วลองประเมินดูว่า ในตัวของเรานี้มีความรู้แค่ไหน รับรู้ เรียนรู้ รอบรู้ แต่ละหัวข้อนี้ในตัวของเรามีพอไหม เจ้าอาวาสเดี๋ยวนี้มีความรอบรู้น้อยกว่าเจ้าอาวาสสมัยครั้งเมื่อผมยังเป็นเด็ก จริงอยู่เจ้าอาวาสสมัยก่อน ไม่ค่อยได้เรียนรู้และรับรู้อะไรมากนัก แต่ท่านสนใจในเรื่องรอบรู้ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย ท่านชี้แจงได้ แนะนำได้ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะวัดเมื่อก่อนนี้ต้องมีหมอโบราณประจำวัด

ลักษณะการรู้ของทั้ง ๒ ลักษณะมี

ชุดที่ ๑ รู้จำ รู้แจ้ง รู้แทงตลอด ในลักษณะนี้จะให้พระมีครบทั้ง ๓ คงลำบากมาก ได้เพียงรู้จำและรู้แจ้งก็พอ เพราะในหลักปัญญาทั่วไปถือเอาเพียงรู้จำ

กับรู้แจ้งเท่านั้น แต่ผมได้นำเพิ่มเข้ามาอีกคือ รู้แทงตลอด นำมารวมเพื่อให้เป็นปัญญาชั้นสูง พระเราต้องศึกษาถึงขั้นสูงสุด ที่ท่านเรียกในที่อื่นว่า วิปัสสนาปัญญาก็มี หรือเรียกว่า ปฏิเวธ

ชุดที่ ๒ รับรู้ เรียนรู้ รอบรู้ พวกเราก็ต้องมีลักษณะรู้ในชุดนี้ไว้ด้วย ต้องไม่ถือเป็นการยากลำบาก เพราะเราเรียนกันเรื่อย ๆ จะเรียกว่า เรียนตามสบายก็ได้ แต่ขอให้เรียนเท่านั้น อย่าทิ้งขว้างต่อการเรียน

ลักษณะรู้ทั้ง ๒ ชุดนี้ เราเพิ่มพูนให้มากขึ้นได้ (รู้จำ รู้แจ้ง รับรู้ เรียนรู้ รอบรู้ ให้มากขึ้นได้) เราจะทำได้โดยอาศัยหลักบ่อเกิดของปัญญา (คือความรู้) ท่านกำหนดไว้เป็น ๓ หัวข้อ

๑. **สุตมยปัญญา ความรู้เกิดจากการฟังหรือการอ่าน**

๒. **จินตามยปัญญา ความรู้เกิดจากความคิดนึกตรึกตรอง**

๓. **ภาวนามยปัญญา ความรู้เกิดจากภาวนา**

ทั้ง ๓ นี้ เป็นพระพุทธวจนะกลุ่มที่ให้เกิดปัญญา แต่ยังมีอีก ๑ หัวข้อเป็นส่วนประกอบเอกเทศเพิ่มเข้ามา คือ

โยคา เว ชายเต ภูริ = ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ

สุตมยปัญญา

ในกาลก่อนท่านใช้ หู เห็นหลัก (ถ้าใช้ ตา เป็นหลักจะช้ากว่า) ปรกติโดยทั่วไป ตัวปัญญาคือความรู้นี้ส่วนใหญ่เกิดจากหู ในหลักวิชาครูนี้ส่วนใหญ่เกิดจากหู ในหลักวิชาครูทางโลกเขาถือประสาททั้ง ๕ เป็นบ่อเกิดของความรู้ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) เช่น เรารู้เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ได้โดยอาศัยลิ้น แต่ในทางธรรมมี ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ทางโลกมี ๕ เพราะฝรั่งไม่ได้เขียนไว้ ที่ไม่ได้เขียนไว้เพราะฝรั่งไม่เคยรู้ไม่เคยเรียน เพราะฉะนั้น เราจึงขยายสุตะเป็นการฟัง การอ่าน และการดู ในปัจจุบันนี้ต้องเปลี่ยนการอ่านเป็นการดู เพราะเขามีหนังวิชาการฉายให้ดู มีหนังสือให้ดู เช่นนี้ เป็นการอาศัยตา เราดูหนังวิชาการแล้วเกิดความรู้ เป็นการดูสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้อย่างอื่นนอกจากหนังสือ

จินตามยปัญญา

การคิด หาข้อมูลมาได้หลายกระแส กระแสที่ง่ายคือ สุตะ คือเอาสิ่งที่ตนได้ยินได้ฟังหรือได้เห็นนั้นมาคิดนึกตรึกตรอง เช่น เราเห็นฟ้าแลบ (สุตะ) แล้วต่อมาเรานำมาคิดนึกตรึกตรองทำเป็นไฟฟ้าเกิดขึ้น (จินตา) ความคิดนึกตรึกตรอง ก็ทำให้เกิดความรู้ได้ หรือจะพูดว่า ความคิดนึกตรึกตรองหาช่องทางเป็นเหตุให้เกิดความรู้ได้อย่างแท้จริงและถูกต้อง

ภาวนามยปัญญา

ทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา สามารถให้ปัญญาเกิดได้ เกิดได้อย่างไร ต่อในวันพรุ่งนี้ ยังมีอีก ๓ หัวข้อที่ยังไม่อธิบาย ถ้ามีโอกาส ผมอยากจะพูด "การสร้างประชาชนให้เป็นพลเมือง" อันนี้เป็นหน้าที่ของพระเราในทางสั่งสอน มีหัวข้อแล้วแต่ยังหาโอกาสไม่ได้...

****

หัวข้อสรุป

- การสร้างเสริมปัญญาให้รู้เพิ่ม ต่อจากรู้ของสชาติปัญญา
- ลักษณะของการรู้ทั้ง ๒ ชุด
- รูปแบบต่าง ๆ ของผู้รับเรียน
- บ่อเกิดของปัญญา

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๔ ปี ๒๕๓๒

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

วันนี้จะได้พูดสืบต่อจากที่พูดไว้เมื่อวานนี้และเป็นการขึ้นหัวข้อใหม่ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า คุณสมบัติของบุคคล (บุคคลในที่นี้กล่าวเฉพาะคณะสงฆ์หรือภิกษุสามเณร) ควรจะต้องมีคุณสมบัติ ๔ ประการ เพราะท่านพวกนี้โดยหน้าที่โดยตรงแล้วก็มีหน้าที่ที่จะศึกษาและสั่งสอน หัวข้อ ๔ ประการนั้น ก็ได้พูดไปในวันก่อน ๆ ไม่ว่า ความรู้ ประเภทของความรู้ ทางเกิดของความรู้ วันนั้นได้พูดไว้อย่างหนึ่ง (ซึ่งผมเองก็ยังไม่แน่ใจว่า) ที่เราเข้าใจกันว่าภาวนามยปัญญา-เหตุเกิดปัญญาอีกประการหนึ่งจากฟังนอกจากคิด ก็หมายถึง การฝึกฝนอบรม

โดยส่วนตัวของผม ผมยังไม่ศรัทธา ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เคยค้นว่า ท่านแก้ภาวนามยปัญญานี้ไว้อย่างไร ความเชื่อของผมในขณะนี้ก็ถือว่า ภาวนาคือภาวนา และภาวนานี้ก่อให้เกิดปัญญาคือความรู้ได้ พวกที่เคยฝึกหรือปฏิบัติสมาธิจะยืนยันได้ว่า สมาธินี้ก่อให้เกิดปัญญาหรือความรู้ได้ ผมศรัทธา ไปในทางนี้ เพราะการฝึกฝนอบรม นั้นอาจจะมาจากจินตามยปัญญาก็ได้หรือมิฉะนั้นก็ต้องไปหาพระพุทธภาษิตที่กล่าวให้ฟังว่า **โยคา เว ชายเต ภูริ** แปลว่า ปัญญาย่อมเกิดเพราะการประกอบ แต่ว่าเราแปลโยคะ ว่าการประกอบ เป็นการแปลแบบของเรา ถ้าแปลแบบทางพราหมณ์ก็ถือว่า โยคะ นี้ก็ทำให้เกิดปัญญาได้ แต่เขาไม่ได้หมายถึงการประกอบอย่างที่เราเข้าใจกัน เขาหมายถึง **การบำเพ็ญเพียรในทางจิตชนิดหนึ่ง**

ความฉลาด

ความฉลาดนั้น **ไม่ใช่ตัวปัญญา** แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า **ความฉลาดไม่ได้เกิดจากปัญญา** ที่สืบสายมาจากปัญญาก็มี ที่ไม่มีสืบสายมาจากปัญญาก็มี แต่มันก็อยู่ใกล้ ๆ ปัญญา

เหมือนกัน บางอย่างความฉลาดสืบสายมาจากปฏิภาณ แต่ไม่ได้เรียกว่า ปฏิภาณ ถ้าตัวสืบสายมาจากจิต เราเรียกว่า ปฏิภาณ ปฏิภาณนั้น หมายถึง ไหวพริบ ทันท่วงทีและได้ผลหรือเป็นต่อในเรื่องปฏิภาณของคน ไม่ว่าจะเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตหรือไม่ใช่ ก็มีปฏิภาณได้

ผมขอย่อเรื่องในอรรถกถาธรรมบทว่า มีหม้อลอยมาในแม่น้ำ ทาสี ๒ คนอยู่ที่ท่าน้ำเห็นหม้อลอยมา (เข้าใจว่าเป็นทาสีที่ตักน้ำ) ทาสีคนหนึ่งบอกว่าหม้อเป็นของฉัน (ทาสีคนนี้แสดงถึงความฉลาด เพราะถือเอาหม้อเป็นของของตัวเองก่อน แต่นี้ไม่ใช่ปฏิภาณ) ทาสีอีกคนหนึ่งบอกของในหม้อเป็นของฉัน (ทาสีคนที่สองแสดงออกซึ่งปฏิภาณ เพราะความเหนือกว่าในเชิงไหวพริบ) ของในหม้อนั้นปรากฏว่าเป็นเด็ก ทาสีทั้ง ๒ ต่างทะเลาะกันในเรื่องแย่งหม้อและเด็ก จึงเกิดเป็น คดีขึ้น ผู้พิพากษาตัดสินให้ หม้อเป็นของทาสีคนแรก เด็กในหม้อเป็นของทาสีคนที่สอง ปฏิภาณของทาสีคนที่สองนี้ เกิดทันท่วงที ณ ขณะเห็นหม้อลอยมา ตัวปฏิภาณนี้ปลูกฝังได้ยาก อบรมก็ยาก

เพราะฉะนั้น ความฉลาดที่กล่าวถึงในที่นี้ไม่ใช่ตัวปัญญา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่ได้สืบสายมาจากปัญญา เพราะบางอย่างก็สืบสายมาจากปัญญา และบางอย่างมันสืบสายมาจากปฏิภาณ ที่เรียกว่า **ปฏิภาณ** คือไหวพริบ ความฉลาดทั่วไปผมจะไม่พูดถึง เพราะถ้าพูดถึงก็จะพูดได้ไม่จบ ความฉลาดของคนเรานี้ มันสามารถมีกันได้ทุกกรณี

ความฉลาดที่จะกล่าวนี้ จะกล่าวตามหลักในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นหลักในการทำหน้าที่ในการบริหารกิจการ ความฉลาดภาษาบาลีท่านว่า โกสล

- **โกสล - กล่าวเป็นหลักภาวนาหรือธรรมาธิษฐานแปลว่า ความเป็นผู้ฉลาด ใช้เป็นชื่อของบุคคล เป็นบุคลาธิษฐาน**
- **กุสโล - ผู้ฉลาด**

คำว่า กุศล นักปราชญ์หรือนักเทศน์บางท่าน ท่านจะใช้ว่าเป็นการกระทำด้วยความฉลาดหรือ เป็นการกระทำของบุคคลผู้ฉลาด ส่วนคำว่า โกสล - ความเป็นผู้ฉลาด สามารถนำไปใช้ได้ทั่วไปแก่บุคคลทุกหมู่เหล่า (ไม่ใช่เฉพาะภิกษุสามเณร หรือ เฉพาะข้าราชการใช้ได้ทั้ง ๓ กลุ่ม)

ผมได้จัดแบ่งประชาชนในประเทศไทย ออกเป็น ๓ กลุ่ม

- **กลุ่มบ้าน หมายถึง ประชาชนทั่วไป**
- **กลุ่มเมือง หมายถึง ข้าราชการทุกเหล่า (ทหาร ตำรวจ พลเรือน ข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง)**
- **กลุ่มวัด หมายถึง ภิกษุสงฆ์และสามเณร**

ความฉลาดนำมาใช้ได้ในทุกกลุ่ม หรือในตัวบุคคลทุกกลุ่มนี้ก็ต้องมีความฉลาด ถ้าใครโง่ก็เสียเปรียบแม้ในกลุ่มเดียวกัน ผู้ฉลาดย่อมเหนือกว่าผู้ไม่ฉลาด ในหลักของท่าน ท่านจัดโกศลไว้เป็น ๓ ประเภท

๑. **อายโกศล - ฉลาดในทางเจริญ**

๒. **อปายโกศล - ฉลาดในทางเสื่อม**

๓. **อุปายโกศล - ฉลาดทั้งในทางเจริญ ทั้งในทางเสื่อม**

ใน **อายโกศล** และ **อปายโกศล** ไม่ค่อยยุ่งยาก มันยากแต่ไม่ค่อยยุ่ง ส่วน**อุปายโกศล**นี้ยุ่งยาก ทำไมท่านถึงสอนให้รู้ถึงความฉลาดทั้ง ๓ ทาง ก็เพราะว่า ความเจริญเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา การที่ท่านสอนให้มีความฉลาดในทางนี้ก็เพื่อที่จะสร้างเสริมตน ให้อยู่ ให้เกิดให้มีความเจริญ ถ้าเรียกตามภาษาของท่านว่า **อายโกศล** เป็น **ภาเวตัพพธรรม** (เป็นธรรมที่ควรบำเพ็ญควรทำให้เกิดมี)

อปายโกศล - ฉลาดในทางเสื่อม ใครฉลาดในทางนี้ ความมุ่งหมายของท่าน เพื่อต้องการที่จะให้ละทางเสื่อมหรือความเสื่อม ที่ท่านเรียกว่าเป็น **ปหาตัพพธรรม** (เป็นธรรมที่ควรละ) เรื่องเจริญหรือเรื่องละทั้ง ๒ นี้ (ภาเวตัพพธรรม ปหาตัพพธรรม) นี้ ผู้สอนต้องถือเป็นหลักในการสอนว่า จะสอนอะไร เรื่องอะไรนั้น จะต้องตั้งหลักในการสอนว่า การสอนในครั้งนี้จะใช้หลัก **ภาเวตัพพธรรม** (คือสอนให้มีความขะมักเขม้นเกิดความรักความพอใจเกิดความอาจหาญให้เล็งเห็นประโยชน์จริง ๆ สอนเพื่อให้เขาบำเพ็ญในทางเจริญขึ้น) ส่วนการสอนให้รู้จักความเสื่อม ก็เพื่อที่จะให้ละความสุข เพราะฉะนั้น ผู้สอนจะต้องมีอายโกศลและอปายโกศลไว้เพื่อใช้ในการสั่งสอน หากพูดถึงการกระทำ ผู้สอนก็ต้องรู้ในทางนี้ มิฉะนั้นก็อาจจะทำไปในทางที่เสื่อม การกระทำ คำนี้เป็นคำกลาง เพราะว่าสามารถใช้ได้ทั้ง ๓ ทาง คือ กาย วาจา ใจ (ไตรทวาร)

กระทำทางกาย	**เรียกว่า**	**กายกรรม**
กระทำทางวาจา	**เรียกว่า**	**วจีกรรม**
กระทำทางใจ	**เรียกว่า**	**มโนกรรม**

กลุ่มในทางเจริญ ตามหลักในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ท่านให้ไว้ ๓ บท

วุฑฒิ - ความเจริญ (สิ่งที่ยังไม่มี - ทำให้มีขึ้น, สิ่งที่ยังไม่เป็น - ทำให้เป็นขึ้น)

วิรุฬหิ - ความงอกงาม

เวปุลละ- ความไพบูลย์ (ความเต็มที่ของสิ่งนั้น ๆ)

บางครั้งสิ่งที่เกิดที่มีไม่ใช่วิรุฬหิ คืองอกงาม แต่มันงอกงัน เกิดแล้วก็อยู่แค่นั้น บางทีทำท่าจะตาย บางทีก็ตายไปเลย ในทางตรงกันข้ามกับความเจริญคือความเสื่อม ก็มีกลุ่มความเสื่อมด้วย ไม่เจริญ ไม่งอกงาม ไม่ไพบูลย์

ไม่ว่าทั้งด้านความเจริญ ทั้งด้านความเสื่อมนี้ไม่ยาก เพราะมันเป็นเรื่องเฉพาะอย่าง เจริญ-ก็เจริญ เสื่อม-ก็เสื่อม ข้อยากคือ **อุปายโกศล** ฉลาดทั้งในทางเจริญทั้งในทางเสื่อม เพราะบางสิ่งในโลกมีเจริญมีเสื่อมคู่กัน (มีได้-มีเสีย) เพราะฉะนั้น บุคคลจะต้องมีความฉลาดในทาง

อุปายโกศล จึงจะหลบทางเสื่อม จะหลีกทางเสื่อมหันเข้าหาความจริง

ตัวอย่าง เหมือนตัดถนนเข้าป่า เพื่อให้ชาวป่าจะได้ไปมาสะดวก ถ้าไม่ตัดถนนขโมยก็ไม่มี พอตัดถนนเข้าแล้วขโมยก็เกิดมีขึ้น ต้นไม้ก็ถูกตัดถูกโค่น ป่าก็หมดลง ความเจริญคือสะดวกต่อการขนสินค้า สะดวกในการไปมา ความเสียคือขโมยเกิดขึ้น ต้นไม้ถูกตัดถูกโค่น ป่าหมดลง เพราะฉะนั้นผู้สอนจำต้องรู้ทั้งสองอย่าง เพื่อเทียบได้เทียบเสีย บางครั้งเราเห็นได้ แต่ลืมนึกถึงเสีย และบางครั้งเราเห็นเสีย แต่ลืมนึกถึงได้ อุปายโกศลจะมาเป็นคู่ให้เราเห็น

เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งหลายเมื่อมันมีได้มีเสียคู่เข้ามา มีเสื่อมมีเจริญคู่เข้ามา มีถูกมีผิดคู่เข้ามา เราก็ต้องพิเคราะห์ จึงมีหลักเปรียบเทียบทางได้ทางเสีย **"ได้เพื่อเสีย หรือ เสียเพื่อได้"** หลักนี้นำเอาไปใช้ได้ในทุกกลุ่ม พรุ่งนี้จะแถมให้อีกนิด พอดีตีระฆังแล้ว

หัวข้อสรุป

- เหตุเกิดปัญญาโดย **ภาวนามยปัญญา**
- เหตุเกิดปัญญาโดย **การฝึกฝนอบรม**
- ความหมายของ **ปฏิภาณ**
- การจัดแบ่งประชาชนในประเทศไทย
- เพราะเหตุใดท่านจึงสอนให้รู้ถึงความฉลาดในทั้ง ๓ ทาง
- ไตรทวาร
- กลุ่มในทางเจริญ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๖ ปี ๒๕๓๔
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันอังคาร ที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔

เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๑๐ น.

***

ท่านพระเถรานุเถระ พระสังฆาธิการระดับภาค และท่านผู้ที่จะเข้าฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ทุกรูป วันนี้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า เป็นวันที่เปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระสังฆาธิการผู้ควรที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากการพิจารณารับรองของเจ้าคณะผู้บังคับบัญชามาตามลำดับแล้ว ความจริง การฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระสังฆาธิการในเขตแต่ละภาคนั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ที่จะต้องพิจารณาฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้เป็นการเฉพาะภาคก่อน ส่วนการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ ณ วัดสามพระยานี้ ถ้าจะพูดกันตามกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๗ แล้ว ก็เป็นการเพิ่มเติม ไม่ใช่เป็นการบัญญัติไว้ในกฎมหาเถรสมาคมฉบับดังกล่าวแล้ว การที่ต้องทำเช่นนี้ก็ขอบอกให้ทราบทั่วกันสำหรับพระสังฆาธิการผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมว่า เจตนานั้นเพื่อจะให้บรรดาพระสังฆาธิการ ฝ่ายมหานิกายนี้ทุกภาคทุกหน ได้รับข้อฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ผู้นั้น ในลักษณะให้ใกล้เคียงกันที่สุด ไม่ได้หมายความว่า เหมือนกัน เหมือนถ่ายแบบซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่ต้องการให้ใกล้เคียงกันที่สุด เพราะฉะนั้นมีวิธีเดียวที่จะแก้ปัญหานี้ก็คือ ก่อนที่จะรับตราตั้งนั้นควรจะได้รับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้อีกวาระหนึ่ง ดังที่ปรากฏอยู่ในบัดนี้ และก็จะได้เปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนกระทั่งครบ ๖ วัน ต่อจากนั้นก็จะได้รับตราตั้งพระอุปัชฌาย์สำหรับสามัญ ส่วนวิสามัญนั้น ก็ต้องรอไปอีกวาระหนึ่งซึ่งไม่ช้านัก

ท่านทั้งหลายผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ขอได้ทำความเข้าใจตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปว่า ตัวท่านแต่ละท่านนั้น ขณะนี้เข้ามาอยู่ใน **ดงวิชา** เพราะฉะนั้น หน้าที่ของผู้ที่เข้ามาอยู่ในดงวิชานั้นก็คือ **จะต้องพยายามเก็บเกี่ยวสิ่งที่จะเป็นผลประโยชน์หรือสิ่งที่**

จะเป็นคุณประโยชน์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เก็บเกี่ยวผลในทางภาคปฏิบัติการและภาควิชาการ ทุกท่านจะต้องทำความในใจอยู่เป็นนิตย์ว่า มนุษย์เรานี้ไม่ใช่เฉพาะในกลุ่มบรรพชิต แม้ในกลุ่มคฤหัสถ์ก็เช่นเดียวกัน สิ่งสำคัญของมนุษย์นั้น คือ **ตัวรู้** หรือ **ความรู้** หากผมจะพูดในส่วนคฤหัสถ์ก็จะยาวขอตัดจะพูดอยู่ในวงของบรรพชิต

ตัวรู้ เป็นเรื่องสำคัญ เพราะฉะนั้นในคำสอนในทางพระศาสนาหรือเกี่ยวข้องกับพระศาสนานั้น เรื่องความรู้นี้เป็นเรื่องสำคัญเหลือเกิน ทั้งที่เป็นพระพุทธวจนะ ทั้งที่เป็นคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย เช่น ในทางพระพุทธศาสนานั้น ก็สอนให้บรรดาบรรพชิตอื่นปลูกฝังความรู้ที่เรียกว่า **ปัญญา** เสาะหาความรู้อะไรอีกต่าง ๆ หากผมมีโอกาส ผมจะพูดให้ฟังในเรื่องนี้โดยเฉพาะสักครั้งหนึ่ง

วิชา คือ ความรู้

วิชามี ๒ อย่าง คือ

๑. **สิ่งที่เราจะ*ต้อง*รู้ คือ ความรู้ในสิ่งที่*ต้อง*รู้ คือ ความรู้ในหน้าที่**

๒. **ความรู้ในสิ่งที่*ควร*รู้ คือ ความรู้ประกอบ ไม่ใช่เป็นความรู้ในหน้าที่โดยตรง ประกอบในฐานะที่เราเกี่ยวข้องอยู่กับสังคม**

ทั้ง ๒ นี้เป็นหัวใจของวิชาหรือเป็นหลักของวิชา ที่ทุกท่านจะต้องจำไว้ใช้ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ใช่ว่าเฉพาะเมื่อเป็นหนุ่ม เมื่อแก่แล้วเลิก ไม่ใช่ ยิ่งแก่ก็ยิ่งต้องมีให้มาก เพราะจะได้เป็นหลักของคนหนุ่ม ทุกท่านเข้ามาสู่ดงวิชา เพราะฉะนั้นวิชาที่ทุกท่านจะต้องเก็บเกี่ยวนั้น คือ จะต้องรู้ในสิ่งที่ **ต้อง** รู้ จะต้องรู้ในสิ่งที่ **ควร** รู้ ท่านที่เข้ามารับการฝึกซ้อมอบรมคราวนี้ จะต้องรู้ในสิ่งทั้ง ๒ นี้ ทั้งความรู้ในหน้าที่ ทั้งความรู้ประกอบ เป็นสมบัติติดตัวกลับวัด และต้องนำไปใช้ต่อไป ที่ใครเคยใช้อยู่แล้วก็ขอให้ใช้ต่อไปและให้ใช้ยิ่งขึ้น ที่ใครไม่เคยมีวิชาอันนี้ ก็ต้องพยายามปลูกฝังให้มีขึ้นให้ได้

๑. ความรู้ในสิ่งที่ *ต้อง* รู้ คือ ความรู้ในหน้าที่

ดูตนเองว่ามีหน้าที่อะไร ก็ต้องมีความรู้ในหน้าที่นั้น รู้ไปเพื่อปฏิบัติให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ ไม่ใช่รู้ไปเพื่อทิ้ง ในฐานะเป็นมนุษย์ก็ต้องมีความรู้ในหน้าที่ ส่วนในฐานะเป็นบรรพชิตซึ่งแยกออกมา โดยเฉพาะความรู้ในหน้าที่ก็คือ ความรู้ในหน้าที่ของบรรพชิต หากพูดตามหลักของพระพุทธศาสนา จริง ๆ แล้ว ก็แยกไว้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. **ความรู้ในเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่า *ไตรสิกขา***

๒. **ความรู้ในพระสัทธรรม ๓ ประการ พระปริยัติธรรม พระปฏิบัติสัทธรรม และพระปฏิเวธสัทธรรม**

ทั้ง ๒ ประเภทนี้ เป็นความรู้ในหน้าที่ของบรรพชิต ปัจจุบันนี้ พระภิกษุสงฆ์ (หรือเรียกคำรวม ๆ ว่า บรรพชิต) เข้ามาอยู่ในแดนบ้าน และผูกพันอยู่กับกลุ่มบ้าน และเชื่อว่าแกะไม่ออก

ทุกท่านจะเห็นว่าภิกษุที่เป็นคามวาสีนั้นมีร้อยละ ๙๙ ต้องให้ประชาชนพึ่งได้บ้าง ในสิ่งที่พอจะพึ่งได้ ส่วนภิกษุที่เป็นอรัญวาสีแท้ ๆ ก็มีน้อย การที่พระอยู่เป็นหมวดหมู่จะต้อง มีการควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้มีระบบการปกครองเกิดขึ้น ระบบนี้มีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ในปัจจุบันนี้ระบบการปกครองนั้น นอกจากพระธรรมวินัยแล้ว เราอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบันที่เป็นหลักในการบริหารหรือในการปกครอง

หน้าที่ของบรรพชิตหรือพระภิกษุสงฆ์นั้น ในปัจจุบันนี้มีหน้าที่ในฐานะที่เป็น

๑. **พวก ไม่มีหน้าที่ในการปกครองเรียกว่า *พระภิกษุสงฆ์ธรรมดา***
๒. **พวก มีหน้าที่ในการปกครองวัด เรียกว่า *เจ้าอาวาส***
๓. **พวก มีหน้าที่ในการปกครองคณะ เรียกว่า *เจ้าคณะ***

ทั้ง ๓ พวกนี้เป็นสายภูมิภาค นอกจากสายภูมิภาคแล้ว ยังมีสายส่วนกลางอีก คือ มหาเถรสมาคม เป็นระบบการบริหารส่วนกลาง ทุกท่านจะเห็นว่า ในหน้าที่ปัจจุบันนี้ได้ขยายกว้าง สิ่งที่เราจะต้องรู้คือ

๑. **พระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักปกครองดั้งเดิม และเราจะต้องถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไปแต่บัดนี้จนกระทั่งถึงภายหน้า**
๒. **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น ก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ**

ทั้ง ๒ ข้อนี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับตัวเรา ก็ต้องถือเป็นหน้าที่ของเราซึ่งเรียกเป็นความรู้ในหน้าที่ ถ้าท่านเป็นเจ้าอาวาส ความรู้ในหน้าที่ของท่านทั้งหลายก็เฉพาะในเรื่องเจ้าอาวาส แต่เดี๋ยวนี้ทุกท่านที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมเพื่อเป็นพระอุปัชฌาย์ ก็จะต้องมีหน้าที่ในฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์เพิ่มขึ้น ถ้าเป็นเจ้าคณะสูงขึ้นไปก็จะต้องมีหน้าที่ในฐานะเป็นเจ้าคณะอีก เพราะฉะนั้นความเอาใจใส่ ความสนใจในความรู้อันเป็นหน้าที่นั้นจึงเป็นของจำเป็นมาก

แม้อยู่ในฐานะนักบวชหรือบรรพชิต ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการบริหาร ก็จะต้องมีความรู้ในหน้าที่ในทางไตรสิกขา ในทางพระสัทธรรม ๓ ประการดังที่กล่าวแล้ว และพวกที่เกี่ยวข้องกับการบริหารคือการวัดการคณะ ก็ต้องมีความรู้ในหน้าที่ ส่วนการอุปัชฌาย์นี้ก็เกี่ยวข้องกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งการวัด ทั้งการคณะ ก็ต้องมีความรู้ในหน้าที่ด้วยเช่นกัน ทั้ง ๓ พวกจะต้องมีความรู้ ในสิ่งที่**ต้อง**รู้ เป็นการถูกบังคับ ความรู้ที่อยู่ในเกณฑ์บังคับก็ดูเหมือนว่าเราออกจะปล่อย ๆ แล้วแต่อัธยาศัยของเจ้าตัวจะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ ซึ่งเป็นการไม่ถูกต้อง เฉพาะในการอุปัชฌาย์นี้ ความรู้ในหน้าที่โดยเฉพาะเป็นความรู้ในทางพระวินัยคือ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเรื่องที่เกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ ท่านทั้งหลายจะเห็นปรากฏชัดในวินัยมุขเล่ม ๓ ทางเจ้าคณะภาคจะมีแจก และขอให้ท่านอ่านเฉพาะเรื่องพระอุปัชฌาย์ จะได้เข้าใจในหน้าที่ของตัว เพราะว่าผมสลดใจเป็นนิตย์ เมื่อครั้งในอดีตหลายสิบปีแล้ว

ผมขอเล่าเกี่ยวกับความรู้สึกอันแท้จริงของผม เมื่อผมทำงานที่มณฑลพิษณุโลก

ก่อนเปลี่ยนแปลงบทพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ผมไปตรวจ (แต่ผมใช้คำว่า ไปเยี่ยม) ก็เกิดความรู้สึก ขอพูดตรง ๆ ว่า พระอุปัชฌาย์ในมณฑลพิษณุโลกครั้งนั้นมากรูปไม่รู้จักหนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ ผมก็เกิดความสงสัย บาลีก็อ่านไม่ออก จะรู้ได้อย่างไร แต่รู้ได้โดยวิธีจำกันมาก จำถูก-ก็ดี แต่ถ้าจำผิด-ก็ไม่ดี เพราะตัวแท้จริง-ไม่รู้ ความรู้สึกอันนี้ผมจึงตั้งปณิธานขึ้นมา จะต้องมีการอบรม ส.อ.ส. ขึ้น จะไปน้อยเนื้อต่ำใจหรือไปโกรธเคืองขุ่นแค้นแก่บรรดาท่านเจ้าอาวาส เจ้าคณะเห็นจะไม่ได้ เพราะท่านไม่ได้เคยศึกษาเล่าเรียนมา อีกทั้งการคบค้าสมาคมกับผู้เจริญกว่าก็น้อยมาก เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาที่จะถ่ายทอดให้เป็นความรู้ (ปัจจุบันเรียกวิชาการ) นี้ เห็นว่ามีเหมือนไม่มี เพราะต้องเห็นใจท่านเจ้าคณะมณฑล เวลาออกตรวจการณ์และจัดประชุม ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายในการออกตรวจการณ์ สมเด็จพระมหาสมณฯ ทรงฉลาดโดยประชุมเช้า-ฉันเพล-ประชุมบ่าย-ประชุมค่ำ-ประชุมกลางคืน บางประเภทมีแต่ประชุมบ่าย แต่กว่าจะเสร็จเกือบสองยาม ด้วยเหตุที่มีเวลาน้อย ผู้ให้จึงพยายามจะให้ความรู้ แต่ผู้รับรับได้น้อย เพราะความไม่ไหว การถ่ายเทความรู้นี้สำคัญจากผู้รู้ หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเจ้าคณะผู้บังคับบัญชา หรือจากผู้รู้ที่เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาจัดสรรขึ้น ที่เราเรียกกันในบัดนี้ว่า **วิทยากร**

เพราะฉะนั้น วิชาในหน้าที่อย่างทุกท่านที่เข้ามารับการฝึกซ้อมอบรมเรื่องเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์นี้ขอให้รู้ให้กว้างในทางวิชาการ และต้องรู้แม่นยำในทางปฏิบัติ ตามกฎมหาเถรสมาคมนั้น ท่านใช้คำอยู่คำหนึ่งเมื่อกี้ที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้เพิ่งรายงานคือ เมื่อเจ้าคณะภาคได้รับรายงานรับรองจากเจ้าคณะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแล้ว ก็ให้การฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้เป็นหน้าที่ของภาค เมื่อได้ทำการอย่างนี้เสร็จแล้วเห็นว่าควรจะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ ก็ให้รายงานมายังเจ้าคณะใหญ่ เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ปัญหาหลักมีอยู่ว่าฝึกซ้อม-อบรม-สอบความรู้ ที่กำหนดไว้ในกฎนี้เป็นหลัก ซึ่งทุกท่านในขณะนี้จะต้องผ่านหลักนี้

- **ฝึก** คือ ทำให้เป็น ทำให้ได้ เช่น นโม สวดนาค ไม่ใช่ นโม ให้ศีล ไม่ใช่ นโม สวดมนต์ ไม่ใช่ นโม มาติกาบังสุกุล จึงจำเป็นต้องฝึก
- **ซ้อม** คือ ทำให้แม่นยำ ที่เรียกกันว่า ความพร้อมเพรียง โดยความหมายแล้วใช้กันได้ แต่ความจริง ซ้อม คือ ทำเพื่อให้เกิดความแม่นยำ ว่าไม่คลาดเคลื่อน ถูกต้อง ทุกท่านควรจะต้องทำหน้าที่ ๒ อย่าง ทั้งฝึกทั้งซ้อม
- **อบ** คือ ทำให้มีกลิ่นที่น่าปรารถนา แต่กลิ่นที่อบ-อยู่ได้ชั่วระยะหนึ่ง เช่น ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องพระอุปัชฌาย์พอสมควร
- **รม** คือ ทำให้ติดแน่น เช่น รมบาตร หรือ ทำให้ความรู้พระอุปัชฌาย์นั้นติดแน่น

เพราะฉะนั้น ท่านที่เข้ามารับการฝึกซ้อมอบรม ต้องรับ **ฝึก** ไปให้ได้และก็ต้องแม่นยำ

๒. ความรู้ในสิ่งที่ *ควร* รู้

คือ ความรู้ประกอบ ไม่ใช่เป็นความรู้ในหน้าที่โดยตรง ประกอบในฐานะที่เราเกี่ยวข้องอยู่กับสังคม เป็นวิชาความรู้ในสิ่งที่ควรรู้โดยไม่มีการบังคับเป็นเรื่องตัวบทกฎหมายในปัจจุบันนี้ สิ่งที่ควรรู้ไม่ใช่เพิ่งมี เมื่อก่อนนี้สิ่งควรรู้เป็นสิ่งไม่ใช่เรื่อง ไม่ใช่ทางมรรคผลนิพพานไม่ใช่เป็นไปเพื่อปฏิบัติขัดเกลา เช่น ควรรู้ในเรื่องดิถี วันขึ้นแรม เพื่อเป็นที่พึ่งแก่ญาติโยมได้บ้าง แต่ไม่ต้องรู้ลึกไปถึงวิชาโหราศาสตร์และเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เราต้องรู้บ้างพอสมควร หากแนะนำได้ก็แนะนำไปเพราะจะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่เขา

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ควรรู้ในปัจจุบันนี้มีมากเหลือเกิน บางทีเราอาจจะให้ความร่วมมือได้ เช่น ปัจจุบันนี้ ทางบ้านเมืองขอให้ช่วยกันประหยัดน้ำมันและเชื้อเพลิง เราก็ช่วยได้เพราะเรามีความรู้อยู่บ้าง เรารู้ไว้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นที่ควรจะช่วยเหลือ หรือที่จำเป็นจะต้องช่วยเหลือ ผมถือว่าความรู้ประกอบเป็นเครื่องประดับอย่างสำคัญ กลายเป็น **พหูสูต** กลายเป็นคนที่หูไวตาไว

ในที่นี้ทุกท่านเข้ามาสู่ดงวิชาแล้ว ข้อห้ามของผู้เข้าสู่ดงวิชาคือ

๑. **อย่าปิดหู**

๒. **อย่าปิดตา**

๓. **อย่าปิดใจ หรือ ความจดจำ**

หน้าที่ของทุกท่านจะต้องเปิด เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ที่จะพึงได้จากการเข้าสู่ดงวิชานี้ให้ได้มากที่สุด เจอดอก เก็บดอก เจอผล เก็บผล เจอใบที่จะใช้ได้เอาไปเลย เจอเปลือก ที่จะใช้ได้เอาไป เพราะเปลือกนอก บางทีหลายชนิดเอาไปใช้ได้ ที่เรียกว่า **กะเทาะเปลือก**

การเก็บมี ๓ ลักษณะ

๑. เก็บไปทิ้ง   ๒. เก็บไปไว้   ๓. เก็บไปใช้

๑. *เก็บไปทิ้ง* = **รู้แล้วเก็บเอาไป แต่ไม่ได้นำมาใช้ นำไปทิ้ง**

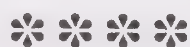
๒. *เก็บไปไว้* = **รู้แล้วเก็บเอาไป แต่ไม่มีโอกาสนำเอาออกมาใช้**

๓. *เก็บไปใช้* = **รู้แล้วเก็บเอาไป พร้อมที่จะใช้ และมีโอกาสได้ใช้**

เมื่อเข้าสู่ดงวิชาแล้ว ที่จะได้วิชาคือความรู้ในสิ่งที่ **ต้อง** รู้ หรือความรู้ในสิ่งที่ **ควร** รู้ ผมเชื่อว่าทุกท่านจะได้ไปบ้างพอสมควร เพราะฉะนั้น เมื่อนายห้างไนติงเกลนำสมุดมาถวาย เจออะไรที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง ก็จดบันทึกลงไป หรือไม่แน่ใจว่าจำได้ ก็ควรจะจดเอาไว้ ขอให้ทุกท่านใช้เวลาที่เข้ามาสู่ดงวิชานี้ เก็บเกี่ยวสิ่งที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และพอไปถึงวัดต้องนำเอาไปใช้

ผมขออนุโมทนาท่านผู้อุปการอุปถัมภ์ ด้วยภัตตาหารก็ดี ด้วยเครื่องดื่มก็ดี ด้วยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ครั้งนี้

โดยทั่วกัน ผมขอเปิดประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขออำนวยพรให้แก่ท่านผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ทุกท่าน ขออย่าเจ็บไข้ได้ป่วย ขออย่าได้เกียจคร้าน เพราะเป็นเครื่องบั่นทอนในการอบรม พรทั้ง ๒ ประการนี้ ผมขอให้แก่ท่านทั้งหลายไว้ในวันนี้ และขอให้ทุกท่านนำไปให้พรแก่ญาติโยมของท่าน ผมขอยุติการให้โอวาทไว้แต่เพียงเท่านี้

ท้ายสรุป

- ความเป็นมา และวัตถุประสงค์ของการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
- หน้าที่ของผู้ที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมฯ
- ประเภทของความรู้ (วิชา)
- ความรู้ในสิ่งที่ **ต้อง** รู้
- สาเหตุให้มีระบบการปกครองคณะสงฆ์
- หน้าที่ของบรรพชิตในสมัยปัจจุบัน
- ความรู้ในสิ่งที่ **ควร** รู้
- ข้อห้ามของผู้เข้าสู่ดงวิชา
- ลักษณะของการเก็บ

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๖ ปี ๒๕๓๔
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันพุธ ที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔
เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

***

ท่านพระสังฆาธิการผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ทุกรูป วันนี้เป็นวันที่สองของการเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมการเข้ารับ การฝึกซ้อมอบรมนั้นก็เป็นไปตามตารางที่ทางเจ้าหน้าที่ของเจ้าคณะภาคได้ถวายท่านไปแล้ว ส่วนเวลา ๓๐ นาทีก่อนจะถึงเวลาที่กำหนดไว้ในตารางนั้น ก็เกิดจากความดำริของผมเอง เพราะผมถือว่าผู้ที่เข้ามารับการฝึกซ้อมอบรมนี้ เท่ากับได้เข้ามาสู่ **ดงวิชา** ดังที่เคยพูดไว้ในพิธีเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมแล้ว วิชาที่กำหนดไว้ในตารางนั้น เรียกว่าเป็นวิชาในหน้าที่ เว้นแต่การบรรยายพิเศษ วิชาในหน้าที่ขอเข้าหลักที่ว่า วิชาบางอย่างนั้นคือความรู้ในสิ่งที่ **ต้อง** รู้ ก็คือความรู้ในหน้าที่ ความรู้ในสิ่งที่ **ควร** รู้ ก็คือความรู้ประกอบ ไม่ใช่ถือว่าเป็นความรู้ในหน้าที่ ความรู้ประกอบนี้ไม่มีในหลักสูตร ถ้าว่าจะมีคงเป็นหลักสูตรทั้งโลก ไม่ใช่ กำหนดเอาเป็นขั้นเป็นตอน เพียงนั้นเพียงนี้ เหมือนหลักสูตรนักธรรม มีชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก กำหนดไว้อย่างนั้น ๆ หลักสูตรบาลีก็กำหนดไว้เป็นขั้นเป็นตอนว่าประโยคนั้นเรียนนั่น วิชาของนักเรียนประเภทนี้ก็ถือว่า **ต้องรู้** เป็นความรู้ในสิ่งที่ **ต้อง** รู้ แต่ความรู้ในสิ่งที่ **ควร** รู้นั้น ไม่มีกำหนดวางไว้เลย

มีอยู่หลายหลักที่ผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมนี้ ที่ควรจะรับรู้เป็นความรู้ประกอบ เพราะฉะนั้น ผมจึงขอเวลาท่านทั้งหลาย เพื่อให้เข้ารับฟังในสิ่งที่จะเป็นความรู้ประกอบ ไม่ใช่ความรู้ในหน้าที่ แต่บางอย่างแม้เป็นความรู้ประกอบ ก็เป็นความรู้ในหน้าที่ปนเข้าไปด้วย วันนี้ผมจะพูดในหัวข้อเรื่องหนึ่ง แต่ขอบอกก่อนว่า เรื่องที่ผมจะพูดนั้น ทุกปีไม่เคยพูดจบเรื่องสักที พูดให้ฟังเท่าที่เวลาจะอำนวยให้ หากท่านทั้งหลายจะถามว่า ก็มีกำหนด ๓๐ นาที จะพูดให้จบใน ๓๐ นาทีนั้นไม่ได้หรือ ความจริงถ้ามุ่งจะให้จบตามเวลาก็ได้ แต่ประโยชน์ของผู้ฟังก็จะรับไม่ได้เท่าที่ควร ผมเองนี้

ก็มีนิสัยพูดอยู่อย่างหนึ่งว่า หากพูดในเรื่องนี้ถ้ามีเรื่องอะไรที่พอจะนำมาถวายหรือถ่ายเทความรู้ได้ก็นำมา ตรงนี้กินเวลาเรื่องที่จะพูดวันนี้ให้หัวข้อเรื่องว่า **ความเป็นพหูสูต**

ความเป็นพหูสูต เป็นเรื่องที่คนทุกคนต้องมี แต่เรามีไม่ได้ เพราะเราเอื้อมไม่ถึง คำว่า **เอื้อมไม่ถึง** ไม่ได้หมายความว่า มันพ้นวิสัย คือ เอื้อมไม่ให้ถึง ความจริงสิ่งนั้นเอื้อมถึง แต่เราเอื้อมไม่ให้ถึง เพราะหลายสาเหตุ ความเป็นพหูสูตนั้น ที่จำเป็นต้องมีก็เพราะว่าในมนุษย์นี้ มีสิ่งสำคัญที่ประจำตัวมนุษย์อยู่อันหนึ่ง คือ **ตัวรู้** ถ้ารู้ชอบพาไปสู่ **ความวัฒนาสถาพร** ถ้ารู้ผิดพาไปสู่ **ความวิบัติ** เมื่อตัวรู้เป็นตัวสำคัญ ตัวรู้ที่ติดตัวเรามาซึ่งทุกคนมี เว้นแต่คนพิการในทางสมองหรือในทางสติปัญญา เรียกว่า ปัญญาติดตัวมาตั้งแต่เกิดภาษาบาลีว่า **สชาติปัญญา** ความรู้นี้พอไหม ไม่พอ (ไม่พอกิน ไม่พอใช้) เมื่อไม่พอก็ต้องหาเพิ่มเติมให้พอกินพอใช้ เรื่องนี้ มีความสำคัญอย่างไร ทำไมจึงต้องขอเล่า

เรื่อง **ตัวรู้** นี้ ท่านเห็นกันมาแต่เก่าก่อน ถ้าเชื่อตามคัมภีร์ชาดกก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติบังเกิดขึ้นในโลก ก็ปรากฏในชาดกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องที่ฤาษีท่านหนึ่งกล่าวเตือนสั่งสอนฤาษีอีกท่านหนึ่ง ในตอนหนึ่งว่า "**ถ้าไม่มีความรู้ที่เป็นของตน (ความรู้ประจำตัว ส่วนความรู้ของผู้อื่นจะนำมาใช้นั้น-ไม่ได้) หรือไม่ได้ศึกษาวินัยที่ดี คนเป็นอันมากก็จะพึงเที่ยวไปเหมือนกระบือบอดที่เที่ยวไปในป่า**" เป็นการเปรียบเทียบที่ดี เพราะควายตาบอดถ้ามันอยู่กับโรงอยู่กับบ้าน ก็ยังเอาตัวรอดเพราะมีกินเพราะปลอดภัย แต่ควายตาบอดที่เที่ยวไปในป่า จะหากินที่ไหนมันไม่รู้ความปลอดภัยนั้นไม่มีเลย ความมีภัยโดยตัวสร้างขึ้น อาจจะเดินไปชนอะไรเข้า อาจจะเดินไปตกหลุม ตกบ่อ ตกเหว ตกแม่น้ำก็ได้ เพราะตามองไม่เห็น บางทีอันตราย สิ่งที่เป็นภัยเข้ามาก็มองไม่เห็น เพราะฉะนั้นจะต้องเสี่ยงภัยอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่อดตายก็ต้องมีภัยต้องตายจนได้ ผมเล่าเรื่องนี้เพื่อให้เห็นว่า การสร้างภูมิปัญญาหรือภูมิความรู้นี้ ท่านเห็นกันมานานและถือได้ว่า **ตัวรู้**เป็นตัวสำคัญ ที่กล่าวสอนอย่างนี้ ก็เพื่อให้บุคคลนี้เสริมสร้างความรู้

ทุกท่านที่เรียนนักธรรมแล้ว ถ้าไม่ลืมเสียคงจะยังระลึกได้ ในหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี วิชาพุทธประวัติ ตอนที่มีพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้วในโลก ๖๑ องค์ มีพระพุทธเจ้า ๑ องค์ และพระสาวก ๖๐ องค์ (พระปัญจวัคคีย์ ๕ องค์, พระยส ๑ องค์, สหายในเมืองของพระยส ๔ องค์ คือ วิมล, สุพาหุ, ปุณณชิ, ควัมปติ, สหายส่วนภูมิภาคของพระยส ๕๐ องค์) ทำไมพระพุทธเจ้าจึงตัดสินพระหฤทัยในการที่จะเสด็จจาริกสั่งสอน คือท่านผู้รู้ในครั้งนั้น จัดออกเป็น ๒ พวก ๑. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๒. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเรียกสั้นๆ ว่า พระพุทธเจ้า ในลัทธิศาสนาอื่น พวกศาสดาเจ้าลัทธิเขาไม่เที่ยวสั่งสอน แต่เขาตั้งสำนักสอน สอนเป็นที่ ๆ เรียกในบัดนี้ว่า **อาศรม** เห็นจะได้ เพราะฉะนั้นที่ในตำราบอกว่า พระองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วลึกซึ้งประณีตยากที่ผู้อื่นจะรู้ตามได้ น้ำพระทัยก็น้อมไปเพื่อมีความขวนขวายน้อย สังเกตดูว่า

น้ำพระทัยของพระองค์เองก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อยไม่ใช่ว่า พระพุทธเจ้าน้อมพระทัยไปเพื่อความขวนขวายน้อย เหตุนี้จะบอกให้ท่านรู้ว่า ก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้การสั่งสอนคนมี ๒ แบบ และผู้สั่งสอนมี ๒ ประเภทคือ ๑. พวกผู้รู้ เรียกว่า **ศาสดา** ๒. พวกไม่สั่งสอน ได้แก่ **พระปัจเจกพุทธเจ้า** ที่พระพุทธองค์ทรงตัดสินพระหฤทัยว่าจะสั่งสอนก็เป็นการปฏิรูป (ปฏิวัติ-ปรับ) การสอน ผู้รู้ก็ต้องเป็นผู้สอน พระปัจเจกพุทธเจ้ารู้แต่ไม่สอน แต่พระพุทธเจ้ารู้และสอน พวกสอนก็สอนอยู่กับที่-ไม่เที่ยวจาริก

เมื่อมีพระอรหันต์ ๖๑ องค์ พระพุทธเจ้าก็ให้ออกจาริกไปสั่งสอน พระพุทธวจนะในตอนนี้ผมได้อ่านแล้วเห็นว่าเป็นแบบนิ่มนวล อ่อนโยน จูงใจ เริ่มต้นด้วยว่า "**เราได้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็เป็นเช่นเดียวกันไปเถิด**..." พูดมาถึงตรงนี้เวลาใกล้หมด พูดไปได้ไม่ถึงไหน แต่จะชี้ให้เห็นว่า การไม่ได้ยินได้ฟัง และการไม่รู้เป็นเรื่องสำคัญ จุดมุ่งหมายของการสั่งสอนคำนึงถึงหลักที่ว่า อัตถายะ หิตายะ สุขายะ มีคำถามว่า อัตถะ หิตะ ต่างกันอย่างไร ?

อัตถะ แปลว่า ประโยชน์ หรือ ความต้องการ
หิตะ แปลว่า ประโยชน์เกื้อกูล

ส่วนที่เหลือเอาไว้พูดต่อในวันพรุ่งนี้

✻✻✻✻

ท้ายสรุป

- ความเป็นพหูสูต
- ความสำคัญในการเสริมสร้างความรู้
- การประกาศพระศาสนา
- จุดมุ่งหมายของการสั่งสอน

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๖ ปี ๒๕๓๔

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐៩.๐๕ น.

***

ท่านทั้งหลายจะสังเกตเห็นว่าที่นั่งพูดวันนี้เปลี่ยน ที่เปลี่ยนเพื่อตัดภาระบางอย่าง ทุกทีจะต้องอพยพไปอพยพมา นี่เป็นวิธีแก้ ทุกท่านต่อไปเมื่อจะทำอะไรไม่ว่าจะทำอย่างไร ต้องนึกว่าถ้าเราจะแก้ให้สะดวกขึ้นให้รวดเร็วขึ้นให้ได้ผลมากจะแก้อย่างไร-เพื่อเป็นการสอนท่านทั้งหลาย เพราะโดยมากก็เป็นเจ้าอาวาสทุกรูป การแก้ไขควรแก้ไปในทางที่ดีและต้องคำนึงถึง *ความรวดเร็ว ความสะดวก* ได้ผลมากหากรวดเร็วจริง สะดวกจริง แต่ได้ผล **น้อย** อย่าทำการแก้ไข เพราะตัวจริงมันอยู่ที่ **ผล**

เมื่อวานนี้ค้างอยู่วันนี้ต้องเพิ่มคาดว่าจะหมดแต่ก็ไม่แน่ เมื่อวานนี้ผมให้หัวข้อว่า ความเป็นพหูสูต พหู แปลว่า มาก สูต มาจาก สุตะ แปลว่า ได้ยินหรือได้ฟัง ความเป็น พหูสูต ก็แปลว่าความเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก หรือความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก ตัวพหูสูตเป็นตัวที่เพิ่มพูนหรือเพิ่มเติมความรู้อย่างสำคัญ ความรู้เดิมที่ติดมากับตัวเรียก **สชาติปัญญา** นั้นไม่พอกินไม่พอใช้ เมื่อเราเกิดมาแล้วก็ต้องหาเพิ่ม เพิ่ม**ตัวรู้**นี้ธรรมชาติเขาตั้งต้นมาให้ **"เจ้าไปเถิดมนุษย์ ข้าจะให้ประทีปดวงเล็ก ๆ ติดตัวไป** (**คือ ตัวรู้ ที่เรียกว่า** ***สชาติปัญญา***) **แล้วเจ้าต้องไปเพิ่มเติมต่อเติมเอาเองน่ะ พร้อมกันนี้ข้าจะให้เครื่องประกอบภายนอก** (**ดวงประทีปเล็ก ๆ = สชาติปัญญาเป็นตัวภายใน**)**"** เครื่องประกอบภายนอกมีอีก ๕ อย่างคือ

๑. ศีรษะ หรือ สมอง, หัว

๒. มือทั้ง ๒ ข้าง

๓. เท้าทั้ง ๒ ข้าง เรียกว่า ปัญจสาขา

เครื่องประกอบภายนอกเปรียบเป็นสมบัติที่ธรรมชาติให้มา เพื่อจะได้เอาไว้ใช้สอย

หากผมจะอธิบายปัญจสาขาให้ละเอียดคงไม่ได้ เพราะผลที่สุดพหูสูตก็ไปได้ไม่จบ เพราะฉะนั้นเราจะต้องเพิ่มเติมตัวปัญญาเดิม

ความเป็นพหูสูต = ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก หรือ ความเป็นผู้สดับตรับฟัง (สดับรู้สึกว่าเป็นภาษาเขมร หมายถึง ฟัง) **การได้ยินได้ฟังมาก** หมายถึง การได้รับความรู้ทางหู ความรู้ที่ได้มาจากสื่อทั้ง ๒ คือ **หู** กับ **เสียง** และมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. หู มาหา เสียง

๒. เสียง มาหา หู

ความรู้ที่เราได้รับทางหูมี ๒ ประการ

๑. หู มาหา เสียง เป็นลักษณะของการได้ฟัง คือ พวกท่านมาฟังผมพูด พวกท่านพาหูมาฟังเสียง เพราะพวกท่านมานั่งฟัง ผมมานั่งพูด

๒. เสียง มาหา หู เป็นลักษณะของการ ได้ยิน คือ เสียงจากที่ประชุมมา ถึง หูท่านที่อยู่ที่ตึกพักสงฆ์ หรือนอนอยู่ในกุฏิ วงดนตรี เล่นอยู่ข้างวัดเนื่องในงานบวชนาค เสียงก็มาหาเรา ตัวเราจะไม่ฟังก็ไม่ได้ หูไปได้ยินเข้า เสียงที่มาหาหูในลักษณะนี้ในทางพระวินัย ปรับโทษไม่ได้

ทางที่จะเพิ่มเติมความรู้นั้นมาจาก

๑. *สุตะ* **การได้ยินได้ฟัง รวมถึง *การอ่าน การดู* ด้วย สายความรู้มาจากทาง *หู* รวมถึงทาง *ตา* ด้วย ท่านเรียกว่า *สุตมยปัญญา* = ปัญญา สำเร็จมาจากการได้ยินได้ฟัง เช่น ความรู้บางอย่าง *มีผู้บอกเล่า* คือได้ยินได้ฟังความรู้บางอย่างมี *ตำราเขียนไว้* คืออ่านตำราเข้าใจ**

๒. *จินตะ* **ความคิดนึกตรึกตรอง หาช่องทาง ควรจะทำอย่างไรเป็นความคิดที่จะแก้ไข สายนี้มักติดปัญหา มันอยากรู้มันคืออะไร มันเป็นอย่างไร สายนี้กลายเป็นวิทยาศาสตร์ของโลกปัจจุบันนี้ท่านเรียกว่า *จินตามยปัญญา* = ปัญญาสำเร็จมาจากความคิดนึกตรึกตรอง เช่น เมื่อ *ผู้บอกเล่า* ก็ไม่มี *ตำรา* ก็ไม่มี แต่สิ่งที่เราจะทำนั้น-*มี* ไม่ว่าจะเป็นความคิดในทางใด**

- **ความคิดในทางสร้างสรรค์**
- **ความคิดในทางบำรุงรักษา**
- **ความคิดในทางที่จะกำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย (เฉพาะสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยเท่านั้นที่ถูกกำจัด)**

ทั้ง ๓ ทางนี้ต้องใช้ **จินตะ** เป็นตัวเพิ่มเติมความรู้ ทั้งในการวัด ทั้งในการคณะ ทั้งในการสังคม มีการแบ่งสังคมในสังคมไทยเป็น ๓ กลุ่ม

๑. กลุ่มบ้าน

๒. กลุ่มเมือง

๓. กลุ่มวัด

การเรียงลำดับเช่นนี้ ถือเอาว่า กลุ่มใดเป็นกลุ่มที่เกิดก่อน เกิดหลัง กลุ่มบ้านเกิดก่อนแล้วจึงเกิดกลุ่มเมือง แล้วจึงเกิดกลุ่มวัด แต่กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน **จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน**

๓. *ภาวนา* **_ภาวนามยปัญญา_ = ปัญญาที่สำเร็จมาจากภาวนา (บางท่านว่าภาวนาคือการฝึกฝนอบรมต่าง ๆ แล้วเกิดความรู้ขึ้น เช่น พวกนักคิดนักประดิษฐ์ ซึ่งคาดว่าจะเป็น _ตัวผ่อนผัน_ ในภาวนามยปัญญา แต่เป็น _ตัวจริง_ ในจินตามยปัญญา) แต่ถ้าแปลอย่างตรงตามท่านแปลว่า ความรู้อันเกิดจากภาวนา เป็นความรู้เกิดขึ้นจากตัวภาวนา ความรู้อันเกิดจากภาวนานี้มีจริงๆ คำว่า “_ภาวนา_” นี้ ที่รู้กันนั้นโดยมากเป็นสมถภาวนาที่มีพยานปรากฏชัดไม่ใช่วิปัสสนาภาวนา หลักที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า _สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ_ = ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้เห็นตามเป็นจริงทุกท่านจะสังเกตเห็นว่า ภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากภาวนาจริงๆ มันเกิด_ญาณ_ขึ้นชนิดหนึ่ง เหมือนกับได้รู้ได้เห็นและสิ่งที่รู้ที่เห็นนั้น บางอย่างเป็นความจริงถึงขนาดเป็นอนาคตบางทีก็เป็นความรู้ ความเห็น ในส่วนปัจจุบัน บางท่านยังยืนยันว่า _อดีต_ ยังรู้ได้ (ตรงนี้มาจาก _ฌาน_) เพราะฉะนั้น พวกนักภาวนาเขาก็ยืนยันว่าภาวนา-มีความรู้เกิดขึ้น เช่นนี้เป็นตัวภาวนามยปัญญา _ตัวจริง_ ส่วน _ตัวผ่อนผัน_ นั้นคงเป็นนักคิดนักประดิษฐ์ ผมก็บอกไว้ให้รู้ทางว่า ภาวนามยปัญญา = ปัญญาเกิดจากภาวนานี้ เกิดได้จริงไม่ต้องเอาถึงวิปัสสนาภาวนา เอาแค่เพียงสมถภาวนาแล้วก็เกิดได้ จริง ๆ**

เฉพาะภาวนามยปัญญา-ต้องพวกนักปฏิบัติ แต่สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา-เราทำได้ตลอดกาล เพราะฉะนั้น เราจะเพิ่มเติมเสริมต่อความรู้ให้ทวีมากยิ่งขึ้น ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ให้พอแก่ความต้องการให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ก็ต้องปฏิบัติตามสายที่ให้เกิดปัญญาตั้งต้นแต่สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา รวม ๓ สาย

ความจริงพระเราเป็นนักพหูสูต และเรื่องการเพิ่มเติมความรู้นี้สำคัญในพระศาสนาอย่างไร ผมขอสรุปอีกหัวข้อหนึ่ง เมื่อวานนี้ผมพูดถึงการประกาศพระศาสนา ในคำประกาศพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “**สัตว์ที่ควรจะได้ตรัสรู้มรรคผล เพราะมีกิเลสในปัญญา-**

จักษุน้อยมีอยู่ แต่ทำไมจึงกลายเป็นอภัพพบุคคล (ผู้ไม่ควรจะเป็น) ไม่สามารถที่จะตรัสรู้มรรคผลนิพพานได้" ที่พระองค์ทรงตรัสเช่นนี้ เพราะ **อสสวนตา** = เพราะไม่ได้ยินได้ฟัง

พหูสูตนี้สำคัญมาก ในเรื่องอภัพพบุคคลซึ่งผมเคยอธิบาย แต่ตัวในพระปฐมบรมพุทโธวาทจริง เมื่อทรงประกาศว่า อภัพพบุคคลหมายถึง บุคคลที่ยังไม่ควรตรัสรู้มรรคผล แต่ผมเคยขอลดหย่อนผ่อนปรนเป็นบุคคลที่ไม่ควรจะเป็น ต่อจากนั้น พระองค์ก็ทรงตรัสตอบปัญหาเทวดาที่มาทูลถาม (เนื้อความตรงนี้อยู่ในชั้นสูง)

ในมงคลสูตรมีตอนหนึ่งว่า **พาหุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ วินโย จ สุสิกฺขิโต** ความที่เป็นพหูสูตอย่างที่ผมพูดอยู่นี้ ที่พระพุทธเจ้าเห็นสำคัญท่านตรัสกับพวกเทวดาว่า พหูสูต ไม่ใช่มีแต่เพียงในมนุษย์พวกเทวดาก็ต้องเป็นพหูสูตด้วยเหมือนกัน แต่ว่าบุคคลที่จะเจริญได้ จะต้องมี **พาหุสจฺจ** หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า จะต้องเป็นบุคคลประเภทพหูสูตฐานะของพระเราอยู่ใน **อุดมเพศ**

ทางที่จะรักษาความเป็นอุดมเพศทางหนึ่ง นอกจาก **สุปฏิบัติ** แล้วก็คือ ความเป็น **พหูสุต**

ต่อไปพระองค์ทรงแสดงธรรมแก่พวกภิกษุเป็นผู้รับเทศนา (ทุกท่านคงจำได้ที่เรียกว่า **ทสนาถกรณธรรมสูตร** หรือ นาถกรณธรรม ๑๐ ประการ เริ่มต้นด้วยข้อที่ ๑ คือ **ศีล** ข้อที่ ๒ คือ **พาหุสจฺจ** เพราะฉะนั้น พาหุสจฺจ เป็นธรรมะสำคัญ คนเราจะเป็นที่พึ่งของตัวได้จะเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ จะต้องมีพาหุสจฺจ นี่แหละความเป็นพหูสูต และพหูสูตนี้มาจากสายไหน ผมก็เล่าถวายแล้ว พระเรานี้เดี๋ยวนี้เราเสื่อมไปสิ่งหนึ่ง เสื่อมอย่างไม่รู้จักคว้าขึ้นมาได้ ถ้าทุกท่านมีพหูสูตโดยคว้าขึ้นมาได้ เมื่อก่อนคนบวชแล้วภาคกลางเรียกว่า **ทิด** ซึ่งมาจากคำว่า **บัณฑิต** เขายกย่องผู้ที่บวชแล้วเป็นบัณฑิต เพราะเป็นผู้รู้มาก เดี๋ยวนี้เราอาจจะรู้ **มาก** ในบางอย่าง แต่ **มาก** อย่างเรารู้น้อย เพราะฉะนั้น เราจะแก้การที่เรารู้น้อยได้ก็โดยอาศัยความเป็นพหูสูต ผมให้หลักแก่ท่านและท่านก็จะได้นำไปใช้ เรื่องพหูสูตเป็นเรื่องสำคัญจำเป็นที่สุด เป็นอันว่าผมขอจบเอาเองในเรื่องพหูสูต ก็นึกว่าพวกท่านพอได้หลักพอสมควร ที่ท่านทั้งหลายจะถือเป็นหลักและนำไปเป็นเรื่องคิดต่อไป

✻ ✻ ✻ ✻

ท้ายสรุป
- เครื่องประดับภายในภายนอก
- หนทางสู่ความเป็นพหูสูต
- ทางที่จะรักษาความเป็นอุดมเพศ
- ความรู้ที่รับทางหู
- หนทางที่จะเพิ่มเติมเสริมต่อตัว **ความรู้**
- ความสำคัญในหัวข้อธรรมะ **พาหุสจฺจ**

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๖ ปี ๒๕๓๔
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันพฤหัสบดี ที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔
เวลา ๐៩.๒๐ - ๑๐.๐๕ น.

❊❊❊

การบรรยายพิเศษในช่วงเวลานี้เป็นการพูดชดใช้ หรือทดแทนตามตารางการอบรมที่กำหนดไว้ ท่านผู้จะถวายความรู้ไปราชการไม่สามารถจะมาได้ และเรื่องที่ท่านจะถวายความรู้นั้นก็ดูให้หัวข้อเรื่องว่าบรรยายพิเศษ เรื่องที่ผมจะพูดต่อไปนี้ ไม่ใช่เรื่องสืบต่อจากเรื่องที่พูดมาแล้วอีกคนละเรื่อง และก็ไม่ใช่เรื่องที่มีอยู่ในการบริหารคณะสงฆ์เรียกว่าเป็นเรื่องใหม่ ก็นึกว่าจะพูดให้ฟังถึง ๒ เรื่อง แต่ก็ยังไม่แน่ เพราะว่า ๒ เรื่องกลัวพวกท่านจะไม่รู้เรื่องคือย่อเกินไป จะขอดูเวลาก่อน เพราะมีเวลาพูด ๔๐ นาที

เรื่องที่จะพูดถวายในวันนี้ก็เพื่อให้รับทราบแนวความคิดของผมว่า มีแนวความคิดที่จะทำงานตามโครงการอยู่ ไม่ใช่เพียงเท่าที่ถวายนี้มีอยู่หลายเรื่อง แต่ว่าที่จะถวายในวันนี้เห็นว่าเป็นเรื่องอาจจะต้องเกี่ยวข้องกับวัดทั้งหลาย ผมเข้าใจว่าจะไม่ทั่วประเทศ เพราะว่าโครงการที่ว่านี้ผมอาจจะประกาศรับอาสาสมัครในเขตปกครองคณะสงฆ์หนกลาง (โครงการนี้ไม่ใช่เป็นโครงการของคณะสงฆ์) ผมจะทดลองถ้าหนกลางทำได้ ผมจะเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อให้วางระเบียบหรือประกาศมหาเถรสมาคม เพื่อจัดตั้งโครงการนี้ทั่วประเทศ แต่ภายในปีนี้จะใช้เฉพาะในเขตปกครองคณะสงฆ์หนกลาง และก็เป็นแบบอาสาสมัครจะไม่บังคับใด ๆ ทั้งสิ้น ใครที่เห็นชอบ-ก็ทำ หากยังไม่พร้อม-ก็ไม่ต้องทำ

โครงการที่ ๑ การตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่นเป็นของวัด หรือจะเรียกให้เต็มชื่อว่า "**ทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่น วัด......**" การตั้งทุนนี้มีปัญหาอยู่บ้าง หากมีข้อสงสัยว่าทำไมใช้คำว่า "**ประจำท้องถิ่น**" เพราะว่าโครงการอันนี้ วัดจะต้องสงเคราะห์ทายก-ทายิกาของวัดนั้น (คำว่า "**ประจำท้องถิ่น**" หมายสงเคราะห์ทายกทายิกาของวัดนั้น) ไม่ใช่ทั่ว

ทั้งตำบล ไม่ใช่ทั่วทั้งอำเภอ ไม่ใช่ทั่วทั้งจังหวัด ไม่ใช่ทั่วทั้งประเทศ คือทายกทายิกาของวัดท่านมีเท่าไร ก็ใช้ทุนนี้สงเคราะห์ทายกทายิกาของวัดนั้น วัดไม่ใช่ใจแคบแต่ว่าท่านบังคับให้ทำอย่างนี้เป็นโครงการทำเฉพาะท้องถิ่น แต่ทุนทั่วไปจะมีขึ้นบ้างได้ไหม-มี แต่ยังไม่ถึงคราว "**ทุนสาธารณ-สงเคราะห์ทั่วไป**" ต่อไปจะมีขึ้น ถ้ามีอย่างน้อยก็พ้น ๓ ปี หรืออาจจะพ้น ๕ ปี จากการตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่น จนแน่ใจว่า ทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่นนี้ ตั้งมั่นแน่แล้วก็อาจจะตั้งทุนอื่นอีกทุน

สำหรับโครงการนี้ ไม่มีใครไม่เห็นด้วยว่าไม่ดี ก็มีติงอยู่นิดที่ว่าทำไมจึงตั้งวงแคบ ผมก็ตอบว่าทุนที่จะนำมาตั้งเป็นวงแคบก็ยังไม่ค่อยจะมีตั้งสงเคราะห์อยู่แล้ว แล้วในวงกว้างจะเอาเงินที่ไหน (นกน้อยต้องทำรังเฉพาะตัว) **ปัญหา** คือ จะเอาที่ไหนมาตั้งทุน การตั้งทุนนั้น-ไม่ยาก แต่จะเอาเงินที่ไหนมาตั้งนั้นเป็นปัญหาใหญ่ ผมก็บอกหลักของผมโดยหาจากการ "**เอางานแลกเงิน**" เป็นคาถาหาทุน ท่านทั้งหลายที่อยู่เฉพาะในหนกลางนี้ ถ้าท่านขุดบ่อมันจะมีน้ำซึมเข้ามา ถ้าน้ำอยู่ผิวตื้น ๆ ขุดลงไปลึกไม่เท่าไรก็พบน้ำ เช่นที่กุฏิของผมขุดลงไป ๑๕๐ ซม. ปรากฏว่า ไม่มีน้ำ พอรุ่งขึ้นมาดูปรากฏว่ามีน้ำ เป็นน้ำจากผิวดินไหลมาเรียกว่าขุดบ่อล่อปลา (หรือขุดบ่อล่อน้ำให้ไหลมา) คาถาเอางานแลกเงินเป็นสูตรที่ผมใช้มาแต่เดิม ท่านทั้งหลายที่อยู่ในที่นี้คงมีบ้างที่เคยมาอบรม ส.อ.ส. ถ้าเราตั้งใจตั้งโครงการนี้คือตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่น ความคิดที่จะสร้างสรรค์ (จินตามยปัญญา) ก็คงไม่ต้องห่วง เพราะเราจะเอางานแลกเงิน

เบื้องต้นที่เป็นวิธีที่ง่ายที่สุด (แต่สมภารต้องยอมจ่ายบ้าง) ในปีหนึ่งให้วัดที่ตั้งทุนนี้จัดให้เทศน์ราว ๕-๖ ครั้ง ๑. วันตรุษ ๒. วันสงกรานต์ ๓. วันวิสาขบูชา ๔. วันเข้าพรรษา ๕. วันสารท ๖. วันออกพรรษา (ผมพูดตามหลักของหนกลาง) จัดให้มีเทศน์ ๖ กัณฑ์ต่อปีต่อวัดที่ตั้งทุนเป็นอย่างน้อย หากจัดให้มีมากกัณฑ์เกินไปจะทำให้จืดลง

หลักการจัดให้เทศน์ ๑. เทศน์ในตอนเช้า ๒. มีประชาสัมพันธ์ให้ทราบล่วงหน้าก่อนวันเทศน์จะได้เงินจำนวนมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น โครงการตั้งทุนนี้อยู่ในระยะเวลาขยายตัวภายใน ๓-๕ ปี ปัญหามีต่อไปว่า จะไปเอาจากคนประเภทไหน ๑. คนจน ๒. คนพอมีพอกิน ๓. คนมั่งมี เราจะหวังจากคนมั่งมีนั้น-ไม่แน่ เพราะหลักของท่านกล่าวไว้ว่า **คนที่จะบริจาคได้นั้นต้องมีทั้ง ๒ คือ**

- **คนมี*ทรัพย์สิน* แต่ไม่มี*ศรัทธา* - ไม่บริจาค**
- **คนมี*ศรัทธา* แต่ไม่มี*ทรัพย์สิน* - บริจาคไม่ได้ ไม่รู้จะเอาอะไรมาบริจาค ไม่ใช่ไม่บริจาค**

เรื่องการเงินการบัญชี นอกจากสมภารแล้วควรจัดตั้งให้มีพระในวัดเข้าร่วมมีคฤหัสถ์เข้าร่วม เป็นคณะกรรมการบริหาร แล้วให้เก็บเงินไว้ที่ธนาคาร เป็นอันว่าโครงการนี้พอมีแนวทาง

เป็นไปได้

แต่มีโครงการอีกโครงการหนึ่ง ซึ่งคู่กับโครงการตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่นวัด... คือ **โครงการการเสริมสร้างประชาชนให้เป็นพลเมือง**" (ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้) มีคนบอกว่ามันพิลึกพิลึกอยู่เหมือนกันว่า "**สร้างคนให้เป็นคน**" คำว่า ประชาชน ก็คือ **พลเมือง** คำว่า พลเมือง ก็คือ ประชาชน ผมกำลังค้นเอกสารแต่ยังไม่ได้ถึงหลักฐาน เข้าใจว่าในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ ในเรื่องเทศนาเสือป่า หรือในเรื่องอื่นใด ยังค้นหลักฐานไม่ได้ แต่จำได้ว่าที่เราเรียกกันว่า "**ราษฎร**" ในทุกวันนี้เดิมเขาเรียกว่า "**แรงเมือง**" แรงคือกำลังเมื่อของเดิมเป็นเช่นนี้ พอมาถึงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ทรงเปลี่ยนจาก "**แรงเมือง**" เป็น "**พลเมือง**"

แต่คำว่า "**พลเมือง**" ต่างกับ "**ประชาชน**" อย่างไร ผมก็ใช้วิธี **คิด** พลเมืองทุกคนเป็นประชาชนได้ แต่ประชาชนไม่ทุกคนที่เป็นพลเมืองได้ ประชาชน = เกิดเป็นสัตว์โลก หรือเกิดมาเป็นสัตว์เมือง-มนุษย์ (ประชา = หมู่สัตว์ ชน = เกิด)

มีหลักที่ผมกำหนดขึ้นเองว่า ประชาชนที่จะกลายเป็นพลเมืองได้นั้น ต้องครบตามรูปแบบ รูปแบบนั้นก็คือ **กำลัง ๔** หรือเรียกว่า **จตุพล**

๑. กายพลัง = กำลังกาย

๒. วิชาพลัง = กำลังความรู้

๓. จิตพลัง = กำลังใจ (หมายถึง คุณธรรม)

๔. โภคพลัง = กำลังทรัพย์สิน

การสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองนั้น เราก็จะต้องสร้างให้เขามีกำลังทั้ง ๔ เมื่อเราสร้างโครงการการเสริมสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองนี้ขึ้นมาแล้ว โครงการตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่นวัด......จะเอามาใช้อะไรก็นำเอามาใช้กับโครงการสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองเอามาตามกำลังที่มี โดยเสริมสร้างประเภทคนยากจนขึ้นไปทางด้าน

๑. **กำลังกาย** - ส่วนนี้ต้องใช้เงินมาก โดยนับเริ่มตั้งแต่อยู่ในท้อง เพราะคณะกรรมการ ชุดนี้ต้องคอยสอดส่องดูแลทายกทายิกาของตน เมื่อเด็กเกิดสังเกตว่า มีน้ำหนักครบหรือไม่ ถ้าน้ำหนักไม่ครบต้องช่วย ข้อสำคัญอย่าให้คนจนในท้องถิ่นสร้างหนี้เกิดขึ้นได้ เพราะหนี้ในคนจนชำระหมดได้ยาก

๒. **กำลังความรู้** - ให้ความรู้ทั่วไป ให้ความรู้เฉพาะเรื่องการทำมาหากินก็ต้องใช้ทุน

๓. **กำลังใจ** (กำลังคุณธรรม) - พระเราต้องปรับปรุงการสอนใหม่ ไม่ใช่อ่านเพียงแต่ในคัมภีร์โดยไม่รู้เรื่อง ต้องปรับปรุงการเทศน์สอนเสียใหม่ โดยในอดีตเคยมีการทดลองในโครงการศึกษาอบรม ในวิชาการสอนศีลธรรมแก่ประชาชน เคยได้ทดลองในจังหวัดสุพรรณบุรี

ได้ผล แต่ไม่ได้ทำต่อ เพราะใช้เงินเปลืองในแต่ละหน่วย

๔. **กำลังโภคทรัพย์** - เป็นกำลังที่สำคัญที่สุด

เพราะฉะนั้น ผมต้องถวายว่า โครงการอันนี้เฉพาะหนกลางมีเกิดขึ้นแน่ แต่เป็นรูปอาสาสมัครโดยต้องฟังระเบียบชั่วคราวของหนกลางก่อน หากระเบียบอันนี้ ต่อไปเมื่อเป็นของคณะสงฆ์อาจจะมีเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง ในเขตหนกลางมี ๒๒ จังหวัด ถ้ามี ๒๒ แห่งผมก็พอใจ เพราะเพื่อทดลองว่าทำได้หรือไม่และก็จะได้ประโยชน์ตามที่มุ่งหมายหรือไม่ ทั้ง ๒-๓ โครงการนี้ เป็นโครงการใหญ่ เป็นความตั้งใจของผมไม่ใช่เป็นโครงการของคณะสงฆ์ จะพูดเสียเดี๋ยวนี้ก็ได้ว่า เป็นโครงการของเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ไม่ใช่ของคณะสงฆ์ และจะเปิดการทดลองในปีนี้ ถ้าได้สัก ๒๓ ก็ดี ถ้าไม่ถึงก็เอา ๖-๗ แห่งก็เอาอีกทั้งจะต้องตั้งเพื่อเป็นการหาข้อมูล

สมมติว่าท่านอยากจะตั้ง อย่าเพิ่งไปตั้งต้องฟังก่อน เพราะเรื่องนี้ถ้าจะทำจริง ต้องผ่านไปยังเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ด้วยเวลานี้เห็นเป็นเวลาว่างอยู่ ผมก็เลยเอาโครงการที่มีอยู่ที่คิดว่าจะทำมาถวายเสียก่อน เพราะว่าบางท่านอาจจะมีความคิดในเรื่องนี้ไว้บ้างแล้ว หากมีความคิดในเรื่องนี้ไว้บ้างแล้วก็สะดวก ผมอยากให้ลองตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่นวัด.....ดู แต่ว่าจะต้องตั้งเพราะเอาเงินของเขามาแล้ว เมื่อมี **เงิน** แล้วต้องใช้เพื่อ **งาน** สร้าง **งาน** เพื่อแลก**เงิน** ในการที่เป็นกุศลต้องอยู่ในลักษณะนี้ *งานเพื่อเงิน เงินเพื่องาน*

มีงานแล้วเพื่อหาเงิน เมื่อได้เงินแล้ว ก็ใช้เงินเพื่องาน โดยใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างผมว่ามานี้ ไม่ต้องเสียดายเพราะเราใช้เพียงแต่ดอกผลส่วนต้นเราเก็บไว้ ผมเล่าถวายไว้เป็นเครื่องประดับปัญญาบารมีว่า ถ้าจะทำจริงเมื่อผมได้รับรายงาน บางทีผมอาจจะเรียกประชุมหน่วยวัดที่ตั้งทุนมาชี้แจงก่อนอันนี้เป็นการบรรยายพิเศษ พิเศษจริง ๆ นอกวิชาพระอุปัชฌาย์ แต่ว่าเป็นวิชาเกี่ยวเนื่องในทางปกครอง ผมขอยุติการบรรยายพิเศษไว้แต่เพียงเท่านี้

ท้ายสรุป
- โครงการตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่นวัด......
- คาถาทำโครงการฯ ให้สำเร็จ
- หลักการจัดการเทศน์
- ประเภทของบุคคลผู้ที่จะบริจาค
- โครงการการเสริมสร้างประชาชนให้เป็นพลเมือง
- ความหมายของ ประชาชน และพลเมือง
- จตุพล ช่วยเสริมสร้างคนยากจน
- วัตถุประสงค์ของโครงการตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์ประจำท้องถิ่น วัด.........

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๖ ปี ๒๕๓๔

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันศุกร์ ที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๓ น.

***

วันนี้เป็นวันที่สี่ของการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปัญญาบดีท่านได้แจ้งให้ทราบแล้ว การถวายความรู้ในช่วงเวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น. นี้เป็นการถวายความรู้เบ็ดเตล็ดหรือเป็นความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ ตามเนื้อเรื่องไม่ใช่ตามเนื้อหาตามเนื้อเรื่องก็ดูเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ตามเนื้อหาบางทีดูจะเป็นเรื่องกว้างขวางพอสมควรทีเดียว อย่างเช่นเรื่องความเป็นพหูสูตตามเนื้อเรื่องก็ไม่ได้อะไรมากนัก แต่ตามเนื้อหาแล้วนั้นกว้างขวางมาก ท่านได้ฟังหัวข้อหนึ่ง (ความเป็นพหูสูต) ไปแล้วใช้เวลา ๒ วัน ซึ่งต้องการให้เป็นสมบัติของท่านทั้งหลาย แล้วผมจะสรุปพูดอีกครั้งหนึ่ง เฉพาะในวันนี้ก็จะขอพูดเรื่องที่ชินหูกับท่านทั้งหลาย คือ **การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ** ซึ่งเป็นหัวข้อที่สองที่ผมจะพูดให้ฟังในตอนก่อนเวลาตารางอบรม

สมบัติที่ต้องติดตัวพวกท่านทั้งหลาย คือ

- **ความเป็นพหูสูต**
- **การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ**

การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ

การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ คือ การปฏิบัติตาม แต่ท่านเรียกว่า การเจริญรอยตาม คำนี้มีใช้กันในภาษาไทย ตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าใช้ การเจริญรอยตามพระพุทธยุคลบาท อันนี้ก็เลียนแบบมาจากฝ่ายโลก สิ่งที่กระทำตามพระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นประมุขแห่งชาติของตน เขาจะใช้คำว่าการเจริญรอยตามพระบาทยุคลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ยุคล=คู่ บาท=เท้า)

พระพุทธคุณ

คุณของพระพุทธเจ้า ที่กำหนดไว้มี ๔ ประเภท

- **พระพุทธคุณ ๒ ประการ คือ**
  - **๑. พระอัตตสมบัติ**
  - **๒. พระปรหิตปฏิบัติ**
- **พระพุทธคุณ ๓ ประการ คือ**
  - **๑. พระปัญญาคุณ**
  - **๒. พระบริสุทธิคุณ**
  - **๓. พระมหากรุณาธิคุณ**
- **พระพุทธคุณ ๙ ประการ คือ**

***อิติปิ โส ภควา* แม้เพราะอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น**

๑. *อรหํ* เป็นพระอรหันต์

๒. *สมฺมาสมฺพุทฺโธ* เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

๓. *วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน* เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

๔. *สุคโต* เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว

๕. *โลกวิทู* เป็นผู้รู้แจ้งโลก

๖. *อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ* เป็นสารถีแห่งบุรุษพึงฝึกได้ ไม่มีบุรุษอื่นยิ่งไปกว่า

๗. *สตฺถา เทวมนุสฺสานํ* เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๘. *พุทฺโธ* เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้เบิกบานแล้ว

๙. *ภควา* เป็นผู้มีโชค

- พระพุทธคุณ ๑๐๘ ประการ ผมเองก็จน พวกท่านอย่าถามผมจำไม่ได้ ผมเคยนึกแต่ก็ลืมไปแล้วเสียว่า ตอนนี้ผมเองก็ตอบพวกท่านไม่ได้ แต่เคยอ่านเคยรู้ ก็นึกว่าในโอกาสหนึ่ง ก็อยากจะให้บรรดาสมภารเจ้าวัด เจ้าคณะ ได้มีได้รู้ว่า พระพุทธคุณ ๑๐๘ ประการนั้นมีอะไรบ้าง ท่านสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าไว้ในลักษณะเช่นใดมีแน่แต่ผมเอง ก็ตอบไม่ได้ว่ามีอะไรบ้าง

พระพุทธคุณ ๒ ประการ

ทุกท่านจะต้องระลึกไว้เสมอว่า ที่พระพุทธเจ้าตั้งพระศาสนาขึ้นได้ ภาษาในสำนวนหนังสือใช้**ประดิษฐาน** ถ้าแปลเป็นไทยคือ **ตั้ง** ตั้งพระศาสนาขึ้นได้ในโลก พระพุทธเจ้าได้เผยแผ่พระศาสนาให้กระจายออกไปในโลกเพราะอาศัยพระพุทธคุณ ๒ ประการคือ พระอัตตสมบัติและพระปรหิตปฏิบัติ ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า การประดิษฐานของพระพุทธศาสนาจะยากลำบากเพียงไร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชนจะยากลำบากเพียงไร เพราะการตั้งพระพุทธศาสนาก็ดี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ดีนั้น เกิดขึ้นในหมู่ชนที่ไม่เคยรู้จักพระพุทธศาสนา จะยากลำบากสักเพียงไหน แต่พระพุทธเจ้าทรงสำเร็จโดยอาศัยพระคุณสมบัติทั้ง ๒ คือ พระอัตตสมบัติ กับ พระปรหิตปฏิบัติ (พระคุณสมบัติทั้ง ๒ ประเภทนี้ ท่านจะต้องรู้อย่างละเอียดสักหน่อย เพราะว่าบางทีแฝงอยู่ในเนื้อหา) ท่านกำหนดเอาตอนไหนที่ท่านเอามาตั้ง ทุกท่านคงทราบแล้วในหนังสือพุทธประวัติในปริเฉทว่าด้วยการตรัสรู้

๑. พระอัตตสมบัติ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เอง ท่านแยกเป็นพระอัตตสมบัติเพราะเป็นพระคุณสมบัติเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยตรง คือเป็นผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยลำพังพระองค์เอง ตรัสรู้ที่โคนต้นโพธิ์

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว ทรงเสด็จเที่ยวประทับที่โน่นที่นี่ ภายในพุทธคยา เป็นเวลาถึง ๗ สัปดาห์ พระองค์ทรงรำพึงว่า จะสอนคนหรือไม่สอน ตัวอย่างในเรื่องไม่สอนอย่างพระปัจเจกพุทธเจ้า ตัวอย่างในเรื่องสอนอย่างบรรดาศาสดาเจ้าลัทธิ พระพุทธเจ้าเคยไปเรียนในสำนักดาบสทั้งสอง สำนักดาบสทั้งสอง - สอนอยู่กับที่

๒. พระปรหิตปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าทรงตัดสินพระหฤทัยประการแรกว่า จะสอน (ซึ่งตรงกันข้ามกับพระปัจเจกพุทธเจ้าคือไม่สอน) และก็ไม่ได้ตั้งสำนักสอนอยู่กับที่ ใช้วิธีเที่ยวจาริกสอน พระพุทธดำริหรือการตัดสินพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าในตอนนี้ ท่านจัดเป็นพระปรหิตปฏิบัติ จนกระทั่งสืบต่อมาจึงประกาศส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาเมื่อพระอรหันตสาวก ๖๐ องค์ จึงประชุมและบอกให้ไปสอน พระปรหิตปฏิบัติ เกิดโดยในบริเวณจังหวัดพุทธคยา พระพุทธเจ้าได้ตัดสินพระหฤทัยที่จะสั่งสอน (การตัดสินที่จะสั่งสอนเป็นการเริ่มต้น) เมื่อทรงวางหลักปรหิตปฏิบัติ และได้ทรงปฏิบัติตามหลักนั้นจริงโดยการส่งพระอรหันตสาวกไปประกาศพระศาสนา

เพราะเหตุนี้ เราจะเห็นได้ว่า การประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะกระทำได้ยากอย่างยิ่งเพียงไร พระพุทธเจ้าก็ทรงเชื่อว่าพระสัมมาสัมโพธิญาณของพระองค์นั้น เป็นของถูกต้อง และมีผู้จะรู้จะเข้าใจจะปฏิบัติตามได้ จึงได้แผ่หรือประกาศพรหมจรรย์ (ในเบื้องต้นใช้คำว่า "**ประกาศพรหมจรรย์**" เพราะเวลานั้นยังไม่ได้บัญญัติพระวินัย "**พรหมจรรย์ หมายถึง ธรรมะปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติในทางธรรม**") และต่อมาพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้ ๒ หลักนี้รักษาพระพุทธศาสนาโดยบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระมีอัตตสมบัติบัญญัติพระวินัยที่เรียกว่า **สิกขาบท** และ **อภิสมาจาร** ยังมีพวกวัตรต่าง ๆ อีกประการหนึ่ง คือ หน้าที่ที่จะต้องกระทำ เช่น การออกพรรษา การเข้าพรรษา การให้บรรพชา การบัญญัติพระวินัยนี้เป็นการใช้พระอัตตสมบัติแก่ภิกษุบริษัท และพร้อมกันนั้น

ก็ได้ทรงกระทำหน้าที่ในทางปรหิตปฏิบัติมีปรากฏชัดในของเก่าเรียกว่า **บอกวัตร** (การสวดมนต์ค่ำ) และพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ

ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ สายณฺเห ธมฺมเทสนํ
ปโทเส ภิกฺขุโอวาทํ อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหํ
ปจฺจูเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ
เอเต ปญฺจวิเธ กิจฺเจ วิโสเธติ มุนิปุงฺคโว ฯ

เช้า - บิณฑบาต เย็น - แสดงพระธรรมเทศนา หัวค่ำ-ประทานโอวาทพระภิกษุ เที่ยงคืน-แก้ปัญหาเทวดา ใกล้รุ่ง-ตรวจสัตว์โลก

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า พุทธกิจทั้ง ๕ ประการนี้เป็นพระปรหิตปฏิบัติทั้งนั้น ผมขอสรุปในสิ่งที่ผมพูดมาว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้พระเจ้าพระสงฆ์ของเรา หรือเจ้าอาวาสเจ้าคณะสนใจในการที่จะศึกษาหาความรู้ในทางนี้ และสนใจในการที่จะปฏิบัติเจริญรอยตามพระพุทธคุณ วันนี้เอา ๒ หัวข้อเล็กก็พอ พรุ่งนี้อาจจะต่ออีกหัวข้อหนึ่ง ผมขอยุติไว้เท่านี้

ท้ายสรุป

- สมบัติสำหรับมีติดตัว
- การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ
- การจำแนกพระพุทธคุณ
- หลักในการบัญญัติพระวินัย
- พระพุทธกิจ

คำบรรยายพิเศษ

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

รุ่นที่ ๒๖ ปี ๒๕๓๔

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔

เวลา ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๕ น.

* * *

วันนี้ก็จะได้พูดต่อจากเรื่องที่พูดไว้เมื่อวานนี้ในหัวข้อว่า การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ เรื่องนี้ผมขอบอกว่าต้องการให้ทุกท่านไม่ว่าจะอยู่ในหนไหน นำไปสอนประชาชนในวันพระตอนเช้าแทนคำอนุโมทนา เข้าพรรษาปีนี้สอนเรื่อง การเจริญรอยตามพระพุทธคุณ ซึ่งเป็นเจตนาของผม แต่ถ้าหากว่าเป็นคำสั่งของคณะสงฆ์เราต้องปฏิบัติหน้าที่ ถ้าหากว่าไม่มีคำสั่งของคณะสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็แปลว่า เราปฏิบัติตามหน้าที่ที่เราได้รับมอบหมายให้กล่าวอนุโมทนาก่อน ยถา....สัพพี

พระพุทธคุณ ๒ ประการ

พระพุทธคุณที่เป็นแม่บทใหญ่ ก็มี ๒ ประการ

๑. พระอัตตสมบัติ **๒. พระปรหิตสมบัติ**

พระพุทธคุณ ๓ ประการ

พระพุทธคุณ ๓ ประการ ถ้าจำเป็นภาษาบาลีจำ **พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺณโว**

ประการแรก พุทฺโธ - **พระปัญญาคุณ**
ประการที่สอง สุสุทฺโธ - **พระบริสุทธิคุณ**
ประการที่สาม กรุณามหณฺณโว - **พระมหากรุณาคุณ**

ถ้าจะย่นพระพุทธคุณ ๓ ประการ ลงในพระพุทธคุณ ๒ ประการ ดังนี้

พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ จัดเข้าใน **พระอัตตสมบัติ**
พระมหากรุณาคุณ จัดเข้าใน **พระปรหิตปฏิบัติ**

พระปัญญาคุณ

พระปัญญาคุณในที่นี้โดยตรงก็หมายถึงพระสัมมาสัมโพธิญาณคือ พระปัญญาตรัสรู้เองโดยชอบที่เรียกว่า สัมมาสัมพุทโธ ความจริงนั้นพระพุทธเจ้าไม่ใช่มีพระปัญญาเฉพาะในลักษณะว่าตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยเราศึกษาจากพระพุทธประวัติเท่าที่มีบันทึกไว้ ก็จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงพระปัญญาคุณ ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ในฐานะที่พระองค์ยังอยู่ในวัยศึกษา เรียนความรู้จากครูอาจารย์จนหมด ตอนเสด็จประพาสเห็นเทวทูตทั้ง ๔ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย บรรพชิต พระองค์ทรงระลึกได้ (เป็นเรื่องเฉพาะของคนที่มีปัญญาสูง ที่เรียกว่า **ติกฺขปญฺโญ = ผู้มีปัญญากล้าแข็ง**) การที่พระองค์ทรงระลึกได้เป็นเหตุให้พระองค์เสด็จออกบรรพชา ไปเรียนในสำนักดาบสทั้งสอง จบหลักสูตรจนหมด หมดความรู้ของอาจารย์เพียงเท่านี้ ไม่มีสอนต่อ ผมเล่าให้ท่านทั้งหลายได้ยึดหลักไว้ ในที่สุดก็แสวงหาความรู้ด้วยพระองค์เอง แล้วก็ได้ตรัสรู้จึงได้พระนามว่า สัมมาสัมพุทโธ = ผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบ ด้วยพระองค์เอง จัดเข้าในพระปัญญาคุณ

การยกตัวอย่างมานี้ก็เพื่อให้รู้ว่า พระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่มีเมื่อบวช แล้วหรือมีเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว มีมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เป็นผู้ใหญ่ก็ยังมี ออกบวชก็มี หากจะจำกัด ว่าพระปัญญาคุณมามีเมื่อตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นการตีวงแคบไป จัดเข้าใน พระอัตตสมบัติ

พระบริสุทธิคุณ

พระบริสุทธิคุณนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระปัญญาคุณ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้อริยสัจธรรมทั้ง ๔ แล้ว ก็เกิดวิมุตติ = ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ (กิเลสาสวะ) เกิดความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์อันนี้อยู่ในวงกว้าง การกระทำ การพูด ความคิดเห็น ทั้ง ๓ นี้ มีความบริสุทธิ์กำกับอยู่ทั้งนั้น พระบริสุทธิคุณนี้โดยตรงหมายถึงความพ้นจากกิเลสาสวะเมื่อตรัสรู้แล้ว แต่ผมได้วิเคราะห์ดูว่าพระพุทธเจ้าทรงมีความคิดเห็นอันบริสุทธิ์มาตั้งแต่เดิม เป็นความคิดเห็นที่ตรงต่อสภาพความเป็นจริง ความคิดเห็นที่ตรงต่อความเป็นจริงได้ เรียกว่าเป็นความคิดเห็นที่บริสุทธิ์ได้ คือ ไม่เจือปนด้วยสิ่งแปลกปลอม เป็นความคิดเห็นที่บริสุทธิ์ผุดผ่องจริง ๆ ไม่มีแปลกปลอมด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใด จัดเข้าในพระอัตตสมบัติ

พระมหากรุณาคุณ

ทุกท่านคงทราบแต่มีผู้เคยสงสัยว่าพระพุทธเจ้านี้ไม่มีพระเมตตาอ้างทีไร ก็มีแต่พระมหากรุณาคุณ ในตำราก็อ้างเช่นนั้นก็แปลว่าไม่มีเมตตากรุณานั้น ความจริงมีสายมาจากเมตตา (เมตตา = ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นสุข กรุณา = ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์) เมื่อปรารถนาความเป็นสุขให้แก่เขาก็ต้องช่วยเขา การช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น มันระบุถึงเมตตาในตัว ถ้าพูดถึงเมตตาโดยไม่กรุณาเช่นนี้ลำบากเพราะบางคนมีความสงสารจริงอยู่ แต่ไม่ลงมือช่วยเหลือซึ่งเป็นคุณสมบัติในคนทั่วไป เพราะฉะนั้น พระมหากรุณาคุณนั้น ท่านหมายในระยะตอนปลายเป็นผลสำเร็จ

ความจริงนั้น พระกรุณาคุณนี้ หมายรวมถึงพระเมตตาด้วย บางแห่งท่านเขียนว่า มีพระเมตตา-พระกรุณา ซึ่งสำนวนไม่ค่อยสวยนัก สู้พระมหากรุณาธิคุณไม่ได้ เป็นการหมายถึงพระเมตตา-พระกรุณา ทั้ง ๒ ประการ จัดเข้าในพระปรหิตปฏิบัติ

พระพุทธคุณ ๙ ประการ

หัวข้อนี้ถ้าอยากรู้เรื่องต้องอ่านในธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒ หลักสูตรนักธรรมชั้นโท ถ้าอ่านแล้วไม่รู้เรื่องให้อ่านซ้ำอีก ความไม่รู้เรื่องจะค่อย ๆ กระจ่างขึ้น อีกทั้งความกว้างขวางในเนื้อหาจะมีขึ้น เมื่อความกว้างขวางมีขึ้นแล้ว เราก็หาตัวอย่างเอามาเทียบเคียง (ซึ่งไม่มีในตำรา) เพราะฉะนั้นต้องพยายามอ่าน แล้วก็การสอนคนนั้น-อย่ารีบเร่ง การทำให้เขาเข้าใจ-เป็นเรื่องสำคัญมาก พระพุทธคุณ ๙ ประการเขาจำได้ แต่คำแปลเขาไม่รู้ อาจแปลได้เฉพาะคำ เช่น อรหํ เป็นพระอรหันต์ เป็นพระอรหันต์คืออย่างไร เขาไม่รู้ สัมมาสัมพุทโธ ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้เองคือตรัสรู้อย่างไร ตรัสรู้อะไร ทำไมจึงว่า**ชอบ**ไม่ค่อยรู้เรื่องนักเช่นในบทของ

อรหํ มีความหมายหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้ ควรแก่การสักการะบูชา ควรแก่การปฏิบัติตาม เราควรพยายามสอนให้เขาเข้าใจให้ได้เป็นการเสริมต่อจากความจำได้ของเขา ความมุ่งหมายเพื่อให้เขาได้เจริญรอยตามพระพุทธคุณ เมื่อเขารู้จำได้และเข้าใจโดยเราอธิบาย ใจของเขาก็จะเกิดความน้อมไปในทางที่จะเจริญรอยตาม

ผมขอย่นพระพุทธคุณ ๙ ประการ ลงในพระพุทธคุณ ๒ ประการ ดังนี้

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู ๕ หัวข้อนี้ จัดเข้าใน ***พระอัตตสมบัติ***

อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๒ หัวข้อนี้ จัดเข้าใน ***พระปรหิต- ปฏิบัติ*** (ผมขอแนะนำว่า ถ้าหากจะสอนคนล่ะก็ พระพุทธคุณ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ เป็นหลักดีที่สุด)

***พุทฺโธ* ปกติแปลว่า ผู้รู้ ก็ได้ แปลว่า ผู้ปลุกก็ได้**

พุทฺโธ* ถ้าแปลว่า ผู้รู้ จัดเข้าใน *พระอัตตสมบัติ

พุทฺโธ* ถ้าแปลว่า ผู้ปลุก จัดเข้าใน *พระปรหิตปฏิบัติ

ภควา* แปลว่า เป็นผู้มีโชค จัดเข้าใน *พระอัตตสมบัติ

ถ้าแปลว่า เป็นผู้จำแนกแจกธรรม จัดเข้าใน *พระปรหิตปฏิบัติ*

พระพุทธคุณทั้งหมดนี้ ถ้าเราพยายามสอนให้คนเข้าใจ ผมว่าสอนให้คนเข้าใจนั้น-ไม่ยากที่ยากคือ ทำไมจึงจะทำตามได้ เรื่องที่จะให้ทำตามได้เป็นวิชาอันหนึ่ง ซึ่งพูดในที่นี้ไม่ได้ มีทางที่จะทำได้แต่ผู้สอนจะต้องเป็นคน**อดทน** และเป็นผู้มี**ความเพียร** เพราะฉะนั้น ถ้าสมมติว่า พวกเราได้ช่วยกันสั่งสอนประชาชนของเรา ให้เข้าใจในพระพุทธคุณจะเป็น ๒ ประการ ๓ ประการ ๙ ประการ และเจริญรอยตามจะเป็นคุณประโยชน์แก่เขาอย่างมหาศาล แต่สิ่งเหลานี้ ผมอยาก

จะกล่าวว่า เราข้ามเพชรน้ำหนึ่งไปหมด ทำไมพุทธบริษัทของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา จึงไม่เข้าใจ ทั้งที่พวกนี้จะรับความรู้ส่วนใหญ่ทางหู

เอาหูไปฟัง-ก็น้อย และยังบอกว่าเนื้อหามากจึงยังไม่เข้าใจ ก็เหมือนกับไม่ได้ฟังไม่ได้อรรถรส แม้เสียงที่จะมาถึงหู-ก็ไม่ค่อยจะมี ยิ่งตามหัวเมืองยิ่งยากมาก แต่มีอีกอันหนึ่งคือ หูมาหาเสียง แต่หูก็ไม่ค่อยจะมาเสียอีก ต้องป่าวประกาศกัน

เรื่องพระพุทธคุณนี้ เป็นความตั้งใจของการพูดของผม ก็เพื่อให้ทุกท่านนำไปสอน เพื่อให้คนอื่นได้รู้ได้เข้าใจ เมื่อใครพูดถึงโยมต่าง ๆ ที่เคยฟังมาบ้างแล้วก็เข้าใจ เมื่อพระยกขึ้น เรื่องพระอัตตสมบัติหรือพระปรหิตปฏิบัติโยมคนที่ฟังแล้วเข้าใจ-ก็เข้าใจว่าพระท่านหมายถึงอะไร ผมขอฝากเอาไว้เพียงแค่นี้

ส่วนใหญ่ตามจารีตของเขาไหว้พระก็ต้องมีบูชาพระด้วย บูชาพระ-ไหว้พระ แต่คำบูชาพระเราไม่มีคำว่า ก็ขอให้ทุกท่าน เวลาจุดธูปเทียนแล้วเราบูชาในใจของเราก่อนว่า อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง ปูเชมิ (ธัมมัง สังฆัง) ก่อน เรียกว่า บูชาพระ - ไหว้พระ เป็นจารีต บางทีท่านบอกไหว้พระ (บูชาแต่ไม่บูชา) ทั้ง ๆ ที่มีเครื่องสักการะ โบราณแม้ไม่มีเครื่องสักการะเขาก็บูชา ผมแนะเอาไว้เพื่อรู้

ท้ายสรุป

- การย่น พระพุทธคุณ ๓ ประการ ลงใน พระพุทธคุณ ๒ ประการ
- การย่น พระพุทธคุณ ๙ ประการ ลงใน พระพุทธคุณ ๒ ประการ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีการเปิดอบรมสาธารณสุขขั้นมูลฐาน รุ่นที่ ๑๑

วันที่ ๑๔ - ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

***

ท่านประธานคณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และท่านผู้แทน

เบื้องต้น ผมขอแสดงความชื่นชมยินดีในการที่ทุกท่านได้ให้ความร่วมมือในการที่จะมารับการถวายความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขเบื้องต้น โดยยอมสละเวลา สละกิจการที่เป็นส่วนตัวมาเพื่อรับการถวายความรู้ ทุกท่านก็อาจจะมีความสงสัยคล้าย ๆ กันอยู่ประการหนึ่งว่า ทำไม ? เราจึงมีการอบรมหรือการอาราธนานิมนต์ให้มารับการถวายความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุข เบื้องต้น อันนี้ถ้าเรามองเข้าไปใกล้ ๆ ตัวก็จะเห็นได้ชัดว่า อันนี้ก็สืบเนื่องมาจากการที่มหาเถรสมาคม ได้วางระเบียบมหาเถราสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลขึ้น และในระเบียบนั้นได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ หรือจะเรียกตามระเบียบว่าหลักไว้ ๘ ประการ ในหลัก ๘ ประการนั้น เฉพาะในข้อ ๒ ได้กำหนดเรื่องสุขภาพอนามัย นี่เป็นข้อที่ ๒ รองจากข้อที่ ๑ คือเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรม ก็เนื่องมาจากระเบียบอันนี้เป็นเหตุหนึ่ง ที่ให้ต้องมีการรับความรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัยพอสมควรแก่กำลังและความสามารถและตามกำลังและโอกาส เพราะระยะเวลาของเรานี้ในรอบแรกก็มีเวลาเพียง ๕ วันเท่านั้น จะให้มีความรู้กว้างขวางพิศดารนั้นไม่ได้ วัตถุประสงค์ของระเบียบดังที่กล่าวนั้นความจริงมีเหตุลึกเข้าไปอีกประการหนึ่ง คือเราต้องการที่จะฟื้นฟูคติของวัดวาอารามแต่โบราณประการหนึ่ง นั่นคือการเป็นที่พึ่งของประชาชน นั่นคือการเป็นที่พึ่งของประชาชนในเรื่องสุขภาพอนามัย หรือเรียกกันตามสำนวนเก่าก็เรียกว่าในเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย **แบบยาขอ หมอวาน** คติอันนี้เป็นสิ่งที่ดีมาก ท่านแต่ปางก่อนนั้นหรือพระเจ้าพระสงฆ์แต่ปางก่อนนั้นย่อมจะรู้สึกว่าการที่วัดได้เป็นที่พึ่งพาอาศัยของประชาชนนั้น ทำให้ประชาชน ไม่เหินห่างจากพระพุทธศาสนา นี่หลักของท่าน แต่ความจริงอยากจะกล่าวในแผนปัจจุบันว่า ทำให้ประชาชนไม่เหินห่างจากพุทธจักร ไม่ใช่เฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น คำว่าพุทธจักรในปัจจุบันนี้ตามความหมายนั้น หมายถึงส่วนที่ประกอบกันขึ้นสามส่วนที่จะประกอบขึ้นเป็นองค์พุทธจักร เหมือนอย่างธรรมะของเราว่า ร่างกายสังขารของคนเรานี้ประกอบขึ้นด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประกอบขึ้นเป็นร่างกายสังขาร ฉันใดก็ดี พุทธจักรนี้ก็เหมือนกัน

ประกอบขึ้นด้วยสามส่วน ๆ ที่หนึ่ง คือ **พระศาสนา** ส่วนที่สอง คือ **สังฆมณฑล** หมายถึง พระ ส่วนที่สาม **วัดวาอาราม** นี่ครับพุทธจักร ไม่ใช่จะหมายเฉพาะพระพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้ก็ต้องหมายถึงว่าพุทธจักรในปัจจุบันนี้ เรื่องพุทธจักรนั้น ผมก็ยังไม่มีโอกาสจะกล่าวเรื่องให้ยาวว่าทำไมจึงเกิดคำนี้ขึ้นนะครับ

ที่ว่าทำให้ประชาชนนั้นไม่เหินห่างจากพุทธจักร ก็หมายความว่า ไม่ใช่เฉพาะในทางพระพุทธศาสนา จะไม่เหินห่างจากคณะสงฆ์ จะไม่เหินห่างจากวัดวาอาราม ทีนี้เรื่องนี้ แต่โบราณท่านจึงให้วัดนี้เป็นศูนย์ คือเป็นที่รวมของสิ่งต่าง ๆ อยู่ที่วัด ตั้งต้นแต่การศึกษาเล่าเรียนทั้งในทางอักขระสมัย แปลว่าทั้งในทางหนังสือ ท่านต้องเข้าใจว่า ทั้งในทางหนังสือนี้ โบราณเรียนหนังสือจริง ๆ นะครับ เรียนหนังสือจริง ๆ ที่เรียกว่าอักขระสมัย ในปัจจุบันนี้การเรียนมากเหลือเกินไม่ใช่เฉพาะหนังสือเท่านั้น เป็นศูนย์ของการเรียนหนังสือ เรียนหนังสือไทยจบก็เรียนหนังสือขอมเป็นศูนย์ของศีลธรรม ศีลธรรมออกจากวัดนะครับ เป็นศูนย์ของการที่จะให้วิชาความรู้อย่างอื่นนอกจากศีลธรรม นอกจากวิชาหนังสือ เช่นวิชาช่างต่าง ๆ หรือความรู้พิเศษ โบราณท่านเรียกว่าการเรียนเลข การเรียนลูกคิด การเรียนหน้าไม้ นี่เขา ถือเป็นวิชาพิเศษ ไม่ใช่วิชาหนังสือ นอกจากนี้ก็เป็นคล้าย ๆ สำนักงานสำหรับให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนภายนอกวัด เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วยการที่ได้ประสบทุกข์ภัยต่าง ๆ การเกิดการตาย อะไรเหล่านี้ รู้สึกว่ามันเกี่ยวข้องกับวัดมากเหลือเกินท่านที่เป็นหนุ่ม ๆ จะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้น่ะ เวลานี้เลือนลางลงไปมาก ก็ไม่ต้องกล่าวเหตุหรอกครับมันเลือนลางจริง ๆ ผมนี่ก็อยู่วัดมาตั้งแต่อายุ ๖ ขวบ เพราะฉะนั้นเรื่องเก่า ๆ ของวัดภายในพ.ศ.๒๔๕๐ เศษ ๆ มานี้ ก็ยังพอระลึกได้ มันเลือนลางออกไป เฉพาะการเจ็บไข้ได้ป่วยนี้มีสิ่งที่วัดทั้งหลายหรือพระเจ้าพระสงฆ์ในวัด ตั้งต้นแต่สมภารเข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชนประการหนึ่งนั้นคือการให้หยูกยา เมื่อผมเป็นเด็กนั้น ใน ๓-๔ วัด จะต้องมีพระหมอวัดหนึ่ง นะครับบางทีก็ติดกันเลย ตำบลนี้ วัดนี้ พอไป ตำบลหน้ามีอีกแล้ว แต่ว่าหมอเหล่านี้ ท่านไม่ได้เป็นหมอที่เป็นหมอทุกโรคนั้นรู้สึกว่ามีน้อย บางท่าน เป็นหมอเด็ก เก่งในทางหมอเด็ก บางท่านเก่งไปในทางมีหยูกยาในทางรักษาโรคสตรี เรียกในปัจจุบันเป็นลักษณะอย่างนี้ และก็บางท่านเก่งในทางต่อกระดูกบางท่านก็มียาในทางถูกสัตว์พิษขบต่อยหรือกัด บางท่านก็เก่งในทางรักษาโรคหมาบ้า แต่ท่านทั้งหลายต้องเข้าใจนะครับ ผมพูดเรื่องโรคหมาบ้า แผนปัจจุบันนี้เขาไม่เชื่อ แล้วอย่าไปเถียงเขานะ คือว่าวิทยากรที่มาถวายความรู้แก่ท่านทั้งหลายนี้ ล้วนเป็นแพทย์แผนปัจจุบันทั้งนั้น และท่านพวกนี้เรียนแผนปัจจุบันทั้งหมด เพราะฉะนั้นยาแผนโบราณหรือยาสมุนไพรนี่ ท่านไม่ได้เรียน ไม่ได้สนใจอะไรทั้งนั้นแต่บัดนี้เริ่มจะสนใจบ้างนะครับ จะต้องเข้าใจไว้ก่อน เพราะฉะนั้น เราจะบอกว่า หมอ ไอ้นี่ก็หายนะท่านจะตอบโดยมารยาทว่า ผมไม่ได้เรียนมาครับ ไม่รู้ว่าหาย หรือไม่หายก็ไม่รู้ ก็ถูก ก็เป็นจริงอย่างนั้น

อันนี้เราจะเห็นได้ว่า วัดเป็นที่พึ่งได้จริง ๆ ในทางเจ็บไข้ได้ป่วย ในทางหยูกยารักษา

นอกจากนี้มีอีกประการหนึ่ง สมภารเจ้าวัดเมื่อใครเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ใช่วันสองวันนะครับ หลาย ๆ วัน และหรือว่าเป็นโรคหนักพักใหญ่ เป็นโรคพิเศษ เช่น ถูกงูเห่ากัด เขามาบอก (หลวงพ่อผมคืออาจารย์ที่ผมอาศัยอยู่ด้วย โยมถวายเป็นลูก ผมเลยเรียกหลวงพ่อ) มาบอกว่า ไอ้ทิดนั่นถูกงูกัดนะ เฮ้ย เตรียมเรือไปเยี่ยม ก็ผมเป็นคนพายนี่ทำไมจะไม่รู้เล่า พายไป ไปเยี่ยม นี่เป็นโรคพิเศษ ถ้าเป็นโรคเจ็บไข้ได้ป่วยธรรมดา เอ้อ ไอ้นั่นมันเป็นยังไง ไข้มันไม่หายสักที ๗-๘ วันแล้ว ไปเยี่ยมมันหน่อยเถอะวะ ไปเยี่ยมครับ ไปเยี่ยมเยียนครับ ไม่ใช่ไปรักษา หลวงพ่อผมไม่เป็นครับทางเยียวยารักษา แต่พระอื่นเป็นครับ ก็ไปเยี่ยมเยียน กลายเป็นว่าเขาดีอก ดีใจ นะฮะ ดีอกดีใจคนบางคนนี่ (ผมตามหลวงพ่อผมไป) เขาเรียกหลวงพ่อว่า หลวงพี่ ในฐานะแก่กว่าเขา "หลวงพี่มาเยี่ยมนี่ผมดีใจนะ ได้เห็นพระเห็นเจ้า บางทีก็เห็นจะต้องลาหลวงพี่ ละนะ" อื๊อ ไอ้ทิดเอ๊ย ๆ ยังน่ะผิวมันยังไม่บอกว่าจะตายนี่หว่า แน่ะ แอบเข้าไปนั่น แอบเป็นหมอเข้าไปนั่น ไอ้นั่นล่ะ กล่าวพยุงใจคนท้อถอยนะจะทอดอาลัยในชีวิตแล้ว ยัง ยังหรอก ใจดี ๆ เถอะ ไม่เป็นไรหรอก ข้าดูแล้วนี่หว่าไอ้นี่ครับเป็นคุณ

และสิ่งเหล่านี้ท่านทั้งหลายลองนึกดู ถ้าเราจะไปเยี่ยมเยียนก็มักเป็นญาติสนิท หรือเป็นผู้มีอุปการะ แต่คนอื่นล่ะ ที่ไม่เกี่ยวข้องในทางนี้ แต่เขาก็เป็นพุทธบริษัทของวัด ห่างมากครับ ความจริงการไปอย่างนี้ไม่ใช่ไปประจบประแจงครับ ไม่ใช่ประจบประแจง ถ้าพูดตามทางแล้ว ก็ถือว่าบรรดาประชาชนชาวบ้านในหมู่นั้น ตำบลนั้น ได้อุปการะแก่วัดวาอารามซึ่งพระได้อยู่อาศัย ก็ชื่อว่าเราได้รับอุปการะด้วย เพราะฉะนั้นจะไปปฏิการะตอบแทนเขาบ้าง แม้ในทางน้ำใจก็เป็นการสมควร อันนี้อันหนึ่ง ถ้าเกิดล้มหายตายจาก เอ๊อ จะเอาอะไรล่ะ พระเจ้าดูเขานะ เขาจะเอาอะไรบ้าง ไอ้ตู้พระมาลัย ตาลปัตร กระโถน กาน้ำ อะไรน่ะ ดูเขานะ และก็ไปเยี่ยม อ้า ไปเยี่ยมเยียนครับ ไม่ได้หมายความว่าไปทวงบังสุกุลนะ คือไปเยี่ยมเยียนครับ เพราะไอ้เรื่องบังสุกุลน่ะ คนตำบลนั้นตายมันก็ต้องเผาที่นั่นแหละ ไอ้บังสุกุลไม่ต้องคิดละมันได้อยู่ร้อยเปอร์เซนต์ นี่ผมเล่าถึงว่าคติเหล่านี้แหละครับแสดงให้เห็นว่าวัดไม่ทอดทิ้งประชาชน หรือพระเจ้าพระสงฆ์ไม่ทอดทิ้ง ทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนในทางที่จะช่วยได้โดยประการต่าง ๆ เฉพาะเรื่อง ยาขอหมอวานนี้ เราเห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพราะเกี่ยวด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นเป็นเรื่อง ที่ว่า ถ้าเราปล่อยไว้มันก็เป็นทุกข์ทรมาน และทำให้การหากินไม่สะดวก

ฉะนั้น เราพระสงฆ์ จะฟื้นฟูเรื่องนี้ขึ้นมาว่า ให้พระเป็นที่พึ่งของประชาชนในทางเจ็บไข้ได้ป่วยตามสมควรแก่ยุคแก่สมัย นี่แหละเราจะฟื้นฟู อันนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ ผมเคยไปเปิดหน่วย อ.ป.ต. เคยไปพูดเสมอว่า เรื่องวัตถุประสงค์ ๘ ประการนี้ ถ้าดูให้ดีแล้วไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่เคยมีมาแล้วทั้งนั้น แต่ว่ามันอยู่ในวงแคบก็มี อยู่ในวงเฉพาะก็มี เช่น อย่างนี้แหละครับ เรื่องสุขภาพอนามัยหรือการเจ็บไข้ได้ป่วยนี้เราจะอยู่ในวงเพียงว่าการบำบัดรักษา การป้องกันไม่มี

จะเป็นเพราะไม่รู้หรืออะไรก็ไม่ทราบ การป้องกันไม่มี แต่ว่าที่ท่านทั้งหลายที่เข้ามารับการอบรมนี้ จะรับความรู้ไปทั้งสองทาง อย่างหนึ่งคือ ป้องกันโรค นะครับ ขอให้กำหนด ทุกโรคครับ จะมีวิธีป้องกัน ถ้าเราดูตามพื้นชนบททั่วไป ความรู้ของประชาชนในยุคเก่านะ เรื่องการป้องกันนี้ ไม่ค่อยรู้เรื่อง จะเป็นเพราะไม่ให้ความรู้หรือยังไงก็ไม่ทราบ ที่รู้กันแพร่หลายที่สุดนั่นก็คือของแสลง รู้กันแพร่หลาย ห้ามจนน่ากลัว ไอ้ของแสลงนี่ก็พูดยาก แผนปัจจุบันนี้เขาไม่มีของแสลง เขาให้กินตะพึด ถ้ากินได้กินเลย ไอ้นี่ที่ได้ยินอยู่มาก

เพราะฉะนั้น ในเรื่องปัจจุบันนี้ที่เราจะต้องรับรู้ก็ไอ้เรื่องป้องกันโรคเป็นอันดับแรก และก็การรักษา เป็นอันดับที่สอง ไอ้นี่เป็นหลักแผนปัจจุบัน ผมเคยรู้มาตั้งแต่เดิม ตั้งแต่เริ่มอ่านเรื่องสุขภาพอนามัยหรือการสาธารณสุขนี้ ตามเอกสารที่มีอยู่และได้ยินได้ฟังบ้าง เขาก็ใช้สองหลักนี่เป็นแบบเก่า และต่อมาสักสิบกว่าปีมานี้ได้ฟังนายแพทย์ท่านหนึ่งพูดว่ามีอีกหลักหนึ่ง คือ การบำรุง ไม่ใช่รักษา คือการบำรุง ท่านสังเกตให้ดี ต่อไปจะได้ยินนะครับ คือการบำรุงนี้ ของเดิมดูเหมือนเขาเอาไว้ในเรื่องป้องกันแต่ว่ามันไม่ชัด ถ้าแยกออกมาเป็นการบำรุงมันชัดขึ้น บำรุงนี่ บำรุงอย่างไร ? คือบำรุงตัวครับ บำรุงตัวของเรา ตัวของเรามันจะเป็นยังไง พูดตามภาษาหมอผมจำ นายแพทย์พูดว่ามันจะเกิดภูมิคุ้มกันขึ้นในตัว คนเรานี่ถ้ามีภูมิคุ้มกัน แข็งแรงครับ ไม่ค่อยเป็นโรค ไอ้ตัวโรคมันไม่เข้าหรือ ? มันเข้าครับ แต่มันมีภูมิคุ้มกันอยู่ มันทำอะไรไม่ได้ ไอ้ร่างกายมันเอาก่อน ไอ้เชื้อโรคเข้าไปร่างกายมันทำลายก่อน คนที่มีภูมิคุ้มกันแข็งแรงครับ ไอ้นี่แหละเขาเรียกว่าการบำรุง อย่างกินอาหารให้พอ พักผ่อนให้พอ ออกกำลังพอสมควร อะไรเหล่านี้แหละครับ เป็นการบำรุงทั้งสิ้น นี่อันนี้ครับ มันเป็นความรู้ที่ท่านรับรองกันทั่วโลก

ท่านทั้งหลายได้เสียสละเวลาและกิจการกันมาแล้ว ก็นึกเสียว่า ในนี่น่ะ ๕ วันนี้ ท่านอยู่ในตลาดวิชานะ ผมขอเทียบเหมือนตลาดขายสิ่งของเข้ามาสู่ตลาดวิชา และตลาดวิชาตลาดนี้ ก็เป็นตลาดวิชาเฉพาะเรื่องเหมือนสิ่งของตลาดขายสรรพสินค้าเฉพาะอย่าง คล้าย ๆ กับว่าที่เสาชิงช้า ประตูผีน่ะ ขายผ้าเหลืองทั้งนั้น ใครต้องผ้าเหลืองละไปนั่นเถอะ เป็นอันสำเร็จ และขายสินค้าเฉพาะอย่าง นี่ก็เหมือนกัน ท่านมาสู่ตลาดวิชานี้เป็นวิชาเรื่องสุขภาพอนามัย ในหน้าที่ของท่านนั้น ก็ต้องพยายามตักตวงเท่าที่จะตักตวงไปได้ ผมไม่ได้หมายความว่าจะเอาทั้งหมด ไม่ไหวหรอกครับ วิทยากรบางท่านเรียนมาตั้งไม่รู้จักกี่ปีไม่ทราบ และให้เรามาเรียนเพียงไม่กี่ชั่วโมงนี่ จะเอาให้เทียบเท่าครูบาอาจารย์นั้นไม่ได้ ที่เข้ามารับการถวายความรู้ในที่นี้ ก็เพื่อจุดชนวนขึ้นหรือก่อตั้งเป็นจุดเล็ก ๆ จุดหนึ่ง เพื่อให้ท่านทั้งหลายนี้ได้นำไปต่อคิดต่ออ่าน หรือ เพิ่มเติมเสริมต่อในภายหลังให้กว้างออกไป การที่เราทำอย่างนี้ ถ้าพูดถึงตามหน่วย อ.ป.ต. ก็เพื่อให้ปฏิบัติการตามจุดประสงค์ เพราะหน่วย อ.ป.ต. นั้น มีหน้าที่ช่วยเหลือประชาชน ตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๘ ประการ เพื่อจะช่วยเหลือประชาชน และวัตถุประสงค์ ๘ ประการนั้น ส่วนลึกจริง ๆ แล้ว เขาจะฟื้นฟูคติเก่า ๆ ที่มีอยู่ในวัดนั้น

ให้มันมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ การที่เราฟื้นฟูเรื่องนี้ขึ้นไว้นั้น แม้ในเวลานี้เราจะไม่เห็นคุณประโยชน์นัก ผมยืนยันร้อยเปอร์เซนต์ว่า เรื่องนี้มีคุณประโยชน์เป็นอันมาก และไม่เฉพาะแต่ตัวท่านที่จะได้รับความรู้ไปเพื่อใช้ป้องกันโรคภัย เพื่อใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นแก่ตัวเองได้ในสิ่งที่พอจะเยียวยารักษาได้

ท่านทั้งหลายได้ฟังคณะวิทยากรถวายความรู้ ท่านทั้งหลายจะเห็นเองว่าอันโรคภัยไข้เจ็บนั้น บุคคลเราสามารถที่จะรักษาตัวเองได้หลายสิบโรคครับ ไอ้ที่ไม่สามารถที่จะรักษาได้เองนั้นก็มีไม่เท่าไรครับ ถ้าเราเรียนกว้างขวางขึ้นไปแล้วก็สามารถที่จะรักษาตัวเองได้ โรคผ่าตัดเท่านั้นที่รู้สึกว่าจะรักษาตัวเองไม่ได้แน่ ถ้าเป็นโรคทางยาละก็ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับการรักษาตัวเองได้ แต่หมายความว่าจะต้องรู้วิธีรักษา โรคภัยไข้เจ็บนั้นเป็นของเกิดขึ้นจากเหตุ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ทุกอย่างเกิดจากเหตุ เพราะฉะนั้น แผนปัจจุบันนี้ เขาจึงป้องกัน มีวิธีป้องกันมันยังพลาดพลั้งได้บ้าง ครับตามวิสัย เพราะเหตุหลายเหตุครับ อาจจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็บำบัดรักษา ในทางรักษา การรักษานั้นก็ใช้ตัวยาเป็นเครื่องบำบัด

หน่วย อ.ป.ต. นั้น เราช่วยในทางให้ความรู้ ช่วยในทางให้สิ่งของ ช่วยไปในทางทำกิจการให้ นี่หลักของหน่วย อ.ป.ต. ที่ว่าช่วยเหลือประชาชนนั้น เราช่วย ๓ ทาง เพราะฉะนั้น การอบรมในครั้งนี้ ทางผมนี่ขอพูดตัด ต้องการให้ท่านทั้งหลายเอาความรู้ไปใช้ให้แก่ประชาชน คำว่าประชาชนนี้ไม่ได้หมายรวมกันมาก ๆ เรามาพูดให้ฟังเท่านั้น อาจจะคนสองคน เช่น เขามา ขอยาแก้หวัดเป็นโรคแพ้ ก็ควรจะแนะนำเขาว่า ควรจะป้องกันโรคอย่างไร นะครับ คนเดียว สองคน ก็ได้ครับไม่ได้หมายความว่าต้องรวมกัน ๔๐ - ๕๐ หรือ ๒๐ - ๓๐ ใช้ได้ทั้งนั้นครับ ทุกคราวที่ให้ยานั้นจะต้องบอกวิธีป้องกันโรค ท้องเสีย อื้อ กินอาหารมันจะต้องเลือกละนะ อ๊ะ หรืออย่ากินให้มันมากเกินไปอย่าไปเชื่อลิ้นมัน ต้องเชื่อท้องมันซี่ บางทีท้องมันแน่นแล้ว ยังกินเข้าไปอีก และไฟอันที่โบราณ เรียกว่าไฟธาตุย่อยไม่หมดอาหารก็เหลือ อ๊ะ หรือบางทีอาหารเป็นพิษ นี่มีชื่ออะไรก็ไม่รู้ อย่างพวกอหิวาตกโรคอันนี้ครับ เราจะต้องทำหน้าที่เพิ่มขึ้น อีกประการหนึ่ง เพิ่มขึ้น ความจริงไม่ใช่หน้าที่เพิ่ม เราไปฟื้นฟูไอ้หน้าที่เก่า ๆ ของเรา

เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกท่านได้เพียรพยายามที่จะรักษาคติของพุทธจักร หรือของวัดวาอารามไว้ในการที่จะไม่ทอดทิ้งประชาชนให้อยู่เดี่ยว ให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว คือว่าให้เป็นที่พึ่งพาอาศัยของเขาได้ วัดเป็นที่พึ่งของบ้านตั้งแต่โบราณมา และโดยนัยเดียวกัน บ้านก็เป็นที่อาศัยของวัด นี่เรารู้กันอย่าให้เป็นว่า "บ้านเป็นที่อาศัยของวัดอย่างเดียวนะครับ" อันตรายนะครับ จะต้องให้เขารู้สึกว่าวัดก็เป็นที่พึ่งของบ้านได้เหมือนกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะอยู่ด้วยกันด้วยความสวัสดีหน่วย อ.ป.ต. เขามีวัตถุประสงค์ดังนี้ แต่บัดนี้ยังไม่เด่นชัด แต่ผมบอกท่านทั้งหลายว่าเราได้เริ่มเห็นแล้วแต่ว่ายังไม่แพร่หลาย หรือยังไม่แจ้งชัดเท่านั้น

บัดนี้ ก็ถึงเวลาที่จะบรรยายถวายความรู้ ตามตารางถวายความรู้ที่แจกไปแล้ว เพราะฉะนั้น ผมขอเปิดการถวายความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขเบื้องต้น หรือการสาธารณสุขขั้นมูลฐาน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้ทุกท่านจงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ในระหว่างที่เข้ารับการอบรม เพื่อให้ได้ผลแห่งการอบรมนี้เต็มที่ โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญฯ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๗ ปี ๒๕๓๕
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันจันทร์ ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕
เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๑๐ น.

***

ท่านพระเถรานุเถระระดับภาค ท่านพระสังฆาธิการตั้งต้นแต่ระดับวัดสำหรับวัดราษฎร์และวัดหลวงตั้งแต่ผู้ช่วยขึ้นไปทุกรูป ปีนี้เป็นปีที่ ๒๗ ตามที่เจ้าคณะภาค ๒ รายงานเมื่อครู่นี้ก็นับว่าเป็นเวลาอันยาวนานพอสมควร ในเบื้องต้น ผมต้องขออนุโมทนาในการที่พระเถรานุเถระระดับภาคได้ร่วมกันจัดการให้มี การฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระสังฆาธิการผู้สมควรได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ทั้งประเภทสามัญและประเภทวิสามัญ และนอกจากนั้นก็ต้องขออนุโมทนาแก่ท่านพระสังฆาธิการผู้ที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้เพื่อรับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นี้ด้วย มากท่านก็คงจะไม่ทราบถึง ความเป็นมาของการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ก็อยากจะกล่าวไว้พอเป็นเครื่องนำและจะได้เห็นถึงความมุ่งหมายในเบื้องต้น

พระอุปัชฌาย์ เรียกตามภาษากฎหมาย อุปัชฌายะ เรียกตามภาษาวินัย, การแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์สุดแต่เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจหน้าที่ ในการที่จะแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์เห็นสมควรแก่ท่านผู้ใดก็ตั้งผู้นั้น ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ การแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์รัดกุมขึ้น และต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๔๘๔ การแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์รัดกุมมากยิ่งขึ้น และจากกติกาสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ได้เป็นรากฐาน ที่ให้มหาเถรสมาคมในยุคปัจจุบันนี้ออกกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วย การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ อย่างที่ท่านทั้งหลายได้ทราบอยู่โดยทั่วกันแล้ว ในครั้งเดิมนั้นในยุคคณะสังฆมนตรีนั้น เราเคยมีการฝึกซ้อมอบรม ผมจำได้เพราะว่าเป็นคนเสนอแนะให้ท่านผู้มีหน้าที่บริหารในครั้งนั้น ว่าไม่ควรจะปล่อยพระอุปัชฌาย์ ควรจะเอามาขัดสีคือฝึกซ้อมอบรมให้รู้ในหน้าที่ และมีความชำนาญในหน้าที่นั้นพอสมควร ก็ดูเหมือนท่านจะทำปีเดียวแล้วก็เงียบหายไป ในครั้งหนึ่งบังเอิญผมได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาค

ทั่วประเทศในสมัยเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศ ก็รับสนองพระเดชพระคุณไป ๑ ปี เมื่อถึงคราวที่จะแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ผมก็นำความคิดเดิมนั้นมาใช้ ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์จะต้องผ่านการฝึกซ้อมอบรมในหน้าที่ที่จะได้รับมอบหมาย จึงได้ทดลอง ได้ความรู้ในครั้งนั้นว่าการปฏิบัติงานในลักษณะเช่นนี้ มีคุณอยู่หลายประการ

ประการที่ ๑ เพื่อปรับระดับความรู้ ปรับระดับความรู้ของผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นั้นให้เหมือนกันหรือให้ใกล้กันที่สุด เราปรับระดับทั้ง ๒ ทางที่เขาเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าใน**ทางวิชาการ** และเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ใน**ทางทฤษฎี** แต่ควรจะเรียกว่า ในทางวิชาการและในทางปฏิบัติการ ความรู้เราไม่ได้ตั้งขึ้นใหม่ เราเขียนแฝงไว้ในกฎมหาเถรสมาคมนั่นเองจะใช้คำว่าฝึกซ้อมอบรม คำสั้น ๆ นี้รวมความหมายทั้งสองไว้คือทั้งในทางวิชาการทั้งในทางปฏิบัติการ **การอบรม** คือการถ่ายเทความรู้ให้แก่ผู้ที่ยังไม่รู้หรือผู้ที่รู้น้อย หรือแม้ผู้ที่รู้มาก แต่เพื่อให้เกิดความแม่นยำขึ้นอีก อันนี้เป็นคุณประโยชน์ในทางความรู้ ส่วนในทางปฏิบัตินั้น คือให้มีการฝึกซ้อม, ให้มีการปฏิบัติ การฝึกซ้อม คือการปฏิบัติตามหลักวิชาหรือตามวิชาการที่เกี่ยวข้อง เอามาเป็นข้อปฏิบัติทุกท่านก็จะได้รับสิ่งทั้งสองนี้ ในโอกาสที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้ในครั้งนี้โดยทั่วกัน

ประการที่ ๒ เพื่อปรับระดับสมาจาร คือความประพฤติอันสมควร ทั้งในส่วนกายสมาจาร-เกี่ยวกับทางกาย, วจีสมาจาร-เกี่ยวกับการพูด, มโนสมาจาร-เกี่ยวกับคุณสมบัติ คุณธรรมในทางจิตใจ คนที่อยู่ร่วมกันมาก ๆ บางทีก็ไม่กล้าจะทำอะไรตามลำพังปรารถนาของตัวตั้งต้นแต่จะนุ่งห่ม จะพูดจา จะกิน จะอยู่หรือจะนอน มีอะไรดีขึ้น

ประการที่ ๓ เพื่อความสามัคคี ของพระภิกษุพระสังฆาธิการที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นี้ เพราะมากันทั่วประเทศอาจจะไม่ถึงทุกจังหวัด ก็นับว่าเราเป็นพุทธชิโนรสด้วยกันควรจะสมัครสมานสามัคคีกันให้รู้จักมักคุ้นเพื่อไปมาหาสู่หรือทำกิจการอะไรบางอย่าง อันนี้เป็นพระคุณ

เพราะฉะนั้น เมื่อผมพ้นหน้าที่ผู้รักษาการแล้ว จึงเสนอแนะท่านเจ้าคณะภาคต่อมาว่าการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์นั้นเป็นของดี ให้ประโยชน์แน่ ก็ควรจะทำต่อไป ถ้าหากว่าขัดข้องเรื่องที่พักก็ดี ในทางวิชาการก็ดีตลอดถึงในการที่จะเลี้ยงดู จะรับช่วยเหลือ และท่านเจ้าคณะภาคตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งถึงบัดนี้ ก็ได้สืบต่อหลักการปฏิบัติอันนี้ฟังเมื่อครู่นี้ว่า ๒๗ ปีแล้ว หรืออาจจะ ๒๖ ปีก็ได้ เพราะนับปีที่หนึ่ง เป็นเรื่องผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาค ก็เพื่อประโยชน์ดังกล่าวแล้ว

เมื่อครู่นี้ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้กล่าวถึงว่า การคณะสงฆ์ การพระศาสนา เฉพาะเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์นั้น บุคคลที่มีส่วนสำคัญที่สุด ในการที่จะผลักดันเป็นการที่จะชักจูงแนะนำก็คือ**เจ้าอาวาส** กับ **พระอุปัชฌาย์** ที่กล่าวเฉพาะในที่นี้ บุคคลทั้งสองนี้ถ้าจะเปรียบ ก็คือพระอุปัชฌาย์เหมือนมารดา-ผู้ให้กำเนิดแก่บุตรธิดา เจ้าอาวาส ก็เหมือนพี่เลี้ยงบุตรธิดาที่เกิด

จากมารดา ส่วนการคณะนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ท่านผู้ที่ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์เว้นแต่รองหรือผู้ช่วยเฉพาะที่เป็น เจ้าอาวาสหรือบางทีก็เป็นเจ้าคณะก็ต้องทำหน้าที่ทั้งสอง หน้าที่เป็นผู้ให้กำเนิด และหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง คอยดูแลควบคุมรักษา ที่ได้กล่าวไว้นี้เป็นหลักของการปกครองคณะสงฆ์ที่เรายังได้ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ แต่เราก็ต้องยอมรับว่ามียิ่งมีหย่อนตามสมควร แต่ตามที่ได้สังเกตมานั้นไม่ใช่ทั้งหมดแต่เป็นส่วนมากว่าพระอุปัชฌาย์ที่ได้รับฝึกซ้อมอบรมราว ๒๖-๒๗ ปีมานั้นส่วนมากใช้ได้ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่แหกคอกไปบ้าง เช่นนี้เป็นธรรมดาของสังคม แต่ว่าเราช่วยกันพยายามแก้ไข ในทางปกครองคณะสงฆ์ของเรานั้น เราหมายรวมไปทั้ง ๓ ส่วน คือทั้ง**การทางศาสนา การคณะสงฆ์ การวัดวาอาราม** เพราะส่วนทั้ง ๓ นี้ เราถือว่าเป็นองค์ประกอบของพุทธจักร ที่เราเรียกว่า **พุทธจักร** นั้นเพราะประกอบด้วยองค์ทั้ง ๓ หรือส่วนทั้ง ๓ นี้

การพระศาสนา-การคณะสงฆ์-การวัดวาอาราม ประกอบขึ้นเป็นสิ่งหนึ่งที่เราเรียกว่า "**พุทธจักร**" และเกี่ยวข้องอย่างสำคัญมากกับพระอุปัชฌาย์เพราะ

๑. **พระภิกษุสงฆ์จะต้องสร้างตนให้เป็นที่เจริญด้วยศรัทธาปสาทะของประชาชน**
๒. **พระภิกษุสงฆ์จะเป็นผู้ช่วยฟื้นฟูดูแลรักษาพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่าพระศาสนา**
๓. **พระภิกษุสงฆ์เรานี้อีกมีหน้าที่ที่จะสร้างสรรค์หรือเสริมสร้างสิ่งที่เป็นรวมเรียกว่า เสนาสนะ ถาวรวัตถุหรือปูชนียสถานเหล่านี้ ก็เนื่องไปจากพระภิกษุ-สงฆ์**

เมื่อพระภิกษุสงฆ์นี้ถ้าเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะแล้ว ทำอะไรก็สะดวกมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น การที่เราช่วยกันที่จะยกระดับของพระภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศนั้นจึงเป็นกิจหรือเป็นหน้าที่ของท่านผู้มีส่วนรับผิดชอบทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าอาวาส ไม่ว่าจะเป็นพระอุปัชฌาย์ ต้องรับผิดชอบร่วมกันเพราะเพื่อการอันนี้เมื่อครู่นี้ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้รายงานว่าการฝึกซ้อมอบรมหรือการสอบความรู้นั้น ก็เพื่อที่จะให้พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นี้ได้เจริญด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการคือ

๑. **ความรู้**
๒. **ความฉลาด**
๓. **ความสามารถ**
๔. **สุปฏิบัติ**

ทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นหลักที่จะเชิดชูพุทธจักรของเรา หรือกล่าวโดยเฉพาะก็คือสังฆมณฑลและการพระศาสนาตลอดถึงวัดวาอาราม เพราะฉะนั้น ผมจึงเคยพูดกับผู้ที่เข้ารับการฝึก

ซ้อมอบรมด้วยกันทุกปีว่า ความเป็นพหูสูตนั้นต้องถือว่าเป็นหน้าที่ แต่มิใช่เป็นเพียงหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์เท่านั้นถือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ทั่วไปจะเป็นลูกวัด สมภารเจ้าวัด หรือเจ้าคณะ เพราะตัวรู้ตัวนี้เป็นสำคัญถือเป็นอันดับแรก แต่มิใช่เพียงเฉพาะพระ แม้คฤหัสถ์ก็เป็นตัวสำคัญด้วย ท่านทั้งหลายคงยังระลึกได้ว่า การให้ความรู้แก่ประชาชนในหน้าที่ของรัฐนั่น ต้องสิ้นค่าใช้จ่ายต่อปีเป็นหมื่น ๆ ล้านบาท เพื่อซื้อสิ่งสิ่งหนึ่งคือ ซื้อความสุข (ส่วนจะรู้อะไรนั้น ต้องว่ากันอีกเรื่องหนึ่ง) แต่ในทางคณะสงฆ์ของเรานี้ลงทุนน้อย เมื่อพูดถึงตัวรู้ก็อยากจะให้หลักไว้ ตัวรู้ถูกแบ่งเป็น ๒ สาย

สายที่หนึ่ง ๑. รับรู้ ๒. เรียนรู้ ๓. รอบรู้

สายที่สอง ๑. รู้จำ ๒. รู้แจ้ง ๓. รู้แทงตลอด

รับรู้ ตรงกับเมื่อผมพูดเมื่อครู่นี้ว่า ความเป็นพหูสูต และในความเป็นพหูสูตนั้นก็แยกออกไปอีก คือใช้ **หู** เป็นหลัก และต้องใช้ **ตา** ด้วย แต่เพราะว่าความรู้เดิมใช้หูเป็นหลักมากกว่าตา ท่านจึงเรียกว่า พหูสูต อวัยวะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นที่รับความรู้เป็นบ่อเกิดของความรู้ในทางของเราเพิ่มอีกหนึ่งคือ **ใจ** แต่ในทางโลกเขาได้เพียง ๕ โบราณท่านว่า "**ตาดูหูฟัง**" ตัวนี้เป็นบ่อเกิดของความรู้อย่างสำคัญ การรับรู้นั้น เรารับมาจากผู้อื่น หรือรับจากสิ่งอื่น เป็นไปในลักษณะถ่ายเท

เรียนรู้ หนักไปในทางเรียนด้วยตนเอง ที่ภาษาของเราเรียกว่าจินตามยปัญญา ใช้ความคิดนึกตรึกตรองหาช่องทาง หาทางก้าวไปข้างหน้า หาทางในทางแก้ไขว่ามีอุปสรรคหรือข้อติดค้างเกิดขึ้น อันนี้เป็นการเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง และท่านสรุปไว้อีกอันหนึ่งว่า จะต้องสร้างตนหรือยกตนให้ถึงระดับ รอบรู้

รอบรู้ คือรู้มาก ไม่ใช่รู้สิ่งเดียว ไม่ใช่เป็นพระอุปัชฌาย์ก็รู้แต่หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ซึ่งไม่พอต้องรู้อะไรอีกหลายอย่าง ยิ่งพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ที่สุดเป็นคามวาสี อยู่ในแดนบ้าน ความรอบรู้จึงกลายเป็นเรื่องจำเป็น รอบรู้-รู้ในสิ่งทั่ว ๆ ไปของพระเจ้าพระสงฆ์ เช่นว่าเราเป็นพระอุปัชฌาย์รอบรู้ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ตรงนี้คือความรู้ไม่ใช่รอบรู้

ถ้ารู้ในการสั่งสอนประชาชนด้วย - ออกไปแล้ว

ถ้ารู้จักวิธีปกครองด้วย - ออกไปอีกแล้ว

ถ้ารู้จักในการที่จะก่อสร้างปฏิสังขรณ์ - ยิ่งออกไปอีกแล้ว

เช่นนี้เป็นการรู้อยู่ภายในกำแพงวัด ต้องรู้ออกไปนอกกำแพงวัด ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนว่าเราจะช่วยเหลือ แก้ไขประชาชนได้อย่างไร แต่การที่จะแก้ไขอย่าด่วนลงมือแก้ไข มันต้องมีอุบายวิธีหรือต้องมีหลักวิชา

มีตัวอย่างคือ ชาวบ้านสมัยพุทธกาล มีธุระทำมาหากินยุ่งนักได้ถามพระว่า วันนี้กี่ค่ำ พระตอบตามความจริงว่า-ไม่ทราบ ชาวบ้านจึงตำหนิว่า เสียแรงเราอุปการะอุปถัมภ์ จะพึ่งเป็น

ปฏิทินสักหน่อยก็ไม่ได้คล้าย ๆ กับให้ข้าวให้น้ำแล้วเสียเปล่าไม่ได้อะไรตอบแทนแม้แต่น้อย พระพุทธเจ้าทรงทราบอนุญาตให้พระต้องเรียนวิชานี้ คือคอยนับวันขึ้นแรม-กี่ค่ำ วันอาทิตย์ วันจันทร์ หรือวันอังคาร-ต้องรู้ไว้ ที่เรียกในปัจจุบันว่า **ปักษคณนา**-วิธีคำนวณดิถีตามปักษ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้เรียนผูกดวง ผมชี้ให้เห็นว่า พระเรามีอะไรพอจะเป็นที่พึ่งของเขาได้ ก็ควรจะเป็นที่พึ่งของเขาซึ่งเราก็ไม่มีภารกิจอะไรมากนัก ดังนั้นพวกพระอยู่ในแดนบ้าน ความรอบรู้ต่าง ๆ นี้มันเป็นเรื่องจำเป็นต้องรู้ แต่ไม่ได้หมายความว่ารู้ไปทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะคนที่มาเกี่ยวข้องมีหลายประเภท บางคนเข้ามาหาประโยชน์ปัจจุบัน-ย่อมไต่ถาม บางคนเข้ามาหาประโยชน์ภายหน้า-ศึกษาในทางศีล สมาธิ ปัญญาบ้าง ศึกษาในทางศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาบ้าง บางพวกอยากจะมาหาทางไปมรรคผลนิพพาน

รู้จำ รู้น้อยรู้มากก็ไม่สำคัญ แต่ต้องจำให้ได้ รู้เหมือนกันแต่จำไม่ได้ เป็นความรู้ที่ไม่ได้ประโยชน์แก่ใคร แต่หากหลงลืมบ้างก็ต้องยอมเพราะมันไม่ยอมจำ

รู้แจ้ง ในเรื่องที่รู้จำ ต้องมีความรู้แจ้ง เช่น เรื่องการบวช ผมเป็นลูกศิษย์สมภารเจ้าวัด พอถึงสวดญัตติพระอุปัชฌาย์ไล่คนออกจากโบสถ์หมดผมก็เคยถามผู้ใหญ่ในยุคนั้นว่าลุง ทำไมพระอุปัชฌาย์จึงต้องไล่ลุงตอนเวลาพระสวดญัตติ หากคนมีท้องอยู่ในโบสถ์ ลูกต้องไหลออกมาแน่ ดังนั้น ใครจะมีท้องก็ถูกไล่ออกจากโบสถ์หมดเลย โบสถ์สมัยแรก ๆ มีขนาดเล็ก คนที่เข้าไปอยู่ไม่พ้นหัตถบาส แต่ต้องเข้าใจพระอุปัชฌาย์จะไล่ออกเมื่อสวดญัตติจตุตถกรรม แต่สวดญัตติกรรมไม่ไล่ หากญัตติกรรมวิบัติผู้นั้นยังคงเป็นพระ แต่ญัตติจตุตถกรรมวิบัติผู้นั้นไม่เป็นพระ เพราะฉะนั้น พระอุปัชฌาย์จึงให้ออก หากอยู่ในเขตหัตถบาสแล้วจะเป็น **ปริสวิบัติ** เช่นนี้ เป็นการรู้แจ้งลักษณะคือรู้ถนัดชัดเจน รู้ที่มาที่ไป แต่ความจริงในปัจจุบันนี้ เขาถือว่าความรู้ที่สุดของความรู้ โดยมากเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เขาถือว่า รู้แจ้ง

รู้แทงตลอด ตามหลักเดิมหมายถึง รู้ปฏิเวธ

วัตถุประสงค์ของความรู้

๑. **รู้เพื่อเป็นอาภรณ์เครื่องประดับ** บางพวกต้องการให้เป็นอาภรณ์เครื่องประดับเท่านั้น คือพวกเขานี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ก็มีทรัพย์สมบัติมีที่ทำมาหากิน แต่อยากรู้เพื่อเป็นอาภรณ์เครื่องประดับ โดยไม่ต้องการสอนใคร และไม่ต้องการที่จะไปประกอบกิจโดยอาศัยวิชานี้ บางทีปัจจุบันเขาเรียกใกล้เข้ามาว่า **วิชาอดิเรก** เช่นคนบางคน เรียนดนตรีเพื่อรู้เฉพาะตัว จะให้ไปสั่งสอนใคร-ไม่สอนและไม่ชอบ จะให้ไปประกอบอาชีพ-ไม่ชอบ

๒. **รู้เพื่อการสั่งสอน** ข้อนี้เกี่ยวกับทุกท่านที่นั่งในที่นี้ เพราะเป็นหน้าที่ของพระที่ต้องสั่งสอน เราเป็นพุทธชิโนรส พ่อใหญ่ของเรานั้นมีหน้าที่สั่งสอน เราก็ต้องดำเนินตาม จะได้น้อยหรือมากก็ตาม

๓. **รู้เพื่อประกอบกิจการ**

เพราะฉะนั้น ตัวความรู้ เฉพาะพระเรานี้ก็เห็นจะใช้หนักไปทั้งสอง เพื่อสั่งสอนเป็นวิชาเอก และเพื่อประกอบกิจการก่อนนี้เป็นวิชาโท เดี๋ยวนี้เป็นวิชาเอก เพื่อประกอบกิจการ บางทีไม่สั่งสอนเช่นนี้เป็นภาคปฏิบัติ ในหัวข้อของความรู้

ความฉลาด

ท่านวางหลักไว้แบ่งเป็น ๓ ลักษณะ

๑. อายโกสล = ฉลาดในทางเจริญ

๒. อปายโกสล = ฉลาดในทางเสื่อม

๓. อุปายโกสล = ฉลาดทั้งในทางเจริญ ทั้งในทางเสื่อม

ความสามารถ

ความสามารถตรงกับภาษามคธว่า **สมตฺโถ** ท่านแปลว่าเป็นผู้สามารถ คำว่า **สมตฺโถ** นั้นแปลตามศัพท์แปลว่า ได้ประโยชน์ หรือสำเร็จประโยชน์โดยเรียบร้อยหรือโดยสม่ำเสมอ แต่ในที่นี้ตามหลักท่านแยกไว้ ๒

๑. สามารถในการทำ *อลํ กาตุํ*

๒. สามารถในการจัด *อลํ สํวิธาตุํ*

สุปฏิบัติ

สุปฏิบัติ-ปฏิบัติดี, ปฏิบัติชอบ ผมขอนำเข้าบทบาลีสังฆคุณ **สุปฏิปนฺโน อุชุปฏิปนฺโน ญายปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน** เป็นการปฏิบัติชอบ และนอกจากนี้ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นสุปฏิบัติเหมือนกัน ที่เรียกว่า การปฏิบัติชอบ

เพราะฉะนั้น หลักทั้ง ๔ ประการที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ว่าเมื่อครู่นี้ เราควรช่วยกันปลุกเสก พระอุปัชฌาย์ที่จะได้รับแต่งตั้งต่อไปนี้ต้องปลุกเสกสัทธิวิหาริก อันเตวาสิกของตน คำว่า "**ปลุกเสก**" คือทำให้มีให้เป็นขึ้นเหมือนที่เขาปลุกโดยทั่วไป คำว่า ปลุก เอามาจากบทพระพุทธคุณ บทพุทฺโธ มีความหมายอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ปลุก คือปลุกให้ตื่น ไม่ใช่หมายเฉพาะเป็นผู้ตรัสรู้ เพราะฉะนั้น ปลุกแยกตามอาการแยกได้เป็น ๓ อาการ

***ปลุกเสก* คือ ทำให้มีให้เป็น**

***ปลุกปลอบ* คือ การทำอะไรนั้น มีการท้อถอยได้ ถ้าท้อถอยต้องใช้วิธีปลุกปลอบ**

***ปลุกปล้ำ* คือ เคี่ยวเข็ญ โดยวิธีขู่ โดยวิธีล่อ เช่น**

ถ้าเจ้าไม่ตักน้ำให้ข้า - ข้าไม่ให้ขนมเจ้า - เป็นการขู่

ถ้าเจ้าตักน้ำให้ข้า - ข้าจะให้ขนมเจ้า - เป็นการล่อ

เพราะฉะนั้น ในหน้าที่เหล่านี้เป็นพระอุปัชฌาย์จะต้องรู้ไว้พอสมควร ควรจะปลุกเสก

ได้ก็ปลุกเสก ควรจะปลุกปลอบได้ก็ปลุกปลอบ ในบางคราวถึงขั้นปลุกปล้ำคือเคี่ยวเข็ญ ควรเลือกไปใช้ตามโอกาสอันสมควร กับลูกศิษย์หรือแม้สัทธิวิหาริกอันเตวาสิกของเรา เราต้องทำหน้าที่เป็นผู้ปลุก แม้เป็นผู้ให้กำเนิดหรือเป็นพี่เลี้ยงก็ตาม บางคนเป็นทั้งผู้ให้กำเนิดเป็นทั้งพี่เลี้ยง อย่างนี้ก็ต้องทำหน้าที่มากหรือหนักหน่อย ผมให้เป็นข้อกำหนดไว้ บางอย่างให้รายละเอียดไม่ได้ เพราะว่ารายละเอียดในแต่ละเรื่องมากเกินไป ให้ได้เพียงหัวข้อ พวกท่านจะได้กำหนดไว้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ หรือเป็นประโยชน์แก่พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งแล้ว อันนี้เป็นการกล่าวสิ่งโน้นบ้างสิ่งนี้บ้าง แต่ก็อยู่ในลักษณะหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ที่จะต้องรู้

ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ สุปฏิบัติ เป็นหลักสำคัญมาก

ขอให้ทุกท่านพยายามที่จะสร้างตัวของตัว ให้เจริญด้วยคุณสมบัติทั้ง ๔ ประการ ดังที่ท่านเจ้าคณะภาค ๒ ได้รายงานเมื่อครู่นี้ อันนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งแก่สังฆมณฑลในส่วนรวมของเรา ความดีของสังฆมณฑลนั้นก็คือความดีของพระภิกษุสามเณรแต่ละรูป ไม่ได้หมายความว่าทั้งหมด-ดี ดีแต่ละรูปขึ้นไป แล้วจะกลายเป็นความดีของสังฆมณฑล อันนี้เป็นความปรารถนาของทางการคณะสงฆ์ หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งของบรรดาท่านเจ้าคณะภาค เจ้าสังกัดของท่านทั้งหลายที่ได้ดำเนินการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ในครั้งนี้

และผมขอเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขออำนวยพรให้ ขอให้ท่านพระสังฆาธิการผู้ที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมทุกท่าน จงเจริญด้วยพลานามัยไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

ท้ายสรุป

๑. ความเป็นมาของการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
๒. วัตถุประสงค์ของการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
๓. ความหมายของการอบรม
๔. หน้าที่หลักของเจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์
๕. องค์ประกอบของพุทธจักร

๖. พุทธจักรเกี่ยวข้องอย่างไรกับพระอุปัชฌาย์
๗. คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์
๘. สายทางแห่ง **ตัวรู้**
๙. วัตถุประสงค์ของการมีความรู้
๑๐.ความฉลาด-ความสามารถ-สุปฏิบัติ

โอวาท

โดย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ในพิธีเปิดการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์
รุ่นที่ ๒๘ ปี ๒๕๓๖
ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
วันศุกร์ ที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖
เวลา ๐๙.๑๒ - ๐๙.๔๖ น.

***

ท่านเจ้าคณะระดับภาคทุกรูป ท่านพระสังฆาธิการผู้มีสิทธิ์ได้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้ระดับต่าง ๆ ทุกท่าน ในเบื้องต้น ผมต้องขออนุโมทนาท่านเจ้าคณะระดับภาค ทั้งเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นี้มาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ฟังรายงานว่าถึง ๒๗ หรือ ๒๘ ปีแล้ว ทั้งนี้ ก็เพื่อ

๑. ความเรียบร้อยดีงาม

๒. ความวัฒนาสถาพรของฝ่ายพุทธจักร

ท่านพระสังฆาธิการ ผู้มีสิทธิ์ได้รับพิจารณาคัดเลือกเพื่อเข้าฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์นั้น รู้สึกว่าทุกคราวก็ได้ตั้งใจที่จะเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้กันด้วยดี และได้ดำเนินการมาในลักษณะนี้ตลอดระยะเวลาอันยาวนานเหมือนกัน

การกระทำกิจการใด ๆ นั้น จะให้พ้นไปจากความยากความลำบากหรือความเหน็ดเหนื่อยนั้นไม่ได้ การฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้แต่ละครั้งนั้น ทั้งเจ้าคณะผู้ปกครองคือระดับภาค พระสังฆาธิการที่อยู่ภายใต้การปกครองทุกรูปก็ต้องมีความเหน็ดเหนื่อยความลำบากพอสมควร บางครั้งผมยังรู้สึกว่า ท่านฝึกซ้อมอบรมกันนี้ค่อนข้างหนักเกือบตลอดวัน บางคราวก็เลื่อนไปถึงกลางคืนด้วย แต่อันนี้ก็เป็นวิสัยของการงานและก็เป็นวิสัยของการกระทำการงาน เพราะฉะนั้น ท่านถึงมีคำเป็นคติเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจของผู้ทำงานไม่ว่าระดับใด เพราะท่านผู้รู้ว่า การทำงานนั้นต้องมีความเหนื่อยยากมีความลำบาก ท่านจึงให้คำที่เป็นคติไว้ว่า

"ถึงเหนื่อยยาก แล้วเหนื่อยหาย แต่เครื่องหมาย ความดี ยังมีอยู่"

อันนี้เป็นคำที่ยั่งยืนได้ จะพูดให้โก้ว่าเป็นคำอมตะก็ได้ เพราะผลแห่งความเหนื่อยยากลำบากนั้น เกิดจากการกระทำเพื่อความดีนั้น ความดีย่อมเกิดมีขึ้นทั้งแก่ส่วนตนทั้งแก่หมู่คณะทั้งแก่ส่วนรวมทั้งหมด

ท่านที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ใหม่นี้ก็ดี หรือท่านที่ได้รับแต่งตั้งไปแล้วก็ดี ก็ควรจะมีความภูมิใจที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งต้องถือเป็นหลัก คือถือว่าตนนี้เป็นผู้ได้รับมอบหมายแทนพระพุทธเจ้า เพราะว่าในครั้งเดิมนั้นพระพุทธเจ้าทรงเป็นอุปัชฌาย์เอง ใครจะบวชก็ต้องมาบวชกับพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าก็มิได้ประทับอยู่วัดใดวัดหนึ่งเหมือนอย่างพวกเรานี้ บ้างเสด็จไปเมืองโน้น บ้างเสด็จไปเมืองนี้ คนอยู่เมืองนี้อยากจะบวชเลื่อมใสในคำสอน พอจะไปบวช พระพุทธเจ้าเสด็จไปเสียแล้วเป็นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ผู้จะบวชรอ รอนานมากจนกว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปยังเมืองของตนหรือยังถิ่นของตน ความลำบากเช่นนี้มีอยู่ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระสาวกเป็นผู้แทนพระองค์ในการที่จะรับกุลบุตรให้บวชในพระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์ในลำดับต่อมานี้ถือเป็นผู้แทนพระพุทธเจ้าในการที่จะให้กุลบุตรได้รับบรรพชาอุปสมบท จากเหตุนี้จึงจะต้องพิจารณาคัดเลือกผู้ที่สมควร ไม่ใช่พิจารณาคัดเลือกแต่เฉพาะผู้ที่จะบวช ผู้ที่จะให้การบวชซึ่งเรียกว่าอุปัชฌาย์นี้ ก็ต้องพิจารณาเหมือนกันไม่ใช่ว่าตั้งตนเอาเองได้ พ้น ๑๐ พรรษาแล้ว ต่างคนต่างก็เป็นอุปัชฌาย์ได้ ไม่ใช่ ท่านผู้เป็นหัวหน้าหมู่หัวหน้าคณะในครั้งก่อน ท่านก็พิจารณาว่าผู้นี้มีคุณสมบัติควรเป็นอุปัชฌาย์ได้หรือไม่ ถ้ายังท่านก็ยังไม่ได้มอบหมาย

หลักของท่านที่ท่านใช้มานั้น เมื่อย่อเข้าแล้วคงจะได้ ๒ ประการ

๑. ประการหนึ่ง คือมีคุณสมบัติในทาง**วิชาการ** คือมีความรู้ในหน้าที่พระอุปัชฌาย์ มีความรู้ในการที่จะเลือกกุลบุตรที่เข้าบวช ความรู้ในการที่จะให้บรรพชาอุปสมบท คือความรู้ในหน้าที่ในทางวิชาการตามระเบียบแบบแผน ความรู้ในการเลือกบุคคลสำคัญมากที่สุด แต่ผมก็ดีใจอย่างหนึ่งว่า เราเคยสังเกตการณ์มาก็ไม่ทั่วนัก พระอุปัชฌาย์รุ่นใหม่นี้รู้สึกว่าเป็นผู้สังวรณ์ได้ระเบียบแบบแผนดีขึ้นมาก แต่ไม่ได้หมายความว่า ดีร้อยเปอร์เซนต์นะ พระอุปัชฌาย์ที่เลอะเทอะยังคงมีอยู่ คำว่า **"เลอะเทอะ"** หมายถึงการเลือกคนเข้าบวชนี้ออกจะมักง่ายเกินไป แต่ก็มีส่วนน้อย ยังมีอยู่

๒. ต้องมีความรู้ในทาง **พิธีกรรม** ว่าเข้าใจพิธีกรรมในเรื่องนี้ไหม มีความรู้เกี่ยวกับทางนี้พอเพียงไหม เข้าใจในพิธีกรรมพอเพียงไหม เข้าใจในการเลือกบุคคลดังที่กล่าวแล้ว ด้วยท่านต้องมีลักษณะเหล่านี้ ท่านจึงได้รับมอบหมายให้ ไม่ได้หมายความว่า พรรษาพ้น ๑๐ แล้ว ใครอยากจะเป็นพระอุปัชฌาย์ก็ได้ ในครั้งก่อนก็ไม่ได้เหมือนกันตั้งตัวเองเป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ต้องได้รับมอบหมายจากหัวหน้าคณะ เมื่อก่อนนั้นไม่มีเจ้าคณะตำบลเหมือนปัจจุบันนี้ มีแต่เพียงคล้าย ๆ กับเจ้าอาวาสอยู่ประจำที่ก็มีหัวหน้าคณะโดยกำหนดอายุพรรษา ความรู้ ความสามารถเป็นเกณฑ์ ซึ่งสิ่งทั้ง ๒ ประการนี้ท่านคงได้รับการฝึกซ้อมอบรมมาพอสมควร จากทางภาคแต่ละภาค

แล้วเข้ามาในที่นี้สิ่งเหล่านี้ก็จะต้องมีซ้ำอีก และดูจะแน่นหนาขึ้นไปอีก

ในปัจจุบันเรื่องความรู้ นี้กลายเป็นเพิ่ม ส่วน**พิธีกรรม**นั้นก็ไม่มากนัก ความรู้ที่เพิ่มอย่างเห็นได้ชัดคือ วิชาการที่เกี่ยวกับกฎ ๗ (เดิมเรียกว่า กฎ ๗ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อแล้ว) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ในทางพระวินัยนั้นก็ยังคงมีอยู่ตามเดิม และต้องปฏิบัติตามกฎ ๑๗ ที่เพิ่มเติมเข้ามาอีกด้วย เป็นไปเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ซึ่งเพิ่มเติมขึ้นตามกาลตามสมัย แต่ตามหลักพระวินัยนั้นยังคงอยู่ไม่มีใครสามารถถอดถอนได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาหาความรู้เอาไว้

เรื่องที่กล่าวให้ฟังนี้ก็เพื่อที่จะให้รู้ว่าทำไมเราต้องฝึกซ้อมอบรมความจริงแต่ก่อนนั้นท่านมักสอนกันเวลาปฏิบัติ ความจริงการปฏิบัติมันมีวิชาการอยู่ด้วย คือท่านสอน-สอนแล้วปฏิบัติ สอนให้ปฏิบัติเหมือนเราเรียนกัมมัฏฐานเวลาบวช พระอุปัชฌาย์จะสอนกัมมัฏฐานเพื่อเป็นทางปฏิบัติ แต่ความจริงที่สอนนั้นเป็นวิชาการ ท่านสอนแล้วเพื่อให้ปฏิบัติคือคุณจะต้องทำอย่างนี้ คุณจะต้องนั่งอย่างนี้ลักษณะอย่างนี้ บริกรรมอย่างนี้ ตรงนี้เป็นวิชาการ แล้วเราก็นำเอาวิชาการมาปฏิบัติตรงนี้เลยเป็นปฏิบัติการ เพราะฉะนั้น พระอุปัชฌาย์นี้เราต้องถนัดทั้งสองทางคือ

๑. ในทางวิชาการต้องถนัด คือ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในทางพระวินัยและกฎ-มหาเถรสมาคมที่เพิ่มเติม

๒. ในทางปฏิบัติการต้องถนัด คือ ปฏิบัติได้ถูกต้อง

พระอุปัชฌาย์จะต้องถือเอาเป็นหลักตลอดไป ผู้ที่เจริญด้วยอายุพรรษามาก ๆ จะทิ้งเสียบ้างโดยไม่หอบหิ้วเอาไป, ไม่แบกหามเอาไป, ไม่ลากเข็นเอาไป เพราะมันหนักทำเช่นนี้ไม่ถูกต้อง ผู้ที่เจริญขึ้นมาแล้วต้องรับภาระในเรื่องนี้ (ในทางวิชาความรู้ และในทางปฏิบัติ) ให้มากขึ้น เพราะต้องเป็นที่พึ่งของผู้น้อย จะทำตัวมักง่ายไม่ได้เพราะจะต้องเป็นแบบอย่าง ตัวแบบอย่างนี้พระอุปัชฌาย์ควรจะมีให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้โดยอย่าปล่อยปละละเลย (ไม่เอาใจใส่, ทอดทิ้ง)

การฝึกซ้อมอบรมนั้น ที่เรากระทำกันมาตลอดกระทั่งถึงสอบความรู้ ก็เพื่อสร้างคุณสมบัติของท่านผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ความจริงท่านก็มีต้นทุนมาพอสมควร แต่อาจจะบกพร่องยังไม่สมบูรณ์ ท่านก็พยายามที่จะให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะยิ่งมีความสมบูรณ์ขึ้นเพียงใดก็ยิ่งจะเป็นคุณประโยชน์แก่พุทธจักร ผมใช้คำว่า "**พุทธจักร**" เพราะคำว่า พุทธจักร นั้นประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. ***พระศาสนา*** **หมายถึง พระพุทธศาสนา (พระพุทธศาสนานี้ ถ้าเรียกว่า พระศาสนา เป็นที่เข้าใจว่า หมายถึง พระพุทธศาสนา ถ้าพูดถึงศาสนาเฉย ๆ หมายถึงศาสนาใดก็ได้**

๒. ***สังฆมณฑล*** **หมายถึง คณะสงฆ์ เป็นตัวสำคัญ เป็นตัวบ่งบอก เป็นตัวรับผิดชอบในความเสื่อมความเจริญ**

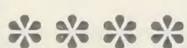
๓. *วัดวาอาราม*

ทั้ง ๓ องค์นี้ ตัวแกนกลางอยู่ที่คณะสงฆ์ พระศาสนาจะเจริญจะเสื่อมก็อยู่ที่ตัวกลางคือสังฆมณฑล หรือจะวัฒนาสถาพรก็อยู่ที่ตัวกลางคือพระสงฆ์ วัดวาอารามจะเสื่อมทรามก็อยู่ที่พระสงฆ์ วัดไหนพระเหลวแหลกเหลวไหล ไม่เอาถ่านเอาแต่ขี้เถ้า วัดนั้นก็แย่ วัดไหนพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นผู้เอาภาระธุระของการศาสนา ของการคณะสงฆ์ ของวัดวาอาราม วัดนั้นจึงเรียกว่าวัฒนาสถาพร สังฆมณฑลเป็นตัวสำคัญ เป็นตัวบ่งบอก เป็นตัวรับผิดชอบ ในความเสื่อมความ เจริญ เพราะฉะนั้น เราก็ต้องช่วยสร้าง เมื่อสร้างแล้วก็ช่วยกันรักษา

หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์นั้นสร้างกุลบุตรให้เป็นพระภิกษุสงฆ์ สร้างขึ้นมาแล้วก็ต้องช่วยกันรักษา รักษาแล้วต้องช่วยกันกำจัดปัดเป่าหากเกิดเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมา จะเอาไว้ไม่ได้จะทำให้เนื้อดีนั้นเสียหมด ก็ต้องกำจัดปัดเป่า

พระอุปัชฌาย์ กับ เจ้าอาวาส นี้เป็นตัวจักรสำคัญ ผมเห็นด้วยกับเจ้าคณะภาคกล่าวเมื่อครู่นี้ว่า ตัวจักรที่สำคัญของพุทธจักรคือ พระสงฆ์ (พระอุปัชฌาย์กับเจ้าอาวาส) เจ้าคณะสูงขึ้นไปเป็นแบบผู้คอยช่วยพยุง ทุกท่านต้องนึกว่า เราเข้ามารับการฝึกซ้อมอบรมที่นี่เป็นเวลา ๖ วัน ต้องเตรียมรับความลำบากความเหนื่อยยากไว้ด้วย บางท่านบอกว่ามาอบรมอุปัชฌาย์ที่นี่มันเหนื่อยยากลำบากเหลือเกิน แต่ก็ได้ความรู้ดี ขอให้ทุกท่านเตรียมตัวรับไว้ด้วยดังที่ผมได้นำคติแต่โบราณมาบอกให้ฟังนั้น มันต้องอาศัยความเหนื่อยยากความลำบากแต่ความดีมันเหลือเป็น **กำลัง**

บัดนี้ ก็ถึงเวลาที่จะดำเนินการเริ่มต้นในการอบรมเป็นต้นไปสำหรับพระอุปัชฌาย์ ผมจึงขอเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขออำนวยพรให้ทุกท่านในตลอดระยะเวลาอบรมนี้ จงเจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตรายและอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลายและในการต่อไป ขอให้ทุกท่านถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ทั่วกันทุกท่าน เทอญ ฯ

ท้ายสรุป

- คติเครื่องเตือนใจของผู้ทำงาน
- เหตุแห่งความภูมิใจเมื่อได้เป็นผู้ได้รับมอบหมายแทนพระพุทธเจ้า
- พระอุปัชฌาย์ควรมีคุณสมบัติเช่นไร
- การเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมยังประโยชน์
- พุทธจักรประกอบด้วย
- หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์

เจ้าภาพพิมพ์หนังสือ ธรรโมวาท เล่ม ๑ – ๒
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ
บริจาค ๗๐๐,๐๐๐ บาท

คณะผู้จัดทำหนังสือ
พระธรรมเทศนา
ธรรโมวาท
ของสมเด็จฯวัดสามพระยา
เล่มที่ ๑ – ๒

ประธาน
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ

รองประธาน
พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตร

กรรมการ

พระเทพสุธี	วัดปากน้ำ
พระเทพปริยัติโมลี	วัดชนะสงคราม
พระราชพุทธิญาณวงศ์	วัดปากน้ำ
พระราชปริยัติเมธี	วัดชนะสงคราม
พระราชสุธรรมเมธี	วัดพระปฐมเจดีย์/นครปฐม
พระราชปริยัติบดี	วัดสามพระยา

กรรมการและเลขานุการ

พระราชรัตนดิลก	วัดปทุมคงคา

พิมพ์ที่ สหายการพิมพ์ อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี โทร. ๐๓๔-๕๖๑๗๑๕ นายวิเชียร สงวนวงศ์ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา พ.ศ.๒๕๓๙